

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DÜNYA SAVAŞ TARİHİ ERKEN MODERN ÇAĞ

Teçizat, Savaş Yöntemleri, Taktikler

1500 -1763

CİLT II

CHRISTER JÖRGENSEN-MICHAEL PAVKOVIC-ROB RICE-FREDERICK SCHNEID-CHRIS SCOTT

DÜNYA SAVAŞ TARİHİ
ERKEN MODERN ÇAĞ
1500 - 1763
CİLT II

CHRISTER JÖRGENSEN-MICHAEL F. PAVKOVIC-ROB S. RICE-FREDERICK C. SCHNEID-CHRIS SCOTT

ÇEVİRİ: ÖZGÜR KOLÇAK

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM	
Piyadenin Rolü	7
2. BÖLÜM	
Süvari Muharebesi	67
3. BÖLÜM	
Emir ve Komuta	131
4. BÖLÜM	
Kuşatma Teknikleri	171
5. BÖLÜM	
Deniz Savaşları	211
ÇEVİRMENİN NOTLARI	252
SEÇME BİBLİYOGRAFYA	254

PIYADENİN ROLÜ

Ortaçağ'ın büyük bölümünde atlı askerler, sahra ordularının en önemli askerî unsuru oldular. Bununla birlikte 15. yüzyılın ortasında Avrupa harbiyesinde yaşanan değişimler, büyük daimî orduların kurulmasına önyak oldu. Bu düzenli ordular, her geçen gün, daha fazla talimli ve iyi teçhizatlı piyade askerine ihtiyaç duyuyordu.

Piyade, önümüzdeki üç asır boyunca, bir kez daha, savaş meydanlarının efendisi olacaktı. Son derece önemli iki etken, yaya askerlerinin muharebe sahnesinde öne çıkmasına katkıda bulundu. Bunlardan ilki ve belki de en önemlisi, erken modern dönemde serpilten idarî yapıların, devlete daha fazla sayıda asker celbetme ve büyük miktarda piyadeyle dolu düzenli kuvvetler besleme imkânı tanımasıydı. Başlangıçta devletler, yeni tesis ettikleri piyade bölüklerini askerî mültezimler ve paralı askerlerle doldurma yoluna gitmişlerdi; ama gelişen idarî ve malî teşkilat, bir süre sonra, bu askerlerin tepelerinde dalgalanan sancaklarıyla beraber çok daha

AVUSTURYA ORDUSUNUN HEZİMETE uğraması üzerine Büyük Friedrich, soluğu canını kurtarabileceği Leuthen köyünde aldı. Friedrich'i takip eden askerlerden bazıları, bu esnada, ileride "Leuthen ilahisi" ismiyle şöhet bulan "Şimdi Tanrı'ya şükretme zamanı" şeklinde bir ilahi tutturdular. Bu ilahi, fazla zaman geçmeden, Prusya ordusunun orada bulunan bütün neferleri tarafından hep beraber söylenecekti.

uzun süreler için el altında bulundurulabilmesini sağladı. Neticede bu durum, askerî birliklerde aidiyet duygusu, birliktelik bilinci ve disiplin gibi öğelerin kök salması için uygun zemini yarattı.

İkincisi, Antik devirlerden gelen kadim bir silah olan mızrak ile yeni yeni ortaya çıkmakta olan barut teknolojisine dayanan elde taşınır ateşli silahların –bu unsura “*shot*” ismi veriliyordu– birlikte kullanılmasını esas alan yeni bir muharebe sisteminin vücut bulmasıydı. Elde kullanılan piyade silahlarının, bilhassa mızrakların, disiplinli ücretli piyade veya erken modern devletlerin daimî birlikleri arasında hızla yayılması, en ağır cinsten zırhlı atlıların bile belli bir mesafede durdurulabilmesini mümkün kıldı. Ateşli silahların etkin menzili ve durdurucu gücü, disiplinli piyade kuvvetlerini, savaş sahanelerinin beli bükülmesi zor oyuncularına çevirdi.

İsviçreliler, *Landsknechtler*¹ ve *Terciolar*²

Mızrak ve ateşli silahlarla donanmış piyade bölükleri, 15. yüzyılın başındaki Valois-Habsburg savaşlarında, daha önce emsali görülmemiş derecede önemli roller üstlendiler. Bahsi geçen dönemde, hem mızrak veya başka türden sıırıklı silahlar kullanan sıkışık nizamda piyadeler, hem de ateşli silah taşıyan askerler mevcuttu ve bunlardan çoğunlukla topluca “mızrak ve nişancı”³ şeklinde bahsedilmekteydi. Ne var ki, bu iki cins muharibin, birbirlerinden bağımsız gelişim çizgilerine sahip olduklarını ve hayli farklı geleneklerden geldiklerini akılda tutmak gerekir. Ne de olsa, “mızrak ve nişancı” taktikleri, neredeyse iki asra yayılan soluksuz bir deneme ve adaptasyon sürecinin mahsulüydü.

13. ve 14. yüzyıllarda, bilhassa Alçak Ülkeler’in⁴ kentli milisleri arasından mızraklı asker toplandığı olmuştı; fakat bu tür birliklere esas model teşkil edenler, 1500’lerden itibaren Fransız ordularının

ayrılmaz birer parçası haline gelen ücretli İsviçre bölükleri oldu. Burgonyalıları, 1476’da Grandson ve Morat’da ve bir sene sonra Nancy’de üç kez ağır yenilgiye uğratan İsviçreliler, 15. yüzyılda tartışmasız bir itibar kazanmışlardı. Bu zaferlerin hepsi, teber kullanan askerlerce takviye edilen İsviçre piyade kollarının, başlıca silahları olan mızrağı vahşi bir saldırganlıkla kullanmaları sonucu kazanılmıştı. İsviçre piyade mızrağı, boyu altı metreye kadar ulaşabilen uzun bir silahtı. Buna karşın iki metrelik bir sapı olan tebe-

rin bir yüzünde balta ve uç kısmında bir mızrak başı bulunurken, diğer yüzde çengelli bir keski veya çivi yer alıyordu. Piyade mızrağı oldukça uzundu; kimi zaman yalnızca 15 cm arayla dizilen sıkışık nizamdaki piyadeler o denli derin saflar oluşturabilmekteydiler ki, en ön safta bekleyen asker, ileri doğru çıkan en az dört veya beş mızrak kafası tarafından perdelenmiş oluyordu.

Müdafaa tertibi alan mızraklı piyadeler, özellikle süvari açısından başa bela bir engeldi. Öte taraftan teber, ağırlığı ve erişebileceği mesafe bakımından piyadeler, hatta zırhlı süvariler karşısında can yakıcı bir silahtı. Bununla birlikte teberlerin etkili surette kullanılabilmesi için genişçe bir alana ihtiyaç vardı ve bu silahların sıkışık saflar için pek uygun oldukları söylenemezdi. 1450’li yıllara gelinceye değin, İsviçrelilerin temel silahı teber olmuştı; ne var ki, bundan yaklaşık yirmi yıl kadar önce bir miktar Milan ağır süvarisi karşısında aldıkları ağır yenilgi, İsviçrelileri mızraklı piyadenin vazgeçilmezliğine ikna etti. Teberciler, gene de, bölük sancaklarını korumak amacıyla ve mızraklı bölüklerin refakatinde destek müfrezeleri olarak kullanılmaya devam edildiler. Askerlerin çoğu, göğüs zırhı ve miğfer takıyorlardı; ama hiçbir zırh parçası taşımayanlar da vardı. Ön saftakiler daha ağır zırhlar kullanıyorlardı; bunların pazı ve ön kolu kaplayan zırhları olduğu gibi, *tasset*

“Mücadele başladığında İsviçreliler, mızraklarıyla düşmanın üzerine öylesine şiddetle atıldılar ki, kısa sürede düşman saflarını yardılar; ne var ki, yuvarlak kalkanlarının koruması altındaki İspanyollar, göz açıp kapayıncaya dek ellerinde kılıçlarla çıkageldiler ve adeta kudurmuş bir şekilde İsviçrelileri kılıçtan geçirip kesin bir zafer kazandılar.”

MACHIAVELLI,

BARLETTA’DAN BAHSEDERKEN.

(uyluğun ön tarafını koruyan zırh) kuşandıklarına da sıkça rastlanırdı.

Bununla beraber İsviçrelilerin başarısı, tek başına silahlara veya askerî formasyonlarına bağlanamaz. İçtimaî yapıları, İsviçrelilerin savaş meydanlarındaki etkinliğini önemli ölçüde artırıyordu. Ne de olsa, piyade mızrağı, pek öyle göz kamaştırıcı şahsî melekeler gerektirmeyen, kullanımı nispeten kolay bir silahtı ve bu silahın, sırf kendinde bulundurduğu hususiyetler sayesinde, mızraklarla donanmış bir bölüğü harp meydanında zafere taşıması söz konusu değildi. Bilakis fark yaratan esas etken, mızraklı bölüklerdeki dayanışma ruhuydu ve İsviçre’de hâkim toplumsal örüntü, askerî birliklerin iç birlikteliğini pekiştirmeyi kolaylaştırıyordu.

İsviçre mızraklıları, *Haufen* adı verilen yaklaşık iki yüzer adamdan müteşekkil bölüklere ayrılmıştı. *Haufen*ı oluşturan neferler, belli bir bölge sınırları içinde kalan kent merkezleri ve bu kentlerin yakın çevresinde yaşayan çiftçiler arasından toplanıyordu. Bölüğün başına, kent meclisi tarafından tayin edilen bir *Hauptmann* veya kaptan geçiyor; bölük içindeki diğer komuta kademeleri, bizzat bölük

neferlerinin seçtiği kişilerce dolduruluyordu. Bu haliyle *Haufen*, içinden çıktığı cemiyete ve dolayısıyla cemiyetin bir parçası olduğu kantona sıkı bağlarla bağlı, sağlam dokulu bir birimdi. Bu durum İsviçre piyadesini, birçok halde son ferdine kadar mücadeleyi bırakmayan ve aynı topraklardan geldiği yoldaşları adına akıl almaz fedakârlıklar sergileyen inatçı bir kitleye çevirmişti.

Dahası, *Haufen*ı savaş meydanında her halükarda tek parça tutma gayreti, İsviçrelilerin düşmanlarına karşı takındığı hunharca tutumu daha da gaddarlaştırmış olabilir; çünkü aksi takdirde, hayatları bağışlanan esirlerin başında beklemeleri için bölüğün bazı savaşçılarını yoldaşlarından ayırmak gerekecekti. İsviçre bölüklerindeki cemiyet havası, askerlerin talimine de olumlu yansımıştı; çünkü bu şekilde, bazı erkekleri genç yaşlardan itibaren eğitebilmek

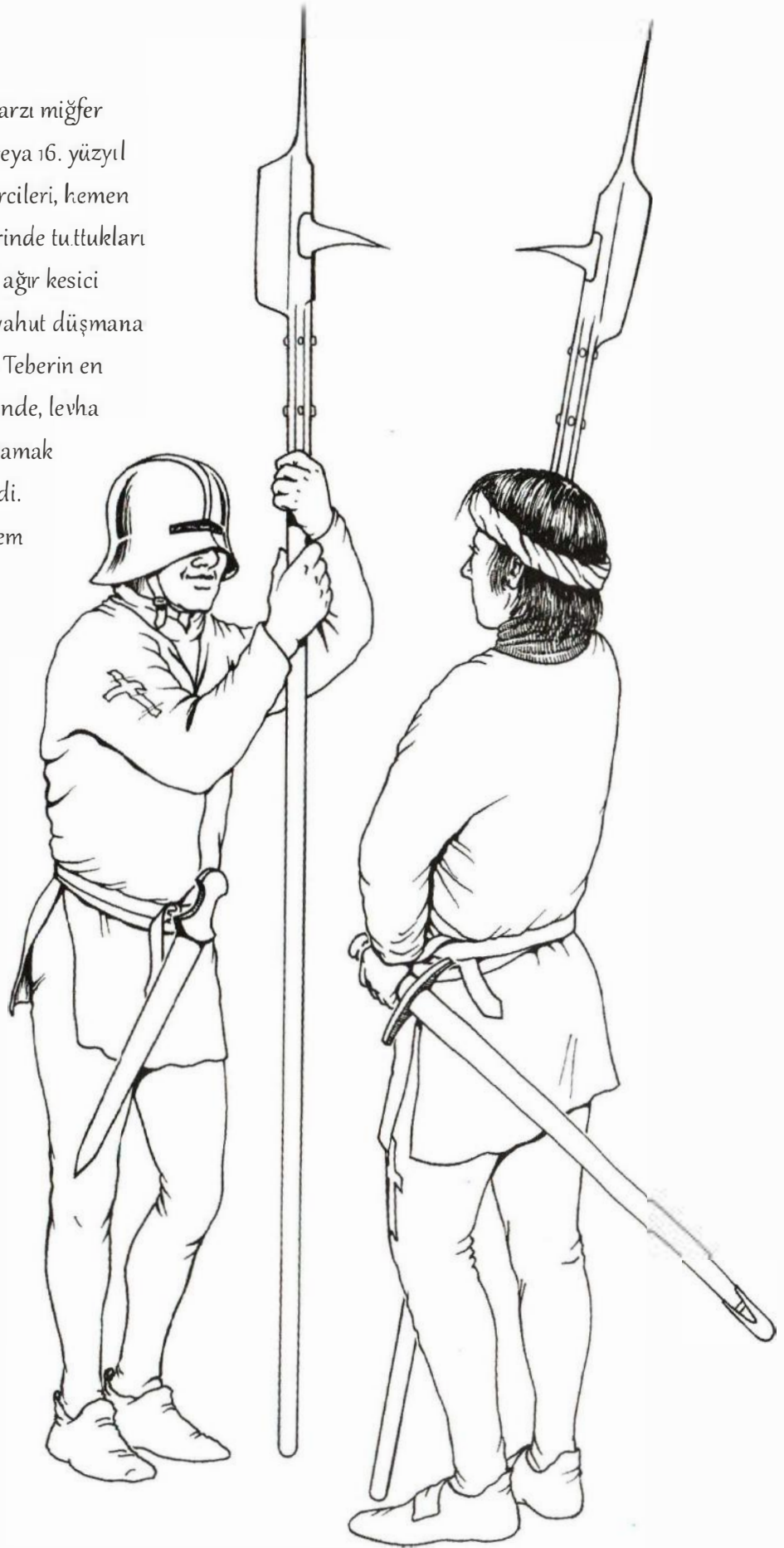
16. VE 17. YÜZYILLARA AİT bir dizi sırtıklı piyade silahtı.

Soldan sağa doğru üç çeşit piyade mızrağı, teber, çengelli balta (billhook), mızraklı balta (glaive) ve savaş çekici. Piyade mızrakları başta olmak üzere silahların sırtık kısımlarına çakılan uzunca demir parçalar, düşmanın silahın başını söküp kopmasını güçleştiriyordu.

İsviçre Tebercisi

Sol taraftaki askerin başındaki sallet tarzı miğfer bir kenara bırakılırsa, 15. yüzyıl sonu veya 16. yüzyıl başlarından gelen bu tipik İsviçre tebercileri, hemen hiçbir zırh parçası taşımıyorlardı. Ellerinde tuttukları basit teberler, satıra benzeyen uzun ve ağır kesici yüzleriyle düşman zırhını delebilir ve yahut düşmana ait sırtıklı bir silahın sapını yarabilirdi. Teberin en tepesinde bulunan sivri uç, yeri geldiğinde, levha bir zırhı bile delebilir ve düşmana saplamak için mızrak başı niyetine kullanılabilirdi. Boyları, bu silahları, hem piyadelere hem süvarilere karşı etkili kılınıyordu. Teberli askerler, bunun yanı sıra birer kılıçla donanmışlardı. Soldaki asker, Katzbalger, yani kedi deşici adıyla bilinen kısa bir kılıç taşıırken, sağdaki askerin belinde daha uzun bir savaş kılıcı bulunuyor.

mümkündü. Nitekim 15. yüzyıl sonlarında, Bern’de mızrak taliminin öğretildiği bir askerî okul açıldı.

*Haufen*lar, savaş meydanlarında geleneksel tarzda üç derin kola bölünüyorlardı. Bu formasyonlar, Ortaçağ ordu tertibine özgü üç “tabur” esas alınarak kurulmuştu: öncüler, ana kuvvetler ve artçılar. İsviçreliler, çoğunlukla bu üç askerî kolu, kademe nizamıyla hareket ettirirlerdi. Dahası, İsviçre taktiklerinin ayırt edici özelliği, savaş meydanını bir çırpıda kateden çabuk ve gözü pek hücumlarla düşmanı göğüs göğüse çarpışmaya mecbur bırakmasıydı. Bunların çevikliğine hayran olanların söylediklerine kulak kabartılırsa, İsviçreliler, toplar daha ikinci atışını yapamadan düşman topçusunun üzerine çullanabilirlerdi.

***Landsknecht*ler**

İsviçre piyadesinin 15. yüzyılın sonunda sergilediği büyük başarı, İsviçre ücretli birliklerine yönelik talebi muazzam seviyelere yükseltti. Ne yazık ki, İsviçre *Haufen*ına savaş meydanında o akıl almaz iç bütünlüğü bahşeden kapalı toplumsal yapı, öte taraftan da piyasada istihdam edilmeye hazır İsviçre bölüğünün bol miktarda olmasını engellemişti. Üstelik mesele belli başlı işverenler olduğunda, İsviçre paralı askerlerinin büyük çoğunluğunu istihdam edenler Habsburglardan ziyade Fransızlardı. Hiç şüphe yok ki, başlangıçta bunun sebebi, Habsburg hâkimiyetinden kurtulmak için verdikleri bağımsızlık mücadelesiydi. İsviçre askerleri üzerindeki Fransız tekeli, deyim yerindeyse, Fransa ve İsviçre Konfederasyonu arasında 1516’da imzalanan “Ebedî Barış”la kâğıda döküldü. Bundan sonra Habsburglar ve diğer devletlerin çoğu, piyade kuvvetleri için farklı kaynaklar aramak zorunda kaldılar. Bu da yetmezmiş gibi, İsviçre birliklerinin, anavatanlarının tehdit altında olduğunu hissettikleri anda çekip gitme gibi kötü bir huyları vardı ve bu durum, İsviçreli paralı asker kıtlığını iyice şiddetlendiriyordu.

Sonuç itibarıyla askerî rekabetin içinde kalmak isteyen devletler, başka çözüm yolları akıl etmek zorundaydılar. Habsburg imparatoru, Kutsal Roma arazisinden topladığı ve mızrak kullanma eğitimin-den geçirdiği insanlardan, kendine bağlı disiplinli bir piyade kuvveti teşkil etmeyi denedi. I. Maximilian, bu maksatla, 1486’da ilk *Landsknecht* birliklerini toplamaya başladı. Bu terim, “ülkenin hizmetkârları” anlamına geliyordu. Ülkenin hizmetkârları, imparatorlukta düzenli ve disiplinli bir piyade kuvveti

“Bu yüzden iyi bir piyadenin,
yalnızca süvarilere mukavemet etmekle
yetinmeyip hangi cins olursa olsun,
düşman piyadesinin de karşısında
durabilmesi gerektiği kanaatindeyim
ki, bu durum, daha önceden defalarca
belirttiğim gibi, doğrudan doğruya
piyadenin disiplini ve silahları sayesinde
gerçekleşecektir.”

MACHIAVELLI, SAVAŞ SANATI

olarak hizmet edecekti. Maximilian, İsviçrelilerle baş edebilmenin yegâne yolunun, İsviçre sistemini mümkün olduğunca taklit etmekten geçtiğini anladı. Teşkilat, teçhizat ve talim açısından büyük zorluk yoktu. Gelgelelim, İsviçre bölüklerinin iç birlik-teliğinden doğan çelik iradeyi baştan yaratabilmek meseleydi.

İsviçre *Haufen*ını vücuda getiren toplumsal bağları temelden inşa etmek isteyen Maximilian, *Fähnlein* (küçük sancak) adı verilen *Landsknecht* bölüklerinin İsviçre sistemine göre toplanmasını emretti. Buna göre *Kriegsherrler* (savaş beyzadesi), bir *Landsknecht* bölüğü veya kıtası oluşturmak için asker celbetme izni alırlardı. Subaylar seçildikten ve asker toplayıcılar etrafa yollandıktan sonra, muhtemel neferler önceden kararlaştırılan bir mevkide bir araya getirilirlerdi. İmparatorluk taraftarı Georg von Frundsberg gibi nam salmış veya muktedir komutanlar, birkaç hafta gibi kısa sürelerde bile binlerce gönüllüyü bir araya toplama becerisi gösterebiliyorlardı. Toplanan askerler, hizaya sokulup iki teberin üstüne yatırılmış bir mızraktan oluşan bir kemerin altından sırayla yürütülürdü. Kemerin altına ulaşan adamlar, burada bulunan bir subay tarafından muayeneden geçirilir ve onların silâhına alınmaya uygun olup olmadıklarına karar verilir. Bu tetkik sürecinden başarıyla çıkan acemi erlere ilk aylıkları peşin ödenir; bir çember oluşturmaları söylenen taze askerlere, uymaları icap

eden nizamname yüksek sesle okunurdu. Burada dile getirilen kural ve talimatlar, askerlerin hizmet ve davranış esaslarını belirliyordu. En nihayetinde, toplu halde bulunan *Landsknecht*ler, subaylarına itaat edeceklerine ve nizamnamede geçen maddelere harfiyen uyacaklarına dair yemin ederlerdi.

1490'dan itibaren *Landsknecht*ler, imparatora yönelik sadakat bağlarını pekiştirmek amacıyla, "*Landsknecht*lerin babası" kabul edilen Maximilian'a şahsen tabiiyet yeminleri etmeye başladılar. Kâğıt üzerinde *Landsknecht*lerin imparatora karşı silah çekmesi düşünülemezdi; fakat *Kriegsherr*lere,

16. YÜZYIL LANDSKNECHT ARKEBÜZCÜLERİ, alaca renkli yırtmaçlı ceketleri ve rengarenk içliklerin üstüne geçirdikleri çoraplarıyla dönemin paralı askerleriyle aynı kıyafeti giyiyorlardı. Bu adamlar, ateşli silahlara ilaveten, yanlarında birer göğüs zırhı ve kısa "kedi deşici"ler bulundururlardı.

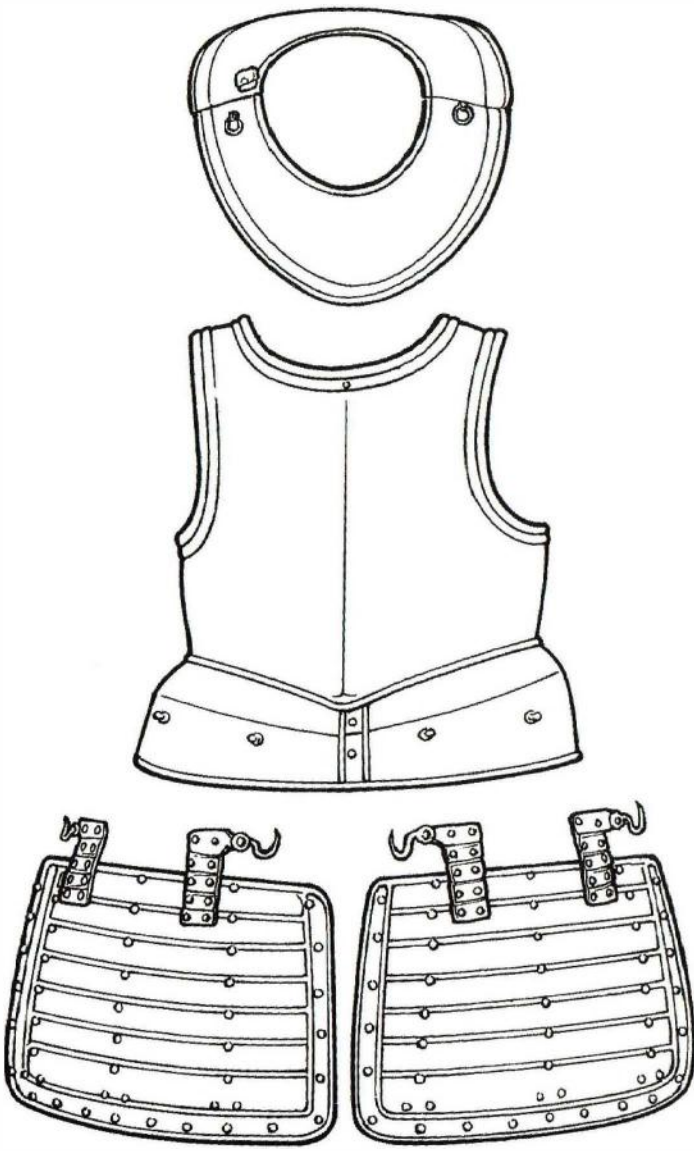

paraları diğer devletlerce ödenmek üzere askerî birlikler toplama hakkı tanınmış olduğundan fiiliyatta durum hiç de böyle değildi.

Hizmete alınan askerler, teorik olarak 400 neferden oluşması gereken *Fähnlein*lara dağıtılırlardı. Bu adamların en azından çeyreği, harp meydanlarının tozunu yutmuş tecrübeli savaşçılar olmalı ve çarpışmalar esnasında en tehlikeli mevkilerde boy göstermeliydiler. Bunlara verilen isim *Doppelsöldner*den (çifte asker) de anlaşılabilirdi gibi, bu gibi askerler çifte maaş alıyorlardı. *Doppelsöldner*in çoğu, teber veya iki elle kavranan ağır kılıçlar taşıyorlardı; ama yine de, bir bölükte hizmet veren *Doppelsöldner*lerden yirmi beş elli kadarı, ateşli silahlarla, başlangıç itibarıyla arkebüzlerle⁵ teçhiz edilmişlerdi. Bir miktar bölüğün, genellikle on tanesinin bir çatı altında birleştirilmesiyle, kabaca 4000 kişiye tekabül eden alaylar terkip ediliyordu.

Tipik *Landsknecht* formasyonu, *gevierte Ordnung* (dörtlü düzen), yani mızraklı kütlesiydi. İsviçrelilerin üç kademeli askerî kollarına kıyasla, bu formasyon daha savunmacı bir doğaya sahipti. Ortada bulunan büyük mızraklı asker kütlesi, en ön ve en geri safalarda, teber veya daha ziyade ağır kılıçlarla donatılmış *Doppelsöldner* askerlerince çevrelenmişti. Arkebüz taşıyan *Doppelsöldner*ler, avcı vazifesi görmek üzere, mızraklı kütlesinin her iki yanında veya daha sıklıkla formasyonun köşelerine yakın mahallerde dört ufak müfreze şeklinde konuşlandırılıyordu. Bu arkebüzçüler, düşman hücumuna uğradıkları takdirde, derhal mızraklı sıraların arasına sığınırldı.

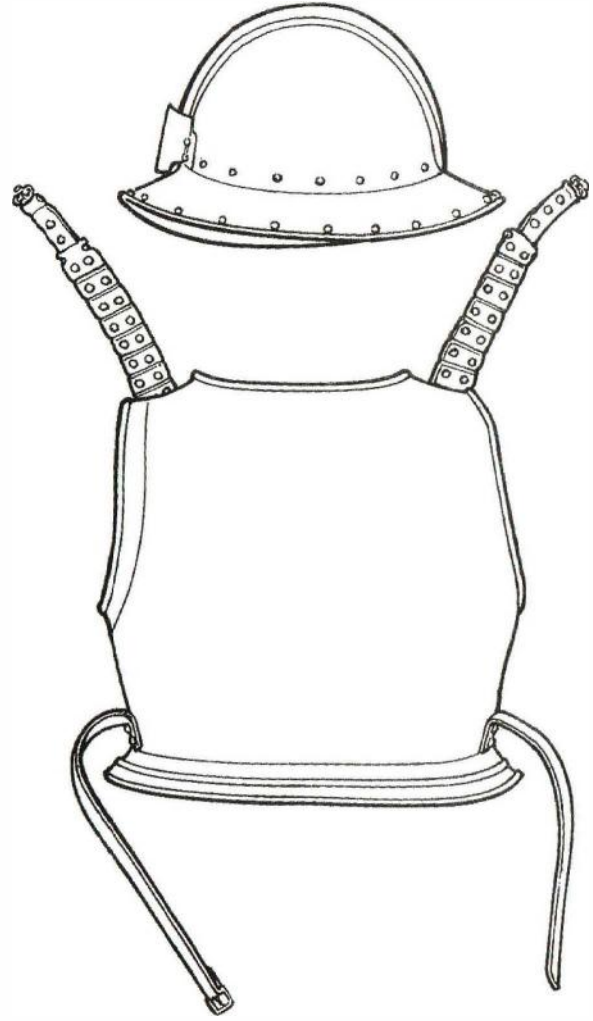
Mızraklı kütlesi düşmana doğru hamle yaptığında, yürüyüş kolunun başını *verlorne Haufe*, yani lâfzî manasıyla "feda edilmiş güruh" çekerti. Gerçi bu tabir, burada bahsedilen insanların büyük kısmının savaşın sonunu göremeyeceği tahmin edildiğinden, çoğu vakit "serdengeçti" şeklinde tercüme edilir. Serdengeçtiler; gönüllüler, kura yoluyla belirlenen askerler ya da özgürlüğüne kavuşmak isteyen (veya bu uğurda ölmeyi göze alan) mahkûmlardan oluşuyordu. İnce bir çizgiye yayılan serdengeçtiler, teberler ve ağır kılıçlarla, düşman formasyonunda, arkalarından takip eden mızraklı askerlerin faydalanabileceği gedikler açmaya çalışırldı.

*Landsknecht*lerin çoğu, taklit etmeye çabaladıkları İsviçre piyadesi tarzında silahlar ve zırhlar kullanıyorlardı. Mızraklı askerler, kendilerini korumak için genellikle göğüs zırhı ve miğfere başvururken, saldırı amaçlı olarak ise mızrak ve kısa bir kılıç olan *Katzbalger* (kedi deşici) taşıyorlardı. *Landsknecht*lerce tercih edilen piyade mızrağı, kimi zaman sadece 4.2 metrelik boyuyla, ekseriyetle İsviçre modelinden daha kısaydı. Buna mukabil *Doppelsöldner* ve ön saflarda yer alan mızraklılar, teçhizatları arasına kattıkları *tasset* ve kol zırhları sayesinde çoğu vakit daha ağır zırhlı oluyorlardı.

İspanyol *Tercioları*

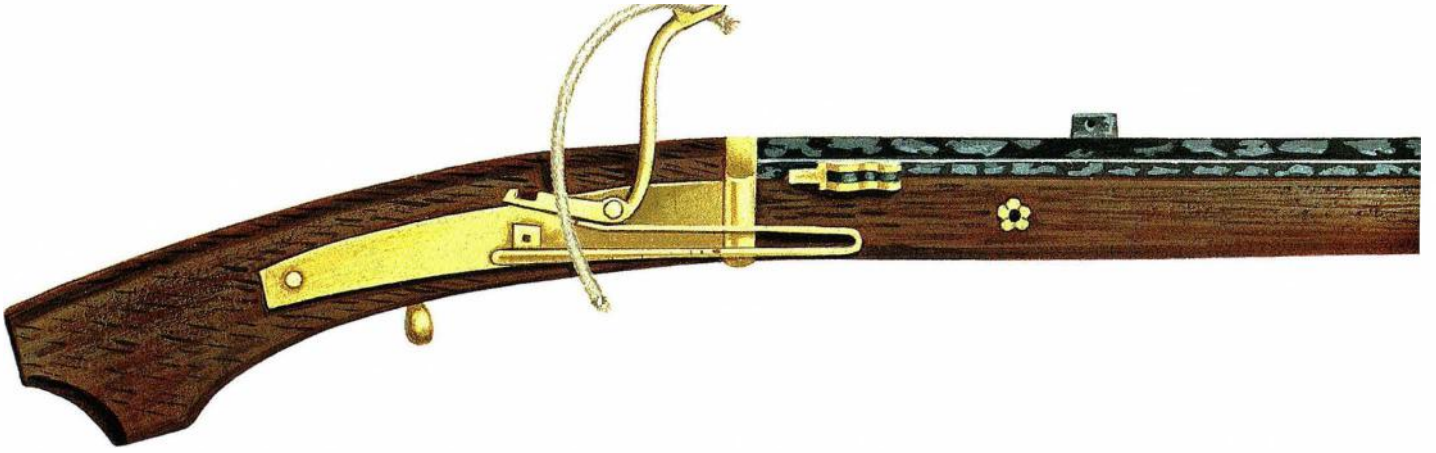
İspanyollar, Valois-Habsburg mücadelesinde savaşan imparatorluk ordularının aslî unsurlarından biriydi. Bununla birlikte dönemin İspanyol orduları, doğrudan İsviçre örneğini taklit eden *Landsknecht*lerden farklı olarak İberya Yarımadası'nı yeniden Habsburglara

AĞIR TEÇHİZATLI BİR 17. YÜZYIL PİYADESİNİN kuşandığı zırh takımı arasında, boğazı koruyan bir gorget (sol üst), göğüs zırhı ve uylukların üst kısmını örten bir çift tasset olması muhtemeldi. Sağ taraftaki resimde, askerin sırt zırhı ve miğferi görülmektedir. Bu tarz bir zırh, 17. yüzyıl piyadesi, bilhassa ön saflarda çarpışan savaşçılar için tipik bir örnek kabul edilebilir.

kazandıran kahraman *reconquista*⁶ askerlerinin ardıllarından mürekkepti. Bu devrin İspanyol ordularının temelleri, *reconquista* mücadelesinin nihaî safhalarında, daha kesin ifadesiyle, 15. yüzyılın son yirmi yılı içinde şekillenmişti. Bu mücadelenin doğası ve ne denli uzun sürdüğü düşünülürse, İspanyolların Mağribîlerle yaşadığı, en âlâsından bir sınır savaşıydı ve İspanyol orduları, bunun sonucunda, büyük oranda sınır çatışmalarına uygun hafif silahlı birliklere dönüşmüştü.

15. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, *reconquista* hareketi, İspanya'da daimî bir ordunun kurulmasına yol açmıştı. Tıpkı Fransızlar (ve Fransız hizmetindeki İsviçreli paralı askerler) ve Orta Avrupa'nın imparatorluk taraftarları gibi, İspanyollar da, ağır zırhlı süvariler ve mızraklı piyade kuvvetlerine sahipti.

Gerçi İspanyol kentlerinden toplanan hafif mızraklı milis kuvvetlerinin halefleri olan bu sonuncu grup azınlıktaydı. Gerçekten de İspanyol piyadesinin yalnızca üçte biri mızraklı piyadeydi; geri kalanlar, kabaca, kılıç ve yuvarlak kalkanlarla donanmış hafif piyadeler ve arbalet⁷ veya giderek artan miktarda arkebüzle teçhiz edilmiş, menzilli silahlar kullanan avcı birlikleri arasında bölünmüştü. Machiavelli, 1502 Barletta'da, İspanyolların bu hafif avcı birliklerini ne denli ustaca kullandıklarını kaydeder:

“Mücadele başladığında İsviçreliler, mızraklarıyla düşmanlarının üzerine öyle şiddetli atıldılar ki, kısa sürede düşman saflarını yarıdılar; ne var ki, yuvarlak kalkanlarının koruması altındaki İspanyollar, göz açıp kapayıncaya dek ellerinde kılıçlarla çıkageldiler ve adeta kudurmuş şekilde İsviçrelileri kılıçtan geçirip kesin bir zafer kazandılar.”

Reconquista savaşlarının vur-kaç taktiklerine alışkın hafif donanımlı kılıçlı savaşçılar ve avcılar, İspanyol birliklerinin İtalya macerasında da pek faydalı olduklarını kanıtladılar. Lombardiya düzlükleri, sayısız noktada akarsular ve kanallarla kesiliyordu ve daha fenası, İtalyanlar, inşa ettikleri sahra istihkâmlarıyla arazi şartlarını iyice ağırlaştırmışlardı. Böylesi çetrefil bir mıntıkada, hafif teçhizatlı İspanyol birliklerinin ne derece kıymetli olabilecekleri görülecekti.

İspanyol mızraklıları, kendi emsalleriyle benzer teçhizatlar kuşanıyor ve çoğunlukla miğfer ve göğüs zırhları takıyorlardı. Ön saflardaki askerler, genellikle kol ve uylukları için ilave korumalar giyiyorlardı. Kılıç ve yuvarlak kalkanlarıyla daha hafif silahlı olan askerler, arbaletçiler ve arkebüzçüler, deri yelek, kabaralı *brigandine*⁸ veya levha göğüslükler gibi muhtelif zırhlara sahiptiler.

İtalyan savaşları başladığında, İspanyol piyadesi *colunela* denilen kollara bölündü. Başlangıçta bu askerî birimler 600 kişiden oluşuyordu; fakat 1505'e gelindiğinde bu sayı 1000'e kadar fırlamıştı. Keza 1505'te İtalya'da görev yapan yirmi *colunela*, *bandera* adı verilen dört veya beş daha büyük birim altında birleştirildi. *Colunelalar*, çoğunluğu itibarıyla, kılıç ve kalkanlarla donanmış az sayıdaki muharip tarafından desteklenen, mızraklı piyade ve arkebüzçülerden teşekkül ediyordu.

İspanyollar, 1534'te, piyade kuvvetlerinin teşkilatlanma biçimini tepeden tırnağa değiştirerek *tercio* formasyonuna geçtiler. *Tercio*lar, kâğıt üzerinde neredeyse 3000'i bulan sayılarıyla hayli kalabalık formasyonlardı ve üç *colunelanın* bir araya getirilmesiyle oluşturulmuşlardı (*tercio* tabirinin içinde gizli üç anlamı, büyük ihtimalle, üç *colunelanın* birleşmesinden ziyade, geleneksel muharebe tertibatındaki üç “tabur”dan birine olan benzerliğe atıfta bulunur). *Tercio*, çoğunlukla ikisi arkebüzçü, on tanesi mızraklı piyade olan on iki bölükten mürekkepti. Bir mızraklı piyade bölüğünün 219 neferine karşılık, arkebüzçü bölükleri 224 adamdan oluşuyordu. Bununla beraber arkebüzçü bölükleri 15, mızraklı piyade bölükleri ise 20 misket tüfekli⁹ ilave asker ihtiva ediyordu.

1521'de kullanıma sokulan misket tüfeği, daha ağır bir ateşli silahtı ve arkebüz mermisinden iki misli daha ağır taneler atabiliyordu (kabaca arkebüz için pound (yaklaşık 450 gr.) başına yirmi mermi düşerken, misket tüfeği için pound başına on mermi). Bu durum misket tüfeğine çok daha yüksek bir delme gücü bahşetmişti; ama silah o denli ağırdı ki –neredeyse 9 kg (20 pound)–, ateşleme esnasında

FİTİLLİ ARKEBÜZLERİN ilk örneklerinde, tutuşmuş vaziyette bekletilen fitil, tetiğin aşağı çekilmesiyle kara barut içeren falya tavasına değdi. İnfilak eden barut, namludaki bitişik bir delikten yolladığı kıvılcımlarla burada bulunan barutu ateşler ve mermi, bu sonuncu patlamayla namlunun ucundan fırlardı.

çatallı bir desteğe oturtulması şarttı. Bu sebeple *terciolar*, ateşli silah taşıyan her bir nefer için 3,25 oranında mızraklı piyadeden oluşmalıydı. Ne var ki, yoklama defterleri, *tercioların* daha ziyade 1500 kadar adamdan mürekkep olduğunu ve tüfekçi başına yaklaşık 2,25 mızraklı asker oranına sahip olduğunu gösterir. Elbette bu sayı ve oranlar, ilk bakışta tablo, teşkilat ve teçhizatın işaret ettiğinden daha küçük bir askerî birimle karşı karşıya olduğumuzu ve *tercioların* tahmin edilenden daha fazla ateş gücüne dayanıldığını ortaya koyar.

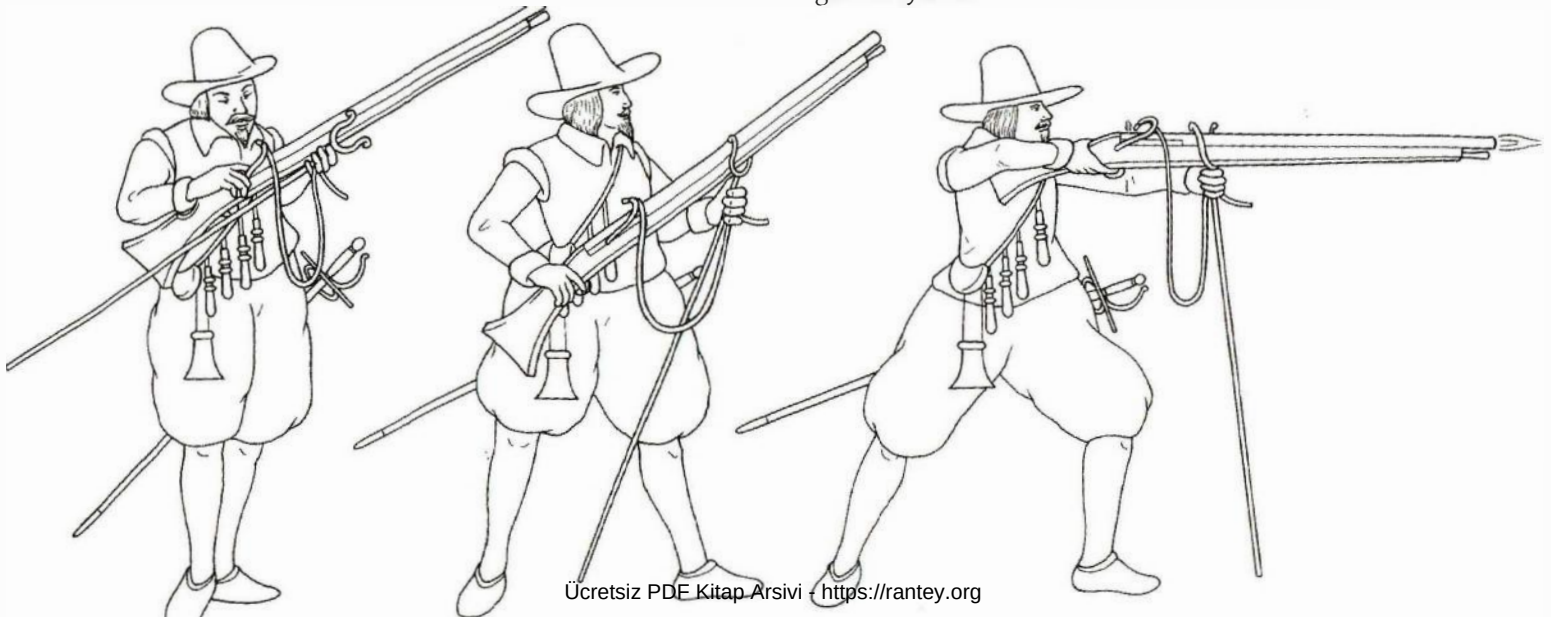
16. Yüzyıl: Deneysel Bir Çağ

“Mızrak ve nişancı” devrinin başlangıç safhalarında ortaya atılan taktikler, bu iki silahın aynı askerî tertibat içinde en etkili biçimde nasıl kullanılabileceğine dair kafa yoranların gayretlerini yansıtır. Buradaki temel mesele, bir yolunu bulup, savaş meydanının en savunmasız kitlesi olan arkebüzçüleri koruma

altına almaktı. Bu askerlerin muharebenin seyrine etki edebilmeleri için kalabalık kitleler halinde sevk edilmeleri şarttı. Gelgelelim, fitilli arkebüzün, ya da daha da beteri, bundan sonra gelen misket tüfeğinin doldurulması öyle uzun zaman alıyordu ki, bu adamlar, özellikle ağır süvari hücumları karşısında elleri kolları bağlı vaziyetteydiler. Neresinden bakılsa, tek elde ağır ağır yanan fitili tutarken, öbür taraftan ağır silahı, çatallı değneği ve ağzı açık bir mahfazada tutulan kara barutu idare etmeye çalışmak kolay bir iş değildi.

Başta İspanyollar olmak üzere imparatorluk taraftarlarının bu meseleye getirdiği çözüm, ateşli silahları açık arazide kurulan sahra tahkimatlarının ardından kullanılmaktı. Bu anlayış, ateşli silahlarla, kuşatma savaşlarındaki etkinlikleriyle dikkat çeken arbaletler arasında kurulan benzerlikten neşet etmiş olabilir: bu silahların her ikisi de, üstün delme güçlerine karşın yeniden kurulmaları vakit alan cihazlardı. Dahası, İtalya seferlerinde boy gösteren arkebüzçülerin çoğu, kentli milisler arasından çıkmıyordu ve sabit müdafaa mevzilerinin arkasından harp etmeyi alışkanlık haline getirmişlerdi. İspanyollar bu uğurda Fransız düşmanlarından da yardım aldılar; çünkü Fransız asilzadelerinden

FİTİLLİ MİSKET TÜFEĞİNİ ateşlemeye hazırlanan bir tüfekçi. Silahını dolduran tüfekçi, ağır ve hantal misket tüfeğini ateşleyebilmek adına bir dizi hareketi peşi sıra yerine getiriyordu. Asker saflarına yakın bir mesafede, bir taraftan yanar vaziyette bir fitille boğuşurken, öte taraftan ağır silahı çatallı bir değneğin üzerine yerleştirmek dikkat ve itina gerektiriyordu.

İMPARATORLUK LANDSKNECHTLERİ ve Fransız hizmetindeki İsviçreliler, 1525 Pavia Savaşı'nda "mızrak kavgası"na girişmiş vaziyetteyken. Mızraklı piyadelere ana muharip kuvvetleri destekleyen teberci ve arkebüzçülere dikkat ediniz.

oluşan ağır süvari, *gendarmes*¹⁰ ve saldırgan İsviçre piyadesi, bıkip usanmadan sahra tahkimatlarının üzerine taarruzlarda bulunuyorlardı. Bu beyhude hücumların ilk örneklerinden biri, 1503 Nisanı'nda Cerignola Savaşı'nda vuku buldu. Cerignola'da, İspanyol komutanı Gonzala Fernández de Córdoba, birliklerini ön kısmını siper yığınıyla takviye ettirdiği bir hendeğin gerisine konuşlandırdı. İspanyol muharebe hattının merkezi, mızraklı piyade ve topçu

desteğinde dört saf derinliğinde dizilen yaklaşık 2000 arkebüzçüden müteşekkildi. Nemours dükünün komutası altındaki Fransızlar, İspanyol hattına dimdik bir cephe hücumuna kalktılar. İspanyol topçusu, topçu bataryalarından birinde cephanenin infilak etmesi üzerine daha savaşın başında sessizliğe gömüldü. Bununla birlikte arkebüzçüler yerlerini kaybetmediler ve hendeğin önüne takılıp öbikleşen Fransız süvarisine yayılım üstüne yayılım açarak ortalığı kana buladılar. Fransız tarafının verdiği ağır kayıplar arasında Nemours dükü de vardı. Bundan sonra Fransız piyadesinin düzenlediği başka bir saldırı daha, arkebüzçülerin ateş gücü sayesinde geri püskürtüldü.

İspanyollar, dokuz yıl sonra Ravenna Savaşı'nda (Nisan 1512) aynı yöntemlerle zafere ulaşmayı denediler. Cerignola Savaşı'nda arkebüzçülerin başında bulunan Pedro Navarro, bu kez İspanyol ve papalık kuvvetlerinden oluşan ordunun tamamına hükmediyordu. Navarro, mızraklı ve arkebüzcü birliklerini, arabaların üzerine yüklenmiş el topları ve bazı başka ufak kalibreli parçalar ihtivaeden topçu bölüklerince takviye edilen bir hendeğin gerisine yaydı. Ne var ki, bu defa, Fransız *gendarmelerinin* komutanı Gaston de Foix, Cerignola Savaşı'nda yapmış oldukları gibi, hendek üzerine pervasızca bir saldırı tertip etmekten kaçındı. Aksine, Fransızlar savaşa, İspanyollar ve İtalyan müttefiklerinin misilleme

atışlarıyla karşılık bulan bir top ateşiyle başladılar. Bu karşılıklı atışma esnasında, Fransızlar sadece İspanyol topçusuna üstünlük kurmakla kalmadı; İspanyol ve İtalyan ağır süvarisini, başıbozuk bir hücumla kalkmaya mahkûm etti. Fransız *gendarmeleri*, İspanyol ve İtalyan atlılarını bozguna uğrattı ve İspanyol muharebe hattında oluşan gediklerden geçerek kaçanları takip etti. Aynı vakitlerde, aralarında Fransa kralı adına çarpışan *Landsknechtler* de bulunan Fransız piyadesi, hendeğin arkasındaki İspanyol piyadesinin üzerine çullandı. Fransız *gendarmeleri*, tam da bu esnada müttefik süvarisini takipten vazgeçerek İspanyol piyadesine arkadan saldırdı. Bunun sonucunda birçok İspanyol hayatını kaybetmiş; yalnızca 3000 kadar piyade, düzenlerini muhafaza ederek geri çekilmeye muvaffak olmuştu.

Fransız, İsviçreli ve İspanyollar, gelecek on yıl boyunca, ordularını oluşturan değişik cinsten askerî birlikleri bir arada etkili şekilde kullanabilmenin yollarını arayıp durmuşlardı. İspanyollar, 1522 Nisanı'nda, Bicocca Savaşı'nda, bir kez daha kendilerini zafere taşıyacak bir çözüm ürettiler. İlave tahkimatlarla güçlendirdikleri, zemin seviyesinden daha alçakta, nispeten geniş bir yol boyunca yayıldılar. Fransızlar, yoğun bir topçu ateşiyle İspanyol mevzilerini zayıflatarak Ravenna'daki zaferi yeniden yaşama niyetinde olsalar da, Fransa hizmetindeki İsviçre piyadesi, ihtiyatta beklemeyi reddederek İspanyol hattına doğru hücumla kalkıştı. Gelgelelim, İspanyol topçusu tarafından fena halde yıpratılan İsviçreliler, göçük yola vardıklarında, İspanyollarca burada yükseltelen tahkimatların ellerindeki mızrakların ulaşabileceği mesafeden çok daha yukarıda olduğunu fark ettiler. Bunlar, karşılarında dikilen siper yığıntılarının gölgesinde hücum düzeni almaya çabalarken, İspanyol arkebüzçüleri, ayaklarının altında toplaşan sıkışık nizamdaki rakiplerine kurşun yağdırdılar. Toprak setin tepesine tırmanmayı başaran birkaç İsviçreli, arkebüzçüler ve *Landsknecht* piyadeleri tarafından geri püskürtüldüler. En nihayetinde İsviçreliler dağılınca, Fransızlara geri çekilmekten başka çare kalmadı.

İspanyollar, 1524 Fransız istilası döneminde, ateşli silahlarla donanmış piyadelerin kullanımında köklü bir değişikliğe gittiler. Nisan sonlarında, Fransız

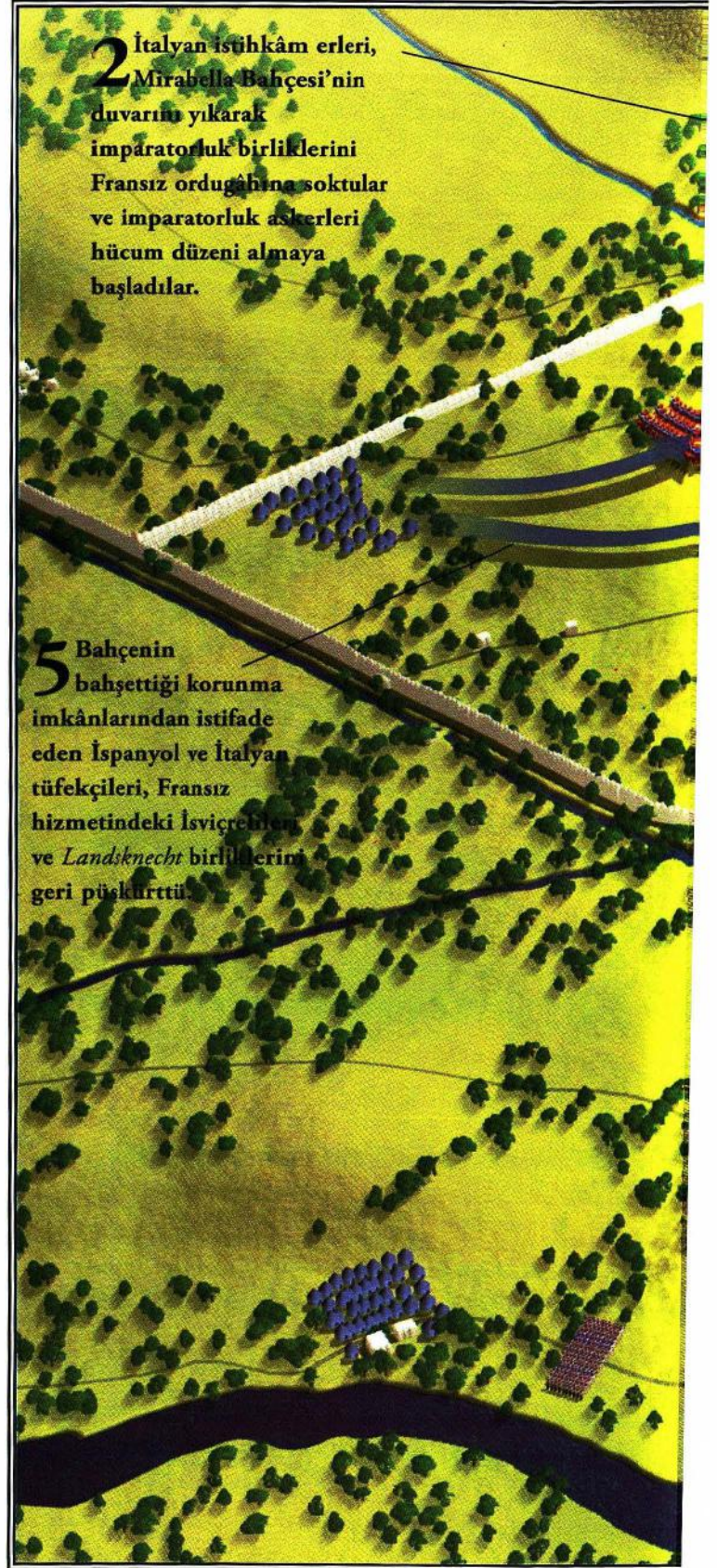
Pavia Savaşı

1525

İmparatorluk kuvvetleri, Fransız hizmetindeki İsviçre paralı askerlerinin orduyu terk etmelerini fırsat bilerek Pavia'yı kuşatma altında tutan I. François idaresindeki Fransız ordusuna saldırdılar. İmparatorluk yandaşları, gece karanlığında gerçekleştirdikleri karmaşık bir manevrayla, Fransız askerlerine ordugâh işlevi gören dukalığa ait av bahçesinin duvarını aştılar. İmparatorluk kuvvetlerinin bahçeye girerek savaş düzeni aldığı vakitlerde, Pavia garnizonuna tabi askerî birlikler bir huruç harekâtı tertipleyerek Fransızları köşeye sıkıştırdılar. Gafil avlanan François, emri altındaki birlikleri, eşgüdünden yoksun halde, karşı taarruza geçmeleri için aynı anda birkaç cepheye birden yollamak mecburiyetinde kaldı. İmparatorluk kuvvetleri, ateşli silahlar taşıyan askerler başta olmak üzere, piyade birliklerini korumak için av bahçesinin arazi şartlarından en iyi şekilde istifade ettiler. Bu sayede tüfekçileri, fazlaca zayıt vermeden hücum katmak mümkün oldu. Tüfekçilerin saldırı amaçlı istihdamı, Fransızları bozguna uğratmakta hayli faydalı olmuştu.

Fransız kralı I. François, 1524 Ekimi'nde, Kuzey İtalya'da stratejik öneme sahip Pavia kentini kuşattı. Kralın amacı, Napoli üzerine çıkacağı seferden önce ikmal yollarını güvence altına almaktı.

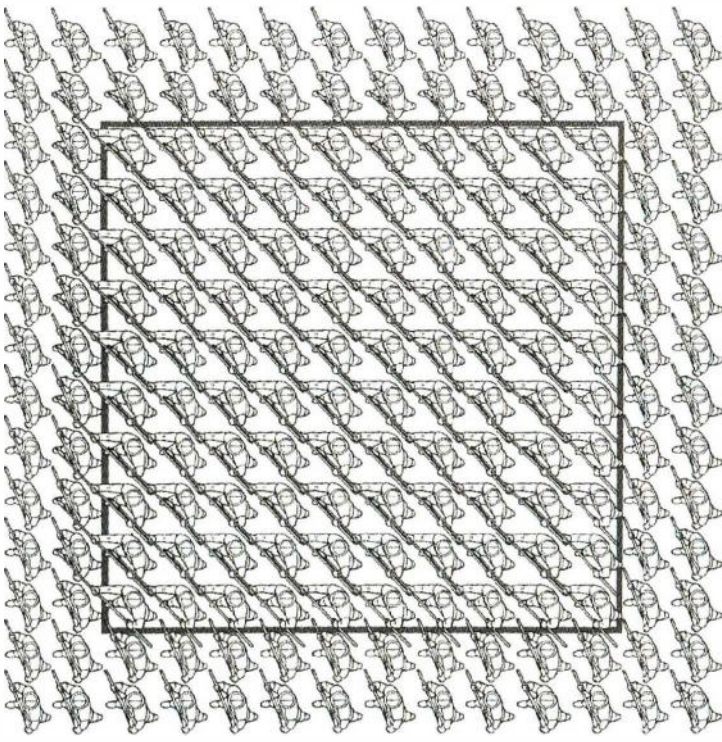

1 Düşmanın gözünü boyamak için geride bırakılan birkaç birlik ve topçular dışında, imparatorluk ordusunun büyük kısmı, gece karanlığında kuzeye doğru ilerleyerek Vernacula deresini aştı.

4 Kral François'nın başında bulunduğu Fransız *gendarmes* imparatorluk süvarisini yenilgiye uğratmalarına rağmen mızraklı piyadeyi aşmayı beceremediler.

3 Pavia'da bulunan imparatorluk garnizonundan çıkan askerlerin düzenlediği huruç harekâtı, Fransızları daha da güç duruma düşürdü.

amirali Guillaume de Bonnivet komutasındaki bir Fransız ordusu, geçen ay Milan yakınlarında uğradığı yenilginin ardından, sayıca kendinden üstün konumdaki bir imparatorluk ordusunun önünden geri çekilmekteydi. Fransızları takip eden imparatorluk kuvvetlerinin başında İtalyan *condottiero*¹¹ Giovanni de' Medici ve Pescara markizi vardı. İmparatorluk ordusu saflarında, at sırtında yolculuk etmelerine rağmen piyade olarak muharebe eden bir miktar arkebüzücü ve tüfekçi¹² vardı. İmparatorluk askerleri, kanatlardan açtıkları sonu gelmez taciz ateşi sayesinde, İsviçre mızraklıları ve *gendarmelardan* oluşan Fransız kuvvetlerine dünyayı dar ettiler. İsviçreli veya Fransız süvarileri hücum etmeye yeltendikleri her defasında, Pescara yönetimindeki arkebüzçüler, hiç düşünmeden atlarına binip Fransız yürüyüş hattının başka bir noktasında yeniden bir araya geliyorlardı. Fransızlar, aralarında komutanlarının da bulunduğu çok ağır zayıatlar verdiler. “Sesia Hezimet”i adıyla bilinen bu hadise, o zamana değin sabit mevzilerden savunma amaçlı kullanılan ateşli silahların saldırı gücünü gözler önüne sermiş oldu.

Ertesi sene, İtalya’da sürüp gitmekte olan Valois-Habsburg savaşları, taktiksel gelişmeler bakımından Pavia Savaşı’nda bir nevî olgunluk eşiğine dayandı. İspanyollar, bu muharebede, “mızrak ve nişancı” birliklerinin, önceden hazırlanmış tahkimatlar olmaksızın doğaçlama kabilinden

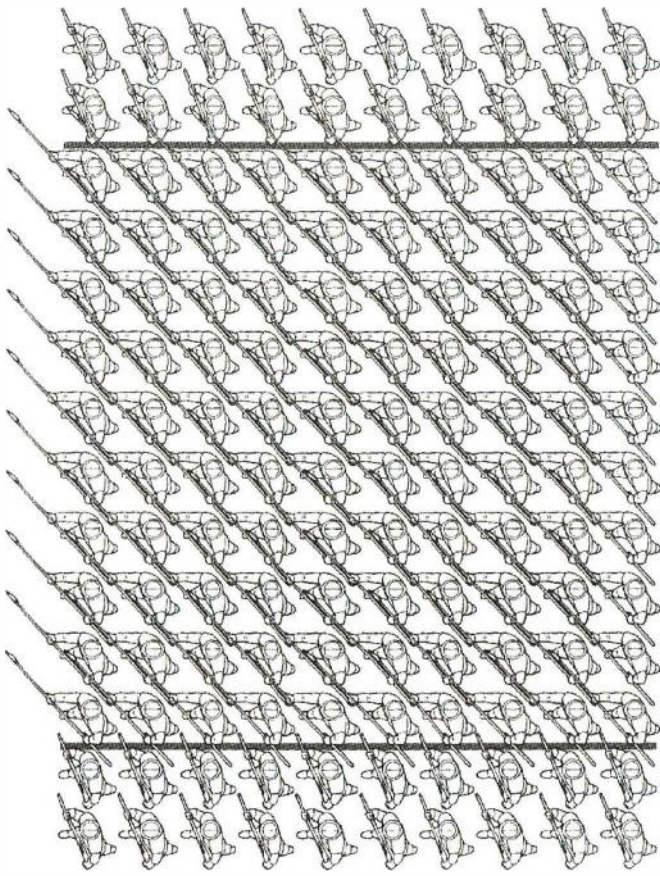
ARKEBÜZCÜLER, MIZRAKLI PİYADEDEN oluşan bir karenin etrafını sardıklarında, açık arazide, sabit istihkâmların güvencesi olmaksızın savaşmak durumunda kalsalar bile, kendilerini düşmandan, bilhassa süvari hücumlarından koruyabilme imkânına sahip oluyorlardı.

tedarik ettikleri engellerle bile, ne derece derli toplu kullanılabileceklerini ayan beyan göstermişlerdi.

Pavia (1525): Taktik Sürpriz

Fransız kralı I. François, 28 Ekim 1524’te, büyük bir orduyla Pavia kentini kuşatma altına aldı. Bu tarihte şehir, Don Antonio de Leyva yönetiminde, imparatorluğa tabi bir garnizon tarafından savunulmaktaydı. Fransız planı, Napoli’yi tekrar Fransız tahtına kazandırmak adına girilecek bir seferden önce Pavia’yı almak üzerine inşa edilmişti. Fransız ordusu kentin etrafını çepeçevre kuşattı ve François, Napoli seferi hazırlıklarına başladı. Fransız kralı, bu gayeyle ordusunu Grisons’dan 6000 ve Valais’den 2000 İsviçreli askerle takviye etti. François, buna ilaveten, Giovanni de Medici ve Kara Çeteleri¹³ vasıtasıyla muhtemelen sayıları 200’i bulan bir kuvvet daha tedarik etti. Aralık ayında tezgâhladığı diplomatik bir dalavere sayesinde de papayla bir antlaşma imzaladı ve papayı, imparatora verdiği desteği çekmesi konusunda ikna etti. Fransız kralı, fazla geçmeden Floransa ve Venedik’in de yeni ittifaka katılmayı seçecekleri kanaatindeydi. Bu arada, François’yla yaşadığı bir anlaşmazlıktan sonra imparatorluk saflarına geçen Fransız saray nazırı Charles Bourbon’un Güney Fransa’yı hedef alan istila seferi başarısız olmuş ve istila ordusu, Alpler üzerinden büyük bedellere mal olan bir çekilme harekâtına mecbur kalmıştı. François, papayla ittifak antlaşmasını imzalar imzalamaz, 11.000 kişilik bir kuvveti, yani adamlarının üçte birini, Albany dükü John Stuart komutasında ileri yolladı.

Ne var ki, Pavia kuşatması, hiç de François’nın hayalini kurduğu gibi gelişmedi. Şehri almak için alelacele girişilen ilk topyekûn taarruz istenen sonucu vermeyince, Fransızlar işi çok daha ciddi tutup yavaş ama kararlı adımlarla topçu bataryalarını ilerletmeye başladılar. Fransız mühendisler, Kasım ayında inşa etmeye başladıkları bir set aracılığıyla Ticino nehrinin akışını değiştirmeyi denediler; böylece müdafaa istihkâmlarının olmadığı bir noktadan Pavia’ya

KUŞBAKİŞİ İNCELENDİĞİNDE, bu formasyondaki mızraklılar “elbisenin” gövdesini oluştururken, tüfekçiler kollarını temsil ediyor gibidirler. Bu formasyon, bir taraftan mızraklı piyadenin ve tüfekçilerin muharebe gücünü tek noktada birleştirmeyi mümkün kılarken; öte taraftan, mızraklıların oranı tüfekçilere nazaran yüksek olduğu müddetçe, ateşli silahlar taşıyan askerlere iyi koruma sağlamaktaydı.

saldırmak mümkün olacaktı. Ne yazık ki, Aralık’ta bardaktan boşanırcasına yağmaya başlayan yağmur, deyim yerindeyse, akarsuyu bir çağlayana çevirerek seti önüne katıp sürükledi. Bu ana değin işin iyi gitmediğini görenler, François’ya, ordusunu kış karargâhlarına çekerek askerleri kötü hava şartlarından ve hastalıklardan korumasını teklif ediyorlardı. Hâlbuki François, hiç de böyle düşünmüyordu; kale içinde mahsur garnizonun, maaşların ödenmemesi ve kuşatma şartlarının ağırlaşması yüzünden hayli hoşnutsuz olduğunu öğrenmişti. Kuşatma, Şubat ayında da devam edecekti.

Bu arada imparatorluk yandaşları boş durmuyorlardı. Ocak’ta Almanya’ya dönen Charles Bourbon, burada, imparatorundan aldığı izin ve maddî destekle yeni bir ordu toplamaya koyuldu. Bourbon, efsanevî Georg von Frundsberg komutası altında, 500 süvari ve 6000 *Landsknecht*ten oluşan bir kuvveti bir araya getirdi ve İtalya’daki imparatorluk ordusuna

katılmak üzere yola koyuldu. Napoli valisi Charles de Lannoy ve naibi Pescara yönetimindeki imparatorluk ordusu, Bourbon birliklerinin iltihakıyla 1000 atlı ve 17.000 piyadelik bir kuvvete ulaştı. Pavia üzerine yürüyüp kuşatmayı kaldırma vakti gelmişti.

İmparatorluk yandaşları, ikmal hatlarını tehdit etmek suretiyle François’yı Pavia’dan uzaklaştırmamanın mümkün olduğunu düşünüyorlardı; ama Fransız kralı inatla kuşatmaya devam etti. François, imparatorluk ordusu nihayet yaklaştığında, Vernacula deresi boyunca yerleşerek mevzilerini toprak tabyalar ve topraklarla takviye etti. Fransız tahkimatı, Ticino’dan kuzey istikametine doğru, kentin beş kilometre uzağında kalan dukalığa ait geniş avlanma sahası Mirabella Bahçesi’nin duvarına kadar yayılıyordu. Lannoy, kuvvetlerini Vernacula deresinin karşı yakasına kadar ilerletti ve siperler kazdırdı.

İki ordu, üç hafta süresince, iyice yerleştikleri sahra istihkâmlarından birbirlerine top ateşi açmakla yetindi; ne Fransızlar ne de imparatorluk ordusu, hasmı karşısında bariz bir üstünlük sağlayamadı. Anlaşılan, kimsenin saldırıya geçme niyeti de yoktu. Esasında, iki taraf da, düşmanın başka etkenlerce kendiliğinden güç kaybetmesini bekliyordu. İmparatorluk ordusundaki *Landsknecht*ler aylardır tek kuruş almamışlardı ve bir isyana kalkışıp orduyu terk etmeleri an meselesiydi. Fransızlar açısından esas tehlike, uzun kış seferlerinde engellenmesi neredeyse imkânsız olan salgın hastalıklardı. Gelgelelim, 17 Şubat’ta Lannoy’un kulağına gelen bazı havadisler, durumu önemli ölçüde değiştirdi. Evvela, Giovanni de’ Medici, bir yarma harekâtı esnasında yaralanmış ve *hors de combat* (harp malulü) ilan edilmişti. Dizginleri elinde tutacak bir komutanları olmayınca, Kara Çetelerin paralı askerleri, usulca sırta kadem basmış ve François’yı yaklaşık 2000 askerden mahrum bırakmışlardı. Başka bir istihbarat kırıntısı, belki de ilkinden daha cesaret vericiydi. Grisons’dan gelen 6000 İsviçreli, doğdukları topraklarda patlak veren bir sınır uyuşmazlığını halletmek üzere hemşerilerince geri çağırılmışlardı. Demek ki François, henüz bir fiske bile indirmeden, ordusundan 8000 adamı kaybetmişti; artık elinde sadece 1300 *gendarme*, aralarında Ravenna Savaşı’ndan beri Fransız hizmetinden ayrılmayan, kötü bir şöhrete sahip Kara Lejyon’un da bulunduğu 4500 *Landsknecht*, 5000 İsviçreli ve 9000 Fransız ve İtalyan muharip kalmıştı.

Bir taraftan, Fransız ordusunun bir çırpıda takatten düşmesinin cazibesine kapılan, öte taraftan, kendi birliklerinden yükselen isyankâr homurtulara kulak kabartan Lannoy, 23 Şubat gecesi sürpriz bir saldırı düzenlemeye karar verdi. Gece karanlığından istifade ederek ordusunu Vernacula boyunca kuzeye ilerleten Lannoy, dereyi aşmak için müsait bir mevki tespit ederek askerlerini karşıya geçirdi. Bundan sonra imparatorluk kuvvetleri, iki ufak süvari müfrezesi tarafından desteklenen beş piyade kıtasına bölündüler. Bütün bunlar olurken imparatorluk topçusu, birliklerin yer değiştirmesini gizlemek

amacıyla bombardımana başlamış ve bazı piyadeler, aldatmacayı daha da inandırıcı hale getirmek için sahra tahkimatlarında beklemişlerdi. 2000 civarı İtalyan istihkâmcı, Fransız ordugâhının en kuzey ucunu teşkil eden, Mirabella Bahçesi'ni kuşatan duvarların kuzeydoğu kısmını sökmeye başladılar. Duvar yarıldı; imparatorluk askerleri içeri doluştu ve harp nizamı almaya başladılar.

Ne var ki, av bahçesi içindeki ağaçlar ve çitli yollar düşünülürse, burada geleneksel bir muharebe hattı tertip edebilmek mümkün değildi. Sol tarafta bulunan Vasto markizi Alfonso d'Avalos kolu, büyük

1525 PAVIA SAVAŞI'NA ait yağlıboya resim, imparatorluk kuvvetlerinin Mirabella Bahçesi'nin duvarını yarmalarını ve savaş düzeni almalarını tasvir ediyor. İmparatorluk ordusuna bağlı piyade ve süvari birlikleri, bu resimde açık seçik belirtilmiştir.

bir miktar İtalyan'ın, o da kolayca üstesinden gelinen direnişi bir kenara bırakılırsa, Fransız ordugâhına giren yol dikensiz olmuştu.

François, kısa süre sonra, düşmanın müdafaa hattını yarmakla kalmayıp bizatihi Fransız ordugâhının içinde savaş düzeni almaya başladığı istihbaratını aldı. Aksi gibi, kralın birlikleri, tüm Fransız hattı boyunca, bir kısmı yüzleri Pavia'ya, diğer kısmı Vernacula'ya dönük vaziyette dağılmışlardı. Bu da yetmezmiş gibi, Pavia'da bulunan imparatorluk güçleri, tam da bu anda, kaleden bir huruç harekâtı düzenlediler (de Leyva, geçen gün, Fransız hatları arasından sıyrılıp geçen bir haberci vasıtasıyla yaklaşmakta olan saldırıdan haberdar olmuştu). Bir karşı taarruz düzenleyebilmek için en müsait konumda bulunanlar, kralın karargâhına yakın mahallerde çadır kurmuş olan *gendarmeler* ve ufak bir topçu ihtiyat bölüğüydü. Bunların arkasından İsviçre mızraklıları ve Kara Lejyon'u da ihtiva eden *Landsknecht*ler desteğe yetiştiler. Topçu bataryaları kurulup imparatorluk artçılarına gülle yağdırmaya başladıklarında, François, *gendarmelerini* ileri yolladı. İmparatorluk artçıları, Fransız topçusu tarafından fena halde hırpalandılar ve pek kalabalık olmasalar da, Fransız *gendarmelerinin* hücumuna mukavemet edemediler. François, bundan sonra, atış sahasına girdiği topçusunun ateş açmasını engellemek için, bir süvari hücumu başlattı ve bir imparatorluk süvari kıtasını dağıtarak komutanlarını öldürdü. François'nın bir sonraki hedefi, imparatorluk ordusunun merkez hattında bulunan piyade kollarıydı. Ne var ki, François, bu kez *Landsknecht*lerden oluşan mızraklı kitleleri aşmaya muktedir olamadı. Enfes Fransız ağır süvarisi, savaş meydanlarında önlerine çıkan her türden atlı düşmanı ezip geçebilirdi; ama tek başlarına, mızraklı askerlerden mürekkep büyük kitleleri aşmaları söz konusu olamazdı ve François da, süvarisine yardım yollayabilecek durumda değildi. Görünen o ki, hücum akışkanlıklarını yitiren *gendarmeler*, intizamlarını kaybedip dağıldılar.

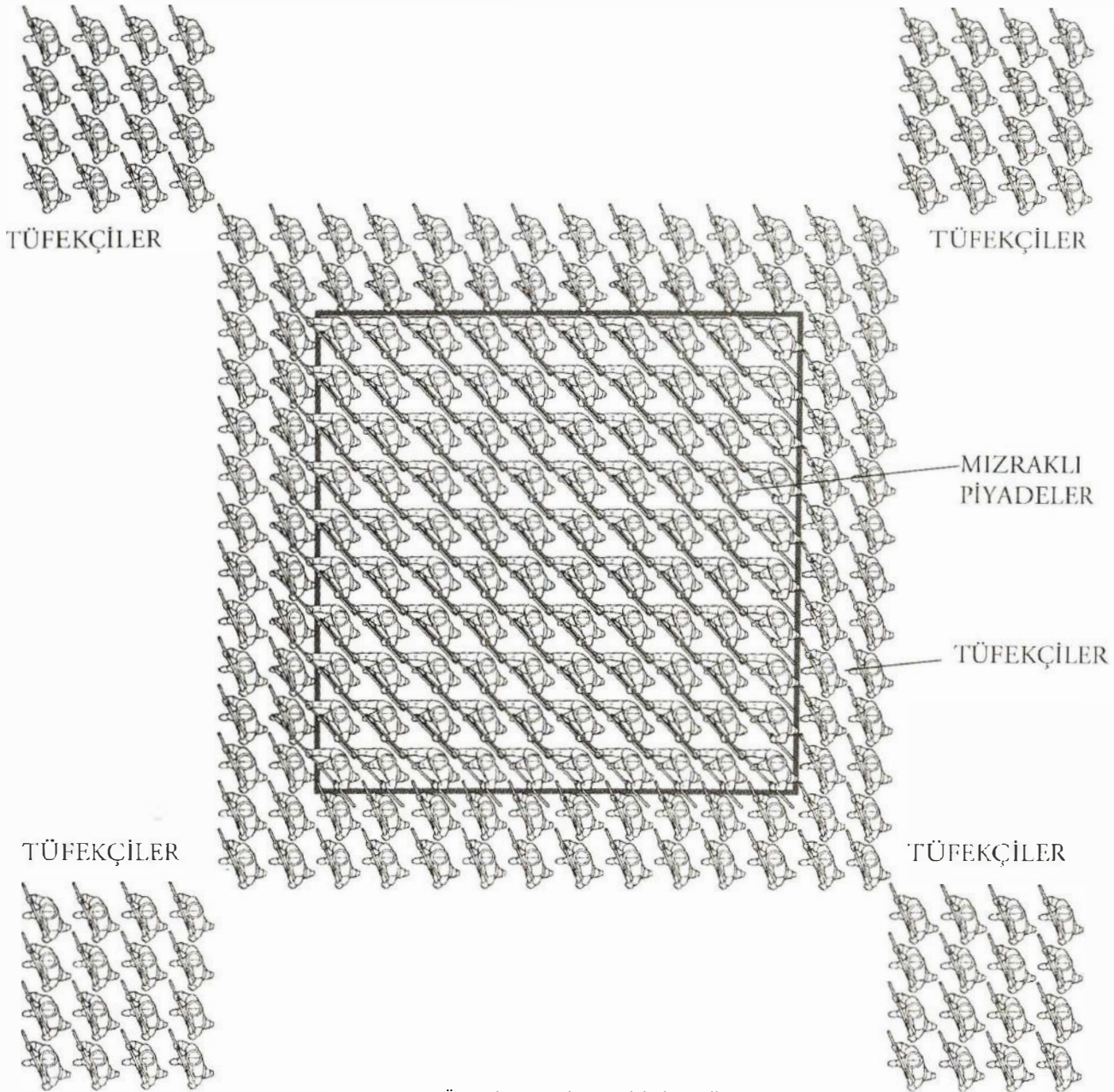
ihtimalle, 1500 İspanyol ve İtalyan arkebüzücü ve tüfekçisiyle 200 hafif süvariden mürekkepti. Vasto markizinin hemen yanındaki Pescara kolu, İspanyol piyadelerinden ibaretti. Üçüncü kol, Lannoy komutasında, her iki cenahtan mütevazı süvari birliklerince takviye edilmiş, esas *Landsknecht* kuvvetlerinden oluşuyordu. Bundan sonra kendi *Landsknecht*lerinin başında Bourbon yer almıştı. Sonuncu askerî kol, aynı zamanda artçı vazifesi gören İtalyan ve İspanyol karma piyadelerinden kurulmuştu. Yağmur ve sis, imparatorluk askerlerinin apansız bir baskın gerçekleştirme hülyalarını gerçeğe çevirdi, çünkü

Bu arada iki piyade kolu, Fransız hizmetindeki İsviçreli ve *Landsknecht*ler, saldırıya güç katmak üzere harekete geçmişlerdi. İsviçreli, Vasto markizinin arkebüzcuları ve tüfekçileri üzerine yöneldiler; ancak Bicocca ve Sesia'nın acı tecrübeleri, bu defa, gözü karalıklarıyla dillere destan olan bu savaşçıların gözünü açmıştı. İsviçreli, Vasto markizinin adamlarına yaklaştılar; ama hücumu kalkmayı göze alamadılar. Görünüşe bakılırsa, arkebüzücü ve tüfekçiler, avlanma

bahçesinde buldukları her deliğe girip her cismin ardına sığınıyor; dur durak bilmeksizin silahlarını ateşleyip ağır zayıya sebep oluyor; ama İsviçreli, bir nebze olsun yaklaştığında, hızla geri çekiliyorlardı. İsviçreli, geçen muharebelerin kanlı kayıplarını bir daha yaşama niyetinde değillerdi. Ne de olsa, ateşli silahlarla donanmış düşman askerlerinin yanına fazlaca sokulmamak gerektiğini öğrenmişlerdi. Pescara komutasındaki İspanyollarla giriştikleri kısa bir "mızrak kavgası"ndan sonra savaş meydanından çekildiler.

Fransızların sağ kanadında, Kara Lejyon'u da içeren *Landsknecht* bölükleri, Lannoy kolunu teşkil eden *Landsknecht*lerle burun buruna geldiler. Bu iki grup arasındaki kapışma merhametsiz oldu ve Fransız *Landsknecht*leri, Bourbon kolundaki Georg

TÜFEKÇİLERLE ÇEVİRİLİ ve dört köşesinde yine tüfekçi "boynuz"ları bulunan, kare dizimli bir mızraklı piyade formasyonu. Tüfekçilerin tuttukları mevki, her istikamete yoğun bir yayılım ateşi açılmasına imkân tanımaktaydı. Bununla birlikte, bu dizilim başlangıçta bir müdafaa formasyonu olarak tasarlanmıştı; çünkü hareket halindeyken, askerlerin konumlarını muhafaza etmeleri hayli zordu.

von Frundberg'e bağlı *Landsknecht*lerin yandan saldırısına uğrayana dek iyi mücadele ettiler. Fransız *Landsknecht*leri, mevzilerini muhafaza etmek için ellerinden geleni yaptılar; ama en nihayetinde, göğüs göğüse devam eden şiddetli çarpışmada meydandan süpürüldüler.

İsviçre kolunun savaştan çekilmesi, İspanyol ve İtalyan arkebüzcü ve tüfekçilerine meydanı boş bırakıp, bunların merkezdeki birliklerin yardımına gitmesine fırsat tanıdı. Bu askerler, geçen sene “Sesia Hezimetî”nde hayata geçirmiş oldukları taktiklerin aynısını uyguladılar. Muharebeye tanık olmuş bir şahsın, bunların, “Pescara'nın engin tecrübesi ve ortaya attığı yeni kaidelere göre, belirli bir muharebe hattı oluşturmaksızın, savaş meydanının her köşesine ufak birimler halinde dağılmış vaziyette” savaştıklarını söylediğine bakılırsa, bu taktikler oldukça kurumsallaşmış haldeydi. Arkebüz ve tüfekçiler, yanı başlarında buldukları her cinsten müdafa imkânını kullanmak suretiyle, Fransız *gendarm*larına neredeyse göz hizasından ateş açmaya başladılar. Kargaşa içine düşen Fransız *gendarm*ları, ağaçlar ve çitler arasından düşmanlarını seçip karşılık vermekte güçlük çektiler. Herhangi bir manevraya veya kaçışa izin vermeyen imparatorluk mızraklı kitleleri, bunların durumunu daha da fenalaştırdı. Bu denli yakın mesafelerden ateşlendiğinde zırhlı delebilen arkebüz ve tüfekler, Fransız süvarisine kanlı bir gün yaşatmıştı. Bir müddet sonra François, yaralı ve atının sırtından düşmüş bir halde, düşman askerlerinin ortasına sıkıştı. Fransız kralı, bir İspanyol piyadesi elinden ölümü tatmasına ramak kalmışken, Charles Bourbon'un refakatinde sürgün hayatını seçen bir Fransız şövalyesi tarafından kurtarıldı.

Pavia Savaşı, ilk devir “mızrak ve nişancı” taktiklerinin vardığı en üst mertebeyi temsil eder. Bu muharebe, başlangıç itibarıyla salt müdafa amaçlı kullanılan ateşli silahların, saldırı silahlarına dönüşme yolundaki tekâmül sürecini yansıtır. Ne var ki, gene de, mızraklı askerler ve ateşli silahlarla teçhiz edilen piyadeleri, yakın bir işbirliği içinde sahaya sürmeyi sağlayan taktiksel bütünlüğe ulaşmak için henüz erkendi.

Felemenk Reformları

Felemenkliler, 1568'de, İspanyol tahtından bağımsızlıklarını kazanmak adına, fa

olsa, seksen yıl boyunca sürdürecekleri uzun soluklu mücadelenin fitilini ateşlediler. Genç Felemenk Cumhuriyeti'nin yüzleşmek zorunda kaldığı problemler, gelecek yıllarda bu topraklarda filizlenecek askerî reformların niteliğini önemli ölçüde belirledi. Her ne kadar, Felemenk reformlarının hatırı sayılır bir miktarı, doğrudan piyadenin organizasyonu, talimi ve taktikleri üzerine yoğunlaşmış olsa da, Alçak Ülkeler'de yaşanan savaşın doğası, meydan muharebelerinden ziyade kuşatma harekâtlarınınca şekillendirilmişti.

Felemenk askerî reformları dendiğinde, akla ilk gelen isim çoğunlukla Maurits van Nassau'dur (1567–1625). Maurits, Felemenk ayaklanmasının önde gelen simalarından biri olan Sessiz Willem'in oğluydu. Maurits, 1584'te, henüz 17 yaşındayken Holland ve Zeeland eyaletlerinin *Stadthalteri* (idareci) olmuştu. 1590 senesinde, bütün Felemenk kuvvetlerinin başına başkomutan tayin edildiğinde, askerî reformlarını hayata geçirebileceği bir makama sahip oldu.

Çağdaş birçok askerî şahsiyet gibi, Maurits de, Antik devrin, özellikle de Roma'nın askerî kurumlarını ihya etme arzusundaydı. Maurits, Antik devir yazarlarının askerî mevzularda kaleme aldıkları elkitaplarını elinden düşürmüyor; Vegetius, Aelian ve *Taktika*'nın müellifi Bizans imparatoru Leo'nun yanı sıra, Justus Lipsius gibi çağdaş fikir adamlarının eserlerini okuyordu. Bu incelemeler sonunda Maurits, düzenli ve daimî kuvvetler ve disiplin ve talimin önemine ikna olmuştu. Her ne kadar meseleye Antik devrin klasik penceresinden yaklaşmış olsa da, önü alınamaz şekilde gelişen ateşli silahların etkili halde kullanılmalarının ne denli gerekli olduğunu da görmüştü.

Maurits tarafından temelleri atılan en kayda değer değişikliklerden biri, daimî orduya geçiştir. Gerçi ordunun, esas itibarıyla, halen para karşılığı hizmet eden yabancı savaşçılardan mürekkep olduğu doğrudur. Bu birliklerin bir kısmı, doğrudan doğruya geleneksel anlamıyla paralı askerdir. Bununla birlikte, masrafları Felemenk hükümetince karşılanmak üzere, bizzat hükümdarları tarafından yollanan yabancı birlikler de mevcuttu (en dikkat çekicileri İngilizlerdi). Söz gelişi, 1603 tarihinde, Felemenk hükümeti, 132 bölüğün 43'ü İngiliz,

32'si Fransız, 20'si İskoç, 11'i Valon, 9'u Alman'dı ve bu tablo içinde yalnızca 17 Felemenk bölüğüne yer vardı. Felemenk ordusundaki yabancı üstünlüğünün ana sebebi, neredeyse seksen yıl boyunca canlı kalan bir cepheye asker yetiştirmek zorunda olan Alçak Ülkeler'in insan nüfusu bakımından öyle pek bereketli olmamasıydı. Maurits, bu bölükleri, sefer mevsimi geçtiğinde dağıtmak yerine, bütün sene boyunca hizmetinde tutmanın uzun vadede Felemenk ordusunu çok daha etkili bir muharebe gücü haline getireceğini fark etmişti.

Yaz kış düzenli bir ordu bulundurmaya başlayan Maurits, ordu neferleri arasında, o güne değin emsali görülmemiş bir disiplin ve talim anlayışı yerleştirdi. Maurits, bu çabalarında, her ikisi de Nassau kontu olan kuzenleri Willem Lodewijk ve Johan'dan destek aldı. Maurits ve kuzenleri, Felemenk hizmetinde bulunan bütün askerlerin, geldikleri köken ne olursa olsun, standart bir talimden geçip aynı silahlarla teçhiz edilmeleri için gece gündüz çalıştılar. Mızrak uzunlukları, mızraklı piyadelerin zırhları ve ateşli silahların namlu boyu ve kalibreleri standartlaştırıldı.

Bundan daha önemlisi, bu dönemde, talim esasları "Felemenk Usulü"ne göre harfiyen tanzim edildi. Piyade mızrağı, arkebüz ve tüfek kullanımında, komuta sözcükleri ve talim kitapları kurallara bağlandı. Jacob de Gheyn, 1607'de, mızrak, arkebüz ve tüfeğin nasıl idare edilmeleri gerektiğini 116 ağaçbaskı resimle izah eden ve kısa izahatlarıyla birlikte ilgili komuta sözcüklerini veren *Wapenhandelinghe* isimli talim kitabını neşretti.

Maurits, aynı zamanda, Felemenk piyadesinin askerî organizasyonu ve taktiklerine çekidüzen verdi. Bu uğurda, bir kez daha, ilham alabilmek için gözlerini Antik dünyaya çevirmişti. Maurits, çekirdeğine *cohort*ları¹⁴ yerleştireceği askerî birimler teşkil etmek suretiyle, Roma lejyonlarının esnekliğini yeni baştan elde edebileceğini ve yaşadığı çağda hâkim olan kalabalık ve hantal kıtaları veya *tercioları*, bunlarla ikame edebilmeyi umut ediyordu. Bu maksatla Felemenk alaylarını, iki veya daha fazla tabura böldü. Felemenk taburu, kâğıt üzerinde, tıpkı Vegetius'un *antique legiosu* (antik lejyon) gibi, 550 adamdan teşekkül edecek ve bu adamlar, 250 mızraklı

piyade ve 60 tanesi avcı hattı oluşturmak kaydıyla, 300 ateşli silah kullanan askerden ibaret olacaktı. Mızraklı piyade, taburun ortasında kümelenirken, arkebüzücü ve tüfekçiler kanatlara yayılacaktı.

Buna ilaveten Felemenk birimleri, kökleri gerilere uzanan askerî kıtalara ve *terciolara* kıyasla daha az saftan tertip ediliyordu. Rakamlar muhtelifdir; ama görünüşe göre, mızraklılar beş ilâ on, tüfekçiler sekiz ilâ on iki saf derinliğinde diziliyorlardı. Tüfekçiler, Aelian'ın fikirleri doğrultusunda, kontramarş ateşi açabilecek şekilde eğitildiler. Bu formasyonda, tüfekçi sıraları arasında, askerlerin yürüyebileceği genişlikte boşluklar bırakılıyordu.

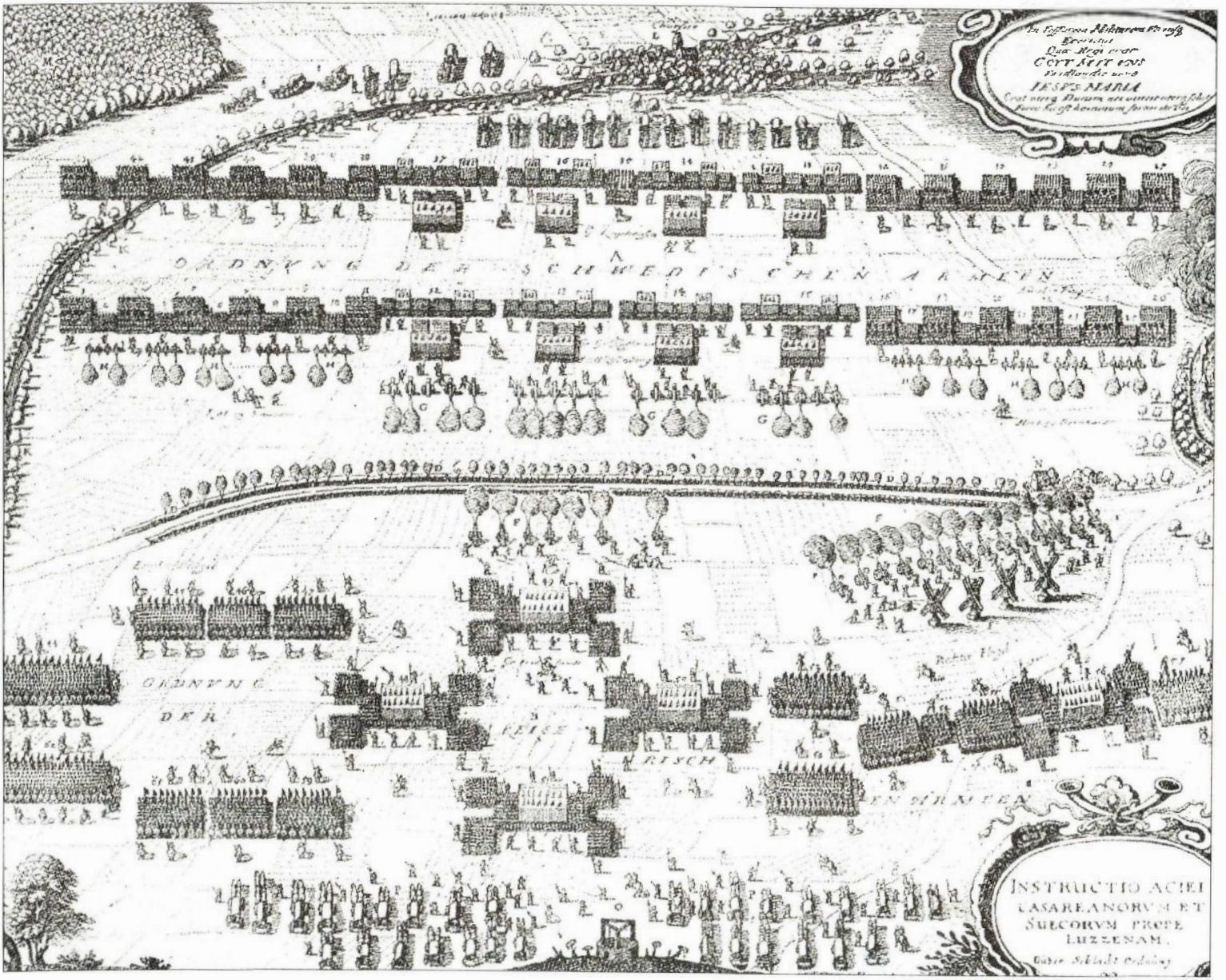
Buna göre, ilk saftaki askerler topluca yayılım ateşi açtıktan sonra yüzlerini çevirip, arada bırakılan boşluklardan geriye doğru yürüyerek en arka safa katılırlar; bu arada, öğrenmiş oldukları talim basamaklarını takip ederek silahlarını yeniden doldururlardı. İkinci, üçüncü ve daha gerideki saflar, bir ön saftaki askerleri taklit ederlerdi. İlk saftaki askerler, bütün bu işlemler süresince tekrar başlangıçtaki konumlarına geldiklerinde, silahlarını

yeni bir yayılım için ateşlemeye hazır hale getirmiş olurlar ve her şey bir kez daha tekrar edilirdi.

Bu ateş açma yöntemi, ancak şaşmaz bir disiplin sayesinde icra edilebiliyordu. Ama bunun karşılığında, kesintisiz bir ateş gücü elde edebilmek mümkündü. Arkebüzücü ve tüfekçiler, düşman süvarisinin tehdidiyle karşılaştıklarında, intizamlarını bozmadan mızraklı piyadenin gerisine çekilebilirlerdi. Felemenkliler, muharebe esnasında, askerî kıtalarını genellikle üç savaş hattına bölüyorlardı. Bu muharebe hatları, bir dama tahtasını andıracak şekilde dilimlenerek, her bir hattaki askerî birliklerin gerektiğinde birbirlerinin yardımına koşabilmeleri temin edilmişti. Bu dizilim, benzer tarzda sahaya yayılan Roma lejyonlarının *acies triplex* (üçlü muharebe tertibi) anlayışıyla neredeyse tıpatıp aynıydı. Maurits, erken modern

17. YÜZYILA AİT bir elkitabı, mızrak talimi esnasında silahın aldığı farklı pozisyonları tasvir ediyor. Sağdan ikinci resimde, silahın "mızrak kavgası"nda nasıl kullanıldığı; son resimde ise, düşman süvarisini karşılama hamlesi görülebilir. Bu tür talim kitapları, erken modern devrin gün geçtikçe kalabalıklaşan düzenli ordularında, talimleri standartlaştırmak açısından epeyce önemliydi.

GUSTAVUS ADOLPHUS, 1632 Lützen Savaş'ında hayatını kaybetti. İsveç birlikleri resmin üst kısmında, imparatorluk askerlerinin aldığı tertibat ise resmin alt kısmında gösterilmiştir. İmparatorluk piyadesinin tercio tarzı derin formasyonlarıyla mukayese edildiğinde, İsveçlilerin benimsediği çizgisel formasyonlar açıkça göze çarpar.

daimî ordusunu, iki payandaya dayandırmış; düzenli talim ve sarsılmaz bir disiplin üzerine oturtmuştu. Dahası Maurits, mızraklı ve tüfekli piyadeleri, gerçek anlamda ilk defa, birleşik bir muharebe kuvveti haline getirmeyi becerdi. Talihin garip bir cilvesi, Maurits, İspanya'ya karşı yürüttüğü yirmi yıllık mücadele süresince, ordusunu sadece iki kez meydan savaşlarına taşıdı (her ikisinden de muzaffer ayrıldı); askerî mesaisinin çoğunu, en az 29 kez içine düştüğü kuşatma harekâtlarında harcadı.

Otuz Yıl Savaşları: İsveç Sentezi

Maurits van Nassau tarafından tanıtılan askerî sistem ve reformlar, Gustavus Adolphus'un önderliğinde Otuz Yıl Savaşları'na (1618–1648) katılan İsveç ordusunun şahsın da neredeyse en gelişkin seviyesine ulaştı. Gustavus Adolphus'un düzenli ordusu, talim ve disiplini –mevzu İsveçliler olduğunda buna dinî heyecanı da eklemeli– Felemenk sisteminin esnek ufak birimleri ve taktikleriyle birleştirdi. Bu yenilik, İsveçlileri 17. yüzyılın bileği bükülemeyen güçlerinden biri yapacaktı.

Gustavus Adolphus'un Felemenk reformcularının nüfuzu altında kaldığı aşikârdı. Daha 1601'de, babası IX. Karl, İsveç'e Felemenk sistemini ithal edebilmek amacıyla Maurits'in kuzeni Johan van Nassau ile temasa geçmiş ve genç yaştaki oğluna Felemenkli

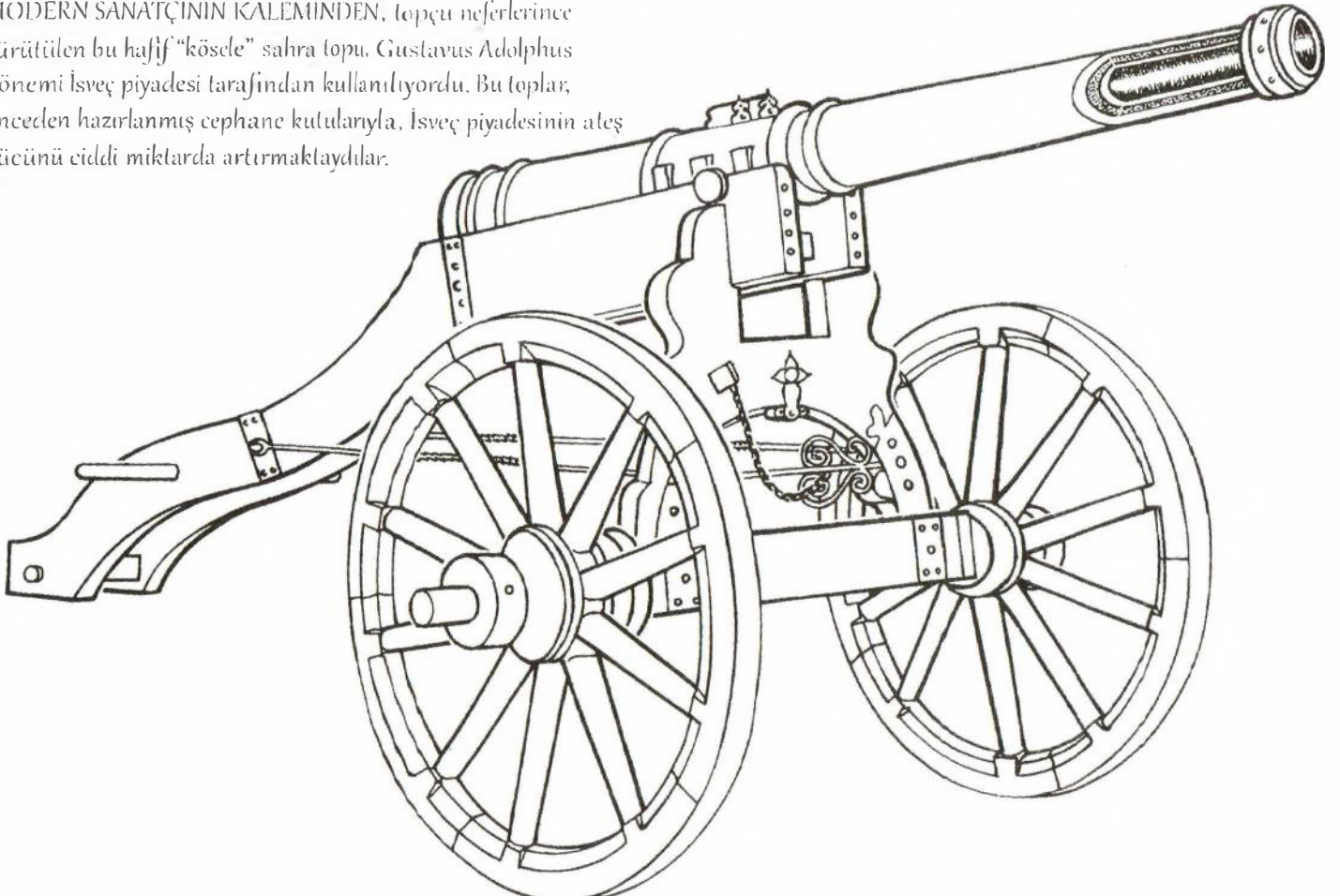
bir mürebbi getirtmişti. Gustavus Adolphus'un Felemenkli eğitmeni Johan Skytte, geleceğin İsveç kralını, antik ve çağdaş Felemenkli yazarların askerî risaleleriyle tanıştırdı. Gustavus Adolphus, daha sonraları Felemenkli bir komutanın hizmetinde bulunduğu gibi, 1620'de Johan van Nassau ile şahsen görüşmüştü.

Gustavus Adolphus, İsveç tahtına geçtiğinde, Felemenk askerî sistemini olduğu gibi ithal etmekle yetinmedi; bu sistemi daha ileriye taşımak için de kafa yordu. Bu bağlamda ortaya koyulan yeniliklerden herhalde en önemlisi, ateşli silahların, müdafaada olduğu kadar hücumda da etkili bir harp unsuru haline getirilmesiydi. Gustavus Adolphus, İsveç askerinin taşıdığı tüfekleri kısaltıp hafifleterek daha süratli ve silahlarını nispeten daha hızlı doldurup ateşleyebilen birlikler yarattı. Dahası İsveç kralı, doğrudan piyade birliklerine iliştirdiği hafif sahra topları sayesinde piyadesinin ateş gücünü önemli ölçüde artırdı. Üç *pound*luk (yaklaşık 1350 gr.) güllerle atan bu hafif topları, piyadeyle birlikte hareket ettirebilmek mümkündü ve bu toplar, bilhassa cephane tasarımında görülen gelişmelerle

birlikte, piyade birimlerinin saldırı potansiyeline esaslı katkıda bulunmuşlardı. 17. yüzyıl İsveç ordusu, geçen asırda olduğu gibi, kraliyet topraklarında yaşayan her on köylüden birinin askere alınabildiği millî bir asker toplama sistemi üzerine inşa edilmişti. Celbedilen adamlar, geldikleri bölgelere göre tertip edilen *Landsregement*lerde bir araya getirilir; her bir *Landsregement*, sahra ordusuna üç alay çıkarmakla mükellef tutulurdu. Bu sahra alayları, sekizer bölükten oluşur; fakat bunlar, tıpkı Felemenkilerde olduğu gibi, kendi içlerinde *squadron* denilen daha ufak birimlere ayrılırlardı (Felemenk sistemindeki taburların benzerleri). Tam kadro bir *squadron*, her 18 askerin başında bir subayın bulunduğu 12 birimiyle, toplam 216 mızraklı askerden ve yine 12 birimin, bu kez 24'er asker ihtiva ettiği 288 tüfekçiden mürekkepti. Tüfekçi birimlerinden dördünü, genellikle İsveç süvarisinin refakatinde hizmet etmeleri için, müstakil müfrezeler haline getirmek yaygındı.

İsveçliler, tek başına mahallî nüfuslarına dayanarak kalabalık bir düzenli orduya sahip olamayacaklarından, *Landsregement*lerin yeterli gelmediği hallerde ücretli

MODERN SANATÇININ KALEMİNDEN, topçu neferlerince yürütülen bu hafif "kösele" sahra topu, Gustavus Adolphus dönemi İsveç piyadesi tarafından kullanılıyordu. Bu toplar, önceden hazırlanmış cephane kutularıyla, İsveç piyadesinin ateş gücünü ciddi miktarda artırmaktaydılar.

Mızraklı Piyade, Strathbogie Piyade Alayı (1644)

Strathbogie Alayı, Huntly ikinci markizi George Gordon tarafından Kraliyet davasına destek vermek amacıyla 1639'da bir araya getirilmişti. Alay, esas itibarıyla, Lowland İskoçları arasından toplanmıştı ve oldukça iyi talimli ve donanımlı askerden oluşuyordu. Piskoposlar Savaşı'nda¹⁵ alayın mevcudu, üçle biri mızraklı piyade olmak üzere toplam 600 kişiydi. Bu askerler, İngiltere'den satın alınan silahlarla donatıldılar. İngiltere'den tedarik edilen mühimmat arasında, "koşum takımları ve zırhla birlikte 1000 adet mızrak" sayıldığına göre, bu tarihte alaya mensup piyadeler zırhlı olabilirler. Strathbogie şatosunda, profesyonel subayların keskin bakışları altında iki ay eğitim alan piyade alayı, sağlam bir disiplinle terbiye edilmişti. Strathbogie alayı, 1644'te, Kraliyet taraftarlarına güç katmak için bir kez daha toplandı. Ne var ki, bu defa, diğer hükümet kuvvetleriyle aynı standartlarda buluşturmak gayesiyle, alayın mızraklı piyadelerine zırh dağıtılmadı. Strathbogie alayı, 1645-46 yıllarında oldukça kanlı mücadelelerde boy gösterdi.

birlikler kiralama yoluna gidiyorlardı. İsveçlilerin, paralı asker bulmak için yüzlerini çevirdikleri başlıca iki havali vardı. Bunlardan ilki, belirli bir ücret karşılığı askerî hizmet görmenin, tabiri caizse, baba mesleği olduğu Almanya'ydı. İkincisi ise İskoçya'ydı. Gustavus Adolphus, İskoç halkı arasından bolca adam toplamıştı; üstelik yalnızca gönüllü askerler değil (Otuz Yıl Savaşları'nda 13.000 civarı), subaylar da. İsveç ordusunda, en az 30 albay ve altı general hizmet görmekteydi. Hizmete alınan paralı askerler, "İsveç disiplini" adıyla bilinen ve kısa bir müddet sonra Avrupa'nın birçok ülkesine yayılacak İsveç kaidelerine göre talim ve tanzim ediliyorlardı. Felemenkliler gibi, İsveçliler de, yerli birliklerini ve paralı askerleri, bütün sene boyunca silâh altında tutuyorlar ve bu sayede, ordu içinde yüksek bir disiplin tesis etmeye çalışıyorlardı. Örneğin, İsveç ordusunda, dinî merasimlere katılmak mecburîydi ve bir asker, üst üste ayinlerde bulunmadığı tespit edilirse, idam cezasına bile çarptırılabilirdi.

Savaş meydanlarında, *squadron*lar, bir tugay teşkil edecek şekilde bir araya getiriliyordu. Bir İsveç tugayı, olağan hallerde, üç veya dört *squadron* ihtiva ederdi. Bu *squadron*lar, birbirini karşılıklı destekleyen iki hat halinde, dama tahtası formasyonları içine yerleştirilirdi. Tugayların her birine, 12 adet üç *pound*-atar sahra topu tahsis ediliyordu. Bu hafif toplar, piyadelerin eşliğinde ileri doğru sürüklenebilir ve tugayın ateş gücünü birkaç misline çıkarırlardı. Bu durum, Gustavus Adolphus'un ahşap barut hazneleri kullanmaya başlamasından beri daha da geçerliydi. Aslına bakılırsa, hafif sahra topları, önceden kutulanmış cephaneler kullanmak suretiyle, tüfekçilerden bile daha seri ateş açabilir hale geldiler (her altı tüfek atışına karşılık sekiz top mermisi). Bu tugaylar, Otuz Yıl Savaşları'nda sabit formasyonlar haline dönüşerek sarsılması güç bir birliktelik ruhunun ve *esprit de corps*un¹⁶ doğmasına önayak oldular. Genellikle de ihtiva ettikleri alaylardan birinin veya daha fazlasının giydiği elbisenin renklerine göre, mesela Mavi Tugay, Sarı Tugay veya Yeşil Tugay şeklinde isimlendirilmişlerdi.

İsveç taktiklerinde, ateş gücü esas kabul ediliyordu ve savaş meydanında, Felemenklilerden bile daha dar formasyonlarla boy gösteriyorlardı. İsveç *squadron*unun standart formasyonu sadece altı saf derinliğindeydi; mızraklılar ortada yer alırken,

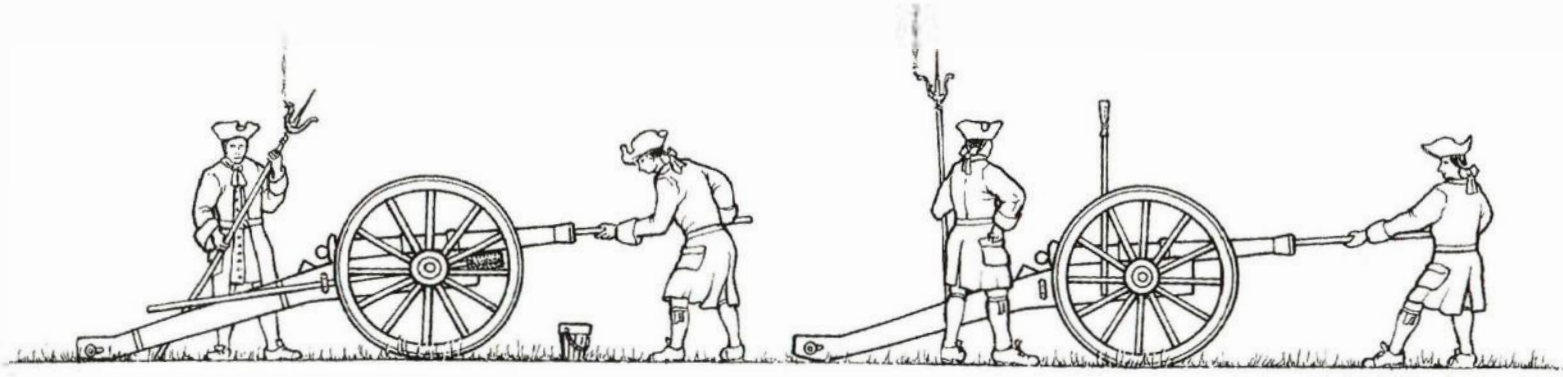
tüfekliler kanatlara yayılır; hatta bazı tüfekli askerler birliğin önüne dizilirlerdi. Tüfekli askerler, bu formasyonda kontramarş ateşi açıyorlardı. Bununla beraber, düşmanın yaklaştığı durumlarda, tüfekçilere "sıraları çiftlemeleri" talimatının verildiği açıktır. Bu komut sayesinde, arkadaki üç safta bekleyen askerler, kendi kolları ile komşu sıra arasındaki boşluğa ilerleyerek, tek bir hamlede, altı saf derinliğindeki formasyonu üç safa düşürürlerdi. Bu kez en ön saf dizüstü çökerken, ikinci saf hafifçe eğilir ve üçüncü saftaki tüfekçiler ayakta beklerdi. Bu tüfekçiler, ateş emrini duydukları anda, refakatlerine verilen üç *pound*-atarların da desteğiyle, silahlarını hep birden, tek bir salvoda düşman üzerine boşaltırlardı. Düşman birlikleri, bu tahripkâr yayılım ateşi karşısında sendelemeye yüz tutarsa, bütün *squadron*, hasmını avlayarak yok etme gayesiyle ileri atılırdı. Şayet düşman askerleri yerlerinden kıpırdamazsa, tüfekli askerler, gerektiğinde mızraklı yoldaşlarının korumasına sığınarak silahlarını tekrar doldurup bir salvo daha yollarlardı. Düşman hattı çözülene değin, bu işlem tekrarlanırdı.

İsveçliler, piyadenin ateş gücünü, aynı zamanda süvari birliklerini desteklemek amacıyla kullandılar. Süvariler, toplu taarruza (tabancalarla icra edilen *caracole*¹⁷ taktiğinden ziyade) geçmek amacıyla ileri çıktıklarında, atlı birimlerin arasına serpiştirilen tüfekçi müfrezeleri, süvari askerleri hücumla kalkmak için hazırlanana değin, düşmanı güvenli bir mesafede tutacak müdafaa hattını teşkil ediyorlardı.

Gustavus Adolphus'un önderliğinde, "mızrak ve nişancı" taktikleri en gelişkin hallerini aldı. Gustavus Adolphus'un, muharebe organizasyonu ve taktiklerini, o ana değin emsali görülmemiş derecede hücum öncelikli belirlemiş olduğu tartışmasız bir gerçektir. Gelgelelim, tüfekçi birlikleri, savaş meydanında hâlâ kendi ayakları üzerinde duramıyorlardı; örneğin, namlunun ucunda ateşe hazır bekleyen mermileri veya koruyucu kollayıcı piyadenin varlığı olmaksızın süvari saldırıları karşısında hiç şansları yoktu. İşin aslı, yüzyıl sonlarında baş gösterecek bazı teknolojik yeniliklere kadar bu zafiyette dişe dokunur bir değişiklik olmadı.

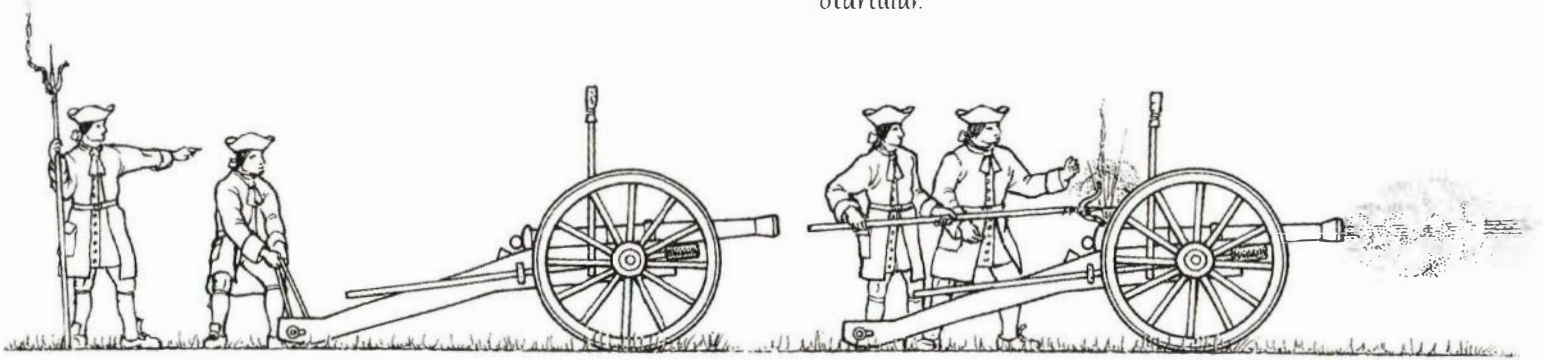
Breitenfeld (1631): Ateş Gücü ve Esneklik

Gustavus Adolphus, Protestan kuvvetlerinin Kutsal Roma'da uğradığı seri yenilgilere bir dur

TOPUN ATEŞLENMEDEN ÖNCE geçirdiği hazırlık safhasının tasviri. İlk olarak, topçu neferleri, bir önceki atıştan kalan henüz sönmemiş kâğıt parçalarının veya küllenmiş barutun vaktinden

önce bir infilaka sebep olmaması için namlu içini ıslak süngerle silerler. Bundan sonra barut ve gülle namluya yerleştirilir ve barut hakkı, bir harbi vasıtasıyla namlunun kuyruğuna sıkıca oturtulur.

BUNUN ARDINDAN TOPÇU neferleri, bir önceki atışta ciddi miktarda geri tepme olması muhtemel olduğundan, bir manivela yardımıyla topu eski konumuna çekerek nişan alırlar.

Nihayet, çatallı bir sopanın ucuna takılan barutlu fitil sayesinde top ateşlenir.

diyebilme amacıyla, 1628 Haziranı'nda Otuz Yıl Savaşları'na katıldı. İsveç kralı, başlangıçta, bir Pomeranya kenti olan Stralsund'u imparatorluk kuvvetlerinin kuşatmasından kurtarmaya çabalayan Danimarkalılara yardım eli uzatmakla yetinmişti. Gustavus Adolphus'un, Otuz Yıl Savaşları'na bütün benliğiyle katılmasını engelleyen bazı etkenler vardı. Bir kere, Almanya'da faaliyet gösterebilecek cinsten bir ordu toplayabilmek ve bu ordunun beslenme ihtiyaçları ve barınmasını sağlayabilmek için yeterli kaynak yoktu. Kralın, yönetimi altındaki İsveç millî ordusu sayesinde sağlam bir dayanak edindiği doğrudur; ama Kuzey Almanya'ya yönelik bir sefer cürekâr bir teşebbüs olacaktı. Böylesi iddialı bir girişim, ülke topraklarından yollanacak ilave birlikler, pahalıya mal olacak ücretli askerler ve müttefikler olmaksızın ve dahası, bunları savaşa hazır hale getirmeden hülyadan öte bir şey olamazdı. Üstelik İsveç ordusu, zaten bilfiil savaş halindeydi. Gustavus Adolphus, iki yıl önce Lehistan'la savaşa tutuşmuştu ve İsveç birlikleri, son iki yıllarını saplanıp kaldıkları

Lehistan cephesinde geçirmişlerdi. Gene de, İsveç kralının Stralsund'ta yaşananlara müdahalesi imparatorluk sarayının hoşuna gitmedi ve bir miktar imparatorluk kuvveti, Lehlerin yardımına yetişmek için yola çıkarıldı. Gustavus, iki cephede aynı anda mücadele etmesine imkân olmadığını anladı ve Leh yetkilileriyle alelacele barış imzaladı.

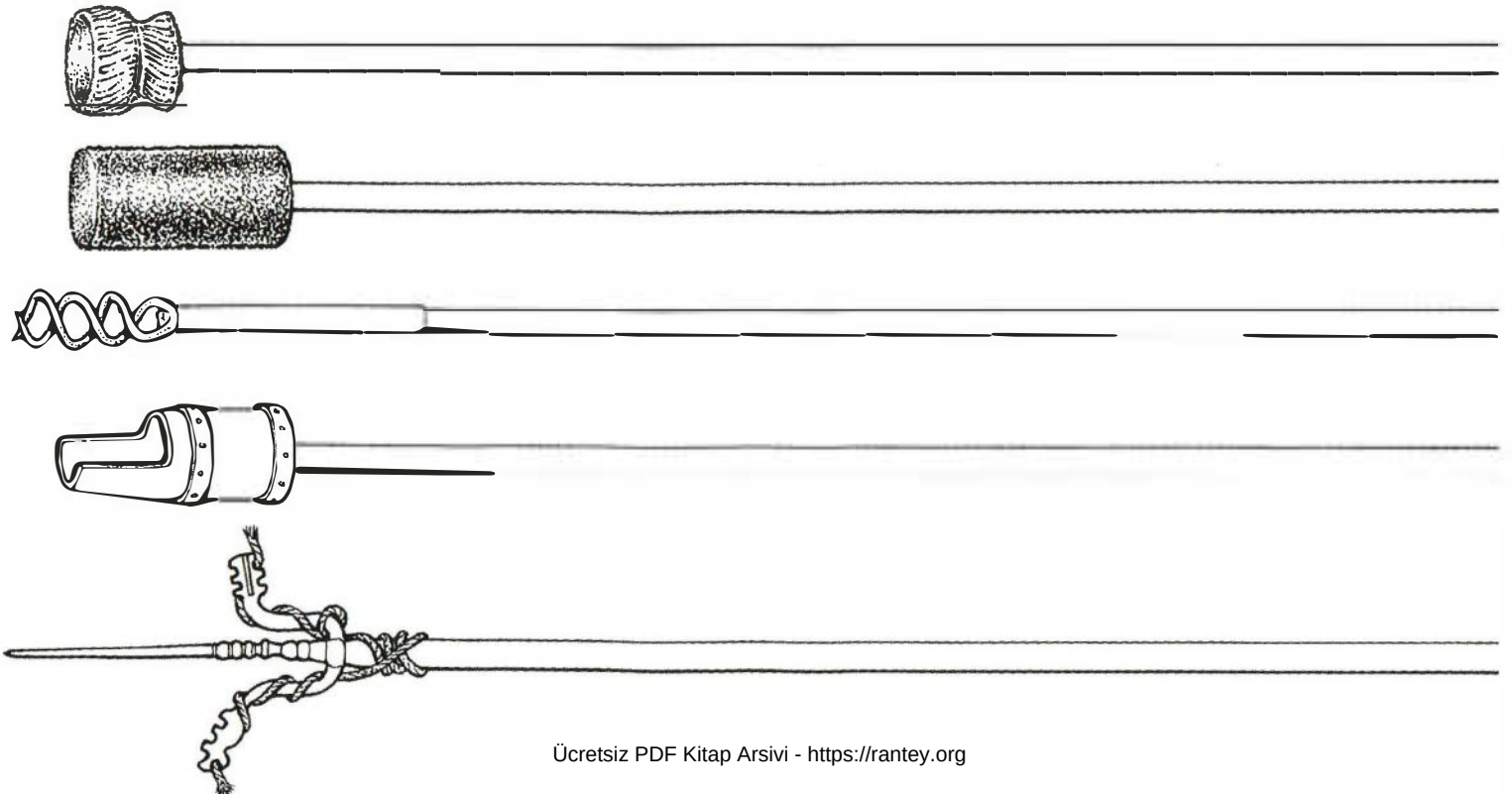
İki sene sonra, Haziran 1630'da, Gustavus 14.000 kişilik mütevazı bir kuvveti Pomeranya sahillerine çıkardı. Bu tarihte Kuzey Almanya'da büyükçe bir imparatorluk ordusu mevcuttu; fakat imparatorluk askerleri bölgenin muhtelif garnizonları arasında paylaştırılmış olduklarından, İsveçliler hareketlerinde serbest kalmışlardı. Nitekim Gustavus, serbest kaldığı altı ay boyunca ilave birlikler toplayarak ordusunun mevcudunu 50.000'e kadar yükseltti. Ne var ki bu sayı, Pomeranya'nın muhafazası için geride bırakılması icap eden garnizon kuvvetleri düşüldüğünde, imparatorluk ordusu üzerine bir saldırı tertip edebilmek için kâfi değildi. Gustavus Adolphus, 1631 sefer mevsiminin başlangıcında, askerî harekâtına destek olacak 80.000 kadar adam

daha bulabileceğini ümit etmişti; ama hayallerinin pek ufak bir kısmı gerçekleşti. Kuzey Almanya ahalisi, İsveç kralının gerçek emelleri konusunda şüphe besleyenler ve belki de daha beteri, ona canı gönülden inanmalarına rağmen elleri kolları bağlı olanlar olmak üzere ikiye ayrılmıştı. İsveç kralının Silezya ve Saksonya'yı istila ederek imparatorluk başkenti Viyana'ya yürüme planı, pek gerçekçi değildi. Doğrusunu söylemek gerekirse, Gustavus, imparatorluk askerlerinin Magdeburg'u talan ederek kent ahalisini topluca katletmelerini bile engelleyememişti. Bununla birlikte, nihayet Fransa ve Brandenburg'tan gelen maddî yardımlar sayesinde, ilave birlikler toplamak ve varlığı şart olan müttefik kuvvetlerini İsveç ordusu etrafında birleştirmek mümkün oldu. Hessen-Kassel'den gelen yaklaşık 10.000 asker doğrudan Gustavus Adolphus'un emrine girdiği vakitlerde, Saksonya elektörü Johann Georg, İsveç kralına doğru yaklaşıyordu. Johann Georg, bir süre önce Leipzig'i imparatorluk kuvvetlerine kaptırmıştı. Johann t'Serclaes von Tilly komutasındaki imparatorluk ordusu, mücadele etmeleri durumunda, Magdeburg sakinleriyle aynı acı akıbeti paylaşacaklarını söyleyerek Leipzig'i ele geçirmişti. Saksonya elektörü, bu ana değin, binbir zahmet ve özenle tarafsızlığını korumayı başarmıştı; ama Gustavus, Johann Georg'a, sadece resmî bir ittifak antlaşmasına razı olması şartıyla yardım

edebileceğini duyurdu. İsveç kralı, bu hamlesiyle, elektöre imparatorluk karşıtı ittifaka katılmak dışında bir seçenek bırakmamıştı.

Arzuladığı ittifak antlaşmasına en sonunda ulaşan Gustavus Adolphus, Johann Georg idaresindeki Sakson birlikleriyle buluşmak amacıyla yürümeye başladı. İki ordu, 5 Eylül 1631'de, Leipzig'in 32 km kadar kuzeyinde birbirlerini selamladılar. Gustavus, buluşma mahalline 24.000 kişilik bir ordunun başında gelmişti. Burada 18.000 Sakson'dan mürekkep bir asker topluluğu buldu. İsveç kralı, bu birleşik kuvvetin, Tilly'nin 35.000 kişilik imparatorluk ordusuna meydan okumaya yeterli olacağı kanaatindeydi. Öte taraftan Tilly, harp meydanlarının tozunu yutmuş, tecrübeli bir orduya sahipti ve İsveçlilerden çekinmek için hiçbir sebep olmadığını düşünüyordu. En güzeli de, Saksonya'nın bugüne değin tarafsızlığını bozmadığı olmasındı. Demek ki, Leipzig ve civar bölgelerin, savaşın talan ve yıkımına maruz kalmamış bereketli toprakları, ordunun ihtiyaçlarını karşılamayı bir mesele olmaktan çıkaracaktı.

TOPÇU GEREÇLERİ: (üstten alta doğru) pallyıcı maddeyi namluya yerleştirmek için kullanılan harbi; namlunun kor halinde kalan nesnelerden temizlenmesi için sünger; önceki atışlardan kalan artık kâğıtları çıkaran bir alet; barut kepçesi; barut hakkını tutuşturmak için falyaya değdirilen barutlu fitiliyle sarılı sırık.

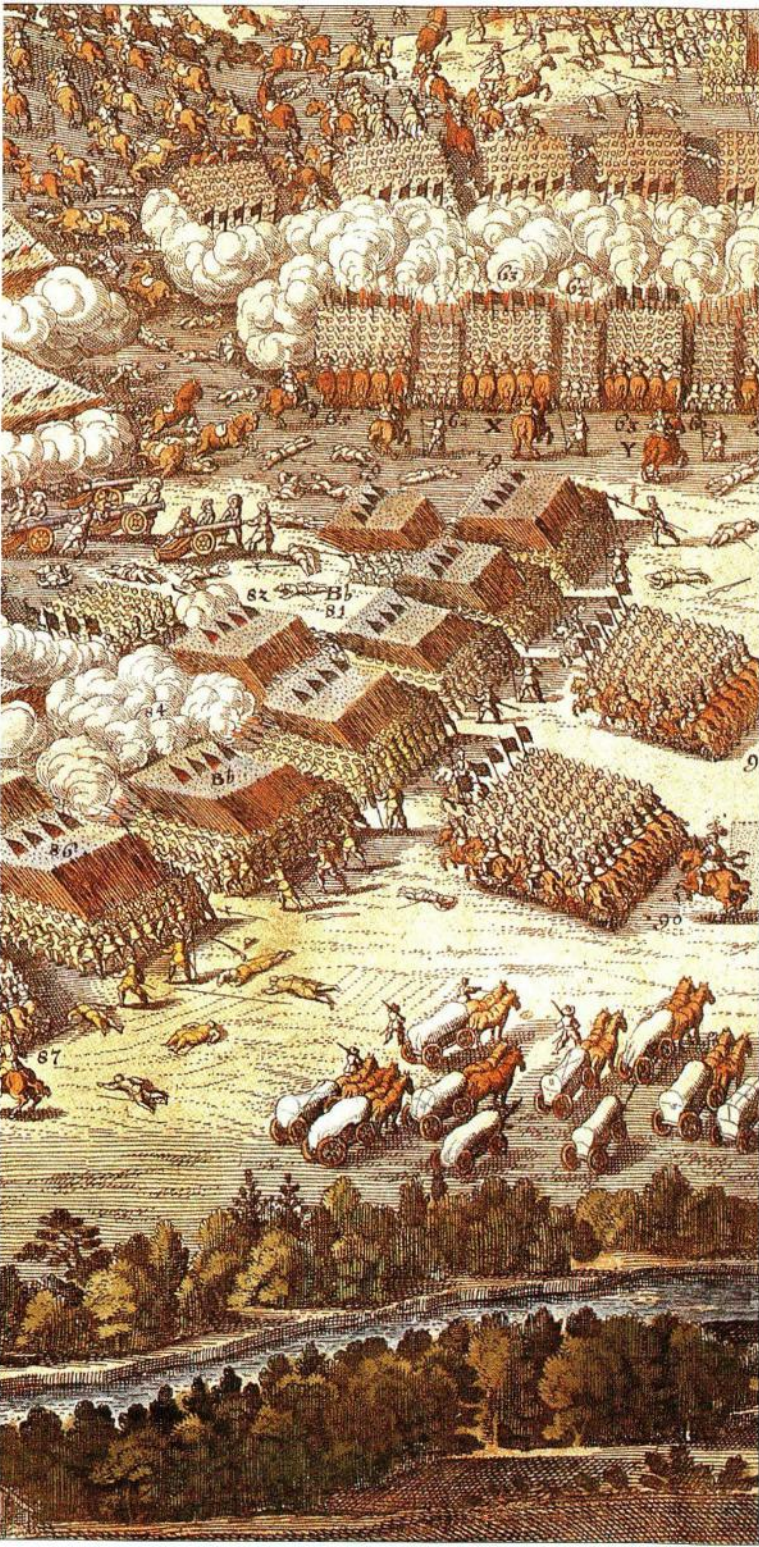

Orduların Tertibatı

Gustavus Adolphus ve Johann Georg'ın ordularını Leipzig yönünde ilerlettikleri esnada, Tilly de ordusunun başına geçerek kent dışına çıktı ve şehrin yaklaşık sekiz kilometre kuzeyinde bir dağ sırtına yerleşti. 7 Eylül sabahında ordular savaşa tutuştular. Tilly, bayırlık araziye piyadeleriyle işgal etmişti; tek bir hat boyunca merkezi tutan yaklaşık 18 *tercioluk* bir kuvvet... Süvari kuvvetleri ise, yine tek bir hat oluşturacak şekilde, her iki kanada yayılmıştı. 5000

civarı atlıdan oluşan sol cenah, Tilly'nin mülazım subayı Gottfried Heinrich von Pappenheim komutasına terk edilmişken; sağ kanattaki süvariler, bizzat Tilly tarafından sevk ve idare edilecekti. Plan, eşgüdümlü süvari taarruzları aracılığıyla düşman kanatlarını çöktürmek ve kanatları temizledikten sonra, merkez birlikleri üzerine dönüp iki cepheli bir kısaçare hareketine girişmekti.

Buna mukabil Gustavus Adolphus, kuvvetlerini, her biri ihtiyat kıtalarınınca desteklenen iki ana

17. YÜZYIL MUHAREBESİNİN piyadeler birbiriyle mücadeleyle tutuştuğunda karmaşıklaştan doğası, Breitenfeld Savaşı'nı anlatan bu tasvirde ayan beyan ortadadır. Kara barutla işleyen silahlardan çıkan yüksek miktardaki duman, harp meydanının üstünü büsbütün kaplamıştır.

tahsis edilmişti. İsveç süvari birimlerinin bıraktığı boşluklara, her biri 200'er kişiden oluşan tüfekçi müfrezeleri doluştular. Saksonlar, müttefik ordusunun sol tarafına yerleştiler. Bunlar, hasımları imparatorluk askerleri gibi, kalabalık ve büyük kıtalar olarak toplaşmışlardı ve kendilerine ait süvari birlikleri vardı. Gustavus Adolphus, topçusuna verdiği bir işaretle muharebeyi başlattı ve işlerin nasıl gelişeceğini seyretti.

Takip eden topçu düellosundan İsveçliler galip çıktı. Daha fazla sayıda topa sahip olmaları bir yana, ahşap barut hazneleri sayesinde, imparatorluk topçusunun hayalini bile kuramayacağı miktarda gülleyi karşı tarafa yollamayı başarmışlardı. İsveç topçusu, rakibi üzerinde inkâr edilemez bir etki bıraktı. Pappenheim süvarisi öyle şiddetli bir tazyik altında kalmıştı ki, nefes aldırmayan İsveç bombardımanından kurtulabilmek için derhal düşman süvarisine doğru atılmaktan başka bir şey düşünemediler. Ne var ki, bu beklenmedik bir hamleydi ve Tilly, askerlerine aynı anda ilerleme emri vermediğinden, Pappenheim süvarisi, kendini tek başına düşmanın kucağına atmış oldu.

Pappenheim süvarisi, İsveç atlılarına bindirerek göğüs göğüse muharebeye girişme yoluna gitmeyip *caracole* taktikini tercih etti. Bu taktiksel formasyonda, süvariler etkili tabanca menziline girinceye kadar atlarını sürüyorlar; silahlarını düşman safları üzerine boşalttıktan sonra bir çark hareketiyle dönüp, baştan doldurdıkları silahlarıyla işlemi tekrar ediyorlardı. Esasında, bu taktik, piyadenin kontramarş ateşine hayli benzer bir anlayışın ürünüydü. Gelgelelim, bu saldırı tarzı, birlikleri arasına tüfekçi müfrezelerin karışmış olduğu İsveç süvarisi karşısında tesirli olmadı. Aksine, İsveç tüfekçileri, imparatorluk süvarisine çok ağır bedeller ödettiler; çünkü bunlar, yayılım ateşlerini belli noktalarda çok daha yıkıcı tarzda yoğunlaştırdıkları gibi, kullandıkları silahların hem menzili daha uzundu, hem de daha etkili bir şekilde kullanıldıkları için, Pappenheim, bu bedbaht

muharebe hattına böldü. İkinci hattın ihtiyat kuvvetleri, iki ufak süvari birliğinden ibaret olsa da, ilk hattın arkasını koruyanlar epeyce esaslı bir güçtü. Piyade birliklerinin arasına serpiştirilmiş 43 hafif sahra topu ve üç *pound*-atar piyade topunun yanı sıra, İsveç merkezinin ön hattına 12 parça ağır top konuşlandırılmıştı. İsveç süvarisi nin büyük bölümü, sağ kanatta, Pappenheim kuvvetlerini karşısına alacak şekilde yerleştirilmişti; ama yine de, İsveç piyadesinin sol cephesini korumak için yeterli miktarda süvari

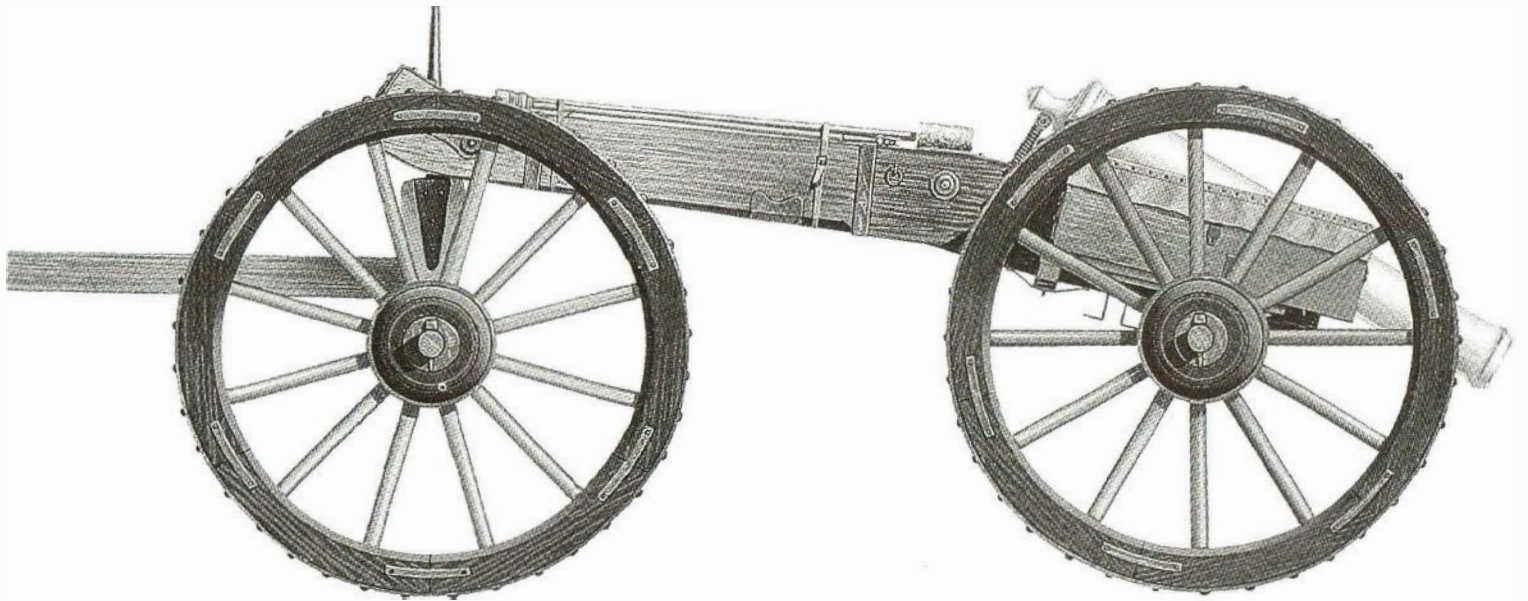
Tüfekçi, Albay Charles Essex Piyade Alayı (1642)

Bu şahsiyet, İngiliz İç Savaşı¹⁸ döneminden gelen tipik bir tüfekçiyi temsil ediyor. Bu askerler, iri ve ağır bir fitilli tüfeğe sahiptir. Bu silah, yardım almaksızın nişan alabilmek için fazla baltal olduğundan, asker, atış esnasında, sol elinde tuttuğu çatalı değneği tüfeğin altına yerleştirirdi. Tüfekçinin kuşandığı palaskaya, içleri barut ve mermiyle dolu bir dizi ahşap kutucuk takılıdır. Geleneksel olarak fişekliğe on iki tane kutucuk asılması, palaskaya "On İki Havari" denmesine sebep olmuştur. Palaskanın alt ucunda, tüfeğin ateşlenmesine yarayan uzunca bir barutlu fitil görülebilir. Miğfer veya zırh yoktur. Bu savunma gereçleri mızraklı piyadeye ayrılmıştır ve yüzyıl ilerledikçe, mızraklılar dahi zırh kuşanmaktan vazgeçme eğilimi göstermişlerdir.

durum karşısında, muharebe hattını genişletip İsveç kanadının etrafından dolaşmayı denedi; ama İsveç süvarisi de, benzer şekilde, savaş düzenini uzatıp Pappenheim'in yolunu tıkadı.

Buna karşın sağ kanatta, imparatorluk ordusunun talihi yaver gitti. Pappenheim atlılarının dörtlü hücuma kalktıklarına şahit olan Tilly süvarisi, yavaşça kımıldanıp harekete geçti. Tilly süvarisinin gazabına uğrayan Sakson birlikleri, yeşil sancaklarını yanlarına alıp, ne yaptığını bilen, kıdemli imparatorluk atlılarının önünden kaçtılar. Tek bir darbeye, Gustavus Adolphus kuvvetlerinin yüzde kırkı meydana süpürülmüştü. Tilly askerleri, zafer şarkıları söylemeye başladılar. Muharebenin bu safhasında, imparatorluk süvarisi, refakatine kattığı piyadelerle birlikte İsveçlilerin sol kanadını çevirmeye muktedir olsaydı, İsveç ordusu kati bir yenilgiyle imha edilebilirdi.

Gustavus Adolphus adına muduluk verici bir hadise, ordusunu savaş meydanına yayma biçimi ve askerlerinin çelik iradesinin, imparatorluk süvarisinin İsveç sol kanadını sarmasına izin vermemiş olmasıydı. Düşman taarruzuna açık vaziyette kalan İsveç sol kanadının başında, Gustavus Adolphus'un en maharetli subaylarından biri olan Gustaf Horn vardı. Gustaf Horn, düşman tehdidini savuşturmak için, askerlerinin mükemmel disiplinine ve nispeten daha küçük *squadron* birimlerinin esnekliğine bel bağlamıştı. Dahası Horn, birden fazla muharebe hattından teşekkül eden İsveç formasyonu sayesinde, son anda bir ihtiyat kıtası yetiştirmeye muvaffak oldu. Üstelik bu manevrayı öylesine çabuk icra etmişti ki, Saksonlar karşısında en acele cinsinden zafer kazanmış olan imparatorluk kuvvetleri, yeni bir taarruza geçebilmek için henüz derlenip toparlanamamışken, karşı saldırıya geçebilmek için

TOP ARABASINA OTURTULMUŞ bir 18. yüzyıl topu. Bu tarihe gelindiğinde toplar, bir önceki asra kıyasla daha hafif ve hareketli bir hal almışlardı. Hemen altta belli başlı cephane tipleri görülebilir (soldan sağa): misket dolusu, salkım gülle ve adi gülleler. Bunların ilk ikisi, yakın mesafeden düşman üzerine misket yağdırmak için kullanılırken, tek atımlık gülleler uzun menzillerde kullanılıyordu.

gereken zamanı yaratmıştı. İhtiyat kuvvetinden ve muharebe hattının diğer kısımlarından yetişen dinç İsveç askerleri, gelir gelmez açtıkları istikrarlı yaylım ateşiyle imparatorluk kuvvetlerini geri püskürtmeye başladılar.

Bütün bunlar yaşanırken yaklaşık beş saat geçmişti. Gustavus Adolphus, İsveç sağ kanadında dizginleri bizzat eline almış ve Pappenheim'in öncülük ettiği süvari birliklerinin beli bükülmüştü. Bu anda Gustavus Adolphus, büyük bir komutanın *coup d'oeilini*¹⁹ teşhir edercesine, hücumla geçme zamanının gelip çatıldığını idrak etti. İsveç kralı, birkaç süvari birliğinin başına geçerek, önü açık İsveç sağ kanadını imparatorluk ordusunun kalbine yönlendirdi. Bu mevkide bulunmaları icap eden imparatorluk askerlerinin çoğu, meydanın değişik noktalarında süren çarpışmalara destek vermek niyetiyle yerlerini terk etmişlerdi.

Gustavus Adolphus ve adamları, düşmanın merkezini yararak Tilly'nin toplarını ele geçirdiler ve bu topları eski sahiplerine doğrulttular. Merkez hatlarının çökmesi ve hiç hesapta olmayan fazladan top atışları, imparatorluk askerlerinin iflahını tüketmek için yetip artmıştı. İsveç süvarisi, giriştiği kanlı takip neticesinde, 7600 imparatorluk askerini

kılıçtan geçirirken 6000 tanesini esir aldı. Buna karşın İsveç kayıpları sadece 2000 kişiydi.

Breitenfeld Savaşı, deneyimli ve sorumluluk almasını bilen kumandanların komutanlığında, ateş gücü ve taarruz darbelerinin üstün disiplin ve sevk ve idare esnekliğiyle harmanlanmasından doğan "İsveç Sentezi"nin emsalsiz olduğunu kanıtlamıştı. Otuz Yıl Savaşları'nın ilerleyen senelerinde, birçok ordu, bu arada imparatorluk kuvvetleri, Felemenk taburu veya İsveç *squadronu* gibi daha ufak ve esnek askerî birimleri bünyelerine katmaya başladılar.

Çizgisel Taktiklerin Doğuşu (1660–1715)

Felemenkilerin taktiksel sahaya kattığı yenilikler ve Otuz Yıl Savaşları'nın öğrettikleri, askerî düşüncüyü, 18. yüzyılda nihai şeklini alacağı çizgisel taktiklere kadar uzanan bir gelişim yoluna soktu. Küçük askerî birimler, askerî birlikleri kendilerini karşılıklı koruyabilecekleri hatlar boyunca yayma ve birçok safın silahlarını aynı anda ateşlediği İsveç salvoları gibi uygulamalar, 18. yüzyıl muharebelerinin aslı unsurları haline geleceklerdi.

Ne var ki, bütün bu gelişmeler, gelecekteki taktiklerin müjdecisi sayılsalar da, 17. yüzyılın ikinci yarısında hayat bulan birtakım değişiklikler

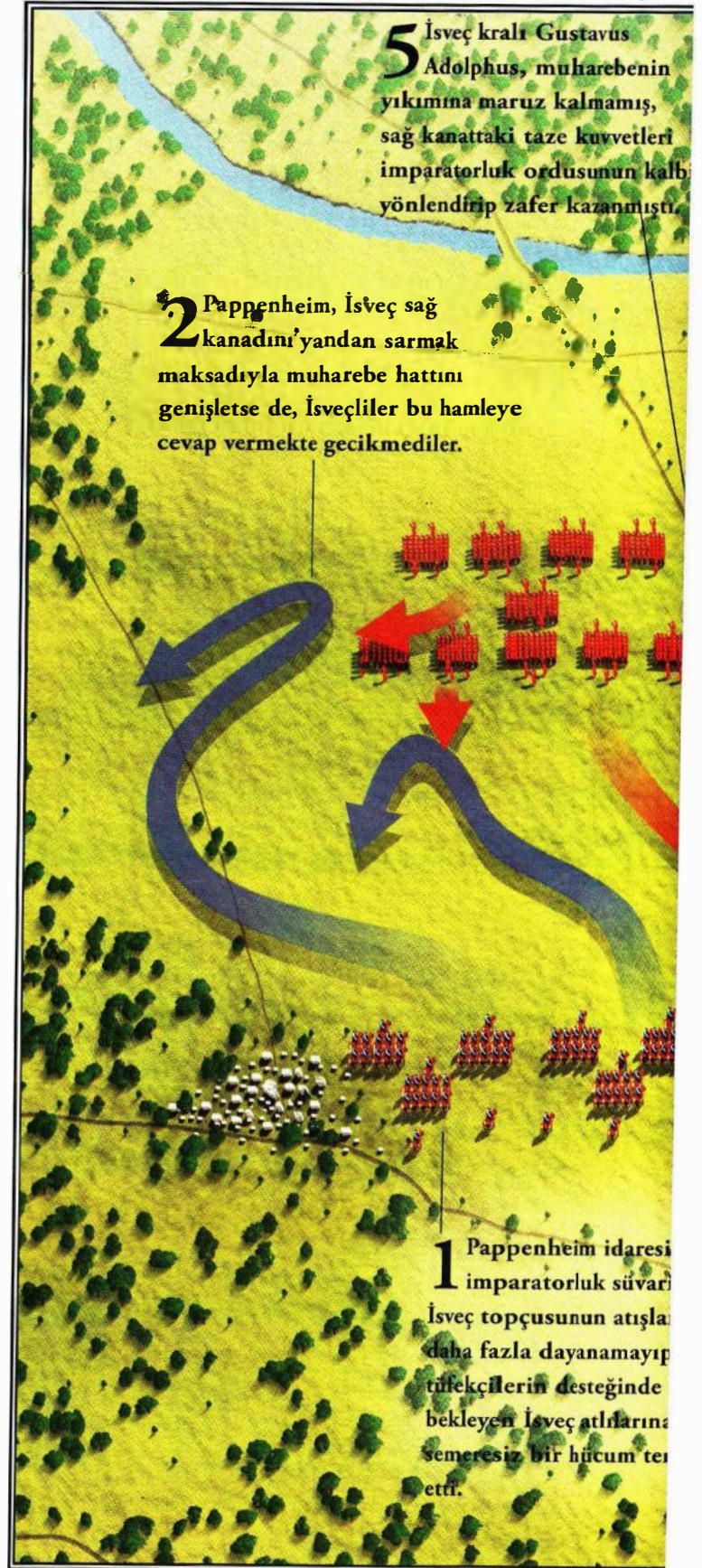
Breitenfeld Savaşı

1631

Leipzig'i imparatorluk kuvvetlerinin işgalinden kurtarmak amacıyla ordusunu yürüyüşe geçiren Gustavus Adolphus, yolda Kont Tilly komutasındaki imparatorluk ordusu tarafından durduruldu. İmparatorluk kuvvetleri, bir dağ sırtına, her iki kanatlarında kalabalık süvari güçleri bulunacak şekilde yayılmıştı. Gustavus, İsveç birliklerini iki hatta dizdi ve her muharebe hattını birer ihtiyat kıtasıyla destekledi. İsveç muharebe hattının sol cenahı, Sakson müttefikleri tarafından tutulmuştu. Savaşı başlatan topçu düellosu, daha kalabalık ve daha seri ateş eden İsveç toplarının üstünlüğü ele geçirmesiyle neticelendi. İlk hamle, önce sol, sonra sağ kanattan hücumla geçen imparatorluk süvarisinden geldi. Sol tarafta, tüfekçi müfrezelerin desteğini alan İsveç atlıları imparatorluk taarruzuna başarıyla göğüs gerdi; ama sağ tarafta Saksonlar bozguna uğradılar. Yine de, ufak İsveç birlikleri, takdire şayan disiplin ve manevra yetenekleri sayesinde, solda açılan gedığı kapatma ve düşmanlarının merkez hattına imparatorluk ordusunun sonunu hazırlayan darbeyi indirme becerisini gösterdiler.

İsveç kralı Gustavus Adolphus, Saksonya elektörü ile imzaladığı ittifaktan sonra, Leipzig'i imparatorluk kuvvetlerinden kurtarmak maksadıyla İsveç ve Sakson birliklerinden oluşan birleşik bir ordunun başına geçti. Tilly komutasındaki imparatorluk ordusu, İsveç kralını karşılamak için yürüyüşe geçerek Breitenfeld'e geldi.

4 İsveçli komutan Gustaf Horn, Saksonların bozguna uğramasıyla ortaya çıkan gediği kapatmak için, kendi birliklerini, bulabildiği takviye kuvvetlerle birlikte harekete geçirdi.

3 Pappenheim süvarisinin hücumu geçtiğini gören Tilly atlıları, İsveçlilerin solunda kalan Saksonya müttefik kuvvetine saldırıp bunları yenilgiye uğrattılar.

BİR MIZRAKLI ASKER
başına beş tüfekçinin
düştüğü 18. yüzyıl
başlarına ait bir piyade
formasyonu. Bu çizimde,
böylesi bir formasyon
içinde mızraklı neferlere
yer açmanın zorluğu
tasvir edilmektedir. Bu
örnekte, mızraklılar en
arka safa dizilmişlerdir.
Bu şekilde ön cepheye
sürülen tüfek sayısı
azami seviyeye
çıkarılmış olsa
da, arkada kalan
mızraklıların tüfekçi
yoldaşlarını koruma
imkânı ortadan
kalkar.

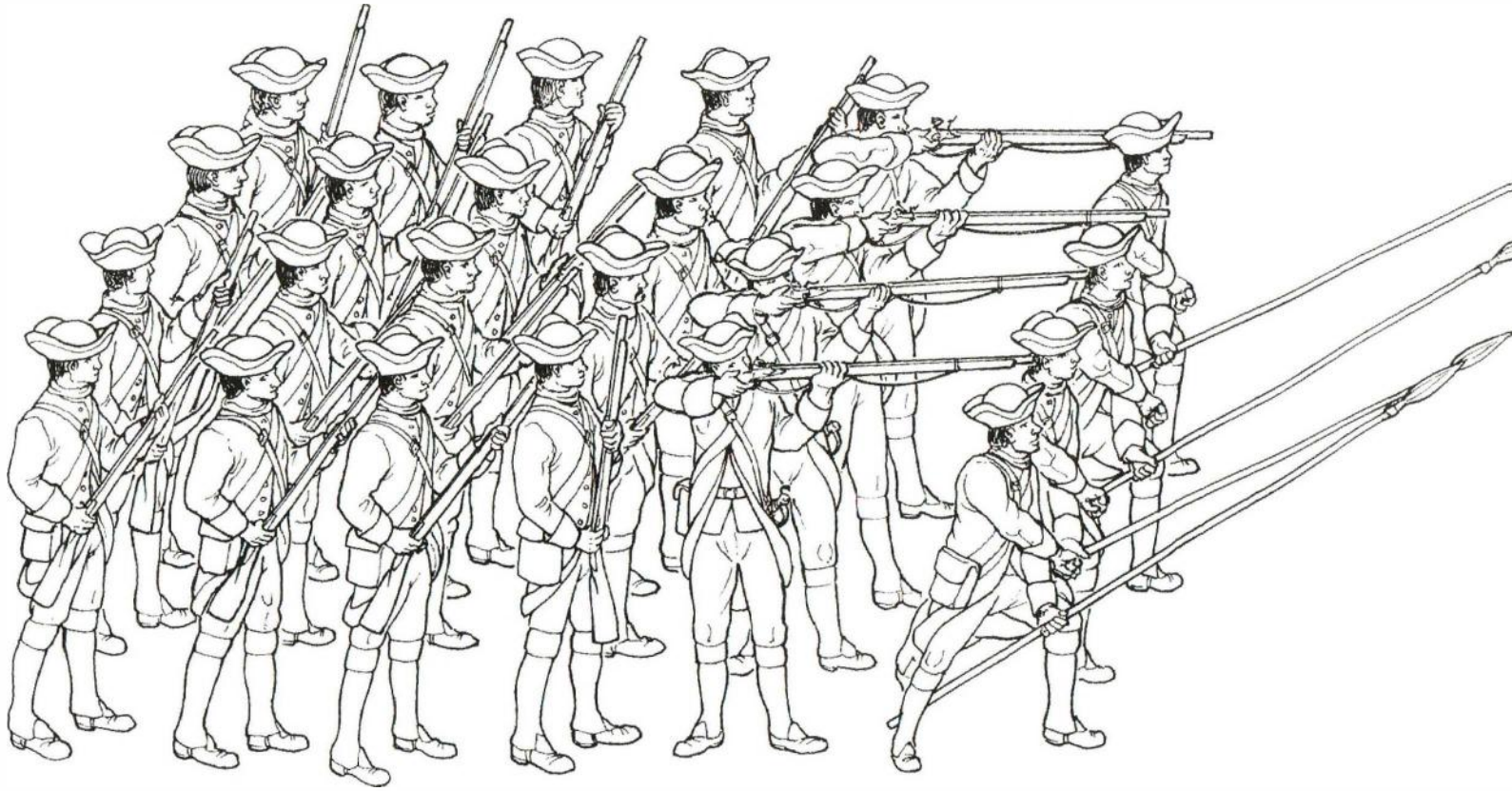
de, en az bunlar kadar can alıcı önemde oldu. Bu değişikliklerden bir kısmı, devrimci bir etki yaratmaktan ziyade, zamana yayılan dönüşümlere işaret eden teknolojik yeniliklerdi. Bununla beraber diğer değişiklikler, çok daha kurumsal bir yapıya sahipti ve erken modern dönemde yükselen devlet iktidarından besleniyordu. Bu teknolojik ve kurumsal değişiklikler bir araya geldiğinde, Avrupa'da ortalığı kasıp kavuran azametli hanedan mücadelelerinin sahnesini hazırladıkları gibi, batılı güçlerin, dünyanın başka köşelerinde askerî kudretlerini hissettirmesinin de yolunu açtılar.

17. yüzyıl muharebe sahnelerinde boy gösteren orduların öğrendiği en kıymetli derslerden biri, ateşli silahların savaş meydanlarındaki yıkıcı etkisiydi. Bu arada tüfeklerin hafifleşmesi, daha fazla sayıda tüfek namlusunun düşmana çevrilmesine imkân tanıyan ince formasyonlar ve birçok safın hep beraber silahlarını boşaltabildiği yaygın ateşi uygulaması, askerî birliklerde daha çok sayıda tüfekçinin bulundurulması yönünde bir eğilim yarattı. 15. yüzyılda İspanyol *tercioları*, her bir tüfekçi için üç

veya dört mızraklı piyadeye sahiptiler; oysaki 17. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, tüfekçi başına neredeyse sadece bir mızraklı düşüyordu. Hatta İsveç *squadron*larında, her ne kadar bunların bir kısmı müstakil müfrezeler haline sokulsalar da, rakamlar üç mızraklıya karşılık dört tüfekçiye yükselmişti.

17. yüzyılın son çeyreğinde, tüfegin mızrağa oranı çarpıcı biçimde değişti. Bu dönemde, hangi millettense olsun, taburların çoğunda mızraklı askerlerin miktarı, beşte bir, hatta altıda bir kadar geriledi. Bu terkinin çok daha azametli bir ateş gücü yarattığı tartışmasızdı; ama gene de, üstesinden gelinmesi gereken çok mesele vardı. Askerliğin geleceğinin barutlu silahlarda olduğu düşüncesi herkesin kafasına yatmamıştı ve mızrağa geri dönülmesi için çığırkanlık yapanlar bile vardı. Raimondo Montecuccoli, 1674'te, mızraktan hâlâ "piyade silahlarının kraliçesi" olarak bahsediyordu.

Gelgelelim, tüfekçi sayısındaki dramatik artış, bunların silahlarını doldurdıkları anlarda nasıl korunacakları veya tüfekçinin süvari saldırıları karşısındaki akıbeti gibi bazı nazik sorunları

beraberinde getirmişti. Az sayıdaki mızraklı piyadenin, kendilerinden katbekat daha fazla tüfekçi neferini emniyet altında tutması nasıl mümkün olabilirdi? Misal vermek gerekirse, 17. yüzyılın sonlarında bir Fransız taburu 650 adamdan oluşuyor ve bu askerler, olağan şartlarda, beş saf derinliğinde tanzim ediliyorlardı. Bu sayının 120'si mızraklı piyade, 480'i tüfekçi ve 50 tanesi humbaracı askeri idi (tahkimatlara hücum etmek için hizmetlerinden sıkça yararlanan, tüfeğin yanı sıra el bombaları taşıyan seçkin bir piyade cinsi). Standart formasyon, taburun orta kısmında 24 piyadelik mızraklı kolları, kanatlarda 48'er tüfekçinin yan yana dizildiği sıralar ve en sağ uçta, on humbaracı erinin bir kol oluşturduğu bir müfrezeyi öngörmekteydi. Oysaki bu tertibatta, dış sıralarda kalan tüfekçiler ve humbaracı erlerinin tamamı, düşman süvarisinin taarruzları karşısında yalnız başlarındaydılar; mızraklı safların korumasına sığınmaları imkânsızdı. Dahası, 15. yüzyıldan beri, mızraklı yoldaşlarının arasına çekilerek huzur bulan tüfekçiler o denli kalabalıklaşmışlardı ki, bunların hepsini birden kuşatabilecek kadar mızraklı ortalarda yoktu.

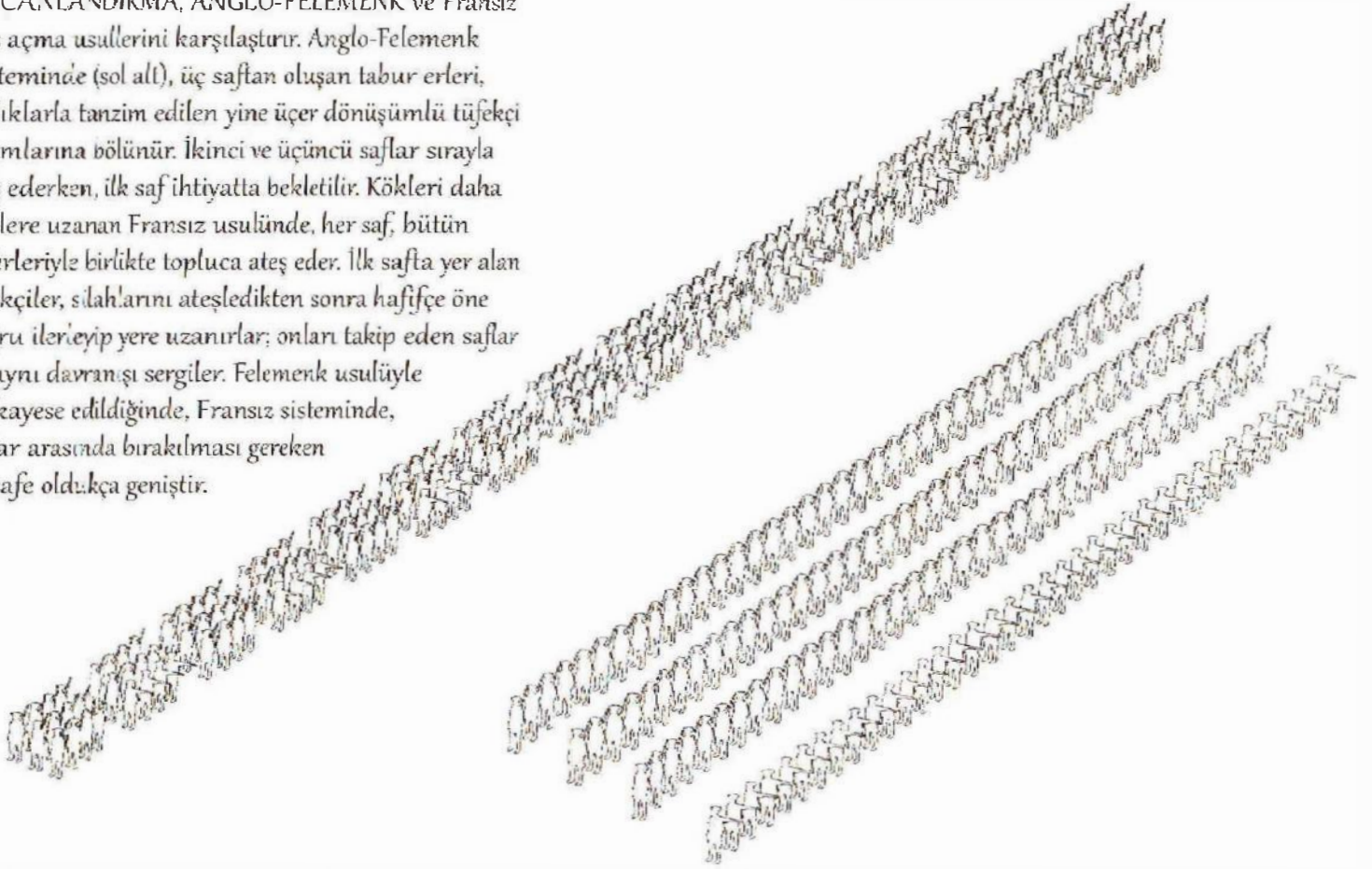
Fransızların bu meseleyi halletmek için geliştirdikleri çare, “taburu çitlemek” olarak bilinen yöntemdi. Buna göre tabur, beş saf halinde tertip edilirdi. İlk iki saf tüfekçilerle doldurularak, Taburun muharebe hattı boyunca her

BURADA AYNI ASKERİ BİRLİK, bu defa, mızraklı piyadeler tüfekçileri koruyabilecek şekilde ön tarafa dizilmişken tasvir edilmektedir. Gelgelelim, bu dizilişte, tüfekçilerin tamı tamına yarısı silahlarını ateşleyebilecekleri alandan yoksundur. Dahası bu tür formasyonlar, bir süreliğine de olsa, mızraklı askerlerin ön saflara geçmek için birliğin düzenini ister istemez bozmasından ötürü hayli hantaldı.

üçüncü saf mızraklı piyadeden oluşur; dördüncü ve beşinci saflar, yine tüfekçi neferlerinden ibaret olurdu. Bu suretle ilk iki saftaki tüfekçiler, silahlarını ateşlerken piyade mızraklarının korumasından istifade edebilirlerdi.

Ne var ki, bu formasyon en az iki bakımdan arızalıydı. Evvela, taburun ateş gücünün tamı tamına yarısı, bu silahları muharebe hattının ön cephesine taşımak mümkün olmadığından, mızraklılardan mürekkep safin gerisine mahkûm oluyordu. İkincisi, zaptedilmesi güç, hantal silahlarıyla formasyonun eksenine yerleştirilen mızraklılar, hareket etmeye yeltendiğinde, askerî birliğin yürüyüş düzenini allak bullak etmeye birebirdi. Mızraklı piyadenin hepsini merkeze yerleştirmek yerine, bunları etrafa dağıtmak da başka bir çözüm olabilirdi: 60 mızraklı merkezde bırakılırken, her bir kanada 30'ar mızraklı piyade yollanabilirdi. Aslına bakılırsa, bu dizilimde Taburun muharebe hattı boyunca her

BU CANLANDIRMA, ANGLO-FELEMENK ve Fransız ateş açma usullerini karşılaştırır. Anglo-Felemenk yönteminde (sol alt), üç saftan oluşan tabur erleri, aralıklarla tanzim edilen yine üçer dönüşümlü tüfekçi takımlarına bölünür. İkinci ve üçüncü saflar sırayla ateş ederken, ilk saf ihtiyatta bekletilir. Kökleri daha gerilere uzanan Fransız usulünde, her saf, bütün neferleriyle birlikte topluca ateş eder. İlk safta yer alan tüfekçiler, silahlarını ateşledikten sonra hafifçe öne doğru ilerleyip yere uzanırlar; onları takip eden saflar da aynı davranışı sergiler. Felemenk usulüyle mukayese edildiğinde, Fransız sisteminde, saflar arasında bırakılması gereken mesafe oldukça geniştir.

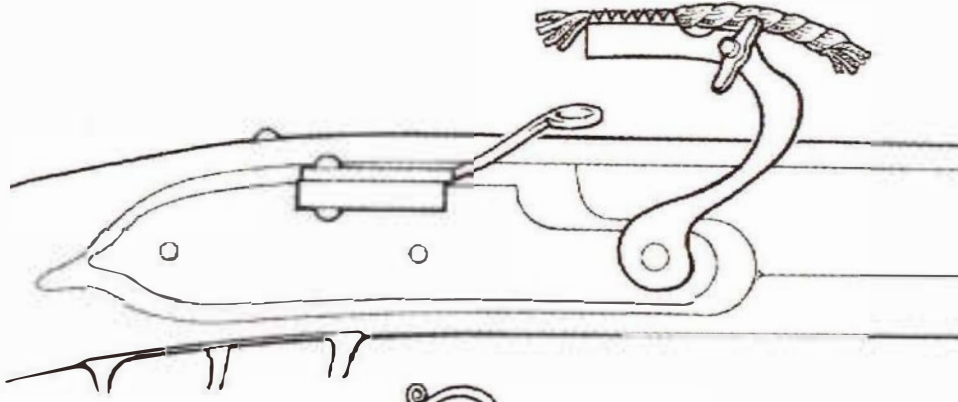
noktayı mızraklı piyadenin koruma şemsiyesi altına almak. Gene de, sonuç bir önceki formülle aynı derecede etkisizdi. Uzun lafın kısısı, tüfekli askerlerin bütününe koruyabilmek için yeterli miktarda mızraklı piyade yoktu.

Başka bir mesele, üç saftan daha derin dizildiklerinde, tüfekçi piyadeleri etkin biçimde kullanmayı becerebilmektir. Aksi gibi, 17. yüzyılın sonlarında, beş saftan daha düşük piyade formasyonu bulmak imkânsıza yakındı. Ne de olsa, düşman süvarisinin piyade kuvvetleri üzerinde icra ettiği tehdit hâlâ son derece caydırıcıydı. Her halükarda, beş saf askerin, hep bir defada ateş etmesi olacak iş değildi ve bu dönemde alternatif ateş açma usulleri gündeme geldi. Bu yöntemlerden biri, saf saf ateş etmektir. Buna göre, ilk saf üç adım ileri çıkıp silahını ateşledikten sonra, silahını doldurmak üzere geri döner; tam bu anda, ikinci saf da, aynı hareketleri gerçekleştirmek suretiyle üçüncü, dördüncü ve beşinci safların, aynı kaidelere göre silahlarını kullanmaları için mekânı boşaltırdı. Demek ki, sahne bir anlığına dondurulduğunda, bir saf ateş ederken, bir saf silahlarını doldururken, geri kalan üç

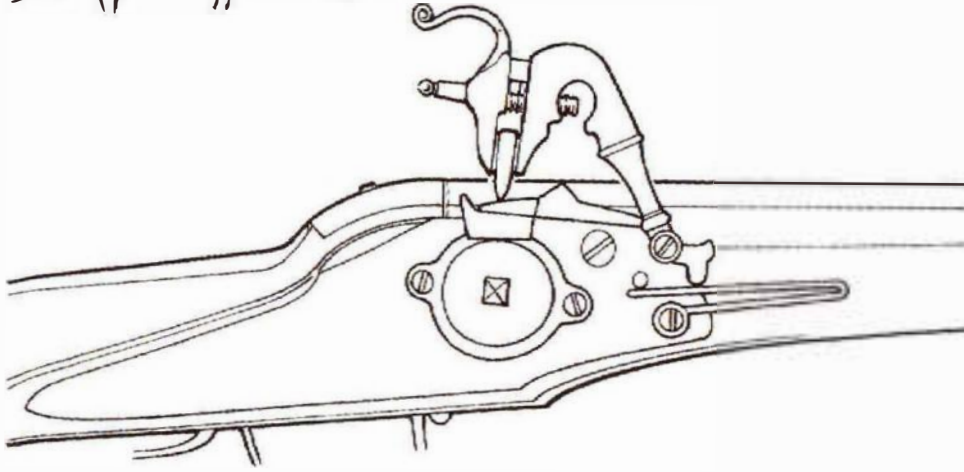
saf ise, mermileri namlunun ucuna sürmüş, silahlarını ateşlemeye hazır vaziyette beklerken yakalanabilir.

Bu ateş açma usulü, eski kontramarş sisteminden epeyce farklıydı. Bunun haricinde kollar veya müfrezeler halinde ateş açmak da denenmişti. Kollar halinde ateş ederken, iki kol, yani on nefer, bölüğün önüne ilerleyip bir hat oluşturur ve silahlarını düşman üzerine boşalttıktan sonra yerini sıradaki iki kola bırakırdı. Keza müfrezeler halinde ateş edilirken aynı usul izlenir; fakat bu kez, dört ya da altı kol, başka bir deyişle 20 veya 30 adam ateş hattını teşkil ederdi. Bu usullerin ikisi de verimsizdi ve saldırı amaçlı olarak kullanılmaya müsait değillerdi.

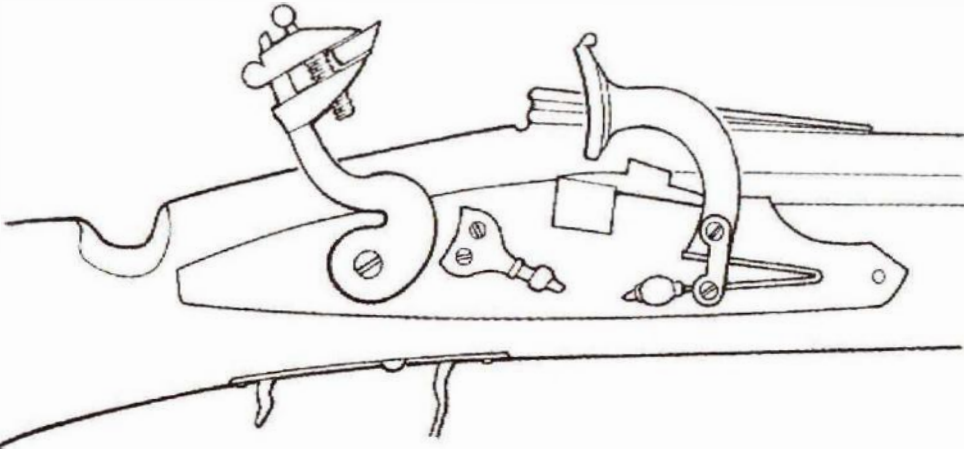
Bununla birlikte, 17. yüzyılın son çeyreğinde kemale eren iki teknolojik yenilik, çakmaklı tüfek ve süngü, “mızrak ve nişancı” çağını nihayet sonlandırıp çizgisel taktikler devrini açtılar. Esasında, çakmaklı tüfekler yüzyıl ortalarında, belki daha bile önce ortaya çıkmışlardı. Ne var ki, bu silahlar, uzun süre boyunca herkesin eline teslim edilemeyecek denli pahalı gereçler kabul edildiler. Gene de, çakmaklı tüfek, yakın akrabası fitilli tüfeklere kıyasla ciddi bir atılım gösterdi. Bu silahların en belirgin

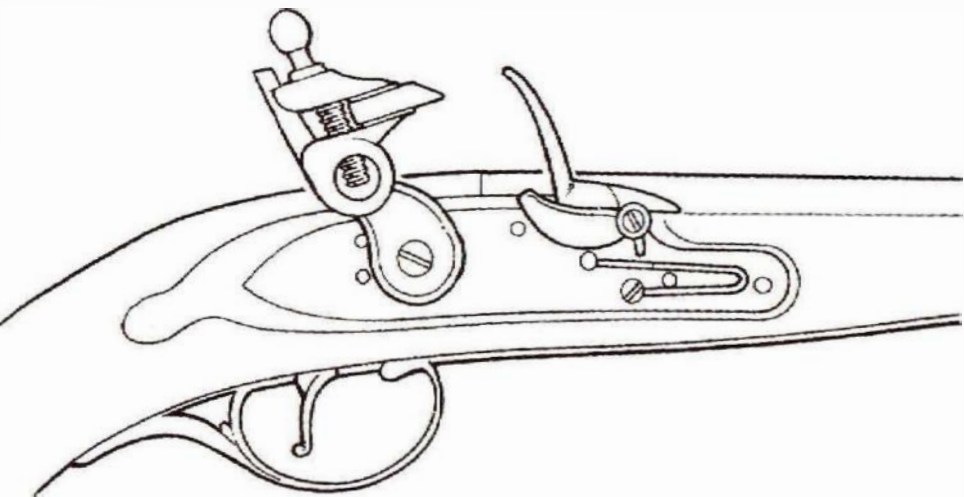
FİTİLLİ MEKANİZMALAR, en eski ve en ucuz ateşleme mekanizmalarıdır. Tetik çekildiğinde, yanar vaziyette bulunan fitilin ucu, falyada (ateşleme kovani) mahfuz yemleme barutuna (ağızotu) temas eder ve bu temas sonucu ortaya çıkan kıvılcım barut hakkını tutuşturur.

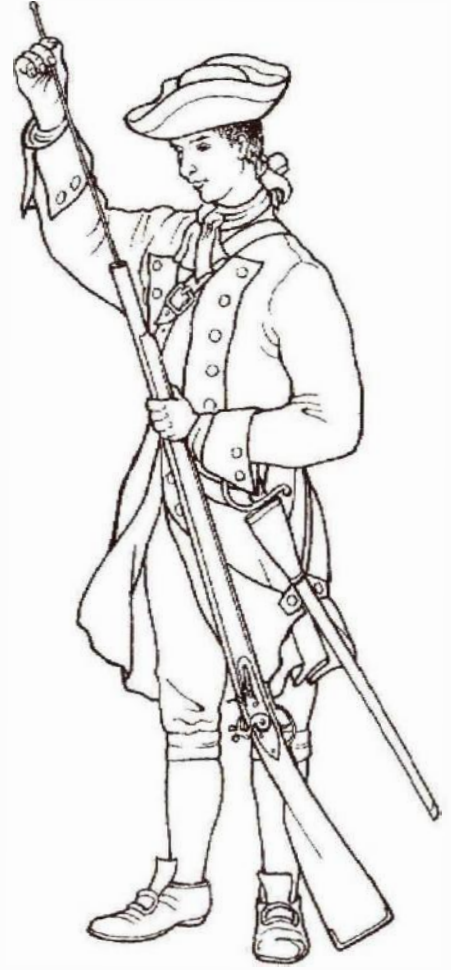
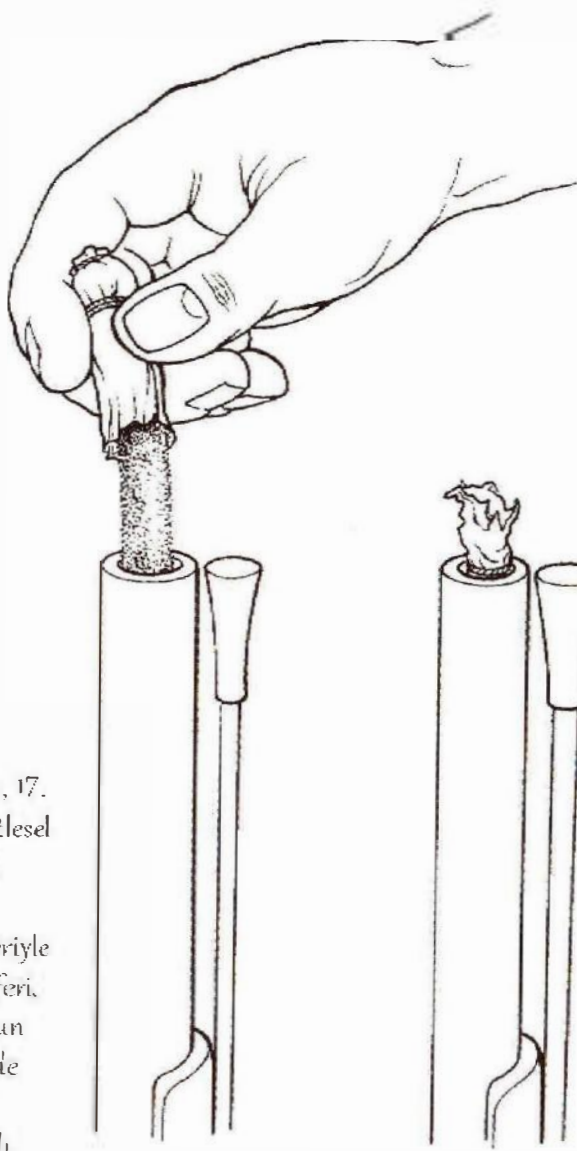
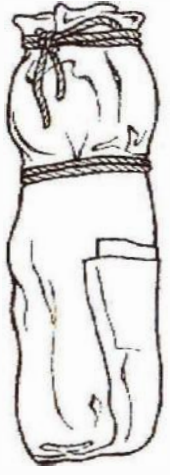
ÇARKLI/ZEMBEREKLI MEKANİZMALAR, Avrupa ateşli silahlar tarihinin hemen başlarında kullanıma girdiler. Tetik çekildiğinde, metal çarkın gergin vaziyetteki yayı bozulur ve demir piriti (ottaş) tutan horoz diklemesine düşer. Çarpmadan doğan kıvılcım, yemleme barutunun parlamasına yol açarak silahın ateşlenmesini sağlar. Fakat bu mekanizma, kalabalık kitlelerin kullanabilmesi için fazla karmaşık ve maliyetliydi.

MANDALLI (SNAPHAUNCE) MEKANİZMALAR, çakmaklı mekanizmaların ilk örneklerindendi. Tetik çekildiğinde, mandalın ağzına sıkıştırılmış çakmak, falyanın üstündeki çelik levhaya çarpar ve darbenin etkisiyle ortaya çıkan kıvılcım barut hakkını ateşler.

ÇAKMAKLI MEKANİZMALAR, en kullanışlı ateşleme mekanizmalarıydı. Tetik çekildiğinde, mandalın ağzına sıkıştırılmış çakmak, falyanın üzerini örten "L" şeklindeki çelik tablaya çarpar ve geriye itilen levha falyanın üstü açıldığı anda, darbenin etkisiyle ortaya çıkan kıvılcım barutu tutuşturur.

FİŞEK VE TÜFEK kullanımı, 17. yüzyılın sonlarına doğru kitlesel bir hal aldı. Karton fişekler, barut ve mermiyi birlikte muhafaza ediyorlardı. Dişleriyle fişegi yırtıp açan tüfekçi neferi, barutu ve mermiyi namlunun içine döktükten sonra, elinde kalan kâğıdı namlu ağzını tıkmak amacıyla kullanırdı.

üstünlüğü, barutun, yanan fitiller yerine, çakmağın çelik bir tablaya çarpmasıyla tutuşturulmasıydı. Bu durum barutun ateş almama ihtimalini bir hayli düşürdüğünden, çakmaklı tüfekleri güvenilir cihazlar haline sokuyordu. Üstelik çakmaklı tüfekler, ateşleme mekanizmalarının güvenilirliği nedeniyle, kara barutun yüklü miktarlarda bir arada bulunduğu yerler gibi belli bazı ortamlarda emniyetli silahlardı. Bu gözle bakıldığında, bu silahların ilk olarak, vazifeleri topçu kafileleri ve topçu bölüklerine ait çuvallar dolusu barutu muhafaza etmek olan ve genellikle *fusilier* (Fr. tüfekçi) ismiyle bilinen askerlere dağıtılmış olması hayret verici değildir. Dahası, çakmaklı tüfekler, her geçen gün hafifliyor ve yönetilmesi kolay silahlara dönüşüyorlardı.

Bu etkenlerin hepsi el birliği ederek, tüfeği doldurma işlemini 44 hareketten 26'ya indirdi ve ateş hızını hatırı sayılır miktarda artırdı. Ateş sürati,

karton fişeklerin devreye girmesiyle daha da yükseldi. 1690'lara gelindiğinde, çakmaklı tüfekler, birçok Avrupa ordusunda yaygın kullanım sahası bulmuştu ve gelecek yirmi yıl içinde piyadenin standart silahı haline geldi.

Süngü, ilk defa 1647'de ortaya çıktı ve 1670'lerde *fusilier* neferleri, elit birlikler ve *dragoonlar*²⁰ bu araçlarla teçhiz edilmişlerdi. 1680'lerin ortasına gelindiğinde, süngü neredeyse tartışmasız şekilde standart teçhizat arasındaki yerini almıştı. Süngülerin ilk türü olan geçme süngü, esas itibarıyla, tüfek namlusuyla aynı çapa sahip bir kulpa takılan 30 cm.'lik, iki yüzü keskin bir kamadan ibaretti. Bu modelde süngü, zahmetli ve zaman yiyen bir uğraştan sonra, kulpun tüfek namlusunun içine ağır ağır itilmesiyle yerleştiriliyordu. Ne var ki, bu durumun avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardı. Elbette ki, tüfekçi neferinin, bir mızraklı askerin varlığına

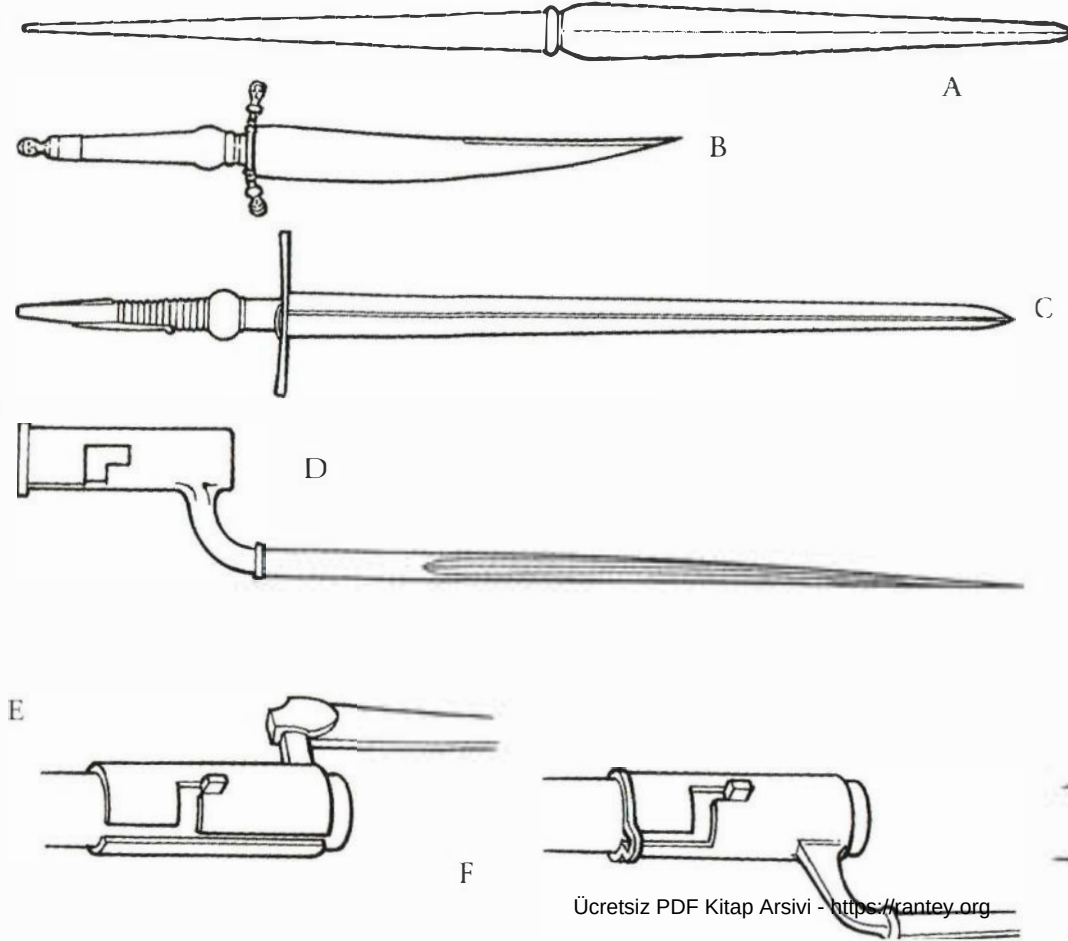
ihtiyaç duymadan kendini savunabilecek seviyeye yükselmesi bariz bir avantajdı. Ama süngüyü yerine yerleştirmenin bu denli uzun sürmesi ve zorlu bir uğraş gerektirmesi, nispeten uzun bir zaman boyunca tüfekçi piyadenin elini kolunu bağlıyordu. Daha da kötüsü, tüfekçi nihayet süngüyü yuvasına yerleştirebildiğinde, bir daha tüfeğini ateşlemesi mümkün değildi ve bu saatten sonra, fiiliyatta, mızraklı bir piyadeden başka bir şey sayılmazdı.

Geçme süngü, kötü eğitilmiş veya nispeten çaylak neferlerin elinde, tam bir baş belasıydı. Söz gelimi, Jacobite İsyanı²¹ esnasında vuku bulan Killiecrankie Savaşı'nda (27 Temmuz 1689), tecrübesiz bazı hükümet birlikleri, hücumu geçen Kuzey İskoçyalılar üzerine yaygın ateşi açmalarına rağmen bunları durduramadıkları gibi, süngülerini vaktinde takma becerisini de sergileyemediler. Sonuçta, hezimete uğrayan hükümet kuvvetleri, hasımlarından yalnızca 200 tanesini bertaraf edebilmişken 1000 ölü ve 500 esir verdiler. 1697'de, birçok Alman ordusunda ve İngilizler arasında, çok daha tatmin edici bir cins olarak ortaya çıkan soket süngü, gerçekten de sarsıcı bir atılım olmuştu; çünkü bu sayede, tüfekçi, silahını ateşleme imkânı elinden alınmadan, göğüs göğüse mücadelelerde

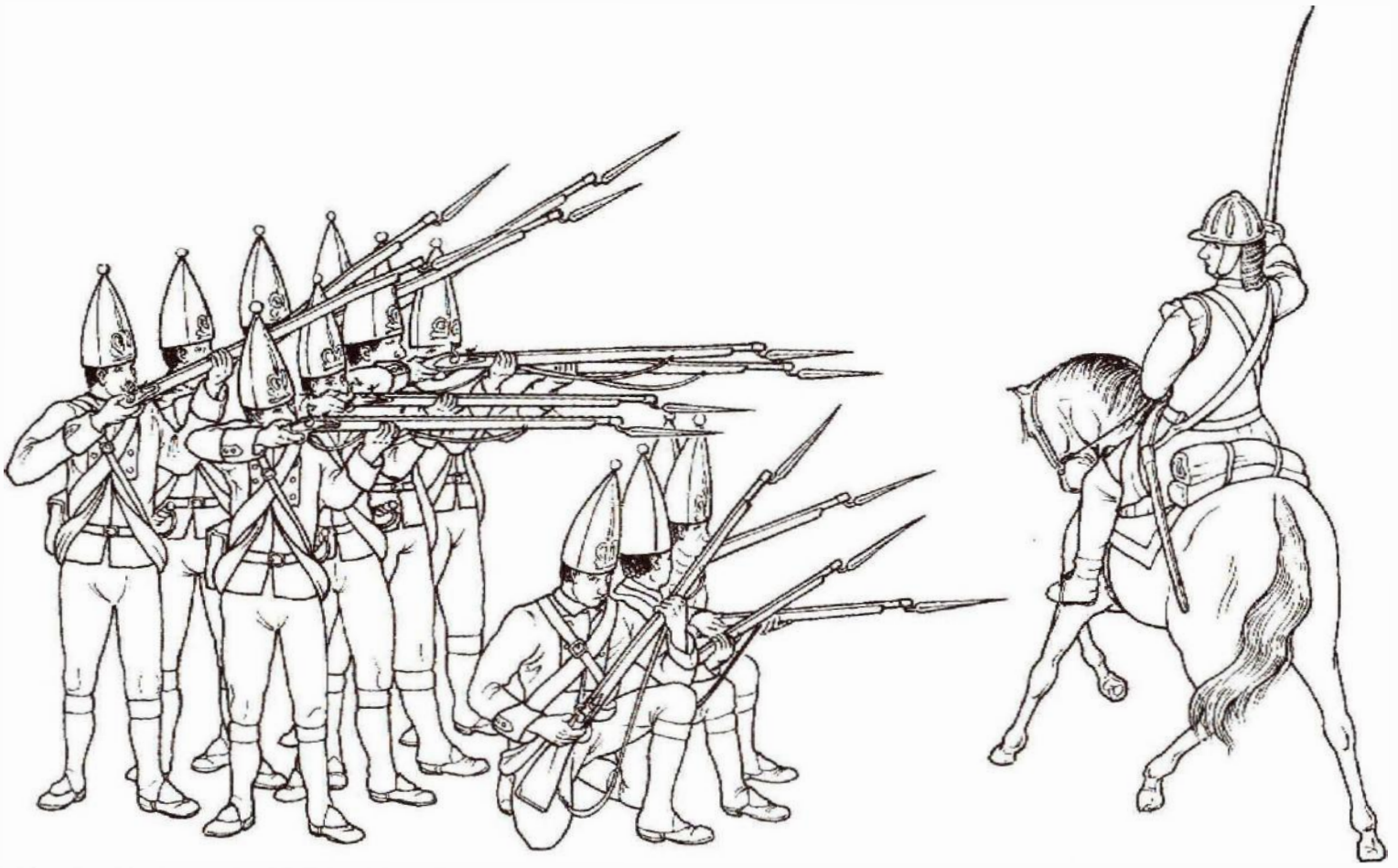
kendini müdafaa edebiliyordu. 1703'te, çakmaklı tüfek ve süngü birlikteliği öyle bir boyuta gelmişti ki, mızraklı piyadenin cephedeki varlığı lüzumsuz hale geldi ve bunların hepsi ortadan kayboldu.

Çakmaklı tüfek ve soket süngülerin peyderpey kullanıma girmesi, mevcut teknolojilerde, yaratacağı etkilerle taktik dünyasını baştan sona yeniden şekillendirecek cinsten gelişmelere işaret eder. Bu doğrultuda yaşanan önemli değişimlerden biri, formasyon derinliğinin üç safa kadar inmesiyle beraber piyade tüfekçilerin ateş etme sisteminde görülen başkalaşmadır. En yaygın kabul gören usullerden biri Felemenk sistemiydi. Başlangıçta sadece Felemenkliler, İngilizler ve bunların Alman müttefiklerince kullanılan bu sistem, 1715'te, İspanyol Veraset Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, Avrupa ordularının büyük kısmı tarafından benimsenmişti (fazlasıyla tutucu Fransızlar dışında).

Felemenk sisteminde, muharip bir taburun merkez bölükleri (humbaracı erleri dışında kalan bütün bölükler), dört müfreze'ye bölünüyor ve her müfreze, kendi içinde dörder ateş etme takımına ayrılıyordu. Her takım, mutlaka üç ateş açma sırasından birinde bulunmalıydı. Takımlar, diz çöken en ön safla

İLK SÜNGÜLER, 1647'DE ortaya çıktıklarında basit bir tıkaçtan farksızdılar. Bu durum, yüzyılın sonuna kadar büyük değişiklik göstermeden devam etti (A, B ve C figürleri, bu cins süngülerin değişik formlarını gösterir). Geçme süngüler, askerin silahını ateşleyememesi gibi ciddi bir zafiyet yaratıyordu. Buna karşın soket süngü, ses getirici bir yenilikti. Bu süngüler, sahip oldukları bilezikler vasıtasıyla namlu ağzının etrafına sıkıca oturtulup kenetleniyordu (birtakım kenetleme yöntemleri E, F ve G'de gösterilmiştir). Bu değişiklik, tüfekçinin ateş etmeyi kesmeden kendini savunabilmesine imkân tanıdı.

SÜNGÜNÜN DEVREYE GİRİŞİ, 18. yüzyıla özgü üç saflı piyade formasyonunun gelişmesi için uygun koşulları hazırladı. Burada, piyadenin süvari hücumunu karşılama anı tasvir edilmektedir. Diz çöken ilk saf, atlı askerlerin önüne set çekerken, ikinci ve üçüncü saflar ateş ediyorlar.

birlikte üç saftan oluşuyordu. İlk ateş etme sırasında bulunan takımlar, ilgili talimatı aldıklarında, ikinci ve üçüncü saflar silahlarını uzatıp ateş ederken ilk saf yedekte tutulurdu. İkinci ve üçüncü sıradakiler, aynı işlemi tekrar ederlerdi. Üçüncü ateş etme sırasındakiler salvolarını yolladıklarında, birinci sıranın takımları silahlarını yeniden doldurmuş olur ve bütün basamaklar aynı adımlarla baştan takip edilirdi. Bu sayede, taburun düşmana dönük ön cephesi boyunca kesintisiz bir salvo silsilesi sağlanabiliyordu. Bu dönemde bir tek Fransızlar, beş saflık formasyonlarından ve saflar halinde ateş açma alışkanlıklarından vazgeçmeye yanaşmamışlardı. Fransız birliklerinin en ön safı, birkaç adım ileri çıkıp ateş eder ve mermilerini karşı tarafa yolladıktan sonra yere uzanırlardı. İkinci saf, aynı şekilde hareket eder ve üçüncü, dördüncü ve beşinci saflar da bu tarife uyarlardı. Bütün tabur silahlarını boşalttıktan sonra,

yere kapaklanmış askerler hep birden ayağa kalkıp silahlarını yeni bir atış için hazırlamaya başlardı.

Geniş taktiksel düzlemde, Felemenk ve İsveç sistemlerinin belirleyici özelliklerinden biri olan askerî birimler arasında belli bir miktar boşluk bırakma uygulaması, bu devirde yok oldu. Geride, ihtiyat kıtası olarak ikinci bir hat bulundurmaya devam edilse de, eski sistemin boş alanları, taburlar dolusu askerle pekiştirilerek kesintisiz ve sabit bir hat elde edildi. Bölük neferleri, henüz uygun adım yürüme alışkanlığı edinmemiş olduklarından, saflar ve kollar arasında genişçe bir mesafe bırakılması adetti. Savaş meydanına varan taburlar, yan yana, kendilerine tahsis edilen mıntıkaya yayılıyorlardı.

Bu yıllarda yaşanan askerî dönüşümün önemli bir başka ayağı, erken modern devletin kurumsal açıdan kabuk değiştirmesiyle ilgiliydi. Bu tarihlere gelindiğinde, Batılı milletlerin büyük kısmı, sivil ve askerî idarelerini merkezileştirmeyi başarmıştı. Merkezî iktidar, Roma İmparatorluğu'nun şaşıla günlerinden bu yana emsali görülmemiş büyüklükte düzenli orduların doğmasına zemin hazırladı. Söz gelimi, İspanyol Veraset Savaşı'nda, Fransız ordusunun mevcudu, milis kuvvetlerle birlikte

neredeyse 400.000 adamı buldu. Üstelik merkezi idari yapılar, devletlerin elini epeyce kuvvetlendirdiğinden, askerî birliklerde disiplin ve talim birliğini sağlama yolunda önemli adımlar atıldı. Alay, askerî dünyanın çok daha uzun ömürlü bir parçası haline geldi. Birçok orduda alayların, eskiden beri, savaş zamanlarında taburların sayısını artırmak üzere istihdam edilip sular durulduğunda kendi hallerine bırakılmaları adetti; ama şimdi alaylar, barış imzalanadıktan sonra da hizmete devam ediyorlardı. Neticede, alaylar kendilerine has kimlikler ve gelenekler edindiler, yeri geldiğinde birbirleriyle kavgaya tutuştular.

1715'e gelindiğinde Avrupa devletlerinin çoğu, yalnızca ülke topraklarını savunmak için değil, aynı ülke topraklarında iktidar unsuru olması açısından da kalabalık düzenli kuvvetler besliyordu. Teknoloji sahasında birikerek büyüyen ilerleme dalgası, çizgisel taktik ve formasyonların doğuşuna önayak olmuş ve bunların bütün Batı ve Orta Avrupa'da benimsenmesini temin etmişti.

Oudenaarde (1708):

Çok Başlı Komuta ve Kargaşa

İspanyol Veraset Savaşı, İspanya'nın Habsburg hükümdarı II. Carlos'un vefatı üzerine patlak verdi. Carlos'un ardında bir varis bırakmadan ölmesi, birçok Avrupalı hükümdarın hanedan ihtiraslarıyla ısıldayan

gözlerini buraya çevirdiği gibi, kıtada hüküm süren kuvvetler dengesinin de altını üstüne getirdi. Meseleyi 1700 Kasımı'nda Carlos'un son nefesini vermesinden önce halletmeye çalışan büyük güçler, bu esnada, İspanyol hükümdarının, Fransız kralı XIV. Louis gibi bir Bourbon olan Anjou kontu Philippe'i vekalet tayin ettiğini öğrendiler. Oyuna yeni bir taht varisinin katılması, etkilerini ertesi sene Şubat'ta, Fransız birliklerinin Alçak Ülkeler'deki mühim İspanyol kalelerini, üstelik İspanyol garnizonlarının gönüllü işbirliğiyle işgal etmesiyle gösterdi. İngiltere kralı III. William, XIV. Louis'nin emellerine dur demek isteyenlerin öncülüğüne soyundu ve Marlborough dükü John Churchill'i başkomutan tayin ederek, Fransa'ya karşı girişilecek bir savaşta müttefikler bulması için kıtaya yolladı. Avusturya, Bavyera (fazla geçmeden taraf değiştirecekti), Danimarka, İngiltere, Hollanda, Portekiz, Prusya ve bazı başka Alman devletleri arasında bir ittifak kuruldu. İspanya, Savoy, Mantova ve Köln ise, Fransa'nın yanında saf tuttular. Savaş fiilen Avrupa'nın tamamına sıçramış olduğundan, birçok muhtelif sahnede, Alçak Ülkeler, İberya Yarımadası, İtalya, Ren ve Tuna boylarında çarpışmalar vuku buldu.

1730 TARİHLİ BİR süngü taliminden, süngü saplama hareketi icra eden bir askerin tasviri. Tüfek, sol kolun üzerine yatay vaziyette yatırılırken, sağ elle dipçiğe basılı uygulanır. Burada resmedilenin geçme süngü olduğu düşünülürse, büyük ihtimalle daha eski bir talim kitabından yapılan bir alıntıyla karşı karşıyayız.

Sayırsız kuşatma ve Schellenberg (1704), Blenheim (1704) ve Ramillies (1706) gibi büyük çaplı muharebeler gerçekleşmesine rağmen savaş bir türlü bitmek bilmemişti. 1707'de, Alçak Ülkeler'de süren mücadele bir durgunluk havasına girdi. Ne var ki, ertesi sene savaş yeniden canlılık kazandı. XIV. Louis, harp görmüş tecrübeli bir asker olan Vendôme dükü ve torunu ve varisi Burgonya dükünün müşterek komutasında büyük bir orduyu cepheye sürdü. Hiç şüphe yok ki, Louis'nin zihninde, torununa askeri tecrübe kazandırmak ve Fransız ordularını geleceğin hükümdarından haberdar etmek yatıyordu. Gelgelelim, bu iki başlı yönetim, ordu komutası üzerinde hiç de hayırlı olmadı. İhtiyar kurt Vendôme ve Burgonya'nın genç dükünün arası açıktı. Sefer müddetince nadiren haberleştiler ve gerçekten de hemen hiçbir mevzuda ayn: fikre sahip olmadılar.

197 süvari alayı ve 124 piyade taburundan mürekkep 100.000 kişilik Fransız ordusu, Mayıs sonunda Mons'da toplanarak Flandra'yı istila etmek amacıyla hazırlıklara girişti. 180 alay süvari ve 112 tabur piyadeyle birlikte 90.000 adama komuta eden Marlborough, sayıca daha zayıf bir vaziyetteydi. Bununla beraber Marlborough, Ren'in üst kısımlarında faaliyette bulunan Savoylu Prens Eugène'e, emri altındaki imparatorluk ordusunu Moselle vadisinden yürüterek kendisiyle Brüksel yakınlarında buluşması için haber göndermişti. Ne yazık ki, hesapta olmayan bir sürü aksaklık, Eugène'in hareketini geciktirdiği gibi, Marlborough'ya sunabileceği destek kuvvetinin mevcudunu da büyük oranda törpüledi (40.000 askerden 15.000'e). Daha kötüsü, Eugène kuvvetlerinin hareketi tespit edilmiş ve Berwick kontu, 27.000 Fransız askeriyle Eugène'nin peşine takılmıştı.

Bu arada Vendôme ve Burgonya dükü, muharebeye yönelik birtakım başlangıç manevraları icra etseler de, ordularını sıcak çatışmaya sokmayıp Gembloux'da tutmayı tercih ettiler. Fransız askeri yönetimi,

neden sonra 4 Temmuz'da, ansızın kımıldanarak Kuzey Flandra'daki Gent ve Bruges'a askeri kollar yolladı. Bütün bu süre boyunca Fransızlar, bu iki şehirle gizli müzakereler yürütmüşler ve en sonunda kent sakinlerini Fransız ordusuna teslim olmaya ikna etmişlerdi. Fransız ordusu, bu son hamleyle, Marlborough'yu anavatanına bağlayan ikmal hatlarından mahrum bıraktı. Bu da yetmezmiş gibi, Fransız kuvvetleri, çok geçmeden Brüksel'i ve Schelde (Scheldt) nehri üzerinde kalan Oudenaarde müttefik

garnizonunu tehdit edecek bir mevkiye yerleştiler. Gerçi Marlborough'ya, Fransız ordusunun harekâtına dair istihbarat 5 Temmuz'da ulaşmıştı; ama İngiliz komutan kuvvetlerini çevirip batıya ilerletene kadar Gent ve Bruges el değiştirmiş bile. Gene de, Oudenaarde garnizonunu 700 yeni neferle takviye edebildi.

Marlborough açısından

ne mutlu ki, Vendôme ve Burgonya dükü arasında ki anlaşmazlıklar bitecek gibi değildi. Bu belirsizlik, Versailles'dan katı bir hüküm bekleyen Fransız kuvvetlerinin elini kolunu bağlamıştı. Bu arada Eugène, 8 Temmuz'da, mütevazı bir kafilere refakatinde Marlborough'nun karargâhına giriş yaptı. İki müttefik kafa kafaya verdiklerinde, Eugène'nin geri kalan birliklerini beklemenin akılsızlık olacağına hükmedip sadece Marlborough kuvvetleriyle saldırıya geçmeye ve Fransız ordusunu bir meydan muharebesine zorlamaya karar verdiler. Bunu yapmak istiyorlarsa, çok süratli hareket ederek Fransızların burnunun dibine kadar sokulmalı ve Fransız ordusunun savaştan kaçınma ihtimalini ortadan kaldırmalıydılar.

Marlborough, aynı gece öncü kuvvetlerini ileri yollayıp, Fransızları Dender nehri boyunca bir müdafaa hattından mahrum bırakmak amacıyla Lessines istikametinde bir dizi cebrî gece yürüyüşü icra etti. Marlborough birlikleri, Lessines ve Dender'a doğru zorlu yürüyüşlerine devam ederken, Vendôme da Oudenaarde civarındaki askeri operasyonlarına müdahale edilmesini engellemek niyetiyle aynı bölge-

“Düşman, üzerimize atılmak için defalarca saldırıya geçti. Ne var ki, siperlerinden çıkarken ister istemez bir karmaşaya düştüler ve onları, daha düzene giremeden, tüfekçi takımlarımızla öyle fena biçtik ki, geri çekilmekten başka çareleri kalmadı.”

ALAY KOMUTANI ROBERT PARKER,
BLENHEIM'DA

Tüfekçi, Lord Rombart Piyade Alayı (1643)

İç Savaş'ta parlamento taraflarının safında çarpışan Lord Rombart piyade alayına mensup bir tüfekçi. Lord Rombart alayı, 1642–1644 yılları arasında Essex kontunun kumandası altında savaşan yirmi alaydan biriydi. Edgehill Savaşı'nda cansiverane hizmet ederek, diğer birliklerin çoğu savaş meydanından çekilmesiyle rağmen kendisine emanet edilen mevzileri metanetle savundu. Alayın 800 neferlik mevcudunun üçte ikisi mızrakçı, üçte biri tüfekçilerden oluşuyordu ve askerler sarı çizgili kırmızı kıyafetleriyle hep bir örnek giyinmişlerdi. 1644 sonlarında, alayın mevcudu 333 kişiye kadar inmişti. Bu askerler, savaş ilerledikçe daha yaygın hale gelen hafif ve kısa bir tüfeğe sahipti. Bu silahı, daha ağır ve uzun tüfekleri kullanabilmek için gerekli olan hantal çatalı değnek olmadan ateşleyebilmek mümkündü. Bu emektar asker, ateşli silahının yanı sıra, kalça hizasında bir piyade kılıcı taşıyor.

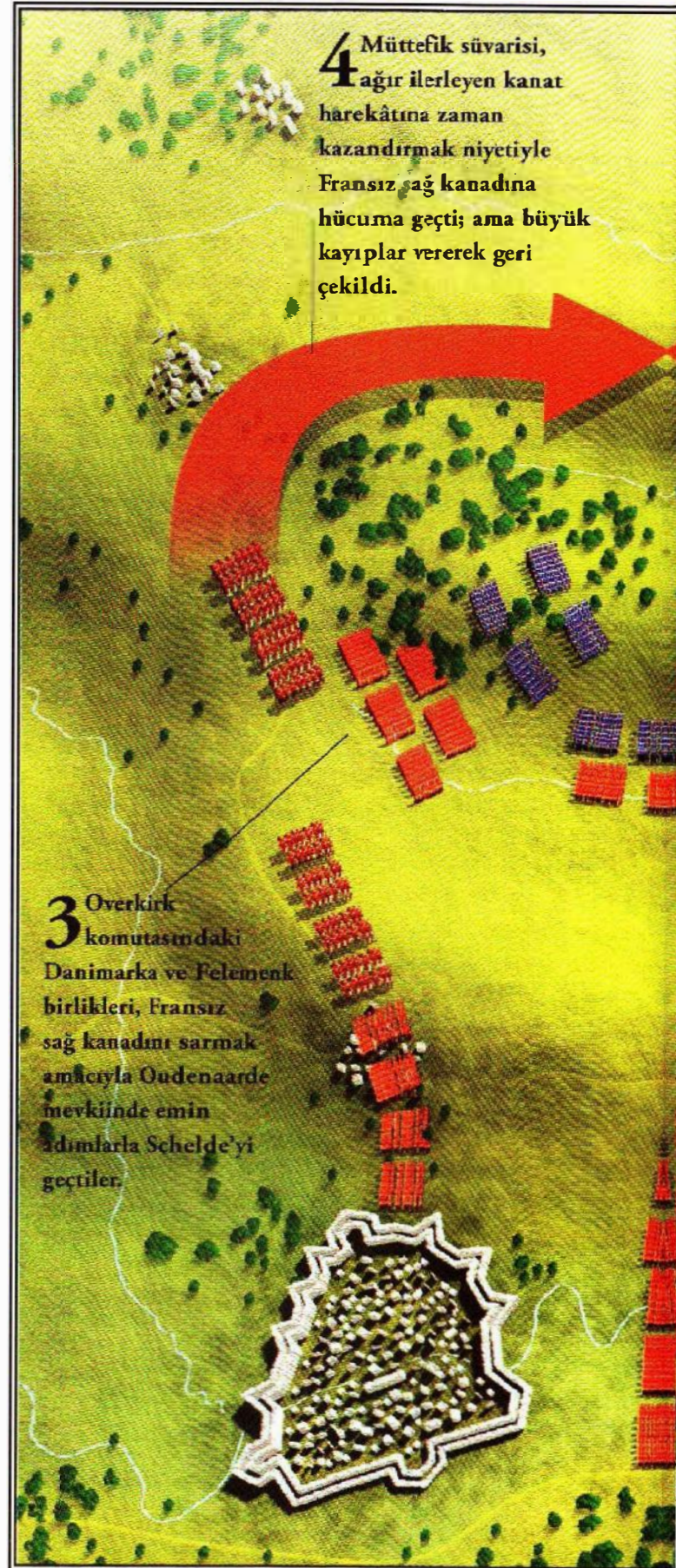
Oudenaarde Savaşı

1708

Fransızlar, Marlborough dükü ve Prens Eugène kuvvetlerini henüz bir araya gelmemiş olmalarından istifade ederek Fandra'yı istila ettiler. Bununla birlikte müttefikler hemen eyleme geçti ve Eugène, birliklerini Marlborough komutasındaki güçlerle birleştirmek üzere yürüyüşe geçti. Marlborough kuvvetleri, Oudenaarde garnizonuna takviye yetiştirmek ve Brüksel'den başlayan ikmal hattını güvence altına almak maksadıyla hareketlendiler. Birliklerinin başında doludizgin koşturan Savoylu Eugène'in katılımıyla büyüyen müttefik ordusu, tombaz köprüler vasıtasıyla Schelde nehrini aşarak hamle üstünlüğünü ele geçirdi. Gece gündüz ağız dalaşında olan Fransız komutanları Vendôme ve Burgonya dükü, müttefiklere karşı eşgüdümlü bir taarruza geçebilecek halde değillerdi. Aksine, askerlerini ufak müfrezeler halinde kısım kısım yollamak suretiyle, fiiliyatta, müttefik güçlerin Schelde'nin beri yakasında konumlarını pekiştirmelerine ses çıkarmadılar. Müttefikler, Oudenaarde köprüleri üzerinden Schelde'yi geçerek düşman kanadını sarmaya girişen vazgeçilmez önemde takviye kuvvetlerince desteklendiler. Müttefik piyadesinin üstün ateş disiplini, iki başlı Fransız komuta heyetine nazire edercesine sergilenen taktik ahenk ve hesapta olmayan kanat kuvvetinden aldıkları destek, Fransız ordusunu perişan etmek için yetmişti.

Franızlılar, Marlborough ve Prens Eugène kuvvetlerinin birbirinden ayrı düştüğü vakitlerden iyi istifade ederek Gent ve Bruges'ü zapt ettiler ve Oudenaarde ve Marlborough'un ikmal hattını tehdit etmeye başladılar.

5 Yan cepheden uğradıkları taarruzla epeyce sarsılan Fransızlar, geri çekilerek ikinci bir müdafaa hatına yerleştiler ve muharebeyi on buçukta sonlandırarak Fransız ordusunun tamamıyla imha edilmesini engellediler.

2 Gelişen piyade muharebesinde, müttefik tüfekçi takımlarının ezici ateş gücü ve Fransız kuvvetlerinin çarpışmaya bölük pörçük katılmı sonucu tayin etti.

1 Cadogan idaresindeki müttefik birlikleri, nehir üzerinde alelacele kurdukları tombaz köprülerle Schelde'yi aşmaya muktedir olup karşı yakaya naklettikleri piyadeler sayesinde inisiyatifini ellerine geçirdiler.

ye gitmeye karar vermişti. Fakat Fransız askerleri acele etmeden, telaşsız bir tempoda yürüyünce, William Cadogan komutasındaki müttefik öncü kuvveti daha önce varıp şehri ele geçirdi. Süvarisi aracılığıyla müttefik birliklerin Lessines'i işgal ettiklerini öğrenen Vendôme, ana kuvvetlerin yetişmesine fırsat tanımadan müttefik öncülerine saldırmaya niyetlenmiş gibi görünmektedir; ne var ki, Burgonya dükü, Schelde boyunca bir müdafaa hattı teşkil etmenin gerekliliğini öne sürerek Vendôme'a yardım etmeyi reddetti. Vendôme çılgına dönmüştü; sessiz sedasız, yine ortalığı pek telaşa vermeden, Oudenaarde'in beş kilometre kuzeyinde bulunan Gavre'dan Schelde'nin karşı yakasına çekildi. Cadogan, aynı vakitlerde, 10.000 adamdan oluşan öncü kuvvetin başında, sabah saat bir sularında Lessines'den hareket ederek Schelde üzerinde kendi halinde bir köy olan Eaname'e varmıştı. Cadogan, köyün kurulu olduğu yüksekçe araziden, Vendôme birliklerinin henüz tamamıyla nehrin karşı tarafına geçememiş olduklarını gördü. Derhal habercilerini durumu izah eden bir raporla geri yolladı ve kumandanın dan gelen talimatlar doğrultusunda akarsu üzerine tombaz köprüler inşa etmeye başladı. Marlborough, yirmi Prusya *dragoon* süvari alayı refa-

katinde, ordunun ana kuvvetlerine önderlik ederek ilerledi. Marlborough'yu takip eden ana kuvvetler, canlarını dişlerine takarak muharebe meydanına vakitinde yetişebilmek için ter döküyorlardı.

Cadogan'ın gelişi Fransızlarca fark edilmemişti ve müttefik öncülerinin komutanı, öğlene doğru nehrin karşı yakasında, 16 piyade taburu ve sekiz *dragoon* alayıyla bir köprübaşı tesis etmeyi becerdi. Cadogan *dragoon*ları, saat bir dolaylarında Biron markizinin İsviçre tugayına mensup ileri karakol devriyeleriyle karşılaştılar. De Biron, tugayını desteklemek üzere taze askerî birlikler kaydırmaya yeltenmişti ki, Fransız erkân-ı harbiyesinin başı Puysegur markizinin emriyle hareketini kesti. Marlborough ve Eugène, vakit kaybetmeden tombaz köprüler üzerinden yolladıkları İngiliz ve Alman piyadeleriyle, Cadogan'ın piyade ve *dragoon* birliklerini takviye ettiler. Saatler öğleden sonra üçü henüz geçmişti ki, de Biron'un İsviçreli askerlerinin yarısı ya öldürülmüş, ya da tutsak edilmişti. Saat dört sularında, 20 kadar Hannover, Hessen ve İngiliz taburu, karşı yakaya geçti ve Diepenbeek Çayı'na doğru ilerledi. Müttefik kuvvetler, bu cüretkâr geçiş harekâtıyla inisiyatifi ellerine geçirmiş oldular. Fransızlar, Schelde'nin kuzey tara-

17. YÜZYILIN SONLARINDA birçok ordu humbaracı birliklerine sahipti. Burada sıradan resimler, el bombası talimatını tasvir eder. Bu silahlar, esas itibarıyla, kuşatma savaşları için tasarlanmışlardı ve istihkamlara yönelik taarruzların başını çeken hücum kollarınca kullandıyorlardı. Humbaracı erleri, kuvvet ve cesaretleleriyle dikkat çeken askerler arasından seçtiğinden, uzun vadede seçkin piyade sınıflarına dönüştüler.

fında açık ara bir sayısal üstünlüğe sahip olsalar da, Vendôme ve Burgonya dükü birbirlerinden bihaber, işbirliğinden uzak bir haldeydiler. Burgonya dükü, altı taburluk bir Fransız piyade gücünü Groenewald köyüne saldırtmayı denedi; ama bu girişim batağa saplanıp kaldı. Durumun vahametinin farkına varan Vendôme, önce altı tabur takviye yolladı; ardından bizzat 12 taburun başına geçerek eyleme katıldı. Saatler beş buçuğu gösterdiğinde, Vendôme en az 50 taburluk bir kuvveti muharebeye sokmuştu; fakat şahsen piyade çarpışmasının kucağına düşmüş olduğundan, bu birlikleri etkin biçimde yönetebilmesi mümkün değildi. Maalesef, bir kez daha, Burgonya dükü olup bitenden haberdar değil gibidir; en azından, taarruza arka çıkmak için elini taşın altına soktuğu söylenemez. Burgonya dükü, hepi topu 16 süvari alayını çatışmanın yoğunlaştığı mahalle yolladı; ama bunlar da, balçık araziye saplanıp kaldılar. Muharebe, kural tanımaz bir yıkıcılıkla devam etti ve Fransızlar, müttefik takımların tahripkâr ateş gücünün ceremesini sonuna kadar çekti. Yine de, Vendôme'ın her şeye rağmen ayakta kalması ve hâlâ savaşabilir durumda bazı Fransız alaylarının varlığı dengeyi muhafaza ediyordu.

Muharebenin müttefikler cephesinde ise, sol kanadın komutasını üstlenen Marlborough ile sağ kanattaki birliklerin başına geçen Eugène arasındaki uyum düşman çatlatacak cinstendi. Marlborough, saat altıda, Lottum idaresindeki 20 Prusya ve Hannover taburunu geri çekerek, bunların yerine 18 adet taze Hessen, Saksonya ve Hannover taburunu muharebe hattına yerleştirdi. Biraz önce terk ettikleri vahşî piyade kapışmasının tozunu toprağını üstünde taşıyan bu mükemmel disiplinli askerler, dakika kaybetmeden kendilerine çekidüzen verip cephanelerini ikmal ettiler ve Cadogan'ın sağ kanatta mücadeleye devam eden kuvvetlerine destek vermek üzere sevk edildiler.

Saat yedide, Marlborough'ya, Kont Overkirk idaresinde Lessines'den yola çıkan 24 tabur ve 12 alay Felemenk ve Danimarka askerinin nihayet savaş meydanına intikal ettiği müjdesi geldi. Marlborough, bu ilave kuvvetin, Fransız ordusunun sağ cenahını sarıp kısırmak için bulunmaz nimet olduğu kanaatindeydi ve bu dinç birliklere, Oudenaarde'da bulunan köprüleri kullanarak Schelde'nin öte yakasına geçmeleri talimatını gönderdi. Gelgelelim, bu mevkiden geçişi zorlaştıran darboğaz, askerlerin

Schelde'nin karşısına nakledilmesi ameliyesini uzattıkça uzattı. Oysaki kanlı piyade muharebesi hızını kesecek gibi değildi. Marlborough, Overkirk'e ne yapıp edip acilen yardım yollaması için haberciler yolladı. Bunun üzerine Overkirk yürüyüş kolundan ayrılan sekiz tabur, dosdoğru mevzilerinden sökülmeleri an meselesi olan Hessen ve Hannover birliklerinin yanına koşturdu. Overkirk'in icra ettiği kanat manevrası için zaman kazanabileceğini uman Marlborough, Eugène'i 16 alayla takviye etti. Eugène de boş durmadı; doludizgin hücumla kaldırdığı 20 Prusya süvari alayı, bir miktar Fransız

YENİÇERİLER. Y. 1700. Bu piyadeler, Osmanlı ordusunun elit birliklerini teşkil ediyorlardı. İyi bir ateşli silah donanımına sahiptiler ve erken modern dönemin büyük kısmında, Avrupa ve Ortadoğu'nun en disiplinli tüfekçi kuvvetleri kabul edildiler. Ne var ki, 18. yüzyılın sonlarına doğru, Batılı güçlerin kalabalık ve disiplinli daimi ordularıyla boy ölçüşebilecek seviyede değillerdi.

atlısını saf dışı edip iki piyade taburunu ezip geçti ve bir top bataryasını yerle bir etti. Ne yazık ki, bu süvari erleri düşmanın içine haddinden fazla girmişlerdi ve Fransız kraliyet muhafızları, *Maison du Roi*, bu atlı askerlere büyük zararlar vererek geri püskürttü.

Muharebe gece on buçuğa dek sürmüş olsa da, Overkirk'in Felemenk ve Danimarka birlikleriyle müdahalesi, Burgonya dükünü oyunun sonuna gelindiğine ikna etmeye yetmişti. Burgonya dükü, sekiz buçuk gibi, yakın maiyetinin refakatinde harp meydanını terk etti. Vendôme biraz daha inatçıydı; ama neticede o da, geri dönmek zorunda kaldı ve on sularında Burgonya düküne Gent yolu üzerinde yetişti. Görünen o ki, Overkirk elini biraz daha acele tutmuş olabilseydi, Fransız ordusu son neferine kadar helak edilebilirdi. Gene de, 5500 ölü veya yaralı ve 800 subayla birlikte 9000 tutsak Fransız askeri, hayli azametli rakamlardı. Savaşın sonunda müttefiklerin

eline, 100 düşman alemleri ve sancağı ve 4500 at ve

katır geçmişti. Buna karşın kendi kayıpları sadece

3000 ölü ve yaralıydı. Muharebe, sekiz eziyetli

saat boyunca devam etmiş ve bu devirde

vuku bulan piyade çarpışmalarının ne denli

dayanıklılık gerektirdiğini bir kere daha

sahnelemişti. Muharipler, çok çetin arazi

şartlarında, neredeyse burun buruna kavgaya

tutuşmuşlardı; ortalıkta bu devirle özdeşleşen

muntazam muharebe hatlarından eser

yoktu. Piyade taburları ve süvari

alayları, zihinlerinde pek öyle incelikli

taktik hesaplamalar olmaksızın, körü

körüne mücadeleye atılmak zorunda

kalmışlardı.

Sınır Savaşı ve *Der kleine Krieg*

18. yüzyıl ordularının daha disiplinli

ve gelişkin bir yapıya doğru tekâmül

ettikleri doğrudur. Ne var ki, yine aynı

dönemde, farklı kaynaklardan neşet

eden bazı etkiler, harbiyeyi bambaşka

bir mecraya doğru sürüklemişti.

Bahsi geçen etkiler, ya Balkanlar gibi

Avrupa'ya komşu olan bölgelerden

gelmekte, ya da Kuzey Amerika

örneğinde olduğu gibi, batı dünyasına

tepeden tırnağa yabancı diyarlardan

çıkmaktaydı. Bu savaş sahnelerinde çizgisel taktikleri uygulamaya çalışmak, arazi şartlarının elverişsizliği veya düşman kuvvetlerin niteliği bakımından pek akıl kârı değildi. Çizgisel taktikler, yeni tarz kalabalık orduların, büyük meydan savaşlarının ve kati zaferler kazanma dürtüsünün gün yüzüne çıkmasına uygun bir zemin yaratırken, *Der kleine Krieg*, yani çete savaşları, sonu gelmeyecek gibi görünen ve kesin bir hüküm verme iddiası taşımayan cinsten bir askerî dünyanın sözcülüğünü üstlenmişti. Habsburg ve Osmanlı imparatorlukları arasında uzanan askerî hudut çizgisi, Britanya'nın Kuzey Amerika kolonileriyle yerli kabileleri birbirinden ayıran sınır bölgesi ve yahut Lowland ve Highland²² İskoçları arasındaki hudut, tam da bu tür bir askerî anlayışın hüküm sürdüğü serhat boylarıydı. Bu sınır boylarında geçerli askerî kurallara göre savaş kesintisizdi ve barış zamanlarında bile, ister yağma ve talan, ister sadece karışıklık yaratma gayesiyle olsun, baskın seferleri düzenlemek doğal addediliyordu.

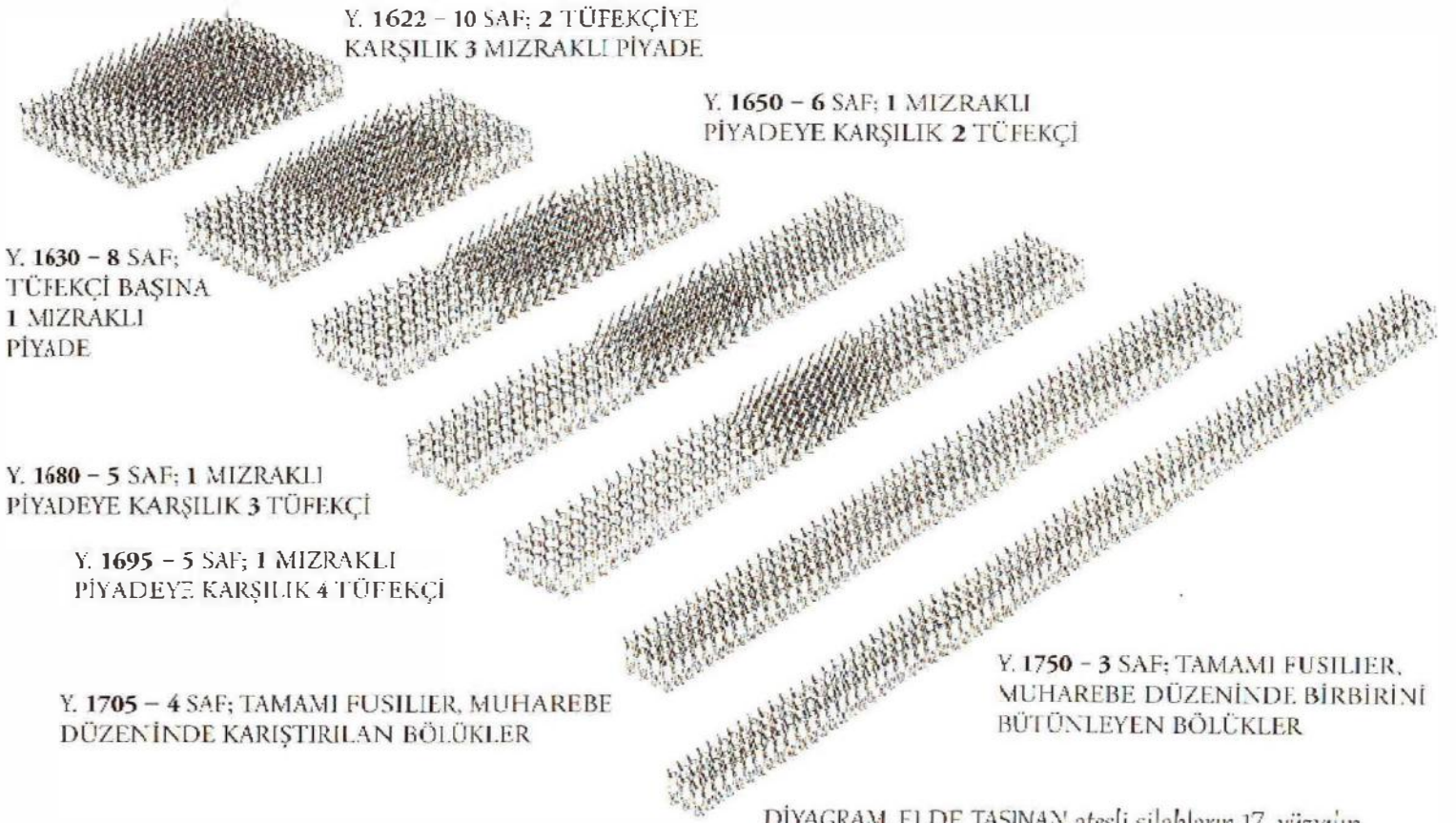
Der kleine Krieg'in talep ettiği muharebe teknikleri, Batı Avrupa'da serpilmekte olan savaş usullerine taban tabana zıttı. Bu tip savaşçılıkta, taburlar dolusu askeri, belli bir formasyon ve sınırları önceden tayin edilmiş katı bir ateş etme sistemi içine hapsedmek uygunsuz olurdu. Bilakis bu cinsten düzensiz muharebelerde, askerlerin nispî bir serbestiyet içinde ufak avcı grupları olarak savaşmaları lazımdı. Bu durum Balkanlar ve Macaristan'da, genellikle Habsburg davasına hizmet eden mahallî önderlerin sancağı altında harp eden başıbozuk erlerin toplanmasına önyak oldu.

Bu nizamsız savaşçıların en meşhurları, değme hafif piyadeler olan Hırvat *pandurları*ydı. Britanya'da, İskoç ahalisi arasından toplanan gençlerden oluşturulan bağımsız bölükler, tayin edildikleri hükümet kalelerinden asayiş sağlamaya görevlendirilmişlerdi. Bu erat, daha sonra Kara Devriye adıyla bilinecek Highland Kraliyet Alayı'nın saflarını oluşturdu. İngilizler, Kuzey Amerika'da koloni kolcuları ve yerli savaşçılar istihdam ettiler.

Basıbozuk askerler, bu dönemde Avrupa'da vuku bulan büyük savaşların çoğunda yer almadılar. Bu durumun başlıca iki istisnası, Avusturya Veraset Savaşı ve Yedi Yıl Savaşı'nda, Habsburg hükümetinin sınır boylarından devşirdiği küllî miktardaki insan gücüdür. Avusturyalıların, yeri geldiğinde, 40.000

veya daha fazla sayıda Hırvat askerini sahaya sürdükleri vakidir. Bu sayı, Avusturya ordusunu teşkil eden insan gücünün hiç de azımsanmayacak bir dilimini temsil eder. Tabur ve bölükler halinde tertiplenen Hırvat kuvvetleri, *Grenzer* (serhat akıncıları) alayları içinde, en azından başlangıçta, Prusyalıların başını fazlasıyla ağrıtmıştı. Gene de bu askerler, savaşma usulleri bakımından düzenli formasyonlardan ziyade avcı kuvvetleri olarak etkiliydiler. Keşif gezileri, ileri karakol vazifeleri ve ötede beride ana ordudan uzakta kıştırdıkları düşman askerlerini taciz etmede üstlerine yoktu. Daha fenası, yerel ahalinin de genellikle düzensiz birliklerin eziyetinden nasibini almasıydı. İşin ilginç, bu savaşçıların gevşek muharebe tarzının, kimi zaman en âlâsından intizamlı birlikleri yenilgiye uğratabilmesiydi. Örneğin, 23-24 Nisan 1757'de, iki Prusya humbaracı taburu, kalabalık bir başıbozuk Hırvat asker kitlesi tarafından bir tepe sırtında enikonu kısıtılmıştı. Hırvatlar, subaylar başta olmak üzere, hasımlarına merhamet göstermeyip bolca kan döktüler.

Hırvatların başarısı, başlangıçta Prusyalıların bunlara karşı koyabilecek cinsten açık arazi savaşlarına yatkın fazlaca askere sahip olmamalarından kaynaklanmıştı. Prusyalıların, birkaç tane de olsa, *Jäger* (avcı) bölüğü vardı; ama bunlar aslen askerî zabıtlık görevi görüyorlardı; hafif piyade rolüne soyunmaları daha ileride gerçekleşecekti. Prusya yönetimi, değişen şartlara, safları firarîler, yabancılar ve akla gelebilecek her cinsten yasaklı insanlarla doldurulacak olan *Freikorps* (gönüllü) birliklerinin kurulması emrini vererek tepki gösterdi. Gerçi bizzat Friedrich'e sorulacak olursa, bunlar beş para etmez askerlerdi ve Hırvatlarla yüzleştiklerinde diş dokunur bir muvaffakiyet elde etmeleri düşük ihtimaldi. Yedi Yıl Savaşı'nın ardından *Der kleine Krieg* yönünde yeni bir canlanma ortaya çıktı; ne var ki bu kez, düzensiz savaş, en salahiyetli subayların öncülüğünde faaliyet gösteren düzenli birliklerce tatbik sahasına konacaktı. Bu gelişme, *Der kleine Krieg*'in, zamanın askerî fikir adamları üzerinde bıraktığı muazzam etkiyi gözler önüne seriyordu. Bunlar, devrin heybetli meydan muharebelerine hazırlanma yolunda, düşmanın ikmal hatlarını kesme ve istihbarat toplama gibi faydalı eylemlere sırtını dönecek kadar akılsız değillerdi.

Cizgisel Muharebe Kemale Eriyor: 1715–1763

İspanyol Veraset Savaşı'nı takip eden yıllar, çizgisel muharebe anlayışının doruğa ulaşmasını mümkün kılan bir dizi değişikliğe yataklık etti. Bir kere, ateş etme metot ve taktiklerinde görülen ilerlemeler, piyadenin savaş meydanlarındaki ateş gücünü ve öldürücü kudretini korkutucu seviyelere yükseltmişti. Dahası, teknolojik sahada yaşanan birtakım değişiklikler, yivsiz bir tüfekten beklenebilecek azamî etkinliğin ortaya çıkışının yolunu açtı. Öte yandan, iktidarın devlet elinde merkezileşmeye devam etmesi, bu devirdeki orduların çok daha yekpare bir yapıya bürünmelerine sebep olduğu gibi, ordu neferlerine sert talim ve disiplin kurallarını dayatmak da mesele olmaktan çıkıyordu. Üstelik bu dönem, Lehistan Veraset Savaşı (1733–1735), Avusturya Veraset Savaşı (1740–1748) ve Yedi Yıl Savaşı (1756–1763) gibi, üç kıta üzerinde süren büyük savaşlarla doluydu. Bunun neticesinde “fenn-i harp” üzerine yapılan çalışmalar ve kaleme alınan eserlerin sayısı bir anda katlandı. Bu yazarlar, harp olgusunun evrensel ilkelerini ifşa etmeye çalışıyor; savaşın sevk ve idaresi konusunda subay takımını eğitmeyi amaçlayan öğretici eserler yazmak gibi geniş bir yelpazede kalem oynatıyorlardı.

İspanyol Veraset Savaşı'nın akabinde, orduların büyük çoğunluğu, bu savaş esnasında repertuara dâhil

DIYAGRAM, ELDE TAŞINAN ateşli silahların 17. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın ortalarına doğru durmaksızın artan önemini tasvir ediyor. Tüfekçilerin mızraklılara nispetle oranı arttıkça, askerî formasyonlar daha ince bir hal alıyor. 1675 ile 1705 arasında mızraklı piyadenin sayısı, pratikte anlamını yitirecek kadar azalmıştı. Aynı dönemde ortaya çıkan süngü, mızrağın hepten terk edilmesine olanak sağladı.

olan Felemenk sistemine öyle ya da böyle benzeyen tüfekçi takımlarını benimsediler. 1720'lerden itibaren, sıradan bir piyade taburu formasyonu, dört veya üç saftan oluşmaya başladı ve yıllar ilerledikçe, üç saflı düzen daha umumî bir hal aldı. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde, askerî birimlerin üçer “ateş etme takımı”na bölünmeleri birçok ülke ordusunca kabul edilmişti. Yalnızca İngilizler, daha önceki Felemenk usulüne sadık kalarak, bütün taburu üç ateş etme bölümüne ayırdılar ve yayılım ateş açmaya devam ettiler.

Anhalt-Dessau prensi Leopold, nam-ı diğer “ihtiyar Dessaulu”nun himayesinde takdire şayan bir yol kateden Prusya piyadesi, taburun sekiz ateş etme takımına bölündüğü ve her bir takımın birbiri ardınca sırayla silahlarını kullandığı bir sistem geliştirdi. Bu yöntemde, taburun kenar uçlarından birinde bulunan bir takım (muhtemelen sağ uçtaki daha kıdemli

takım) ateşi başlatıyor; bunları, taburun karşı ucundaki takım izliyordu. Bundan sonra, ilk ateş açan takımın hemen yanındaki takım bir yayılım boşaltıyor ve diğer kanatta sırası gelen takım yine bu örneği takip ediyordu. Bu hareket, taburun sekiz ateş etme takımının hepsinin silahlarını boşaltmasına kadar, taburun merkezine doğru devam ediyordu. Ateş açma silsilesi, en azından resmigeçit sahalarında, 15–20 saniye içinde tamamlanabilirdi ve sekizinci takım ateş açtığı anda, ilk takım silahlarını baştan doldurup yeni bir yayılım açmaya hazır hale gelmiş olurdu. Belli başlı ordular arasında yalnızca Fransızlar, yüzyılın ortalarına, nihayet onların da takımlar halinde ateş etmeye başlayacakları tarihe değin, saf usulüyle (gerçi artık sadece dört saf derinlikte) ateş açma uygulamasını muhafaza ettiler.

Marlborough sefer-

lerinin çoğunun doğrudan görgü tanığı olan Kaptan Robert Parker, 1709 tarihli Malplaquet Savaşı'ndan bahsederken Fransız ateş açma usulüne dair en canlı betimlemelerden birini yapar:

“O vakihte alay komutanı olan Albay Kane, bizleri savaş düzenine sokup tüfekçi takımlarını ayarladıktan sonra, ilk ateş açma sırasının altı takımı hazır olduğu halde düşmana doğru ağır adımlarla ilerledi. Aramızdaki mesafe yüz adımdan aşağı iner inmez, saflarından biriyle üzerimize ateş açtılar. Bunun üzerine durduk ve altı takımımızın hepsi birden tek defada misilleme ateşi açtı. Derhal ikinci ateş etme sırasının altı takımını hazırlayıp yürümeye devam ettik. Başka bir saftan ikinci bir ateş yedik; biz de ikinci sıra ateşimizi üzerlerine bocalayınca büzülüp sindiler. Gene de, üçüncü bir saftan, hedefsiz ve dağınık bir telaşla bir kez daha ateş açmayı ihmal etmediler ve başıboş bir kalabalık halinde ormana çekildiler; üçüncü ateşimizi peşlerinden yolladık ve onları bir daha görmedik.”

Yeni Teknoloji

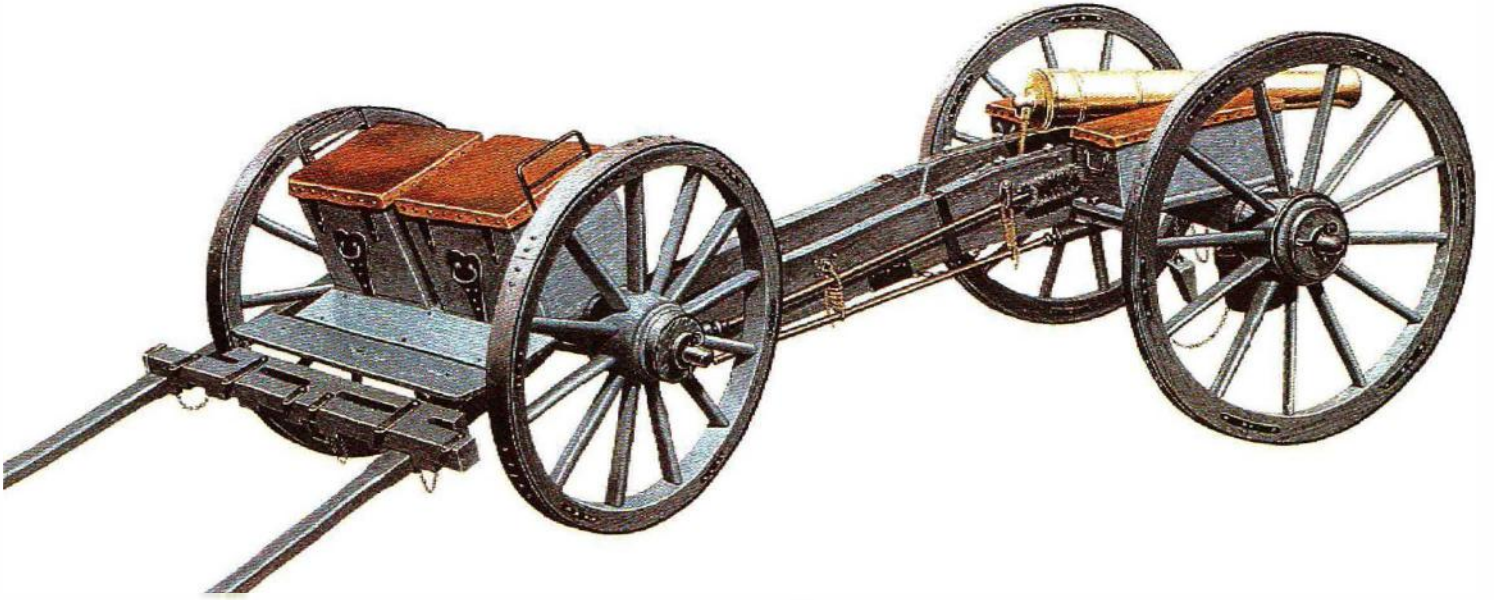
Daha önce icat edilmiş olmasına rağmen geniş kitlelerle yüzyıl ortalarında buluşan başka bir yenilik,

yivsiz namlular için tasarlanan kâğıt fişeklerdi. Barut, bilye ve tapanın hepsi tek pakette birleştirilmişti. 1738'e gelindiğinde, hangi ülkenin ordusunda olursa olsun, piyade neferleri fişeklerle tanışmıştı. Fişekler, sadece tüfeği doldurma hızını artırmakla kalmadı; bu dönemde birçok askerin savaşa altmış atımlık cephane götürmesinden de anlaşılacağı gibi, piyadenin muharebe esnasında daha fazla mühimmata ulaşabilmesine de olanak tanıdı.

1718'de, Anhalt-Dessau prensi Leopold'un askerlik âlemine takdim ettiği demir harbi, ne denli önemli bir teknolojik yenilik olduğunu kısa sürede gösterdi. Bu tarihe değin harbiler tahta çubuklardan ibaretti. Elbette bunlar da kullanılıyordu; ama tahta harbiler, savaşın en hararetli anlarında ortasından kırılmak gibi affedilemez

*“Piyade, müdafaada ateş gücüne,
taarruzda süngüsüne güvenir ...
Birliklerimizin bütün kudreti
taarruzda yatıyor ve ortada bir
sebepten yokken taarruzdan vazgeçmek
akılsızlık olacaktır.”*
BÜYÜK FRIEDRICH,
INSTRUCTION MILITAIRE

bazı kusurlara sahiptiler. Gerçi demir harbilerin de, her ne kadar uzun vadede tahta emsallerine kıyasla bariz bir üstünlüğe sahip olsalar da, başlangıç evresinde başa dert açmadıklarını söylemek doğru olmaz. Esas mesele, harbinin imalinde kullanılacak metalin alایشım miktarlarını tespit etmekte yatıyordu. Şayet metal fazlaca yumuşak olursa, harbi eğilip bükülebilir ve namluya girip çıkması çileli bir işe dönüşebilirdi. Öte yandan harbi çok sert imal edilirse, gevrek bir hal alıp, tıpkı tahta harbilerde olduğu gibi kırılabilirdi. Bununla birlikte uygun ısıtma derecesinde üretilen bir harbi, piyadenin çok daha seri ateş açabilmesine yardımcı oluyordu. Buna ilaveten, bu dönemde devletler, standart tüfek ve cephane üretimini sağlayabilecek ölçüde merkezileşmişlerdi. Bunun en meşhur örneği, İngiliz *Brown Bess*'leridir. 1730'da, 1067 mm. (42 inç) uzunluğunda ve 19 mm.'lik (0.75 inç) kalibreye sahip bir namluda karar kılınırken, bu namlu çapı için 18 mm.'lik (0.71 inç) cephane uygun görüldü. Bundan önceki düşük kalibreli mühimmat, ateş edildiği vakit, bilyenin namlu içindeki hareketi esnasında bir miktar “hava akımı”na maruz kalmak suretiyle isabet oranını aşağı çekiyordu. Bu noksanlığın, ufak çaplı mermilerin namlu ağzına

verilmesinin çabukluğu ve böylece tüfeği doldurma hızının artmasıyla telafi edildiğine inanılıyordu. Ne var ki, yeni ölçüleriyle *Brown Bess* öylesine ses getiren bir başarıya imza atmıştı ki, silahın üretimi, 125 yıl boyunca, nihayet 7.800.000 adet imal edildiği güne değin aralıksız devam etti.

Yeni ateşleme yöntemleri ve ateşli silahlarda görülen teknolojik ilerlemeler, iyi eğitilmiş bir tüfekçinin dakikada beş atış yapabilmesini hayal olmaktan çıkardı. Her halükarda, bu oran, yine de talim sahalarının kusursuz koşullarında geçerliydi. Oysaki muharebenin çıplak gerçekliğinde, işler hiç de tahmin edildiği gibi gelişmiyor ve atış oranı yarıdan fazla düşebiliyordu. Ne de olsa, muharebe esnasında ateş etme hızını düşüren birçok etken vardı. Öncelikle, askerler, talim meydanlarında ihtiyaç duymadıkları sırt çantası, matara ve aş kabı gibi nice eşyayı sırtlarına vurarak sefere gidiyorlardı. İkincisi, takımlar halinde ateş açma sisteminin karmaşık doğası, 18. yüzyıl savaş meydanlarının görüş mesafesini perdeleyen dumanı ve gürültü patırtısı karşısında her an karman çorman olabilirdi. Ne de olsa, ses ve duman, takımlara verilen ateş etme talimatlarının işitilmesini zorlaştırıyordu. Askerler kimi zaman kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalıyor ve bireysel olarak ateş ediyorlardı. Dahası, muharebenin karmaşası içinde, askerler harbilerini bile bir kenara atıyorlar; fişegün muhtevasını alelacele namlunun ağzından aşağı akıttıktan sonra silahın dipçliğini sertçe yere vurup biliyenin ve barutun yerine oturmasını sağlıyorlardı. Bu bireysel ateş etme tarzı o denli yaygınlaşmıştı ki,

18. YÜZYILA AİT BU TOP, harp meydanında hareket kabiliyeti edinebilmesi için bir toparlakla donatılmıştır. Bu tasarımda topçu neferlerinin bazıları cephanesinin üzerine oturabiliyor; top cephanesinin bir kısmı, sürücü koltuğunun altında taşınıyordu.

Fransız talim kitapları, 1756 senesinde takımlar ve saflar halinde ateş etmenin yanında, bağımsız ateşi de kabul edilebilir yöntemler arasında sıraladılar.

İhtiyar Dessaulu Leopold, taktiksel sonuçları bakımından büyük önem arz eden bir talim yeniliğinin de fikir babalığını yaptı. Leopold, 1730'larda bir tarihte, Prusya birliklerine uygun adım yürümeyi öğretti. Uygun adım yürüyüş, Prusya birliklerinin hep beraber, her bir askerin diğer yoldaşlarıyla aynı zamanda ilerlemesini sağlıyordu. Bölük neferleri, davul vuruşlarına göre adım zamanlarını ayarlıyorlardı. Bu cinsten bir yürüyüş, ancak ve ancak son derece disiplinli askerlerce icra edilebilirdi. Prusyalıların, bütün Avrupa orduları arasında, en sıkı disiplin şartlarının hüküm sürdüğü orduya sahip olmaları tesadüf değildi. Prusya ordusundaki disiplin, merhametsiz cezalar vasıtasıyla sağlanıyordu.

Uygun adım yürüyüş, savaş meydanına dâhil olurken veya meydanın bir noktasından diğerine kayarken Prusya ordusunun manevra kabiliyetini esaslı biçimde artırmıştı. Örnekleyerek izah etmek gerekirse, uygun adım yürüyüşü kullanmayan bir ordu, savaş meydanına ilerlerken gevşek bir yürüyüş kolu tertip etmek zorundaydı. Zaten bu formasyona alenen açık kol deniyordu; çünkü yürüyüş sıraları arasındaki boşluklar, kimi zaman üç metreyi (on

adım) bulacak kadar genişti. Ne var ki, askerler sabit bir hızda ilerlemedikleri için, birliğin nizamını yitirmemesi için sıralar arasında mesafe bırakmak dışında bir seçenek yoktu. Ne de olsa, gevşek bir yürüyüş kolu savaş meydanına girerken, kolda yer alan bölükler, bir yandan muharebe hattını oluşturmaya çalışırken, öte yandan kendi safları ve sıraları arasındaki boşlukları kapatmaya çabaladıklarından durum iyiden iyiye çetrefil bir hal alıyordu.

Hâlbuki Prusyalılar, uygun adım yürüyüşleri sayesinde, daha yakın yürüyüş kolları teşkil edebildikleri gibi, muharebe hattını daha çabuk ve erkili kurabilmelerini sağlayan bir dizi farklı manevra icra edebiliyorlardı. Muharebe hattının, savaş meydanının muhtelif noktalarına süratle nakledilebilmesi, uygun adım yürüyüşün başka bir faziletiydi. Bu meziyetten mahrum ordular, hareket esnasında sıkça durup, birliklerin bir başına bir sonuna koşuşturarak adamları olmaları gereken yerlerine iten subay ve erbaşların gayretleriyle saflarına çekidüzen vermek mecburiyetindeydiler. Oysaki muharebe hattında uygun adım ilerleyen bir Prusya taburu, neferlerini çoğu vakit dirsek mesafesinde tutmayı başarıyor ve çizgisel formasyonunun bozulmasına müsaade etmeyerek safları hizaya sokmak amacıyla yürüyüş kolunun durdurulmasına gerek bırakmıyordu.

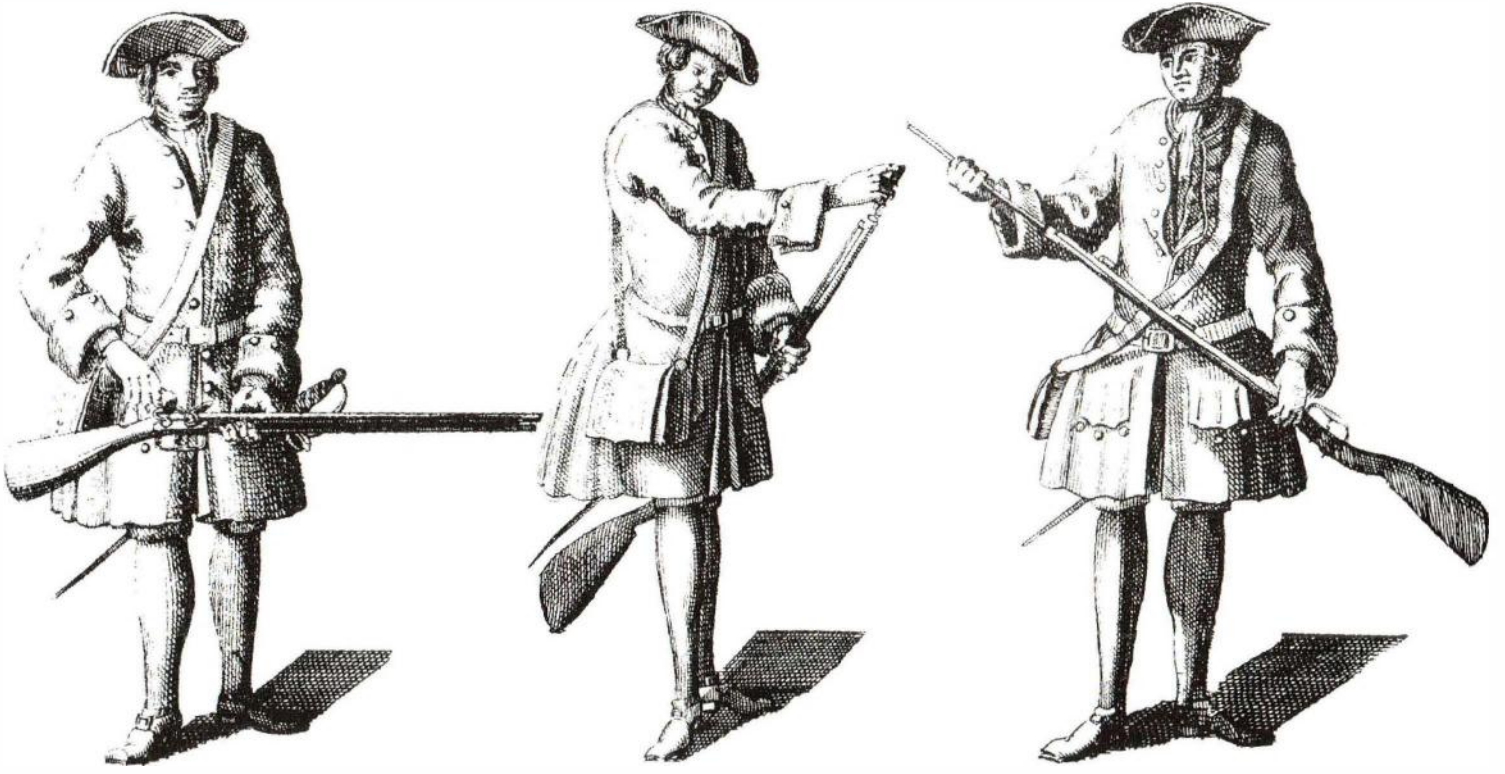
İhtiyar Dessaulu elinde kalıba dökülüp Büyük Friedrich'e miras bırakılan Prusya ordusu, göz kamaştırıcı bir müesseseydi. Sıkı bir disipline sahipti; tepeden tırnağa teçhizatlıydı; hasımlarının üstüne korkunç miktarda ateş yağdırabilme kudretine sahipti ve savaş meydanında üstün bir manevra yeteneği sergileyebiliyordu. Prusya piyadesinin emsalsiz ateş gücünün, bunları üç veya dört saf yerine, yalnızca iki saf halinde dizme imkânını yarattığını iddia edip bütün vurguyu üstün ateş gücüne yapan Anhalt-Dessaulu Leopold'ün aksine; Büyük Friedrich, en azından başlangıçta, piyadesinin manevra yeteneği ve disiplinini öne çıkarıp taburlarını düşmanla göğüs göğüse mücadeleye sokmayı tercih etti. Bu seçim, süngü ve yakın dövüşün faziletlerini öve öve bitiremeyen dönemin askerî zihniyetinde hâkim akımlarla aynı doğrultuydu. Ne var ki, bir müddet sonra, silah ve ateşleme sistemlerinin bu denli geliştiği bir zamanda, tüfek ateşinin faydalarına sırtını dönerek

düşmanla hesaplaşmak için ileri atılmanın pek de akıl kârı olmadığı anlaşıldı. Sonradan Friedrich, askerlerinin süngü savaşına başlamadan önce, yakın menzilden yaylım ateşi açmasına izin vermişti. Leuthen Savaşı (Aralık 1757) gelip çatığında, Prusya birlikleri o kadar ateş gücü merkezli bir muharebe anlayışına sahip olmuşlardı ki, çatışmaya girerken yanlarına aldıkları 60 atımlık cephane tükendiğinden, mühimmatlarını ara sıra tazeleme ihtiyacı duymaya başlamışlardı.

Prusya ordusu, Yedi Yıl Savaşı'nın sonunda, çizgisel muharebe çağına mahsus silah ve formasyonlarla elde

1644 TARİHLİ STRATHBOGIE alayına mensup bu tüfekçi, zirhsızdır. Fitilli tüfek, bez kütüklük ve bir kamaıyla silahlanmıştır. Birçok tüfekçi kılıç taşıyabiliyorsa da, ağır misket tüfeği, göğüs göğüse mücadelelerde topuz niyetine kullanılabiliyordu.

edilebilecek en muktedir askerî yapıydı. Keza Büyük Friedrich, aynı çağda, belki de askerî dünyanın olanak ve sınırlarını en iyi kavrayan şahsiyet olarak temayüz etmişti.

Leuthen (1757): Niteliğin Zaferi

1757 yazı ve sonbaharı Friedrich için kâbus gibi geçti. Başarısız Prag kuşatmasının ardından Bohemyayı istila tasarıları suya düşmüştü ve Köln'de uğradığı feci yenilgi, soluğu geri Saksonya'da almasına yol açtı. Üstelik Fransa, İsveç ve Rusya'nın hep birlikte Prusya'ya harp ilan etmesiyle bir anda kendini düşmanlarının kapanına kısılmış vaziyette buldu. Daha kötüsü, vazgeçilmez müttefiki İngiltere, Hannover'deki menfaatlerinin peşinde savaştan çekilerek kendisini yüzüstü bırakmıştı. Friedrich, gene de, 4 Kasım'da, Rossbach'ta kalabalık bir Fransız ve imparatorluk kuvvetine karşı kati bir zafer kazanmak suretiyle Saksonya'daki durumu dengelemeyi başardı. Bu zafer, uluslararası ölçekte sonuçlar doğurmaya gebeydi; İngiltere, Prusya'nın davasına arka çıkmak amacıyla tahsis ettiği maddî yardımlar ve Kuzey Almanya'daki birlikleriyle yeniden savaşa katıldı.

Bununla beraber Friedrich, doğu cephesinde hâlâ binbir meseleyle uğraşıyordu. 1740'ta *casus belli* (savaş nedeni) sayılan Silezya'daki kuvvetleri, Bevern dükünün komutası altında peşine düşen düşman

birliklerinin önünden köşe bucak kaçmaktaydı. Bu kuvvet, 22 Kasım'da, Lorrainli Charles ve kıdemli bir kumandan olan feldmareşal Leopold Daun idaresindeki bir Avusturya ordusu tarafından Wrocław (Breslau) açıklarında bozguna uğratılmış ve Odra (Oder) nehrinin öte yakasına püskürtülmüştü. Bu hezimetin üzerinden fazla geçmemişti ki, Bevern dükü tutsak düştü. Bu arada Friedrich, 18 tabur piyade ve 23 alay süvariden müteşekkil bir kuvveti Silezya ordusunu takviye etmeleri niyetiyle yola çıkardı. Prusya hüsar²³ alaylarının genel komutanı Hans von Zieten'i, kendisi bizzat yetişene değin, Bevern kuvvetlerini bir arada tutmakla görevlendirdi. Friedrich, 2 Aralık'ta Zieten'le buluştu. Esas niyeti, Wrocław'daki Avusturya birliklerinin üzerine yürümeden önce Bevern kuvvetlerini muharebeye tam anlamıyla hazır duruma getirmektir; ama stratejik durumun nazikliği, aklındakileri uygulama zamanı tanımadığı Prusya hükümdarını derhal harekete geçmeye zorladı.

Sahne, sadece üç gün sonra vuku bulacak Leuthen Savaşı için hazırды. Bu muharebede Friedrich, hakikaten de, ordusunun nelere kadir olabileceğinin ayırdında olan bir kumandanın, Prusya ordusunu hangi seviyelere taşıyabileceğine dair bir gösteri sahnelemişti. Friedrich, savaşın seyri içinde, piyadesinin manevra ustalığını konuşturarak

bir kanada yatık bir taarruz düzeni kurdu ve sayıca az askerlerini, düşman kanatlarından birinin karşısında toplamayı becerdi. Dahası, iyi talimli Prusya piyadesinin, saldırı esnasında ne denli etkili bir ateş gücü oluşturabileceğini gözler önüne serdi. Friedrich'in üstesinden gelmek zorunda olduğu ilk mesele, ordu askerleriyle, Bevern subaylarının temsil ettiği komuta zinciri arasındaki buzları eritmekti. Bu uğurda Friedrich, Prusya ordugâhını adım adım arşınladı ve sohbet ettiği askerleri yüreklendirip, yaklaşmakta olan çarpışmada sergileyecekleri cesurca davranışların ödülünü fazlasıyla alacaklarına dair söz verdi. Benzer şekilde, konuştuğu subay takımına, bu savaşın itibarlarını kurtarmak için bir fırsat olduğunu hatırlattı. Friedrich, aynı zamanda, Silezya'daki ağır mağlubiyetin yıkımını yaşayan birliklerle, geçen ay Rossbach'ta zaferin tadını almış Saksonya askerlerinin kaynaşmalarını özellikle teşvik etti. Rossbach'ın muzaffer savaşçıların, ordunun geri kalan neferlerinin yerlerde sürünen maneviyatlarını ayağa kaldırabileceğini umut ediyordu. Friedrich, adamlarının ihtiyaçlarıyla şahsen ilgilenerek, irade ve metanetlerini pekiştirmeleri için askerlere fazladan tayın ve içki dağıtılması talimatını verdi. Çadırına davet ettiği general ve üst düzey sahra subaylarından, Wrocław'da bulunan Avusturyalılara yapmayı düşündüğü taarruzu izah ederken, yüreklere hitap eden bir nutuk çekerek vazifelerini layıkıyla yerine

PIYADE NEFERİ, 1730 tarihli bir tüfek alıştırmasında, çakmaklı tüfeğini ateşlemek için talim kitabından öğrendiği adımları takip ediyor. Çakmaklı tüfek ve fişeklerin girişi, tüfeği doldurmak, ağızolu tıkamak ve ateş etmek için gerekli süreci önemli ölçüde basitleştirerek tüfekçi neferlerin etkinliğini artırdı.

getirip şanlarını yüceltmelerini istedi. Gelgelelim, bu duruma razı olmayanların da cezalandırılacağını duyurmaktan da geri durmadı. Hücumla kalkmakta gönülsüz davranan süvari alaylarının ellerinden atılan alınacak ve rütbeleri tenzil edilen süvari neferleri, kendilerine layık görülen garnizon hizmetleriyle yetineceklerdi. Ya da taarruzda tereddüt eden piyade alayları, rütbeleri sökülme ve sancak ve kılıçları ellerinden alınmak suretiyle herkesin önünde gözden düşürülecekti.

Friedrich, 3 Aralık'ta askerlerinin istirahat etmesine izin vererek ertesi gün Wrocław üzerine yürüdü. Prusya hükümdarı, yol üzerinde Avusturyalıların şehri tahliye ederek Leuthen köyü civarında kamp kurmuş olduklarını öğrendi. Silezya'daki kuvvetler dengesini yeniden kendi lehine tesis etmek amacıyla kesin sonuçlu bir savaş arzulayan Friedrich, bu hareketlerinden ötürü Charles ve Daun'a ne kadar müteşekkir olsa azdı. Bununla birlikte Avusturyalıların kendilerinden emin olmaları için yeterince sebep vardı; ne de olsa, piyade ve topçu bölüklerinde sahip oldukları üstünlük bir yana, Prusya ordusundan neredeyse iki misli daha kalabalıktılar. Prusyalıların 39.000 adam ve 170 topuna karşılık, Avusturya komuta heyetinin tasarrufunda takriben 66.000 asker ve 200 parça top vardı. Dahası, Prusya kuvvetlerinin yaklaşık üçte ikisi, bir kere mağlup etmiş oldukları Bevern ordusundan gelen neferlerdi. Görünüşe bakılırsa Friedrich, ordusunun Avusturya güçleriyle baş edebilecek kudrette olduğuna inanmakla birazcık safdillik etmişti.

Avusturyalılar, Leuthen köyü muharebe hatlarının gerisinde kalacak şekilde, Nippern ve Sagschütz isimli iki ufak köy arasında beş kilometrelik bir cephede mevzilenmişlerdi. Üstün sayılarının zaferi kendi taraflarına taşıyacağından zerre şüphe etmeyen Charles ve Daun, Friedrich'e, hayalini kurduğu meydan muharebesini takdim edecek gibiydiler. Prusyalılar, sabah dörtte doğru savaş meydanına girmeye başladıklarında, cenahlarında birer süvari koluyla iki büyük piyade yürüyüş kolu şeklinde

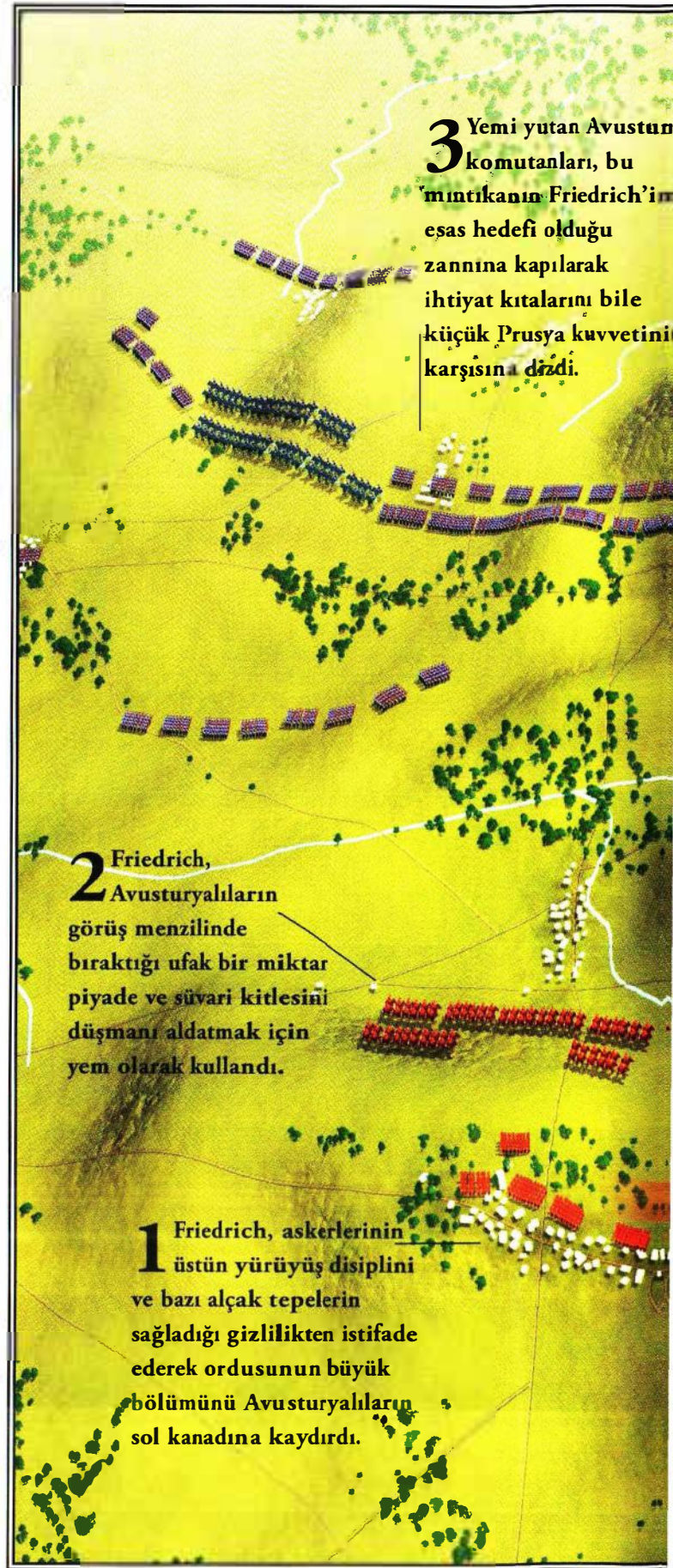
Leuthen Savaşı

1757

Büyük Friedrich ve Prusya ordusu, Wrocław (Breslau) üzerine yaptıkları yürüyüş esnasında, Leuthen'de, Lorrainli Charles ve Feldmareşal Leopold Daun komutasındaki Avusturya ordusuyla karşılaştı. Friedrich, askerlerinin mükemmel disiplini ve emsalsiz hareket kabiliyetinden ve arazinin bahsettiği fırsatlardan en iyi şekilde istifade ederek karmaşık ve cüretkâr bir manevra gerçekleştirdi. Ordusunu, Avusturya kuvvetlerinin ön cephesi boyunca, savaş meydanında bulunan tepelik arazinin arkasından süratle dolandıran Friedrich, Avusturyalıların sol kanadında bitiverdi. Bu esnada Avusturyalıların görüş sahasında bırakılan bir miktar piyade ve süvari, Prusya taarruzunun bu noktada yoğunlaşacağı intibahını yaratarak Avusturyalıları oyalayacaktı. Friedrich, göz açıp kapayıncaya değin, düşmanın savunmasız sol kanadına hücum etti ve en uçtaki *Reichsarmee*²⁴ birliklerini çabucak yenilgiye uğrattı. Avusturyalıları, Leuthen köyünü dayanak noktası olarak yeni bir müdafaa hattı oluşturmayı denediler; fakat manevralarının yavaşlığı, her birliği, diğerlerinden kopuk vaziyette başının çaresine bakmak zorunda bıraktı ve Avusturyalıları köyden atılarak geri püskürtüldüler. Friedrich kaçanların peşine düşse de, gece karanlığının çökmesi, büsbütün bir hezimetin yaşanmasına meydan vermedi.

Büyük Friedrich, Saksonya Rossbach'ta kazandığı zaferin ardından, bozulan askeri dengeleri kendi lehine çevirmek amacıyla vakit kaybetmeden Silezya'ya girdi. Sonradan Wrocław (Breslau) istikametine yöneldi. Hareket halindeyken, Leuthen'de Avusturya ordusuyla karşılaştı.

3 Yemi yutan Avusturyan komutanları, bu manevranın Friedrich'in esas hedefi olduğu zannına kapılarak ihtiyat kıtalarını bile küçük Prusya kuvvetini karşısına dırdı.

2 Friedrich, Avusturyalıların görüş menziline bıraktığı ufak bir miktar piyade ve süvari kitlesini düşmanı aldatmak için yem olarak kullandı.

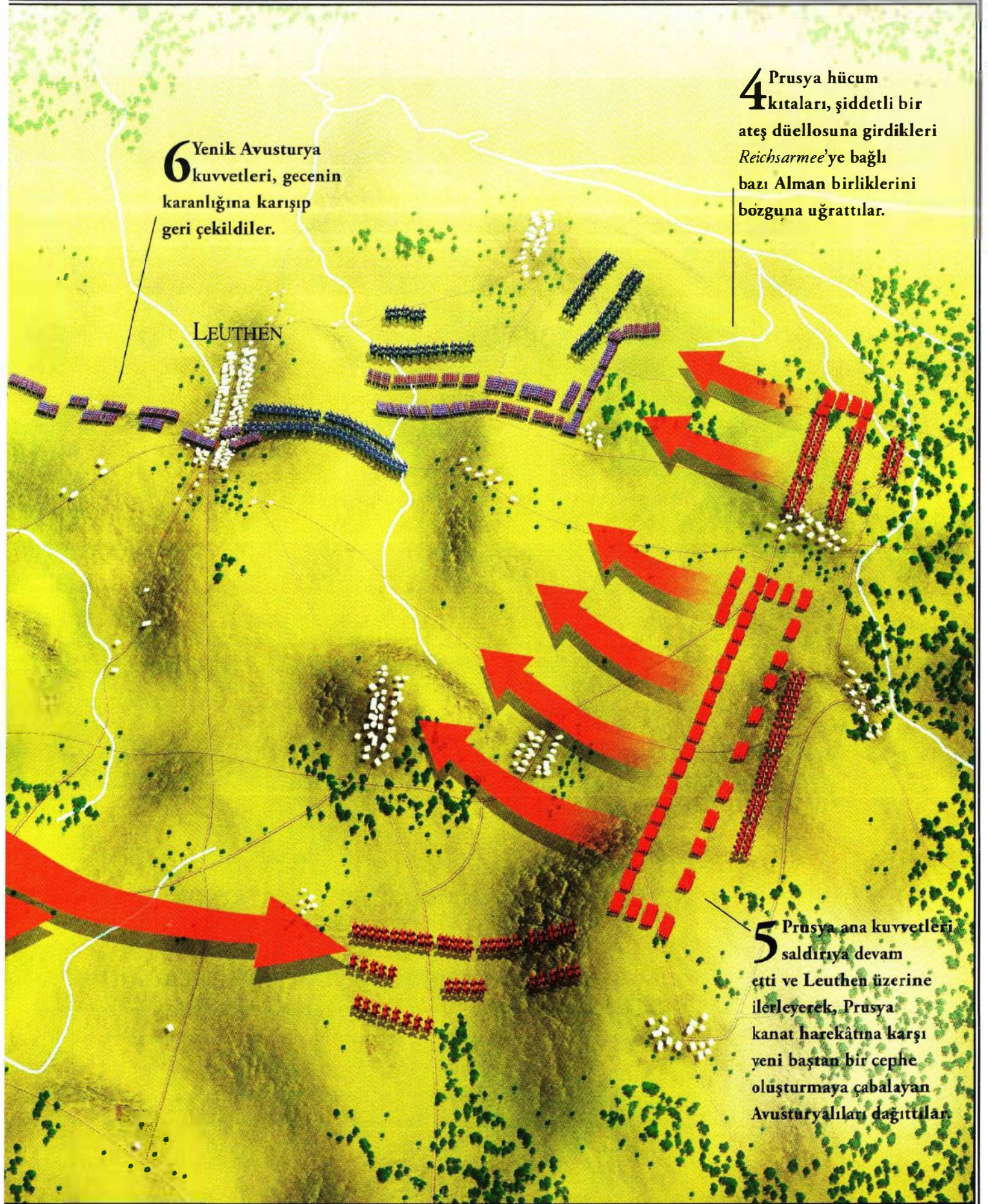
1 Friedrich, askerlerinin üstün yürüyüş disiplini ve bazı alçak tepelerin sağladığı gizlilikten istifade ederek ordusunun büyük bölümünü Avusturyalıların sol kanadına kaydırды.

6 Yenik Avusturya kuvvetleri, gecenin karanlığına karışıp geri çekildiler.

LEUTHEN

4 Prusya hücum kıtaları, şiddetli bir ateş düellosuna girdikleri *Reichsarmee*'ye bağlı bazı Alman birliklerini bozguna uğrattılar.

5 Prusya ana kuvvetleri saldırıya devam etti ve Leuthen üzerine ilerleyerek, Prusya kanat hareketine karşı yeni baştan bir cephe oluşturmaya çabalayan Avusturyalıları dağıttılar.

tanzim edilmişlerdi. Buna ilaveten hafif piyade, tüfekli *Jäger*lar ve hüsarlardan mürekkep büyükçe bir öncü kuvveti, bizzat Prusya kralının önderliğinde ilerliyordu.

Muharebe Başlıyor

Çatışmalar, Prusya öncü kuvvetinin Sakson *dragoon*lar ve Avusturya hafif süvarisinden ibaret küçük bir kuvveti sorunsuzca süpürüp geçmesiyle başladı. İki yüz esir alınmıştı. Friedrich, askerlerinin maneviyatını yükseltmek için, bu tutsakların ordunun yürüyüşü esnasında herkese teşhir edilmelerini emretti. Friedrich, Avusturyalıların Leuthen önünde tertip ettikleri uçsuz bucaksız beyaz çizgi üzerinde göz gezdirdiğinde, düşman ordusunun büyüklüğüne dair berrak bir fikir edinmişti; sayısal üstünlüğün

kendi yanlarında olmadığı besbelliydi. Prusya kralı, yine de, herkesçe takdir edilen *coup d'oeil* yeteneğini konuşturdu ve savaşın cereyan edeceği arazinin topoğrafyasında gizli iki mühim özelliği fark etti. İlkin, Avusturya sol kanadı, topçu bataryaları için alalacele setler ve toprak tabyalar inşa etmiş olsa da, hemen sollarında yer alan bataklık arazinin koruyucu nimetlerinden istifade etmeyi akıl edememiş ve sol kenarını açıkta bırakmıştı. Dahası, aynı sol kanadın önünden boylu boyunca uzanan bir bayır sırtı vardı ki, burası pekâlâ gizli manevralar icra etmek için perde niyetine kullanılabilirdi.

Friedrich, gerçekten de, vakit kaybetmeden Avusturya sol kanadının zayıflığından istifade etmenin ve hareketlerini kuşkucu gözlerden ırak tutmak için arazinin engebesinden yararlanmanın yollarını aradı. Sol kanattaki Prusya süvarisi, bir miktar piyade desteğinde, Avusturya merkez hattını ve sağ kanadının dikkatini dağıtmak amacıyla bir aldatma taarruzu sahneleyeceklerdi. Hâlihazırda daha az sayıda olan bir kuvveti bölüp, büyük parçayı, düşman hattı boyunca yürütüp ilerleyen kolların kenarlarını tüfek ve top ateşine maruz bırakmak, birçoklarının nazarında göz göre göre ölüme gitmekten farksız olmalıydı. Gelgelelim, arazi yapısı ve Prusya piyadesinin fevkalade sürat ve manevra yeteneği, Friedrich'i bu kumarı oynamaya ikna etmişti. Hazırlıklarını tamamlayan Friedrich, saat on bir sularında sol kanat süvarisini, ufak bir piyade gücü refakatinde Avusturya muharebe hattının sağ kanadı üzerine serbest bıraktı. Burada bulunan Avusturya komutanı, Friedrich'in esas taarruzunun kendisini hedef aldığı zannına kapılarak derhal imdat çağrısında bulundu. Charles ve Daun, bu çağrıya, ihtiyat kıtalarını sağ kanada kaydırarak ve çarpışmaya bizzat nezaret edebilmek amacıyla dörtlüce bu mevkiye koşuşturarak karşılık verdiler. Bu esnada Prusya piyadesinin büyük çoğunluğu ve sağ kanattaki süvari birlikleri, Avusturya ordusuna paralel biçimde yürüyüşe başlamışlardı. İki yürüyüş koluna sokulan piyadeler, disiplinli uygun adım yürüyüşleri

KÜTÜKLÜK, 18. YÜZYILDA yerini fişek çantalarına bıraktı. 1742 Coldstream alayına bağlı bu İngiliz muhafızı, süngüsünün yanı sıra bir piyade kılıcı taşımaktadır. Yüzyılın sonlarına doğru birçok orduda, belli bazı özel veya elit birlikler hariç gereksiz görülen kılıçlar terk edildi.

sayesinde baş döndürücü bir çabuklukla ilerlediler. Prusya piyadesi, ilk adımlarından bu yana henüz iki saat bile geçmemişti ki, en sağdaki bazı birlikler hafifçe Avusturya hattının arkasına sarkmış vaziyette, Avusturya sol kanadına dik açıyla bakan bir muharebe hattı kurmaya başlamıştı bile. Hücum kıtaları, üç humbaracı alayı ve bir kıdemli alaydan mürekkep dört taburluk bir kol tarafından desteklenen, üç adet mükemmel muharip piyade taburundan oluşuyordu. Bu kuvvete ilaveten, yirmi parça 12 *pound*-atar ağır top destek için hazır edilmişti. Bu muharip kuvvetin dışında

kalan Prusya piyadesinin çoğunluğu, hücum kıtalarının gerisinde, kademe nizamı uyarınca tertibat alıp sol taraftaki boşluğa doğru yayılmakla meşguldü. Friedrich, ayrıca 53 süvari alayı ve altı piyade taburunu ihtiyat kuvveti olarak ayırdı. Araziye hâkim yükseltilerin yaptığı sırt,

bütün bu manevraların gözden nispeten uzakta gerçekleştirilebilmesine imkân tanımıştı. Üstelik Avusturyalı kumandanların, tam aksi istikamete, yani ordularının sol kanadına gitmiş olmaları, Friedrich'in emellerinin ayırdına varmaları ihtimalini neredeyse tamamen ortadan kaldırmıştı. Aslına bakılırsa bunlar, Prusyalıların tepenin gerisinde hareket halinde olduklarını görmüşler; ama yürüyüş istikametini ve sayılarını kestiremediklerinden, bu durumu askerlerin geri çekilmesine yormuşlardı. Friedrich kuvvetleri, öğlen birde, taarruza başlamak için hazır ve nazırdı.

Prusya taarruzu, Avusturya ordusunun, ufak tefek Alman devletçiklerinden gelen kıtalarca oluşturulan *Reichsarmee* tarafından savunulan mıntıkasını vurdu. Buradaki birlikler, biri diğerini tutmayan bambaşka nitelikte erlerle doluydu. Bunların komutası, gözü pek bir Macar hüsar generali olan Franz Nádasdy'ye bırakılmıştı. Prusyalılar, *Reichsarmee* birlikleri üzerine yürüyüp hasımlarını vahşi bir ateş yağmuruna maruz bıraktılar; ilk bozguna uğrayan Württembergililer, ne yaptıklarını bilmez halde Bavyeralılara karışıp onları da kendileriyle birlikte yıkıma sürüklediler. Takviye

birliklerinin geldiği anda cephanelerinin tükenmek üzere olduğuna bakılırsa, Prusya hücum kıtaları akıl almaz bir ateş yoğunluğuna erişmiş olmalıdır. Ne mutlu ki, Friedrich, yanında mühimmat arabaları getirmeyi ihmal etmemişti. Arabalardan gelen fişeklerle beslenen hücum kıtaları, muharebe hattındaki yerlerini muhafaza ettiler. Nádasdy, dengenin daha fazla aleyhine bozulmasına göz yumamayacağından, *dragoon* ve hüsar alaylarıyla Prusya piyadesi üzerine hücum etti; fakat Zieten komutası altında bekleyen 53 alaylık Prusya ihtiyat

süvarisinin müdahalesiyle karşılaştı. Prusya süvarisi, Avusturyalı meslektaşlarını ezip geçti. Gelgelelim, kaçan rakiplerinin peşine düşmek yerine, Prusyalıların sillesini yemiş Nádasdy piyadesinin işini bitirmek üzere geri döndü ve 2000 Württemberg ve Bavyera askerini esir aldı.

Sağ kanattaki saldırının bir oyalama harekâtından

başka bir şey olmadığının nihayet farkına varan Charles ve Daun, Prusyalıları cephelerine alabilmek için, merkez birliklerini doksan derecelik bir açıyla çark etmeye çalıştılar. Avusturya muharebe hattı, bu dönüş esnasında Leuthen köyünü mihver edinecekti. Ne yazık ki, baştan bir tertibat alabilmek için yeterli zaman yoktu ve yeni mıntıkalarına bölük pörçük yollanan birlikler, adamakıllı bir ateş hattı kurabilecek düzende değillerdi. Bu manevra, Prusyalıların sıkışık nizamdaki kollarına sahip olmayan Avusturyalıları açısından daha da çetrefildi. Nitekim yer değiştirmeye çabalarken, Prusya tüfeklerinin ve bu hengâme esnasında Leuthen'e hâkim yüksekçe bir tepeye çıkarılan kırk parça 12 *pound*-atarın gazabına maruz kaldılar. Üç buçuğa doğru, Prusya piyadesi, Avusturyalıların derme çatma mevzilerine ölümcül bir darbe indirdi. Birkaç Avusturya birliği ve *Reichsarmee*'ye mensup bir Würzburg alayı tarafından son ana değin cansiperane savunulan Leuthen, kanlı bir mücadelenin ardından temizlendi. Prusya atlıları karşısında bir kez daha sükûta uğrayan yeni bir süvari hücumu, Avusturyalıları açısından hezimetin kabullenilişi

“Emir verilene değin ateş etmemeleri gerektiğini adamların kafasına kazımak mühimdir... Alaydan sorumlu komutanlar, takım ateşinin bir düzen dâhilinde icra edilmesiyle hassaten ilgilenmelidirler.”

BÜYÜK FRIEDRICH,
INSTRUCTION MILITAIRE

PRUSYA MUHAFAZ KITASİ humbaracıları Leuthen mezarlığına saldırırken. Büyük Friedrich, taarruz esnasında süngünün büyük önem taşıdığına inanıyordu ve burada kıdemli Prusya muhafızları, süngü zoruyla önlerindeki gediği zapt etmeye çalışıyorlar.

oldu. Friedrich, mağlup düşmanın takip edilmesini istedi; ama elverişsiz hava şartları, günün geç saati ve Prusya neferlerinin yorgunluğu, takibin tesirli olmasına müsaade etmedi.

Leuthen, Friedrich için büyük olduğu kadar pahalı bir zafer oldu. Prusya hükümdarı, 6000 kadar adamını, başka bir ifadeyle ordusunun beşte birini meydanda bırakmıştı. Gerçi bunun karşılığında, düşmanına 10.000 ölü ve yaralıya mal olmuş, 12.000'den fazla savaş esiri almış ve 100'ün üzerinde top ele geçirmişti. Ayın sonuna doğru Wrocław, Prusya kuvvetlerine direnmekten vazgeçince 17.000 Avusturya askeri daha teslim oldu. Leuthen Savaşı, çizgisel muharebe çağında, Prusyalılarınki gibi disiplinli bir ordunun, bilhassa zamanın "Ulu Lider"lerinden birinin komutasında neler başarabileceğinin kanlı canlı bir timsali olmuştu.

Sonuç: Entegrasyon ve Formasyon

1763'e gelindiğinde, piyade, kalabalık mevcudu ve etkinlik derecesi bakımından Avrupa savaş sahnesinin en belirgin unsuru mertebesine yükselmişti. Bu tarihlerde muharebe, çizgisel formasyonlarda dizilen piyade kuvvetlerinin manevra ve çarpışmaları demektir. Süvari ve topçu bölükleri, göz ardı edilemez vazifeler icra etmeye devam etseler de, esas itibarıyla, piyade birliklerinin yedeğinde faaliyet göstermekteydiler. Bu ikisi, tek başlarına zafer kazanamazlardı. Bundan daha önemlisi, 16. yüzyılın başlarında meydanları kaplayan muazzam çeşitlilikteki piyade cinslerinden ve bunların kendine özgü savaşma usullerinden –avcı savaşçılar halinde veya *tercio* ve tabur gibi kitleler içinde muharebe eden mızraklı asker, arkebüzücü, teberci ve kılıçlı kalkanlı savaşçılar– eser kalmamıştı. Savaş meydanları artık aynı tür birlik ve formasyonlar içinde harp eden tek bir cins piyade neferine aitti. Her ne kadar ordular, tüfekçi, *fusilier* veya humbaracı gibi muhtelif unvanlar taşıyan askerler ihtiva etseler de, bu isimlendirmeler, ayırt edici işlevlerden ziyade, geleneğin zor silinen bakiyelerinden ve içtimai statü kaygısından beslenen tanımlardı.

Yedi Yıl Savaşı'nın sonunda, bütün ordular fiilen aynı operasyon tarzını paylaşıyorlardı: üç saf derinliğinde tertip edilen bir formasyonda takımlar halinde ateş açan taburlar. Bu devirde hafif piyade kuvvetlerinin harp sahnelerinde yeniden boy gösterdiği doğru olsa da, bunlar henüz birçok Avrupa ordusunun sabit muharip unsurları arasına girmenin uzağındaydılar. Avusturya hizmetinde olanlar istisna

tutulursa, hafif piyadeler, sınır boylarının düşük yoğunluklu çatışmalarına hapsedilmişlerdi. Devir, Büyük Friedrich gözetiminde insanüstü bir disiplin ve şahane bir talim düzeniyle kalıba dökülen Prusya ordusunun devriydi. Friedrich ordusu, bir çeyrek yüzyıl daha, piyade muharebesinin nasıl yapılması gerektiğini belirleyen kaidelerin zirvesini temsil etti.

Bu dönemin sonunda, askerlik âlemi, kökten siyasî ve sosyal değişiklikler üzerinde yükselen bambaşka bir dönüşümle çalkalanacaktı. Bu dönüşüm, orduların boyutlarını biraz daha büyütecek ve yeni taktik ve komuta yapılarını beraberinde getiren halk ordusu kavramı ve yepyeni heyecanların doğmasına önayak olacaktı.

2. BÖLÜM

SÜVARİ MUHAREBESİ

Süvarinin erken modern dönem tarihi, göğüs göğüse mücadele için silahlanmış darbe birlikleri ile menzilli silahlarla donanmış tüfekçilerin savaş meydanlarında üstünlüğü ellerine geçirmek için sürdürdükleri kadim düellonun devamıdır. Bu çekişmede iki silah türü de, diğerini alt edebilmenin yollarını bulmak adına taktik kullanımı ve savaşma yöntemlerini durmaksızın değiştirmiştir.

Ortaçağ Avrupası'nda savaş, öyle ya da böyle, sağlam zırhlı ve ağır süvarinin göğüs göğüse mücadelede son sözü söylediği bir alan olagelmmişti. Ne de olsa, bu muzaffer askerlerin hız ve cesareti, harp meydanlarındaki dengeyi saldırı lehine değiştirmeye yeterliydi. Bundan da öte, koca bir toplumsal yapı, silah kullanmaktaki mahareti, şahsî ve cemiyet hayatında başarıyı beraberinde getiren atlı şövalyenin etrafında inşa edilmişti. Hizalanmış kargısıyla düşmanın kalbine doğru dörtmala hücum

17. YÜZYILDAN YAĞLIBOYA TABLO, Otuz Yıl Savaşları'nda muharebeye tutuşmuş süvarileri tasvir ediyor. Resim, süvari dövüşlerinin karman çorman vahşetini ve mümkün olduğunca çok sayıda düşmanı telef etmek amacıyla tasarlanan silahların ve muharebe usullerinin nasıl bir karmaşa yarattığını gözler önüne seriyor.

eden atlı savaşçı imgesi, zihinlerin en tepesindeki yerini almıştı ve muharebeler, toplu bir süvari taarruzu ve bunu takip eden, emir, komuta ve taktik öngörülerin ancak tali öneme sahip olduğu sayısız teke tek dövüşler olarak ele alınabilirdi. Her ne kadar okçuların gölgesi gerilerden hayal meyal belli olsa da, silah teknolojisinde görülen gelişmeler, esas itibarıyla, göğüs göğse mücadeleyle sınırlıydı. Okçular, ciritçiler ve sapancılar, alt sınıftan muhاریpler kabul edilmişlerdi ve bunların silahlarının, askerî düşünceye yön veren seçkin savaşçıların silahlarıyla eşit seviyede olması mümkün değildi.

Harbiye, neredeyse bin yıl boyunca alışıldık bir seyir izledi. Zırh yapım ustasının hünerli elleri, ağır zırhlı süvari savaşçısının ve çarpışmayı adeta bir kör dövüşüne çeviren basit ve vahşi muharebe tarzının üstünlüğünü pekiştirdi. İşinin ehli zanaatkârlar, önce halka, sonra levha zırhlar imal ederek insan ve atları, bu gereçlerden mahrum savaşçıları pekâlâ avlayabilen oklara karşı yıkılmaz kıldılar.

Ne var ki, atlı taarruz, Crécy çamurlarına (ve bir kez daha Agincourt'da) şerefine leke çalacak cinsten saplanıp kaldığında ve süvarinin üstünlüğü uzun yaylar ve mızrak başlarının meydan okumasıyla karşılaştığında, şövalyeler, ölümcül sıırıkları hedeflerinden saptırmak için daha hafif, kıvrımlı ve yivli savunma gereçlerine para akıtmaya başladılar.

16. Yüzyıl: “Mızrak ve Nişancı”

Ateşli silahların gelişi, Ortaçağ savaşçılığının sonu oldu. Gerçi zırh ustaları, piyasaya daha kaliteli metaller sunarak tepki vermişler ve atlı şövalye, mermilere göğüs gerebilmek adına, hız ve sürükleyici kuvvetten feragat ederek bedenini çok daha ağır ve kalın levhalarla örtmüştü. Gene de Fransız aristokrasisinin en güzide savaşçılarının kitlesel atışlar tarafından felakete sürüklendiği 1525'teki Pavia Savaşı, büyük ihtimalle, asil ve ağır süvarinin hâkimiyetini bitiren darbe oldu. Uzun yay ve arkebüz,

savaş meydanlarını piyadenin insafına terk etmişti; çünkü menzilli silahlarla donatılan sebatkâr safların yarattığı ateş gücü, dizginlerini boşaltmış yaklaşan bir atlı taarruzunu hedefe ulaşmadan durdurabilecek denli etkiliydi. Bu hengâmede alelade, vasıfsız askerlerin soyluları katledebilmesi de cabasıydı. Bu yaşananlar, süvarinin ateş hattını aşabildiği vakitlerde mızraklı piyade hâlâ gerekli bir savunma unsuru olsa da, darbe esaslı yakın dövüşten ateş muharebelerine geçişi temsil eden teknolojik ve felsefi bir devrimin ayak sesleriydi.

Değişim, bir gecede ansızın tamamlanmadı. Değişimin yavaş ilerlemesinin sebebi, atlı seçkinler zümresinin ruhlarına işlemiş tutuculuk değildi; daha ziyade, İsviçre mızraklı piyadesinin savaş meydanlarında bir fenomen haline dönüşmekte pek aceleci davranmadığı söylenebilir. İsviçrelilerin, 1339 gibi erken bir tarihte, Laupen Savaşı'nda piyade mızrakları kullanmış

oldukları malumdur; fakat İskender'e zamanının dünyasını bir uçtan diğerine fethetmesine yardımcı olan mızrağın esas etkisi, İsviçrelilerin, Burgonya hükümdarı Cesur Charles'ı tüm Avrupa'da ses getiren üç muharebede alt etmeleriyle ancak 15. yüzyılın sonlarında hissedildi. Başlangıçta tatar yayları ve hafif ateşli silahlarla, daha sonradan arkebüzlerle koruma altına alınan heybetli İsviçre mızraklı kitleleri, askerlik âleminin en belirgin unsurları mertebesine yükselip birçoklarının taklit edildiler. İsviçre mızraklıları saldırgan bir muharebe kuvvetiydi; önlerine çıkanları bir silindir edasıyla ezip geçiyorlar, at sırtındaki savaşçıları silip süpürüyorlar ve hangi istikametten gelirse gelsin, süvari akınlarına karşı kendilerini koruyabiliyorlardı.

İsveçliler, 1515 Marignano ve 1522 Bicocca'da, harp sahasına inşa edilmiş geçici istihkâmlara doğru yaptıkları ezici yürüyüşün topçu bölükleri ve kitlesel tüfek ateşi karşısında nasıl sönüp gittiğini acıyla müşahade ettikleri gün savaş meydanlarındaki denklere rastlamış oldular. Her iki örnekte de, çok

*“Bu melun alet hiç icat edilmemiş
olsaydı, havalara uçardım ...*

*O kadar yiğit cengâver, üstüne üstlük
çoğu acınacak haldeki zavallılar ve
korkakların eliyle katledildiler; bu
sefil namertler, serseri kurşunlarıyla,
yakından gözlerinin içine bakmaya
bile cesaret edemeyecekleri insanları
uzaktan vurarak öldürdüler.”*

BLAISE DE MONLUC

sayıda yoldaşlarını kaybettiler ve tıpkı atlı hasımları gibi, önüne geçilmez bir hızla yayılan barutlu silahları teçhizatları arasına almakta geç kalmış olduklarını fark ettiler.

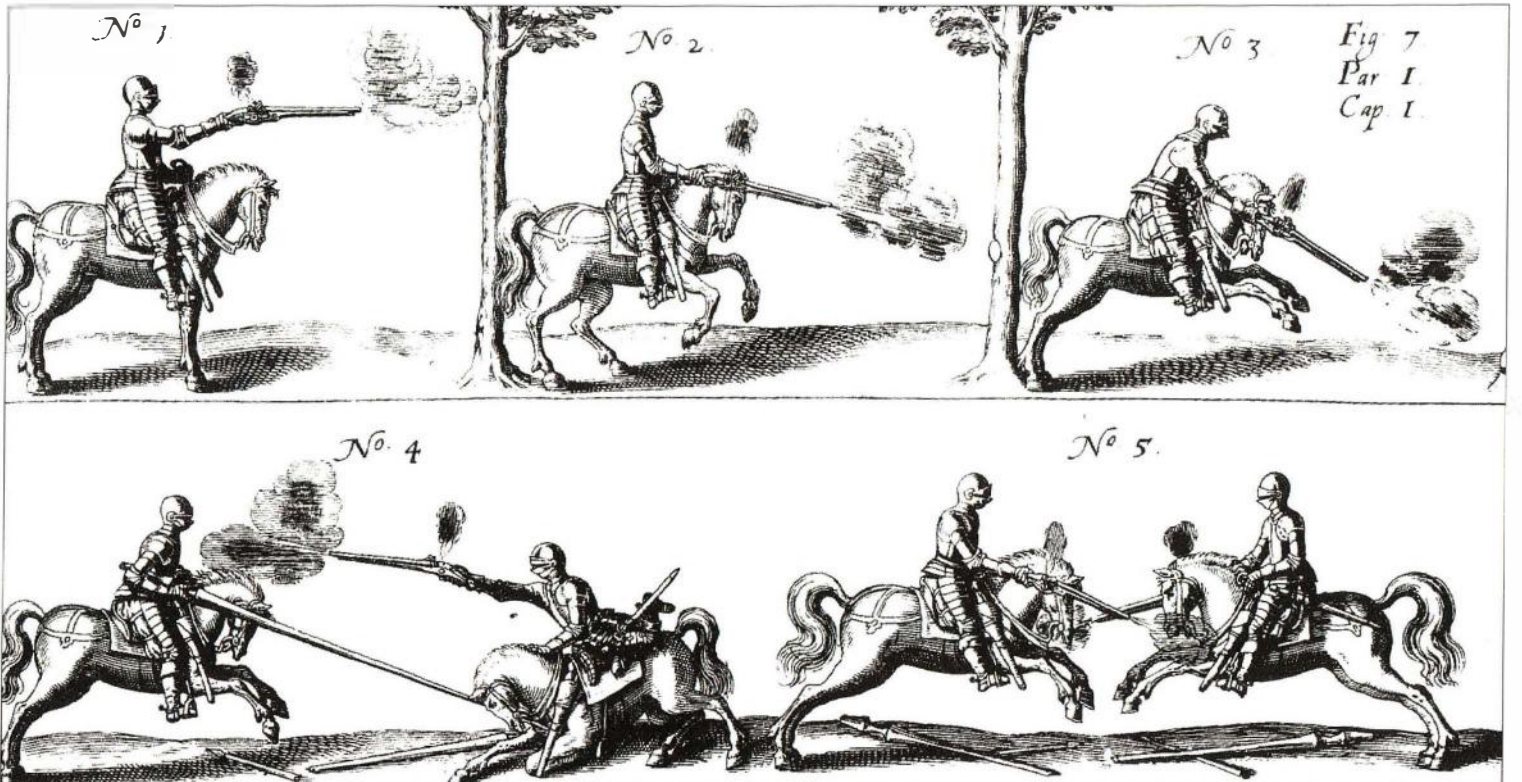
Piyade mızrakları ve ateşli silahları harmanlamayı başaranlar, dillere destan *tercioları* gelecek nesiller boyunca savaş sahnelerine hükmedecek olan İspanyollar oldu. Gelgelelim, misket tüfeklerinin devreye girişi, ateş menzilini genişletmek suretiyle *tercioları* çok daha savunmacı bir yapı haline sokmuştu. *Tercio* formasyonu ağır, hantal ve süvari müdahalelerine davetiye çıkaracak cinstendi. Süvari, etrafını kuşatmak suretiyle *tercioyu* pekâlâ yolundan alıkoyabilirdi; ama niyet bunları imha etmekse, devasa kare formasyonun içine sızmadan bu işi gerçekleştirebilmek mümkün değildi. Düşman süvarisi, bir şekilde karenin içine girmeye muvaffak olursa, o son derece ustalıkla icra ettikleri göğüs göğüse savaş yöntemleriyle tam bir arbede yaratabilirdi. Demek ki, esas mesele, bir yolunu bulup *tercio* formasyonunda gedik açmaktır.

Yanaşık düzendeki bir *tercioda* gedik açmanın yolu, toplu bir kargı hücumundan geçiyordu. Bununla birlikte hücumu kalkan süvarilerin, atların sivri mızrak başlarını yüzlerinde hissettikleri anda ürküp kaçmalarını engellemek için yeterince kalabalık ve sıkışık olmaları ve ilk çarpma esnasındaki kayıplara aldırış etmeksizin, hıncahınç piyade saflarının

derinlerine nüfuz edebilecek denli bir sürate ulaşmaları faydalı olurdu. Ne var ki, böylesi pervasız bir taarruza cesaret edebilecek süvari komutanı bulmak hiç de kolay değildi. Bunun üzerine atlı birlikler de, ateş ederek sonuca gitmeye karar verdiler. Atlı askerleri ateşli silahlarla teçhiz etmeye yönelik ilk girişimler, etkisiz ve faydasız oldu. Tüfek veya *petroneli*²⁵ göğüse yaslamak ya da silahın namlusunu atın ensesindeki zırha birleşik kızağa yatırmak, sürücünün nişan alma ve hedefi vurma yeteneğini keskinleştirmeye katkıda bulunmadığı gibi, silah ateşlendikten sonra huysuzlaşan hayvanı dinginleştirmeye de faydası dokunmuyordu.

Arkebüz, *hackbut*²⁶ ve *dragon*larla²⁷ sayısız denemeler yapıldı. Ne var ki, yanar vaziyetteki fitili çekip çevirme ve ateşleme ve silahı yeniden doldurma esnasında zorunlu karmaşık süreçlerin hepsi, iki elin ikisini birden gerektiren işlemlerdi. Bu işe heves eden atlı askerlerin, aynı anda, hem maharetli tüfekçiler, hem de bineklerini yalnızca diz ve topuklarıyla idare edebilecek tecrübeli süvariler olması elzemdi. Başka bir ateş etme tekniği bulup çıkarmak şart görünüyordu.

PIŞTOVLA SİLAHLI BİR SÜVARI, piştov çatışmalarının ilk devirlerinde silahını ateşleme alıştırmaları yaparken. Yukarıda düşman sürücüsü ve atına ateş etme talimi tasvir edilirken, aşağıda kargıları kırılan iki ağır süvarinin, mücadeleyi piştovlarla sürdürmeleri anlatılıyor.

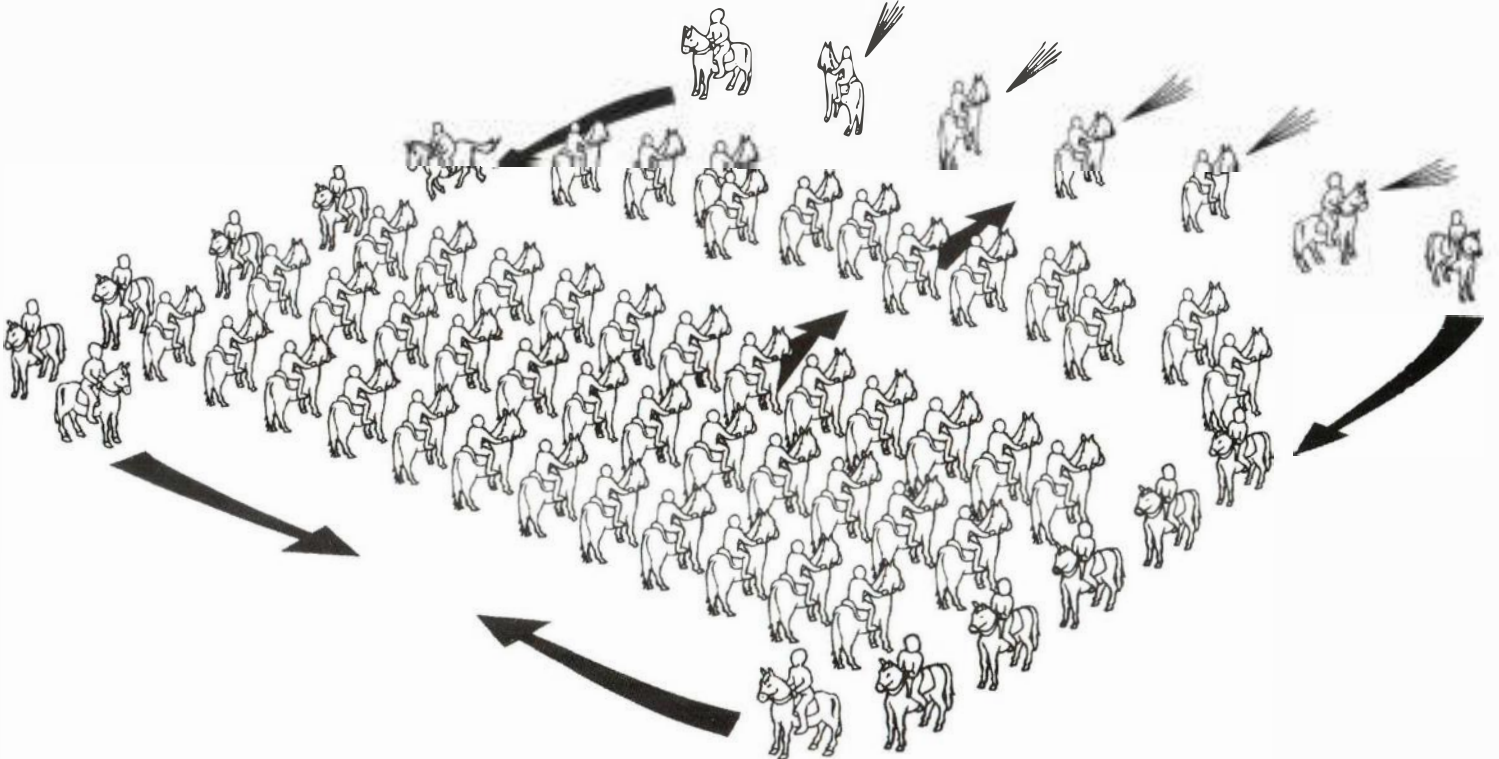
Yanıt, ateşleme esnasında fitili aradan çıkaran çarklı çakmağın icadıyla geldi. Bu mekanizma, dışlı bir çelik disk veya çarkı merkezine yerleştiren bir düzeneğin kurulmasına dayanıyordu. Çark mili, kısa bir zincirle kuvvetli bir zembereğe bağlanır; mil, bir gergi vasıtasıyla çekilip kurulduğunda, baştaki zincir, zembereğin gerilme kuvveti etkisi altında göbük miline dolanırdı. Standart bir tetik mekanizması, devinimi bu haliyle sabitleyerek gücü hapsederdi. Ateş etmek isteyen binici, bir çift vidalı mengene ağzına sıkıştırılmış bir parça piriti (ottaş) tutan horoz başını usulca çarka doğru yatırırdı. Tetik çekildiği anda zemberek boşalır; zincir, geriye fırlayarak çözülür ve göbük milini dönmesi için serbest bırakırdı. Kendi eksenini etrafında süratle dönen çarkın dişleri, piriti sürtünerek kıvılcımlar çıkarır; bu kıvılcımlar, falya çanağındaki yemleme barutunu (ağızotu) tutuşturarak ateşleme deliği üzerinden namludaki barut hakkını infilak ettirirdi. Çarklı mekanizmalar hayli sağlam düzeneklerdi; ama belli bazı kusurlardan azade değillerdi. Söz gelimi, tutukluk yaptıklarında, özel alet edevatıyla bir silah ustasının gelip duruma el koymasından başka çare yoktu. Dahası, yumuşak mineraller olan piritlerin kırılması, ufalanıp dağılması veya aşınarak tükenmesi uzun sürmüyor; bunları her daim tazelemek gerekiyordu. Kırık parçacıkların mekanizmanın içine kaçması yaygındı. Çarklı çakmaklar nispeten güvenilir cihazlardı ve ilk atış esnasında genellikle bir sorun çıkarmazlardı; ama

arbede esnasında bu silahları yeniden doldurmak meşakkatli bir işti. Bu sebeple askıda taşınan bir karabinanın²⁸ yanında, bir çift piştovu²⁹ eyer kaşlarına asılan kılıfların içinde hazır bekletmek ve belki de fazladan bir piştovu da çizmeye sıkıştırmak geleneksel bir uygulama haline geldi. Ne de olsa, bu sayede süvari, ilerleme emri gelene değin silahlarını doldurup kurabilir ve çatışmaya, ateşlenmeye hazır karabina ve piştovlarla girebilirdi. Bundan sonra tek yapması gereken, nişan alıp tetiği çekmekti.

Reiterlar³⁰ Öne!

Çarklı mekanizmalarla yapılan modern test atışları, 27 metre menzilden, insan boyundaki hedeflere yüzde seksen beşlik bir isabet oranı ve 2 mm.'lik çelik zırhlar üzerinde makul derecede bir delme gücüne işaret eder. Bununla birlikte "makul derece"nin ne olduğu veya kullanılan silahların piştov mu, *petronel* mi oldukları belirsizdir. Yazar tarafından çarklı *petronel*'in birebir reproduksiyonu ile gerçekleştirilen testler, yüzde seksenlik bir

ATLI CARACOLE MANEVRASINDA, süvari birliğinin her bir safı sırayla ileri çıkarak piştovlarını düşmanın üzerine ateşler ve silahını, mümkünse sabit vaziyette, doldurmak için formasyonun arkasına çekilirdi. Bu karışık hareketler silsilesi, at ve sürücüsünün düşman ateşi altında koşulsuz bir metanet sergilemesini gerektiriyordu. Bu manevranın nasıl icra edilmesi gerektiğine dair talim kitaplarında verilen çelişkili tavsiyeler, işleri hiç de kolaylaştırmıyordu.

başarı oranıyla, 9 metre mesafeden isabetli atışların mümkün olduğunu, 18 metreye kadar ise oranın “makul” kabul edilebileceğini göstermiştir. Oysaki bu menzilin aşılması durumunda, yüzde ona kadar inen akıl almaz düşüş, atışı tabiri caizse gelişigüzel bir kurşun savurganlığına çeviriyordu.

Fitilli piştov, biraz daha olumlu neticeler veriyordu; ama bu silahın tekleme ihtimali daha yüksekti. Belki de mevzu, ne derece iyi nişancı olduğuy-la ilgiliydi; ne var ki, döneme ait, tetiği çekmeden evvel namluyu düşmana değdirmeyi tavsiye eden nasihatler, bu silahların genel etkinliği hakkında hiçbir testin dile getire-meyeceğinden fazla şey söyler. Menzili zaten epeyce dar olsa da, piştovlarla silahlı süvarilere, *tercioya* iyice yaklaşımları ve formasyonda bir yarık açana değin ateş etmeleri talimatı verilmişti. Ateşli silahlarla mücehhez atlı-ları destekleyen kargılı meslektaşları, açılan gedige hücum edip silahlarının erişim mesafesindeki düşman askerlerini biçeceklerdi.

Çarklı Mekanizmalar ve *Caracole*

Piştovla silahlı atlılar, bir milat oluşturmuşlardı; fiili olarak istihdam ediliyorlardı ve modaydılar. Darbe esaslı hücum sevdası, taktik üstünlüğü yeniden ele almak uğruna değiştirildi ve hafif ve ağır zırhlı süvarinin ellerine tutuşturulan ateşli silahlarla, ne ateş etmekten, ne de yakın dövüşten feragat etmeyen çift yönlü bir muharebe anlayışına ulaşıldı. Bir çift piştovla silahlı tepeden tırnağa zırhlı *cuirassier*in,³¹ kapalı bir formasyona doğru silahlarını ateşledikten sonra kılıçlarıyla düşman üzerine üşüşmeleri, savaş meydanlarının bilindik manzaralarından biri halini aldı ve *Reiter* adı verilen bu tüfekli atlılar, kısa sürede Avrupa'nın en korku salan savaşçıları arasına girdiler.

At sırtındaki yeni muharebe tekniği, süvari taktik ve formasyonları açısından ciddi sonuçlar doğurdu. Örneğin St. Quentin'de, süvari, hatlar halinde uzanan olağan tertibatlarının aksine derin saflarda toplanmıştı. Ne var ki, bunun sebebi, İsviçre mızraklıları veya

daha sonraki piyade kollarında olduğu gibi, taarruz esnasında darbe gücünü azamî seviyeye yükseltmek için hareketli kitlenin yoğunluğunu artırma gayretinden çok farklıydı. Aksine burada iş başın da olan saik, *Reiter* gruplarının açacağı ateş miktarının nasıl artırılabilirceği üzerine kafa yoran fikirlerle dolu bir talim kitabından hayat buluyordu. Süvarinin ateşli silahlarla donatılmasının muhtemelen en azimli savunucusu, *Militarie Instructions for the Cavallrie* adlı kitabı Avrupa'da birçok dilde çok sayıda baskılar yapan Cruso'ydu. Çağdaşı birçok

askerî şahsiyet, Cruso'nun fikirlerini uygu ama sahasına koymak için çaba sarf ediyorlardı. Bu devirde süvarilere yönelik olarak kaleme alınan askerî kitapçıklar, çeşitli düşman formasyon ve silahları karşısında, süvarinin azamî ateş gücü elde edebilmesini amaçlayan karmaşık taktik manevralarla doludur. Bu manevralar arasında en öne

“Piştovcu süvarinin en kötü alışkanlığı *caracoleydi* ...
Adamların hepsi, fevkalade iyi talimli ve sıkı iradeli olmadıkları takdirde, bu hareket kargaşa ve düzen bozukluğundan başka bir şey getirmezdi.”
CHARLES OMAN

çıkanı *caracoleydi*.

Caracole uygulaması, her şeyden evvel, süvarileri en az altı saf derinliğinde ve altı ilâ yirmi sıra genişliğinde bir kol şeklinde tertip etmekle başlıyordu. Bu hantal mı hantal formasyon, tırıs giden atların sırtında usulca düşmana yaklaşacaktı. Düşman hattıyla buluşmaya 28 metreden az kaldığında, önce ilk, sonra ikinci piştovlar ateşlenecekti. Bu basamakların tam olarak nasıl icra edileceği, hangi talim kitabının esas alındığıyla ilgili bir meseleydi. Bazıları saflar halinde ateş etmenin faziletlerini överken, başka bazı risale yazarları, ön saflar için herhalde kabir azabı anlamına gelen kitlesel ateşi savunuyorlardı. Kimilerine göre silahlar, kâh ikisi aynı anda, kâh her defasında bir tanesi, vücutlar ileri dönükken ateşlenmeliydi; oysaki diğerleri, evvela atı sağa döndürerek sol eldeki piştovun, sonra tam tersi bir hareketle sağ eldeki silahın kullanılmasını tavsiye ediyorlardı. Ateş açan süvari safları geri çekilip silahlarını dolduracaktı; ama elbette, bunun nasıl gerçekleştirileceğine dair de farklı görüşler vardı. Bazıları saflar halinde çark etmeyi uygun görürken, kimileri yana dönüp atları

SÜVARİ ASKERLERİ, ATLARINI çatışmanın göbeğine sürecekləri vakit, mekanizmaları daha kullanışlı çarklı piştovları tercih ediyorlardı. Bu silahların daha sorunsuzca doldurulabilmeleri bir yana, piştov sahibi, ateşleme için fitil kullanmayı gerektiren kafa kaşırtıcı süreçlere bulaşmadan, istediğinde piştovunun ateş alacağından nispeten emin olabilirdi.

tek sıra halinde blokun arkasına sürmenin doğru olduğunu iddia ediyor; nihayet başka bir güruh da, her sıranın kendi içinde kontramarş yürüyüşü gerçekleştirmesinin gerekliliğinden dem vuruyordu. Akıl veren çoktu; ama kitlesel ateş emri verildiğinde arkadaki safların havaya ateş ettiklerine dair ima yollu bazı bilgiler varsa da, hangi metodun daha fazla rağbet gördüğü hakkında bir şey söylemek için elde yeterli delil yoktur.

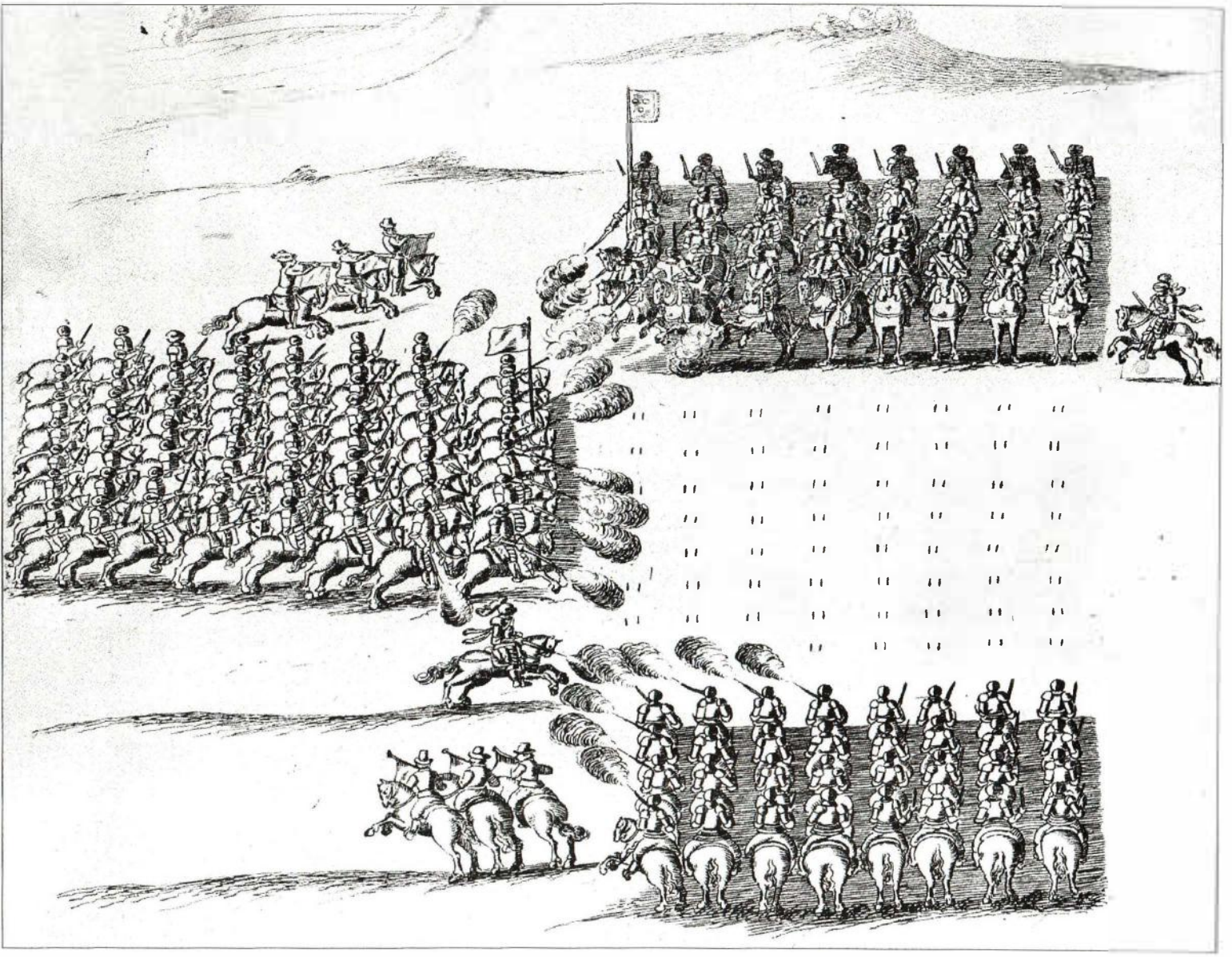
Hantal ve ağırkanlı tabiatıyla zaten nadiren tırıstan daha hızlı hareket edebilse de, *caracolenin* bundan da ciddi sorunları vardı. Bu yolla düşmana mermi göndermek mümkündü; ama dişe dokunur bir zararda bulunacak kadar değil. Süvari savaşları, yavaş ve gürültülü kavgalar halini almıştı ve kâğıt üzerinde düşman formasyonunu bozmaları mümkün görünse de, anlaşılan, süvari komutanının ezici miktarlardaki atlı askeri hep birden eyleme sokabildiği kutlu anlar hariç, fiiliyatta pek fazla zayıata sebep olmuyorlardı.

Gerçi hatırı sayılır rakamlara ulaştıkları takdirde bile, süvarinin piyade karşısında işi zordu. Arkebüz ve misket tüfekleri, süvarinin elindeki piştovlardan daha uzun menzilliydi ve daha yüksek bir namlu çıkış hızıyla daha ağır bilyeler yollayabiliyorlardı. Piyadenin süvariye kıyasla daha yoğun bir ateş gücü sağlayacağına kesin gözüyle bakıldığından, atlarının sırtında bir parça uzaklaşıp nispî bir emniyet içinde

silahlarını doldurabilmek gibi bir nimete sahip olsalar da, süvarinin yaya rakipleriyle girişeceği bir ateş düellosunu kazanabilme ihtimali yok gibiydi. Süvariye, atlı ateşli silahlı birliklere dönüştürme teşebbüsleri, bunları taktiksel açıdan kullanışsız kılmaktan öte bir işe yaramamıştı. 1574 Mook ve 1578 Gembloux'da, ağır kargılı süvarinin kazandığı göz kamaştırıcı zaferlere rağmen, kargı gün geçtikçe ortadan kayboldu ve süvari neferleri piştovlarla silahlandılar. Felemenkililer, 1597'de süvari kargısını resmen yasakladılar. Benzer şekilde Ortaçağların uzun ve delici süvari kılıcı *estoc* ve ardılları gözden kayboldu ve süvariler, yakın mesafe dövüşlerinde daha kısa kılıçlara, hatta yeri geldiğinde piştovlarının kabzasına bel bağladılar. En büyük derdin, her ne pahasına olursa olsun, ateş etkinliğini artırmak olduğu bu dönemde, hem sıradan savaşçıların, hem de komutanların göğüs göğüse mücadele melekeleri körelmeye yüz tuttu. Düşman saflarında bir gedik açıldığı hallerde bile, bu noktaya hücum edebilecek ehliyeteye sahip birliklerin sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu ve ağır kargılı süvariler, az çok, savaş meydanlarının kanlı mücadelelerinden ziyade tören alaylarına yakışan "gösteri birlikleri"ne dönüşmüşlerdi. Süvarilik çöküntüye uğramıştı. Süvari, yakın dövüşe girmeye ya muktedir değildi, ya da hevesli olmuyordu ve "ehemmiyetsiz piştovların beyhude çatapatlarına kadar düşmüştü" ki, bu vaka kimi zaman "süvarinin takatten düşüşü" olarak tarif edilir.

Piştovla silahlı süvari öylesine geniş bir sahaya yayılmıştı ki, ezelden beridir süvari taarruzlarıyla kıyasıya övünen Leh ordusunda bile bunlardan bol

17. YÜZYIL LEH ağır süvarisi, Batı Avrupa savaş sahnelerinde yok olduktan çok sonraları bile örme ve levha zırhlar giymeye devam etti. Soldaki fotoğraf, kargı kullanımında daha büyük bir esneklik temin etmek üzere, kolların alt kısımlarını kaplayan kolçak ve dirsekliklerin yerini örme zırha bıraktığını gösteriyor.

17. YÜZYILA AİT bu tasvir, hücumu kalkan düşman süvarisini alt etmenin hayli hayalperest bir şeklini tarif eder. Görünüşe göre, talim kitabı, Büyük İskender falankslarının savaş arabalarının geçmesi için kenarlara açılmalarından esinlenilen bu yöntemde, atların yanlamasına hareket etmekte oldukça beceriksiz olduklarını unutmuş gibidir. Dahası, bir yolunu bulup atlar yana döndürülebilse bile, süvari birliği geriden gelen herhangi bir destek kuvvetine karşı kanallarını savunmasız bırakmış olacaktır.

miktarda bulabilmek mümkündü. Lehler, Batılı emsallerinin çoğunun aksine, kargıyı bütünüyle gözden çıkarmamışlardı ve halen düşmanla sıcak temas sağlamak için eyleme geçiyorlardı. 1610 Kluszyń (Klushino) Savaşı'nda, İsveç ve Rus *Reiter*ları, icra ettikleri geniş kapsamlı bir *caracole*den sonra geri çekilmeye çabalarken yaşananlar epeyce izah edicidir. Lehler, tam da bu anda kılıçlarını çekip atlarını dörtmala hasımlarının üzerine sürdüler. Devasa bir blok halinde öbekleşmiş düşmanlarından

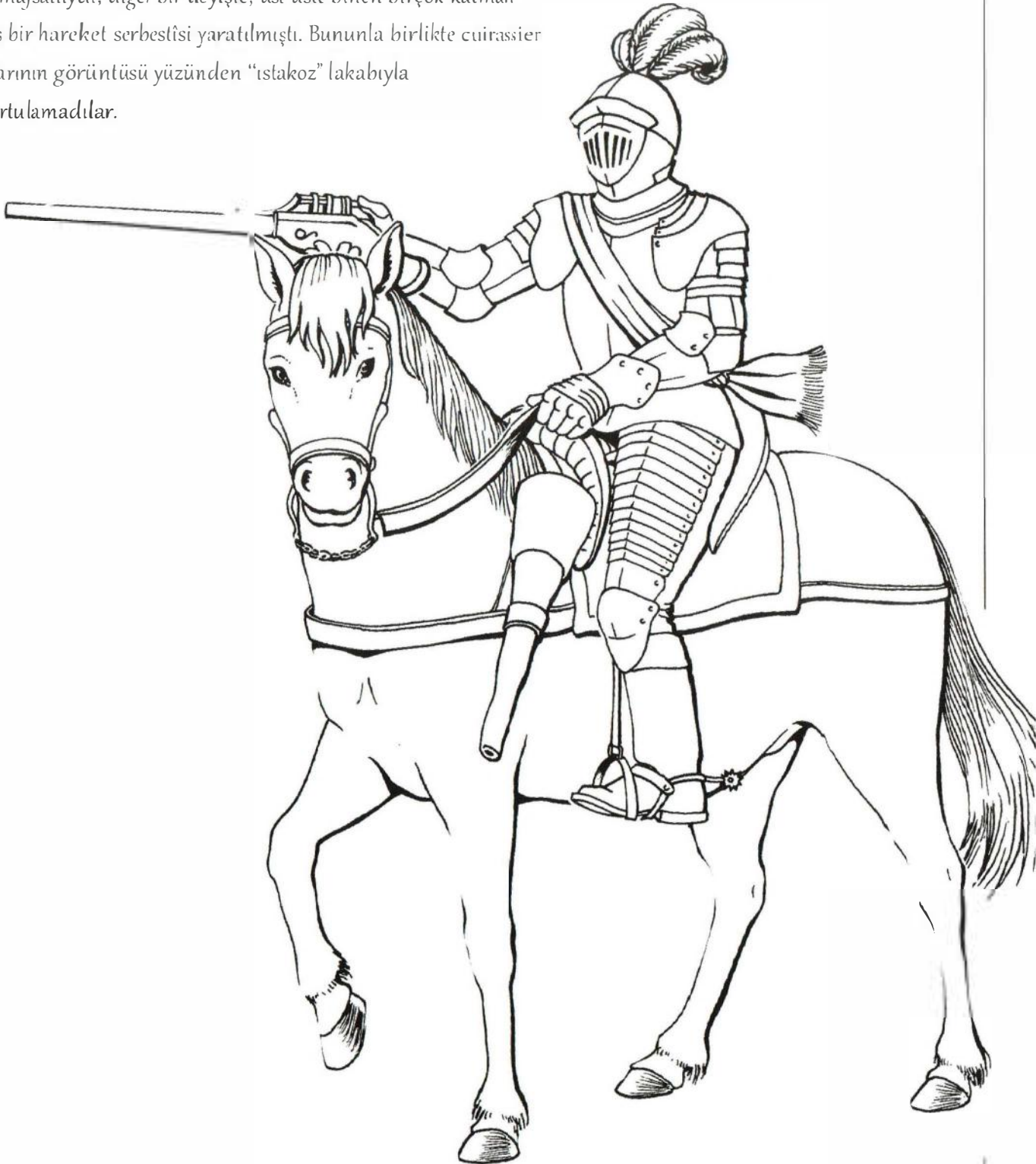
birçoğunu alaşağı ederken, bloku paramparça ettiler ve dağıttıkları düşman neferlerinin büyük kısmını savaş meydanının dışına kovaladılar. En azından Avrupa'nın bir köşesinde süvari tamamıyla takatten düşmemişti; ama 16. yüzyılın sonlarından itibaren çok fazla sayıda büyük muharebe görülmemişti. Hareket esnekliğinden pek nasibini almamış *tercio* ve *Reiter*ların varlarını yoklarını ateş gücüne adanmaları, topçuluğun ve sahra istihkâmlarının yükselen yıldızıyla birleşince müdafaa her şeyden önce gelmeye başladı. Yakın mesafelerde girilen göğüs göğüse mücadele, ancak başvurulacak en son çare olabilirdi.

Lützen (1632): İsveç Reformları

Süvarinin muharebenin seyrine olan etkisi o kadar azalmıştı ki, dönemin kayda değer askerî yenilikçilerinden olan Maurits van Nassau, reformlarında ağırlığı piyadeye vererek atlı birliklere

İmparatorluk Cuirassier Süvarisi (y. 1630)

Otuz Yıl Savaşları'nın cuirassier süvarisi, azamî korunma için levha zırhlar kuşanmaya devam etti; ama kargıyı bir yana bırakarak piştovla silahlandı. Genellikle sıkı bir talime tabi tutulmasalar da, bunlardan karmaşık caracole taktiklerini yerine getirmeleri bekleniyordu. Yalnızca, ateşli silahlarıyla dişe dokunur bir yıkıma sebep olup düşman formasyonunu bozmayı başardıkları vakit, kılıçlarıyla sıcak temasa girme riskini alıyorlardı. Zırhları çoğunlukla iyi kalitedeydi ve kılıç darbeleri ve piştov bilyelerine karşı tam bir koruma sağlayabilirdi. Bu zırhlar, aynı zamanda mafsallıydı; diğer bir deyişle, üst üste binen birçok katman sayesinde geniş bir hareket serbestisi yaratılmıştı. Bununla birlikte cuirassier askerleri, zırhlarının görüntüsü yüzünden "ıstakoz" lakabıyla anılmaktan kurtulamadılar.

fazlaca yer ayırma gereği duymamıştı. Maurits, süvari formasyonunun derinliğini dört veya beş safa indirmişti; ama yine de, atlıları yakın dövüş savaşçılarından ziyade menzilli silahlar kullanan unsurlar olarak gören klasik Roma uygulamasından sapmadı.

Değişim emareleri, hiç beklenmedik bir yerden, İsveç'ten geldi. İsveç kralı IX. Karl, 1600'lerin başında, neredeyse tamamı piştovla silahlı, hafif zırhlı bir süvari kuvveti tevarüs etmişti. Bu kötü eğitilmiş süvariler, yetersiz teçhizatlar kuşanıyor ve ufak tefek, çelimsiz atlara biniyorlardı. Bu halleriyle Rus Kazaklarını defetmeleri mümkün olabilirdi; fakat açık arazide piyade yoldaşlarını diğer süvari güçlerine, özellikle de Leh ağır

süvarisine karşı koruyamıyorlardı. 1605 Kirkholm Savaşı'nda Lehler, sahte bir geri dönüş hamlesiyle İsveç atlılarını oyuna getirip yerlerinden kopardıktan sonra geri dönüp saldırıya geçtiler. Leh süvarisi, hücumla kalkanları piştovlarla avlama teşebbüslerine rağmen İsveçlilerin arasına girip düşmanını dağıtmayı başardı. Bir anda süvari korumasından mahrum kalan ve

MATTHAUS MERIAN'IN (1593–1650) bakır oymasında hayal bulan Lützen Savaşı, 16 Kasım 1632'de, Gustavus Adolphus yönetimindeki Protestan ordusu ile General Wallenstein komutasındaki Katolik imparatorluk kuvvetleri arasında vuku buldu. İsveçliler, muharebe sonunda, zaferi hükümdarlarının hayatı da dâhil büyük bedeller pahasına kazanabilmişlerdi.

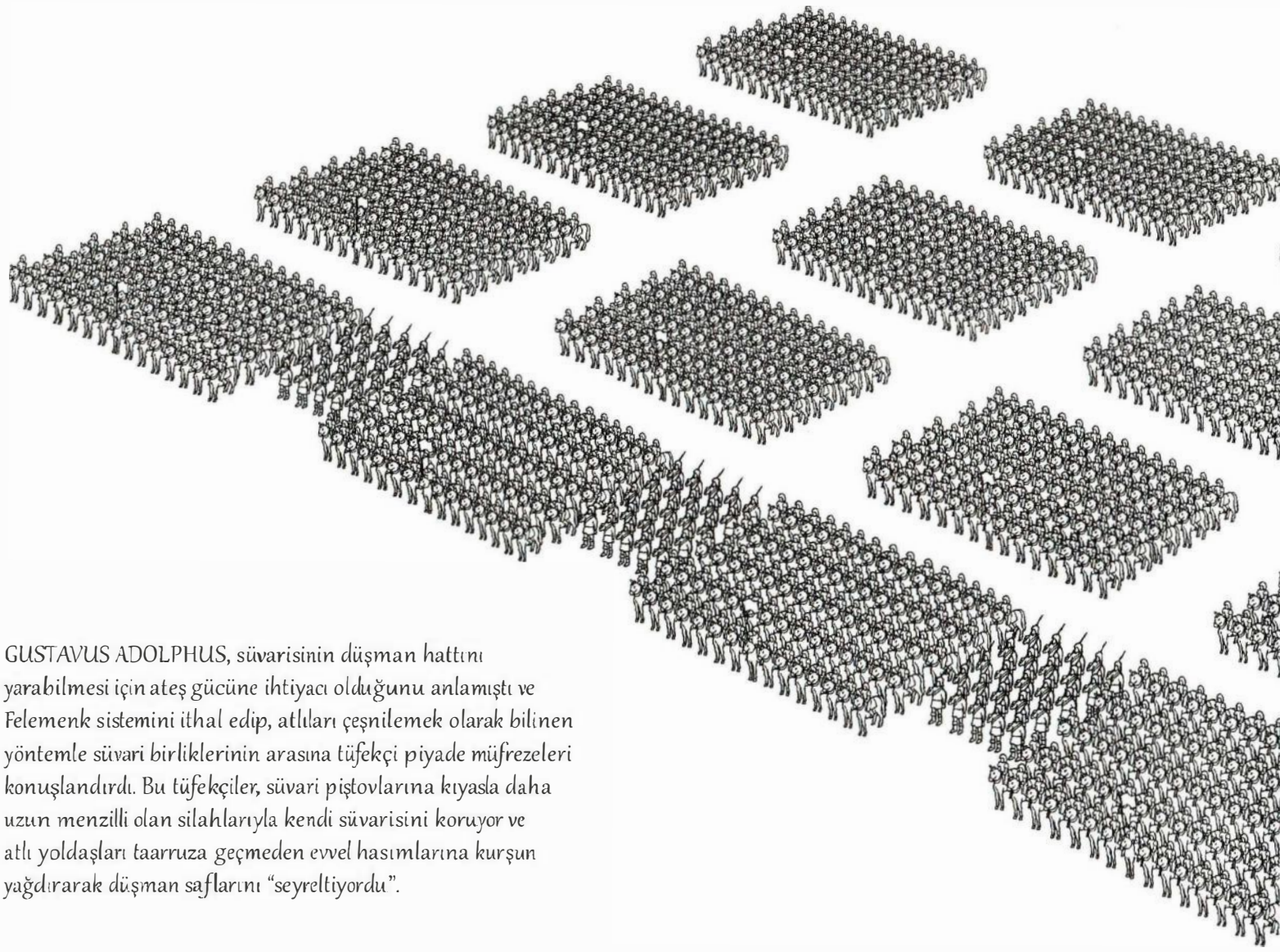
saflarında piyade mızrakları kullanma alışkanlığını büyük ölçüde edinmemiş olan İsveç yaya askerleri, Leh süvarisinin başını çektiği müşterek bir taarruza kurban gittiler. Kirkholm faciası, sonuçları Otuz Yıl Savaşları'nda gün yüzüne çıkacak olan, süvarinin yarı seyyar ateş platformu olarak kullanılması düşüncesine karşı şiddetli bir tepki doğurdu. İsveç kralı Gustavus Adolphus'un ordu teşkilatı ve muharebe tekniklerine dair ortaya attığı yenilikçi fikirler, süvariye bir hücum silahı olarak eski itibarını iade ediyor; Gustavus, çok taktiklerinin önemini yeniden yüksek sesle dile getiriyordu.

Silahları ve formasyonları bakımından bir ateş düellosunda piyadenin süvariye karşı bariz üstünlüğü

bulunduğunu kabul eden İsveçliler, ilgili hedeflerin büyüklükleri düşünüldüğünde, bu ikili arasındaki mücadelenin hiç de adil olmadığını söylüyorlardı. Neresinden bakılsa, at üzerindeki askerin vurması icap eden hedef, takriben 1.7 metre boyunda ve 0.6 metre genişliğinde bir nesneyken; piyade tüfekçinin hedefi, 2.4 ilâ 2.7 metre yüksekliğinde ve yaklaşık bir metre genişliğinde olabilirdi. Bununla birlikte aynı İsveçliler, bir tüfekçinin "iyi gününde" bile dakikada iki mermiden fazla atamayacağı kanaatindeydiler.

Demek ki, yeterince süratli koşan bir atlı birlik, hasmıyla arasında kalan mesafeyi yüzleşmek zorunda kalacağı yaylımların sayısını hayli azaltarak bir çırpıda katedebilirdi. İsveçliler, bütün ihtimaller

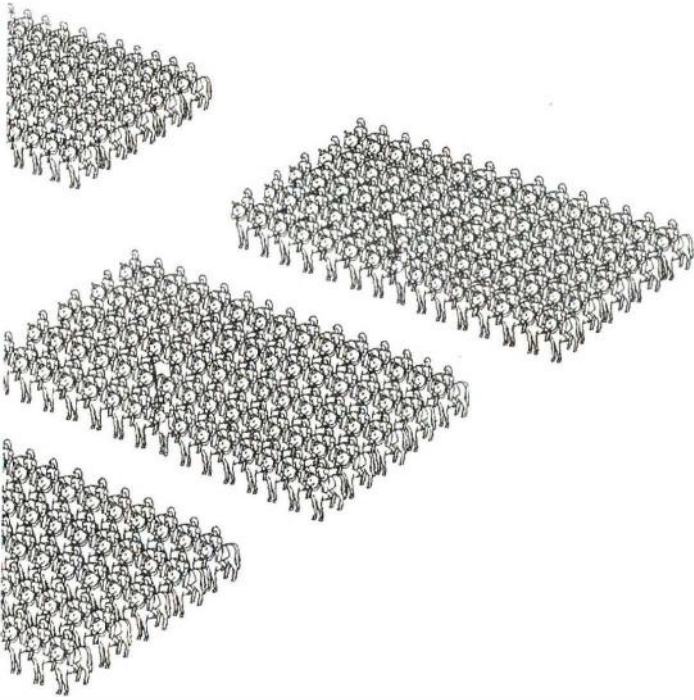

GUSTAVUS ADOLPHUS, süvarisinin düşman hattını yarabilmesi için ateş gücüne ihtiyacı olduğunu anlamıştı ve Felemenk sistemini ithal edip, atlıları çeşnilemek olarak bilinen yöntemle süvari birliklerinin arasına tüfekçi piyade müfrezeleri konuşlandırdı. Bu tüfekçiler, süvari piştovlarına kıyasla daha uzun menzilli olan silahlarıyla kendi süvarisini koruyor ve atlı yoldaşları taarruza geçmeden evvel hasımlarına kurşun yağdırarak düşman saflarını “seyreletiyordu”.

bir arada hesaplandığında, süvarinin eski usul şok taarruzuna ve yakın dövüş taktiklerine yeniden kavuşturulabileceğine inanıyorlardı. Lehlerle olan münasebetleri İsveçlileri değişime sevk etmede ilham verici bir etki yaratmış olabilirse de, İsveçliler için kargıya tekrar sarılmak hiçbir zaman ciddi bir seçenek olmadı. Aksine, piştovlarını yakın mesafeden en az bir kere ateşlemek kaydıyla, savaş meydanlarında göğüs göğüse mücadeleye girişecekleri an için sıkı sıkıya talim görmeye başladılar. İsveç ordu terkinde atlı muhariplerin sayısı arttı ve İsveç kralı, daha terbiyeli ve iyi donanımlı atlara sahip olmak için keselerce para harcadı. Bunun yanında süvarisine iyi harçlık veriyor; onların, toprak tevcihleri ve vergi muafiyetleriyle taltif ediyordu. İsveç süvarisi ve binekleri, artık takdir edilesi bir evsafa sahiplerdi; ama çağdaşlarının gözünde asla “ağır” süvari olmayı beceremediler. Ne de olsa, bedeni baştan ayağa kaplayan *cuirassier* (vücut zırhı) takımları kuşanmıyor; zırhlarını göğüs parçaları

ve miğferlerle sınırlı tutuyorlardı. Öyle pek iri cüsseli atları da yoktu altlarında; ne kadar besili ve uysal olurlarsa olsunlar, İsveç bineklerinin boyu nadiren on iki karış aşıyordu. Gustavus Adolphus reformları, İsveç atlılarını, 1620’lerin ortalarında bölükler, 1630’larda ise alaylar halinde teşkilatlandırdı. Teorik düzlemde, bir bölük, her biri 125 adamdan mürekkep dört takımın bir araya gelmesiyle oluşuyordu ve iki bölüğün birleşmesiyle bir alay teşkil edildiğine göre, kâğıt üzerinde bir süvari alayının mevcudu 1000 kişiydi.

İsveç süvarisinin bir örnek üniformalar giydiklerine dair henüz bir kaynak tespit edilememişse de, piyade silah arkadaşları, bu tarihlerde merkezî bir kıyafet kurumu tarafından üniformaya benzer şeylerle iâşe ediliyorlardı. Zırhın adı bile anılmadığından, askerler vücutlarını kalın deri paltolarla koruma altına alıyorlardı. Bazı süvariler, dizginleri kavradıkları kollarına çelik kolçaklar takmış olabilirler; ama

büyük çoğunluk, şeritlerle tutturulan deri sürücü eldivenleriyle yetiniyorlardı.

İsveç sisteminin temellerinin atılmasından önce, Avrupa savaş sahnelerine iki farklı taktiksel kaideler manzumesi hâkimdi: Felemenk ve İspanyol. Bu taktiksel düzenlerin ikisi de, piyadenin muharebe usulleri ve top bataryalarının konuşlandırılması etrafına inşa edilmişti. Buna karşın muharebe hattının kenarlarına sürülmüş olan atlılar, bozguna uğrayan düşman birliklerinin peşine düşmeleri yönünde talimat almadıkları sürece, kanatlarda karmaşık ve nafile *caracole*ler icra etmek için bekliyorlardı. Her iki sistem de, esasen ateş gücü ağırlıklıydı. Ne var ki İsveçliler, Lehlerle aralarındaki kavga dövüşten, Gustavus Adolphus'un şahsında ete kemiğe bürünecek cinsten dersler çıkarmışlardı. İsveç kralı, ordusunun üç köklü değişikliğe ihtiyacı olduğunu fark etmişti: ateş gücünü yükseltmek; süvari, piyade ve topçu kuvvetlerini bir arada kullanmak

ve süvariye yeniden bir şok unsuruna çevirmek. Gustavus, bakımlı atların sırtına oturmuş talimli askerlerin gereken sürate erişebilmeleri durumunda, süvarinin bir kez daha muharebe kazandıran bir güç haline geleceğine inanıyordu. İsveç hükümdarı, sistemini sabırlı adımlarla olgunlaştırdı ve bu uğurda, 1620'lerin ortalarına denk düşen Wallhof, Mewe ve Dirschau savaşlarını bir nevi saha deneyleri olarak kullandı.

Tüfekçi piyadeler refakatindeki İsveç süvarisi, 1627 Dirschau'da, Leh rakipleri karşısında mevzilerinden ayrılmamayı başardılar. Burgstall'da, *caracole* teşebbüsünde bulunan Tilly atlılarını geri püskürttüler. Sonradan Breitenfeld'te, Gustavus, süvari birliklerinin arasında kalan boşluklara tüfekçi piyade bölükleri yerleştirdi ve piyade hattı üzerinde, ihtiyat süvarisinin çıkabileceği belli bazı geçiş noktaları bıraktı. İsveç ordusunun ön cephesini bir uçtan diğerine kaplayan topçu bataryaları, üç muharebe unsurunu bir çatı altında birleştirmiş oldu. Gustavus Adolphus, her muharebe hattının mutlaka bir süvari ihtiyat kıtasınca desteklenmesini teminat altına aldı. Bu tertibat ve taktik yenilikler, imparatorluk kuvvetlerini olduğu kadar dost Saksonları da şaşkına çevirmişti; özellikle de, atlılara bahsedilen savunma amaçlı ateş gücü ve düşmanın bozulma emareleri gösterdiği anlarda süvarinin takındığı sıcak teması kovalayan saldırgan tutum. Savaşçılığın piri Pappenheim ve *cuirassier* birlikleri bile, İsveçlilerin üstesinden gelememişti. Bu gün yüzü görmemiş muharebe teknikleri öylesine derin bir etki bıraktı ki, talim ustaları ve askerî düşünürler, olan biten hakkında kılı kırk yaran tahliller yapıp İsveç sistemini konu alan elkitapları neşrettiler. İspanyol usulü, *caracole* taktiğiyle birlikte hızla ömrünün sonuna yaklaşıyordu. İsveç atlılarının yanlarında hâlâ bir çift piştovla çatışmaya girdikleri doğrudu; ama bunlara verilen sıkı talimatlara göre, bu tabancalar ancak ve ancak ön saflar tarafından, üstelik iki silahtan yalnızca bir tanesi ve sadece çok yakın mesafelerde, hücumun darbeye dönüştüğü anlarda kullanılabilecekti. Geri kalan atlılar, piştovlarına acil vakalar dışında el sürmeyeceklerdi.

İsveç taktikleri derinlere kök saldı ve Otuz Yıl Savaşları'nda birçok anlı şanlı komutan tarafından tatbik edildi. İmparatorluk ordularının meşhur

16. VE 17. yüzyıl ağır süvarisi, gerçekten de ağır çeken zırhlar giyiyordu. Sağ koldaki kolçağın bilek kısmının düz inen, mafsalsız yapısı, katı tasarım darbenin etkisini azaltmaya yarayacağı için, bu savaşının başlıca silahının kargı olduğu izlenimini uyandırır. Buna ilavelen parmakları koruyan zırh aksamının bulunmaması, büyük ihtimalle, kargının sırtına bağlı sabit bir muhafazanın bu işi yaptığını anlatmaktadır.

kumandanı Wallenstein dahi, kısmen de olsa, İsveç sistemini benimsedi ve kanatlardaki süvarilerini tüfekçi müfrezeleriyle harmanladı. Gustavus Adolphus, Lützen Savaşı'nda, Wallenstein idaresindeki imparatorluk ordusu üzerine yürüttüğü İsveç-Sakson Protestan müttefik ordusunun tamamının nasıl tertip edildiğine nezaret etmişti. Protestanlar, Halle'e doğru ilerlemekte olduğuna dair haber aldıkları Pappenheim'in ortalarda gözükmemesinden istifade etmek istiyorlardı. İşin doğrusu Wallenstein, kışlık menzillere çekilmeye karar vermişti ve Lützen'de baş karargâhını oluşturup alaylarını bölgenin muhtelif köşelerine dağıtmıştı. Gelgelelim, İsveç ordusunun yaklaşması üzerine, birliklerine derhal buluşma noktasına gelip toplanmaları emrini yolladı.

Bu bölüm, süvarinin askerî işlevleri üzerine yoğunlaştığından, muharebe anlatımlarında, süvari eylemi içinde bir hisseye sahip olmadıkça piyadelerin hikâyeleri görmezden gelinmiştir. Bu halleriyle, betimlemelerin yaşanan olayların hepsini içermedikleri aşikârdır; ne var ki Lützen, aktarılan diğer savaşlarda olduğu gibi, hayli geniş bir arazi parçasında cereyan etmiş ve sayısız askerî birliğin eylemine sahne olmuştu. Bütün bu birliklerin öykülerini buraya sığdırmak mümkün değildir.

Wallenstein

Wallenstein'in etrafını siperlerle tahkim ettirdiği Lützen, kendine ait bir pazar yerine sahip ufakça bir kasabaydı. 6 Kasım 1632 sabahı, oraya buraya dağılmış vaziyetteki ordu neferleri nihayet kasabaya varmaya başladıklarında, Wallenstein askerlerini civardaki تنها sahalara doğru çıkardı. Pappenheim'in dönüşüne değin başının belada olabileceğini hesaplayan imparatorluk komutanı, sağ cenahını kasaba vekalesinin korumasına emanet ettiği bir savunma hattı kurdu. Bu settin karşısına, müdafaanın kilit noktasını, yel değirmenleri ve kasaba varoşundaki bazı binaların arasına yerleştirdiği on dört ağır toptan ibaret büyük bir bataryayı yerleştirdi. Artakalan on topu, savunma çizgisinin ön cephesine dağıttı. Wallenstein, ana kuvvetlerini, kabaca Lützen'den Leipzig'e giden yolun doğu-batı eksenini boyunca uzanan caydırıcı bir hendeğin gerisine yaydı. Bu engel bir tarafa bırakılırsa, geneli itibarıyla açık ve engebesiz bir arazi olan bu mahal, atlı askerler için bulunmaz nimetti. Wallenstein, muharebe hattının sol ucunu küçük Flossgraben Çayı'yla sağlama alabilirdi; fakat ne yazık ki, komutasında bu noktaya kadar genişleyebilecek sayıda asker yoktu.

Şayet bütün alaylarını toplamayı başardıysa, Wallenstein'in 8000 piyade ve 8000 süvarilik bir kuvveti olması lazımdı. Bu güçler, yılların deneme-yanılma yöntemiyle damıtılmış tarzına uygun olarak, merkezde piyadenin kanatlarda atlıların yerleştirildiği düzende dizildiler. Wallenstein, hendeği muhafaza etmek üzere ileri yolladığı tüfekçi müfrezelerine, burayı zapt etmeye çalışan İsveç süvarisini bel hizasından vurmaları talimatını verdi. Tarihçiler, bu esnada Wallenstein'in tertibatının iki mi, yoksa üç muharebe hattından mı oluştuğu hususunda bir fikir birliğine

varamamışlardır. Bununla birlikte Wallenstein'ın, orduyu takip eden kamp esnafını arkada bir yerlerde topladığını ve bunların arasına dağıttığı birkaç piyade sancağının, sabah sisinde Protestanların aklını karıştırıp çok daha büyük bir kuvvetle karşı karşıya oldukları intibaini uyandırabileceğini hesaplamış olduğunu söyleyen bir gelenek vardır. Üçüncü hatla kastedilen bu olabilir. Kanatlarda bulunan süvari birliklerinin dışında, imparatorluk ordularının daha önceden hiç yapmadıkları şekilde, birinci hattın gerisine ufak bir süvari ihtiyat kıtası yerleştirilmişti. Başarılı rakibine benzemeye gayret eden Wallenstein, piyadesini on saf, süvarisini ise altı kol halinde dizerek birlik formasyonlarının derinliğini azalttı.

İsveç kralı, bu savunma tertibatıyla yüzleşmek niyetiyle, ilk olarak kuvvetlerini bir mukavemetle karşılaşmaksızın Flossgraben üzerinden geçirdi. Gustavus, yaklaşık 13.000 piyade ve 6000'in biraz üstünde olan süvarisini, tıpkı Breitenfeld'te yaptığı gibi, ufak ve esnek birimlere bölüp nispeten ince bloklar teşkil edecek surette ileri sürmüştü. Bundaki maksat, geniş bir cephe yaratarak daha fazla sayıda neferi eyleme dâhil etmek ve kalın formasyonların arkasında pek de suya sabuna dokunmadan muharebeyi seyreden safları ziyan etmemektir. İsveç kralı, bir koruluğa yasladığı sağ tarafını mihenk noktası seçmişti ve iki muharebe hattına ayırdığı askerlerinin önüne yirmi sahra topu dağıtarak mevzilendirdi. Her iki hattın orta kısmında altışar piyade tugayı ve kanatlarında yine altışar süvari bölüğü yer alıyordu. İlk hattın kanatlarında bekleyen süvarilerin arasına 200'er tüfekçiden oluşan beşer piyade müfrezesi yerleştirildi; kanat başına 1000 tüfek, Wallenstein'ın kendi birliklerine tahsis ettiğinden ziyadesiyle fazlaydı. Bu durum, İsveç kralının insan gücüne duyduğu güvenin açık bir göstergesiydi.

Hücum ve yayılım ateşinin nöbetleşe icra edildiği İsveç yöntemini en canlı izah edenlerden biri görgü şahidi Robert Monro'dur: "... tüfekçilerimiz, yakın bir mesafede onları bir salvoyla karşıladılar; daha sonra atlılarımız piştovlarını boşaltıp kılıçlarıyla onların arasına daldı ve [atlıların] dönüşünde, tüfekçiler ikinci salvoyu ateşlemek üzere hazır.".

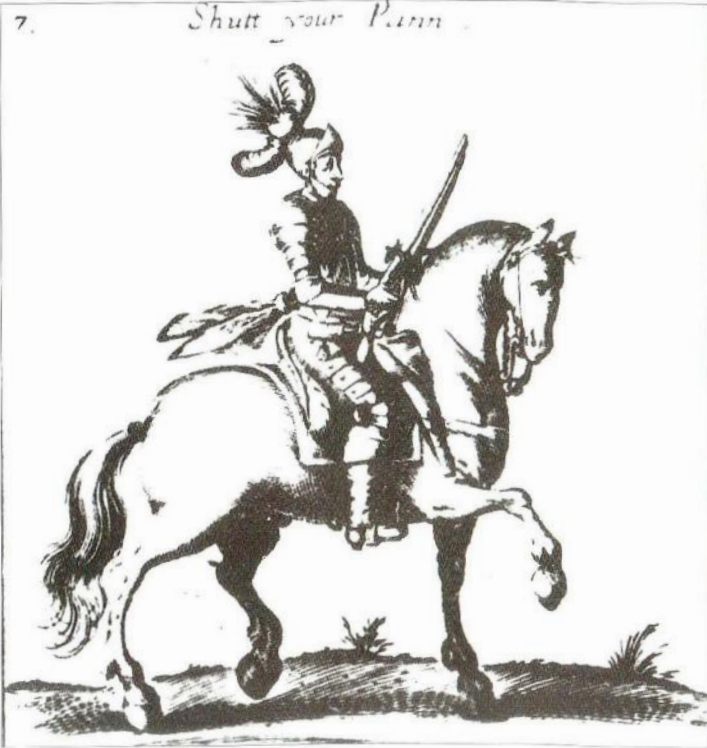
Atlıların arasına gönderilen tüfekçi müfrezelerinin her biri, kimi zaman İsveç kösele topu namıyla

da anılan düşük kalibreli iki küçük alay topuyla destekleniyordu. Bu hesaplara bir kanadın hakiki ateş gücü, 1000 tüfek ve on toptan oluşuyordu.

Gustavus Adolphus, aynı zamanda süvari formasyonlarını altı saftan üçe düşürdü. Adamdan yana eli dardı ve kış seferi, çok sayıda atın telef olmasına yol açmıştı. Bununla beraber bu şekilde hattını genişlemesine yayabilir; daha fazla alan kaplayabilir; düşman kanatlarının karşısını doldurabilir ve hücum esnasında arka saflardakileri bekleme zarureti ortadan kaldırıp hareket hızını artırabilirdi. İki ihtiyat kuvveti vardı: birinci hattın gerisindeki piyadeler ve ikinci hattın arkasında bekleyen atlılar. Gustavus, yanında getirdiği yirmi topu, beşer parçalık bataryalar şeklinde ön cephe boyunca dağıtmayı seçmişti. İsveç kralı, Breitenfeld'te yaptığı gibi, sağ kanadın kumandasını üstlendi; ama bu kez karşısında Holk vardı; sol tarafı alan Saks-Weimarlı Bernhard, Wallenstein'la yüz yüzeydi.

Muharebe Düzenleri

Sabah dualarının ardından kalın bir sis bulutu etrafı kapladı ve saldırıyı ertelemek zorunda kalan Protestanlar, çaresiz, Pappenheim'a vakit kazandırmış oldular. Bu arada Pappenheim piyadesini geride bırakmış, atlı birlikleriyle alelacele Lützen yoluna düşmüştü. İki tarafın, aralıklarla da olsa, toplarını iki saat boyunca puslu karaltılara doğru ateşledikleri karşılıklı bombardıman, sabahın büyük kısmına damgasını vurdu. İsveçliler, göstermelik bir toplu geri çekiliş sahneleyerek, imparatorluk askerlerini mevzilerinden çıkmaya ikna etmeyi deneseler de, Wallenstein bu oyuna gelmedi. Öte taraftan Holk, askerlerine söz geçirmekte zorluk yaşıyordu ve buradaki süvariler, kendilerine hâkim olamayıp hendeğin kenarına kadar ileri çıkmışlardı. Sahte geri çekilme hamlesi, ancak ufak ve son derece esnek formasyonlarda manevra etmeye alışkın süvariler tarafından gerçekleştirilebilecek cinsten bir hamleydi. Böylesine ehliyetli atlı askerler bulunduğu dahi, işlem hayli karmaşık ve bilhassa görüş mesafesinin kısıtlı olduğu anlarda eşgüdümü sağlamak neredeyse imkânsız olmalıydı. Saat on birde, nihayet sis perdesi kalkacak gibi olduğunda, gerçek muharebe başladı. Holk'un adamlarının hendek başına kadar çıkmış olduklarını gözlemleyen

Gustavus Adolphus, düşmanla temasa geçmek için katetmeleri gereken arazinin kısalmış olduğunu fark edip İsveç sağ kanadına bir süvari hücumu tertip etmeleri emrini verdi. İsveç sisteminin üstünlüğü, işte tam da burada yatıyordu. Süvari kanatları hareketliydi ve saldırıya geçmek üzere eğitilmişti. Üstüne üstlük, süvari taarruzu, atların bacaklarına yüklenilmeden önce tüfek ve hafif toplardan çıkan bir destek ateşiyle başlatılıyor ve atlılar, gerektiğinde kendilerine bir savunma kalkanı hizmeti gören ateş

BİR REITER'İ MUHTELİF duruşlarıyla sergileyen bu tasvirler, piştovla silahlı ağır süvarinin, silahını kurma ve horozu tetiğe alma aşamalarını sıralar. Bu birbirini takip eden hareketler, atlının yürüyüşünü kesmeden silahını doldurabilmesi için gerekliydi.

gücünün arkasında yeniden toplanabiliyorlardı. Bu, farklı muharip sınıflar arasındaki işbirliğinin hoş bir örneğiydi; ama bu düzende, saldırının ilk safhaları atın tırıs yürüyüşüne ve süvariye refakat eden tüfekçi ve topçuların ilerleme hızına bağlı kalmak

zorundaydı. Birlikler tüfek menziline girdiğinde, ufak ateşli silahlar ve toplar, hep beraber ateş açarak düşman saflarında gedikler açıyorlardı.

İsveçliler, krallarının önderliğinde hücumla devam ettiler. Atlarını ağır aksak yürüten askerlere, hasımlarının mermilerini hissetmeden önce pıstovlarına sarılmamaları sıkı sıkıya tembih edilmişti. Öyle de yaptılar ve vakit geldiğinde, bineklerinin böğrüne batırdıkları mahnuzlarıyla dörtlüye koşturmaya başladılar. İsveç süvarisi Holk atlılarıyla çarpıştığında, hendeğin içinde ve etrafında hunhar bir kışıma meydana kapladı. İmparatorluk tüfekçileri, tam da kendilerinden istendiği gibi, İsveç atlarının böğürlerine nişan alıyorlardı; ama bunların da boğazlarına kadar itiş kakışa saplanıp kalmaları fazla zaman almadı ve birçoğu biçilerek öldürüldü. İlk baştaki ivme ve bindirme kuvveti, İsveçlilere hasımları karşısında bir üstünlük sağlamıştı. Ne var ki, geri itilen imparatorluk neferleri, ister istemez ikinci müdafaa hattıyla birleşince, İsveç atlılarının yıkıcı kuvveti, önlerinde biriken asker yığınına işlemez oldu. İsveç askerî yönetimi, ordunun ikinci hattını göğüs göğüse mücadeleye katarak sallantıda kalan kalabalığa ilave bir enerji kaynağı sağladı ve tedricen üstünlüğü yeniden eline aldı.

İsveçliler, hendeği aşarak, kovaladıkları tüfekçiler ve sersemleterek geri çekilmeye zorladıkları

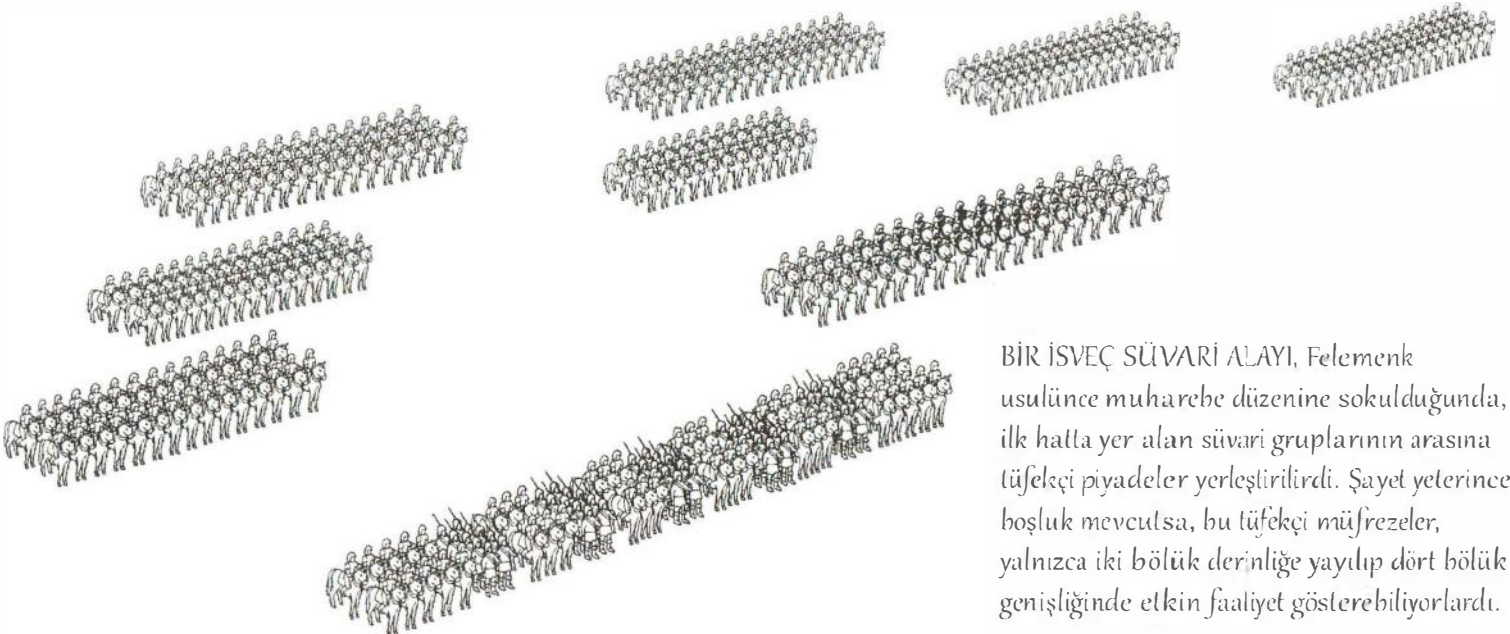
süvarinin peşinden güç bela ilerlemeyi sürdürdüler. Wallenstein'in imparatorluk atlılarının arasına serpiştirmiş olduğu tüfekçilerin sayısı, geri çekilmenin önüne geçebilecek denli fazla değildi. Yine hükümdarlarının idaresi altında İsveçliler, ezici bir ateş gücü desteğiyle, Holk'un düzenini yitirmiş süvarilerinin ardına takıldılar. İmparatorluk ordusunun sol kanadı, İsveç sağ kanadının çığ gibi büyüyen hareketi karşısında göz göre göre dağılıyor ve içeri doğru çark eden İsveç atlıları, saldırılarını İsveç silahlarının tadına bakmaya başlamış imparatorluk piyadesi üzerine yöneltiyorlardı.

İsveç piyadesi için merkezde de işler iyi gidiyordu. Bunlar da, hendeği aşmaya muvaffak olmuşlar ve hemen sağ taraflarında zapt ettikleri yedi topu, eski sahiplerine doğrultmuşlardı.

Ne var ki, muharebe meydanının diğer ucunda Protestanlar zor durumdaydı. Wallenstein öyle takdir etmişti ve Lützen'de cayır cayır ateşler yanıyordu. Dalgalar halinde göğe yükselen duman, kapıldığı rüzgârla, hâlihazırda yel değirmenleri civarında kurulu toplardan gelen ağır ateş altında ezilmekte olan Saks-Weimar askerlerinin gözlerine giriyordu. Bu topların yakın menzilden verdiği zarar muazzamdı. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, yeni bir sis bulutu çöktü. Sis ve duman, Wallenstein'in, yarı kör vaziyette kalan Sakson süvarisinin arasına çılgınca dalan Hırvat atlılarının saldırısını perdeliyordu.

“Bugünlerde insanlar, aslanlar gibi değil, tilkiler gibi dövüşüyorlar ve savaş, açık muharebelerden ziyade kuşatmalardan ibaret.”

HENRI DE ROHAN

BİR İSVEÇ SÜVARI ALAYI, Felemenk usulünce muharebe düzenine sokulduğunda, ilk hatta yer alan süvari gruplarının arasına tüfekçi piyadeler yerleştirilirdi. Şayet yeterince boşluk mevcutsa, bu tüfekçi müfrezeler, yalnızca iki bölük derinliğe yayılıp dört bölük genişliğinde etkin faaliyet gösterebiliyorlardı.

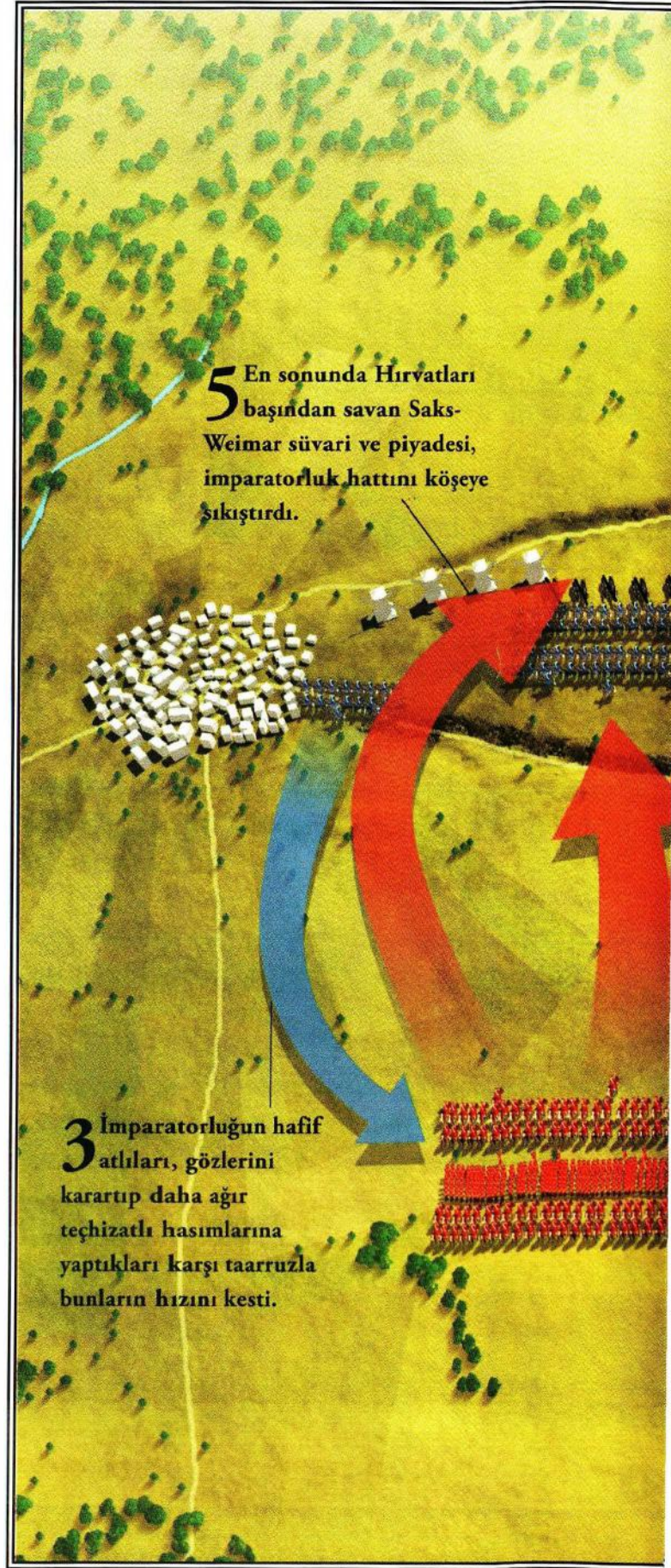
Lützen Savaşı

1632

Wallenstein komutasındaki imparatorluk ordusu, Pappenheim'ı Halle istikametine yolladıktan sonra Lützen'deki kışlık ordugâhlarında istirahataya çekilmişti. Bu vaziyetten istifade etmek isteyen Gustavus Adolphus, Protestan ordusuyla saldırıya geçti. Wallenstein, Lützen-Leipzig yolu üzerinde, derin bir hendegin gerisinde müdafaa hattı oluşturdu. İsveç süvarisi, sağ kanatta sınırlı bazı başarılar kazandı; fakat solda, hafif Hırvat atlıları karşısında zor duruma düştü. Merkezde piyadeler adeta iç içe girmişlerdi. Ne var ki, Protestanların üstün ateş gücü, imparatorluk neferlerini hendekten kovalamaya yetti. Bu esnada geri dönen Pappenheim kuvvetleri, İsveç sağ kanadına yönelip bunlara bir darbe indirdi. Gelgelelim, bu taarruz, Piccolomini idaresindeki ihtiyat süvarilerinin de desteğini almasına karşın, İsveç kanadının belini bükmeye yetmedi. Muharebe, Wallenstein ordusunun sağ kanadının, nihayet pes ederek geri çekilmeye başladığı ana kadar hunhar bir şiddetle devam etti. Protestanların aklından imparatorluk hattını çepeçevre sarıp kısırmak geçmişti; ama askerlerin daha fazla koşacak mecalleri yoktu. Wallenstein, toplarını feda etmek pahasına, gece karanlığına karışarak Leipzig'e geri çekildi. Ne var ki İsveçliler, Adolphus'un ölümüyle, atılgan liderlerini ve ordularının "kalbini" kaybetmiş oldular.

Lützen, Almanya'da, Leipzig'in takriben 24 km güneybatısında, Erfurt istikameti üzerindedir. Lützen Savaşı, kentin doğusunda, ana yolun her iki tarafında kalan açık düzlüklerde cereyan etmişti.

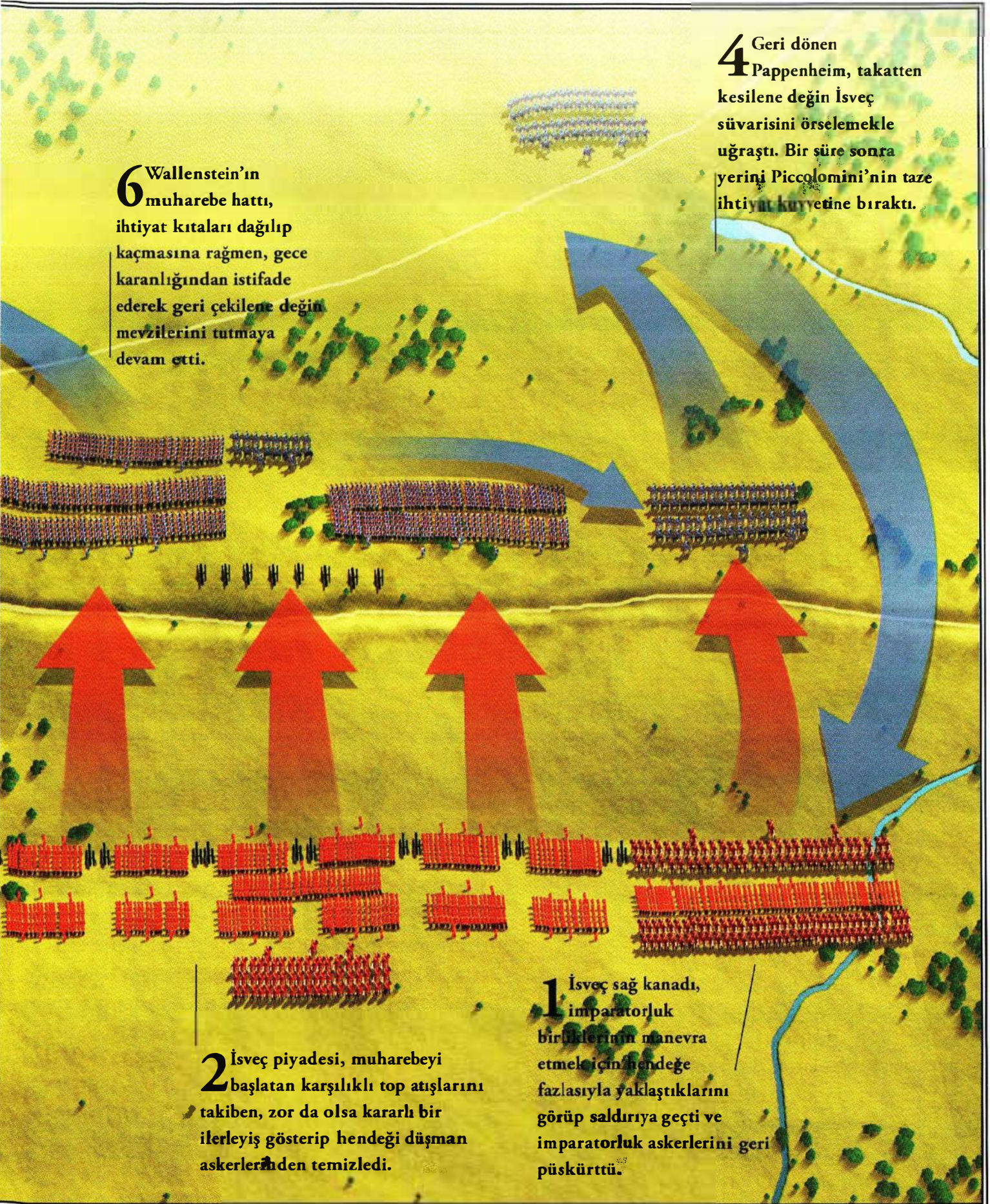

6 Wallenstein'ın muharebe hattı, ihtiyat kıtaları dağılıp kaçmasına rağmen, gece karanlığından istifade ederek geri çekilene değin mevzilerini tutmaya devam etti.

4 Geri dönen Pappenheim, takatten kesilene değin İsveç süvarisini örselemekle uğraştı. Bir süre sonra yerini Piccolomini'nin taze ihtiyat kuvvetine bıraktı.

2 İsveç piyadesi, muharebeyi başlatan karşılıklı top atışlarını takiben, zor da olsa kararlı bir ilerleyiş gösterip hendeği düşman askerlerinden temizledi.

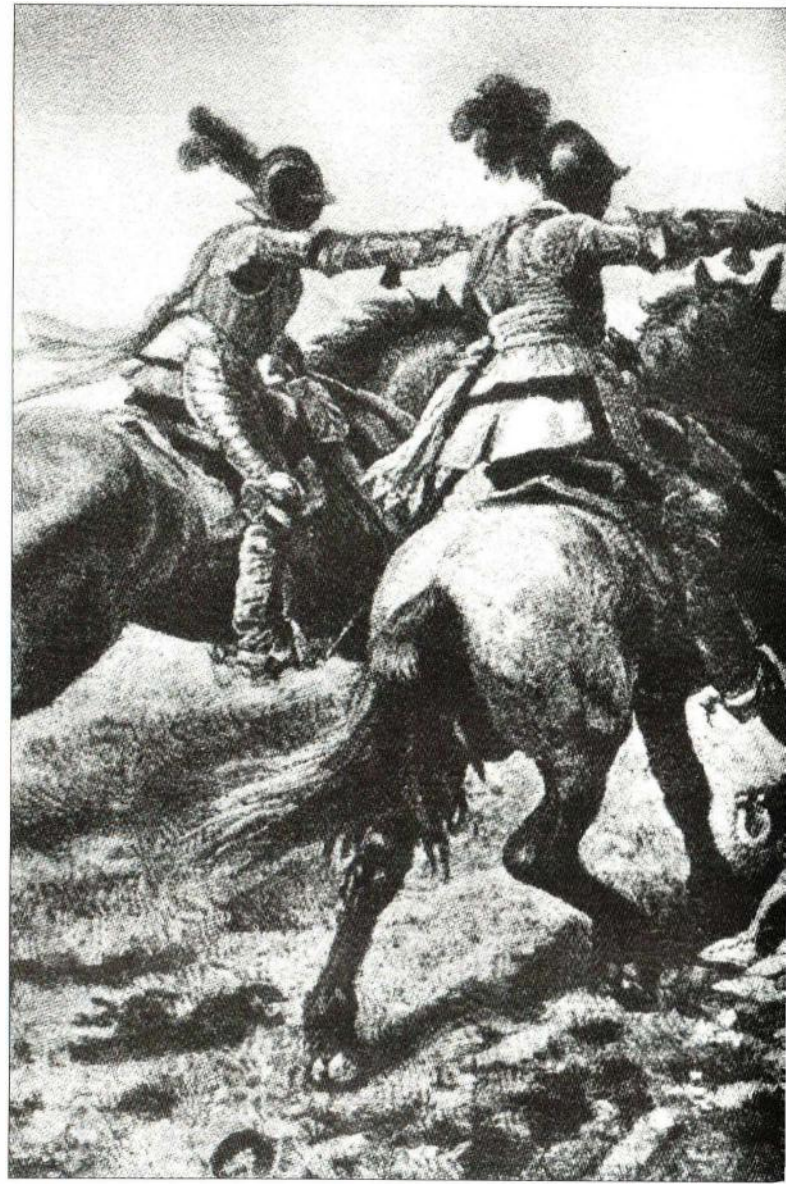
1 İsveç sağ kanadı, imparatorluk birliklerinin manevra etmek için hendeğe fazlasıyla yaklaştıklarını görüp saldırıya geçti ve imparatorluk askerlerini geri püskürttü.

Bu Saksonlar, Breitenfeld'te savaşı bırakıp kaçan hemşehrilerinden epeyce farklıydılar. Hırvatlar, düzenli süvari bölüklerine karşı hücumla geçmeye alışkın olmayan ve dağınık piyade kitleleri, ordu ağırlığını koruyan muhafızlar veya sivil halkı hedef almaktan hazzeden hafif atlı birliklerdi. Mevzilerine dört elle sarılan Saksonlar, Hırvatlarla kıyasıya bir dalaşa girdiler; ama özellikle her iki tarafın piyadesinin bertaraf edilmiş olduklarına bakılırsa, hasımlarına nazaran daha az olmaları, mücadeleyi kaybetmelerine sebep olacak gibiydi. Saks-Weimar, bunaltıcı baskının altından kalkabilmeleri için ikinci hattı desteğe yollayarak ve aralara yerleştirilen tüfekçileri, ilk hattaki süvarilerin kendilerine çekidüzen verebilmeleri için koruyucu setler olarak kullanarak adamlarının savaşma iradesini pekiştirdi. Sakson sol kanadı muharebenin içindeydi. Bu esnada, sis ve dumana rağmen sol kanatta neler olup bittiğini idrak etmeyi başaran Gustavus Adolphus, Småland alayını ve muktedir kişiliğini sağ kanattan sola kaydırarak mücadeleye katıldı.

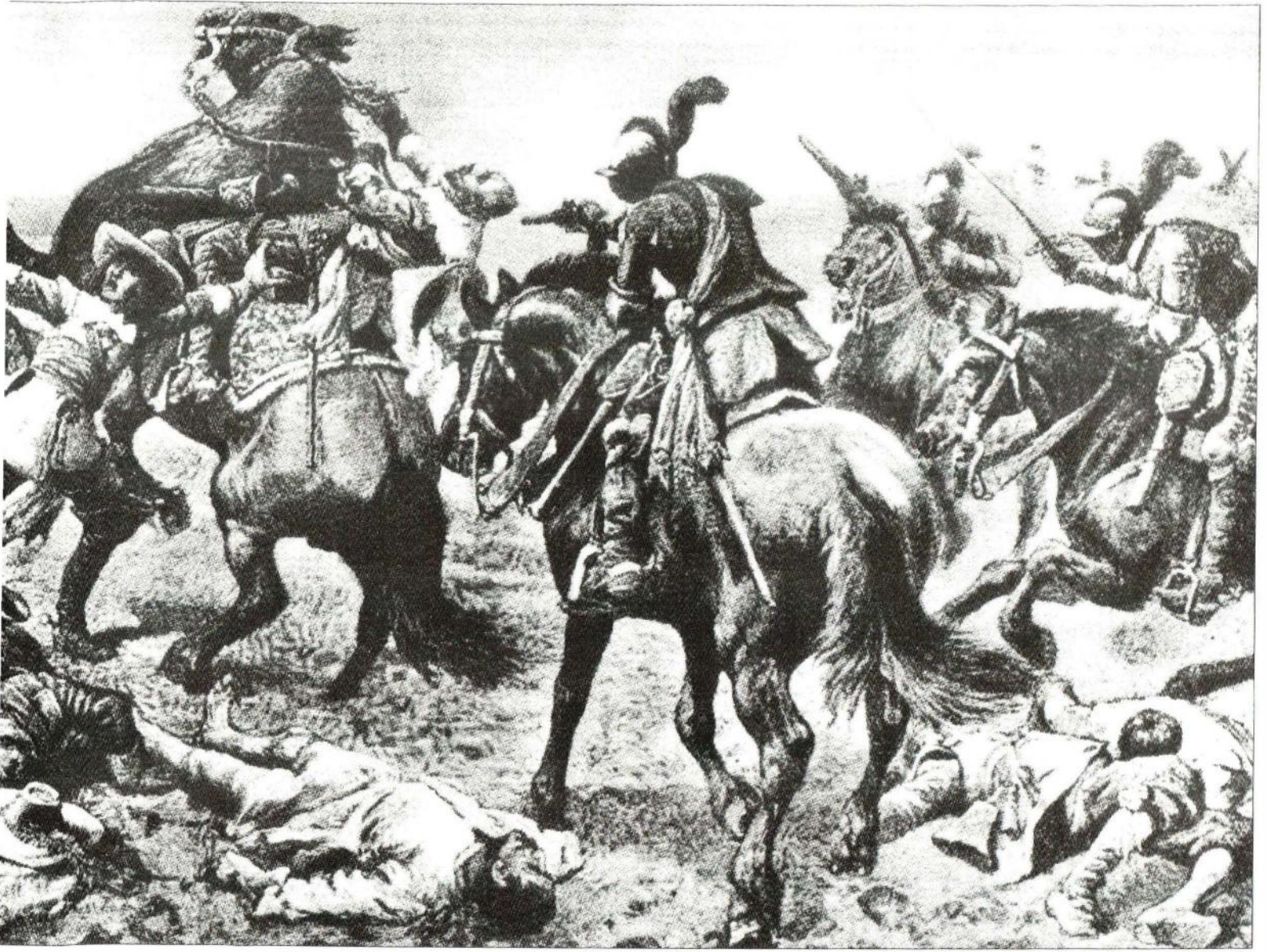
Muharebenin ne zaman gerçekleştiği, tarihçiler arasında başka bir tartışma konusudur. Bazı kaynaklar, Pappenheim'ın, Halle istikametine yaptığı yürüyüşten sonra süratle geri dönüp öğle sularında savaş meydanına intikal ettiğini yazarken; bazıları, bunun ancak güneşin batmasına yakın bir vakitte olabileceğini ifade ederler. Günün hangi saati olursa olsun, Pappenheim'ın Wallenstein'in solunda bitivermesi, İsveçlilerin elini kolunu bağlamış ve onun taarruzlarına karşı çaresiz bırakmıştı. Pappenheim, iki ayrı saldırı düzenlenmesini emretti. Hafif süvarisini, İsveç ağırlıklarının istiflendiği noktaya yollayarak bir karmaşa yaratmayı amaçlarken, şahsen yönetimini ele aldığı *cuirassier* birliklerinin başında, İsveçlilerin savunmasız kanadına doğru topyekün bir taarruz başlattı.

Bu seferkiler, piştovlarını uzak mesafeden öylesine patlatıp silahlarını doldurmak bahanesiyle hemencecik geri dönen *Reiter*lardan değildi. Bu taarruz, bizatihi İsveç kralının salık verdiği tarzda gerçekleştiriliyordu: çığ gibi büyüyerek ilerleyen bir dalga, gitgide hızlanan atlar, yakın mesafeden piştov ateşi ve nihayet kılıçla sürdürülecek bir kavga için atın son bir kez mahmuzlanması. Hücum başarılı oldu. İsveçliler, formasyonlarının tamamını bir beşik

misali sallayan sağlam bir darbe yemişlerdi. Daha alçak atların sırtında, tam takım *cuirassier* zırhlarının koruyucu nimetlerinden mahrum İsveçliler, pes etmeseler de mevzilerini kaybettiler. Pappenheim süvarisinin yarattığı itici kuvvet dayanılmazdı ve bir kavis şeklinde büzüşüp gerileyen İsveçliler, düşmandan temizlemek için binbir zahmet ve cefaya katlandıkları hendekten gerisin geriye çekiliyorlardı. Bu çekilmeyi, İsveçliler namına kesin bir hezimetle dönüşmekten alıkoyan iki şey öne çıkacaktı.

Bunların ilki, atlıların arasına yerleştirilen tüfekçi piyadelerin ve bunların refakatindeki kösele topların yarattığı koruyucu ateş gücü; ikincisi, ikinci hattın gerisindeki, gedikleri yamama işlevi görecektir olan ufak ihtiyat süvari kıtasıydı. İsveç sisteminin süvariliğe dair öngörülleri, hem saldırı hem savunma sahasında rüştünü ispat etmişti. İmparatorluk birliklerinin düşmanlarını geri püskürtmelerinin bir bedeli

olmuştu. İsveç alay topları ve tüfekçileri, yakın mesafeden, ilerleyen imparatorluk askerlerinin üzerine tahripkâr salvolar yolladılar. Pappenheim, ciğerini delip geçen bir top mermisiyle göğsünden vuruldu. Bir araba içinde, kan kusarken savaş meydanından taşınması, hayatını kurtarmaya yetmedi. Gelgelelim, Lützen'de ölümü tadacak tek büyük komutan Pappenheim değildi; bir süvari hücumuna önderlik ederken düşecek birisi daha vardı.

Duman, Ateş ve Sis

Gustavus Adolphus, sol cennahta bozulan dengeleri yeniden kendi lehine çevirmek amacıyla atını buraya sürerken, iyiden iyiye çökmeye yüz tutan sis perdesinin ötesinde, piyade tugaylarından birinin başının fena halde belada olduğunu gördü ve Småland alayını, derhal köşeye sıkışmış piyadelere arka çıkmaları üzere bu noktaya yönlendirdi. İsveç

SENDELEYEN BİR TABURU yeniden ayakları üstüne doğrultmak amacıyla boğuşmanın ortasına dalan İsveç kralı, yaralanan atının sırtında maiyetindeki savaşıclardan koparak düşman saflarının arasına düştü. Burada imparatorluk atlıları, kralı tutsak almak için çaba gösterecekler de, perdeyi kapatan, kralın sırtına giren bir kurşun oldu.

kralı, etrafından ayrılmayan mütevazı maiyetiyle birlikte kendini çatışmaların ortasına attı. Elbette ki önde, askerlerinden ayrı vaziyette, Gustavus öncelikli bir hedefti ve bir tüfek mermisi, sol koluna isabet ederek kolu parçaladı. Kralın atını vuran başka bir kurşun, çılgına çevirdiği hayvanın şuursuzca mücadelenin göbeğine doğru koşmasına sebep olarak Gustavus'u maiyetinden koparıp uzaklara sürükledi. Kral, yan tarafından bir bıçak darbesi aldı ve bir imparatorluk süvarisi tarafından tabancayla sırtından vuruldu. Eyerinden tepetaklak düştü; ama tek ayağı üzengiye takılınca, nihayet kendini çekip

kurtarabildiği ana dek atla beraber yerde sürüklendi. Gustavus, ölesiye bitkin ve yaralı, yüzüstü toprağa kapaklanmış vaziyette yatarken, sağ gözü ve kulağı arasından kafasına son kurşunu yedi.

Bu arada Småland alayının talihî de hiç yaver gitmiyordu ve İsveç süvarisinin bir kısmı kaçmaya başladı. Bunlar, etraflarında olan biteni doğru düzgün görememenin verdiği endişeyle, her an enselerine binmeye hazır düşman atlıları tarafından takip edildiklerine dair bir kuruntuya kapılmışlardı. Kargaşanın en derinleştiği anda, Kralın atı, boynundaki yaranın acısıyla vahşice sıçrayıp tepinerek dumanlı karanlığın içinden çıkageldi. Boş eyerin üstü kanlara bürünmüştü. İmparatorluk habercileri, tarifsiz bir neşe içinde, İsveç kralının ölümünü herkese duyururlarken; İsveç subayları, beyhude yere, askerlerini bu havadisin asılsız olduğuna ikna etmeye çalışıyorlardı. Gustavus Adolphus'un ölüm haberi, göz açıp kapayıncaya dek iki orduda da herkesin kulağına çalındı. Bir anlık bir duraksama yaşanmıştı yaşanmasına; fakat görünüşe bakılırsa, krallarının akıbeti, bir bozgun havası yaratmaktansa, merkezdeki İsveç askerinin yüreğini dindirilemez bir intikam isteğiyle doldurmuştu. Hiç şüphesiz, Gustavus'un şahsî rahibi Fabricius'un meydan okuyucu ilahileriyle daha da galeyana gelen İsveçliler, son bir kez daha ileriye atıldılar. İnsanlıktan uzak, canavarca bir kavga yaşıyordu.

Sağ kanatta, mücadelenin rengi bir kez daha değişmişti. İki tarafın askerleri de yorgunluktan bitap düşmüştü; ama bu arada İsveçliler, hendeği yeniden zapt edip komutanlarının öldüğünden artık emin olan Pappenheim birliklerini geri fırlattılar. Pappenheim süvarisi arasında umutsuzluk havası kol geziyordu. Nihayet bir albay hücum emrine itaatsizlik gösterdi ve alayını savaştan çekti. Başsız kalan ve maneviyatları kırılan Pappenheim askerleri, yenilgi emareleri gösteriyorlardı.

Wallenstein, bozulan birlikleri toparlaması amacıyla Ottavio Piccolomini'yi yollasa da, Pappenheim süvarisi, peşlerine takılan bir miktar İsveç atlısıyla savaş meydanından apar topar kaçmıştı. Bununla beraber İsveçlilerin büyük kısmı geride kalıp Wallenstein'in merkez birliklerine tehdit oluşturmaya devam ettiler. Piccolomini'ye ait büyük *cuirassier* ihtiyat kıtası, imparatorluk ordusunun sol tarafını takviye etmek için buraya yöneldi. Bunu, günün en kanlı ve çekişmeli kapışmalarından biri izledi. Piccolomini, İsveç sağ kanadının kalbine, tam yedi

kere topyekün ve müşterek taarruz düzenledi. Adamları, daha önce elden çıkan yedi topu geri almayı başarmış ve İsveç süvarisini geri püskürtmüştü.

Piccolomini, vücudunu sıyıran altı veya yedi merminin gazabına uğramış ve kurşun darbeleriyle altından yıkılan nice at değiştirmek zorunda kalmıştı. Bununla birlikte aksi giden muharebede dengeyi imparatorluk ordusu

lehine çevirmeyi başardı. Saat öğlen ikiye bulmuştu.

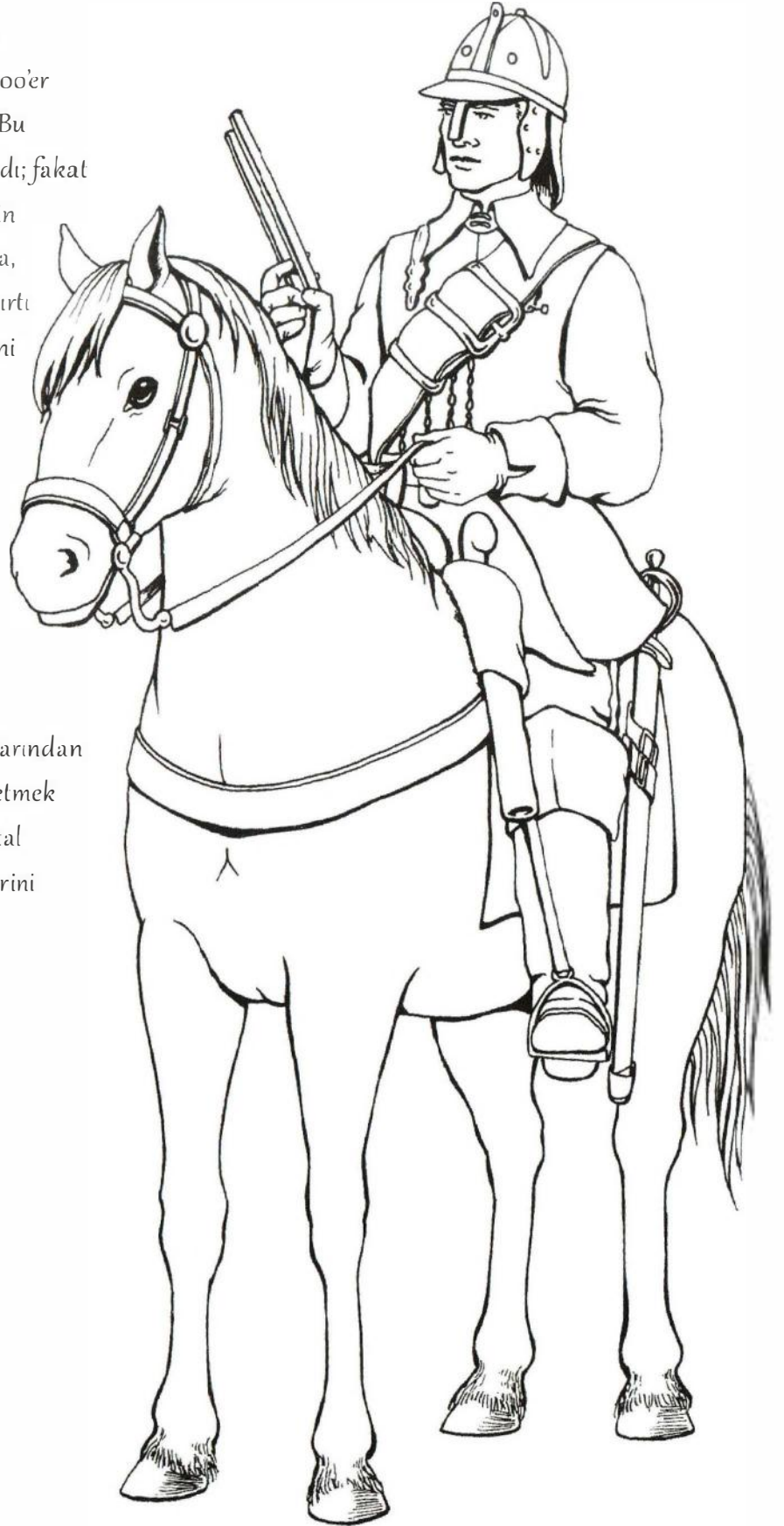
Piyadeler, bütün muharebe hattı boyunca, yol ve hendek kenarında bir ileri bir geri kabağan dalgalar halinde merhametsiz bir hayat memat mücadelesi veriyorlardı. Ne var ki, Lützen'in hemen karşısına düşen İsveç sol kanadında, an itibarıyla ordunun tamamının komutasını eline almış olan Saks-Weimar, geri çekilmesi yönündeki yalvarış ve yakarışlara kulaklarını tıkadı. Topların taşınarak soluna getirilmelerini emredip, günün bu saatine kadar tüfekçi destek müfrezelerinin ardında yeniden muharebe düzeni alan ikinci süvari hattına yeni bir hücumla geçmeleri talimatını verdi. Sakson süvarisi, saat üç ile dört arasında, bir kez daha saldırıya geçti ve bir kısım piyadeyle karışık Wallenstein süvarisini, tabiri caizse, cehennem misali alev alev yanan Lützen'e doğru sürmeye başladı. En sağ uçtaki imparatorluk askerleri, artlarında yeni bir saldırının hazırlıklarını yapmakla meşgul Sakson süvarisini bırakarak,

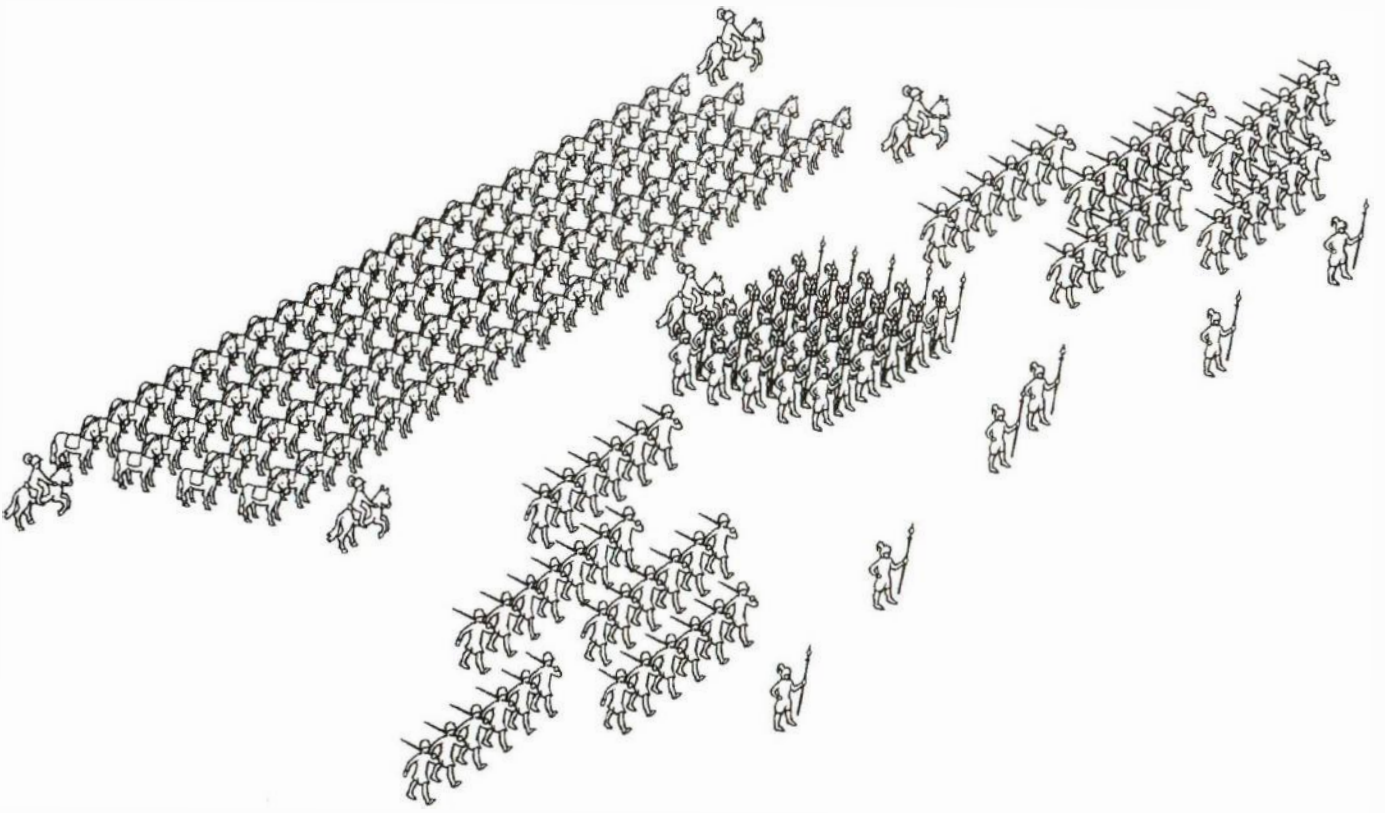
“... her iki kanattaki atlılar, ilk atış düşmandan gelene kadar piştovlarını ateşlemeyi erteleyip vahşice ileri atıldılar. ... Tüfekçilerimiz, yakın bir mesafede onları bir salvoyla karşıladı; daha sonra atlılarımız piştovlarını boşaltıp kılıçlarıyla onların arasına daldı ve [atlıların] dönüşünde, tüfekçiler ikinci salvoyu ateşlemek üzere hazırды.”

ROBERT MONRO

İsveç Süvarisi (y. 1650)

Gustavus Adolphus, süvari birliklerini baştan teşkilatlandırıp yeni silahlarla teçhiz etti ve 1000'er kişiden oluşan süvari alayları vücuda getirdi. Bu süvariler, resmî tanımlamaya göre hafif atlılardı; fakat tüm Avrupada gelecek yılların ağır süvarisi için rehberlik edeceklerdi. Daha fazla sürat uğruna, zırh takımlarını, sade bir miğfer ile göğüs ve sırtı kaplayan levhalara indirgemişlerdi. Bedenlerini korumak için zırh yerine, kalın deriden paltolarına güveniyorlardı. Bazen birkaç kat hayvan postunun üst üste dikilmesiyle elde edilen bu paltolar, genellikle sarıya boyanıyordu. Üstelik kılıç darbelerinin etkisini azaltmak suretiyle bıçağın vücuda girmesini engelleyebilirlerdi. Sıcak temasa geçileceği son ana değin piştovlarına el sürmemek ve son dakikada ateşledikleri silahlarından sonra kılıçlarını sarılarak mücadeleye devam etmek üzere eğitilen bu askerler, piştovla silahlı, hantal süvari hasımları karşısında bilhassa etkinliklerini kanıtlamışlardı.

OTUZ YIL SAVAŞLARI'NDA hizmet eden dragoonlar, atlarını bir kenara bıraktıklarında nispeten yanaşık düzende tertip olunan piyade neferlerine dönüşebiliyorlardı. Yaya dragoonlar, kollardan ziyade saflar halinde faaliyet gösteriyorlardı. Dragoon formasyonlarının kayda değer özelliklerinden biri, keskili mızraklar taşıyan bir bölüğün, büyük ihtimalle, atlı hücumlarına karşı koruma sağlamak amacıyla terkibe dâhil edilmiş olmasıydı. Gerçi her halükarda, olağan tepki, ardına bakmadan ata binip kaçmak oluyordu!

yenilgiyi kabul edip kaçtılar. İç tarafa doğru çark eden Sakson atlılarının bu seferki hedefi, üst üste binip insan istifinden farksız bir hal almış olan, ilk ve ikinci hat piyadelerinin açıkta kalan cenahıydı. Piyade birlikleri, Sakson süvarisinin hücumuna eşzamanlı destek verince, ön cephede piyadelerce sıkıştırılan ve yan taraftan süvari saldırısına uğrayan Wallenstein'in sağ kanadı geri çekilmeye başladı. Diğer bazı Protestan süvari bölükleri, imparatorluk ordusunun ufak süvari ihtiyat kıtasının yan boşluğunda toplanarak taarruza geçerken; diğer bazıları, atlarını yel değirmenlerinde kurulu top bataryalarına doğru sürdü. Tahkim edilmiş değirmenler teker teker düştü ve top bataryaları at nalları altında ezildi. Gustavus Adolphus'un ölüm haberi, en geç İsveç sağ kanadına ulaşmıştı. Bu haberle sarsılan İsveçliler, önü alınamaz bir hınçla toplu hücumla katıldılar ve yeni bir kanlı kapışma için Piccolomini'nin karşısına dikildiler. Wallenstein

hattının bütünü, sağ baştan başlamak üzere bükülerek geriliyordu.

İsveç süvarisinin bu denli yorgun düşmemiş olması durumunda, her iki kanatta icra edeceği bir çifte kısaç harekâtıyla Wallenstein ordusunu toptan helak edebilecekleri iddia edilmiştir. Ne var ki, Piccolomini kanadı çok kuvvetli ve imparatorluk piyadesi çok inatçıydı. Dahası, Pappenheim'in piyade birlikleri ve topları nihayet mücadeleye girebilmişti. Güneş battığında, günün sillesini fena yemiş imparatorluk askerleri, Wallenstein'a ait bütün topları ve ağırlıkları orada bırakarak gecenin karanlığına karışmak suretiyle Leipzig'e doğru sıvıştılar. İsveç-Sakson ordusunun bunları takip edebilmek için adım atacak hali yoktu.

İsveç kralının cansız bedeni, aynı gece, anlata geldiğimiz meşhur hendeğin içinde bir ölü yığınının altında, üstünde kalan tek gömleği saymazsak çıplak halde bulundu. Dalkılıç süvari muharebesinin amansız savunucusu, kurşunlara kurban gitmişti. Ne olursa olsun, Gustavus Adolphus yenilikleri, özellikle de süvarisini daha etkin kılmak adına geliştirip talimlerle pekiştirdiği muharebe teknikleri, o günün galibi olmuştu.

Edgehill (1642): Dörtnala Darbe

Gustavus Adolphus'un İsveç süvari teknikleri, atlı muharpierin nasıl bir kez daha muharebe kazandıran

çok silahları haline gelebileceklerini göstermişti. İsveç süvarisi, tırıs kaldırdığı atıyla hasmına iyice sokulduktan sonra silahını ateşliyor ve ateşli silahıyla işi biter bitmez, mahmuzladığı atıyla, ivme ve kılıç gücüne vurgu yaparcasına hasımlarının defterini dürüyordu.

Bu uygulama, Avrupa'nın en ücra köşelerinde bile taklit edildi ve İsveç sisteminin hevesli bir takipçisi olan Ren prensi Rupert tarafından İngiliz İç Savaşı'nın başlangıcında İngiltere'ye getirildi. 1642'de vuku bulan Edgehill Savaşı, süvari savaşçılığının tarihî gelişiminde kayda değer bir hadisedir. Bu çarpışma, yalnızca ateşli silahlarla teçhiz edilmiş atlıların kısıtlı kabiliyetlerini sergilemekle kalmaz; yeni yeni vücuda gelmekte olan iki tekniği de gözler önüne serer. Düşmanı yandan çevirebilmek için bilerek ve isteyerek temastan kaçınma ve sadece savunma tadbiri kabilinden değil, aynı zamanda her an doğabilecek hücum fırsatlarını kaçırmamak amacıyla kuvvetli bir ihtiyat birliğine sahip olma zorunluluğu. Edgehill, bunlardan ayrı çok önemli

bir ders daha verdi. İsveç sisteminin süvarilerle süvarilerin kapıştığı çatışmalardaki üstünlüğü mutlak değildi. Bu saptamayı biraz daha anlaşılır kılmak için, bizatihi Rupert'e bakmak gerekir. Tam bir Gustavus Adolphus hayranı olan Rupert, doymak bilmez bir askerî risale okuyucusuydu ve görünüşe bakılırsa, Lehlerin, atlı birlikleri ateşli silahlarla teçhiz edenler hakkındaki şüpheciliğine katıldığı gibi, hatta daha da ileri giderek, İsveç sistemini "ürkek bir orta yolu bulma" çabası olarak görüyordu.

Parlamento, silah imalatı üzerindeki denetimini, süvari erlerini ikişer piştovla donatma yolunda kullanmıştı. Parlamentarist süvarinin bir kısmı ayrıca karabinalara sahipti ve *dragoon*lar, misket tüfekleri taşıyorlardı. Oysaki bunun karşısında,

PIŞTOVUN İSABET ORANI hakkında talim kitaplarına girmiş olan en sade nasihatlerden biri, "değerken ateş et", yani "tetliği çekmeden önce namluyu hasmının gövdesine daya" deyişinde ifadesini bulan şiddetli tavsiyedir. Sir Arthur Haselrig, 1643 Roundway Down Savaşı'nda, sıfır menzilden yediği kurşundan sonra bile hayatta kalmıştı.

Kraliyet Süvarisi (1640'lar)

İç Savaş'ın ilk yıllarında kral namına bir araya gelen süvariler, çoğunluk itibarıyla, arazi sahibi kibar takımı ve bunların maiyetindeki kişilerden ibaretti. Bunlar kendi atlarına biniyor ve kendi kıyafetleriyle sefere katılıyorlardı. Geçmiş günlerin askerî yükümlülüklerinden kalma, aile yadigârı zırhlar giiyorlardı. Burada tasvir edilen adam, eski tarz bir cuirassier zırhı, kalın deri ceket ve yuları kavradığı eli için yeni bir kolçakla hayli sağlam teçhiz edilmiştir. Kralın hassa alayı dışındakiler, merkezî bir iâşe sistemi ve ikmal tesislerine sahip olmadıklarından, birbirlerinden epey farklı kılık kıyafet ve teçhizatla boy gösteriyorlardı. Ateşli silah taşıyanların sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu ve çizmelere sıkıştırılan tek tük piştovlar görülebilirse de, başlıca silahları, ölümcül kısa kılıçlar, Pappenheim işi rapierler³² veya savaş baltalarıydı. Bu şahsiyetler, geçici bir süreliğine, kendileri için hassaten kurulan bölüklere dağıtılırlardı. Tuttuğunu koparan, gözü kara kimselerdi; ne var ki, başlarına buyruk davranıp emir almayı sevmezlerdi.

rivayete göre, bir Kraliyet süvarisi, “eğer yalnızca bir kılıçla silahlıysa içtimadan muaf tutulurdu”. Ne de olsa, Kraliyet süvarisinin büyük çoğunluğu, kendisini ekâbir sınıfından kabul ediyordu ve piştovla savaşa gitmeleri yakışık almazdı. Bu atlılar ve Rupert, avlanmaya gittikleri vakitlerdeki gibi, çeliğin soğukluğunu ve dörtlü hücuma kalkan atları el üstünde tutuyorlardı.

Edgehill Savaşı, Kralın ordusunu Essex kontunun Londra ile olan ikmal hattına yollaması üzerine patlak verdi ve parlamentaristler, tabiri caizse, Kraliyet ordusuna bodoslama tosladılar. Kraliyet ordusu, Edge ismiyle bilenen sarp bir yamacın tepesine yerleşmişti. Buna mukabil Essex kontu, kısmen, Edge ve Kineton köyü arasında kalan “Kızıl At vadisindeki küçük bir tepeciğin” üstünde kurulu ordusuyla düşmanı açık bir savaşa kışkırtıyordu. Kralcılar, Edge’in zirvesinden aşağı inip daha alçaktaki bayırlık araziye yerleştiler ve ordularını, İsveç sistemine

uygun şekilde, dama tahtası formunda dizilen beş tugay piyadeye böldüler. Piyade tugaylarının kanatlarında, her biri ikişer hat şeklinde tertiplenmiş kalabalık süvari kuvvetleri mevcuttu. Keza *dragoon* alayları kanatlara konuşlandırılmışken, altı ağır toptan teşekkül eden bir batarya sağ kanadın gerisinde Bullet Tepesi’ne yerleştirilmiş ve 12 hafif parça, cephenin ön kısmında muhtelif mevzilere dağıtılmıştı. Rupert, Gustavus Adolphus’un “ürkek orta yolundan” iyice sapmıştı ve süvarilerine, ne destek tüfekçi birlikleri, ne de ateşli silahlar vermişti.

Essex kontu, öncü, ana muharebe gücü ve artçılardan oluşan üç tugaylık Felemenk sisteminden şaşmadı ve kuvvetlerini savaş meydanı boyunca sağdan sola yaydı. İlk iki kuvvet, “küçük tepeciğin” üstüne kurulmuşken; artçılar, arazinin yarattığı başka bir yükseltinin nimetlerinden yararlanmak amacıyla hafifçe sola kaydırılmıştı. Merkez hattında dokuz sahra topu vardı ve süvariler kanatlara atılmıştı.

Sol cenah süvarilerinin başında Sir James Ramsey bulunuyordu ve Ramsey birliklerinin önünde ve solunda tüfekçilerle dolu muhafaza setleri dikkat çekiyordu. James Ramsey saflarında üç top vardı. Muharebe hattının ters ucunda yer alan Sir William Balfour, ateş gücünü pekiştirmeye yönelik dört topla desteklenmişti ve Balfour’un hemen sağında, çalılıkların arasına gizlenmiş iki alay *dragoon* beklemekteydi.

Kraliyet taraftarları topluca hücumla geçtiler; fakat Rupert, Gustavus Adolphus’un muharebenin açılış safhalarında süvari taarruzunun faziletlerine dair koyduğu düsturun manevî etkisi altında, büyük bir *dragoon* alayı kanatlarından ilerleyip parlamentarist tüfekçileri çitlerden uzaklaştırır uzaklaştırmaz, hâkimiyeti altındaki süvari kolunu doğrudan düşmanın üzerine sürdü. Rupert kolu, ilk hatta 21, ikinci hatta yedi süvari alayından oluşuyordu. İkinci hattın vazifesi, ilk hattaki yoldaşlarına arka çıkmak

ve beklenmedik bir tehlike veya fırsat zuhur etmesi durumunda uygun tepkiyi vermektir.

Taarruz

Kralın talihsizliği, Kraliyet süvarisinde hizmet eden adamların takdire şayan niteliklerin yanında bazı zaaflar taşıyor olmalarıydı. Bu şahsiyetlerin kibri, belki de olumlu bir şeydi; ama bu küstahlık, hiç istenmeyen yer ve zamanlarda, mantıklı muhakeme ve emre itaatin önüne geçebiliyordu. Daha açıklayıcı bir tarzda ifade etmek gerekirse, Prens Rupert, savaşın hemen başlarında İsveç usulü bir cephe saldırısına geçebilen adamlara sahip olma konusunda ne kadar bahtı açıksa, mesele bu adamları zapturapt altında bulundurmaya geldiğinde o denli kısmetsizdi.

Atını çatışmanın göbeğine süren Sir Richard Bulstrode, Rupert’in, “ellerde kılıçlar olduğu halde, safları bozmadan düşmana mümkün olduğunca yaklaşma ve düşman saflarının arasına dalana değin,

*“Prens Rupert ... atlılara,
mümkün olan en yakın mesafeye
kadar ellerinde kılıçları, saflarını
bozmadan ilerlemeleri; düşman
hattı yarılarına değin, karabina veya
piştovlarını ateşlemeden düşman
ateşini göğüslemeleri ve nihayet hasıl
olan ihtiyaçlara göre ateşli silahları
kullanmaya başlamaları talimatını
verdi.”*

SIR RICHARD BULSTRODE

düşman ateşine karşılık verilmeksizin ilerlenmesi” talimatını anlatır. Bu, İsveç tekniğinden farklıdır. Göğüs göğüse muharebeye başlayana kadar kimse ateş etmeyecektir. Üçerli sıralardan meydana gelmiş saflardan oluşan sağ kanadın hepsi birden yürüyüşe geçti: “Kralcılar, insan havsalasını zorlayan bir yiğitlik ve kararlılıkla yürüdüler; ... ilerlemeye devam ederken, düşman topları ve küçük piyade bölükleri bunların üzerine mermi yağdırıyordu ... ne toplar, ne tüfekler, bunları adımlarını ayarlamak dışında yollarından alıkoyabildi.” Bu, disiplinli birliklerin düşman ateşi altında icra ettikleri ağır ve temkinli bir yürüyüşü; bu esnada, süvari neferleri bir hizada ilerliyor ve top gülleleri ve tüfek mermilerinin saflarda açtığı boşlukları derhal dolduruyorlardı.

Öte taraftan Ramsey, ateş gücünün yıkıcı kuvvetini pekiştirmek için iyi bir mevki seçmiş ve askerlerini, ön kısma bakan yamaçları cılız bir dereyle kesilen, ön ve sol tarafları ağaç ve çalılıklarla kaplı, pek yüksek olmayan bir tepeciğe yerleştirmişti. Bu engelleri aşmaya çabalayan Kraliyet taraftarları, ister istemez, askerî düzenlerinin bozulduğunu ve yürüyüşün bir anlığına yavaşladığını göreceklerdi ki, işte tam bu vakit, ateşli silahlara başvurmak için birebirdi. Ramsey’in ateş merkezli tertibatı içinde, süvarilerin arasına konuşlandırılmış tüfekçiler önemli bir yere sahipti. Hem süvariler, hem piyadeler altı saf derinliğe sahiptiler ve saflar halinde ateş edip nöbetleşe silahlarını doldurmak suretiyle kesintisiz bir ateş gücü yaratabilirlerdi. Muharebenin başında rakamlar düşük, cephele dardı; birlikler, aşağı yukarı dokuz süvari veya altı piyadelik bir genişlikten ötesine yayılamamıştı. Ne var ki, Ramsey’in derin formasyonları başına bela açtı. Zira Rupert, üç saf derinliğinden ibaret İsveç tertibatını kullanıyordu ve Rupert yayıldıkça, Ramsey’in kanatlarının arkasına sarkma imkânı doğdu. Nasıl olduğunu bilmesek de, Ramsey sol kanadını yana doğru “fevkalade uzattı”. Bu maksatla öne doğru sıraları çiftleyip bölüklerin ön cephesini genişletmiş; sıralar arasındaki mesafeyi açmış ya da daha basitçe, muharebe hattında boşluklar bırakarak yana kaymış olabilir.

*“Elini çabuk tutan ufak bir süvari
bölüğü, kocaman piyade hatlarının
altını üstüne getirebilir.”*

RAIMONDO MONTECUCCI

Ramsey’in bu seçeneklerden herhangi birini hayata geçirecek zamanı vardı. Gelgelelim, her halükârda sonuç, ya silahları doldurma vaktini artırıp ateş hızının düşmesine yol açacak, ya da muharebe hattında verdiği boşluklar, askerlerinin, karşılıklı yardımlaşmanın bahşettiği nimetlerden yeterince istifade edememelerine sebep olacaktı. Ramsey, hangi yöntemi tatbik etmiş olursa olsun, en nihayetinde sol kanadını yana doğru uzatıp muharebe hattını enikonu gerdi ve Rupert’in taarruzuna direnebilme kudretini kendi elleriyle zayıflattı.

Kralcılar, “hasımlarına yokuş yukarı saldırmak ve en az beş altı tane sık çalılık ve çukurun üstünden atlamak mecburiyetinde kaldılar”. Böylesi arazi şartları, süvari birliklerinin nizamını allak bullak

etmek için yeterliydi ve süre avlarında kazanılan üstün binicilik melekeleri bile, taarruzun bütünlüğünün kaybolmasının önüne geçemeyecekti. Zaten Rupert’in adamları da, neresinden bakılsa, İsveç ordusunun talimli süvarilerine eşdeğer değillerdi. Saf ve sıra düzenlerini koruma gibi belirgin bir kaygıları yoktu ve hücumla geçtiklerinde, muhtemelen düşe kalka, döne yuvarlana yangından kaçan bir kalabalığı andırıyorlardı.

Rupert’in tertip ettiği hücum ete kemiğe bürünür bürünmez, parlamentarist süvarinin cevabı geldi. Talim kitaplarından öğrendiklerine harfiyen sadık kalan süvariler, mevzilerinde sebatla bekleyip silahlarını çektiler ve “süvari, *dragoon*lar, karabinalar ve piştovlar arasına dizilen toplanı ateş ettiler; fakat Kral süvarisinin içine korku düşürecek hiçbir şey yapamadıklarını ve rakiplerinin daha pervasızca yaklaşmakta olduklarını gördüler”. “Daha pervasızca”dan kasıt, muhtemelen yakın dövüşü emreden bir trompet sesinin, hücumun son safhasını o anda başlatıyor olmasıdır.

Muharebe düzenlerini kolayca yitirmeleri bir yana bırakılırsa, Rupert atlılarının kalkıştığı hücum, yine de, İsveç tarzını öyle ya da böyle takip etmişti. İlkini yürüyüş, sonra tırıs, “akıcı tırıs” ve nihayet tek tek eşkine kaldırılan veya topluca mahmuzlanarak dörtlüye koşturulan atlar. Havada uçan bilyeler,

bu süvarilerden bir kısmını şüphesiz yere sermişti; ama mermilerin çoğunun, havada yok olup düşmüş olması da yüksek ihtimaldir. Silahların gümbürtüsü ve insanların haykırışı, bu gürültüye alışkın olmayan atları, en ılımlı ifadesiyle huysuzlaştırmış olmalıdır. Dahası hücum yönünün, ister istemez, Rupert süvarisini Radway Deresi namıyla bilinen ufak suyoluna sürüklemesi, saflar arasındaki intizamı daha da bozmuş olmalıdır. Görünüşe göre, bütün kanat öncelikle bu dereden geçmiş ve kendilerini bekleyen tüfekçi saflarına ve karabinalarla silahlı süvarilere ulaşabilmek için bayır yukarı dizginlere sarılmışlardı. Süvarilerden oluşan eski usul ateş platformu, bir kez daha abesle iştigalden başka bir şey olmadığını kanıtlamak üzereydi. Nitekim Ramsey'in adamları, "uzun namlulu [silahlarını] çok uzaktan, mesafeyi akılda tutmaksızın" ateşlediler; başka bir deyişle, karabinalarını, etkili olabileceği menzilin çok ötesine nişan alıp patlatmışlardı. Oysaki ateş gücüne dayalı bir savunmanın temel kaidesi, silahları, mermilerin yoğunluğunun hedefi vurmakla kalmayıp aynı zamanda ölüm veya yaralanmaya yol açacak denli bedene nüfuz edebileceği bir menzilde ateşlemektir. Ramsey'in adamları, düşmanla aradaki mesafe ürktücü bir aralığa inene kadar bekleyebilmek için gereken tecrübeye veya iradeye sahip değillerdi. Ya da, belki de, birkaç kendini bilmez neferin aceleyle ateşlediği silahlar, herkesin vaktinden erken ateş açmasına yol açmıştı.

Adamlar silahlarını vaktinden evvel, henüz ciddi bir zarar verme ihtimalleri yokken boşalttılar. Karabinalardan sonra sıra piştovlara geldi; ne var ki, ya bu tabancalar da erkenden ateşlenmişti, ya da şu veya bu sebeple pek tesirli olmamıştı. Süvari bölüklerinin arasında bekleyen tüfekçi piyadenin öyküsü de farklı gelişmedi; ama her halükarda, bu denli az sayıda tüfekçinin katkısı zaten asgarî seviyede olacaktı.

Saygıdeğer ordu komutanı, "Sol kanadımız, ikinci ateşten sonra hep beraber kaçtı" demişti. Anlaşılan o ki, Kraliyet süvarisinin aralarına dalmasından önce, yalnızca ilk iki saf ateş edebilecek vakti bulmuştu. Burada sözde İngiliz sisteminin başka bir yönü görülüyor: Ateş desteğine sırtını çevirmek pahasına, hücumun süratini katlamak ve düşmanla temas anını çabuklaştırmak. Bu yöntemde, adımlarını

yetiştirmeleri için piyadeleri beklemeye veya piştov ateşi açmak için dizginlere yapışıp duraklamaya hacet yoktu.

Daha en başta, doğru ateş etme vaktinde isabetli olamayan parlamentaristler, ateş güçlerinin gerçek etkisini sergileme imkânından mahrum kalmışlardı; ama Ramsey'in adamları, mücadeleye kılıçlarıyla devam ettiler. Gelgelelim, süvari hücumunun hızı, tüfek ateşinin dişe dokunur bir zayıat vermeden harcanması ve süvari darbesinin yırtıcı mahiyeti, yürekli, ama tecrübesiz savaşçıların gözünü yıldırıyordu.

Zapt Edilemeyen Taşkınılık

Ramsey'in adamları, bir bozgun havasında dağılmaya başlayacakları ana değin geri püskürtüldüler. Can havliyle kaçan askerleri durdurabilmek oldukça zordur; fakat bu vakada, muzafferleri, mağlupları takip etmekten vazgeçirmek de bir o kadar güç oldu. Bu takibin başındaki isim, görünüşe göre, Rupert'ti ve Bulstrode, bu muharebe "teknığının" vebalini tamamen Rupert'in hanesine yazar: "Ortaya çıkan başarıdan (ki zaferi kazanmasını zaferi korumaktan daha iyi biliyordu) adeta gözü boyanan Prens, top ateşini ve mevzilerini korumaktan tatmin olmadı; aksine tüm iştiağıyla, Keinton'un öte yakasına, Warwick istikametine doğru kaçan düşmanın peşine düştü". Bulstrode'un zehir zemberek sözlerine aldanmamalı; ne de olsa kendi alayı da kovalamaya katılanlar arasındaydı. "Ortalıkta düşman atlılarından iz kalmadığını gören ve kaçanları kovalamak dışında bir iş kalmadığı fikrine kapılan" ikinci hat birlikleri de, takibin çekiciliğine karşı koyamamıştı. Bütün süvari kanatlarının hep birlikte takibe katılmaları, aynen, bir an evvel sıcak teması arzulayan süratli süvari taarruzunu andırıyordu. Başka bir deyişle, ivme ve darbe uğruna, uyum ve denetim feda edilmişti.

Bu devirde, süvarilerden beklenen tam da buydu. Karşılarına düşen düşman süvarisini meydandan sürerek, bunların muharebenin ileriki safhalarında rol almalarını engelleyebilirler; hatta rakiplerini adamakıllı dağıtmayı becerebilirlerse, koca bir süvari kitlesini tamamen savaş dışı bırakabilirlerdi. Üstüne üstlük, meydana zafer mührünü bastıktan sonra yeniden toparlanmayı başarabilirlerse, görevlerini layıkıyla yerine getirmiş sayılırlar ve düşmanın takviye kuvvetlerinin yolunu kesmek

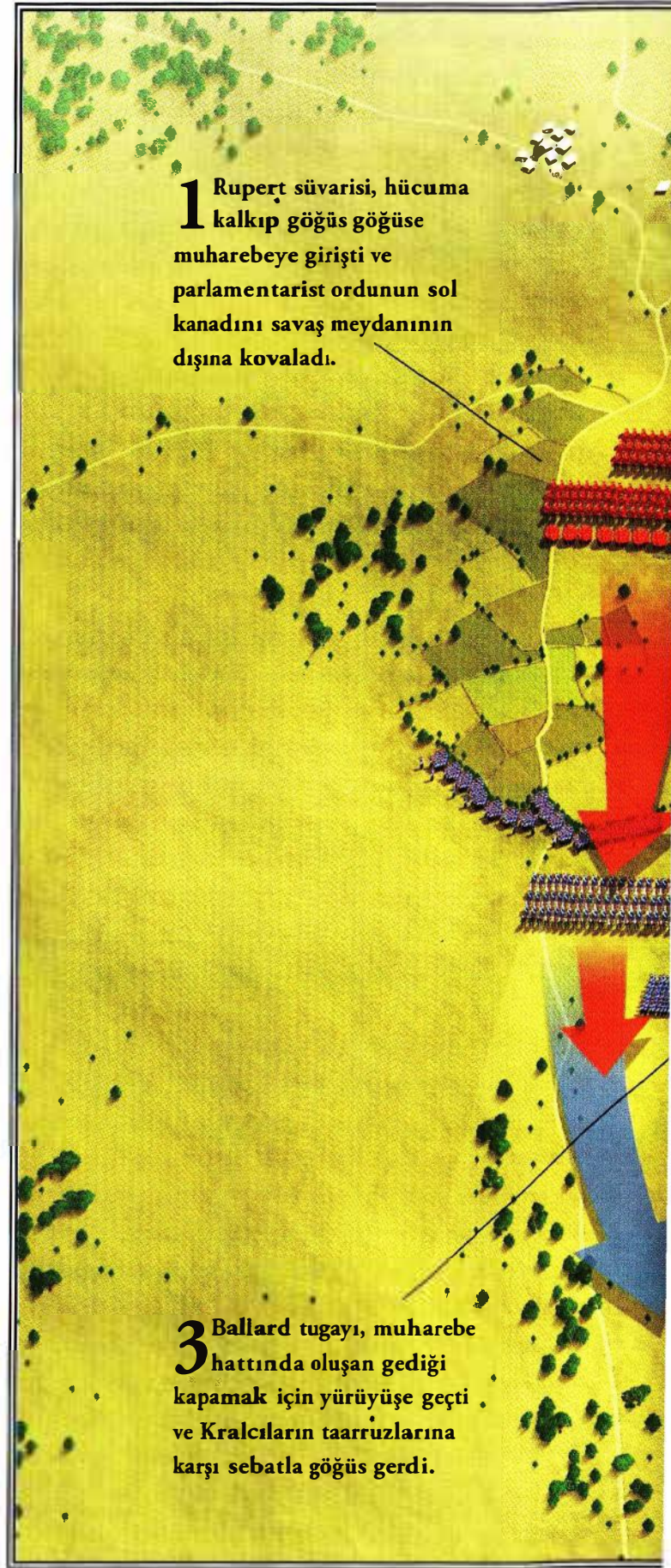
Edgehill Savaşı

1642

Kral I. Charles, parlamentaristleri Edgehill eteklerinde bir meydan muharebesi yapmaya zorladı. Karşılıklı muharebe tertibatları alındığında, kralcılar hücumla geçen taraf oldu. Kraliyet ordusunun kanatlarında hizmet eden *dragoon* askerleri, çalılık araziye temizleyip her iki taraftan topluca ilerlediler. Sağ kanatta Rupert atlıları, Ramsey komutasındaki süvari ve piyade tüfekçilerinden oluşan müşterek kuvveti yenilgiye uğrattı. Wilmot süvarisi, sol kanatta Fielding alayını ezip geçti ve parlamentaristlerin ana muharebe hattının solundan düşmanın gerisine sarktı. Zafer sarhoşluğundan başı dönen muzaffer süvariler, düşmanlarını savaş meydanının fersahlarca ötesine kadar takip ettiler. Ne var ki, bu esnada toparlanan parlamentarist piyadeler, gedikleri yamamayı becerdikleri gibi, tekrar Kraliyet yayalarının karşısına dikildiler. Ardından, ihtiyat süvari kıtasının yardımıyla, Kraliyet muharebe hattında bir delik açtılar ve iki Kraliyet tugayını yerle bir ederek, Kralın ordusunu gerisin geriye, savaşın başındaki mevzilerine sürdüler. Muzaffer kraliyet süvarisi, savaş meydanına geri döndüğünde, Essex kontunun zaferinin engellenemeyeceği kadar geç bir saatti.

Edgehill, Orta İngiltere'de, Kineton yakınlarında, Coventry'nin 32 km güneyinde, Stratford-upon-Avon ve Banbury yolunun ortasında yer alır. Savaş, bataklık ve fundalık, boş bir arazide vuku bulmuştu. Günümüzde, muharebenin cereyan ettiği toprak parçasının büyük kısmı, bir askerî tesisin sınırları içinde kalmıştır.

1 Rupert süvarisi, hücumla kalkıp göğüs göğüse muharebeye girişti ve parlamentarist ordunun sol kanadını savaş meydanının dışına kovaladı.

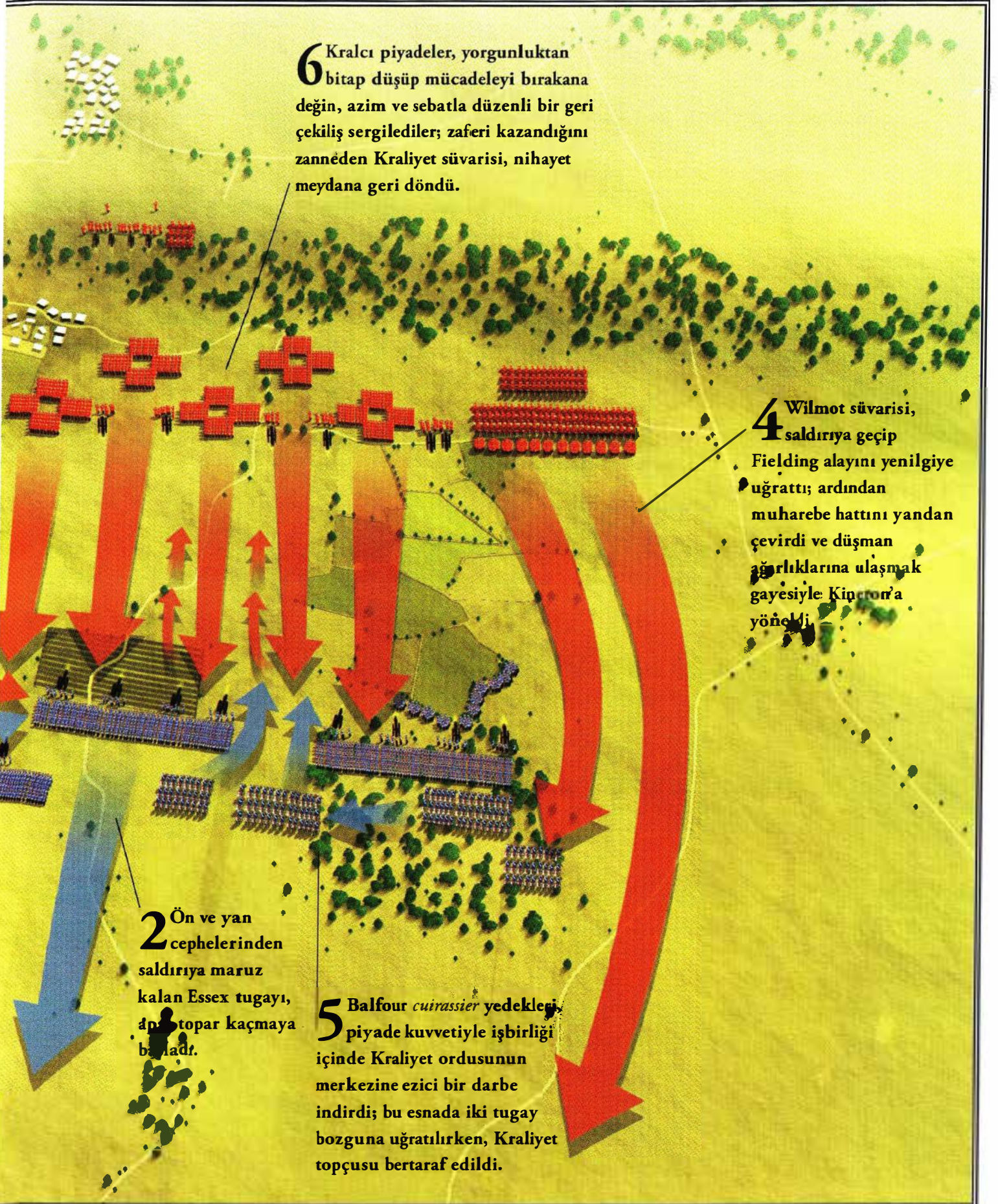
3 Ballard tugayı, muharebe hattında oluşan gediği kapamak için yürüyüşe geçti ve Kralcıların taarruzlarına karşı sebatla göğüs gerdi.

6 Kralcı piyadeler, yorgunluktan bitap düşüp mücadeleyi bırakana değin, azim ve sebatla düzenli bir geri çekiliş sergilediler; zaferi kazandığını zanneden Kraliyet süvarisi, nihayet meydana geri döndü.

4 Wilmot süvarisi, saldırıya geçip Fielding alayını yenilgiye uğrattı; ardından muharebe hattını yandan çevirdi ve düşman ağırılıklarına ulaşmak gayesiyle Kipton'a yöneldi.

2 Ön ve yan cephelerinden saldırıya maruz kalan Essex tugayı, dağılıp topar kaçmaya başladı.

5 Balfour *cuirassier* yedeklediği piyade kuvvetiyle işbirliği içinde Kraliyet ordusunun merkezine ezici bir darbe indirdi; bu esnada iki tugay bozguna uğrattılırken, Kraliyet topçusu bertaraf edildi.

veya düşman ağırlıklarını, sürülerini ve nakliye araçlarını ele geçirmek gibi daha az tehlikeli vazifelere yönelebilirlerdi.

Çağdaş askerî kitapçıklar, süvari birlikleri kaçan bir ordunun, haberleşme ve ikmal hatlarını ve savaş hazinesini kaybederek teslim bayrağını çekmek zorunda kalacağını belirtiyorlardı. Rupert'in ikinci hattının takibin cazibesine kapılıp yerinden ayrılması, Kraliyet ordusunu süvari mevcudunun yarısından etmişti. Dahası, bir süvari kanadının, düşman atlılarını alt etikten sonra dikkatini başka bir noktada yoğunlaştırabilmesi sık rastlanan bir meziyet değildi ve İngiliz İç Savaşı'na iştirak eden atlılar, geri dönerek baştan muharebe düzeni almanın değerini tatsız derslerle öğrendiler. Gene de bu takip, bazı bakımlardan Kraliyet ordusunun yararına oldu. Söz gelimi, bozguna uğramış süvarilerden bazıları, daha emniyette olacaklarını umdukları piyade kuvvetlerinin yolunu tutmuşlardı. Bunlardan biri olan Charles Essex tugayı, peşlerinde takipçileriyle çıkagelen bir miktar dost süvari, karşılarındaki Kraliyet piyadelerine tosladığı anda, bunlarla esaslı bir kapışmaya girmek üzereydi. Ne var ki, zaten askerlerin bazılarının tugayın arka saflarına sıvışmaya çalıştığı bir vakitte, düşman süvarisinin yan tarafta bitivermesi, dört alayın teker teker bozularak kaçışmaya başlamasına sebep oldu ve Essex, muharebe hattında büyük bir gedik ve bundan da büyük meselelerle yاپayalnız kaldı.

Mağlup parlamentarist süvarinin çoğu, soluğu artlarındaki Kraliyet atlılarıyla Kineton Köyü'nde aldı. Kralcılar, burada bulunan düşman ağırlıklarına dadanıp at ve top arabalarını ve diğer nakliye araçlarını yağmalamaya koyuldular. Bu eylemlere, dönemin askerî düşünürlerinin telkin ettiği şekliyle, düşmanın savaş malzemesine el koymak denemezdi; daha ziyade, en bayağısından bir yağma ve talan sürdürülüyordu. Kralcıların takibi, bu çağda çok sık yaşandığı gibi, soysuzlaşarak kendini bilmez bir hırs ve iflah gelmez bir başıbozukluğa dönüşmüştü.

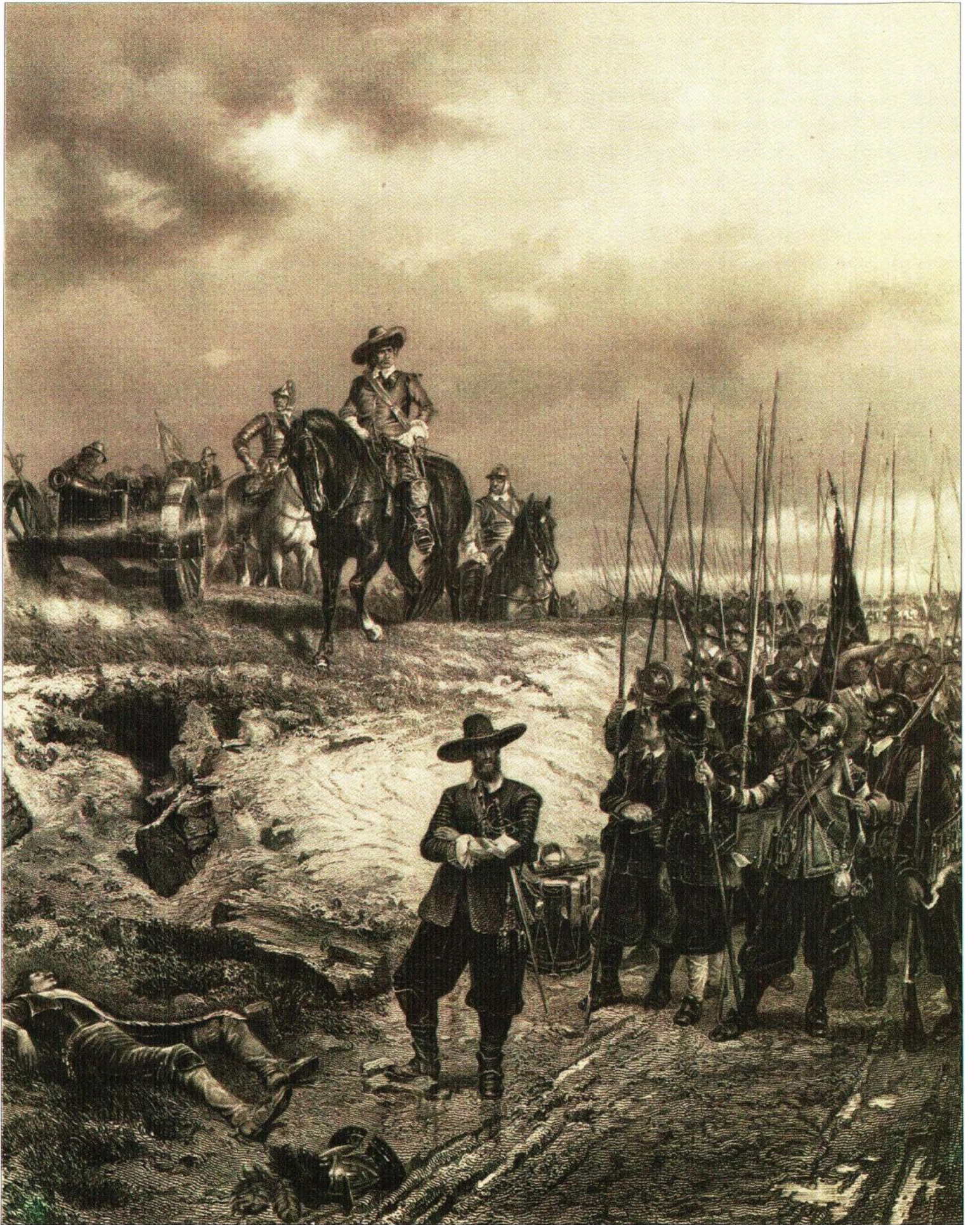
Parlamentaristlerin sağ kanadını da benzer bir kader bekliyordu. Savaş meydanının bu tarafındaki atlılar, yine benzer biçimde, ateş gücü esaslı Felemenk tarzına göre dizilmişlerdi. Sağ cenahın komutasına sahip olan Balfour'un emrinde üç süvari alayı vardı; fakat bu kuvvet, Essex'in ağır süvarilerden bir ihtiyat

kıtası kurma fikrinden ötürü biraz zayıflamıştı. Essex, bu zafiyeti, iki *dragoon* alayını, çalılık ve fundalıklar arasından avlanmaları için bu bölgeye tahsis ederek telafi etti. Aynı zamanda, "En iyi sahra toplanımız, sağ kanada hâkim bir mevkiye konuşlandırıldı" diyecek kadar da yakın ilgi göstermişti. Dahası, arazi yapısı Balfour'un lehineydi. Öyle ki sağ kanat kuvvetleri, onun gibi küçük, ama Radway Deresi'nden biraz daha derince bir suyun arkasına dayandığı gibi, etrafı çimenlik toprak parçaları ve bataklık kümeleriyle kuşatılmıştı. 1642'de, gerçekten de, burası sulak bir fundalık araziydi; alçak tepenin sağ etekleri, gönlünce palazlanmış çalılarla kaplıyken, bunun hemen önündeki bodur ağaçlarla dolu alan, çukurlar ve suyollarıyla kesilmişti. Açık olan şuydu ki, bu arazi parçası, süvariler için tam bir baş belasıydı; yanaşık düzende tertiplenen birlikler için uygunsuzdu; buna karşın, *dragoon* erleri için bir nevi doğal yaşam sahasıydı.

*Dragoon*lar at sırtında hareket etseler de, süvari kuvvetlerinin bir parçası kabul edilmiyorlardı. Bu birlikler, halen olgunlaştırılmayı bekleyen çömez bir uygulamanın temsilcileriydiler. Bu atlı piyadeler, mevzilerine at sırtında süratle gidiyor, bineklerinin yularını güvenli bir yere bağlıyor ve kapağı, sağda solda gözlerine kestirdikleri gizlenme yerlerine atıp, çoğunlukla gevşek düzende, yaya savaşçılar olarak savaşıyorlardı. Buradaki arazi şartları, ordunun kanatlarını güvence altına almak ve eğik açılardan, pusuya yattıkları yerlerden hücumla kalkmış süvarilere ateş açmak gibi, *dragoon*lara verilen muharebe görevlerine son derece uygundu. Gevşek düzende vuruşan avcı neferleri olarak muharebe hattının ilerisinde de kullanılabilirlerdi. Nitekim Edgehill'de, Kraliyet süvari kanatlarının önünde, Essex'in "avcılarını" bertaraf etmek amacıyla, yine avcı *dragoon*lar istihdam edilmişti. Balfour kanadında yer alan *dragoon* alaylarından biri, ikinci alaydaki silah arkadaşlarına nazaran daha az zarar gördüğüne göre, bunlar Kraliyet süvarisine fırsat tanımadan ilk hamleyi yapmayı başarmış olmalıdırlar. Manzaranın bütününe bakıldığında, atlardan ayrı yürütülen karşılıklı kavgada, parlamentaristler yenilgiye uğrayıp alelacele savaş meydanından kaçmış gibidirler.

Kanadın Arkasına Sarkma

Kraliyet ordusunun sol kanadında yer alan süvari birliklerinin kumandanı Lord Wilmot, düşmanı

TOPÇU VE SÜVARİ NEFERLERİ, İç Savaş'ta, dışbudak ağacından çelik uçlu mızraklarıyla tüfekçileri süvariye karşı koruyan bir mızraklı piyade bölüğünü tepeden seyrediyor.

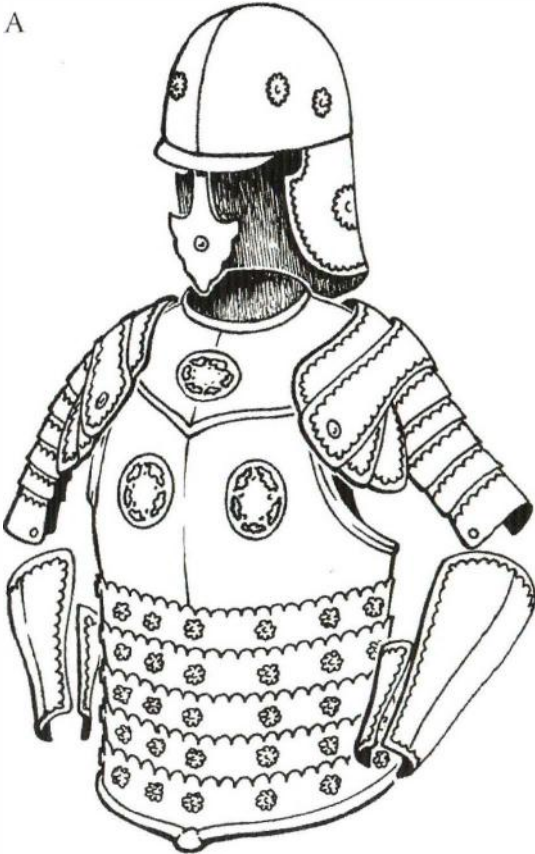
dize getirmek için başka bir süvari taktiği deniyordu: kanadın arkasına sarkma. Kraliyet ordusunun nasıl tertip edilmiş olabileceğine dair bir yaklaşıma göre, Wilmot, tugayını Sun Rising Tepesi'nden savaş meydanına indirirken, Essex kuvvetlerinin yayılım sahasını en ince ayrıntısına kadar tetkik edecek bir görüş açısına sahip olmuş ve hasmının sağ kanadının etrafından dolaşmasını sağlayacak müsait bir yol tespit etmiş olabilir. Süvari savaşçılığının inceliklerine vakıf tecrübeli bir süvari kumandanı olan Wilmot, böylesi kışkırtıcı bir fırsatın üzerine atlayacak ve Essex kuvvetlerinin sağ kanadının yanından dolaşıp düşmana arkadan saldırma tasavvuruyla ilerlemeye başlayacaktı.

Aslına bakılırsa, Wilmot'ın doğal hedefi, Balfour'un öne çıkmış iki alayı olmalıydı; ama anlaşılan Balfour, ilk hattını, sağ kanatta bulunan piyade tugayının gerisine, Wilmot'un taarruza yelteneceği bölgenin dışına çekmişti. Bir bakış açısına göre, geri çekilen bu alaylar, Charles Essex tugayının hezimetıyla açılan gediği yamamaya yardım ediyorlardı. Herhalde bu yardım eylemi, tam da Wilmot'un saldırısının,

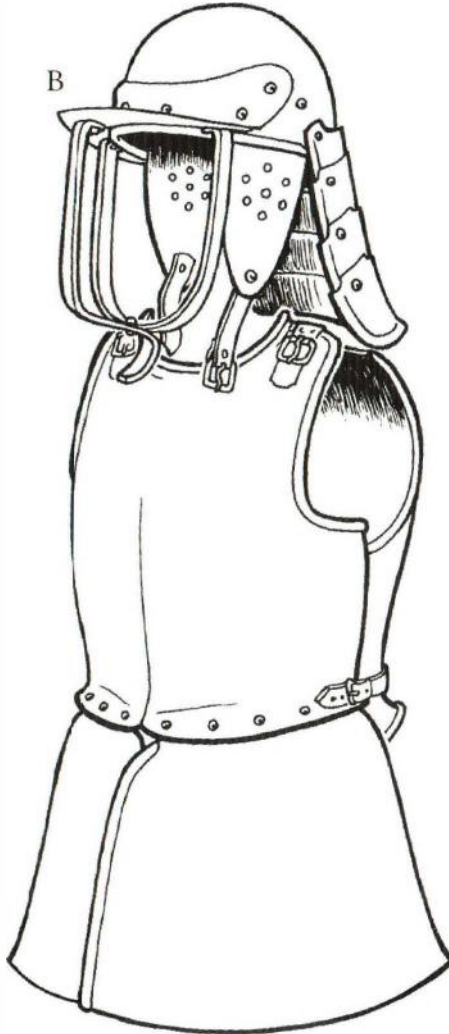
düşmanın muharebe hattının solundan dolanmak amacıyla yönünü güneye çevirdiği vakitlerde gerçekleşiyordu. Bununla birlikte güneye çark etmede, çalılık arazi, top ateşi ve atlarından inmiş vaziyette mevzilenmiş *dragoon* neferlerinden sakınma temayülü de kendi üzerine düşeni yapmış olmalıdır. Bu etkenler bir yana, yokuş yukarı çıkan bir at, genellikle fark etmeden yana doğru kayar. At ne kadar düz bir istikamet tutturarak ilerlese de, belli belirsiz yolundan sapar. Bunun hesap kitaba dayanan bilinçli bir tasarı olduğundan emin olamasak da, Wilmot'un

ZIRHIN TARİHİ GELİŞİMİ. A-) 17. yüzyılın başlarında, gövdenin üst kısmını büyük oranda örten Doğu Avrupa zırhlarında, belirgin bir Türk ve Moğol etkisi görülebilir. B-) İngilizler, mafsallı boyun koruması ve yüzü örten üç çubuğuyla hemcinslerinden ayrılan süvari miğferini geliştirmiş olsalar da, atlı askerler, 1600'lerin ortalarında basit sırt ve göğüs levhaları kullanmakla yetiniyorlardı. C-) 1700'lere gelindiğinde miğferler, üç köşeli şapkaların altına giyilen çelikten takkelere; vücut zırhları ise, Prusya tarzı kısa ve süslü cuirasslara indirgenmişti. Bazı milletler, sırt zırhlarını toptan kaldırmışlardı.

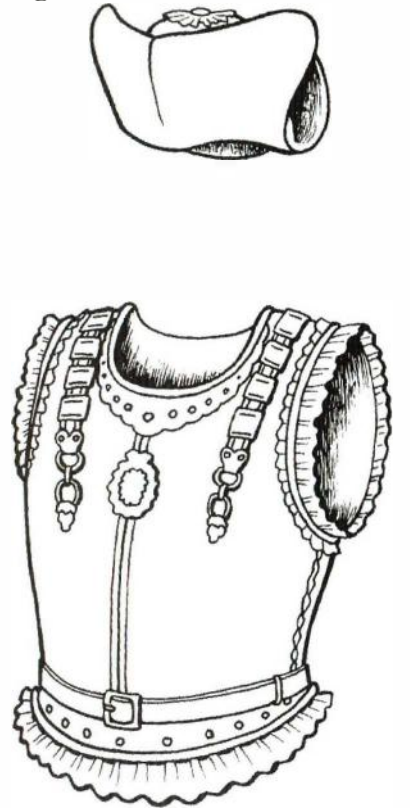
A

B

C

emri altındakilerin ciddi bir bölümü sola kaydı ve hiç kimseyle çarpışmaya girişmeksizin parlamentarist kanadın çevresinden dolaştı.

Muharebenin görgü şahitlerinden Nathaniel Fiennes şöyle yazar: “[düşman] ordumuzla birazcık bile olsa mücadeleye girişmeksizin doğrudan Keynton’a gidip arabaları yağmalayana değin, bu atlıların nerede olduklarını veya ne yaptıklarını bilen tek bir askere bile rastlamadım”. Yine de Wilmot’a bağlı bazı birlikler, bir kavis çizerek ileri atıldılar ve Balfour’un ikinci hattında hizmet eden Fielding alayına bindirdiler. Parlamentaristler, kılıçlarını kınlarından çekmeden karabina ve piştovlarını ateşlemeye çalıştılar. Bu yüzden de, kendilerinin iki misli bir kuvvetin pençesine düştüklerinde hareketsiz vaziyetteydiler. Bozguna uğrayıp dağıldılar ve kaçmaya başladıklarında Wilmot’un süvari askerlerini yine peşlerinde buldular. Hezimet dalgaları, atlarına ulaşmak için koşuşturan veya atının sırtına henüz çıkabilmiş olan bir kısım *dragoon*ları da avucuna almış gibidir.

Göğüs göğüse süvari mücadelesine ne talimli ne de hazırlıklı olan bu askerler, geri çekilmeye yeltenseler de, sonuç doludizgin bir kaçış oldu. Rupert kanadı ile birlikte düşünüldüğünde, mağlubun ve galibin birbirine dolandığı bir süvari yumağının, meydanın öbür ucunda muzaffer atlılar öfkelerini piyadelerden çıkarırken, savaş meydanında tozu dumana kattığı dramatik bir sahne canlanır gözümüzün önünde. Fairfax neferleri, alay tertibatları at nalları altında ezilip ufalanmadan önce yalnızca bir kere ateş edebilmişlerdi.

Lord Digby’nin idaresi altındaki Wilmot ikinci hattı, takibe katılanlar arasındaydı. Bu birlikler, Kraliyet ordusunun süvari ihtiyat kıtasının kalan yarısıydı ve sonunda bunlar da insan ve at israfından başka bir şeye hizmet etmediler. Parlamentaristlerin sağ kanadının darmadağın edildiği su götürmez bir gerçektir; ama bu arada Kralcıların sol kanadı da, artlarına takıldıkları düşman neferlerinin peşinde, her biri bir yöne saçılmış şekildeydi. Wilmot’un komutası, bölük pörçük, gelişigüzel bir hal aldı. Söz gelişi, Wilmot kendini, Little Kineton çitleri etrafında bir çarpışmaya kaptırmışken, Digby ganimet peşine düşmüştü.

Bununla birlikte Sir Charles Lucas, daha akli başında askerî kuramcılarının sözcülüğünü

yaptıkları şeyi yapmayı becermişti. Cromwell taktik reformlarının gelişini müjdelercesine, üç farklı alaydan topladığı yaklaşık 200 süvariye geçici bir muharebe kuvveti halinde örgütledi ve bunları yeniden çatışmaya soktu. Ne var ki, Lucas’ın elini taşın altına soktuğu söylenemezdi; tek yaptığı, zaten kaçmakta olan piyade askerler üzerine çullanmak oldu. Subaylarından biri, John Smith, *Banner Royal*’i (Kraliyet sancağını) geri almaya muvaffak oldu olmasına; fakat Lucas da kaçan düşmanlara nefes aldırılmadan kovalanmasının yararlarını öven kadim düsturun ötesini görebilecek biri değildi. Hâlbuki bu davranış muharebenin kaderine doğrudan etki edecekti; çünkü Kraliyet süvarisinin mağrur tavırlarla meydanı terk ettiği ve Kralın atlı muhafızlarına, oğullarını çarpışmaların uzağında güvenli bir yere nakletmelerini emrettiği bu vakitte, parlamentarist süvari, birdenbire meydandaki tek atlı kuvvet olarak kalmıştı.

Yedek Kuvvetler Göreve!

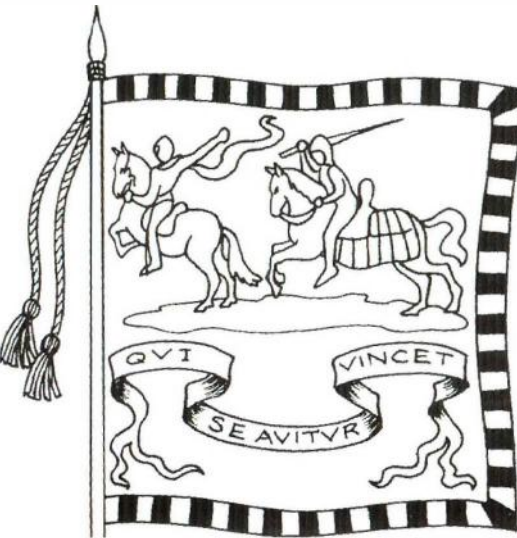
Essex kontu, süvarilerden oluşan bir yedek kuvvet ayırmıştı. Ordusunda hizmet eden *cuirassier* süvarilerinin hepsini, bağlı bulundukları alaylarından koparmış ve muharebe hattındaki gedikleri doldurabilecek veya etkili darbeler indirebilecek cinsten, kalabalık ve ağır zırhlı bir şok birliği haline sokmuştu. *Cuirassier* askerlerinin bir araya getirilmesi, *cuirassier*ler ile sıradan atlılar arasındaki temel farklılığın nasıl anlaşıldığını da gözler önüne serer. Bu adamların çoğu, Otuz Yıl Savaşları’nın tozunu yutmuş emektarlardı ve tıpkı Rupert gibi, ateş desteğini bekleme ihtiyacı duymaksızın icra edilen süvari hücumunun sürat ve çarpma gücünü takdir ediyorlardı.

Balfour, savaşın en tehlikeli anlarından birinde, parlamentarist piyadeler üzerlerindeki baskıyı daha fazla taşıyamayacak gibi görünürken, bu ağır ihtiyat süvarisinin bir kısmını görev başına çağırdı. Piyade birlikleri arasına yerleştirilen yedek süvariler, tam da Kralın piyade kuvvetlerinin karşısına, başka bir deyişle, mücadelenin göbeğine atılmış oldular. Bu süvariler, vücutlarını tepeden tırnağa örten *cuirassier* zırh takımları giyen ve kendi ahırlarında besiyeye çektikleri bakımlı atların sırtında vuruşan beyzadelerdi. Bu bileği bükülmesi güç kuvvet, “ortalıkta kendilerine

karşı koyacak hiçbir atının olmadığını gözlemleyip saldırıya geçti ve mızraklardan biraz canı yandıysa da, mermilerden neredeyse hiç etkilenmedi". Gerçi pek fazla zarara uğramamış olsalar da, Kraliyet piyadesi üzerinde de ciddi bir etki yaratamadılar ve hücumla başladıkları mevzilere geri döndüler.

Bunun ardından Balfour, haddinden ince yayılarak formasyonundaki birliklerden birinin yan cephesini açıkta bırakan Fielding tugayının taktik hatasından istifade etmek maksadıyla, ihtiyat kuvvetinin geri kalanını devreye soktu. Bütünlükten yoksun formasyonun yan ve ön cephelerine elverişli bir açıdan yaklaşan Balfour ağır *cuirassier*leri, "büyük bir kararlılıkla ... düşmanın sakin olduğu yerlere saldırdı". Piyade alaylarından biri, diğerlerinden ayrı düşmüştü ve Balfour'un taarruzu, tüm hışmıyla bu noktaya yöneldi. Balfour saldırdı "ve yarıp geçtiği alayın büyük kısmını silah arkadaşlarından ayırıp yapayalnız bıraktı; sonra da bir miktar piyademizin yardımıyla başka bir alayı mağlup etti".

Parlamento, süvarilerden bir yedek kuvveti el altında bulundurmak suretiyle iki piyade alayını yenilgiye uğratıp perişan etmişti. Fazla geçmemişti ki, Fielding tugayının tamamı havlu attı ve Balfour süvarileri, bunları muharebe hattından uzaklara kovaladılar. Fielding tugayına mensup askerler, kaçarken hafif topları işleten adamları önlerine katıp sürdüler. Bu esnada bazı parlamentarist atlılar, süvari savaşıncılığının en faydalı taktiklerinden biri olan topçu bataryalarını bertaraf etme işini üstlendiler; bunlar, atlarından inip falyalarına nal mızrakları çaktıkları topları kullanılamaz hale soktular. Aynı vakitlerde diğer atlılar, kaçan düşman askerlerinden ellerine geçirdiklerini öldürmekle meşguldü; fakat Rupert ve Wilmot'un "şövalye ruhlu Kralcılar"ının aksine, geleneksel başıboş yağma ve talan faaliyetlerine bulaşmadılar. Bu süvarilerin büyük kısmı, sancak veya şahsî ganimetler edinmek yerine, önde gelen şahsiyetleri rehin almakla yetinip tekrar savaş düzenine girdiler. Silah arkadaşlarının teşkil ettiği muharebe

İNGİLİZ İÇ SAVAŞI'NA katılan süvari birliklerinin dalgalandırdığı sancaklar, çoğunlukla takriben 0.2 m2 ebatlarında, ipek veya tahta boyama, kenarları ekose, genellikle yiğitlik ve dini simgeleyen şahsî veya siyasî alametlerle bezeli son derece çeşitli tasarımlardı. Burada sergilenen sancakların tamamı, 1643'te, Sir Nicholas Crisp kuvvetlerini Cirencester'da yenilgiye uğratan Essex kontu tarafından ele geçirilmişti. Sol üst: Kimliği belirsiz bir komutanın alayı. Sağ üst: P. Cooper alayı. Sol alt: Sir John Culpepper alayı. Sağ alt: Lord Henry Spencer alayı.

hatlarına geri döndüler ve ihtiyat kuvvetinin diğer yarısının saflarını düzenlerken yararlandığı emniyet ortamından onlar da istifade ettiler.

Balfour, geri dönmeyenler arasındaydı. Balfour ve kumandanlarını takip eden bir refakatçi kafile-si, taarruz ateşini canlı tuttular ve atlarını, Edgehill yamaçlarında kurulu altı topluk ana Kraliyet bataryasına sürdüler. Balfour ve yoldaşları, bataryaya yandan saldırdı ve topçu neferlerini ve topları korumakla vazifeli muhafızları dağıttı. Yanlarında topları tıkamaya yarayacak çiviler olmadığından, ağır topları ateş ettikten sonra eski pozisyonlarına çekmeye yarayan at koşumlarını ve boyundurukları kesip kırdılar. Bir sürü başka maceraya daha atılmış-lardı; ama gözün gördü-gü yerde düşman süvarisi yoktu ve onlar için de baş-tan harp nizamına girmek ve dinlenmek için vakitlice muharebe hattının gerisine çekilmek sorun olmadı.

Savaş meydanında kendilerine meydan okuyacak rakip bir süvari kuvvetinin olmamasının keyfini süren bu *cuirassier* kuvveti, başka bazı çarpıcı eylemlere katılmaktan geri durmadı. Müşterek bir saldırıda piyade yoldaşlarına yardım eden *cuirassier* süvarileri, aralarında savaş meydanının en iyi iki alayı da bulunan, hâlihazırda hayli hırpalanmış Kraliyet mızrakçı kitlelerine yandan bindirip hurdaşaş ettiler. Piyadelerin elbirliğiyle bunları önce geri ittiler, sonra bölüp paramparça ettiler. Bundan sonra, günün ilerleyen saatlerinde, neden sonra savaş meydanına dönmeye gayret sarf eden bir miktar Kraliyet süvarisinin üzerine atıldılar. Bir oraya bir buraya gönüllerince müdahale eden ve komutanlarının işaret ettiği hedeflerin karşısına tüm heybetiyle dikilen bu kuvvetli kitle, emsalsiz bir etki yaratmış ve parlamentarist piyadenin yetersiz muvaffakiyetlerini, bir ordunun diğeri üzerindeki kati zaferine çevirmişti. Bu ana değin taraflar, sonuçsuz bir beraberlikle yetinmişlerdi; ama şimdi Essex kontu kavgayı kazanırken, ağır süvari yedekleri ona zaferi getiriyordu.

Sözüm ona muzaffer Kraliyet süvarisi, akşamüstü-ne doğru ağır aksak savaş meydanına geri dönmeye başladığında, galip Kraliyet ordusunun diğer neferle-riyle zafer mutluluğunu paylaşacağını zannediyordu. Oysaki yaya silah arkadaşlarını, mağlup ve fena halde örselenmiş, Radway Deresi boyunca pusmuş vaziyette buldu. Ne var ki, fazlasıyla dağınık, yorgun ve geç kalmış Rupert ve Wilmot süvarilerinin yenik yoldaş-larının durumunu iyileştirmek için yapabileceği bir şey yoktu artık. Bu atlılar, karşılarında düşen düşman kuvvetlerini alt etmişlerdi etmesine; fakat bu başa-

rılardan sonra yeniden savaş düzenine girmekteki ihmalkârlıkları, Edgehill Savaşı'nı rakip komutan-ların zafer hanesine yazdır-mıştı. Aynı atlılar, İngiliz süvari hücumunun savaş kazandıran bir silah ola-bileceğini başarıyla ispat etmişlerdi. Gelgelelim, bu sistemin, karşılıklı süvari mücadelesinde bahşetti-ği üstünlüğü pekiştirici

*“Süvarilerin hücumla kalktığında,
hep bir arada durmaları ve dağınık
vaziyette takibe geçmemeleri
gerektiğini ne kadar vurgulasak azdır
... İlk yüz adım boyunca rahvan
bir yürüyüşle ilerlenmeli; mesafe
daraldığında hız artırılmalıdır.”*

DE SAXE

unsurlarla geliştirme konusunda sınıfta kalmışlar ve en nihayetinde, İngiliz hücumunu savaş kazandırıcı değil, kaybettirici bir tekniğe yozlaştırmışlardı.

Bu acı tecrübeden çıkarılan ders, sadece Edgehill'e iştirak eden veya tanıklık edenlerle sınırlı kalmadı. 1643 Temmuz'unda, Byron ve Wilmot, Roundway Down'da, parlamentarist hasımlarını başarıyla meydandan süpürdüler; komutaları altındaki askerleri tekrar savaş düzenine soktular; çarpışmaya geri dönerek Waller ordusunu önce durdurup sonra imha ettiler. Baştan muharebe tertibi alma ve harekete geçme melekesi, Oliver Cromwell ve *Ironsides*lerinin³³ ellerinde bir disiplin sanatına yükseltildi ve en göze çarpanı Marston Moor olmak üzere, İngiliz İç Savaşı'nın daha geç tarihli çarpışmalarında savaş kazandıran unsurlar arasındaki yerini aldı. 17. yüzyıl ortalarında, ateş desteği olmaksızın tek başına icra edilen şok süvari hücumlarından elde edilen başarılar, dünya genelinde atlı birliklerin ateşli silahlarla teçhiz edilmesi uygulamasının askıya alınması gibi bir sonuç doğurmadı. Bununla beraber şevk, kararlılık ve disiplinle gerçekleştirildiği takdirde,

MARLBOROUGH DÜKÜ JOHN CHURCHILL (1650–1722), tam takım süvari zırhıyla birlikte resmediliyor. Çağının en büyük generallerinden biri olan Marlborough, Blenheim (1704), Ramillies (1706) ve Oudenaarde (1708) savaşlarında müttefikler hesabına zaferler kazandı. Bu portresi, Adriaen van der Werff'in (1659–1722) elinden çıkmıştır.

süvari hücumunun ateş gücünü alt edebileceği fikri insanların zihnine enikonu nüfuz etmeye başladı.

Ramillies (1706): Kitlese Süvari

İrade ve metanet, 1600'lerin sonunda Avrupa'nın en itibarlı atlıları kabul edilen Fransız süvarisinin öne çıkan özelliği idi. XIV. Louis'nin atlı *Maison Roi* (hassa alayı) birliklerinin ateş altında sergiledikleri örnek

alınası cesaret ve sebat, ateş gücü ve süvari darbesini, Fransız süvari kuvvetlerinin diğer unsurlarına yayılacağı gibi, ustalıkla icra edilen eylemlerde birleştirmek suretiyle, disiplinli süvari manevralarını yepyeni ufuklara taşımıştı. Fransız tekniği, Felemenkliler, imparatorluk taraftarları ve İngilizlerle girilen birmek bilmez savaşlarda bilenip keskinleştirilse de, özünde bilindik *caracole* yöntemine dönüşten başka bir şey değildi. Ne var ki, bu sefer daha talimli askerler ve daha güvenilir silahlar iş başındaydı.

Fransızların ateş gücüne geri dönüşü, Batı Avrupa'nın diğer süvari komutanlarını etkiledi. 18. yüzyılın başlarında süvari neferlerinin çoğu, kılıçlarını a ilaveten iki piştov taşıyorlardı. *Dragoon*lar gibi başka bazı süvarilerin ayrıca karabina tüfekleri vardı. Silahlarının menzili yaya rakipleriyle boy ölçüşmeye yeterli değildi ve piyade alayları için, uzaktan atışlarla süvari avlamak hâlâ çocuk oyuncağıydı; ama yine de, Fransız atlıları, kılıçlarıyla düşman saflarına dalmadan

önce, ateşli silahlarıyla karşı taraftakilerin düzenini bozmayı tercih ediyorlardı. Bunlar takımlar, ya da mekân elverirse, bölüklerden ibaret askerî kollar oluşturuyor ve tırısı kaldırdıkları atlarının sırtında, usulca düşmana yaklaşıyorlardı. 50 m kadar yakın a geldiklerinde, ilk piştovlarını çekip ateşliyorlardı.

Eyere asılı tabanca kılıfındaki ikinci piştov, ilkiyle değiştirildikten sonra yaklaşık 25 m'den ikinci atış yapılıyordu. Bu atlılar, silahlarını boşaltmalarının ardından, genellikle saflar halinde çark ediyorlar ve aynı işlemi tekrarlama sıraları gelmeden evvel, emniyetli bir mesafede silahlarını dolduruyorlardı. Ardından, diğer süvari erleri aynı manevrayı

icra ediyorlardı. İmalat sahasında yaşanan tüm ilerlemelere rağmen piştovlar, halen isabet yüzdesi düşük ve yalnızca kısa menzillerde etkili, keyfekeder silahlardı. Şok hücumuna geçme sırası geldiğinde, ilk grup, yine eskisi gibi ilerleyip ateş ediyor; fakat düşmanla aradaki mesafe 20 metrenin altına iner inmez, ikinci piştovların yerini kınlarından çekilen kılıçlar alıyor ve düşman hattına varıncaya değin, atlar aynı tırıs temposunda sürülüyordu. Bu şekilde, düzenin yitirilmesi veya süratte yaşanan iniş çıkışlara bağlı olarak enerjinin bir zerresi bile israf edilmemiş oluyor ve hemen hemen, süvari botlarının birbirine değdiği kapalı ve yanaşık bir düzen, adeta yürüyen bir duvarın ezici etkisini yaratıyordu. Bundan sonra göğüs göğüse mücadeleye tutuşan Fransız süvarisi, düşman güruhunu yarararak kendine bir yol açıyordu. Disiplin ve cesaretleri, bu adamakıllı özen isteyen teknikte, Fransızları alt edilmesi ihtimal dışı bir güç haline getirmişti.

Müttefiklerin buna cevabı, adamlarını düşman erlerinin yakasına yapışıp öldürmeye teşvik etmek oldu. Müttefik kurmayları, bir kural dâhilinde açılan muntazam ateşi reddediyor; yakın dövüş vakti gelip çatana kadar menzil dışında kalıyor ve piştov kullanma kararını, acil durumu bizzat yaşayan bireyin tasarrufuna bırakıyorlardı. Bunlar, esas işi kılıçların gördüğü İngiliz sistemini takip ediyorlar ve adi yürüyüşle harekete geçirdikleri atlarını, tırısla hızlandırıyor; nihayet, yine bot bota icra edilen süratli bir koşuyla düşmana bindiriyorlardı. Rahvan yürüyüşe kıyasla daha fazla ivme ihtiva eden bu koşular, doğal olarak daha büyük bir etki yaratıyordu. Dahası, ilk safın hemen peşi sıra devreye giren ikinci saf, düşman hattı üzerinde ikinci bir dalga etkisi bırakmaktaydı. Bu hücumlar, belki İngiliz İç Savaşı'nın süratli koşuları, ya da Lehlerin dörtmala süvari taarruzlarıyla aynı kefeye konamazdı; ama gene de, çoğu vakit, düşmanı tepetaklak yere serebilecek denli sert darbeler indirebiliyorlardı. Müttefiklerin bu konudaki en özgün katkıları, tımar edilip besiyeye çekilerek her daim muharebeye hazır tutulan iri ve kuvvetli savaş atı nesilleri yetiştirmeleriydi. Meşhur imparatorluk kumandanı Prens Eugène, İngiliz, Danimarka ve Felemenk atlarının kusursuz vaziyetlerine parmak basan tek kıdemli askerî subay değildi. İri adamların iri atlar üzerinde tertip ettiği bu

disiplinli, yürüyen duvar, muhalif kuvvetler arasında kargaşa ve düzensizliğe yol açıyordu. Üstelik talim ve tecrübe, bu hareketli duvarın sıkışık nizamından asla taviz vermemesini sağlıyordu. Bunun anlamı, çarpışma anında iki adamın karşısına sadece bir kişinin düşmesi gibi muazzam bir avantajdı. Şu halde, muharebenin hercümercinde düşmanın düzeni bozulduğu vakit, o ana değin saklanmış piştovlara uzanmak mümkündü.

Dertop olmuş vaziyette hep birden ilerleyen bu atlıların, ellerini dizginleri tutmakla meşgul etmelerine gerek yoktu. Bu yüzden de tek ellerinde kılıçları, diğer ellerinde piştovlarla bir silaha karşı iki silahla donanmışlardı. Elbette bu da başlı başına muazzam bir üstünlüktü; çünkü neredeyse hedefle burun buruna olunduğu o anlarda, piştovlar gayet etkiliydi. Boş bir piştov, olduğu gibi fırlatılıp atılabilir; bir nevi topuz niyetine savrulabilir veya hiç yoksa tehdit amaçlı kullanılabilirdi. Bir İngiliz kaynağı, ateş etmeden evvel namluyu düşmanın yüzüne yaslamayı önerir; ne de olsa, yüzüne silah dayalı biri, silahın dolu olup olmadığını bilecek halde değildir. Bu, elde olmadan bir irkilme veya tereddüt anının yaşanmasına sebep olacaktır ki, bu esnada, kılıcı saplamak için uygun bir açıklık bulunabilir. Bu meşum çelik kılıçlar, düşman etini lime lime doğramak için kullanılabilecekleri gibi, kabzanın tersiyle düşman atının alnına indirilecek bir darbeye de, atı sersemletmeye yetebilirdi.

Maison Roi ekâbiri, düşmanlarını infaz ederkenki zarafetleriyle isim yapmışlardı. Bu beyzadelerin, arka sokakların vahşetine veya müttefik saflarındaki ayaktakımının merhametsizliğine aşina olmadıkları ileri sürülebilir. Ne var ki, bu iddia şüphe götürür. 17. yüzyılın ortalarında, revaçta olan yakın muharebe tekniği, atın kafasına rastgele darbeler indirmek ve yuları keserek gemi ağızdan düşürmek suretiyle bineğin denetimini güçleştirmekti. 18. yüzyılın başlarına gelindiğinde, atlı askerler öylesine sıkışık bir düzende hareket ediyorlardı ki, süvarilik bilgisi eski geçerliğine sahip değildi. Müttefikler, illa ki birisinin yüzüne zarar verilecekse, bunun bineğin değil, düşman askerinin kafası ve suratı olması gerektiğini söylüyorlardı. Gerçi bu darbeler nadiren ölümcüldü; ama yine de kurban ve silah arkadaşları açısından büyük bir yılgınlık yaratıyordu. Esasında,

kafasına aldığı bıçak yarısından akan kan gözlerinin üstüne inmeye başlayan bir er, fiilen saf dışı kalıyordu.

Başka bir önemli etken daha süvari savaşçılığına nüfuz etti. Döneme ait talim kitapları, süvari komutanlarına, birliklerini yalnızca pıstov ve kılıçların bir arada kullanıldığı saldırı çeşitleri hakkında eğitmekle yetinmemelerini, aynı zamanda, süvari ve piyadenin eşgüdümünü sağlayacak yöntemler üzerinde durmalarını tavsiye ediyordu. Rupert ve Cromwell, İngiliz sisteminde süvariye piyadeden koparıp bağımsız birlikler halinde sahaya sürmüşlerdi; gelgelelim, bu halleriyle atlılar, hücumda ne denli tesirliyse, savunmada da o denli etkisiz unsurlardı. Dahası, tarafların sayıca ve nitelik bakımından birbirlerine denk oldukları vakalarda, bu serbest tekniğin, taraflardan hiçbirini diğerini alt edecek kabiliyet veya

taktik avantaja sahip olmadığından, kocaman bir sonuçsuzluk doğurmaktan başka bir işe yaramadığı görülmüştü. Böylesi beraberlik durumlarında, Fransız azmi ve iradesi, çoğunlukla günün galibi oluyordu.

Çeşitli askerî sınıfların işbirliğine yapılan vurgu, İngiliz sisteminin, İsveç sistemi lehine terk edildiği anlamına gelmiyordu; daha ziyade, iki sistemi birlikte yaşatmaya çalışan melez bir anlayış söz konusuydu. Süvari harekâtı; hücumda kılıç, savunmada tüfeklerle icra edilecekti; yani hücumda İngiliz, savunmada İsveç usulü. Fransız ve müttefik tarzları, İspanyol Veraset Savaşı'nda yüz yüze gelecekti ve en iyi örnek, Marlborough ve Villeroi'yı, 1706 senesinde Ramillies'de karşı karşıya getiren mücadele oldu. Keşif ve iz sürme, dönemin düzenli süvarilerinin iyi anladıkları bir iş değildi ve bu savaşta, ordular bilinçsizce aynı kamp sahasına girip ansızın karşılarında hasımlarını görene kadar birbirlerinden haberdar olmadılar. Güvenli bir geri çekiliş için iş işten geçmişti. Marlborough ve Villeroi, mecburen muharebe düzeni aldılar. Marlborough'un solunda geniş bir düzlük, sağında bir ırmak vadisi uzanıyordu. Marlborough, Felemenklilerin büyük kısmıyla birlikte Overkirk'i ve Danimarka atlılarını

soluna, Lumley komutasındaki Felemenklileri ve İngiliz süvarisini sağa, kendinden uzakça bir mahalle yerleştirdi. Petite Gheete vadisinin doğu yükseltilerine kurulu merkez hattı, muhtelif milletlerden gelen iki tugaylık piyade kuvvetince oluşturulmuştu; fakat İngiliz kırmızı ceketlileri, Orkney kontunun idaresi altında en uzak sağ uçtaydılar. Ordugâh levazım subayı Cadogan, Marlborough'ya, müdafaa çizgisinin yan kısmında, içinden cılız bir çay olan Quivelette'in aktığı bir kıvrımın bulunduğunu haber vermişti. Bu nokta, yaşanacak süvari savaşında ehemmiyetli bir rol oynayacaktı.

Süvari eylemini ilgilendiren diğer önemli husus, savaş meydanının güneyinin topografyasıydı. Bu kısımda Fransız sağ kanadı, Mehaine Nehri ve kollarının yarattığı çamurlu araziyle güvence altındaydı. Bununla beraber bu bölge,

kuzeyden Ramillies, güneyden Tavers köylerince sınırları çizilen engin, hafif inişli çıkışlı, açık, engellerle kesilmeyen doğal bir mücadele sahasıydı.

Fransızlar da, müttefikler de ordu tertibatlarını kurarken devrin klasik eğilimlerinden sapmadılar. Fransızlar, sağ taraflarındaki mücadele sahasını, 82 bölükten oluşan süvari ve *dragoon* kuvvetleri ve dillere destan *gensdarm*lar da dâhil, Fransız Kraliyet muhafızlarının başında bulunan General Guiscard'a tahsis ettiler. Fransız sağ kanadı, aralarında beş piyade destek birliği olsa da, baştan sona bir atlı yığını görüntüsü veriyordu. 68 bölükten oluşan süvariler, üç hatta bölündüler. İlk iki hatta yer alan piyadeler, ateş gücü desteği sağlamak amacıyla belirli aralıklarla süvarilerin arasına girmişken, ihtiyat kuvveti olarak tutulan üçüncü hat, salt süvarilerden ibaretti. Bunların sağ cenahı, 16 *dragoon* bölüğünden oluşan bir kıta ve hafifçe geriye doğru sarkık, dışarı doğru bir köşe çıkıntısı teşkil eden bir miktar İsviçre piyadesi tarafından örtülmekteydi. Bu Fransız kuvvetinin tam karşısında, iki hat şeklinde tertip edilmiş olan 48 bölük Felemenk süvarisi, onların da gerisinde iki müttefik piyade hattı mevcuttu. Overkirk, ihtiyat kuvveti olarak Württemberg'in 21 bölük

“Marlborough dükkü, süvarisine sefer müddetince üç atımlık mermi ve baruttan fazlasını vermez. Üstelik bu da çatışma esnasında kullanılmamak ve yalnızca otlayan atlarını korumak kaydıyla.”

GENERAL KANE

Danimarka süvarisini sol arkaya atmıştı. Demek ki, netice itibarıyla, Guiscard'ın 82 bölüklük kuvvetinin karşısında, toplam 69 bölük yer alıyordu.

İhtişamlı Fransız Planı

Fransız kaynakları, Villeroi'nın aklında heybetli bir plan olduğunu yazarlar. Kütlesel süvari kuvveti, bir çırpıda öne doğru süzülüp piştovlarıyla sayıca elverişsiz durumda olan müttefikleri bir güzel hırpalayacaktı. Ardından, konuşma sırası kılıçlara gelecek ve Overkirk'in adamları, süvarilerin arasına konuşlandırılan piyadenin ateş gücünü ve bahsettikleri toparlanma vaktini kullanan süvarilerce meydandan süpürülecekti. Müttefik atlıları dağıtıldığında, Fransızlar ikiye ayrılacaktı. Bir kısmı geri çekilenlerin peşine takılırken, başka bir kısım, sola çark ederek müttefik hattına güneyden bindirecekti. Topyekün bir Fransız piyade yürüyüşü, İngiliz yayalarını, er geç geri çekilecekleri ana kadar yüzleri düşmana dönük beklemeye zorlayacağından, müttefiklerin sağ kanadında duran Lumley süvarisi, bu kısaçare hareketle baş edebilmek için ne manevra sahasına, ne de zamana sahip olacaktı. İşler bu noktaya gelince, süvari sazı eline alacak ve düşman piyadesini biçip indirerek, geri çekilişi destansı bir hezimete çevirecekti. Blenheim'in öcünü almaya yönelik bu intikam planı, bir süvari mağlubiyeti tasavvur etmiyordu. Bu arada Marlborough, bir piyade mücadelesi fikrinin, ıslak arazi ve düşman tahkimatları gibi nice zorluklarla dolu olduğunu düşünüyordu. Sayı dezavantajını bertaraf etmek için bir şey yapılacaksa, bu bir süvari eylemi olmalıydı. Şu halde, Lumley süvarisini sağdan sola kaydırmak, rakamları ve öngörülerini altüst edeceğinden taşları yerinden oynatabilirdi. Elbette son sözü, Lumley'nin gelişinden haberdar olmayan Fransızlar söyleyecekti. Bununla birlikte Tavers'i ele geçirip Fransızların sağından geriye sarkmak da, ihtimalleri müttefiklerin lehine çevirebilirdi.

Müttefik planının ilk basamağı, Felemenk muhafızlarının öğleden sonra üçe doğru kıyasıya bir mücadelenin ardından Tavers'i zapt etmeleriyle hayata geçirildi. Tavers'in ele geçirilmesi, kitlesel Fransız süvari kuvvetinin, buraya nakledilecek toplarla açık kanattan ateşe tutulup oldukları yerde tırpanlanabileceği anlamına geliyordu. Bu durum,

17. YÜZYILIN SONLARINDA, garip bir şekilde, hem süvari sancağına ve hem de bu sancağı taşıyan görevliye "kornet" adı veriliyordu. Bu resim, atın yelesine kurdeleler bağlanmasını gerektiren hususî bir tören vesilesiyle "eğilen" veya selam duran bir "kornet"i tasvir ediyor. Bu cinsten süslemeler, elbette önemli resmigeçit vazifeleriyle sınırlıydı.

Fransız kurmay heyeti arasında hatırı sayılır bir endişe yarattı ve derhal kapsamlı bir karşı saldırı tertip edilmesi emri verildi. En yakındaki birlikler, köyü geri almak amacıyla yollandı. Bu göreve tayin edilenler, süvari kanadına ilave ateş gücü sağlamak ve ihtiyat işlevi görmek maksadıyla hazır bekletilen sekiz piyade taburu ve 14 *dragoon* bölüğünden oluşuyordu.

*Dragoon*lara hâlâ atlı piyadeler gözüyle bakılıyordu ve maaşları buna göre takdir ediliyordu. Oysaki yaya vaziyette harp etme eğitimi almış olsalar da, bunların çoğu, kendini sahici süvari kabul edip süvarilere özgü binici çizimleri giyiyorlardı. Bu adamları, kendilerini bir köyde tahkim etmiş piyade Felemenk muhafızları üzerine yollamak, tek kelimeyle iyimserdi. Atlarından inip hayvanları epeyce geride bir yere yolladılar ve Tavers'i geri almak için sağdan bir kavis çizip ellerindeki karabinalarla Mehaigne bataklığı üzerinden karşı taarruza geçtiler. Ne var ki, zemin alabildiğine çamurluydu ve birkaç sene sonranın *dragoon* getrlerinin³⁴ aksine iri ve ağır olan

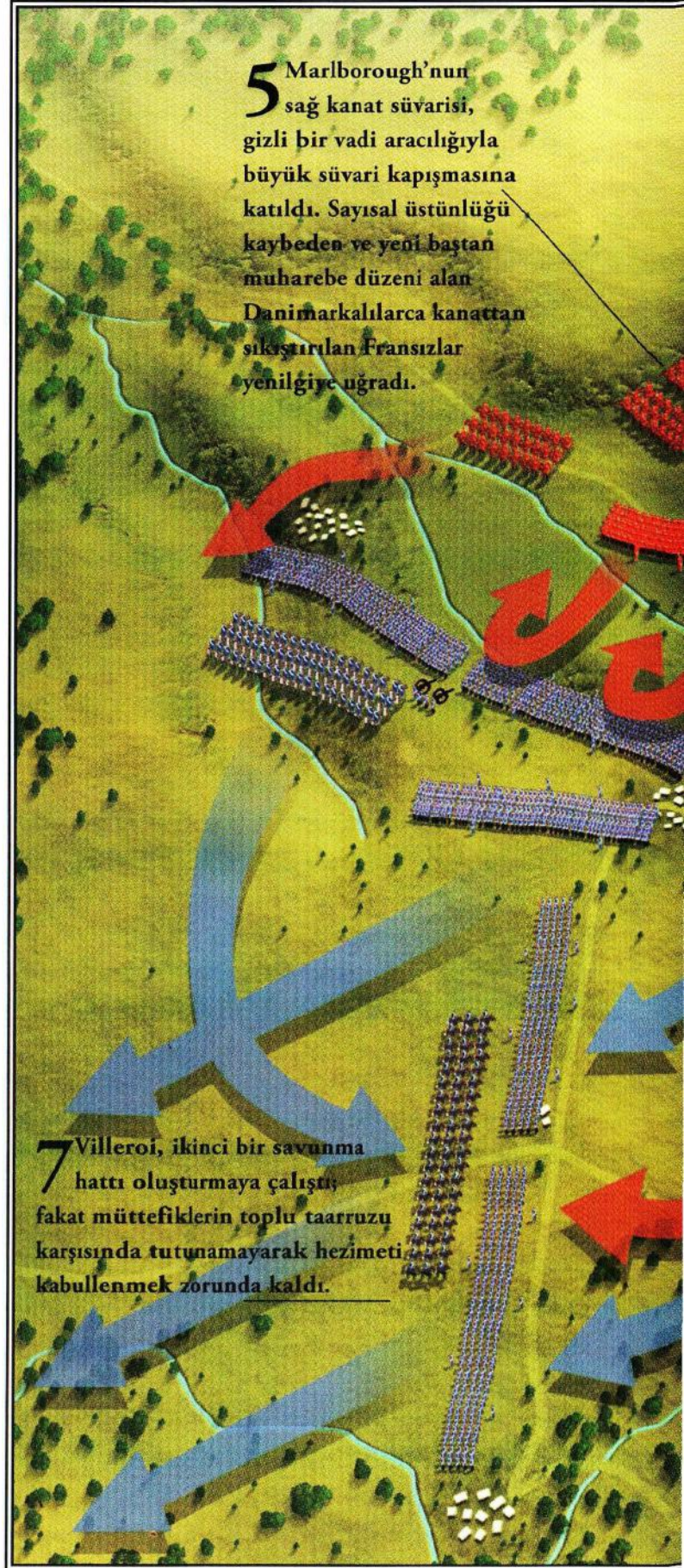
Ramillies Savaşı

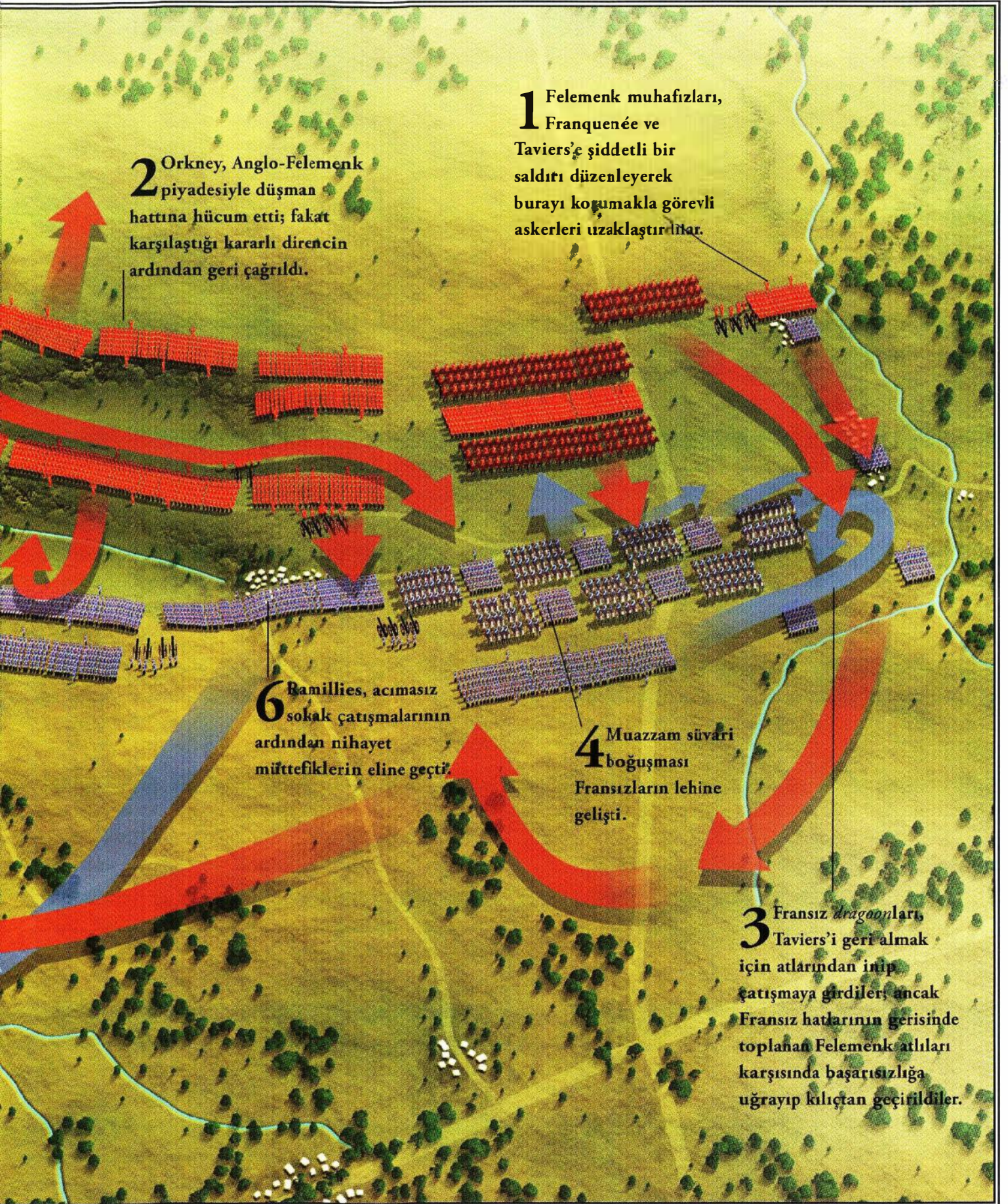
1706

Villeroi ve Marlborough, Ramillies köyü civarında ordugâhlarını kurmak istiyorlardı. Ne var ki, Fransızlar önce geldi ve burada bir müdafaa hattı tertip ettiler. Muharebe, Felemenk muhafızlarının Villeroi'nın sağ kanadını koruyan Tavers'i zapt etmesiyle başladı. Esasen süvari kuvvetlerini desteklemekle görevli Fransız piyadesi ve *dragoon*ları, kaybedilen mevzileri geri almak amacıyla başarısız bir saldırı düzenlediler. Müttefik hattı hücumu kalktı; Fransızların merkezi ve sol kanadı üzerine uyguladığı ağır baskıyla, süvarilere arka çıkması için tahsis edilen piyadelerin geri kalanının da yer değiştirmesine yol açtı. Süvari kapışması başladığında, Danimarka atlıları çarpışmanın sol kanadına doğru atılıp Fransız kanadının arkasına sarktılar. Marlborough, sağ kanatta bulunan süvarisini, gizli bir vadi boyunca hareket ettirip ezici bir baskı altında bunalan sol kanadını takviye etti. Uzun bir mücadelenin ardından müttefikler Ramillies'e şiddetli bir saldırıya kalktılar ve Danimarkalılar, Fransız süvarisinin piyade desteğinden yoksun, saldırıya açık kanadına hücum ettiklerinde Fransız sağ kanadı çöktü. Villeroi, ikinci bir savunma hattı kurmaya yeltense de, çığ gibi büyüyen müttefik taarruzu, Fransız gerilemesini feci bir hezimete çevirdi.

Ramillies, Belçikada, Wavre'in 24 km güneydoğusu ve Namur'un 19 km kuzeyinde yer alır. Ramillies Savaşı, engebeli kırsal arazide cereyan etmişti. Günümüzde geniş çiftliklerle dolu, kolay erişilebilir bu bölge çok az değişmiştir.

2 Orkney, Anglo-Felemenk piyadesiyle düşman hattına hücum etti; fakat karşılaştığı kararlı direncin ardından geri çağrıldı.

1 Felemenk muhafızları, Franqueneé ve Taviers'e şiddetli bir saldırı düzenleyerek burayı korumakla görevli askerleri uzaklaştırdılar.

6 Ramillies, acımasız sokak çatışmalarının ardından nihayet müttefiklerin eline geçti.

4 Muazzam süvari Fransızların lehine gelişti.

3 Fransız *dragon*ları, Taviers'i geri almak için atlarından inip çatışmaya girdiler; ancak Fransız hatlarının gerisinde toplanan Felemenk atlıları karşısında başarısızlığa uğrayıp kılıçtan geçirildiler.

17. YÜZYIL SONLARINDA imal edilen çakmaklı süvari piştovu, bolca sanatsal ayrıntıyla bezelidir. Namlu altın kakmayla süslenmiş; kabza ceviz ağacından yapılmış ve tetik mekanizması kalem işi kabartmalarla kaplanmıştır.

süvari çizmeleri toprağa saplanıp kaldı. Görünüşe bakılırsa, köye, süvari akınlarını akla getiren iki dalga halinde saldırılmıştı. Buraya erişmeyi beceren ilk dalga, daha uzun menzilli tüfeklerle delik deşik edildi. *Dragoon*lar kaçtılar.

Destek piyadesinin talihi daha yaver gitti ve bunlar, pek geçmeden öldürülecek olan komutanları d'Aubigni'nin önderliğinde hareket eden ikinci *dragoon* dalgasıyla birleştiler. Bu müşterek saldırı Tavers içine girmeye muvaffak olmasına rağmen, dehşetengiz bir çarpışmayla geri püskürtüldü. Tabanları yağlayan *dragoon* erleri ve piyadeler, bunları takip eden ikinci piyade hücumuna toslayıp düzeni altüst etti. Keza ikinci saldırı da yediği ateşle hemencecik dağılmıştı. Sıkışık saflarda bekleyen Fransız süvarisi, yenik *dragoon*ların ve bir zamanlar kendilerine ateş desteği olarak tahsis edilmiş olan piyadelerin bataklık arazide çil yavrusu gibi dağılmalarını umutsuzluk içinde seyretmekten başka bir şey yapamıyordu. *Dragoon*ları atlarından ayırıp muharebeye göndermek fayda sağlamamıştı.

Gizli Harekât

Sağ kanatta Orkney tarafından girilen bir saldırı, Fransız hattı boyunca kuzeye doğru bir kaymaya sebep oldu. Süvariye takviye etmek amacıyla Ramillies civarındaki muharebeye katılan bir miktar Fransız piyadesi, Orkney'i karşılamak üzere ileri çıkan taburların yerini doldurmak için kuzeye kaymıştı. Bununla birlikte Lumley'nin idaresinde kaç bölük süvari olursa olsun, bunların hiçbirisi Petite Gheete'i aşip Orkney kuvvetlerine yardıma gitmeyeceklerdi. Ne var ki, süvari kıtalarını suya sabuna dokunmayacakları bir mahalde tutmanın, muharebe açısından değerli kaynakların ziyanından

başkaca bir anlamı yoktu. Marlborough, Lumley'ye haber göndererek, süvarisinin büyük kısmını doğruca sola çark etmesini ve kimseye fark ettirmeden, dar Quivette vadisi üzerinden merkeze yönelmesini istedi. Bu, hesaplanıp göze alınmış bir riskti ve etkisini göstermesi zaman aldı; ama netice itibarıyla başarıyla yönetilmişti. Bu kayma hareketi, Orkney'nin arkasında hepi topu dört bölük süvari bırakmıştı; ama her şey çok gizli gerçekleşmişti ve Fransızların, dengenin aleyhlerine döndüğünden şüphe etmeleri için bir gerekçe yoktu. Lumley'nin 18 bölükten ibaret ilk kuvveti vardığında, Marlborough, Avrupa'nın en seçkin süvarisine karşı kitlesel bir boğuşmaya girmeyi göze alabileceği sayıya ulaşmış oldu.

Fransız *dragoon* ve piyadesi Tavers'i geri alma görevinde çuvallamış olsalar da, Fransızlar yine de süvari birliklerinin dizginlerini boşaltma vaktinin gelip çatığına inanıyorlardı. *Dragoon*ların kaybindan sonra 82'den 68 bölüğe düşen Fransız atlı kuvvetleri, Overkirk'in 69 bölükten oluşan süvarisine karşı çığ misali dalgalanarak ilerlemeye başladılar. Bu denli heybetli bir süvari karşılaşması ender yaşanmıştı. Binlerce süvari, yavaşça başlattıkları yürüyüşten sonra atları tırısı kalkmış, ilerliyorlardı. Bu, Hollywood yapımcılarının hayallerini süsleyen cinsten azgın bir süvari hücumu değil; ağır ama önüne geleni ezip geçen bir silindirdi. Hakikaten de bu süvariler, yollarına çıkacak her şeyi bir güzel ezip ufalayacağı benziyorlardı; ta ki karşı istikametten gelen Felemenk süvarisiyle karşılaşınca dek.

Felemenkliler, Overkirk komutasında, dört saf derinliğinde geliyorlardı. İki taraf, tavsiye edildiği üzere, atların seri ve çabuk adımlarla ayaklarını dairevî hareket ettirdikleri bir yürüyüşle birbirlerine girdiğinde, insanlar yerlere saçıldı ve

atlar, çarpışmanın etkisiyle yanlara doğru devrildiler. İhtiyat kuvvetlerinin kendi formasyonlarının arkasına eklenerek, dertop olmuş kitlelerin üzerinden ön cepheye şok dalgaları yollamaya başlamasıyla kanlı bir yakın dövüş başladı. Felemenkliler, gitgide üstünlüğü ele geçirdiler; fakat Guiscard hâlâ Villeroi'nın süvari bölükleri arasına yerleştirdiği piyadenin bir kısmına sahipti. Bu tüfekçiler, süvari yoldaşları iki yanlarından geri dönerken ateş edebilecek durumdaydılar. Fransız Kraliyet muhafızları, bu perdeleme ateşinden istifade ederek geri çekildiler; saflarına çekidüzen verdiler ve mücadeleye geri döndüler. Felemenkliler de aynısını yaptı ve taarruz darbesini karşılamak için atlarını ileri sürdüler. Kavgadan vazgeçmeyen muazzam kalabalık, bir o yana, bir bu yana sallanıyordu.

Taviers müttefiklerin elindeydi ve Danimarka süvarisi, burayı kullanarak kabarıp dalgalanan mücadelenin sol ucundan kayıp arkaya sarkabilirdi. Bu atlılar, hemen önlerinde perişan vaziyette Taviers'den dönen Fransız kurtarma kuvvetini gördüler. Württemberg komutasındaki 21 Danimarka süvari bölüğü, ezip geçmek için bunların arasına daldı. Muharebe amaçlı icra edilen düzenli ilerleyişin aksine, kaçanları avlamaya yönelik doludizgin bir hücum tertip edildi. Danimarka süvarisi, başıboş bir bocalama içinde debelenen kitleyi meydandan silip süpürdü; hatta bu hengâmede, yedekte bekletilen bir piyade taburunu daha mağlup etti. Bunlar eşsiz bir hizmet görmüşler ve Fransız kanadının arkasını çevirmişlerdi. Bu, Wilmot'ın Edgehill'de sergilediği sol çengelin ta kendisiydi; ama 64 sene önceki Wilmot kuvvetlerinden farklı olarak Danimarkalılar, bu hünelerlerini taktiksel açıdan taçlandırabilecek disipline sahiptiler. Danimarkalılar, herkesçe görülebilecek bir alametini, Ottomond'un mezarının etrafında toplandılar ve yüzlerini kuzeye dönüp muharebe düzenlerini yeni baştan oluşturdular. Fransız sağ kanadını bütünüyle aşmışlardı ve şimdi de açılarını Villeroi'nın kurduğu muharebe hattının sağ arka ucuna doğru ayarlıyorlardı.

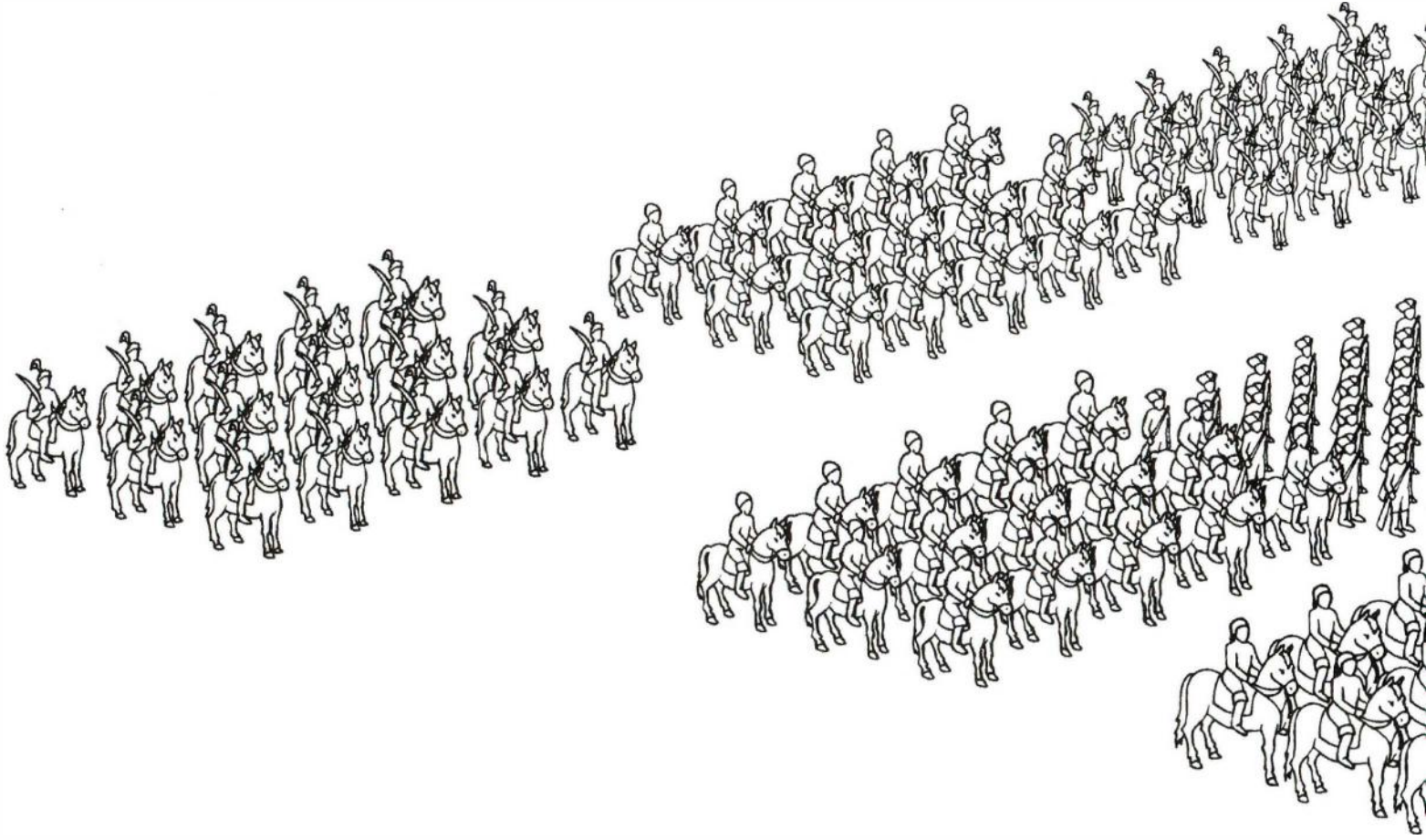
Geri kalan 48 bölük Felemenk süvarisi, toplam 68 bölüğe tekabül eden Fransız, İspanyol ve Valon atlılarının dehşet verici çabalarına rağmen merkez hattını bırakmamak ve geri adım atmamak için inat ediyordu. Herkesi içine çeken göğüs göğüse mücadele, eyerlerin üstündekileri durdurulamaz bir

hızla eritirken, kapışmanın ortasında mevzilerine tutunmaya çabalayan piyadeler de aynı acımasız akıbetten paylarına düşeni alıyorlardı. Muharebenin dengesi pamuk ipliğine bağlıydı. Bununla birlikte, *Maison du Roi*'nın, yeterli destek almamış olsa da, Ramillies'in hemen güneyindeki iki Felemenk hattını yarıp geçmesi ve müttefik hattının tamamının belini kırmaya niyetlenen bir taarruza geçecekmiş gibi görünmesi, savaşı neredeyse Fransızlara getirecek gibi oldu. Fransız Kraliyet alayı, Marlborough'nun, savaş meydanının kuzey ve güney kenarlarını aynı noktadan gözlemleyebilmek maksadıyla karargâhını Ramillies'in hemen karşısındaki bayıra taşımasının ardından, boşalan mıntıkaya el çabukluğuyla yerleştirdiği dört piyade alayına saldırdı. Gelgelelim, Fransız süvarisinin kaymak tabakası, süvari ve piyadenin adeta ders niteliğinde olan işbirliği karşısında etkisini kaybetti. Fransız süvarisi ne zaman üstünlük sağlayıp düşmanını geri itse, Felemenkliler piyade destek hattında kendileri için tansis edilen gediklerden geri kaçıp Fransızları tüfekçi yoldaşlarının eline bırakıyorlardı. "Her iki tarafta da, piyadeler genellikle yollarına çıkan süvari bölüklerini durdurmuşlardı"; ama mesele şu ki, Fransızların atlıları her yerde durdurabilecek denli çok piyadesi yoktu.

Taarruz ve Karşı Taarruz

Fransızlar, aslî görevleri süvariye desteklemek olan piyade neferlerinin çoğunu, Orkney tarafından girilen saldırıyı durdurmada dost birliklere yardımcı olmaları için kuzeye kaydırmışlardı. Keza İsviçre ve Bavyera yedekleri, Taviers etrafında dönen mücadelede harcanmıştı. Piyade desteklerinin yokluğu, olumsuz etkilerini göstermekte gecikmedi. Bir kere, Fransız hatlarında süvariler ve piyadeler, müttefik tertibatının aksine, saflar şeklinde değil, sıralı bölükler halinde dizilmişlerdi. Oysaki piyadenin büyük kısmı çekilip çıkarılınca, muharebe hattı sağlam ve kesintisiz bir çizgi olmaktan çıktı. Arada Felemenk süvarisinin gönlünce cirit atacağı geniş boşluklar doğdu.

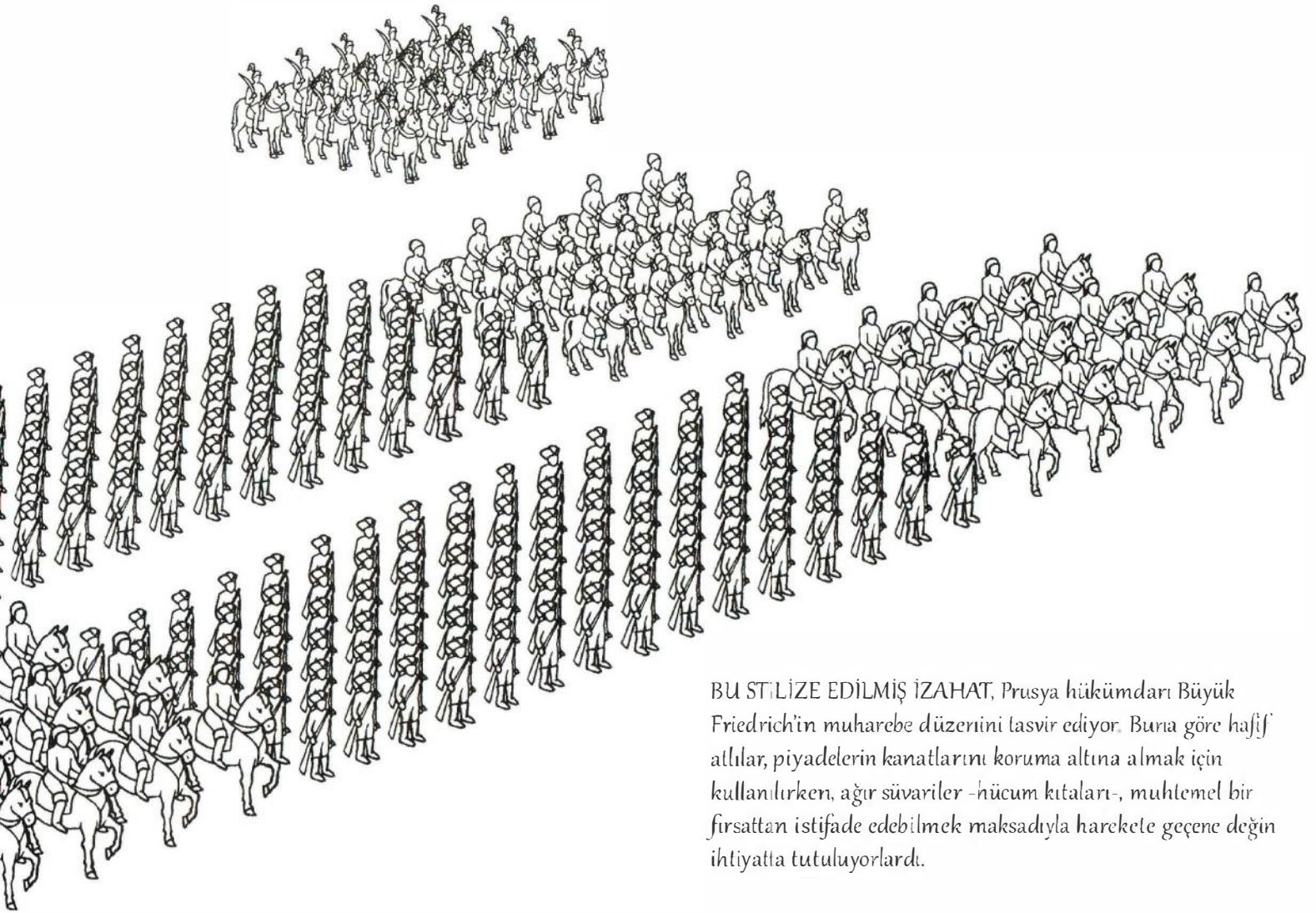
Yüz yüze kaldıklarında, Felemenklilerin seçkin Fransız süvarisiyle aşık atması mümkün değildi. Üstelik Fransızlar daha kalabalıktı ve bu sebeple yenilen veya örselenen bölüklerini taze birliklerle ferahlatmak onlar için büyük mesele değildi. Felemenkliler,

gene de Fransızların kanatlarına sarmaya, hatta bazı bölükleri arkadan vurmaya muvaffak olarak konumlarını telafi ettiler. Süvari bölükleri hücum kalktılar; geri püskürtüldüler; yeniden savaş nizamı aldılar ve bir daha ve bir daha saldırıya geçtiler. *Maison du Roi* neferlerinin cengâverliği, müttefik atlıların başına bela oluyordu; çünkü bunlar, on Felemenk süvari bölüğünü “geri atmış, kovalamış ve düzenlerini altüst etmişlerdi”. Danimarka ihtiyatları olmaksızın, müttefik süvarisinin rakibinin üstün kalitesiyle baş edebilmesine imkân yoktu ve sağ tarafta gitgide zeminlerini kaybediyorlardı. Geri itildiklerinde, muharebe hattı her an çökecekmiş gibi bir görüntü ortaya çıktı. Felemenk süvarisinin yenilmesi çok daha feci bir buhranın başlangıcıydı; çünkü bu atlıların geri çekilmesi, müttefik hattının tamamının sol kısmını açıkta bırakıyordu. Fransızlar, Felemenkileri biraz daha geri sürükleyebilirlerse, destek birlikleri devreye girip piyadeye kanattan

bindirebilirler ve bütün muharebe hattını üst üste yığabilirlerdi. Marlborough’un, Lumley birlikleri varır varmaz, bunları savaşa sokmaktan başka çaresi kalmamıştı.

Quivelette vadisi, sürüp gitmekte olan azametli süvari boğuşmasının sağ gerisinde kalan bir düzlüğe açılıyordu. Son anda yetişen 18 taze süvari bölüğünün başına geçen Marlborough, bunları kapışmanın ortasına sürdü. Beklenmedik bir anda imdat alan kitle, geriye doğru kaymaktan vazgeçti. Bundan sonra Marlborough, karargâhını kurduğu yükseltiye tam vaktinde dönerek Lumley’den gelen 21 bölüklük yeni bir kuvvetin sağ tarafa yaklaştığını gördü. Bu kuvveti de toparlayıp dövüşün içine, yani birbiriyle kıyasıya çarpışan 25.000 süvarinin arasına soktu. Kana susamışlığın pençesinde birbirleriyle savaşan atlılar, taarruz ve karşı taarruz dalgalarına kapılıp çalkalanıyorlardı. Marlborough, nihayet tehlikenin geçtiğini fark edene kadar, en az yirmi dakika

BU STİLİZE EDİLMİŞ İZAHAT, Prusya hükümdarı Büyük Friedrich'in muharebe düzenini tasvir ediyor. Buna göre hafif atlılar, piyadelerin kanatlarını koruma altına almak için kullanılırken, ağır süvariler -hücum kıtaları-, muhtemel bir fırsattan istifade edebilmek maksadıyla harekete geçene değin ihtiyatla tutuluyorlardı.

boyunca mücadeleye devam etmek zorunda kaldı. Bundan sonra mevzu, sebatla beklemek ve düşmanı aşındırmaktan ibaretti.

Müttefikler süvari mücadelesinden galip çıkıyorlardı; 68'e karşı 87 bölükle sayısal üstünlük onların tarafındaydı ve 21 bölükten oluşan başka bir süvari gücü de, bir kanat hücumu sergilemek için hizaya giriyordu. Fransız süvarisi geri püskürtülmüştü. Ramillies, bağlı oldukları mihver kabul edilirse, başlangıç mevzilerinden 45 derecelik bir açıyla geriye yatmış vaziyetteydiler; ama hâlâ pes etmemişlerdi. Yorgunluktan neredeyse kollarını kıpırdatamayacak hale gelmiş olsalar da, iki taraf da son bir gayretle saflarına çekidüzen verip baştan muharebe nizamı almaya çalıştı. En acelesinden sağa sola yollanan haberciler, ötede beride buldukları yedek askerleri getiriyorlardı. En sonunda Overkirk, bütün kitleyi sağ tarafa, yeniden toparlanmakla meşgul Fransızların üzerine çark ettirmeye başladı.

Saat altıyı henüz geçmişti ki, Ramillies'i dövmekle meşgul topların bazıları, Marlborough'nun verdiği toplu taarruz emrinin bir parçası olarak namlularını Fransız atlılarının üzerine çevirdi. Top ateşi, Fransızları ileri doğru hareket etmeye mahkûm etmişti. Fransız süvarisi, bir kez daha, kıvılcımlar saçan kılıçları ve gümbürtüyle patlayan piştovlarıyla sağa sola savrulan insan kalabalığının göbeğine düşmüştü. Son sözü rakamlar söyleyecekti. Nitekim Fransızlar zaman geçtikçe geri püskürtüldüler. Fransız Kraliyet muhafızları, ellerinden gelenin en iyisini yapıp sahip oldukları şöretin boş laftan ibaret olmadığını bir kere daha gösterdiler. Ne var ki, neredeyse iki saattir süren taarruz ve karşı taarruzlarda, düşman hattına atılıp saflarını düzenlemek için geri dönmekten bitap düşmüşlerdi. Artık düşmana karşı koyamıyorlardı ve bölükleri arasında boşluklar oluşmuştu. Oysaki muharebe hattı halen kesintisiz olan müttefik atlıları, Fransızları ön cephede karşılayıp tutarken, arkaya

sarkıp bir imha hareketine girişmek için bu boşluklara sızıyorlardı.

Bozgun ve Firar

Dinlenip takatini toplamış ve yeni baştan savaş düzeni almış olan güneybatıdaki 21 Danimarka süvari bölüğü, hiç hesapta yokken ortaya çıkan bu yeni tehdide cevap verebilmek için saf tutmaya çabalayan Fransızları kanattan çevirdi. Bu birliklere, Ramillies'in hemen gerisinde bulunan tepe sırtındaki başlangıç mevzilerine göre doksan derecelik bir açı yapmaları talimatı ulaştırılmıştı; ama manevra gerçekleşmedi. Danimarkalılar hücumla geçtiler. Zaferin kokusunu alan müttefikler, düşmanın böğrüne öldürücü darbeyi indirmek için harekete geçip *Maison du Roi*'nin davullarını ellerinden aldılar. Geri çekilmeyi engellemesi icap eden piyade askerlerinin sayısı, üzerlerine yüklenen devasa kalabalığa kıyasla çok yetersizdi ve nihayet bunlar da, geri çekilen yoldaşlarına karışıp nizamlarını yitirdiler. Bu piyadelerin sonu, düşman atlarının ayakları altında çiğnenmek oldu.

Danimarka ihtiyat süvarisinin kanattaki saldırıya katılması, oyunun sonunu getirdi. Fransız atlıları bozguna uğradı. O heybetli Fransız süvarisinden artakalanlar, peşlerinde gaddarca bir hırsla kendilerini takip eden dinç ve taze Danimarka atlıları ve binekleri hâlâ koşabilecek vaziyette olan daha gözü kara müttefik süvarileri olduğu halde, sel gibi cephe gerisine akmaya başladılar. Boynu bükük süvari kitlesi, Ramillies'den kaçan piyadelere karışıp ayıklanması imkânsız bir yığına dönüştü. Mont St. André platosunun güney düzlükleri, canını kurtarma telaşına düşmüş, ne yapacağını bilmez insanlarla dolup taşıyordu.

Bu esnada Orkney, kuzey kanadında bir kere daha hücumla geçti ve gün boyunca Autre-Eglise'i cansiperane savunmuş olan Fransızlar geri çekilmeye başladılar. Marlborough'nun merkeze kaydırmadığı yegâne süvari kıtası, bir şekilde çamurlu derenin daha kuzeydeki bir noktasından karşıya geçip geri çekilen Fransızların arkasında bitiverdi. Muharebe düzeni alma zahmetine bile girişmeksizin, "hüsar usulünce, ellerinde kılıçları, dörtnala" ileri atıldılar ve gerileyen Fransızların arasına daldılar. Nalların altında ezilmeyen veya kılıçtan geçirilmeyen askerler, silahlarını atıp teslim oldu. Gelgelelim, hiddetli

Fransızların büyük kısmı, *dragoon*lar biraz uzaklaşıp uzaklaşmaz tüfeklerine tekrar sarılıp ateş açtılar. Bunun üzerine süvariler geri dönüp elinde silah tutan herkesin, son nefere kadar canlarını aldılar.

Bundan sonra bilindik bir süvari takibi başladı. Müttefiklerden oluşan koca birikinti, Ramillies'in gerisinde ve kuzeybatı istikametinde önüne geleni yutan bir dalga misali ilerlemeye başladı. Formasyonları muhafaza etmeye kimsenin aldırış ettiği yoktu; atlılar ilerledikçe, önlerine çıkan dağınık piyadeleri kılıçlarıyla oracıkta doğruyorlardı. Atlılar, Fransızların terk ettiği kamp yerine girdiğinde, düzenleri hepten bozuldu ve emir-komuta zincirini onarmak için yapılabilecek hiçbir şey kalmadı. Denetimin kaybolması, atların ölçülü ilerleyişinden vazgeçildiği anlamına geliyordu. Rahvan yürümesi gereken atlar, önce tırısı kalktılar; sonra da çılgınca koşuşturmaya başladılar. Bunların gerisindeki müttefik piyadesi, taburları muharebe kollarında birleştirip düşmanlarının peşine takıldı.

Villeroi, son bir gayretle, Offus ve St. André arasında uzanan bayır sırtı nda ikinci bir hat oluşturma telaşına düştü. Fransızlar ve müttefikleri, herkesi avucuna alan bir kargaşa ortamında, Marlborough'nun muzaffer hücumunu durdurabilmek maksadıyla yeni baştan düzen ve muharebe hattı kurmaya çabalıyorlardı. Piyadeler kenarda kalmıştı; ordu ağırlıkları savaş düzeni almayı imkânsızlaştırıyordu ve saflarının arası, geriye doğru kaçıp kurtulmaya uğraşan askerlerce delik deşik edilmişti. Fransızlar, her şeyce rağmen, sevinçten kudurmuş vaziyette üzerlerine gelen müttefik atlılarını karşılamak için metanetle beklediler.

İlk gelenler Danimarkalılar oldu. Danimarka süvarisi, Bayyeralılara topluca bindirip bir kenara attı ve bunları Thorembais istikametine doğru kovaladı. Hattın geri kalanı, Felemenk ve İngiliz süvarisiyle çarpışacağı anın ürkütücü beklentisi içinde adeta büzüştü vesol kanattaki "henüz bir fiske bile atmamış" 50 süvari bölüğü, "paniğe kapıldı ve dehşet içinde, çekilmelerini korumak üzere görevlendirilen yaya askerlerin arasına daldı". General Wood, gelişigüzel bir hücum başlattı. Bu saldırının, yeni Fransız merkezini çökertmesi ve yeni Fransız karargâhını yerle bir etmesi birkaç dakikadan fazla sürmedi. "... Elektör ve Marshal de Villeroy, kalabalığın arasına

karışmıştı ve aramızdaki mesafe on yarda (yaklaşık dokuz metre) bile yoktu ... ucu ucuna kurtuldular”. Uzun ve çileli bir mücadele olmuş ve nihayet süvari muharebenin kaderini tayin etmişti. Küçük elkitapları ve gazeteler, bu çarpışmayı, olağanüstü bir süvari zaferi olarak selamladı ve Marlborough’nun atlı asker başına tahsis edilen tabanca mermisini kısıtlaması, bilgece bir karar olarak büyük takdir topladı. Marlborough’nun başarısı ve kanadın çarpıcı bir surette yarılması, soğuk çeliğin faziletine bel bağlayanların inancını pekiştirdi. Bununla birlikte bu aşırı keyif hali, Ramillies’de zaferi getiren esas tekniğin üstünü örtmüştü: ateş gücü, piyade ve süvari hücumunun başarılı birlikteliği.

Bu unsurlar adamakıllı bir arada kullanıldığında, en cesur ve kararlı süvariler karşısında bile yenilmez bir güç doğuyordu. Meydan mütteliklerin olmuştu; çünkü Fransızlar, kendilerini ateş gücünden mahrum bırakmışlardı. Felemenkililer ve İngilizler, Fransız hattından ayrılan destek ateş gücünün bıraktığı boşlukları nimet bilmişlerdi. Öldürücü darbenin Danimarka süvarisinden geldiği doğrudur; ama bu ana gelinceye değin, “kılıç ve tüfek”, “kılıç ve pıştov”u çoktan yenilgiye uğratmıştı bile.

Minden (1757): Görkemli Bir Çılgınlık

Savaş atlarının, sefer ve muharebelerde kendilerinden beklenenleri layıkıyla yerine getirebilmeleri için, iyi şartlarda muhafaza edilmeleri gerektiği geçen sayfalarda anlatılmıştı. Güvenilir nasihatlere ulaşmak, kuralları ihtiva eden metinlerin matbaalarda çoğaltılıp talimatlara tabi herkesin eline tutuşturulmasıyla çok daha kolay bir hal aldı. 18. yüzyılın ortası, bu zihniyetin zirve yaptığı bir dönemdi ve süvariler bu konuda istisna teşkil etmiyorlardı.

Seçkin, şanlı ve görkemli süvari algısı, günün kamuoyu tarafından yerlere göklere sığdırılamıyordu ve elden ele dolaşan kitapçıklar, çoğu vakit belirli bir miktar abartı payıyla birlikte, atlıların kahramanlık hikâyeleriyle dolup taşıyordu. Bununla beraber devrin basını, bir taraftan da, süvarileri tarif eden ve yorumlayan bir yığın neşriyat üretmekten geri kalmıyordu. 18. yüzyılın ortasında, gelecek vaat eden genç subaylara yönelik neşredilen elkitaplarının sayısı akıllara durgunluk verecek miktardaydı. Bu kitaplardan süvari hayatının neredeyse her veçhesine

dair bilgi edinebilmek mümkündür ve yine bu kitaplara istinaden, insanları ve atları, sağlıklı ve savaşa hazır vaziyette tutmak için başvuru teknikler hakkında değerlendirmeler yapılabilir.

Bir süvari, faal hizmette olmadığı zamanlarda dahi fazlasıyla meşgul biriydi. Süvari neferinin en fazla zaman yiyen meşgalesi, döneminde “ahırlar” namıyla dile getirilen at bakımındı. 1740’larda, biri sabah sekizde, diğeri öğleden sonra dörtte olmak üzere iki ahır hizmeti vardı. Atlar, alayın önceden tespit edilmiş kuralları doğrultusunda sulanıyor ve besleniyorlardı. Alayların çoğunda, yaz aylarında atlara iki kez su veriliyordu. Bunun ardından süvari neferi, yine öngörülmüş metoda göre, atını tımar ederdi. Tımar etme, kesinlikle atın yele ve kuyruğunun kaşağılanması ve astsubayın nezaretinde gerçekleştirilen toynak teftişi ve topukların ovalanması işlemlerini ihtiva ediyordu. Atlar günde iki defa hareket etmeleri için dışarı çıkarılıyor; haftada iki kez de eyer vurularak binicileriyle talim ettiriliyorlardı. Kimsenin ahır hizmetini kaçırmasına göz yumulmazdı. Subayların ahırlarda hazır bulunmaları bekleniyor ve atının bakımıyla ilgilenmeyen neferler dayakla cezalandırılıyorlardı.

Sıra insana geldiğinde, süvari askerleri benzer düzenlemelere tabi tutuluyorlardı. Şayet süvari seçkin bir askerî birim olacaksa, halk arasında ve savaş meydanında buna yaraşır bir görünüme sahip olması ve kendine yakışan tavırlar sergilemesi gerekiyordu. Meyhane ve umumhanelere yollanan inzibatlar, buldukları sarhoş askerleri toplayıp konaklarına geri getiriyorlardı. Kışlalar inşa ediliyordu ve subaylara, ahırlarda ve asker yatakhanelerinde bulunan ateş ve mumları yanar vaziyette tutmaları sıkı sıkıya tembih edilmişti. Ahır ve yatakların “havalandırılması”, teçhizat takımlarının teftişiyle birlikte yapılıyor ve bu esnada erin beden ve kıyafet temizliği gözden geçiriliyordu. Gerçi seçkinciliğin de bazı sakıncaları vardı. Bir zamanlar aralarından su sızmayan birlikler, birbirlerine karşı yabancılaşıyor; hatta araya dargınlık ve kin gütme giriyordu. 18. yüzyılın başlarında Ramillies Savaşı, süvariye savaş kazandırıcı bir unsur olarak öne çıkarmış olabilirdi. Ne var ki, atlı askerlerin, bu zaferi piyade yoldaşlarıyla işbirliği içinde elde etmiş oldukları, yüzyılın ortalarına gelindikçe unutulmaya yüz tuttu.

Marlborough dükünün kazandığı kesin sonuçlu zaferler ve Blenheim, Ramillies ve Oudenaarde'da müttefik atlılarının oynadığı belirleyici rol, askerî önderlerin olduğu kadar halkın da ilgisini cezbetmişti. Dönemin önde gelen askerî sözcüleri, darbe esaslı yakın dövüslere dönülmesi ve süvarinin kitlesel kullanımı yönünde fikir beyan ediyorlardı. Kalabalık süvari takımlarını sahaya sürebilmek adına, atlı piyade rollerinden feragat etmek zorunda kalan *dragoon*lar süvari sınıfına dâhil edildiler. *Dragoon*lar, gerçek süvarilere dönüştüler ve süvari hücumu ve yakın dövüş, birincil muharebe teknikleri haline geldi. Avrupa'nın her köşesinde, Prusya hükümdarı Büyük Friedrich'in saldırgan süvari felsefesini ihtiva eden meşhur talimatnamesinde izah ettiğine uygun biçimde, büyük süvari kuvvetleri toplanıyordu:

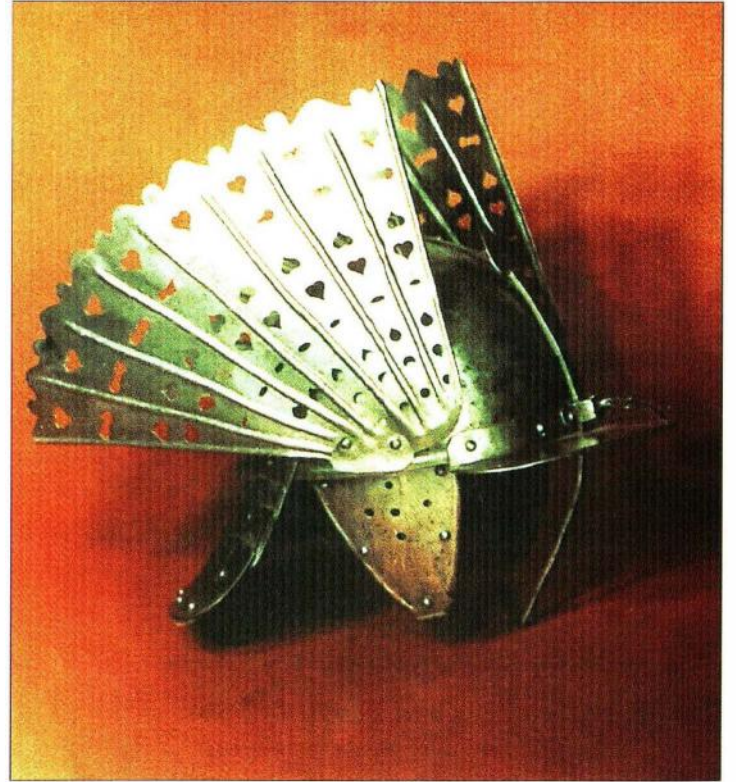
Mevzu süvari hücumu olduğunda, birden fazla sebepten ötürü, bunun çok hızlı ve çok sıkışık bir düzende yapılması gerektiğine hükmettim: böylesi büyük bir hareket, korkakları, cesur adamların arasına katıp götürecektir; süvari neferinin düşünüp tereddüt etmeye zamanı olmayacaktır; iri atlarımızın gücü ve sürati, önlerine çıkan her şeyi kesinlikle ezip geçecektir ve bayağı ve sıradan erler, bu denli pervasız bir teşebbüsün omuzlarına yükleyeceği karar verme sorumluluğundan kurtulacaktır. Hatamız kesintisiz uzandığı ve bölükler sıkıca yanaştığı müddetçe, bizden daha gevşek olan ve arada boşluklar bırakan düşmanın bize karşı koyması söz konusu bile değildir. Bizim darbemizin kuvveti, onlarınkinin iki katıdır; çünkü bizim, generalimiz tarafından mümkün olduğunca korunan tek bir cenahımız varken, onların bolca açık kanadı vardır ve nihayet saldırımızın şiddeti, onları şaşırtıp bozacaktır. Ateş ederlerse, kaçmaya başlayacaklar; yavaş bir tırısula üzerimize gelirlerse, ezilip dağılacaklar; bizimle aynı hızda harekete geçerlerse ... başıbozuk ve karmaşık bir halde gelip elimize düşeceklerdir.

Friedrich, bunun dışında, süvari taktiklerini ve atlı birliklerin sefer performanslarını esaslı surette etkileyecek, Doğu Avrupa sahnesine özgü birtakım önemli değişikliklerin hevesli takipçisiydi. Kıtanın batı yakasında yaşamlarını sürdüren nice

insan, Rusya, Avusturya, Lehistan ve Balkanlar'ın yüzünü doğuya çevirmiş olduklarını ve bu ülkelerin askerî yapılarının kuvvetli komşuları Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfuzu altında biçimlendiğini unutma eğilimindedirler. Osmanlılar, hatırı sayılır miktarda ağır süvariye sahip olsalar da, bunlar ekseriyetle toplu hücumlar dışında farklı amaçlarla istihdam ediliyorlardı. Osmanlıların öncülüğünü yaptığı şey, sürat, dağılma ve taciz saldırılarını kullanma üzerine bina edilmiş bir devrimdi; başka bir deyişle, Osmanlılar hafif süvariye can vermişlerdi.

Hafif Süvarinin Dönüşü

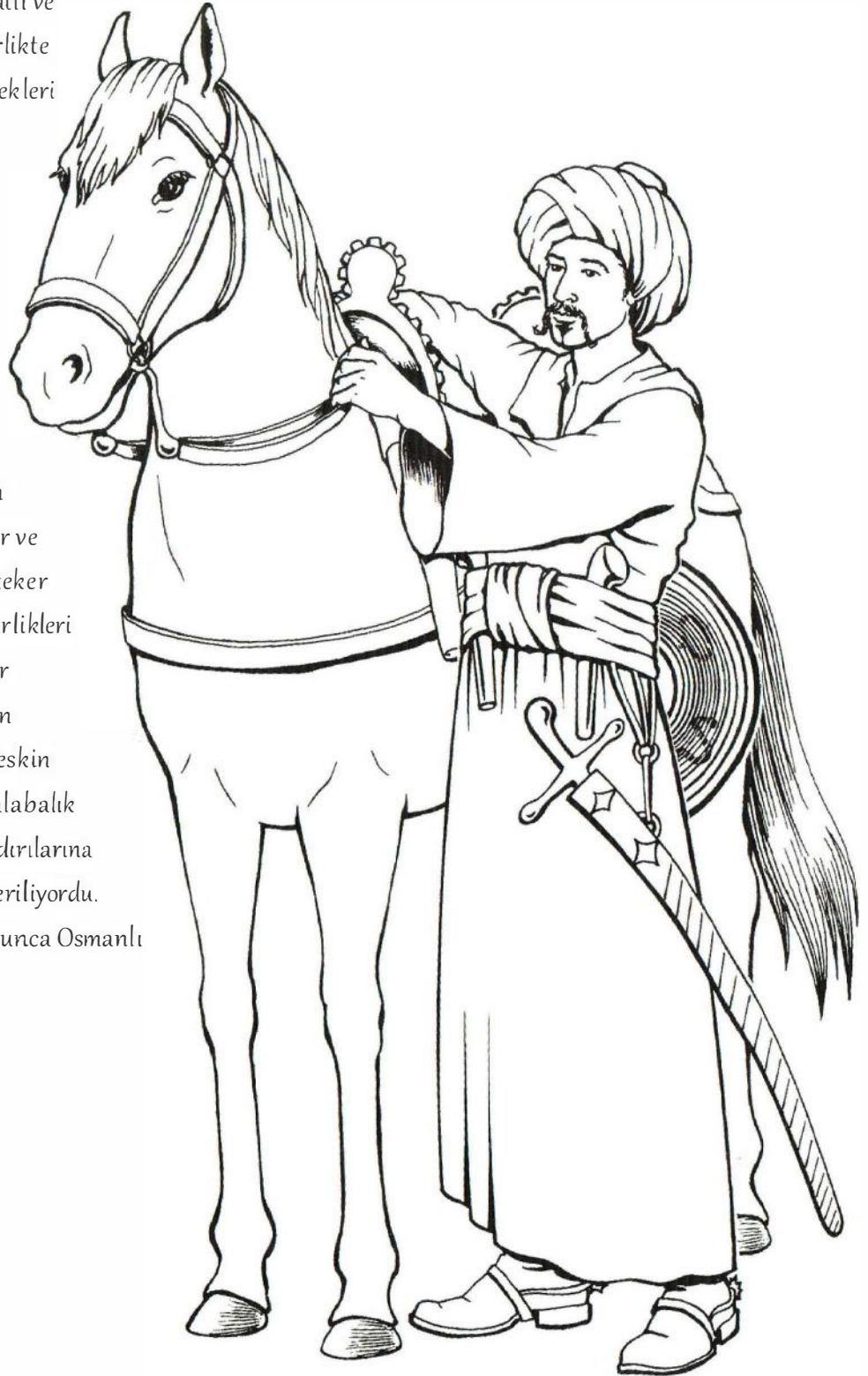
Hüsarların ortaya çıkışı, başarı vaat eden bir hamleydi. Bununla birlikte bu birlikler, başlangıçta savaş meydanlarında, bilhassa süvari hücumu takıntılı Batılıların nazarında kısıtlı bir değere sahip oldular. Kalabalık süvari güruhları, kanatları sararken veya muharebe hattının gerisine sarkıp ordu ağırlıklarını yağmalarken yıldırıcı bir görüntü arz edebilirdi. Ne var ki, sefer esnasında pek kıymetli değillerdi. Doğu Avrupa'da, Osmanlı hafif süvarisi ve Rus Kazakları, giriştikleri dolambaçlı kovalamacayla düşmanlarının

18. YÜZYILA AİT bu Leh işi kanallı miğferin gösterdiği gibi, Lehler, kendileriyle özdeşleşmiş, ayırt edici kılıklarından vazgeçmeye hevesli değillerdi. Çünkü dekoratif kanatlar, miğfer sahibini daha etkileyici gösteriyordu.

Türk Askeri (y. 1690)

Osmanlı ordusunda çok sayıda hafif süvari vardı. Ağırılık olacak zırhlar yerine kendilerine özgü kıyafetler kuşanan ve çoğunlukla iyi atlara binen bu süvariler, sefer ordusunun en süratli ve çevik unsurlarıydılar. Bununla birlikte savaşçı nitelikleri ve muharebe istekleri bakımından önemli farklılıklar gösteriyorlardı. Bir kısmı düzenli asker olmasına karşın, diğerleri askerî hizmete savaş zamanı çağrılan kişilerdi. Bunlar, daha ziyade arı sürüsüne benzeyen gevşek bir formasyonda savaşıyor ve çevirip köşeye sıkıştırdıkları hasımlarını yanlardan ve arkadan savurdıkları hafif mızraklar, oklar ve ateşledikleri tabancalarıyla teker teker vuruyorlardı. Bozguna uğramış birlikleri takipte kavisli kılıçlarını çekiyorlar ve süvari piyade demeksizin, kaçan düşman askerlerine kılıçlarının keskin yüzüyle saldırıyorlardı. O denli kalabalık ve süratliydi ki, bu atlıların saldırılarına kimi zaman "Türk fırtınası" adı veriliyordu. Bu cins atlı askerler, yüzyıllar boyunca Osmanlı sultanlarına hizmet etti.

başını döndürüyorlar ve Antik devirlerde ne derece tahripkâr olabileceği görüldüğü gibi, atlı okçunun şahsında birleştirdikleri hareket esnekliği ve uzaktan atış kabiliyetini caydırıcı bir silah olarak kullanıyorlardı. Gelgelelim, bu melekelerle sahip olan insanlar, düzenli birliklere girerek emir alma fikrinden hiç hazzetmiyorlardı. Bir kere daha, ordularına büyük miktarlarda hafif atlıyı celbetmek suretiyle orta yol bir çözüm bulanlar, her ne kadar ağır süvariye hâlâ yere göğe sığdıramasalar da, Lehler oldu.

Batı orduları, hafif süvariye tedricen ordu saflarına kabul ettiler. Bu atlılar ucuza mal oluyorlar; kendi başlarının çaresine bakıyor ve genellikle ücretli asker muamelesi görüyorlardı. Nizamî süvari kabul edilmediklerinden, muharebe hattının dışında tutuluyorlar ve sıklıkla etrafı kolaçan etmek için devriyeye gönderiliyorlardı. Sivil halk üzerine baskınlar düzenlemek ve düşmanı takip esnasında kargaşa çıkarmak bunların vazifeleri arasındaydı.

Fazla geçmeden, hafif süvariler, hüsarlar ve yabancı *dragoon*ların dostla düşmanı ayırt etmeksizin her önüne çıkanın kanını emen eşkıyalardan bir farkları olmadığı söylenmeye başlanmıştı. Bunları bir ordu nizamına sokabilmek için, Friedrich ayarında bir askerî dehanın müdahalesini beklemek gerekiyordu.

Friedrich, 1741 senesinde Mollwitz Savaşı'nda süvarisinin içine düştüğü içler acısı halin ardından, atlı kuvvetlerini yeniden şekillendirmek ve eğitmek için zaman, para ve enerji sarf etti. Prusya hükümdarı, görüp geçirdiği onca sefer ve muharebenin sonunda, süvari hücumunun düğümü çözebilme gücüne olan inancını yitirmemişti. İki meşhur süvari generali, ağır süvarilerin başındaki Wilhelm von Seydlitz ve hafif süvari komutanı Hans von Zieten, hükümdarın giriştiği reformların semeresini toplayan isimler oldu. Friedrich, süvarinin ateşli silahlar kullanmasını yasakladı ve bu atlılar, *en haie* (muharebe düzeninde)

dört nala hücum tertibini mükemmelleştirdi. İster ağır, ister hafif olsun, süvarilerin başlıca muharebe taktiği düşmana doğru dört nala taarruza geçmek olmuştur. Bütünüyle sürat, disiplin, atılganlık ve darbe güçlerini esas alıyorlardı. Bu teknik, 1740–48 yıllarındaki Avusturya Veraset Savaşı müddetince, Avrupa'daki süvari komutanlarının belleklerine tekrar tekrar kazındı. Lehler, belki de bu sıralar, “Biz size söylemiştik” diye mırıldanmakla meşguldüler; fakat 1756–63 tarihlerindeki Yedi Yıl Savaşı, sıkı talimli tüfekçilerin elinde ateş gücünün nerelere varabileceğini gösterecekti.

“Olağan harp yöntemleri, düşman bölüğünün etrafını sarıp savaş çılgınlıkları ve çılğınca hareketlerle düşmana korku salmaktır ... Üzengileri çok kısıdır ve mahmuzlarını, ağır süvariden daha çevik olmaya zorlamak için atlarının boğruüne yakın tutarlar ... Sürüden ayrılan firariler için çok tehlikelidirler ..., fakat muharebe düzeni almış nizamî bir bölüğün karşısında dayanamazlar.”

“PÈRE” R.P. DANIEL

Hazırlık Manevraları

Minden Savaşı'ndan önce Brunswick prensi Ferdinand komutasındaki müttefik ordusu, Weser Nehri boyunca mütemadiyen manevralar gerçekleştirerek Fransızların Hannover'e ulaşmasını engellemeye çalışıyordu. Fransızlar, yine de, bir yolunu bulup nehrin öte yakasına geçtiler; Minden'i zapt edip kuvvetlerini burada topladılar. Ferdinand, sahip

olduğu sayısal üstünlükten istifade edebilmek için Fransız mareşali de Contades'ı bir meydan muharebesine zorlamak durumundaydı. Sınırsız bir coşkunlukla Fransızlar üzerine ilerledi ve Minden ovasında savaş tertibatı aldı. Muharebenin açılış safhaları, süvarilerin, çamur ve bataklarıyla ünlü bir arazide taktik avantaj sağlayabilecek yükseltileri, geçit yollarını ve civar köyleri yoklayıp zapt etmeleriyle geçti.

Savaşın hikâyesi, bu ana değin yapılageldiği gibi, muharebenin süvari taktikleri üzerine yoğunlaşacaktır. Taraflar, Bastau bataklığı ve Weser Nehri arasında uzanan arazinin şartlarına uyarak muharebe düzenlerini dik bir açıyla inşa ettiler. Fransız hattı, Hahlen'den Maulbeerkamp'a doğru kuzeydoğu yönünde uzanıyor ve Kutenhausen önlerinde, sağ cenahını Weser'e yaslayacak surette, doğuya doğru keskin bir dönüş yapıyordu. Batıya dönük

kuvvetlere de Contades komuta ederken, kuzeye bakan birliklerin başında de Broglie bulunuyordu. Karşı cepheye yerleşen Ferdinand, Hartum-Stemmer arasını kaplayan bir hattı tutarken, von Wangenheim, de Broglie'nin karşısına dikilmişti. Hikâyenin diğer kahramanları, Ferdinand hattının sağ kısmını teşkil eden Lord Sackville süvarisi ve de Contades kuvvetlerinin merkezini tutan Fitzjames dükünün atlıları, muharebe meydanının batısına yayılmışlardı.

Muharebe, öğleden sonra beş sularında, von Wangenheim ve de Broglie birliklerinin karşılıklı saldırılarıyla başladı. Bu kuvvetler, gün bitimine değin, süvari kapışmaları ve ateş düellolarıyla boğuşup durdular. İki taraf da azimle mücadele ediyordu ve taraflardan biri, diğerinin sırtını yere getirebilecek gibi görünmüyordu.

Savaş meydanının batı yakasındaki mücadele, Hahlen civarında karşılıklı top atışlarıyla başladı. Ta ki, sabah yedi civarında yaşanan bir komuta karmaşası, altı İngiliz piyade taburu ve iki Hannover muhafız taburundan oluşan koca bir müttefik kolunu, yanlışlıkla düşman hattının üstüne salana

değın. Bu kuvvet ilerledikçe, sabah sisinin ardında her adımda biraz daha belirginleşen Fransız hattını ve Fransız hattının ortasında bekleyen seçkin Fransız süvarilerini fark etmişti. Ortalıkta dolaşan söylentilere kulak kabartılırsa, bu hatalı emrin vebalı, kimi Almanca, kimi İngilizce konuştuğundan kendi aralarında doğru düzgün anlaşılamayan subayların boynunaydı. Ne olursa olsun, bu hareket düpedüz çılgınlıktı; bilhassa Sackville süvarisinin artlarından gelip bunları desteklemediği düşünüldüğünde. Ferdinand, yürüyüşü durdurabilmek için boş yere çırpınıp durdu.

ERKEN MODERN DÖNEM boyunca atlı askerler, kimisi salt aksesuar, kimisi bütünüyle pratik amaçlara mahsus çeşilli süvari kılıçları taşıdılar. Bu kılıçların bir kısmı saplamak, bir kısmı kesmek için tasarlanmışken, bazıları da doğrudan çentmek veya ezmek için kullanılıyorlardı.

A. Alman Katzbalgeri, y. 1520

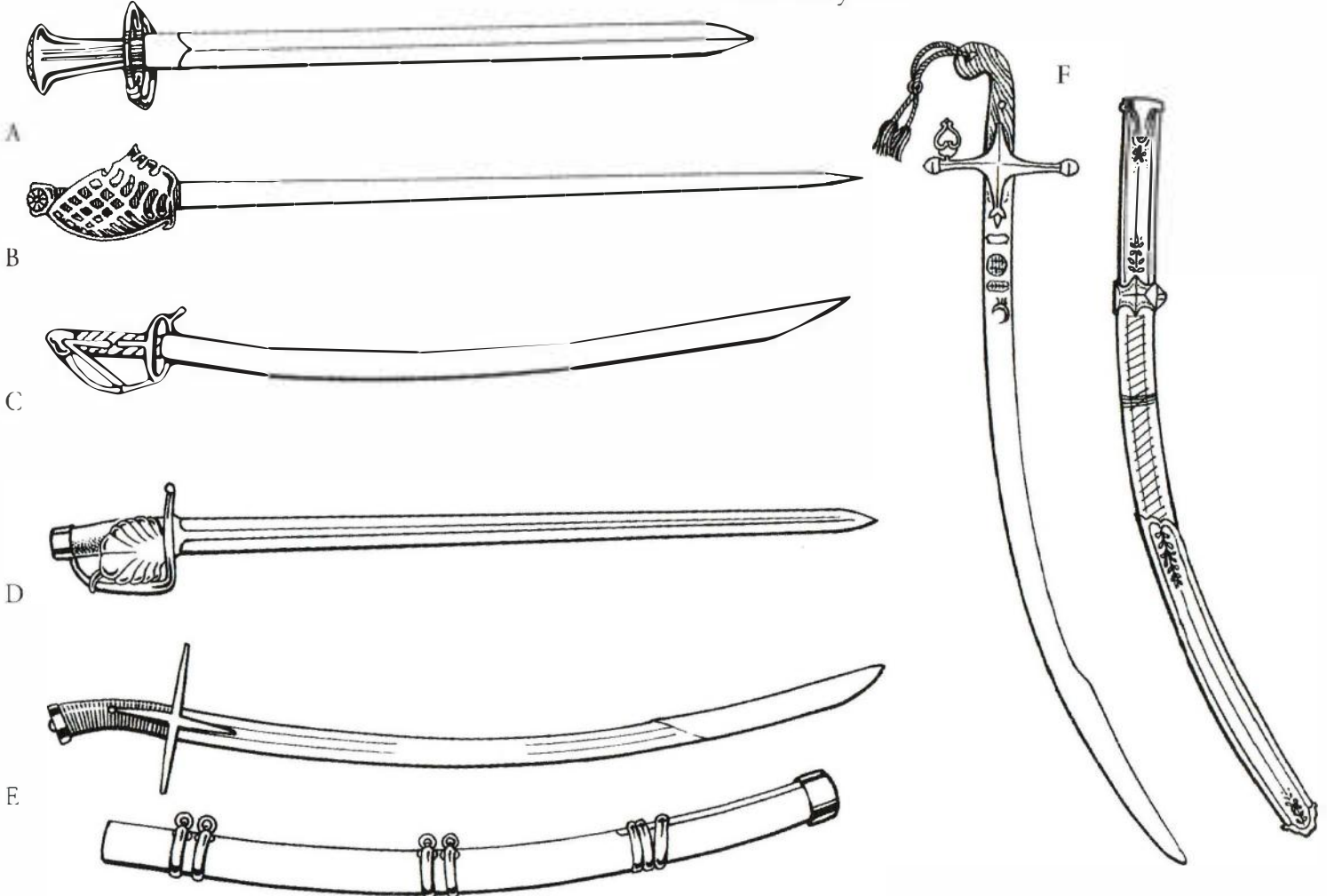
B. Çift yüzlü Venedik shiavonası, y. 1570

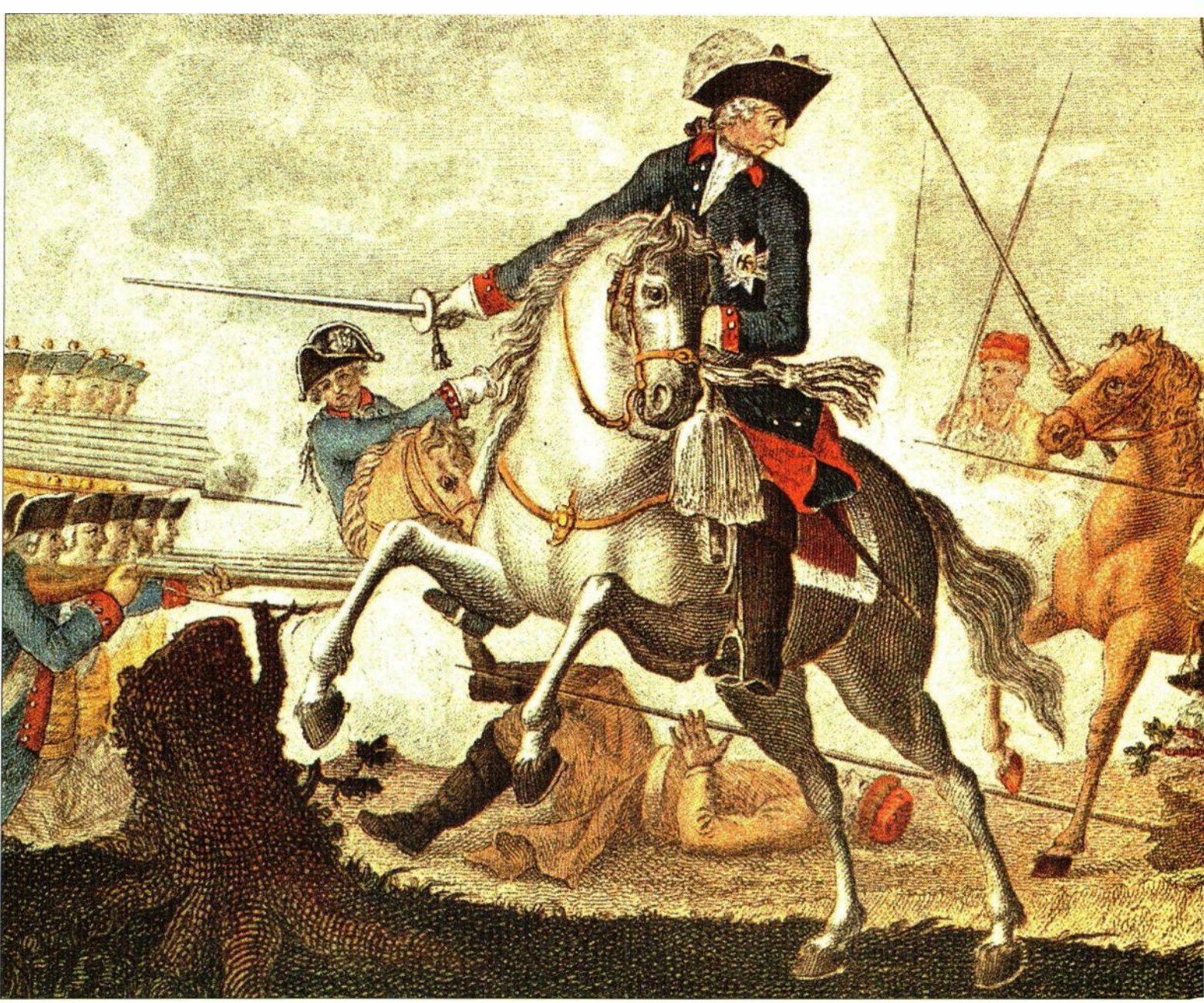
C. Fransız süvari kılıcı, 17. yüzyıl

D. Alman süvari kılıcı, y. 1585

E. 18. yüzyıl Prusya süvari kılıcı

F. Türk kılıcı, y. 1600

Bu esnada Fransız atlıları, büyük ihtimalle, gözleri şaşkınlıktan fal taşı gibi açılmış, olan biteni seyrediyorlardı. Düşman birliklerinin, savaş meydanını boydan boya kateden bir alçaklıkta durduğunu görmüş ve aynen imparatorluk taraftarlarının Lützen'de yaptığı gibi, bu çukurluk arazinin gerisinde bir müdafaa hattı kurmaya niyetlendiklerini zannetmişlerdi. Ne var ki, durum hiç de böyle değildi. Von Sporcken'in yaptığı, ikinci hattının kendisine yetişmesini beklemek ve köknar ağaçlarıyla kesilen araziden çıktıktan sonra saflarına çekidüzen vermekten ibaretti. Kırmızı ceketliler, kaldıkları yerden devam ettiler ve doğrudan olmasa da, Fransızlara yaklaştılar. Von Sporcken kuvvetlerinin güney ucu, yani sol kanadı, sağ kanadına nazaran düşmanın daha yakınına girivermişti. Bu arada

Hannover muhafız taburları da, neredeyse ön cepheye çıkınca sağ kısım da epeyce genişleyip uzar gibi oldu.

Umutsuz Bir Vaka

Ferdinand, göz göre göre gelen felaketi engellemek için takviye kuvvetleri yollanmasını emretti. Bu maksatla, hattın ikinci askerî kuvveti olan von Scheele tugayı ileri gönderildi. İlk başlardaki şaşkınlık havası bir nebze olsun dağılınca, Fitzjames neler olup bittiğini tüm çıplaklığıyla gördü: destekten yoksun piyadeler, bir başlarına, düzenli, taze ve hücumla kalkmaya hazır süvarilerin üzerine yürüyorlardı. Üstüne üstlük, kırmızı ceketliler, biraz sonra ateş menziline gireceklerdi. Piştovlarına sarılan atlı askerlerin devri kapanalı çok olmuştu; ateş desteği, biri Maulbeerkamp yakınlarında, diğeri Hahlen'deki yel değirmeninde bulunan iki Fransız topçu bataryasından gelecekti.

Bu bataryalar, fazlaca uzak noktalarda bulunuyor olabilirlerdi; ama yine de, mevzu bahis olan, tam altmış toptan açılan ateşti. Müttefik bataryaları, açtıkları karşı ateşle bunları susturmayı denediler; ama başaramadılar. Fransız süvarisi, hedefinin nasıl “yumuşatıldığını” seyrediyordu. Minden Heath üzerinden yapılan bu yürüyüşe katılan bir subay, “Bu bombardıman, alayları, çok önceden kendi seçtikleri arazide dizilmiş dinç birliklerin darbelerine karşı takatsiz bırakabilirdi” diye yazmış; fakat hemen ardından, “Sebat ve kararlılık, her türlü güçlüğü üstesinden gelecektir” diye eklemişti.

Fitzjames süvarileri üç hatta ayrılmıştı. 23 bölükten oluşan üç tugaylık ilk hat, Castries markizinin komutası altındaydı. Yine üç tugayda birleştirilmiş 22bölüklük ikinci hat Korgeneral

KUNERSDORF SAVAŞI'NIN (1759), Bernhard Rode (1725–97) tarafından bakır baskı üzerine hafifçe renklendirilmiş bir tasviri. Büyük Friedrich, Kunersdorf'ta, bir Kazak atlı grubunun eline düşmekten kıl payı kurtulmuştu. Bu tüyler ürpertici deneyim, Prusya hükümdarının bu hafif atlılara, özellikle de bunların sürat ve şaşırılma yeteneklerine büyük saygı duymasına yol açmış ve Prusya ordusunda hüsar kıtalarının sürekli çoğalmasına sebep olmuştu.

de Vogue idaresindeyken, 18 bölükten oluşan iki tugaylık üçüncü hattın başında Poyanne markizi bulunuyordu. Bu, her biri yaklaşık 120 atlı içeren toplam 63 süvari bölüğü demektir. Başka bir ifadeyle, dinlenmiş ve bakımlı atlarıyla hazır bekleyen 7500 kişilik bir süvari kuvveti. Bunların karşısında, 460 metreden daha yakın bir menzilde, 5000 civarı neferiyle sekiz piyade taburu, top ateşinin gazabına uğramış, tek başlarına arada kalmışlardı. Fransız süvari bölükleri kılıçlarını çekti.

Süvari hücumu, İngiliz tarzında kitlesel bir eylem olarak gerçekleştirildi. İlk dalga, Mestre de Camp ve Royal Cravattes tugaylarına mensup 14 süvari bölüğünden geldi. Atların rahvan yürüyüşü, yerini kısa sürede hızlı bir koşuya bıraktı. Bir yaygara koptu ve mahmuzlarını bineklerinin böğürlerine saplayan sürücüler, dörtnala taarruza geçtiler. Piyadelerin en ön safında, Waldegrave piyade taburu yerini sağlamlaştırarak tüfeklerini doğrulttu. Şanlı ve cüretkâr bir hücumla ileri atılan süvari kalabalığı, hasmıyla arasında yaklaşık 27 metre kala verilen ateş emrine kadar gürleyerek ilerlemeyi sürdürdü.

Görünüşe bakılırsa, piyade hattı, Marlborough devrinin nöbetleşe takım ateşinin aksine saflar halinde ateş açmıştı. İlk yayılım, süvarilerin ilk safını darmadağın ederek, insan ve hayvanların devasa yumaklar halinde yere yuvarlanmasına sebep oldu. İkinci saftaki süvariler, bineklerini, yere yığılmış atların arasından geçirmeye veya üstlerinden sıçratmaya çalışıyorlardı. Gelgelelim, dövünen ve tepinen yaralı hayvanların arasında bunu yapabilmek neredeyse imkânsızdı. Bunların birçoğu, çok geçmeden üzerlerine boşalan ikinci yayılım nedeniyle oldukları yerde durmak zorunda kaldılar; ama hepsi değil. Bunlar öylesine yiğit ve gayretli savaşçılardı ki, bazıları, her şeye rağmen ileri atılıp İngiliz hattını yarmayı başardı. 12. piyade taburunun sağdaki

iki bölüğü, atların ayakları altında ezildi ve tabur topçuları kılıçtan geçirildi. Bununla birlikte piyadeler toparlanmayı bildiler. Bazıları, yularlara asılıp atların kafalarını aşağıya çekerken, diğerleri eyerlerinden tutup indirdikleri süvari neferlerini yerlerde sürükleyip süngüleriyle delik deşik ettiler. Her tarafı kalabalık düşman piyadesiyle sarılan Fransız atlıları, bu cinsten vahşi bir kavgada başlarının çaresine nasıl bakmaları gerektiği konusunda tümünden eğitimsizdiler. Bu tür birebir dövüşlere girmek, Ortaçağların seçkin süvari zümrelerine mahsustu. Bu adamlar, büyük rakamların telaffuz edildiği yerlerde, saf düzeni içinde savaşmak üzere eğitilmişlerdi ve piyadeyle yüz yüze geldikleri yegâne zaman, bir takip esnasında bunları avlayıp indirdikleri anlardı. Bu ilk taarruzdan hayatta kalanlar, hayretten serseme dönmüş yoldaşlarının yanına dönmek için çaba sarf ediyorlardı.

Fitzjames, bu kez ikinci hattın tamamını, yani du Roi, Burgonya ve Royal Étranger tugaylarına ait 22 süvari bölümünü hep birden harekete geçirdi. Geçmişten gelen askerî tecrübe ve talim kitaplarına göre, piyade, meydanların seçkin savaşçıları karşısında bu defa boyun eğmeliydi. Bu ikinci dalga da çabucak hızlandı ve karşısında uzanan kırmızı çizgiye doğru süratle fırladı. Ne var ki, piyade hattı, istifini bozmadı ve gelenleri, aynı şekilde, kısa menzilden açılan salvo ateşleriyle karşıladı. Bir İngiliz askeri, “Neredeyse her mermi hedefini buldu” demişti. Her ne kadar mübalağa içerse de bu ifade, bu esnada açılan ateşin etkinlik derecesine dair genel bir izlenim verir. İkinci hücum dalgası fena hırpalanmıştı; ama yine benzer şekilde, bir miktar atlı hattı yarmayı başardı. Gerçi bunlar da, kargaşa ve dumandan çıkar çıkmaz, ikinci hatta, kendilerine süngülerini doğrultan Kingsley tugayınca durduruldular ve yakın mesafeden açılan ateşle alaşağı edildiler. Süvari cesaret ve kararlılığı, disiplinli ateş gücüne boyun eğmişti.

Von Sporcken’in adamları, birbirlerine yanaşıp saflarına çekidüzen verdikten sonra tekrar yürüyüşe geçtiler ve ölümcül tüfeklerinin namlularını

Fitzjames’in üçüncü hattına doğrulttular. Artakalan süvari için ne büyük bir mutluluk ki, müttefik formasyonu, ilk iki süvari hattından boşalan alana ilerlerken kanatlarını açıkta bırakmıştı. Fransız piyadesi, müttefiklere doğru çark edip ateş açtı. Ne var ki, kırmızı ceketlilerin yetenek, talim ve disiplinleri öylesine yüksek bir seviyedeydi ki, bunlar da çark ederek tehlikeyi karşıladı ve on dakikalık bir tüfek savaşının ardından, Fransız piyadesini geri püskürtmeye muvaffak oldular.

Von Sporcken piyadesi, yeni bir piyade ve humbaracı hücumuyla karşılaştı; ama bunları da püskürtmeyi becerdi. Bunun ardından de Contades komutasındaki sol kanattan ayrılan sekiz İsviçre ve Sakson taburu, bir kanat taarruzu tertiplemeleri için yollandı. Kingsley’nin

ikinci hattı, hemen oracıkta bitiverdi ve üç taburluk kuvvet, sağa doğru bir yarım çark gerçekleştirerek sekiz taburluk hasmını ateş altında sergilenen muazzam bir dayanıklılık gösterisi sonunda mağlup etti. Piyadeler birbirlerine dünyayı dar ederken, Fitzjames ve üçüncü süvari hattı kumandanı de Poyanne, *Gendarmerie* ve *Carabiniers de France*’a mensup 18 süvari bölümünü ileri çıkardı. Bu 2000 kişilik süvari kuvveti, seçkinin seçkini neferlerden oluşuyordu.

Bu atlıların saldırısı, bundan önceki iki hücum dalgası gibi cepheden gelmeyecekti. Kırmızı ceketlilerin hattı, orada burada devam eden piyade çatışmaları yüzünden zaten düz bir çizgi olmaktan çıkıp köşeli ve kavisli bir dolambaca dönüşmüştü. Bunun üstüne de Poyanne, süvarisini sağ açıktan aşağı sarkıttı ve süvari bölüklerini, von Sporcken’in sol kanadını ve arka saflarını gözüne kestirecek şekilde düzene soktu. Bu süvari darbesini en acımasızca hissedenler, açtıkları ateş fayda etmeyen Hannover taburları ve 23. piyade alayı oldu. Süvariler, ilk hedeflerini yarıp dağıttıktan sonra yeniden toparlanıp saldırıya geçtiler. Bu arada arka saflardaki piyade darbeyi karşılamak üzere mevzilenmişti ve yaklaşan atlılara ateş yağdırdı; “aslanların bile üzerine gitmeye cüret edemeyeceği bir ateş”.

*“Hücum emrini aldığı anda
ileri atılmayan süvari alayının
atlarına el koyup garnizon birliğine
çevireceğim.”*

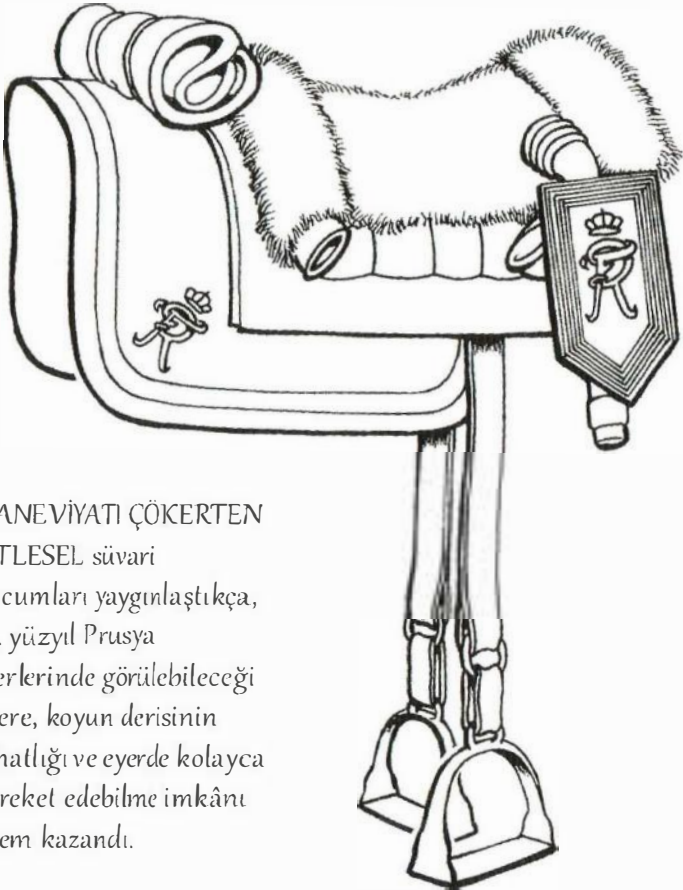
PRUSYA KRALI FRIEDRICH

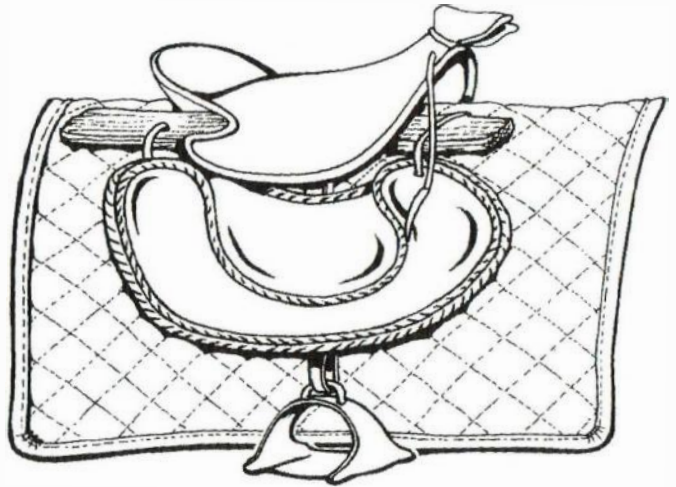
16. YÜZYIL ORTASINA ait Alman eyeri, dönemin kargılı süvarisinin çarpmadan kaynaklanan tepkinin bir kısmını yüksek eyer sırtı vasıtasıyla nasıl atın bedenine yollayabildiğini gösteriyor.

17. YÜZYILA AİT Leh eyeri, teke tek dövüşlerde biniciye güvenli bir oturak sağlayan yüksek bir sırtlığın yanı sıra fodraya sahiptir.

MANEVİYATİ ÇÖKERTEN KİTLESEL süvari hücumları yaygınlaştıkça, 18. yüzyıl Prusya eyerlerinde görülebileceği üzere, koyun derisinin rahatlığı ve eyerde kolayca hareket edebilme imkânı önem kazandı.

16. YÜZYIL SONLARINA ait Arap eyerleri hafifti ve kısa üzengileri vardı. Kısa üzengiler, biniciyi dizlerini kırarak oturmak zorunda bıraksa da, daha kolay ayağa kalkıp yay gerebilmeye izin veriyordu.

1757

A map of Central Europe with the following labels: HANNOVER, MINDEN (marked with a cross), BERLIN (marked with a dot), PRUSYA, SAKSONYA, AVUSTURYA, and FRANSA. Blue lines represent rivers and borders.

1 Kuzey kesiminde muharebe, de Broglie komutasındaki Fransızların başlatığı ve gün boyunca devam eden bir çarpışmayla başladı.

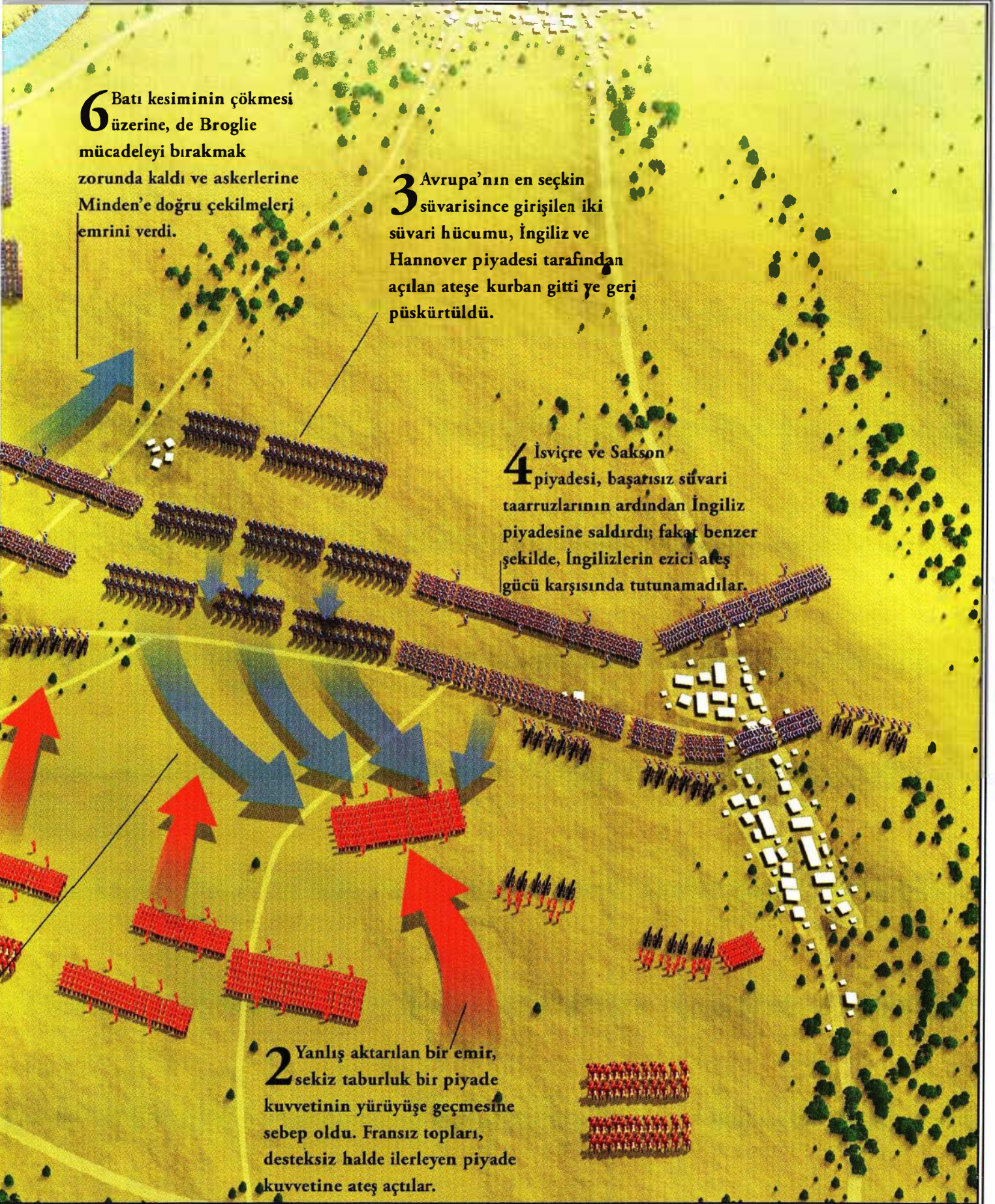
5 Üçüncü süvari hücumunun akıbeti de aynı oldu ve Fransız hattı, Ferdinand'ın tertiplemediği toplu taarruzun önünden geri çekilmeye başladı.

6 Batı kesiminin çökmesi üzerine, de Broglie mücadeleyi bırakmak zorunda kaldı ve askerlerine Minden'e doğru çekilmeleri emrini verdi.

3 Avrupa'nın en seçkin süvarisince girilen iki süvari hücumu, İngiliz ve Hannover piyadesi tarafından açılan ateşe kurban gitti ve geri püskürtüldü.

4 İsviçre ve Sakson piyadesi, başarısız süvari taarruzlarının ardından İngiliz piyadesine saldırdı; fakat benzer şekilde, İngilizlerin ezici ateş gücü karşısında tutunamadılar.

2 Yanlış aktarılan bir emir, sekiz taburluk bir piyade kuvvetinin yürüyüşe geçmesine sebep oldu. Fransız topları, desteksiz halde ilerleyen piyade kuvvetine ateş açtılar.

Her yeni hücumla daha fazlası tırpanlanıyordu: “At olsun, insan olsun, öylesine muazzam bir kalabalık yere yığılmıştı ki, kurşunlardan nasibini almayanların önünü görüp geri çekilmesi karmaşık bir iş olmuştu”. Üçüncü süvari dalgası da savuşturulmuş ve artakalanlar geri çekilmişti. Gelgelelim, fena halde sersemlemiş, hırpalanmış, birbirinden ayrı ve yorgunluktan bitap düşmüş piyade neferlerinin dizleri titriyordu. Son bir darbenin, bütün piyade hattını parçalayıp lime lime etmesi işten bile değildi.

Fitzjames’in elinde sadece bir tugay kalmıştı.

Generalin, ilk hatta bulunduğu halde, ilk saldırıya katılmayan dokuz süvari bölüğü, ihtiyat kuvvet olarak cephe gerisinde muhafaza edilmişti. Ne var ki, koca kuvvetin geri kalanı, son derece bölük pörçük vaziyetteydi. Hayatta kalmayı becermiş ve hâlâ eli silah tutabilenlerden, en az zayıatla paçayı kurtaran du

Roi tugayıydı. Ne de olsa bunlar alelacele geri çekilmişlerdi; fakat artakalan dağınık kitlenin subaylarının çoğu ölmüştü ve binicisiz atlar, yeni baştan düzen almayı mümkün olmaktan çıkarıyordu. Avrupa’nın en iyi süvarileri darmadağın olmuştu ve bunları yeniden bir araya toplayabilmek için zerre kadar umut yoktu. Süvarinin, tek başına, kitlesel halde kalkıştığı toplu hücum tekniği, yine bir başlarına, bir muharebe hattı boyunca uzanmış, “üstelik düşmanını karşılamak için kareler kurmaya bile tenezzül etmemiş” piyadenin müdafaa ateşine yenik düşmüştü.

Fransız süvarisinin enkaz halinde kuytu bucağa dağıldığı ve Fransız merkezinin boş ve savunmasız beklediği bu anda, sıra müttefik süvarisinin hamlesine gelmişti: de Contades hattına hücum edip aştıktan sonra, sağa ve sola çark edip hattın her iki kanadını önlerine katıp yuvarlama zamanı. Ne var ki, müttefik komutanı Lord George Sackville yerinden kıpırdamadı. Generalin İngiliz ve Alman süvarisini de etkileyen bu davranışı, büyük bir skandal olarak nitelenecek ve generali yargılayan askerî mahkeme büyük ses getirecekti. Bu tavır, ne de olsa, Fransız

gözü pekliğinin tam zıddıydı; bir de Fitzjames’in bundan sonra iki süvari hücumuna daha yeltendiği hatırlandığında.

Gerçi bu hücumlardan ilki, süvarinin dumanı tüten bir önceki felaketten hiçbir şey öğrenmediğini gösteriyordu. Bunlar, von Sporcken’e saldırmak yerine, merkezde kurulu büyük bir müttefik bataryası üzerine yöneldiler. Bu kuvvete komuta eden Köln kontu, süvarinin şanını kurtarma gayretkeşliği içinde, aynı teatral coşkunluk içinde tertip ettiği dörtlü taarruzla dosdoğru topları hedef aldı. Atlar

görüştürme alanına girdiklerinde, topçular çifte salkımları ateşlediler. Hessen ve Brunswick piyadesi tüfek ateşiyle buna destek verdi. Köln kontunun dokuz süvari bölüğü, bir anda dumana karışıp yok oldu; hem mecazî, hem de gerçek anlamıyla. Süvari bedenleri paramparça oldu ve sağ kalanlar, kör topal

Fransız hatlarına dönmeye çabaladı.

Müttefikler, kısa süre sonra “Minden korkağı” lakabı takılan Sackville’in sağ kanatta hareketsiz bekleyen süvarileri dışında, bütün muharebe hattı boyunca ileri atıldı. Merhametsiz bir süngü kavgası ve Alman süvarisinin hamleleri, zaferi Prens Ferdinand’a getirdi. Bununla birlikte meydanın güney kısmında, Fransız ordusunun yenilgisi Fitzjames’e bağlı, baştan toparlanmış du Roi tugayının Hannover ağır süvarisine karşı icra ettiği başka bir hücumla engellenmişti. Ne var ki, de Contades kuvveti, Minden’e doğru akıyordu. Kuzey tarafında ise, von Wangenheim ve du Broglie birlikleri arasında yaşanan amansız mücadele, Fransızların geri çekilen arkadaşlarını kollamak amacıyla geri dönmeleriyle nihayet son buldu.

Minden, tüfek ve süngünün zaferiydi. Bu savaştan süvarinin çıkaracağı ders, düzenli hatlarda bekleyen piyadenin yakın menzilden açacağı disiplinli ateşin, en şiddetli süvari hücumlarını bile yol üzerinde durdurabileceğiydi.

Prusya Hüsarı (y. 1750)

Büyük Friedrich, hizmetindeki hüsar alaylarının sayısını ikiden ona yükselterek ordusunun neredeyse yüzde onunu bu askerlerle doldurdu. Hüsarlar, asayiş sağlama gibi, hafif atlılara mahsus olağan hizmetleri yerine getiriyorlardı. Bununla beraber zamanla atılganlık ve sıra dışı cesaretleriyle öne çıkan muharip kuvvetlere dönüştüler. Renkli ve egzotik kıyafetleri, ordu içindeki ünlerini daha da artırüyordu. Eğri kılıçlarının yanında karabinalar taşısalar da, bu silahları savaşlarda nadiren kullanıyorlardı. Friedrich'in kitlesel süvari taarruzlarına katılıyor ve dörtlü hücumla geçtiklerinde, ağır süvarileri geride bırakıyorlardı. Öylesine başarılı ve popüler hale gelmişlerdi ki, hüsar saflarında çarpışan birçok beyzade bulunuyor ve hüsar alaylarının subayları, en güzide Prusya ailelerinden geliyordu. Şevk ve dinçliklerinden ötürü, "a la hussarde (hüsar usulünce) gitmek" tabiri, ölüm kalım saldırısıyla eşanlı hale gelmişti.

Sonuç: İhtişam Hayalleri

18. yüzyıl ortasının açık seçik derslerine rağmen, Batı Avrupa süvarisini topyekün hücum sevdasından vazgeçirebilmek mümkün olmadı. Askerî sahaların kurdu olan Büyük Friedrich bile, yetenek ve ruhun kalabalık rakamlara feda edildiği iri yarı, derin formasyonlar tertip etmeye devam etti. Napolyon, 1758'de, von Seydlitz'in Zorndorf'ta icra ettiği azametli süvari taarruzlarına gıpta ediyordu ve romantik kahraman Joachim Murat'ın arkasında durması, 1807 Eylau ve 1809 Wagram'daki kitlesel süvari hücumlarının yolunu açmıştı. Bununla beraber elde kılıç yapılan süvari saldırılarının zirvesi, Le Marchant süvarisinin, 1812 Salamanca'da bir zamanların muzaffer tüfekli piyadelerine karşı kazandığı ezici zaferdi.

Bu, İngiliz atlısı ve süvari subaylarının zihninde uzun ömürlü bir etki bıraktı. Genç Winston Churchill'in, süvari hücumlarına duyduğu, neredeyse vecd halini andıran hayranlığa şahit olabilmek için İngiliz devlet adamının şahsî evrakına bir göz atmak yeter. 20. yüzyılın başı gibi geç bir tarihte bile, süvari mecmuaları, kılıcın keskin kenarını mı, yoksa ucunu mu kullanmanın daha faydalı olacağına dair fikir tartışmalarıyla doluydu. Dahası, I. Dünya Savaşı'nda süvari generalleri, süvari hücumunun taktik değeri hakkında fikir üretmeyi sürdürüyorlar ve dikenli tel ve mitralyözlerin kendilerini beklediğini pekâlâ bildikleri halde, atlı askerler vasıtasıyla düşman hattını yarmanın hayalini kuruyorlardı.

EMİR VE KOMUTA

Savaşma usullerinin gelişimi, teknolojik ilerleme, devlet gelirlerinin ve nüfusun artışı, erken modern dönemde askerî yönetimin doğasında esaslı değişimler yaşanmasına sebep oldu. Bu dönemde temelleri atılan askerî kurumlar, sefer hazırlıklarıyla uğraşan bir bürokrasi yaratmış; askerî yönetimin ihtisaslaşması ise, seferleri yönetecek kurmayların yetişmesine önayak olmuştu.

Friedland kontu Albrecht von Waldstein, daha bilindik ismiyle Wallenstein, 1624 sonlarında, imparatoru ve kralı II. Ferdinand'ın huzuruna çıkarak Almanya'da kullanılmak üzere 50.000 kişilik bir ordu kurmayı teklif etti. Wallenstein, bu ordu için gereken asker, levazımat ve teçhizatı bir araya getirip ordunun iase ve ikmalini temin ederken, imparator sadece bu işler için ihtiyaç duyulan parayı sağlayacaktı. Esasında Wallenstein, daha önceden de böyle yürek hoplatıcı önerilerle ortaya çıkmıştı. Bu varlıklı asilzade, 1618'de Bohemya'da isyan çıktığı günden beri, her fırsatta Habsburg imparatorunun hizmetine girmeye hazır olduğunu bildiriyordu. Wallenstein yedi yıldır, askerî ve malî

BÜYÜK FRIEDRICH'IN HUMBARACI taburu, iki asırlık bir uğraşın sonunda ete kemiğe bürünen yüksek disiplinli profesyonel ordunun ruhunu temsil ediyordu. Friedrich'in askerleri, Avusturya Veraset Savaşı'nda, 4 Haziran 1745'te Hohenfriedberg'te, -at sırtındaki- albaylarının komutasında Avusturyalılarla karşılaştılar.

açılardan neredeyse yıkımın eşiğine gelen imparatora borç vermekten çekinmemiştir. Ne var ki, bu defa Wallenstein, ara sıra Ferdinand'ın müttefikliğine soyunan Bavyera dükü Maximillian'ın ordusundan daha büyük bir kuvvet oluşturmayı teklif etmekle kalmıyor; aynı zamanda bu askerî gücün bizzat başın a geçmeyi taahhüt ediyordu.

Wallenstein, Rönesans'tan beri Avrupada yaygın bir fenomen olan askerî müteşebbislerin, diğer bir ifadeyle ücretli askerî birlikler kiralayan girişimcilerin en meşhuru. Her ne kadar özünde bir paralı asker olsa da, Wallenstein diğer ücretli askerlerden epeyce farklıydı. Aile servetini ve konumunu, Bohemya ve daha sonradan Kutsal Roma İmparatorluğu'ndaki şahsî nüfuzunu arttırmak için kullanmış olduğu doğru olsa da, Habsburg iktidarına gönülden bağlıydı. Kişisel ihtirasları bakımından, erken

modern dönemde yaşayan askerî şahsiyetlerin büyük çoğunluğu birbirine benzerdi. Ama bu dönemde Avrupa'da varlığını hissettiren askerî devrim, teknolojik buluşlar ve sürekli nakit akışı sayesinde, orduların kalabalıklaşmasına ve soyluların savaşta oynadıkları rollerin gözden geçirilmesine yol açtı. Devir, ücretli askerler toplayan girişimcilerin yanı sıra, asker-kralların devriydi ve 17. yüzyılın sonunda generaller, ömrühayatlarını savaşa vakfetmiş tecrübeli profesyoneller haline gelmişlerdi.

Avrupa'da savaş, Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından beri asilzadelerin at oynattığı bir saha olagelmisti. Orduların başına getirilen komutanlar, hemen her defasında bunlar arasından seçiliyordu. Soylular için savaş, bir sanat olmaktan öte, bir hayat tarzı ve asalete dayanan kültürlerinin aslî parçalarından biriydi. Hükümdarlar ve komutanları, sefere çıkmadan önce binbir güçlüğün üstesinden gelmeliydiler. Orduların toplanabilmesi için, öncelikle savaş hazinesinin ne durumda olduğunu bilmek şarttı. Yeterli kaynak yoksa hiçbir ordu yürüyüşe geçemez; hiçbir devlet savaşa tutuşamazdı. Bununla birlikte ordu

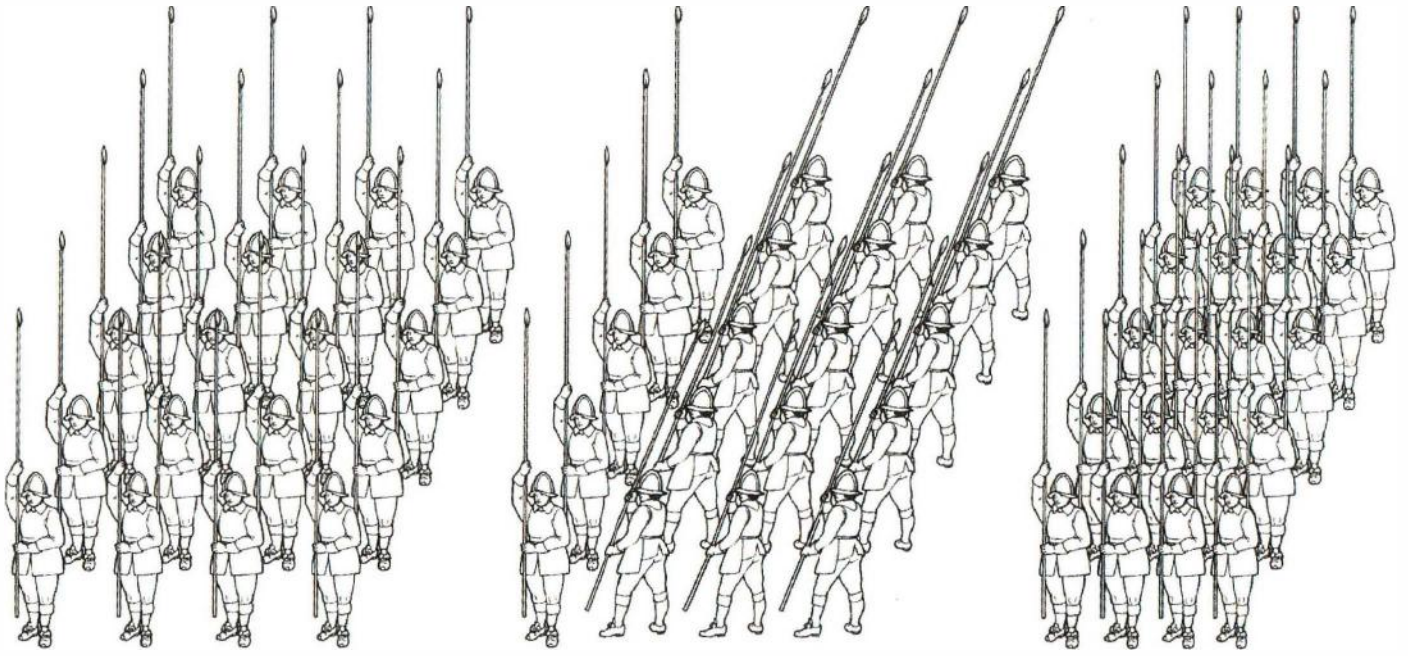
yönetimleri, erken modern dönemde, savaşın maliyetini, belki daha önce hiç olmadığı kadar titizlikle hesaplamak zorunda kaldılar. Ne de olsa, Ortaçağ soyluları, vassallık statüleri bağlamında askerî yükümlülüklerinin bir parçası olarak, Krala belirli miktarda asker tedarik etmek mecburiyetindeydiler. Oysaki orduların büyüdüğü ve asilzadelerin ordudan el etek çektiği erken modern dönemde, savaş harcamaları, hükümdarların ya da başka bazı kişilerin omuzlarına yüklenmeye başlanmıştı. Örneğin II. Ferdinand kendini bir anda Bohemya ayaklanması'nın ortasında

bulduğunda, Viyana'ya saldırmaya hazırlanan Çek ordusuna karşı koymak için ne paraya, ne de orduya sahip olduğunu acıyla tecrübe etmişti. Çaresizlik içinde kıvranan hükümdar, yardım bulabilme umuduyla gözlerini Bavyera dükü Maximillian'a ve varlıklı İspanyol kuzeni III. Felipe'ye çevirmişti.

Bir hükümdarı tasalandırabilecek en önemli dertlerden biri, daimî ordulara sahip olmamasıydı. 15. yüzyıla kadar hükümdarlar, kalıcı kuvvetler beslemeyi düşünmemişlerdi. İspanyol krallığı, 16. yüzyılın başında, ileride yere göğe sığdırılamayacak *terciolar* haline gelen ilk düzenli askerî formasyonları kurdu. *Terciolar*, ilk ortaya çıktıklarında, Endülüs Müslümanlarına karşı girişilen seferlerde pişmiş deneyimli savaşçılardan ibaretti; fakat gitgide, apayrı nüfus kitleleriyle uçsuz bucaksız diyarlara yayılan İspanyol İmparatorluğu'nun askerî kuvvetlerinin kalbi haline geldiler. *Tercioların* başında albaylar bulunuyor ve bunların altında, daha ufak birimlere komuta eden alt kademedeki subaylar yer alıyordu. İspanya, İtalya ve Alçak Ülkeler'de tertip edilen *tercio* birlikleri, İspanyol hanedanına, her an elinin altında bulundurabileceği hazır bir kuvvet temin ediyordu. Bu zamanlar, Hernán Cortés ve Gonzalo de Córdoba gibi büyük askerî liderlerin parladığı vakitlerdi. Sürekli kuvvetlere sahip bir monarşi, asilzadelere, bu birliklerin başına geçecek subaylar gözüyle bakabilirdi. Dahası bu durum, daha alt

“Ücretli birlik reisleri, ya mükemmel silahşorlardır, ya da değil; öyleyseler, bunlara güvenemezsiniz, çünkü kendi büyüklüklerine o denli hayrandırlar ki, ya sizi, yani efendilerini, ya da sizin rızanız halefine başkalarını ezerler; öte taraftan, reis yetenekli biri değilse, sizi en bayağı yoldan mahveder.”

NICCOLÒ MACHIAVELLI, HÜKÜMDAR

kademelerden gelen soylulara, Kraliyete hizmet ederek maddî kudretlerini artırma ve itibarlarını yüceltme yolunu da açıyordu.

Ortaçağ ordularının belkemiği zırhlı şövalyeler, gitgide düzenli orduların subay takımlarına dönüşüyorlardı. Bu dönüşüm sürecinin tamamlanması iki asırdan fazla zaman aldı; ama yolun sonunda yüksek dereceden asilzadeler, kendi adlarına askerî kuvvet sergileyen bağımsız kişiler olmaktan çıkıp Krallığa hizmet eden şahsiyetler halini aldılar. Erken modern dönem kumandanları, iki efendiye hizmet ediyorlardı; Kralları ve kendileri. Bir askerî liderin Kralın maiyetindeki statüsü, tartışmasız biçimde, sahip olduğu askerî itibara bağlıydı. Zafer, ihtişam ve ödül getiriyor; yenilgi, gözden düşme anlamına geliyordu.

Savaş Sanatının Tetkiki

Savaşın değişen doğası, Avrupa'daki askerî sistemlerin yeniden ele alınmasının yolunu açtıkça, askerî liderler gözlerini Antik metinlere çevirdiler. Kadim devirlerin bilgisinin, Fransız istilaları ve İspanyollarla girilen hanedan mücadelesi dönemindeki İtalya kadar varlığını hissettirdiği başka bir memleket yoktu. Niccolò Macchiavelli, Córdoba'nın, Napoli ve Orta İtalya'da Fransızlara karşı zaferler kazandığı yıllarda yazıyordu. Macchiavelli, bu dönemde şahit olduğu gelişmelerin, İtalya'da uzun süredir harp dünyasına egemen olan ücretli askerlerin, yani *condottierinin* düşüşüne ve profesyonel orduların yükselişine delalet

ZIRHLI SÜVARİNİN GERİLEYİŞİ ve piyadenin savaş sahnesinin odağına geri dönüşü, askerî talimlerin yeniden canlanmasıyla el ele yürümüştü. Burada, 17. yüzyıla ait askerî el kitaplarında geçtiği şekliyle, bir piyade bölüğünün girebileceği üç farklı formasyon gösteriliyor.

ettiği fikrindeydi. Kaleme aldığı eserleri *Savaş Sanatı*, *Hükümdar* ve *Discorso*'da³⁵ savaş, kişisel gözlemlerine dayanan bir olgu olarak boy gösteriyordu. Machiavelli, Roma askerî geleneklerine duyduğu hayranlığı ifade ediyor ve İtalyan prenslere, benzer şekilde, kent ahalisinden toplanan ordular kurmalarını tavsiye ediyordu. Machiavelli'nin yazdıkları 17. yüzyılda epeyce ses getirdi; ama Vegetius'un etkisi, klasik eserine şerh ve izahatlar düşüldüğü esnada, çok daha fazla olmuştu.

Vegetius'un *De Re Militari* isimli eseri, Roma askerî kurumları ve savaş sanatı hakkında klasik bir yapıt olma işlevini görüyordu. Bin yıl öncesinden gelen bu kitap, askerî teşkilatlanma, liderlik ve savaşın sevk ve idaresi üzerine standart bir metin haline gelmişti. Vegetius'un söylemi, generallere yönelik paha biçilemez nasihatler içerdiği için özellikle kayda değerdi. Machiavelli meslekten asker değildi ve *Savaş Sanatı*'nda ileri sürdükleri aslen bilimsel nitelikteydi. Gerçi Vegetius da asker değildi; ama özbeöz Romalıydı ve ilk ağızdan aktardığı gözlemleri, erken modern dönemde çok daha kalıcı ve köklü bir tesir bıraktı. Bilhassa kitabının üçüncü cildi, savaşma ve sefer esnasında orduyu yönetme meseleleriyle

ilgileniyordu. Vegetius, şartların elverişsiz olması durumunda savaştan kaçınılmasını öneriyor ve düşmanı alt etmek için daha üstün manevra kabiliyeti kullanmayı ya da değişken stratejiler üretmeyi tavsiye ediyordu. Sıkı askerî disiplinin ne denli ehemmiyetli olduğunu vurguluyor ve bir generalin, ordusundaki her birimin nitelik ve kapasitesini bilmesi gerektiğini söylüyordu. Vegetius'un yazıları, yeni baştan keşfedilen Aelian³⁶ ve İmparator Leo'nun³⁷ *Tacticası* gibi metinlerle birlikte, İspanyol *tercioları* çağında son derece kullanışlı oldu ve belirli bir Felemenk askerî liderler neslini ziyadesiyle etkiledi.

Yaklaşık aynı dönemde, Justus Lipsius'un eserleri, neo-stoacılık fikrini savaş sanatıyla irtibatlandırdı. Neo-stoacılık, profesyonel askerî subaylara, ihtiyaç duydukları ideolojik altyapıyı sağlıyordu. Bu felsefe, subayın, her ne ahval ve şerait içinde olursa olsun, aldığı emri koşulsuz yerine getirmesini talep ediyor ve kişinin, her şeye hüküm veren Tanrı'nın buyruğuna boyun eğmesi gerektiğini söylüyordu. Lipsius, Calvinist ve ilahî takdir anlayışı, bu kadim Yunan felsefesinin ikinci baharına enikonu uyuyordu.

18. yüzyıla gelindiğinde neo-stoacılık, profesyonel subaylar dünyasında şövalyelik idealinin yerini almıştı.

Raimondo Montecuccoli, 17. yüzyılın en nüfuzlu askerî yazarlarından biriydi. Habsburg imparatorlarının yanında gördüğü seçkin hizmetler, Otuz Yıl Savaşları, Kuzey Savaşı, Türk Savaşları ve Felemenk Savaşı'nı kapsıyordu. 1675'ten itibaren Avusturya *Hofkriegsrat* (Savaş Meclisi) başkanı olarak, Avusturya Habsburg sarayında sözü geçen birisiydi. 1664'te, Macaristan'a yönelik Osmanlı tehdidini yirmi yıl boyunca bertaraf eden St. Gotthard Savaşı, Montecuccoli'nin zafer listesinde yer alıyordu. 1673'te, Avrupa'nın en başarılı komutanlarından biri olan Mareşal Turenne'in hakkından gelmişti. Montecuccoli, göz kamaştırıcı askerî kariyeri boyunca

16. YÜZYIL ORDUSU, profesyonel askerler, paralı savaşçılar ve gönüllülerden oluşan çok dilli bir topluluktu. Ordu komutanı, askerî meziyetlerinin ötesinde, diplomasi ve ticaretten de anlamalıydı. 16. yüzyılda bir İtalyan kentinin kuşatılmasını tasvir eden bu gravürde, bu dönemde alışılmış olduğu üzere, toplar ve yiyecek özel şahıslarca tedarik ediliyor.

dört kitap kaleme aldı: *Savaş Dair, Savaş Hakkında Risale, Savaş Sanatı Üzerine* ve *Macaristan'da Türklere Karşı Savaş*. Yazılarında komuta yapısından lojistiğe kadar akla gelebilecek her askerî mevzuyla ilgilendi. Yazdıkları, Viyana'da en başından beri okunagelmmişti; ama Avrupa'nın diğer bölgelerinde bunların yayımlanıp okuyucu kitlesiyle buluşması için 18. yüzyılı beklemek gerekecekti.

Bunlar gibi şerh kitapları, yazarının ismini ölümsüzleştirecek, şanını yüceltecek ve gelecek general nesillerine seslenecek şekilde, 18. yüzyılda kök salan bir yazın türü oluşturdu. Mareşal Maurice de Saxe'a ait *Savaş Sanatına Bakışlar* ve Büyük Friedrich'in *Savaş Sanatına Dair Talimatlar* ve *Askerî Ahit* isimli eserleri, savaşma pratiğine dair en kayda değer fikirleri üreten metinler arasındaydılar ve 18. yüzyılda askerî akademiler açıldığında, subay ve askerî komutan adaylarının standart başvuru kitapları haline gelmişlerdi.

Komuta Yapısının Değişen Doğası

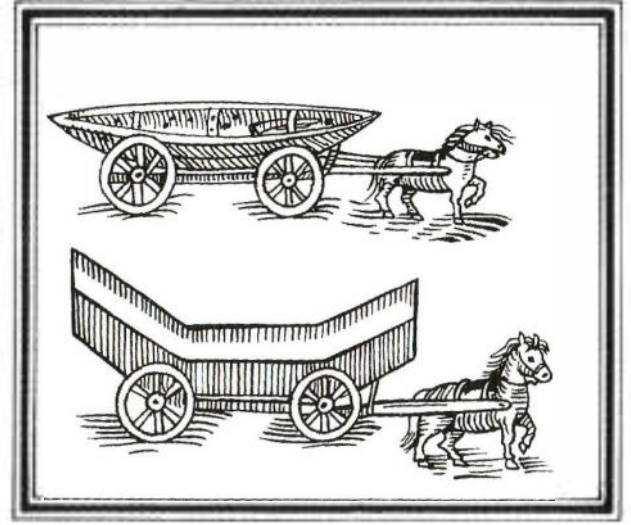
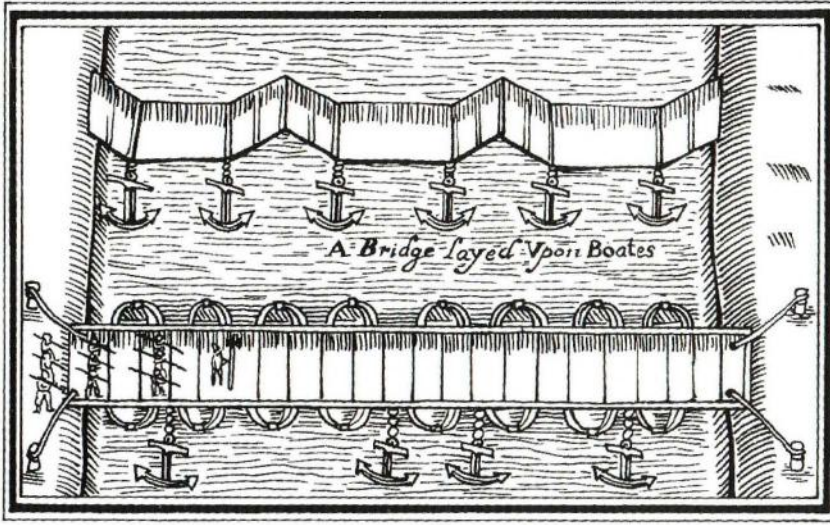
Erken modern çağda askerî komuta tarzı, iki etken tarafından şekillendiriliyordu: coğrafya ve teknoloji. İlk seçenekte, askerî liderliğin niteliği, doğrudan bir Krallığa veya belirli bir arazi parçasına bağlıydı. Diğer belirleyici etmen ise, daha ziyade, seferde askerî birliklerin sahaya yayılma tarzına, ordunun terkip ve maliyetine etki ediyordu. 16. yüzyılda Avrupa'yı yönlendiren mücadeleler, Krallıkların dar sınırlarını fazlasıyla aşan, hanedanlara özgü menfaat çatışmalarını içeriyorlardı. Yerel çatışmalar, iki asır daha varlığını sürdürse de; savaş, gün geçtikçe, karasal mülklerine yenilerini katmak isteyen "Kralların sporu" haline geliyordu. VIII. Charles, 1494'te İtalya'yı istilaya başladığında, yüzleşmek zorunda kaldığı *condottiero* birliklerini, bir süre sonra ücretli İsviçre mızraklı piyadesinin yanında istihdam etmeye başlamıştı. Otuz yıl sonra I. François, aynı topraklarda, V. Carlos (İspanya'da I. Carlos) komutasındaki bileği bükülmez İspanyol *tercioları*yla kapışyordu. Habsburg askerî nüfuzu, yüzyıl ilerledikçe İtalya içlerine ve Alçak Ülkeler'e yayıldı. Orduların terkibi ve askerî liderliğin doğası, gitgide bu çatışmaların içine işleyen hanedan menfaatlerini yansıtmaya başlıyordu. 15. yüzyılın sonunda *condottieri*, bir daha dönmemecesine ortadan kayboldu ve bunların yerini Valois ve

Habsburg hanedanlarının general ve orduları aldı.

İmparator V. Carlos 1516'da İspanyol tahtına oturduğunda, Orta Avrupa, Almanya ve kısa süre önce ele geçirilen Burgonya topraklarındaki bütün Habsburg mülklerinin varisi konumundaydı. Carlos, üç yıl sonra, Amerikalıların imparatoru sıfatının yanında, Bohemya kralı, Avusturya arşidükü ve Kutsal Roma imparatoru unvanlarıyla Avrupa'nın büyük bir dilimi üzerinde söz sahibiydi. Bu yüzden I. François, Kuzey İtalya'daki Fransız iddialarının peşine düştüğünde, İtalya'daki mülklerini savunmak için İspanyol ordusunu harekete geçiren İspanyol kralı ve Kutsal Roma imparatorunu karşısında bulacaktı.

16. yüzyılın başlarında İspanyol ordusunda, soylu süvariler ve paralı piyade bölüklerinden oluşan geleneksel bir kitle vardı. Bu terkip, 16. yüzyılda anavatandan celbedilen askerlerin sayısının artmasıyla değişmeye yüz tuttu. Gerçi ücretli askerlerin bölük reislerine gösterdikleri sadakat, en iyimser tahminle, narin bir ilişki olmaya devam ediyordu ve reisin ölmesi veya yaralanması, koca bir bölüğün bir anda buharlaşıp sırı kadem basmasına yol açabiliyordu. Bununla beraber asilzadeler tarafından bir araya getirilip yine efendilerine hizmet eden savaşçılar, seferde ve savaş meydanlarında daha kararlı bir birliktelik sergileme eğiliminde oluyorlardı. Firar vakaları, her halükarda, bütün orduları güçten düşürüyordu; fakat bu birlikleri bırakıp kaçanlar nispeten daha azdı. Ne var ki, bu savaşçılar, ordu generaline veya ülke davasına sadakat göstermektense, bölüğün kurulmasına önyak olan komutana sadık kalmakla yetiniyorlardı. Orduyu sefere çıkarmaya çalışan bir general, bütün bunları ciddiyetle ele alıp değerlendirmek zorundaydı.

Askerî kariyeri boyunca İtalya'da sergilediği göz kamaştırıcı performans, Gonzalo de Córdoba'nın savaş, ordu terkibi ve askerî teknolojinin değişen doğasına ayak uydurma yeteneğini gözler önüne seriyordu. İspanya'dan yola çıkıp Napoli'ye vardığında, komuta ettiği ordu, yalnızca üçte biri süvarilerden ibaret olan piyade ağırlıklı bir güçtü. Gerçi bunun pek de aykırı bir durum olduğu söylenemezdi. Ne de olsa, hükümdarlar, sefer ilan ettiklerinde masrafları devlet hazinesince karşılanan çekirdek bir kuvvet temin ediyorlar; ordu komutanının sefer güzergâhı boyunca bu kuvveti paralı askerlerle takviye etmesini

bekliyorlardı. Söz gelimi, Fransız kralı VIII. Charles, İtalya'ya, hepsi birden çoğunluğu süvarilerden oluşan daimî bir orduya tekabül eden *compagnies d'ordonnance*³⁸ ile girmiş; sonradan bu kuvvet, seferin ilerleyen yıllarında Fransız ordusunun ancak ufak bir diliminden ibaret kalmıştı. Córdoba'nın ordusu, birkaç yüz *genitor* (hafif süvari), 100 ağır süvari ve çeşitli cinslerden 1000'in üzerinde piyadeden oluşuyordu. Karman çorman yapısı ve farklı tür ve meziyetlerdeki askerlerin gelişigüzel bir araya toplanmış olması, bu orduyla savaşa girişmeyi, akıbeti belirsiz bir maceraya dönüştürüyordu. Süvariler dışında güvenilebilecek kimse yoktu ve bunlar, savaş meydanının efendileri olmaya devam ettiler. Açık arazide meydana gelecek bir çatışmanın sonucunu kestirmek mümkün olmadığından, kuşatma harekâtları tercih ediliyordu. Córdoba, Avrupa topraklarında, bir meydan muharebesine etki etmek amacıyla, kayda değer miktarda ateşli silahı bir araya getiren ilk komutandı. 1503 Cerignola'da, Fransızlara karşı kazandığı zafer, sahra istihkâmları ve ateşli silahların eseri idi. 1525'te, I. François'ya karşı Pavia'da kazanılan İspanyol zaferi de, topçu bölükleri ve büyük miktarda mızraklı piyadenin desteğini alan arkebüzçülerin marifeti olmuştu.

V. Carlos'un büyükbabası Aragonlu Fernando (Ferdinand), mızraklı askerler, arkebüzçüler ve kılıç ve kalkanlarla donatılmış yayalardan oluşan düzenli piyade formasyonları oluşturmuştu. Bu savaşçılar, yaklaşık 1000 kişiden oluşan askerî kollara ayrılmışlar ve bu kollarin başına, zamanla *colonel* (albay) şekline dönüşecek olan birer *capo de columna* tayin edilmişti. 1505 tarihinde, yirmi albayın riyasetinde

17. YÜZYIL BOYUNCA mühendislik gitgide önem kazandı. Topçu katarları yaygınlaştığı ve ordu mevcutları ciddi miktarlarda arttığı için, akarsu gibi doğal engellerin seferleri yavaşlatmasının önüne geçmek nazik bir meseleydi. Tombaz ve köprü inşa malzemeleri, 18. yüzyılda standart hale geldi.

bu cinsten yirmi askerî kol mevcuttu. Bu birlikler, 16. yüzyılın ilk yirmi yılında İtalya topraklarında geniş çaplı faaliyet gösterdiler. Askerî kollarin başına geçirilen komutanlar, İspanya'nın en itibarlı ve tecrübeli soyluları arasından seçiliyordu. Askerî kollar, yirmi sene sonra temelleri atılan *terciolar* zemin hazırladılar. Bu sonuncular, aşağı yukarı 3000 kişilik bir kuvvetle, arkebüzçülere ve mızraklı piyadeye çok daha geniş bir yer ayırıyorlardı. *Terciolar*, birbirine eşit sayıda tüfekçi ve mızraklı içeren yaklaşık on ilâ on iki bölük askeri tek bünyede topluyordu. *Terciolar*da, komuta etkinliği sağlamak, kalabalık formasyonlar üzerinde denetimi yitirmemek ve mızraklı ve tüfekli askerlerin icra ettiği manevralarda eşgüdümü koruyabilmek maksadıyla, bölüklerden sorumlu kaptanlar ve alt kademeli subaylar dışında, askerî yapının tamamına hâkim merkezî bir komuta heyeti bulunuyordu. Bu birliklerde görev yapan asker-rahipler, mezhep savaşlarının insanı tüketen yorgunluğuna deva olabilmek için askerleri gayrete getirmeye çalışıyorlardı. Düzenli askerî birliklerin kurulması, V. Carlos'a ilk daimî ordulardan birinin nimetlerini sunmuştu. Bunlar başlangıçta İtalya'da hizmet vermişler; fakat sonradan Almanya ve Alçak Ülkeler'de de çarpışmışlardı. El altında emre amade, deneyimli birliklerin bulunması, hükümdarları, her sefer öncesinde binlerce insanı yeni baştan orduya

celbetme tantanasından kurtarıyordu. Carlos ve oğlu II. Felipe, uçsuz bucaksız imparatorluklarını muhafaza etmek için bu birliklere güvenmişlerdi. Süvari birlikleri ve müttefiklerden gelen yardımcı kıtalarca takviye edilen *terciolar*, İspanyol ordusunun belkemiğini teşkil ettiler. 17. yüzyıla değin, savaş meydanlarında *terciolar*ın bileğini bükme mümkün olmayacaktı.

Aragónlu Fernando ve V. Carlos için, İspanyol zadeğânını kraliyet ordusunun subay sınıfı arasına katmak nispeten kolay bir iş olmuştu. İspanyol askerî sistemi, 1400'ler boyunca Fransız ve Orta Avrupa'daki benzerlerine kıyasla epeyce farklı bir gelişim çizgisi takip etti. *Reconquista* sürecinde Krala sunulan hizmet, hükümdarla savaşçı tabaka arasında özel bir ilişki biçiminin doğmasına yol açarak, 16. yüzyılda Ortaçağ ordusundan profesyonel orduya geçişi kolaylaştırmıştı.

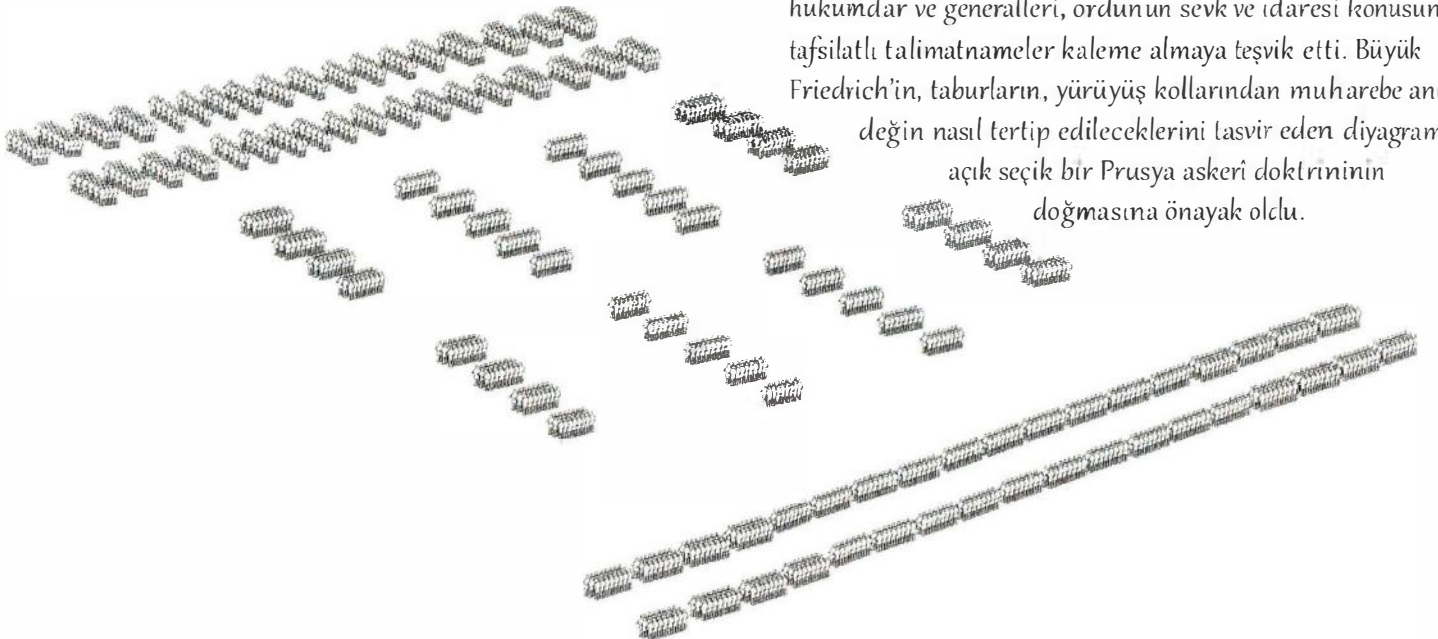
Fransa ve Almanya'da durum hakikaten de farklıydı. Bu yörelerin soyluları bağımsızlıklarına daha düşküncü ve Krala ait bir orduda subay olma fikrine birçoğu sıcak bakmıyordu. IV. Henry, sürekli olarak davasına para ve insan katkısı yapmaları için Huguenot soylularına bel bağlıyordu. IV. Henry, ordusunu sefere taşımanın bizzat hükümdarın vazifesi olduğuna inanan birkaç 16. yüzyıl hükümdarından biriydi. Çağdaşı II. Felipe, nadiren İspanyol ordusuna refakat ediyor; Alçak Ülkeler'deki seferlere ise hiç katılmıyordu. İspanya kralı, boyun eğmez Felemenklilerle uğraşmaları için Alba ve Parma dükleri

gibi cephenin tozunu yutmuş, kıdemli subaylara yetkiyi devrediyordu. Kendisine akrabalık bağıyla bağlı olsa da Felipe, Alba dükünün etrafını sözüne değer verilen tecrübeli generallerle doldurmuştu.

Felemenk Ekolü

Felemenk İsyanı (1565–1609), çoğu tarihçinin ilk erken modern askerî sistemi olduğu üzerinde ittifak ettiği bir askerî yapının doğuşuna tanıklık etti. Felemenkliler ve İspanyol egemenleri arasındaki mücadele, nereden bakılsa, en az yarım asırdır devam ediyordu ve en azından İspanyolların iddiasına göre, 1648'e kadar resmen bir sonuca bağlanamayacaktı. Habsburg İspanyası'nın zenginlik ve askerî kudreti, 16. yüzyılın sonlarında, maktul *Stadthalter*, Sessiz Willem'in oğlu Maurits van Nassau'nun Felemenk direnişinin başına geçişiyle birlikte kendine denk bir rakibe toslamış oldu. Maurits, gün geçtikçe daha kolay bulunan ateşli silahların yıkıcı etkisinden azamî derecede istifade edebilmek amacıyla askerî sistemini ıslah etmek için bıkip usanmadan emek sarf etti. Maurits'in amansız rakipleri, Alba ve Parma dükleri, İspanyol kralı tarafından sıklıkla Fransa'daki savaşa müdahale etmekle görevlendiriliyorlardı. Felemenkliler, Flandra ordusunun ve tecrübeli generallerinin yokluğunda başarılar kazanıyorlar; fakat Alba ve Parma dükleri Alçak Ülkeler'e geri döndüklerinde, önceden kazandıklarını çoğu vakit iade etmek zorunda kalıyorlardı.

DÜZENLİ ORDULAR ve subay sınıfının profesyonelleşmesi, hükümdar ve generalleri, ordunun sevk ve idaresi konusunda tafsilatlı talimatnameler kaleme almaya teşvik etti. Büyük Friedrich'in, taburların, yürüyüş kollarından muharebe anına değin nasıl tertip edileceklerini tasvir eden diyagramları, açık seçik bir Prusya askerî doktrininin doğmasına önayak oldu.

Justus Lipsius'un Maurits üzerindeki etkisi büyüktü. Nassau prensi de Kalvinistti ve Lipsius'un sözcülüğünü yaptığı neo-stoacı felsefe, Maurits'e Felemenk ordusunu şekillendirmede kullanabileceği bir model takdim ediyordu. Maurits'in temellendirdiği komuta sistemi bir kez filizlendikten sonra, Alçak Ülkeler sınırlarının fersahlarca ötesine yayılıverdi. Ne de olsa, Felemenk ordusunda hizmet veren subayların ve askerlerin çoğu, İngiliz, Alman, İskoç ve Hugueonot asıllıydı ve Avrupa'nın diğer Protestan ülkelerinden geliyorlardı. Kraliçe Elizabeth, Felemenklilerin bağımsızlık davasına yüklü meblağlar ve bolca asker tahsis edenlerden yalnızca biriydi. Felemenk askerî sistemi, 17. yüzyılda Protestan orduları için bir okul işlevi görmeye başladı.

Maurits, erlerin disiplinini dilinden düşürmüyordu ve Lipsius öğretisine ve Vegetius ve Leo'nun askerî nasihatlerine dayanarak profesyonel bir subay sınıfı eğitmeye kararlıydı. Üst düzey askerî rütbelere, Felemenkli asilzadeler veya doğrudan *Stadthalter* tarafından atanan kişilerce üstleniliyordu. Bununla birlikte ikincil dereceden payeler, şahsî servetleri bir bölüğün masraflarını karşılamaya yeten orta sınıf üyelerince doldurulmuştu. Kıdemli olsun olmasın, bütün subaylar, askerî disiplin ve talimin gereklerini yerine getirmekle ve aynı disiplini askerlerine aşılamakla yükümlüydüler. Felemenk hizmetindeki her bölük, bir bölük komutanı, bir mülazım subayı, bir sancaktar ve beş alt kademeli erbaşa sahipti. Bu formasyonlarda subayların erlere oranının emsallerine kıyasla daha yüksek olması, muharebe esnasında daha etkin denetim ve daha sıkı bir disiplini amaçlıyordu. Maurits, bu sistemi Felemenk alaylarına tatbik etmekle yetinmedi; müttefiklerinden de aynısını talep etti. Yabancı bölükler, Felemenkli silah arkadaşlarıyla yan yana talime tabi tutuluyorlardı. Bunlar, askerî hizmetlerini tamamladıktan sonra, Felemenklilerden öğrendiklerini anavatanlarına taşıyorlardı.

Felemenk askerî sistemi, 17. yüzyılın başlarında İsveç ve İngiliz ordularında benimsendi. İsveç kralı Gustavus Adolphus, alaylarını eğitmeleri ve yönetmeleri için, askerlik hayatlarının bir bölümünü Felemenk hizmetinde geçirmiş subaylar istihdam ediyordu. İsveç kralı, daha dar formasyonlara dayanan ve ateş gücüne büyük vurgu yapan askerî sistemini geliştirirken Felemenk fikirlerinden istifade etti. İsveç bölükleri, subaylarının sayısı bakımından aşağı yukarı

Felemenk örneğini izliyordu; fakat alt kademeli subayların miktarı, bir nebze de olsa, daha fazlaydı. Bununla birlikte, bu kitapta daha önceden anlatıldığı gibi, Gustavus, süvari kuvvetlerine epeyce farklı yaklaşıyordu. Gustavus sistemi, bir hayli başarılı oldu; özellikle de İsveçliler, görece geleneksel imparatorluk ordusunu Breitenfeld'te ezip geçtiklerinde.

Oliver Cromwell'in *Yeni Model Ordusu*, Felemenk sisteminin etkisini gösterdiği yerlerden biriydi. Ne de olsa, Maurits'e bağlı birliklerin önemli bir kısmı İngilizlerden oluşuyordu ve Püriten subaylar, Katoliklerden nefret etme konusunda Felemenk Kalvinistlerden aşağı kalmıyorlardı.

Nieuwpoort (1600): Kan ve Kum

Nieuwpoort, Maurits van Nassau'nun ömrü hayatında katıldığı yalnızca iki büyük muharebeden biri olduğu için, Felemenk İsyanı tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu tarihe gelinceye değin, *Stadthalter* ve Felemenk kuvvetleri başkomutanı Maurits, Felemenk ordusunu baştan aşağı yenilemesine karşın, İspanyollarla açıktan bir meydan muharebesine girmekten kaçınmış ve İspanyol garnizonlarınca tutulan müstahkem mevki ve kaleleri zapt etmekle yetinmişti. Maurits, 1600'de, *Staten Generaal*'in (Birleşik Eyaletler Meclisi) elde avuçta bulunan tek sahra ordusunu alıp Flandra sahiline götürmesi ve Nieuwpoort kentini ele geçirmesi yönündeki talimatları aldığı anda, bu plan hakkındaki kaygılarını açıkça dile getirmişti. Felemenkli komutan, gene de emirlere itaatte kusur etmedi ve tabiri caizse, bir çırpıda bitiverecek sefer için ordunun başına geçti. Hakikaten de sefer, hepi topu bir ay bile sürmedi ve Felemenk sistemi, karşısında kuvvetli bir İspanyol ordusu buluverdi.

Esasında Felemenkliler, daha 1599'da fiilen bağımsızlıklarını kazanmışlardı. İspanyol İmparatorluğu, II. Felipe'nin 1598'de ölümü üzerine oğlu III. Felipe'ye geçmişti. Ancak bir istisna vardı: Alçak Ülkeler. Koca hükümdar, bu toprakları kızı Isabel ve müstakbel eşi Arşidük Albrecht'e vasiyet etmişti. Arşidük, 1595'ten beri Alçak Ülkeler valiliği yapıyordu. III. Felipe, kayınbiraderinin Felemenklilere soluk aldırmasını beklerken, Albrecht'in farklı fikirleri vardı. İspanya iflas etmişti; Felemenk vilayetlerini geri almak için bir

17. YÜZYILDA, DÜZENLİ orduların doğuşuna rağmen üniforma kullanımı nadirdi. Subaylar ve askerler, malî kudretlerinin elverdiği ölçüde ve biçimde giyiniyorlardı. Fransız, Alman ve İtalyan subaylarını, İngiliz İç Savaşı'na katılmış bu İrlandalı subaya benzer kıyılarda görmek şaşırtıcı değildi.

sefer düzenlemek şöyle dursun, Flandra ordusundaki askerlerin maaşlarının ödenip ödenemeyeceği bile şüpheliydi. Albrecht, Brüksel'e döner dönmez, *Staten Generaal* ile müzakere masasına oturmuştu bile. *Staten Generaal*, diplomatik görüşmelere katılmazlık etmiyordu; fakat bir yandan da, gizlice gücünü Flandra içlerine genişletmenin yollarını arıyordu. Flandra ordusuna bağlı birkaç *tercioda* isyan çıkmış olduğu haberleri ve Maurits'in, 1597'de, Turnhout'da ufak bir İspanyol kuvveti karşısında kazandığı zafer, Felemenkli idarecileri yüreklendiriyordu. Dahası, Duinkerke (Dunkirk) ve Nieuwpoort açıklarında faaliyet gösteren İspanyol korsanların sebep olduğu zarar ziyana bir dur demenin vakti gelmiş geçiyordu.

Maurits, *Staten Generaal*'in Nieuwpoort'a saldırma planını, bilhassa bir çıkarma harekâtı öngördüğü için beğenmemişti. Ne var ki, sözünü dinlemedi. Felemenk ordusu, 20 Haziran 1600'de, 12.000 piyade, 2000 süvari ve 38 topluk bir kuvvetle Flushing'de toplandı. Felemenk ordusunun en az üçte biri İngiltere ve İskoçya'dan gelenlerle doluyken, üçte birden daha kalabalık başka bir dilim, Fransız Huguenotları, Valonlar ve İsviçrelilerden mürekkepti. Filonun 21 Haziran'da yelken açması icap ediyordu; ama olumsuz hava koşulları yolculuğu engelledi. Maurits, Oostende'ye çıkarma yapmaktan vazgeçti ve en başından beri doğru olduğuna inandığı stratejiyi tatbik ederek, Schelde nehrini geçip kıyı boyunca aşağı yürümeye karar verdi. 22 Haziran'da akarsu aşılmıştı ve Felemenk ordusu, İspanyol denetimindeki Brugge'nin (Bruges) etrafından dolanarak Sas van Gent'ten Oostende'ye doğru ilerledi. Maurits, Oostende önlerine 27 Haziran'da ulaştı ve Felemenk limanının ağzını gözetleyen yetersiz İspanyol güçlerini kovaladı. Burada görevli Felemenk garnizonuna takviye kuvvet bırakıp, 30 Haziran'da güneye, Nieuwpoort üzerine yoluna devam etti.

Maurits, Flandra'daki İspanyol ordusunun, Felemenklilerin yoluna çıkmaya cüret edemeyecek

denli bedbaht vaziyette olduğunu umuyordu. Maurits ordusunun öncü kuvvetleri, 1 Temmuz'da Nieuwpoort'a vardı. Emrinde bulunan askerlerin mütevazı sayısı ve seferin ilerleyiş hızı, Brabant ve Flandra'daki İspanyol kuvvetlerinin durumuna dair istihbarat toplanmasını önlemişti. Brabant'taki İspanyolları hesaba dâhil etmemek, seferin en büyük hatası oldu. Felemenk ordusu, sahte bir hareket güvenliği duygusuyla gevşemişti. Ne var ki, Maurits, fazla geçmeden, palas pandiras Nieuwpoort üzerine yürümenin ve İspanyol ordusunun yetersizliğine dair yapılan tahminlerin ne denli hatalı olduğunu öğrenecekti.

Modern ordunun generali ve babası sıfatıyla Maurits'e atfedilen bütün o ihtişam karşısında, Felemenk saldırısını duyar duymaz, harekete geçme basiretini gösteren Arşidük Albrecht'in de hakkını teslim etmek gerekir. Albrecht, Maurits'in Schelde'yi aştığını haber aldığı anda, toplayabildiği bütün kuvvetlerle Brabant'a ilerlemiş ve kazan kaldırmış garnizonlara açık çağrıda bulunmuştu. İsyankâr askerlerin dinî hassasiyetlerine ve hemşerilik bağlarına hitap eden arşidük, silaha sarılmaları durumunda talep ettikleri her şeyi alacakları vaadinde bulundu. Birkaç saat içinde asilerin yola sokulması, 8000 piyade ve 1000 atlıdan oluşan bir ordunun vücut bulmasına imkân tanımıştı. Maurits Nieuwpoort'a vardığında, Albrecht yalnızca bir günlük uzaklıktaydı. Arşidük, Felemenk ordusunun ikmal hattına yürüyüp Maurits ile Oostende arasındaki irtibatı kopardı. Felemenkliler, Nieuwpoort ve Albrecht ordusu arasında kapana kısılmışlardı.

Maurits, İspanyol ilerleyişini bir parça olsun geciktirmek umuduyla kuzeni Ernst van Nassau'yu 3000 adamıyla Leffinghem'e gönderdi. Ne var ki, bu kuvvet yenilgiye uğradı. Bu çarpışmadaki kayıplar ve daha önceden Oostende'ye yollanan bir kıta asker düşüldüğünde, Maurits, Albrecht karşısında eşit büyüklükte bir orduyla bekliyordu. Yine de, Ernst'in gayreti, kuzenine 2 Temmuz sabahı orduyu muharebe düzenine geçirebilmek için gereken zamanı ucu ucuna sağlamıştı.

Kumsalda Fiyasko

Maurits, 137 metreden daha geniş olmayan, daracık bir cephenin gerisine yayıldı. Zaten doğuda kumul

tepecikleriyle kesilen kumsalın genişliği de hepi topu bu kadardı. Arşidük Albrecht, *tercio* ve süvarileri için sıkı bir arazi temin ettiğinden kumsalı seçmişti. Maurits açısından da dar bir cepheden daha elverişlisi olamazdı; çünkü bu şekilde, İspanyollar, elleri mahkûm dosdoğru Felemenk piyadesi ve topları üzerine yürümek zorunda kalacaklardı. Felemenk ordusu, birbirinin peşi sıra üç hatta tertip edildi. Süvari birlikleri deniz tarafını tutarken, Felemenk muhafızlarının desteğindeki İngiliz ve İskoç alayları öncü kuvveti oluşturuyordu. Yine bir miktar atlı askerin takviyesini alan Hugeunot alayları ikinci hatta beklerken, Felemenk ve İsviçre alayları en sonda dizilmişlerdi. Maurits, İngiliz komutan Sir Francis Vere idaresindeki birinci hattın arkasında bir yere konuşlanmıştı. Deniz kıyısında bulunan süvariler, Maurits'in ağabeyi Lodewijk'in komutası altındaydı. Oostende'den gelen Felemenk savaş gemileri, ateş desteği sağlamak amacıyla sahil şeridine sokulmuşlardı.

Arşidük Albrecht, ordusunu benzer biçimde üç kısma ayırmıştı: öncüler, ana kuvvetler ve artçılar. Muharebe, öğlen bir sularında karşılıklı taciz saldırılarıyla başladı. İspanyol süvarisi, düşman avcılarını püskürtüp peşine takıldığında Felemenk topçusunun ateşiyle karşılaştı. Aşağı yukarı aynı zamanlarda, karada neler olup bittiğini izleyen Felemenk gemileri, İspanyol ordusunun yan tarafına ateş etmeye başladılar. Albrecht, savaşın gidişatından hiç memnun değildi. Bir kere, açık kanadını hedef alan top atışlarının kendisi adına her şeyi yıkabileceğini iyi biliyordu. Daha kötüsü, sular yükseliyor ve sahil şeridini daha da daraltıyordu. Arşidük, iki buçuğa doğru, ordunun kumul tepeciklerine doğru çekilmesi emrini verdi. Sahilde yalnızca, bir miktar topla takviye edilmiş ufak bir piyade müfrezesi kalacaktı. Maurits, hasmını taklit ederek birliklerini tepeciklere doğru kaydırды.

Muharebenin yeniden başlaması saat üçü buldu. İspanyol hattı, öncüler denize en yakın, ana kuvvetler ikinci sırada ve artçılar en içeride kalacak şekilde doğuya doğru uzandı. İspanyol süvarisinin ezici çoğunluğu, Albrecht'in solunda, epeyce uzak bir mevkiye yerleşmişti. Maurits ordusu, Vere'nin İngiliz birlikleri denize en yakın kuvvetler olacak şekilde, İspanyol hattına neredeyse eğik mevzilenmişti.

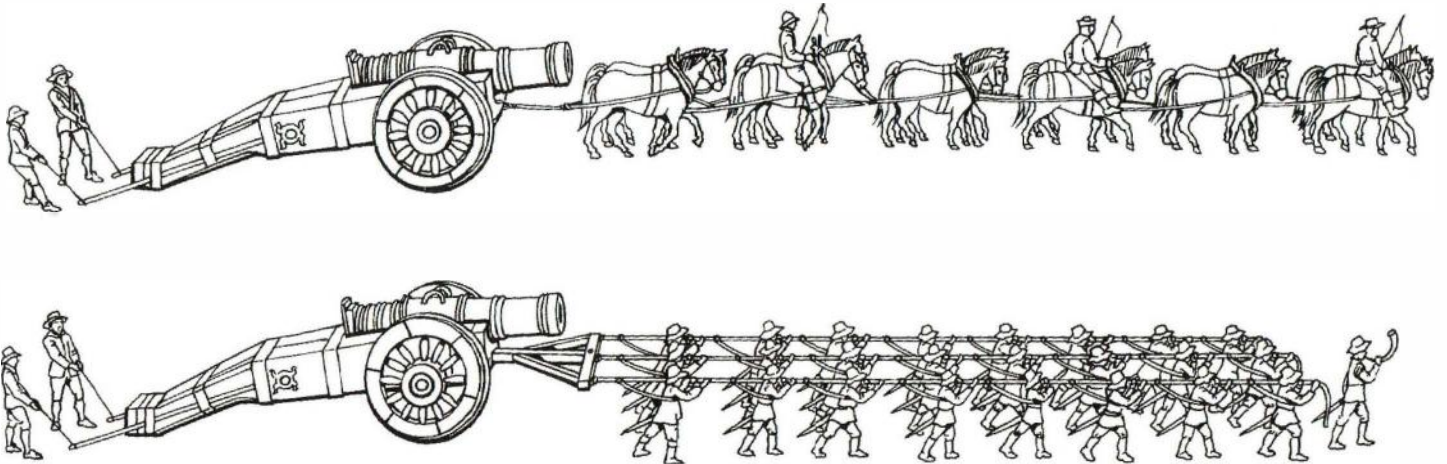
Felemenk savaşlarında pişmiş, tecrübeli bir asker olan Vere, kumullar arasında araziye hâkim iki tepeyi gözüne kestirdi. Bunlardan ilkinde, İngiliz ve Felemenk muhafızlarından seçme bir bölük gönderirken, ikinci tepeye, Felemenk piyadesinin muhafazasına bıraktığı iki top yerleştirdi. İlk tepenin üzerinde, ana muharebe hattının biraz önünde bulunan İngilizler ve Felemenkliler, İspanyol ilerleyişini durdurmakla görevlendirilmişlerdi. 100 metre kadar geride kalan ikinci tepe, Felemenk ordusunun yeni muharebe hattının merkezi oldu. Maurits'ın ağabeyi Prens Lodewijk, süvari birliklerini Vere'nin etrafından dolaştırıp Albrecht atlılarının tam karşısına dikildi. Maurits, Hügeunot, Valon ve İsviçrelilerden mürekkep ana kuvvetlerini, Vere'nin topraklarla donattığı tepenin hemen doğusuna ilerletti. Bu arada İngiliz ve Felemenk süvarisi sahilde beklemeye devam ediyordu. Artakalan Felemenk alayları ve bir miktar daha İngiliz atlısı ihtiva eden artçı kuvvetler, ana muharebe hattının gerisinde, kumdan büyükçe bir tepenin üstünde biriktirilmişlerdi. Ana muharebe kuvvetlerinin arasına yerleşen Maurits, bu noktadan, İspanyolların Vere'nin ileri mevzilerine yaptığı hücumları izlemeye koyuldu. Öncü kuvvetler olma imtiyazını talep eden isyankâr İspanyol alayları, 500 arkebüzücüyle, Vere'nin muhafaza ettiği tepeye taarruz ediyorlardı. Özel seçilmiş İngiliz ve Felemenk muhripleri, kendilerinin iki misli bir kuvvete karşı mevzilerini başarıyla savundular. Mızraklı ve tüfekli piyadelerle dolu İspanyol bölükleri, tepeyi elde etmek için verilen mücadelenin içine sürüldüler; ama Vere'nin mütevazı birliğini yerinden söküp atmak mümkün olmuyordu. Bunun hemen ardından Arşidük Albrecht, bu kez Vere hattının geri

kalanı üzerine dört *tercio* yolladı. İspanyol süvarisi, arşidükün ikinci hattının ilerleyişini perdeliyordu; fakat çok geçmeden Prens Lodewijk atlılarının saldırısına uğradı. İspanyol atlıları dağıldılar. Lodewijk, bozulan düşmanın peşine takıldı; ama Albrecht piyadesinin disiplinli ateşi yüzünden en sonunda vazgeçip çekilmek zorunda kalacaktı.

Kumullarda Zafer

Maurits, iki *tercionun* Vere'nin sağ kanadına doğru ilerleyişini seyreliyordu. Bu ana değin, ana kuvvetlerden veya artçılardan hiçbir birliği devreye sokmamıştı. Önünde dizili Felemenk bölüklerinin *tercioların* baskısına dayanamayıp çökmesinden endişelenen Maurits, Huguenot ve Valon alaylarını bunların kanatlarını sağlamlaştırmaları için ileri gönderdi. Prens, bulunduğu konum itibarıyla, Vere'nin soluna doğru ilerleyen diğer iki *terciouyu* görebilecek durumda değildi. Dolayısıyla bu kanada yardım birlikleri yollanmadı. Çarpışma, ilk anından itibaren çok çetin ve şiddetli geçse de, Vere, bir süreliğine sebatla mücadeleyi sürdürebildi. İsyankâr alaylar, semeresiz bir savaş verdiler ve acı kayıplar verdikten sonra saldırıdan vazgeçip geri çekildiler. Ne var ki, Albrecht, İngiliz meslektaşının daha esaslı bir hücumu dayanamayacağını anlamıştı ve Vere'nin sol

TOPLAR, AVRUPA'DA ilk ortaya çıktıklarında, bir tanesini bile taşıyabilmek için öküz, at ve insan takımlarının seferber olduğu son derece ağır ve hantal parçalardı. Hükümdarlar ve ordu komutanları, bıkip usanmadan, daha kolay hareket ettirilebilecek ve kuşatma ve muharebelerde daha geniş ölçülerde kullanılabilecek cinsten kuvvetli, ama hafif toprak imal etmenin yollarını arıyorlardı.

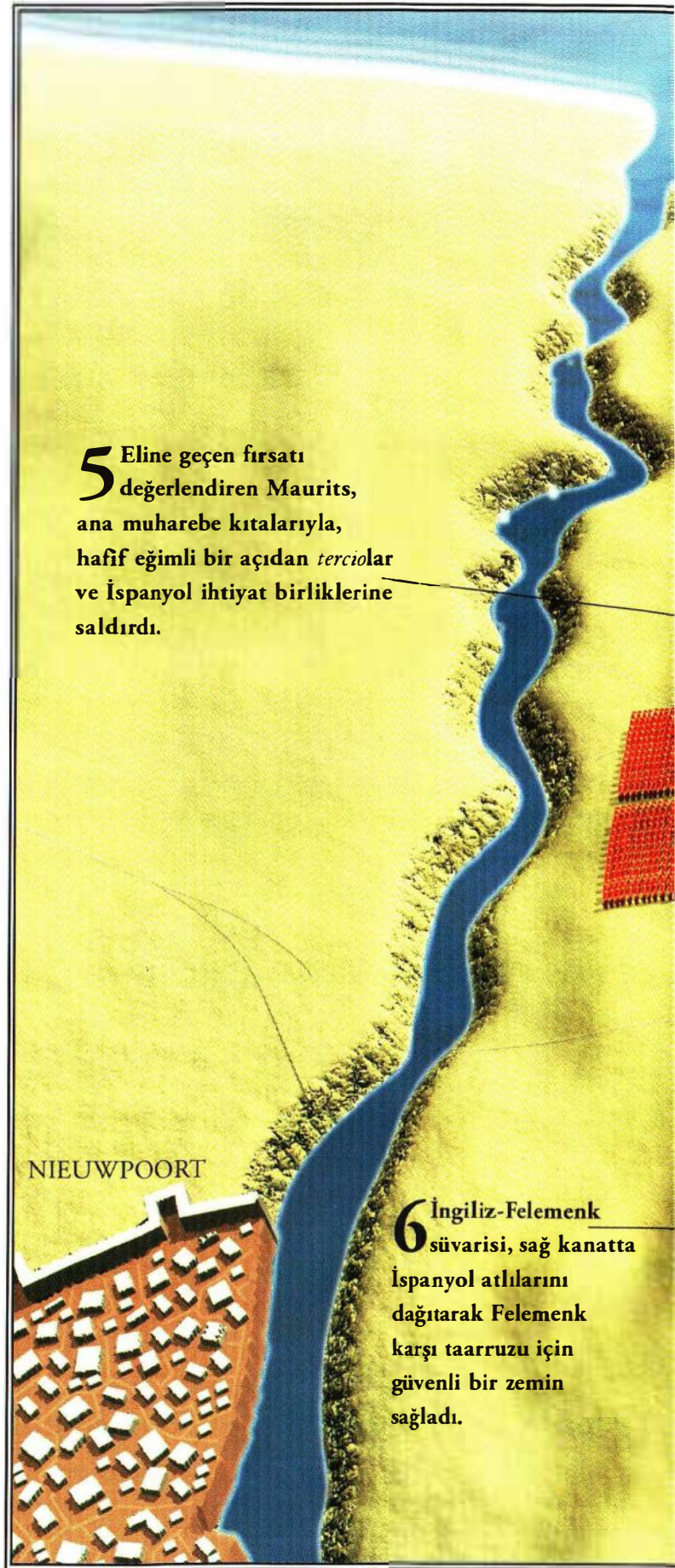
Nieuwpoort Savaşı

1600

Maurits van Nassau, 20 Haziran 1600 tarihinde, kendini bir anda, sırtında Nieuwpoort şehri ve ikmal ve iletişim yolları üzerinde bir İspanyol ordusuyla kapana kısılmış vaziyette buldu. Rakip ordular, ilk başta sahilde muharebe düzeni almışlardı; bir müddet sonra kumul tepeciklerinin arasında ikinci bir mevkiye kaydılar. Arşidük Albrecht, ileri bir tepenin üstünde mevzilenmiş İngiliz bölüklerini söküp atma niyetiyle müşterek bir saldırı tertipledi ve nihayet, inatla savunulan bu müdafaa noktasını ele geçirebilmek için ordusunun yarısını seferber etmek zorunda kaldı. Albrecht'in *tercioları* devreye soktuğunu gören Maurits, ana muharip kuvvetlerini ileri yolladı. İngiliz ve Felemenk bölükleri, doğrudan kıdemli İspanyol savaşçıların üzerine atılıp büyük kayıplar verdirdiler. Albrecht, en sonunda ihtiyat kıtalarını çatışmaya soktu. Bu hamle, Maurits ordusunun sol kanadını çökertmeye yetmiş-i. Ne var ki, İspanyolların düzensiz ilerleyişi, bu kez de Maurits yedek kuvvetlerinin üstünlüğü ele almasını sağladı. Albrecht'in cinde muharebeye sevk edebileceği başka bir güç kalmamıştı. İspanyolların iri ve hantal formasyonları, yürüyüş hızlarını kaybeder kaybetmez, çöküverdi ve ön cepheden ve kanatlardan hücumlara maruz kaldılar.

Nieuwpoort, Flandra sahilinde kuruludur. İyi tahkim edilmiş bu kent, İspanyol hâkimiyetindeki bölgenin derinliklerinde yer alıyordu. Felemenk ve İngiliz teknelerini avlayan korsan gemileri, bu şehri, İspanyol güvencesine sığındıkları bir deniz üssü olarak kullanıyorlardı.

5 Eline geçen fırsatı değerlendiren Maurits, ana muharebe kıtalarıyla, hafif eğimli bir açıdan *terciolar* ve İspanyol ihtiyat birliklerine saldırdı.

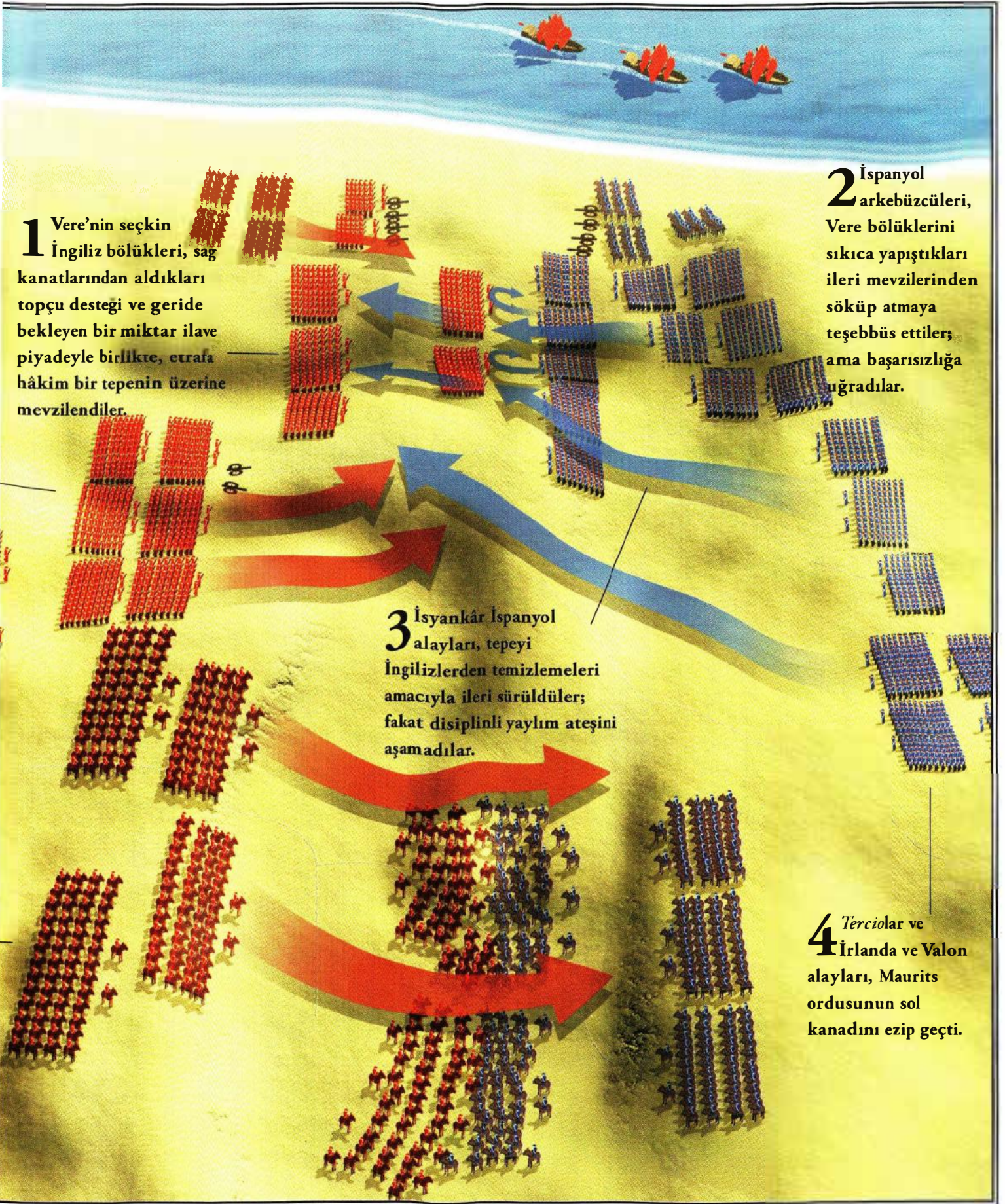
6 İngiliz-Felemenk süvarisi, sağ kanatta İspanyol atlılarını dağıtarak Felemenk karşı taarruzu için güvenli bir zemin sağladı.

1 Vere'nin seçkin İngiliz bölükleri, sağ kanatlarından aldıkları topçu desteği ve geride bekleyen bir miktar ilave piyadeyle birlikte, etrafa hâkim bir tepenin üzerine mevzilendiler.

2 İspanyol arkebüzçüleri, Vere bölüklerini sıkıca yapıştıkları ileri mevzilerinden söküp atmaya teşebbüs ettiler; ama başarısızlığa uğradılar.

3 İsyanık İspanyol alayları, tepeyi İngilizlerden temizlemeleri amacıyla ileri sürüldüler; fakat disiplinli yayılım ateşini aşamadılar.

4 Terciolar ve İrlanda ve Valon alayları, Maurits ordusunun sol kanadını ezip geçti.

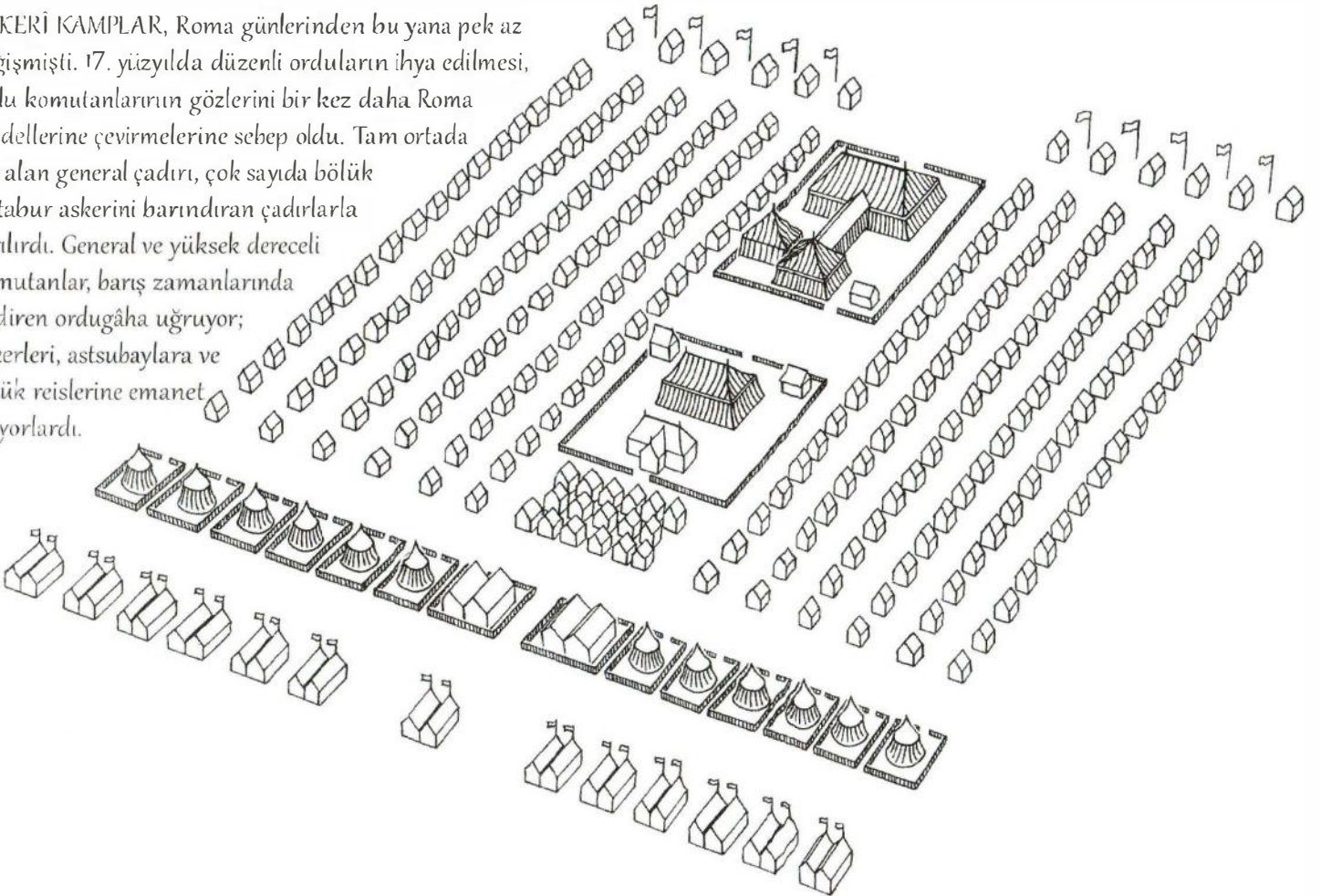
kanadına doğru yürüyen iki *tercio*ya arka çıkmaları için ihtiyat kıtalarını meydana sürdü. İrlanda ve Valon alayları, Vere'nin direncini nihayet kırdıklarında, İngiliz komutanın emri altında bulunan askerler sahile doğru akmaya başladılar. Bu ricat esnasında atının sırtından düşen Vere, düşman askerlerinin eline geçmekten son anda kurtulmuştu.

Maurits ordusunun ikinci hattı, Albrecht'in yolladığı iki *tercio*yla kıyasıya bir boğuşmaya tutuşmuştu ve artçı birlikler, Felemenkli liderin sağ arkasında bir köşeye toplanmış durumdaydı. Bu manzara içinden, İspanyol ilerleyişine set çekebilecek yeterli sayıda birlik ayıklayıp çıkarmak kolay görünmüyordu. Gelgelelim, Vere birliklerinin perişan halini görüp coştukça coşan İspanyol *tercio* ve ihtiyatları, saf düzenlerini muhafaza etmeye gerek görmeden biçare hasımlarının peşine düşmeye başladılar. Bu arada hala sahilde bekleyen İngiliz ve Felemenk atlıları, bozguna uğramış Vere bölüklerinin arkasından gelen İspanyollara saldırdılar. Bu atlılar, İspanyollar sahile ayak bastıkları anda, düşmanlarının üstüne atlayıp muazzam bir kargaşa ve telaşa sebep olmuşlardı. İspanyol takibi, bir anda İspanyol

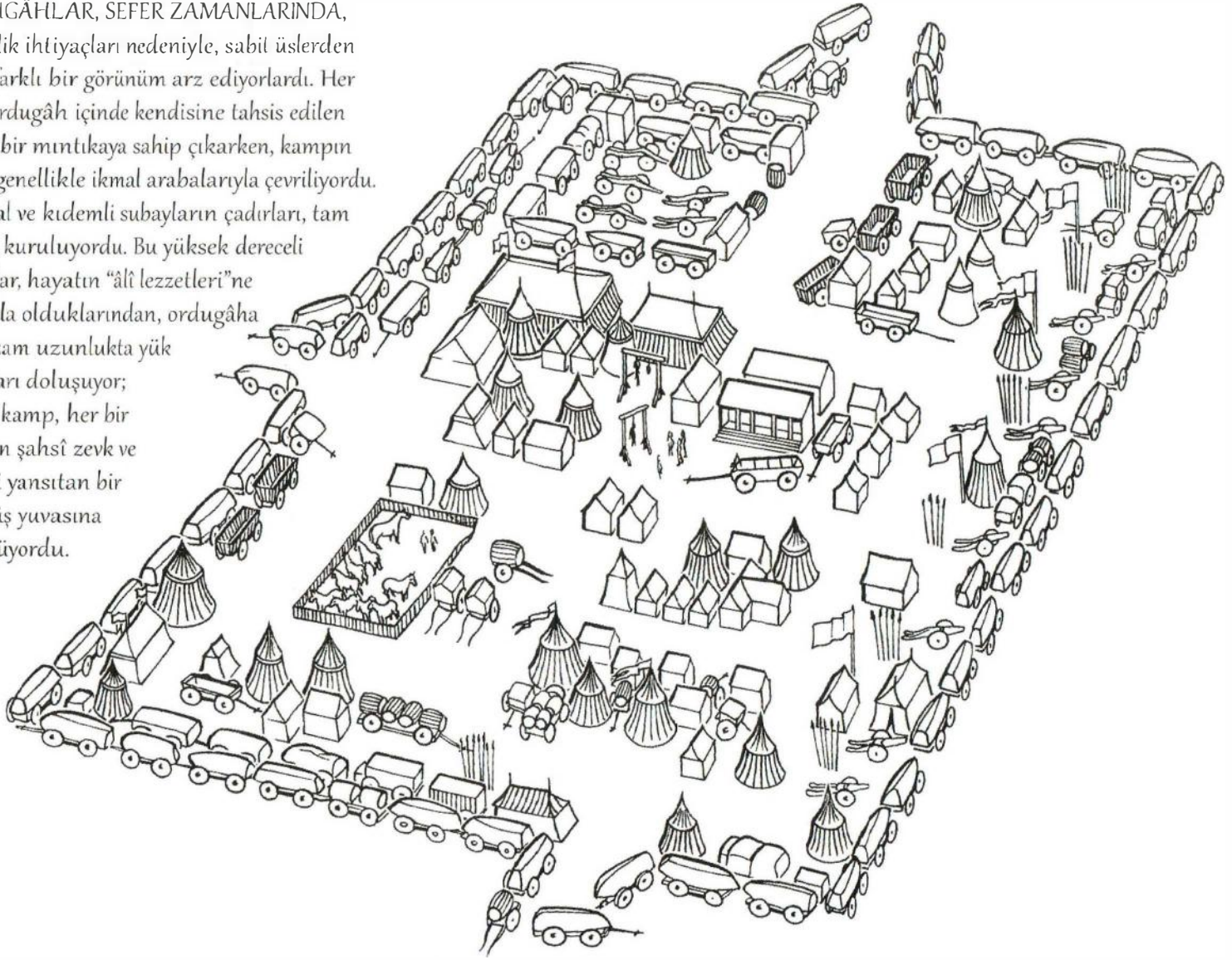
bozgununa dönüşüvermişti. Bu defa Albrecht'in sol kanadının çözülüşünü izleyen Maurits'di. Nihayet artçı kuvvetlerini de çatışmaya sokarak toplu hücumu geçilmesini istedi ve ağabeyine yolladığı haberle, İspanyol süvarisine bir kez daha saldırmasını söyledi. Felemenk karşı taarruzu, yorgunluktan mecalsiz kalmış İspanyol askerlerinin şevkini tamamen kırmıştı. Albrecht, savaş meydanını öbek öbek terk eden askerleri üzerindeki hâkimiyetini tümünden kaybetmişti. Prens Lodewijk süvarisi, maneviyatı çökmüş İspanyol ordusunu takibini, yol boyunca taciz saldırılarını da ihmal etmeyerek, Leffinghem köprüsüne kadar sürdürdü.

Maurits, kesin bir zafer kazanmıştı. O gün, İspanyol ordusunun yarısı, ölü, yaralı veya esir olarak ele geçirildi. Arşidük Albrecht, geri çekilmeye çalışırken yaralanmıştı. İspanyol *tercio* subaylarının tamamı, tıpkı elli adet bölük komutanı gibi, ölü, yaralı veya tutsak olarak saf dışı edilmişti. Buna karşılık Felemenk kayıpları, çoğu Vere komutasındaki İngiliz ve Felemenk bölüklerine mensup 2000 kişiden ibaretti. Maurits, *tercioları* dize getirmişti. Bu devasa askerî birimler, kumulların arasında rahatça manevra

ASKERİ KAMPLAR, Roma günlerinden bu yana pek az değişmişti. 17. yüzyılda düzenli orduların ihya edilmesi, ordu komutanlarının gözlerini bir kez daha Roma modellerine çevirmelerine sebep oldu. Tam ortada yer alan general çadırı, çok sayıda bölük ve tabur askerini barındıran çadırlarla sarılırdı. General ve yüksek dereceli komutanlar, barış zamanlarında nadiren ordugâha uğruyor; askerleri, astsubaylara ve bölük reislerine emanet ediyorlardı.

ORDUGÂHLAR, SEFER ZAMANLARINDA, güvenlik ihtiyaçları nedeniyle, sabit üslerden hayli farklı bir görünüm arz ediyorlardı. Her alay, ordugâh içinde kendisine tahsis edilen belirli bir muntıkaya sahip çıkarken, kampın etrafı genellikle ikmal arabalarıyla çevriliyordu. General ve kıdemli subayların çadırları, tam ortaya kuruluyordu. Bu yüksek dereceli subaylar, hayatın “âli lezzetleri”ne müptela olduklarından, ordugâha muazzam uzunlukta yük katarları doluyor; askerî kamp, her bir subayın şahsî zevk ve keyfini yansıtan bir cümbüş yuvasına dönüşüyordu.

yapabilecek esneklikte değillerdi ve Felemenk ordusunun etkili ateş gücü, taarruzlarının hızını kesince safları arasındaki birlikteliği yitirmişlerdi. Yorgun ve yıpranmış, kanattan ve ön cepheden uğradıkları saldırıların etkisiyle çökmüşlerdi. Bu, *tercioların* savaş meydanlarındaki ikinci, Maurits piyadesi karşısındaki ilk mağlubiyetleri olacaktı. 16. yüzyıl boyunca *terciolar*, harp meydanlarının tartışmasız hâkimleriydiler. Bütün hükümdarlar, bu formasyonu taklit edebilmek için uğraşıyorlardı. Gelgelelim, işte şimdi Felemenkililer, disiplinli ateşin İspanyol kollarını aşındırıp bozabileceğini ispat etmişlerdi. Burada yaşananlar, Maurits'in hoşuna gidecek türden klasik devirden bir benzetme yapmak icap ederse, aşağı yukarı Romalıların Pydna'da Makedon falankslarına karşı kazandığı zaferle örtüşüyordu.

Zafer sarhoşluğu kısa sürdü. İspanyol takviye birliklerinin yolda olduğu havadisleri ayyuka

çıkıyordu ve daha en başından beri, bu seferin mantığına inanmayı becerememiş olan Maurits, askerlerini toplayıp Hollanda'ya dönmeye karar verdi. Nieuwpoort Savaşı, Maurits sisteminin İspanyol *tercioları* karşısında teraziye vurulması haricinde, bir generalin hükümetiyle yaşayabileceği fikir ayrılıklarını da tasvir etmektedir. *Stadthalter* makamını tasarruf etmesine ve önceden kazandığı onca başarıya rağmen, *Staten Generaal*'deki siyasî rakipleri, Maurits'i, onaylamadığı bir sefere çıkmaya ve arzulamadığı bir savaş vermeye mecbur bırakmışlardı.

Düzenli Ordular

17. yüzyıl Fransasında düzenli orduların zuhuru, belki de, askerî komuta yapısında bugüne değin görülen en esaslı değişim anlamına geliyordu. Ortaçağın sonlarına doğru arazi ve unvanları ellerinden alınan binlerce soylu ailesinden bazıları, ikbal kapılarını tekrar aralayıp şan ve şöhrete ulaşabilmek için

kendilerini Yüz Yıl Savaşları boyunca Fransız krallarının hizmetine adanmışlardı. Askerî hizmet, 16. yüzyıldaki İtalyan savaşları ve mezhep kavgaları döneminde, enikonu bir yükselme vasıtası haline geldi ve bu olgu, olduğu gibi 17. yüzyıla taşındı. Du Pléssis ailesi, kralın gözüne girmeye çabalayan yüzlerce aileden biriydi. Ailenin üçüncü oğlu Armand-Jean du Pléssis, krallık ordusunda hizmet etmek üzere gönüllü oldu. Gerçi askerî kariyeri pek kısa olmuş ve kendini Katolik kilisesinde bulmuştu; ama Armand'ın kraliyet hizmetine dair fikirleri ve kraliyet hizmetine girmenin kendi statüsünden gelen diğer şahıslara sağlayacağı fırsatlar canlı kaldı. Armand, Kardinal Richelieu ismiyle tanınmaya başladığı yıllarda, Fransız zadenin krallığın sadık hizmetkârlarına dönüştürmeyi kafasına koymuştu. Askerî meziyetlerini sergilemek isteyen asilzadeler için, monarşi tarafından toplanıp maaşları ödenen daimî bir ordudan daha iyi bir yer olabileceğine inanmıyordu.

Kutsal Roma imparatoru, 1500–1512 yılları arasında gerçekleştirilen askerî yapılanma ve reformlara değin, Alman toprakları üzerinde neredeyse hiç askerî iktidara sahip değildi. İmparatorluk, *Kreis* (muhit) adı verilen bölgelere ayrılmıştı ve bu muhitlerin prensleri, bir *Reichskrieg* (imparatorluk savaşı) ilanında, imparatorluk arazisinin müdafaası için asker, para ve mühimmat yardımı yapmakla yükümlüydüler. Muhitlerin yapacağı askerî yardım, imparatorluk meclisince neşredilen emirlere göre iki, üç veya dört kat artırılabilirdi. Ne var ki, imparatorluğun merkezîyetçilikten uzak yapısı ve karmaşık siyasî doğası yüzünden, *Reichskrieg* ilan etmek ender rastlanan bir gelişmeydi. Asker yokluğundan muzdarip imparatorlar, böyle bir imparatorluk savaşı olmadığı durumlarda, şahsen doğrudan prenslere müracaat edip yardım koparmaya gayret sarf ediyorlardı. Bu durum, her ne kadar Almanya'da etkin bir asker toplama yöntemi olsa da, imparatorluk bünyesindeki önemli çatlaklardan biriydi. 1618'de, Katolik İttifakı ordusu da, bu vasıtalar kullanılarak bir araya getirilmişti. Paradan yana darda olan imparator, ister istemez, gözlerini Bavyera ve Svabya prensliklerine çevirmişti.

Buna ilaveten imparatorluk, açgözlü komşu prenslerin her geçen gün artan iştahları karşısında,

bağımsız statülerinin tek koruyucusunun imparator olduğunun farkında olan kont, şövalye ve kent meclislerine bağlı yüzlerce ufak tefek hususî arazi ve bağımsız şehirlerle doluydu. İmparatorlar, ara sıra bunlara *Landsknecht* ordusunda subay olarak hizmet etmeleri için çağrıda bulunuyorlardı. Alman orduları, 16. ve 17. yüzyıllar boyunca, deyim yerindeyse, paralı askerlerle *Kreis* kıtalarının yan yana çarpıştığı yamalı bohçalardan farksızdılar. Düzenli ordu, tatlı bir hayalden ibaretti.

Otuz Yıl Savaşları'nın ardından Almanya'da değişim rüzgârları esmeye başladı. Başta Kuzey Almanya'dakiler olmak üzere bazı prensler, ufak çaplı da olsa, düzenli ordular kurdular. Bu prenslerin anlayışına göre, topraklarını istila tehdidinden koruyacak doğal engellerin olmadığı bir yerde sıkı disiplinli ordular beslemekten başka çare yoktu. Bunlar arasında en iyi bilinen örnek Brandenburg-Prusya'dır. Bununla birlikte Hessen-Darmstadt, Hessen-Kassel kontları ve Hannover dükü, aynı örneği takip etmişlerdi. Otuz Yıl Savaşları'nın Brandenburg-Prusya'da yarattığı maddî ve malî yıkıntı, bu topraklarda yaşayan *Junker*lerin (soylular) servet ve mal varlıklarını önemli ölçüde alıp götürmüştü. Büyük Elektör ve geleceğin Prusya kralı Friedrich Wilhelm, asilzade takımıyla masaya oturup, mülkleri üzerindeki egemenlik haklarını devam ettirme imtiyazına karşılık soylulara askerî mükellefiyetler şart koştu. Alman soylularının maddî durumları pek iç açıcı olmadığından, prenslerinden gelen talebe karşı seslerini yükseltebilmeleri zordu.

17. yüzyıl sonlarında, bu bölgede yetiştirilen askerlerin üstün niteliği iyice belirgin bir hal aldı ve birçok prens, bu askerlerce teşkil edilen alayları kiralama yoluna gitti. Bunları ordularına celp eden komutanlar, bu alaylara, çoğu vakit, apar topar toplanmış kendi birliklerinden daha fazla itimat ediyorlardı. Bunlar öylesine değerliydi ki, Habsburg imparatoru I. Leopold, 1701'de, Brandenburg elektörünü XIV. Louis'e karşı verdiği savaşta kendisine temin ettiği 15.000 asker karşılığında Prusya kralı ilan etmeyi kabul etmişti.

Kahlenberg (1683): Viyana'nın Kurtuluşu

1683 “Türk yılı”, Osmanlı İmparatorluğu'nun zirveye çıktığı yılı temsil eder. Türk orduları, bu tarihten sonra bir daha Orta Avrupa'yı tehdit

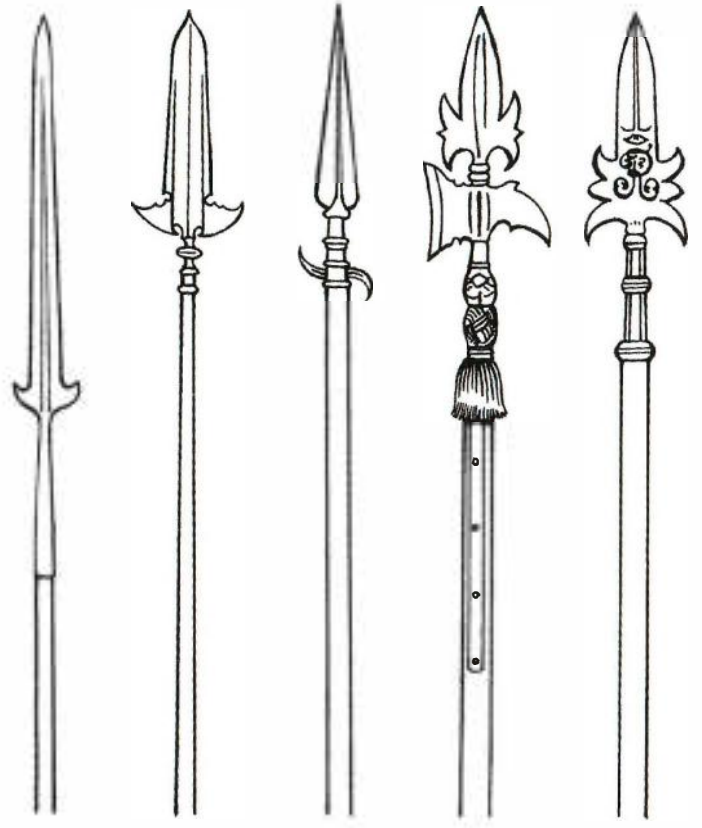
edemeyeceklerdi. Osmanlılar, 1529'da, Viyana'yı bir kere daha kuşatmışlardı. 1683'teki muhasara, yaz ortasında başladı ve öylesine çabuk gelişti ki, Habsburg başkentinin akıbeti, pamuk ipliğine bağlı, nazik bir hal aldı. İmparator I. Leopold'ün şehri kurtarmak için yaptığı içler acısı çağrılar, erken modern dönemde, bir ittifak ordusuna bağımlı olmanın yarattığı sorunların kanlı canlı bir örneği idi. Kurtarma ordusu, Kutsal Roma İmparatorluğu arazisine yayılmış prenslerin yolladığı Alman kitaları ile III. Jan Sobieski komutasındaki bir Leh ordusundan oluşuyordu.

Raimondo Montecuccoli'nin, 1664'te, St. Gotthard'da Osmanlılara karşı kazandığı zafer, Habsburg ve Osmanlı hükümetleri arasında bir anlaşmanın doğmasına yol açmış ve Osmanlı genişlemesini, anlaşmayı takip eden yirmi sene boyunca Lehistan ve Ukrayna üzerine çevirmişti. Başlangıçta ciddi toprak kazançları meydana gelse de,

OSMANLI SADRAZAMI KARA MUSTAFA PAŞA, Viyana'yı parmaklarının ucundan kaçırmıştı. Paşanın otağı, Avusturya başkentini muhasara eden Türk ordugâhındaki binlerce çadır arasından tüm haşmetiyle seçilebiliyordu. Bu otağı, Kara Mustafa'nın, ordusunun geri kalanıyla kaçmasının ardından ele geçirildi.

Lehistan hatmanı Jan Sobieski, 1670'lerden itibaren Türklere karşı başarılı seferlere çıkmaya başlamış ve Osmanlı ordusunu, 1673 Hotin Savaşı'nda mağlup etmeyi başarmıştı. Ertesi sene, Lehistan kralı Michał vefat edince, Leh asilzadeleri, adetleri olduğu üzere, bir seçim düzenleyerek Sobieski'yi vefat etmiş Kralın halefi ilan ettiler.

Sobieski, doğuda taç kuşanıp şan kazanırken, Habsburg imparatoru, Fransız kralı XIV. Louis'ye karşı verdiği savaştan başını kaldıracabilecek durumda değildi. XIV. Louis, Avusturya imparatorunu köşeye sıkıştırabilmek için Osmanlı genişlemesini teşvik ediyordu.

MIZRAK, MIZRAKLI BALTA VE TEBER, 15. yüzyıl piyadesinin seçme silahlarıydı. Bununla birlikte 17. ve 18. yüzyıllarda bu silahlar, daha ziyade, tedbir kabildinden piyade taburlarının ön ve arka taraflarına yerleştirilen zabıtlar ve astsubaylar tarafından taşınıyorlardı. Vücudun yan boşluğunda yere dikilen silahlar, safları bir hizada tutabilmek için birebirdi. Muharebe esnasında bir asker firar etmeye yeltenirse, adaletin tecellisini yıldırım hızıyla sağlıyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları, 1526'dan bu yana sürekli Macaristan içlerine genişliyordu. Burada kurulu eyaletin başkenti Budin, Viyana'nın kapı komşusu sayılırdı. Gerçi 1683'e kadar, yaklaşık yirmi yıldır barış hali hüküm sürüyordu. Ne var ki, teknik olarak Habsburg vassalı olan Erdel prensi Thököly Imre, siyasî dengeleri altüst etmişti. Thököly, I. Leopold'e duyduğu sadakati yitirmiş; padişahın vassallığını kabul etmek karşılığında, Krallığını ilan edebilme emeliyle Osmanlı sadrazamı Kara Mustafa Paşa'nın kapısını çalmıştı.

Kara Mustafa Paşa, 1676 senesinde veziriazam oldu. 1681'de bakışlarını Viyana'ya döndürdüğü ana kadar, Ukrayna'daki savaşlarla meşguldü. 1682'de, bir Osmanlı ordusu, Avusturya hükümetiyle mevcut barışı hükümsüz kılma pahasına Kuzey Macaristan'a doğru yola çıktı. Bu ordunun çekirdeğini, çocukluktan beri askerî hizmet için yetiştirilen profesyonel yeniçerilerden ibaret düzenli bir kuvvet oluşturuyordu. Yeniçeriler, Avrupa'da korku salmış güçlerdi ve ateşli silah kullanmadaki ustalıkları ve kuşatma savaşlarındaki üstün meziyetleri, bunların bileği bükülmez muharipler olduğu kanaatini

pekiştirmişti. Neresinden bakılsa, takribî 20.000 kişilik bir güce tekabül ediyorlardı. Yeniçeriler, Osmanlı diyarlarında ikamet eden Hristiyan ailelerinden henüz çocukken alınan devşirmelerdi ve sultanın sarayında yetiştiriliyorlardı. Bu çocuklar, İslam dinine kabul edildikten sonra, padişahın elit piyadeleri olarak hizmet vermeleri amacıyla askerî eğitim alıyorlardı. Yeniçeriler, 16. ve 17. yüzyıllarda, Osmanlı ordularının can damarı olmuştu; ama 1683'e gelindiğinde, bu askerlerin, Avrupa ordularında geçerli talim ve disiplinden nasiplerini almış oldukları söylenemezdi.

Osmanlı ordusunun büyük çoğunluğu, eyaletlerden gelen sipahiler ve yine eyaletlerden toplanan piyadelerden oluşuyordu. Kırım ve Kafkaslar'dan gelen Tatar atlıları ve Osmanlılara tabi prenslerin yolladığı birlikler, orduya refakat ediyordu.

Osmanlı topçusu hünerliydi; kuşatma tekniklerine en ince ayrıntısına kadar vâkıflardı; muazzam bir kalabalık oluşturan bu ordunun karşısında durabilmek meseleydi. 1683'te Macaristan'a giren Osmanlı ordusunun mevcudu 120.000'i aşiyordu.

Buna karşılık I. Leopold'ün emrinde 35.000 askerden fazlası yoktu. Kutsal Roma imparatoru sıfatıyla, Alman prenslerinden ve imparatorluk meclisinden yardım bulmaya çalıştı. Bir taraftan da, Papa XI. Innocent, Lehistan tahtına oturan Jan Sobieski ile Leopold arasında bir ittifak tesis edebilmenin uğraşını veriyordu. Papa, müdafaa için gerekli askerlerin bir araya getirilmesi için para yardımında bulunmayı vaat ediyordu. Leh kralı, ittifak teklifini kabul etti ve dava uğruna 40.000 savaşçısını hazırlama sözü verdi.

Tatarlar Viyana Ormanlarında

Kara Mustafa Paşa, Haziran'da Macaristan'a ulaştı. İmparator ve ailesi, 7 Temmuz'da, başkenti 16.000 askerle birlikte Kont Ernst von Starhemberg'e emanet ederek emniyette olacaklarını umut ettikleri Linz'e doğru yola çıktılar. Leopold'ün Viyana'dan ayrılışının üzerinden bir hafta bile geçmemişti ki, Tatar atlıları, kent varoşlarında cirit atmaya başladılar. Şehir, 14 Temmuz'a gelinceye değin, çepeçevre kuşatılmış ve Osmanlı topçusu, haricî istihkâmlara gülle yağdırmaya başlamıştı bile. Kara Mustafa Paşa, gerçekten de hiç vakit kaybetmiyordu. Kuşatma başlayalı iki hafta zar zor olmasına karşın, metrisler açılmış; lağımlar kazılmış ve güneydeki iki tabyanın altında şiddetli patlamalar yaşanmıştı. Osmanlı gülleleri Viyana semalarında uçuşurken, Kont Starhemberg, canını dişine takmış, kentin dış savunma hattına tutunmaya uğraşıyordu. Veziriazam, akıncılarını, Viyana ormanlarına dağılmaları için serbest bıraktı.

İmparatorluk topraklarında ve Lehistan'da, Osmanlıların karşısına çıkacak orduları toplayabilmek uzun sürüyordu. Leopold, Regensburg'taki imparatorluk meclisinde yaptığı alenî çağrının dışında, imparatorluk prensliklere askerî yardım için tek tek müracaat edip dil dökmüştü. İmparatorluk meclisi, imparatorluk arazisinden tedarik edilmesi icap eden askerî kıtaların sayısını üç misline çıkarma kararı verdi; lakin Ren'in batısında

Fransızlara karşı verilen mücadele, batıda yer alan bazı prensliklerin asker yollamasını engelledi. Her şeye rağmen, Ağustos'a gelindiğinde, Lorraine dükünün komutasında yaklaşık 30.000 imparatorluk askeri birikmişti. Saksonyalı III. Johann Georg ve Bavyeralı Max Emanuel, her biri 10.000 kişilik kuvvetlerle katkı sağlıyorlardı.

Sobieski'nin Lehistan'da kısa sürede bir ordu toplayabilmesi, daha da güç olacağı benziyordu. Kral, Temmuz sonlarında Kraków'a varmış ve Ağustos ortasına kadar burada kalmıştı. Sobieski'nin ikameti müddetince, her gün, orduya katılanlar oluyordu. Ne var ki, Kazaklar ve Litvanyalılar için, en iyimser tahminle, daha birkaç hafta beklemek gerekecekti. Leh kralı, bekleme taraftarı değildi; Kraków'dan ayrılıp Viyana'ya doğru yürüyüşe geçti.

Ordular, kuşatma altındaki Habsburg başkenti civarında buluşacaklardı. Lehler, 31 Ağustos'ta Tuna'nın kuzey yakasına ulaşıp Lorraine dükünün ve elektör Johann Georg'un emri altındaki imparatorluk kuvvetleriyle birleştiler. Sobieski, vaat ettiği 40.000 askerin sadece 24.000'ini getirebilmişti; ama yine de, Leh kralının katılımıyla, müttefik ordusunun toplam mevcudu 75.000 kişi seviyesine yükseldi.

Tuna'yı şehrin yirmi mil üstünden aşan Lorraine dükü ve Sobieski, burada yer alan yükseltilerden Osmanlı ordusuna hücumlar düzenleyebilmek niyetiyle, Viyana'nın kuzey ve batısına yayılan ağaçlık ve tepelik bir arazi olan Viyana ormanlarına girme arzusundaydılar. Kara Mustafa Paşa, kurtarma ordusunun varlığından haberdardı; fakat bu ordunun sahip olduğu kuvvetin büyüklüğüne dair gelen raporlara kulak asmıyordu. Osmanlı sadrazamı, Viyana ormanlarında bulunan Tatarların ve mütevazı bir Türk kuvvetinin düşmanı uzakta tutmaya yeteceğini düşünüyordu. Viyana'nın düşmesi an meselesiydi; zafere bu denli yaklaşmışken, muhasarayı kaldırmaya gönlü elvermiyordu. Budin valisi İbrahim Paşa, 23.000 piyade ve 5000 süvariyle tepelik araziye giderek imparatorluk birlikleri ve Leh ordusunun ilerleyişini durdurmakla görevlendirildi.

Sobieski ve Lorraine dükü, toplanan savaş meclisinde orduyu üç kısma ayırmaya karar verdiler. Dük ve Saksonyalı Johann Georg, kente doğru ilerleyen Tuna akıntısı boyunca sol kanada komuta edeceklerdi. 31.000'den fazla imparatorluk

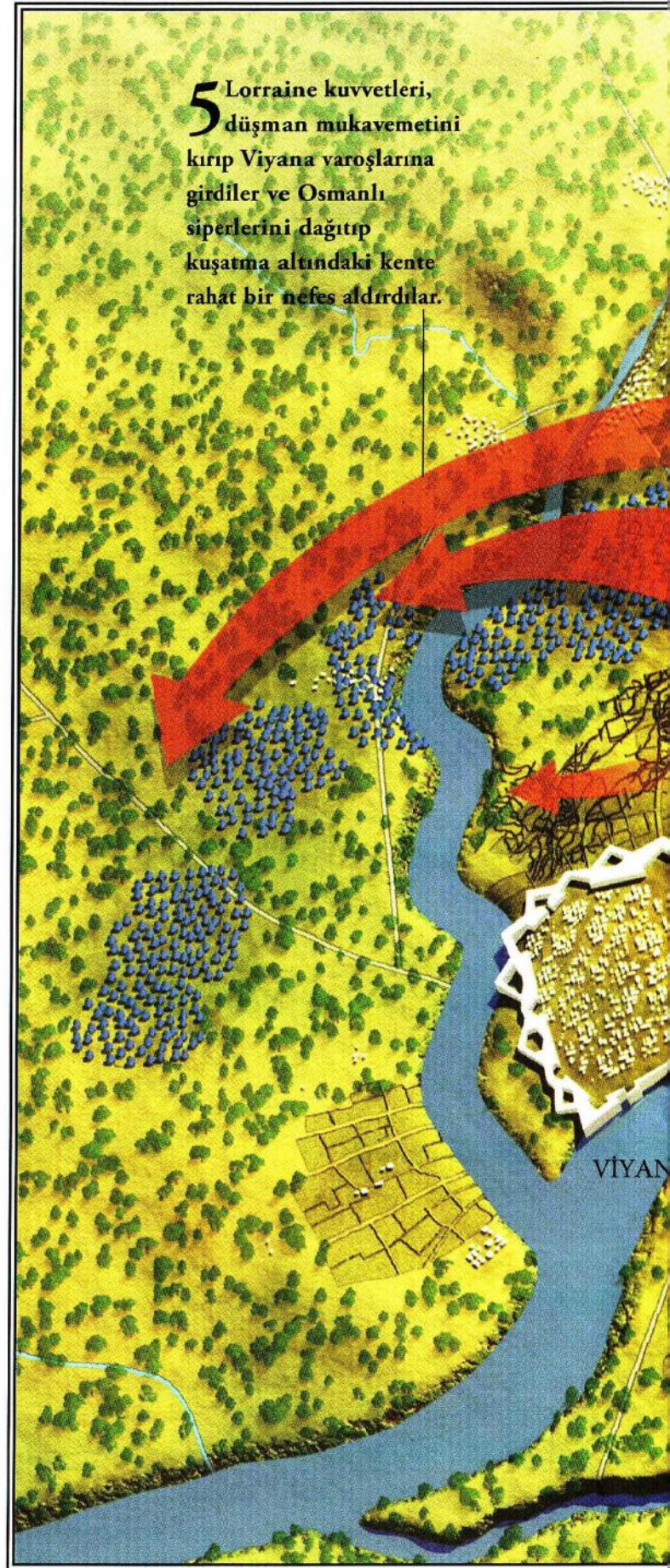
Kahlenberg Savaşı

1683

Orta Avrupa'dan toplanan kurtarma ordusu Tuna'nın kuzey yakasına vardığında, Viyana kuşatması sekizinci haftasına girmişti. Lorraine dükünün Alman arazisinden celbettği kuvvetler, Jan Sobieski önderliğinde son anda yetişen Leh ordusunun katılımıyla büyüdü. Toplanan savaş meclisinde, müttefik ordularının Tuna'yı 32 km yukarıdan aşmasına ve batıdan, Viyana ormanları içinden kente yaklaşmasına karar verildi. Kara Mustafa Paşa, kurtarma ordusu müdahale etmeye fırsat bulamadan şehrin düşeceğinden emindi. Ordusunun büyük kısmını, yeniçeriler dâhil, siperlerde tutarken, yalnızca üçte birlik bir bölümünü, Alman ve Lehlerin ilerleyişini durdurmaları için görevlendirdi. Lorraine ve müttefikleri, Kahlenberg tepelerinden, aşağıda kalan Türk mevzilerine bayır aşağı saldırıya giriştiler. Çetin çarpışmalar, Viyana ormanlarındaki yürüyüşü önemli ölçüde yavaşlatsa da, Lorraine dükü, Tuna boyunda düşman direnişini kırmayı becerdi; Lehler de, sağ kolda vuruşa vuruşa kendilerine bir yol buldular. Sobieski atlıları, Osmanlı ordugâhına üşüştiler. Lorraine, Viyana varoşlarına ve Türk siperlerine ulaştı ve hâlâ burada bulunan yeniçerileri kılıçtan geçirdi.

Viyana'nın stratejik konumu, Osmanlılara, Orta Avrupa'da; Bohemya ve Güney Almanya içlerine düzenleyebilecekleri yeni seferler için tehdit edici bir köprübaşı vazifesi sağlayabilirdi.

3 Sobieski ordusu, çığ gibi büyüyen Osmanlı direnişiyle karşılaştı. Lauenburg dükünün Alman birlikleri, müttefiklerine takviye ulaştırmak üzere ileri yollandı.

1 Lorraine ve Saksonyalı Johann Georg, Tuna boyunca ilerlettikleri 31.000 adamlarıyla Budin beylerbeyi İbrahim Paşa'nın savunduğu kuvvetli mevzilere yaklaştılar.

2 Bavyeralı Max Emanuel ve Waldeck prensi, Osmanlı kuvvetlerinin merkezine hücum ettiler; ancak zorlu arazi koşulları ve kararlı bir mukavemet karşısında bocalayıp tıkanıldılar.

4 Osmanlı sipahileri, Viyana ormanlarında boy gösteren Sobieski'nin üzerine yöneldiler. Leh kanatlı hüsarları, Türk atlılarını darmadağın edip ganimet bulma hevesiyle Osmanlı ordugâhına daldılar.

askeri ve Sakson, Kahlenberg'te, İbrahim Paşa'nın Nussdorf'taki ordugâhına hâkim, yüksek tepelerde mevzilendiler. Bavyeralı Max Emanuel ve Bavyera ve *Kreis* kıtalarının yanında bulunan Waldeck prensi, 21.000'den aşağı olmayan kuvvetleriyle, Sievering ve Währing istikametine ilerleyip nihayet Viyana'ya varacaklardı. Sağ tarafta, Lorraine kuvvetlerinden tahsis edilen 4500 piyadeyle beraber Lauenburg dükü yer alacaktı. En sağ uçta ise, 14.000 zırhlı süvari –dillere destan kanatlı hüsarlar dâhil– ve 10.000 piyadelik Leh ordusunun başında Sobieski bulunacaktı.

İbrahim Paşa, 12 Eylül sabahının erken saatlerinde, birliklerini ileri çıkarıp Lorraine hattını yoklamaya başladı. Dük, Avusturya alaylarına komuta eden Baden prensi Ludwig'e (sonradan Türkenlouis adını alacaktı), saldırıya geçen Türkleri kovalama emrini verdi. Saksonlar, Ludwig'e destek olmak için prensin sağ yanındaki boşluğa doğru ilerlediler. Avusturyalılar, Saksonlar ve Osmanlılar arasında hararetli bir çatışmanın fitilleri yakılmıştı. İki tarafın da birbirine boyun eğmeyi reddettiği inatçı mücadele, imparatorluk topçusunun ve Lorraine ve Johann Georg birliklerinin ağırlıklarını gitgide daha fazla hissettirmesiyle çözülmeye yüz tuttu. Nussdorf ele geçirildi; Heiligenstadt, bunu takip etti. Orta kısımda işler, Max Emanuel açısından bu denli kolay gelişmiyordu. Emanuel ve Waldeck, Şam valisinin kuvvetleri tarafından Sievering ve Grinzing arasında fena sıkıştırılmışlardı. Bu esnada Osmanlılar, Max Emanuel'i kanattan sarma fırsatını yakaladılar. Ne var ki, muharebenin cereyan ettiği gün, Tatarlar, Viyana'nın güneyine saldırmakla meşguldüler ve İbrahim Paşa'nın elinde ancak kısıtlı bir miktar süvari

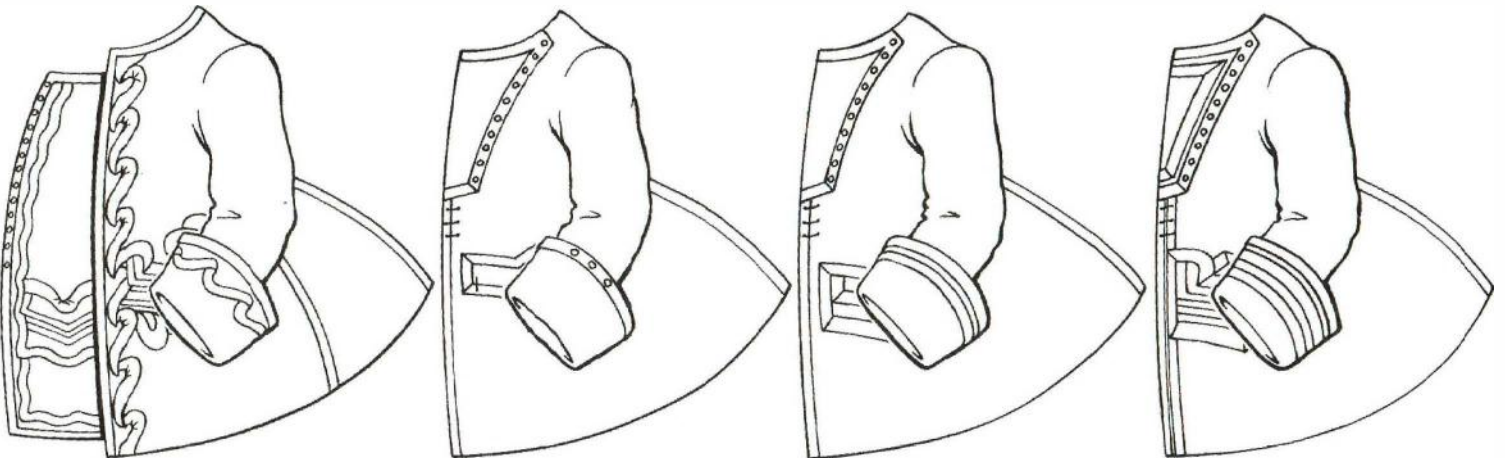
mevcuttu. Almanlar, kendilerini korumaya alabilmek amacıyla kapalı kollar oluşturdular.

Kanatlı Hüsarlar

Çetin arazi koşulları, Sobieski ve Lauenburg'un yardıma koşmalarını zorlaştırıyordu. Almanlar, Max Emanuel'e nispeten daha yakındılar; bu yüzden, Leh kralı, Lauenburg'u Osmanlı merkez hattını kenardan dolaşması için önden yolladı. Sobieski süvarisi, binbir zahmetle, tepeler ve ağaçlar arasından ilerleyip, tam da planlandığı gibi, meydanın uzak sağ ucunda beliriverdi. Osmanlı atlıları, ağaçlarla kesilen dar geçitlerden çıkmaya çabalayan Lehlere amansız saldırılar düzenlediler. Kanatlı hüsarlar, çileli uğraşlar sonunda, Gersthof ve Dornbach arasını temizlemeye muvaffak oldular. Sobieski, 14.000 zırhlı atlısını iki hat şeklinde tertip edebileceği bir alana kavuşmuştu. Öğle üzeri olduğunda, İbrahim Paşa birlikleri takatten kesilmeye başlamışlardı. Leh kralı, öğleden sonra, karşısındaki Türk birliklerini bozguna uğratan bir taarruzu bizzat yönetti. Bozguna uğrattığı askerleri, Osmanlı ordugâhına kadar kovaladı. Bundan kısa süre sonra, Prens Ludwig idaresindeki Lorraine kolu, Osmanlıların sağ kanadını çökertip Währing üzerine harekete geçti.

Kara Mustafa Paşa, kuşatmanın sürdürülmesini her şeyin üstünde tuttuğundan, yeniçerileri metrislerden çıkarmamıştı; imparatorluk askerleri, görüş menziline

17. YÜZYIL SONU ve 18. yüzyıl başlarında, üniforma, gün geçtikçe büyüyen orduların neferlerine dağıtılıyordu. Sıradan erler, nispeten sade üst başlarla yetinirken; subay ve bölük zabiti üniformaları, savaş meydanlarında kolayca göze çarpmalarına imkân tanıyan, biraz daha parlak ve gösterişli kıyafetlerdi. Şeritler, çoğunlukla subayın rütbe ve görev bölgesini belli ediyordu.

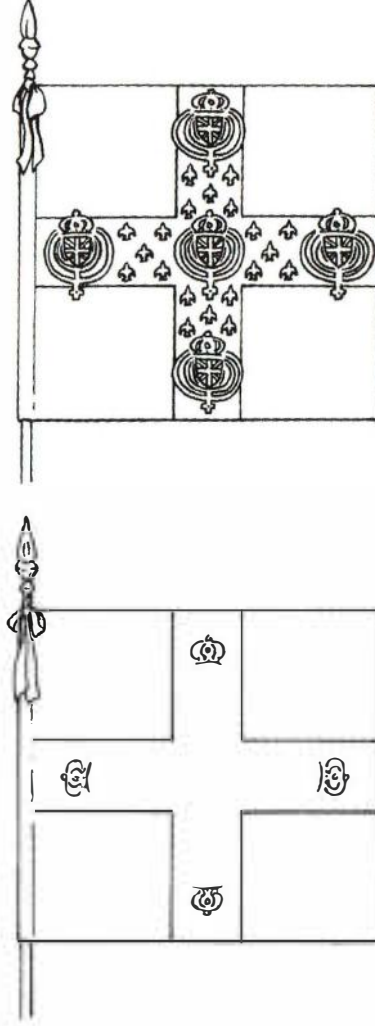
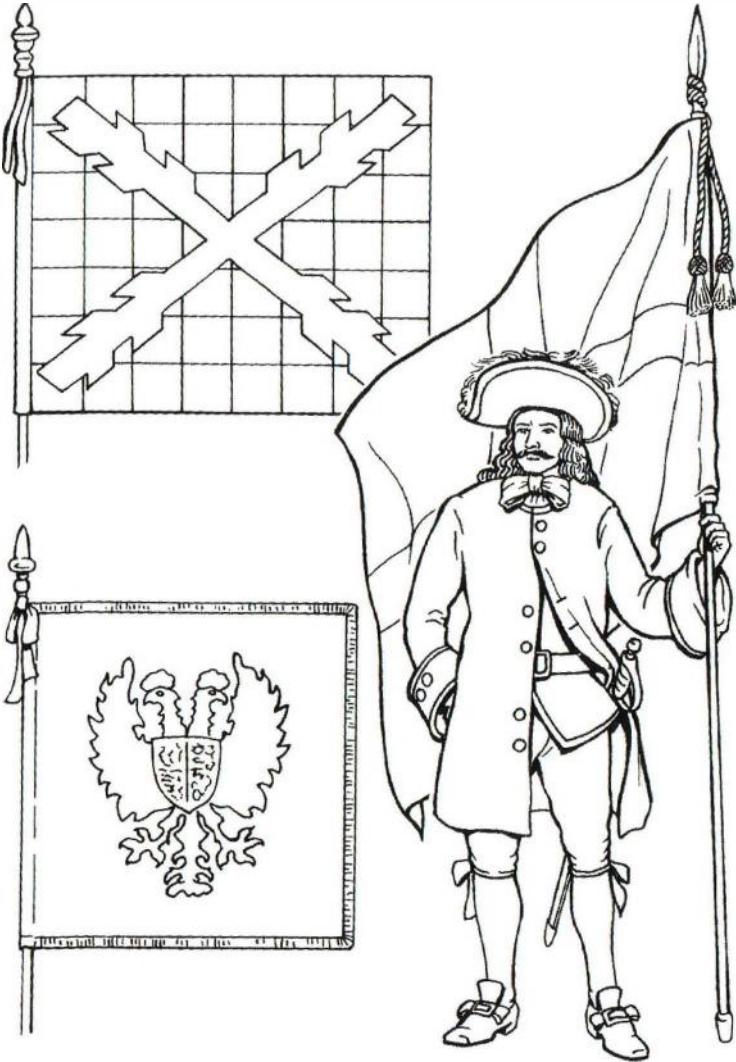

girdiklerinde bile, yeniçeriler mevzilerine sahip çıktılar. Saksonya ve Bavyeralılar, Türk siperlerine birbirinin peşi sıra hücumlar düzenlediler. Kara Mustafa Paşa, düşmanın gücünü küçümseyerek telafisi olmayan bir hata yapmıştı. Leh savaşçıların eline düşmesine ramak kalmışken yaşadığı şaşkınlığı tarif etmek imkânsız gibiydi. Lehler, Osmanlı ordugâhına girdiklerinde takiplerini durdurup yağmaya daldılar. Öğleden sonra beş sularında, Osmanlı direnişinin beli kırılmış ve şehir kurtarılmıştı. Türk kayıpları, 10.000 ilâ 20.000 arasındaydı. İmparatorluk birlikleri ve müttefikleri, 4000 kişi kaybetmişti.

Viyana'nın kurtarılması, meşakkatli ve büyük çaplı bir çabanın sonucuydu. Fransız birliklerinin Almanya'nın altını üstüne getirmeye hazırlandığı bir dönemde ordu toplamanın güçlüğü, Leh kralının yardım elini tam vaktinde uzatmasıyla dengelenebilmişti. Leopold'ün karargâhını kurduğu Passau, Varşova'dan o denli uzaktı ki, Sobieski'nin vaatlerini yerine getirip getirmeyeceği; sözüne sadık

kalsa bile, ne büyüklükte bir ordu toplamaya kadir olduğu sır olarak kalmıştı.

Mevzu Lehistan olduğunda, ülkenin muazzam genişliği, Leh soylularının kralın birliklerine katılabilmesi için gereken zamanı uzattıkça uzatıyordu. Sobieski, Litvanya'dan gelmesi icap eden binlerce askeri bekleyemeden başkentten ayrılmak durumunda kalmıştı. Kral, bu birliklerin yolda olduğunu farz ediyordu; ancak Litvanya prensleri, Kralın talep ettiği kuvveti hiçbir zaman toplamamışlardı. Lorraine dükünün, Sobieski'nin gelip gelmeyeceği bile belli değilken, bir kurtarma harekâtı planlaması akla havsalaya sığmayacak bir işti. Fersahlarca öteden gelmesi beklenen bir ittifak ordusuyla koordinasyon kurmanın zorlukları bir kenara bırakılsa bile, yine de imparatorluk ordusunun hareketini, Bohemya içlerinden ilerleyen Saksonyalı Johann Georg birlikleriyle birleştirmenin bir yolunu akıl etmek zorundaydı. Diğer bir deyişle Lorraine dükü, dört bir yana yollanan atlı ulak ve habercilerden gelen bilgilere dayanarak, bu orduları

SANCAKLAR, MUHAREBENİN doğurduğu kargaşanın ortasında, bir kişiyi veya askerî birimi teşhis etmek amacıyla muntazaman kullanılan nesnelerdi. Ordu mevculları arttıkça, sancak ve bayraklar, alayları savaş meydanında tespit edebilme açısından daha da gerekli bir hal aldılar. Bunlar büyük çeşitlilik arz ediyorlardı; hanedan renkleri, armalar, bölgesel alametler ve en sonunda askerî birliğin mazisine atıfta bulunan işaretler taşıyabilirlerdi. Sol üstte, İspanyol Flandra ordusuna mensup bir tercio sancağı; sağ üstte, bir Prusya alayı sancağı; sol altta, bir Avusturya sancağı ve sağ altta ve ortada, Fransız bayrakları.

hangi noktada toplanmanın mümkün olacağını hesaplamaya çalışıyordu.

Kara Mustafa Paşa, başarısızlığının bedelini en ağır şekilde ödedi. Osmanlı sadrazamı, sultanın emriyle, 25 Aralık 1683'te, Belgrad'ta infaz edildi. Merhum veziriazamın elinde birçok komutana nasip olmayacak büyüklükte askerî kaynaklar vardı. Ama o, Viyana'yı fethetmeyi öylesine kafasına koymuştu ki, yaklaşan kurtarma ordusunun kudretini anlamakta gecikti. Üstelik ne Lorraine düküne, ne Leh kralına karşı tedbir almış; Osmanlı karargâhına ulaşan nice istihbarata rağmen, bunların gelişine tepkisiz kalmıştı. Tam da savaşın yaşandığı gün, batıda, Lorraine kuvvetlerini kolağan edip taciz baskınlarıyla bunaltabilecekleri vakit, Akıncıların hepsini birden Viyana'nın güneyine yollaması, başışlanabilir bir hata değildi. Viyana ormanlarına yollanan kısıtlı sayıdaki kuvvet, Lorraine dükünün ilerleyişini bir nebze olsun geciktirebilmişti; fakat bu mütevazı gücün, Kara Mustafa Paşa'nın görevlendireceği kalabalık süvari kitleleri olmadan, Sobieski'nin kanat manevrasına göğüs gerebilmeleri hayalden öteye geçemezdi. Uzun lafın kisası, Kara Mustafa Paşa, aldığı kararlarla bu kuşatmanın gerçekleşmesini önleyen en büyük etken olmuştu.

Üst Komuta ve Düzenli Ordular

Richelieu ve halefi Kardinal Mazarin, ilk defa 1640'larda, bizzat Fransız generalleri tarafından komuta edilen ordular kiralamaya başladılar. Bununla birlikte komuta heyeti, beyzadeler arasından gelmeye devam ediyordu. Turenne vikontu, 1643'te Almanya'daki Fransız kuvvetlerinin komutasını üstlenmişti. Bu aralar Kraliyetin vefakâr bir hizmetçisi olarak öne çıksa da, fazla değil, sadece altı sene sonraki Fronde ayaklanmasında³⁹ isyancı liderlerden biri olacaktı. Daha ilginç, 1643'te İspanyollara karşı Rocroi'da kazanılan ezici zaferin mimarı Enghien dükü II. Louis, nam-ı diğer Condé prensi, ilk Fronde isyanları esnasında monarşinin yanında yer almış; ikinci dalga isyanlarda varını yoğunu Mazarin'e karşı koymak için hibe etmiş; bundan sonra da, özgür iradesiyle aldığı bir kararla, kraliyet hizmetine dönmek yerine sürgün hayatını seçmişti. XIV. Louis, orta halli asilzadeleri, belli başlı askerî mevkilere tayin ederek bunların itibarını

Fransız monarşisinin askerî istikbaline bağlamayı, ancak bu kıdemli ve ulu beyzadelerin hayata veda etmesinden sonra başarabildi. Villeroi, Tallard ve Villars için ikbal kapıları, İspanyol Veraset Savaşı'nın ilk yıllarında açıldı. Bu mareşaller, askerî stratejiye dair nice uyuşmazlığa ve kralın ara sıra sefer planlamasına yaptığı yersiz müdahalelere rağmen, asla hükümdarlarına itaatsizlik etmediler. Oysaki Louis'nin eski mareşalleri, fikir uyuşmazlıklarında kralı görmezden gelip kendi bildiklerini okuyorlardı.

İspanyol Veraset Savaşı'yla (1701–1714) birlikte, askerî müteşebbisler gözden kaybolunca, Orta ve Doğu Avrupa'da, askerî müteahhitlerin yerini, askerliği baba mesleği haline getirmiş asalet ehli ailelerde doğan generaller doldurmaya başladı. Asalet imtiyazlarıyla birlikte kendi hesabına askerlik eden bu kişiler, yabancı hükümdarların hizmetine girmekten de imtina etmiyorlardı. Starhemberg ailesi, 18. yüzyılın ortalarına değin, Habsburg sarayına bağlı *Hofskriegsrat*'ta (Yüce Savaş Meclisi) ve Habsburg ordu komutanlıklarında pek çok önemli makam tasarruf ettiler. Keza ne Raimondo Montecuccoli, ne de Savoylu Prens Eugène, Habsburg imparatorlarının tebaasıydılar; ama 17. yüzyıldan 18. yüzyılın ilk yarısına kadar imparatorluk ordularının başında bulundular. Doğrusunu söylemek gerekirse, Prens Eugène, kendisine yaraşır bir mansıp ararken önce XIV. Louis'nin kapısını çalmış; ondan istediği yanıtı alamayınca Avusturya Habsburglarının teklifini kabul etmişti.

İsveç ordusunun yüksek komuta heyeti, Gustavus Adolphus'un tahta geçtiği günden XII. Karl (Demirbaş Şarl) saltanatına uzanan yıllarda, baş döndürücü bir hızla kabuk değiştirdi. Bu iki hükümdardan ilki, ordusunun dizginlerini şahsen elinde tutmaktan haz etse de, orduyu yöneten subay sınıfı, Alman emsallerinden farklı bir örneği takip etmiyordu. Gustavus'un ordusunun yalnızca üçte biri İsveçlilerden mürekkepti; başka bir üçte birlik dilim Sakson müttefiklerden oluşurken, geri kalanlar, Almanya, Hollanda ve İskoçya'dan toplanıyordu. Oysaki Büyük Kuzey Savaşı dönemine gelindiğinde, XII. Karl'ın ordusu, büyük oranda İsveç topraklarından devşirilmesi bir yana, İsveç asıllı generaller tarafından yönetiliyordu. İsveç kralının Rusya ve Lehistan'a sevk ettiği ordu, neredeyse son ferdine kadar İsveç'in Baltık

HÜKÜMDARLAR, KALABALIK ORDULAR beslemenin doğurduğu ağır masrafların altından kalkabilme kaygısıyla, sıklıkla askerî rütbeleri satışa çıkarma yoluna gittiler. Talip olunan rütbe ve makam, ne denli itibarlı olursa, müzayede fiyatı da o nispette yüksek oluyordu. Üniformalar 18. yüzyılda standart bir hal alsalar da, başlangıçta, kişinin sosyal ve askerî önemini sergileyen tezyinatlarla izin veriliyordu. Solda bir İngiliz generali, ortada bir istihkâm subayı ve sağda bir İngiliz feldmareşali görülmektedir. Bu sonuncusu, rütbesini belli etmek için pek o kadar şatafata ihtiyaç duymamışa benziyor.

İmparatorluğu arazisinden toplanmışken, bundan önce Danimarkalıları karşı verilen mücadelede, İsveç ordusu müttefikler ve kiralanan Alman birliklerinden ibaretti.

Karl'ın amansız rakibi Büyük Petro (Pyotr Velikiy), *Streletsy*'yi (saray muhafızları) lağvedip, aynen Batı Avrupa'da olduğu gibi, asilzadeleri Rus ordusunun muvazzaf subayları seviyesine indirerek Rus askerî yapısında esaslı bir reform gerçekleştirdi. En başta, orduyu eğitmeleri ve yönetmeleri için yabancı uzmanlara bel bağlanmıştı. Ne var ki, kanlı savaş yılları, subay kadrolarında doldurulması zor gedikler açtığından, el altında, askerî liderlerin seçilip iş başına geçirilebileceği güvenilir bir havuz bulundurulması, öncelikli bir mesele halini aldı. Bu usulü hayata geçirmek korkunç güçlükler yarattı ve daha kötüsü, netice itibarıyla, arzulanan sonuçları vermedi. Petro, meseleyi nihaî olarak halledebilmek için, tam da düzenli ordunun ilk taşlarını döşemeye

başladığı vakitlerde, her yönüyle devrimci bir fikir olan liyakate dayalı atama kaidesini dillendirmeye başladı. Bu anlayış, sosyal tabakalaşmanın üst basamaklarında bulunmayan nice insana birlik komutanlıkları tahsisini mümkün kılarak, bir kıdemli subaylar sınıfının vücut bulmasını a zemin hazırladı. İşin aslı, bu şahsiyetler, nadiren ast rütbelerin üzerine çıkabiliyorlardı; ama yine de, sistem, ordunun ihtiyacı olan tecrübeli liderleri temin etmekte başarılıydı. Meritokrasi,⁴⁰ çarın saltanatının sonlarına doğru, Rus ordusu ve rejimi için öylesine hayatî bir hal almıştı ki, Petro, subaylarına ve sivil hizmetkârlarına muhtelif derecelerden sosyal statüler takdir ettiği meşhur Rütbeler Cetvelini (1722) ilan etti.

Profesyonel Ordular

18. yüzyılın ortalarında, profesyonel bir ordu beslemek olağan bir hadiseydi. Başka çıkar yol kalmadıkça zırnık harcamaktan hoşlanmayan Habsburglar bile, Avusturya Veraset Savaşı yıllarında daimî bir ordu kurma ihtiyacından paçayı sıyıramamışlardı. Bu düzenli orduların kimlere teslim edileceği ucu açık bir soruydu. Bazı durumlarda, Büyük Friedrich gibi

hükümdarlar dümenin başına geçiyorlardı. Gerçi hükümdarın hizmetinde bulunan Anhalt-Dessau prensi I. Leopold gibi Alman prensleri veya von Schwerin gibi profesyoneller, bu hususta asker-krala takaddüm etmişlerdi. Hükümrancılık kaygıları, kimi zaman Lorraineli Charles gibi istidatsız kişilikleri ordunun başına geçirse de, Habsburg orduları bile, öyle ya da böyle, feldmareşaller Maximilian Browne, Daun ve Loudon gibi askerî profesyonellerin eline geçecekti.

Fransız kralı XV. Louis, ordusunun idaresini, Saksonyalı Güçlü Augustus'un 300'den fazla gayrimeşru çocuğundan biri olan Maurice de Saxe'a bırakmıştı. Ne var ki, Yedi Yıl Savaşı'nda, Fransız askerî idaresinde gidişat hiç de iyi değildi. Fransız generalleri, hiç yoksa birkaç kere, sosyal statüleri itibarıyla kendilerinden üstün olan veya sarayın teveccühünü kazanmış olmanın verdiği kibirle davranan miralayların olmayacak talepleriyle sarsılmışlardı. Bunlar, kâh alaylarının savaş meydanında en şerefli mevkiyle taltif edilmesini talep ediyorlar; kâh muhalifleri veya kendilerinden aşağı seviyede kabul ettikleri komutanlarca yönetilen alaylarla yan yana hizmet etmeyi reddediyorlardı. Saray soylularının geri dönüşü, maceraperest savaşçıların ve mütevazı kökenlere sahip asilzadelerin statü kaybına yol açtı. Bu mütekebbir asiller arasındaki rekabet, XV. Louis'ye, bazen bir ordunun başına iki komutan tayin etmekten başka seçenek bırakmıyordu.

Profesyonel bir ordu kurmak başlı başına bir meseleydi. Asilzadeler, bu meşakkatli meşgalenin selameti açısından, en az iki sebepten ötürü vazgeçilmez değerdeydiler. Bir kere, bunlar toplumun kaymak tabakasıydı. Kadim savaşçı sınıfın torunları olarak, bunların da, doğuştan Allah vergisi askerî yeteneklerle dolu olduklarına inanılıyordu. Kıta Avrupa'sının ordularında, kıdemli subaylar arasında asalet unvanına sahip olmayan, alelade birisine denk gelme ihtimali yok denecek kadar azdı. İkinci önemli hadise, asilzadelerin şişkin para keseleriydi; çünkü devlet makamları, dönemin doğal kabul edilen uygulamalarına göre, müzayedeye çıkarılıyordu. Mansıp ne derece yüksek olursa, takdir edilen fiyat da o kadar yüksekti. Kraliyet hizmetleri, servet ve itibar alametleriydi. Talip olunan alayın şan ve statüsü, fiyatın daha yukarılara çıkmasına sebep olabiliyordu.

Miralaylar, askerlerinin gereği gibi teçhiz edilmesinden ve doğru dürüst talim görmesinden sorumluydular. Devlet hazinesi, temel ihtiyaçlar için belli bir meblağ ödüyordu ödemesine; ama geri kalan bütün masraflar, alayın efendisinin cebinden çıkıyordu (bu yüzden, örneğin Almanya'da, böyle kişilere *Inhaber* (malik) deniyordu). Miralay da, harcamaları kendi astlarına yansıtıyordu. Bölük komutanları, bölüklerinin maddi koşullarından mesul oldukları gibi, zabitlerin de, ellerini ceplerine götürmeleri bekleniyordu. Malî külfet, altından kolay kalkılacak cinsten değildi; birçok soylu, askerî kariyerlerinin bir noktasında, boğazına kadar borca batmış veya düpedüz iflas etmişti.

Tabii ki, miralayların tamamı, yükümlülüklerini aynı mükemmellikte yerine getirmiyorlardı. Alaylar arasındaki eşitsizlik, genellikle bir savaşın hemen öncesinde ayan beyan ortaya çıkardı. Alayların kâğıt üzerindeki güçleri ile esas güçleri, neredeyse hiçbir zaman birbirini tutmuyordu. XIV. Louis, alayların kötü teçhizatlı ve eksik mevcutlu olmalarını önlemek için, miralayları işlerini adamakıllı yapmaya zorlayacak mülazım subaylığını geliştirmişti. Ordu içinde belirli bir standart yakalayabilmek amacıyla, 18. yüzyılda askerî müfettişlikler yaygınlaştırıldı. Yeni düzenli ordular, hangi aksaklıklarla göze çarpıyor olurlarsa olsunlar, monarşiler, iktidarlarını her seviyede başarıyla kabul ettiriyorlardı.

Blenheim (1704): Gözü Kara Bir Strateji

Blenheim Savaşı, profesyonel ordular çağında, müttefiklerle savaşa girmenin faydalarına ve zorluklarına ışık tutar. Bu muharebe, askerî önderliğin tekâmül eden doğasını da gözler önüne sermektedir. Marlborough dükü John Churchill ve Savoy prensi Eugène, Fransız-Bavyera müttefik ordusu karşısında, Bavyera'yı tartışmasız saf dışı eden korkunç bir zafer kazanmışlardı. Kraliçe Anne ve İmparator I. Leopold arasındaki siyasî işbirliği, hükümdarları adına sahaya inen askerî komutanların fiilî işbirliğinin gölgesinde kalmıştı. Ne var ki, Mareşal Camille Tallard komutasındaki Fransızlar ve Elektör II. Maximilian Emanuel idaresindeki Bavyeralılar arasındaki ilişki, bilakis, en ılımlı ifadeyle, kusurluydu.

XIV. Louis için Bavyeralıların dostluğunu kazanmak paha biçilmez önemdeydi. 1703'te, Fransız

mareşali Claude Villars ve Elektör Max Emanuel, elbirliği ederek Bavyera'yı imparatorluk güçlerinden temizlemişler; fakat ardından iki komutanın arası açılmıştı. 1704'te Villars geri çağrıldı ve Mareşal Tallard, yeni bir Fransız ordusunu Ren'in ötesine taşıyıp Fransız ve Bavyeralıları taze kuvvetlerle takviye etmekle vazifelendirildi.

Marlborough, İngiliz-Felemenk ordusunun başındaydı. Bu göreve tayininde, bir asker sıfatıyla yıllardır savaş meydanlarında kesp ettiği tecrübe kadar, belki ondan daha fazla, karısının kraliçenin nedimelerinden biri olmasının payı vardı. Safkan bir İngiliz general olsa da, Büyük İttifak'ın şartları gereği, stratejik mevzularda Felemenk *Staten Generaal*'e danışmadan bir adım dahi atmayacaktı. 1704'e gelindiğinde, imparatorluk yönetiminin Güney Almanya'da güttüğü siyasetin iflasın eşiğine geldiği ve Viyana'nın Bavyera ve Macaristan'ın pençesine düşmeye yakın olduğu ayan beyan görünür olmuştu. Marlborough, Viyana'nın imdadına yetişmeye karar verdi. Gelgelelim, iki mesele, elini kolunu bağlıyordu. *Staten Generaal*, ne olursa olsun, böyle bir iş için orduyu alıp gitmesine müsaade etmezdi ve daha fenası, ordunun lojistik ihtiyaçlarını Felemenkliler karşılıyordu.

Marlborough dükü, askerî faaliyetlerini sözüm ona Moselle nehri civarında gerçekleştiriyormuş gibi görünerek Felemenk müttefiklerini kandırdı. Oysaki 19 Mayıs'ta harekete geçirdiği 20.000 kişilik kuvvetini Ren nehrine doğru yürütmüş ve Koblenz'de akarsuyu aşarak 7 Haziran'da Heidelberg'e varmıştı. Marlborough kuvvetleri, Almanya'yı kat ettikleri yürüyüşleri boyunca, Hannover, Prusya ve Hessen'den gelen yaklaşık 15.000 askerle daha da güçlendi. Marlborough, doğuya dönerek iki hafta sonra, emrindeki imparatorluk kitalarıyla boy gösteren Prens Eugène'le birleşeceği Launsheim'a geldi.

Marlborough, neredeyse hepi topu bir ay içinde 402 km yol kat etmişti. Görülmemiş şey değildi belki; ama her halükarda etkileyiciydi. İaşe muammasını çözebilmek adına, Felemenk müteahhitleri geride bıraktı; ordusunun uğrayacağı şehirlerde önceden erzak hazırlamaları için önden subaylarını yolladı. Arşınlanacak mekân son zerresine kadar müttefik toprağı olduğuna göre, bu iş pek zor olmamalıydı.

Lojistik

Marlborough'nun Aşağı Ren'den Bavyera'ya yaptığı yürüyüş, hakikaten kayda değerdi. Ama ne kat edilen mesafenin uzunluğu, ne de askerlerin ayak çabukluğu yüzünden (ne de olsa, ordu, günde 16 km.den fazla ilerlememişti); daha ziyade, Marlborough'nun, ordusunu ana ikmal üssünden koparıp bambaşka bir savaş sahnesine taşıırken sergilediği lojistik hüneri nedeniyle. Lojistik kaygılar, oldum olası, askerî harekâtın can alıcı noktalarından biri olagelmmişti; fakat ordu o kadar da kalabalıklaştıkça, kâfi miktarda yiyecek içeceği bir araya getirmenin pratik zorlukları ve maliyeti, iyiden iyiye baş ağrıtan stratejik meseleler şeklini aldı. Seyrüsefere müsait su yolları ve belli başlı şehirlere uğrayarak ilerleyen tesviye edilmiş, döşeli yollarda seyahat tercih ediliyordu.

Marlborough, Prens Eugène'e yolladığı haberlerle Tuna'ya yürüme niyetinde olduğunu önceden bildirmişti. Habsburg generali, Temmuz başlarında Ren'i geçen Tallard'ı oyalamakla meşgul olurken, kuvvetlerinin yarısından fazlasını Ludwig von Baden komutasında Bavyera'ya yolladı. Eugène, Tallard'ı mağlup ederek Bavyera'ya kaçmaya zorladı ve Marlborough ile elbirliği içinde, Tuna'yı aşip bölgeyi yağmalamaya koyuldu. Bu talan harekâtı, Bavyera elektörünü paha biçilmez kıymetteki kaynaklardan mahrum bırakmak ve bölgenin zenginliklerini, düşman ordusunun zararına kendi birliklerine rahsis etmek amacını taşıyordu. Bavyera'nın altının üstüne getirilmesi, Max Emanuel ve Tallard'ı, çaresiz, Augsburg'a doğru hareketlerini devam ettirmeye zorladı. Bu ikisinin bir araya gelmesi üzerine, Marlborough ve Eugène, Tuna'nın geldikleri yakasına geri döndüler. Tallard ve Max Emanuel, takibe geçtiler; nehir boyunca doğuya ilerlediler ve 12 Ağustos'ta Blenheim'da kamp kurdular. Blenheim'in ötesinde, hemen gerisindeki Marlborough ve Eugène ordularını saklayan Nebel deresi akıyordu.

Tallard'ın, sahip olduğu konumdan yana içi rahattı. Tuna'yı sağ koluna, ufak tefek kasabalarla benek benek kesilen bataklık bir araziyle Nebel çayını önüne almıştı. Aşılması güç bir mevkiydi; Marlborough ve Eugène'in buraya hücum etmeyi göze alabilmeleri ihtimal vermiyordu. Gene de, her ihtimale karşı ordusunu savaş düzenine geçirdi. Max Emanuel, sol tarafta, Lutzingen ile Oberglau

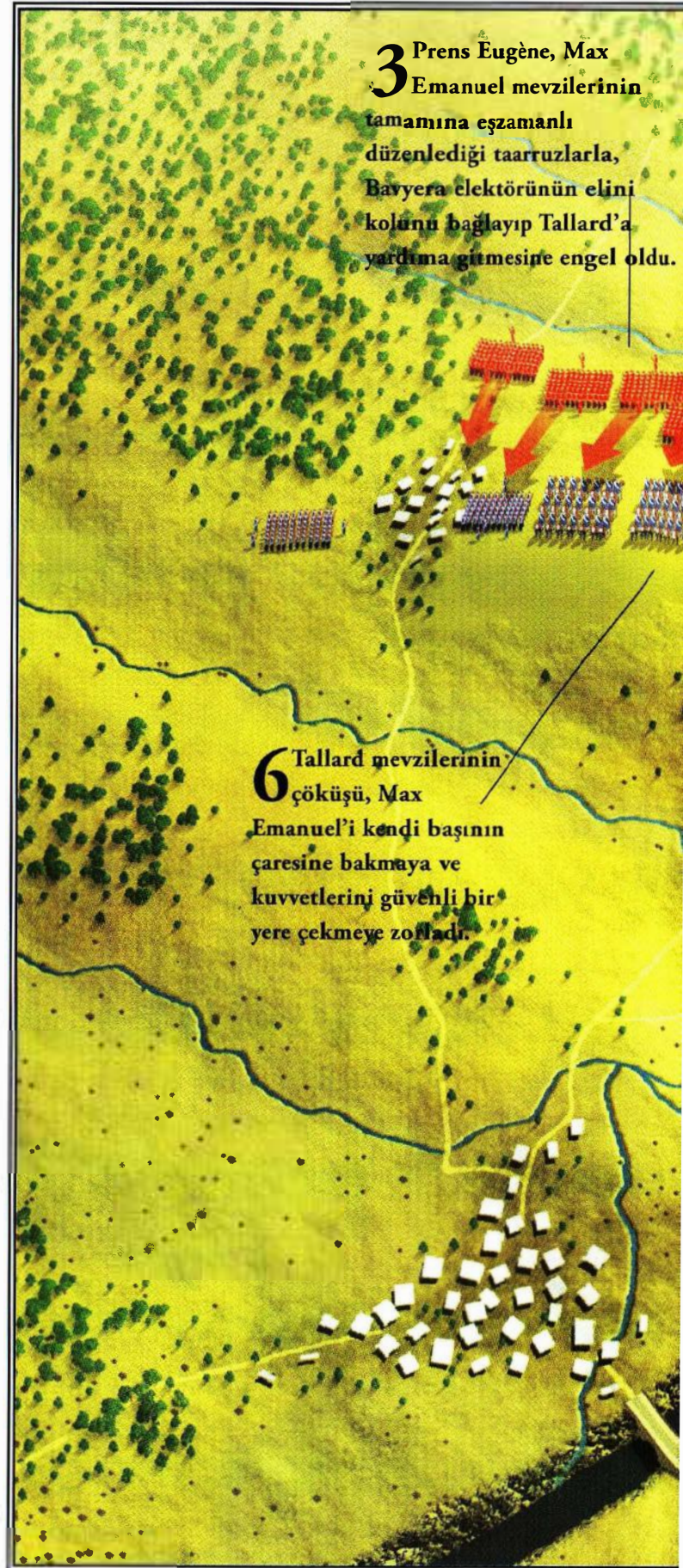
Blenheim Savaşı

1704

Marlborough dükü John Churchill, ordusunun başında, Alçak Ülkeler'den Bavyera'ya 402 km.'den daha uzun bir yol katederek Avusturyalı müttefikinin yardımına koştu. Marlborough ve Habsburg meslektaşları Savoylu Prens Eugène, Fransız mareşali Tallard ve Elektör Max Emanuel'le Blenheim'da kozlarını paylaştılar. Fransız-Bavyera ordusu, sağ kanadı Tuna nehriyle örtülü, ön cepheleleri bataklık kıyılarla kaplı bir dereyle korunan ve birçok köy ve kasabaca takviye edilen sağlam bir müdafaa mevzisine sahipti. Mevzilendikleri yerin sağladığı az bulunur metanete rağmen, ordusunun dizginlerini layıkıyla eline alamayan Tallard, merkezinin korumasını süvarilere bırakıp piyade birliklerini büyük ölçüde Blenheim'da yalnızlığa mahkûm etti. Marlborough, Blenheim'a saldırıp Tallard'ın piyade taburlarını buraya hapsederken, Fransız merkezine esaslı bir hücum başlattı. Prens Eugène, müttefikleriyle kusursuz bir işbirliği içinde ilerleyip Max Emanuel'in Tallard'ın imdadına gelmesini engelledi. Fransız merkezi çöktü; Tallard piyadesi, Blenheim'ın içinde ve civarında kapana kısıldı ve Max Emanuel, ordusunun artakalanıyla savaş meydanından çekildi.

Blenheim, Bavyera'da, Tuna nehrinin kuzey yakasında yer alır. Donauwörth gibi birçok Bavyera şehri, bu sefer müddetince meydan savaşlarına sahne olmuşlardı.

3 Prens Eugène, Max Emanuel mevzilerinin tamamına eşzamanlı düzenlediği taarruzlarla, Bavyera elektörünün elini kolunu bağlayıp Tallard'a yardımına gitmesine engel oldu.

6 Tallard mevzilerinin çöküşü, Max Emanuel'i kendi başının çaresine bakmaya ve kuvvetlerini güvenli bir yere çekmeye zorladı.

2 Oberglau'ya saldıran Holstein-Beck komutasındaki Alman taburları, ikinci teşebbüslerinde kasabayı ele geçirmeye muvaffak oldular.

4 Marlborough'un esas hücumu, Tallard kuvvetlerinin kalbini hedef aldı. Fransız mareşal, bu noktada, yetersiz sayıda piyade ihtiyatı dışında, iki sıra süvari kuvveti bulunduruyordu.

1 Marlborough, yirmi taburluk bir kuvvetle hücumu geçirip Tallard piyadesinin büyük kısmını Blenheim ve civarında kısırdı.

5 Tallard süvarisi, Nebel Çayı'nı geçmeye uğraşan Marlborough kuvvetleri üzerine hücum etti. Ne var ki, sayısal üstünlüğü rakiplerine kaptıran Fransız atlıları, İngiliz taarruzunun ağırlığına göğüs geremeyip ağır kayıplarla geri püskürtüldüler.

arasını 42 tabur piyade ve 67 bölük süvariyle tutuyordu. Tallard, şahsen başına geçtiği 33 piyade taburu ve 76 süvari bölüğüyle orta ve sağ kısımların emniyetinden sorumluydu. Mareşal, piyadelerini kasabalarda mevzilendirirken, atlılarını baştan başa açık araziye yaydı. Blenheim'a dokuz taburluk bir piyade kuvveti tahsis edilmişti; bunların gerisinde, 18 piyade taburu ve bir düzine süvari bölüğü ihtiyatta bekliyordu. Burası ile Oberglau arasında uzanan 2,4 km.lik aralık, üçüncü bir piyade hattının desteğini alan iki hat süvariyle kapatılmıştı. Bu mınıtkada yedek kuvvet yoktu.

Marlborough ve Eugène, 13 Ağustos'ta Tallard'ın mevzilerini kolaçan ettiler. O gün, Fransız-Bavyera ordusuna hücum fikrinin doğduğu gün oldu. Eugène, Max Emanuel'i oyalayıp meşgul tutarken Marlborough dükü, Blenheim ve Oberglau'ya saldıracaktı. Tallard, elbirliği ile icra edilecek bu taarruzlardan başını kaldırıp piyade kuvvetlerindeki üstünlüğü kullanmaya vakit bulamayacaktı. Charles Churchill, dükün ağabeyi, Nebel'in öte yakasında, düşmanın böğrüne öldürücü darbeyi (*coup de main*) indirecekti. Hücum kuvvetlerinin merkezi, ilk hattı yedi tabur piyade, ikinci ve üçüncü hatları, toplam 72 bölük süvari ihtiva eden dört hattan ibaretti. Dördüncü hat, 11 piyade taburunun yedekte bekletildiği bir ihtiyat kuvvetiydi. Ölümcül çekiş, Lort Cutts'ın 20 taburu Blenheim'a taarruza başladıktan ve General Holstein-Beck'in Alman neferleri Oberglau'ya girdikten sonra inecekti.

Saat on iki buçukta, herkes yerli yerini aldığı anda, Marlborough harekete geçme emrini verdi. Cutts taburları, Blenheim müdafaasını aşmışlardı ve Fransızlar, kasabanın gerisinde bekletilen ihtiyat kuvvetlerinin tamamını mücadeleye sokuyorlardı. Meydanın diğer ucunda, Almanlar, çok daha esaslı bir mukavemetle karşılaştılar. Öğleden sonra ikide, Fransız atlıları, İngiliz komutanla Holstein-Beck arasında bir gedik açığa çıkınca Charles Churchill kuvvetlerini gözlerine kestirip hamle ettiler. Merkezdeki birliklerinden bir an olsun gözünü ayırmayan Marlborough, Eugène'e bir atlı yollayarak yardım ricasında bulundu. Ne hoş ki, ulak, aradığı adamı bulmuştu ve imparatorluk generali, hiç vakit kaybetmeden Avusturya *cuirassier* bölüklerini yola çıkardı. Bu atlılar, kanayan yaraya merhem olmuşlar ve İngiliz merkezini, tabiri caizse, ipten almışlardı.

Churchill, ilerleyişine kaldığı yerden devam etti.

Eugène ve Marlborough arasındaki işbirliği, müt-tefik ordusunun selameti açısından eşsiz kıymetteydi. Eugène, İngiliz merkezini desteklemek için süvari bölükleri yollama işinde biraz gönülsüz davransaydı, bir çuval incir berbat olabilirdi. Saat üç olduğunda, çarpışmalarda Holstein-Beck hayatını kaybetse de, Almanlar, Oberglau'yu Fransızların elinden çekip almışlardı. Aynı vakitlerde Blenheim da düştü. Marlborough, artık Cutts'ı desteklemelerine hacet kalmayan atlılarla takviye ettiği merkezdeki birliklerini Tallard süvarisi üzerine yönlendirdi. Tallard, bu hamleye, 64 süvari bölüğü ve dokuz piyade taburunun başında karşılık verdi. Dük, saat dörtte, 81 bölük süvari ve 18 tabur piyadenin hepsini düşman üzerine saldı. Fransızlar, bu denli ezici bir kalabalığın baskısını kaldıramadılar. Bu arada Eugène, Max Emanuel kanadı üzerinde öylesine bunaltıcı bir tazyik oluşturmuştu ki, Bavyeralı elektör, John Churchill Fransız merkezinin altını üstüne getirirken, Tallard'a yardım eli uzatabilmekten acizdi. Tallard ordusunun çözülüp kaçmaya başlaması iki saati bile bulmadı. Blenheim'daki süvari ve piyade birlikleri, etrafları çepeçevre sarılınca beyaz bayrak çekmek mecburiyetinde kaldılar. Max Emanuel, bir yolunu bulup, dehşetengiz kayıplarla sarsılan kanadını muharebeden çekmeyi başardı.

Fransız askerî mercilerinin Bavyera'da onca emek ve gayretle inşa ettikleri ne varsa, bir öğleden sonra, bir anda, gümbürdeyerek yerle bir olmuştu. Tallard ve Bavyeralı dostları, 20.000 zayıat ve 14.000 esir bırakmışlardı; başka bir ifadeyle, ordunun yarısından fazlasını. İngilizler ve imparatorluk taraftarları, sahneyi 13.000 kayıpla kapattılar; kazandıkları karşısında ödemeye değecek bir bedel. Ne de olsa, Max Emanuel, elektörlük topraklarından ayrı düşmüştü ve Ren Nehri'ne doğru çekiliyordu. Eugène, tam tersine, Bavyera kalelerini zapt etme hayali ve elektörün arazisini işgal etme hevesiyle ilerliyordu. Tallard, ricat etmeye çabalarken, binlerce adamının cansız bedenini daha yolda bırakarak Yukarı Ren'e bir avuç Fransız askerinden başkasını götüremedi. Hâlbuki XIV. Louis, seneye ne de güzel başlamıştı; Viyana'yı avuçlarında hissediyordu ve imparatorluk iddiası bir anda tamamen sonlanabilirdi. Gelgelelim, takvimler 13 Ağustos'u gösterirken koca bir orduyu, Kasım'da

ise müttefikini kaybetti. Bavyera'nın Fransızlarla ittifak ilişkisini sürdürecektir mecali kalmamıştı. Bundan sonra Fransız orduları, savaşın sonuna değin, isteseler de istemeseler de, hesaplarını Ren nehrinin sol kıyısındaki üslere göre yapmak zorundaydılar. Bu, stratejik açıdan telafisi güç bir darbe demektir. Ne de olsa, Avusturyalılar ve imparatorluk yandaşlarının, Fransız topraklarını tehdit edebilmek için ödemeleri gereken bedel, Fransızların Avusturya'nın kalbine ulaşabilmek için göze almaları gerekenin yanında devede kulaktı.

Seferde ve Savaş Meydanında Generallik

Erken modern dönemde savaş masraflı bir işti. Hiç yoktan bir ordu kurmak ve bu orduyu ikmal ve iâşe etmek, 1704'te Marlborough ve Max Emanuel'in bizzat şahit olacakları gibi, devlet hazinesini ve şahsî servetleri emip kurutan bir külfeti beraberinde getiriyordu. Bu devirde savaşlar, hanedanlar arası bir mücadelenin tezahürü olduğundan, toprak zapt etmek her şeyin başında geliyordu. Arazi mülkiyeti, hukukun onda dokuzuydu. Müzakere masasına kayda değer miktarda toprak, kent ve kasaba işgal etmenin rahatlığıyla oturan taraf, en kötü ihtimalle, barıştan sonra bunlardan bir kısmını elinde tutabileceğinden emin olabiliirdi. Dahası, toprak kazancı, malî bir ödül işlevi görebilir ve askerî seferberliğin maliyetini bir nebze olsun karşılayan bir tazminat yerine geçebilirdi. Hele ki, düşman ordusunu ustalıkla bir manevra ile alt edip muharebenin pisliklerine bulaşmadan bir toprak parçası ilhak etmenin tadına doyum olmazdı.

Erken modern dönem boyunca manevra ve kuşatma harekâtları, fiilî muharebe kendini kaçınılmaz olarak dayatmadıkça, öncelikli seçenekler olageldi. Maurits van Nassau, uzun askerlik hayatı müddetince, sadece iki kez, Turnhout (1597) ve Nieuwpoort'ta (1600) büyük çaplı askerî çarpışmalara iştirak etmişti. Düşmanı, mücadeleyi açık çatışmaya sürüklemeyen becerikli manevralarla yenilgiye uğratmak, harp sanatının yüce bir yetkinlik seviyesi olarak görülüyordu. Usta bir manevra, başlı başına, bir düşman ordusunu koca bir mıntıkeyi tahliye etmeye mecbur bırakabildiğine göre, ciddî toprak kazançları vaat ediyor demektir. Söz gelimi, 1632'de, Wallenstein'in Bohemya'dan Nürnberg'e yaptığı yürüyüş, ikmal ve haberleşme hatlarının

derdine düşen Gustavus Adolphus'u Bavyera'yı boşaltıp kuzeye çekilmeye mecbur bırakmıştı. Daha sonra Wallenstein, hareketini Saksonya içlerine yönlendirince, Gustavus, Frankonya'dan bütünüyle vazgeçmek durumunda kalmıştı. Keza Mareşal Sébastien le Prestre de Vauban, XIV. Louis'nin savaş çabasında, kuşatma savaşlarında sergilediği üstün performans sayesinde, Fransız toprağını genişletme ve muhafazada Fransız hükümdarının diğer generallerinin çok fevkinde bir katkı sağlamıştı.

Generaller, devlet emellerinin peşinden koşarken, akıllarının bir köşesinde bu genel çerçeveyi tutarak faaliyet gösteriyorlardı. Kesin neticeli savaşların olmadığı bir dünyada, düşmanı aşağılayıcı maddelerle dolu bir barış antlaşmasına ikna edebilmenin yegâne yolu, yıpratma savaşları yoluyla rakip devletin iflahını kesmektir. Gustavus'un 1631-32'de Bavyera'yı ateşe vermesi, 1674 ve 1688'de Palatinlik topraklarının kasten tahrip edilmesi ve Marlborough dükünün 1704'te Bavyera'nın altını üstüne getirmesinin ardında yatan mantık hep aynıydı. Bu hunharca eylemler, hep aynı kapıya, lojistiğin önemine çıkıyordu. Herhalde aç bir ordudan daha serkeş, nizam ve intizamdan bu denli uzak bir insan kitlesi olamazdı. Askerler, düzensiz ödemelere belki bir müddet göz yumabilirlerdi; ama asla uzunca bir müddet değil. 16. ve 17. yüzyıllarda, askerler arasında kazan kaldırma adeta vaka-yı adiyedendi. "Point d'argent, point de Suisse" (para yoksa, İsviçreli de yok) deyişi, askerlerin maaşını ihmal eden askerî müteahhit için eşit derecede geçerliydi. Bu mesele, farklı bir surete bürünse de, 18. yüzyılın profesyonel ordularının başını ağrıtmaya devam etti. Firar, yenilir yutulur lokma değildi; eli maşalı subay ve zabitlerin vahşî cezalarını beraberinde getiriyordu. Prusya ordusunda bir neferin, zabitinden, düşmandan korktuğundan daha fazla korktuğunu söyleyenler düpedüz haklıydı.

Öyle ya da böyle, açık bir muharebeden kaçınmanın yolu kalmamışsa, süvariler, antik devirlerden beri yapılageldiği üzere, kanatlara yerleştiriliyor; piyadeler de, geleneksel merkezî konumlarını alıyorlardı. Süvari, 18. yüzyılda bile, ordunun *arme blanche*'i (soğuk çelik) olarak hizmet etmeye devam etti. Atlıların üstün manevra kabiliyeti ve gitgide ateşli silahları kabul etmeleri, bunları savaş meydanlarının korku salan güçleri olarak muhafaza

etmeye yetmişti. Piyade, elbette ki, çok daha ağır ve hantaldı; saldırıya açık cenahlarını süvari birlikleriyle örtmek elzemdi. Muharebeler, çoğunlukla düşmanın arkasına sarkmayı amaçlayan süvarilerin kanatlardan ileri çıkmalarıyla başlıyordu.

17. yüzyılda ordu mevcutları ziyadesiyle büyümüştü ve generaller, daha derin muharebe tertibatları kurmakta serbesttiler. Birkaç yüz metre arayla dizilen iki veya üç muharebe hattı, en öndeki hattı, mütemadiyen taze birliklerle besleme istidadında olan generalin elini kuvvetlendiriyordu. Üstelik ikinci ve üçüncü hatların varlığı, ilk hattın çöküşünün bir çığ gibi büyüyerek ordunun tamamını alaşağı etme ihtimaline karşı bir nevi teminat gibiydi. Bu tertibat, Vegetius tarafından hararetle savunulmuştu ve erken modern devir insanının üzerindeki kuvvetli Roma etkisini yansıtıyordu.

15. yüzyılda topun ortaya çıkışı, kuşatma savaşlarının doğasını baştan şekillendirdiği gibi, uzun vadede savaş meydanlarının şeklini şemalini de değiştirdi. 16–17. yüzyıllarda topların büyük çoğunluğu, hareket ettirilmesi başlı başına bir mesele olan ağır parçalardı. Savaş meydanına sürüklenen bir topu, çarpışmaların sonuna değin, bir daha yerinden bir adım bile kıpırdatmak olanaksızdı. Gustavus Adolphus, hafif alay toplarını ciddiyetle ele alan ilk kişiydi. Ağır kalibreli toplar, pek tabii, düşman saflarını ancak kendi askerleri mermi yoluna girdikleri ana kadar bombalayabiliyordu. Alay toplarının yerini değiştirmek nispeten daha kolaydı; ama bunlar, gene de, muharebenin seyri içinde piyadenin gittiği her yere peşinden sürükleyebileceği cinsten hafif parçalar halini almamışlardı. Hal böyleyken generallerin, topçu bölüklerini makul ölçülerde seyyar kullanabildikleri örneklerin sayısı, 18. yüzyıla kadar bir elin parmaklarını geçmemişti. Birçok durumda ağır toplar, düşman saflarını toplu bir taarruz için hırpalamaya yararken, daha hafif parçalar, alayın ateş gücünü artırmak amacıyla kul-

BU BEYEFENDİLERİ, 155. sayfadaki İngiliz meslektaşlarıyla karşılaştırınız. Soldaki göğüs ve sırt zırhlı ve bir miğfere sahip şahıs, Saksonya cuirassier (ağır süvari) subayıdır. Ortadaki şahsiyet, avucunda tuttuğu saygıdeğer asasıyla bir Fransız mareşali, sağdaki ise bir Fransız generalidir. Bu beylerin sırtındaki üniformaların ayırt edici alametlerini, özellikle de bir önceki resimdeki İngiliz feldmareşalinin sadeliği karşısındaki albenisini gözden kaçırmayınız.

lanılıyorlar ve daha ziyade sabit mevzileri müdafaa ederken etkili oluyorlardı.

Ordunun emir ve komuta yapısı, bilimsel olmak dışında her şeye benziyordu. Bu durum, ordular hacim kazandıkça ve muharebe hattının uzunluğu ve derinliği arttıkça, başa bela olmaya başladı. Bunun üzerine generaller, ordularını kanatlar halinde bölüp bunların başlarına ya vekâleten bir astını, ya da müttefik generallerden birini geçirmeyi adet edindiler. Esasında, generallerden taarruzları bizzat yönetmeleri beklenmediğinden, savaşçılık

kültürlerinde bu uygulamaya her zaman yer vardı. Subaylar, hücumların idaresini, bir başlarına, el yordamıyla kotarıyorlardı. Ne var ki, zaman geçtikçe bu anlayış geriledi ve ordu komutanları, 17. yüzyılın sonlarından itibaren, bütün harekâtı hâkim bir mevkiden yönlendirme alışkanlığı kesp etmeye başladılar.

Askerî sancaklar, generalin birliklerini savaş meydanında teşhis etmesine ve muharebe esnasında hareketlerini gözlemlemesine imkân tanıyordu.

Aynı sancaklar, çarpışmanın heyecanıyla kafası karışan ve kaybolan askerlerin silah arkadaşlarını bulmasına da yardımcı oluyordu.

Barutlu silahların savaş meydanlarında kitlesel olarak kullanılmaya başlanmasından bu yana, silahlardan yükselen duman, meydanın büyük kısmını ağır bir sis perdesinin altına gömüyordu.

Haberciler, muharebe hattının bir noktasından diğerine veya kumandandan ihtiyat kuvvetlerine emir ve bilgi taşımada hayatî öneme sahiptiler. Bu atlı ulaklar, generalin talimatlarını vakitlice askerî birliklere iletmeğe muvaffak olamazlarsa,

generaller, sazı ellerine alıp, birlikleri doğrudan kendi girişimleriyle harekete geçirmeye çabalayabilirdi. Söz gelimi, Mareşal von Schwerin, 1757 Prag Savaşı'nda,

Prusya piyadesinin beti benzi atmış, kaygılı gözlerle beklediğini gördüğünde, atının sırtından piyadelerin elindeki bayrağı kaparak "Haydi evlatlarım!" diye haykırmıştı. Ne yazık ki, bu yiğitlik gösterisinin üzerinden fazla geçmeden, bir salkım güllenin misketleriyle lime lime oluverdi.

Erken modern dönemde, ordunun esas gücü, muharebenin hemen başında devreye sokuluyordu. Müdafaa derinliği ve bir köşede yedek kuvvet bulundurmak, elbette ki, faydalı tedbirlerdi; ama tek başlarına zaferi müjdelemiyorlardı. Büyük

FRANSIZ ÜNİFORMALARI, dönemin diğer Batılı ordularında kullanılan örneklerle büyük ölçüde benziyordu. Bu canlandırma, Mestre-de-Camp süvari alayına mensup bir eri (atlı) ve La Reine süvari tugayının bir subayını göstermektedir. İki birlik de Rossbach Savaşı'na katılmıştı.

muharebeler, bir müddet sonra, çoğunlukla ufak askerî birimlerin birbirleriyle dalaştıkları kavgalara dönüşürler ve generalin, bu birlikler arasında eşgüdüm sağlayabilme yeteneği, her geçen dakika biraz daha azalırdı.

Yer seçimi ve sahra istihkâmları kurmak son derece ehemmiyetliydi. Her iki durumda da, güncel tarifiyle, kuvvet çarpanı ismiyle atfedilen etki yaratılıyordu. Bir general, emrindekinden çok daha kalabalık bir orduyla kapışmak zorunda kalmış veya hangi sebeple olursa olsun, bir müdafaa savaşı vermenin evlâ olacağına

kanaat getirmişse, kanatlarını güvence altına alan, düşman birliklerinin ilerleyişini inkıtaya uğratan ve düşman ordusunu ölümcül bir kör noktadan geçmeye zorlayan bir yer seçmeye gayret ederdi.

Bu iki hususu ciddiye alanların, muharebe alanından alınlarının aklıyla çıkmaları daha yüksek ihtimaldi; ama hiçbir şey kesin değildi. Büyük Petro, Narva'da (1700) XII. Karl'a karşı verdiği savaştan Poltava'da (1709) İsveç kralını mağlup ettiği güne kadar, sahra istihkâmları ve toprak siperler kullanmaktan bir an bile vazgeçmedi. Rus piyadesi, Narva'da, ne istediğini bilen İsveç birliklerinin kararlı taarruzu karşısında, siperleri boşaltıp hemen kaçıvermişti. Aynı Rus ordusu, Poltava'da, bu kez müstahkem ordugâhını terk etmeyi reddetmiş; kampın çevresinde yükselen hisarlardan İsveç saldırısının hızını kesip başarılı bir karşı taarruza girişene kadar yerlerinden kıpırdamamışlardı.

Muharebe, hiçbir surette tek başına var olmazdı; ancak bir askerî seferin sırası gelen merhalesi olabilirdi. Sırf bu yüzden, general, alınacak riskin veya bir galibiyetin getireceği kazançların, kıymetli insan ve malzemeyi masaya yatırmaya değip değmeyeceğinin muhasebesini en baştan yapmak zorundaydı. Erken modern çağın şöhretli komutanlarını saymaya yeltenecek biri, bunlardan çoğunun, birkaç taneden fazla meydan muharebesine girişmediğini görecektir. Ne de olsa, koca bir sefer mevsiminin, dişe dokunur bir askerî hadiseye sebep olmadan bitmesi sık rastlanan bir durumdu. 18. yüzyıla gelindiğinde, mücadelenin korkunç boyutları ve orduların devasa büyüklükleri, savaş etmeyi daha az riskli bir uğraşa çevirdi. Nihai tahlilde, bir general, meşhur Prusyalı komutan Helmuth von Moltke'nin 1866'da Avusturyalılar karşısında kazandığı zaferden sonra sarf ettiği şu sözleri takdir edecektir: "Büyük riskler alınmadan, savaşta büyük muzafferiyetler kazanılamaz".

Rossbach (1757): Muzaffer Prusya

Büyük Friedrich, birçok çağdaşının aksine, muharebe etmekten çekinmiyordu. 1757'de, sadece bir yıl içinde, dört büyük kapışmaya girişti: Prag, Kolin, Rossbach ve Leuthen. Bunlar arasında Rossbach dışındaki bütün savaşlar, hadden aşkın can kaybına yol açmışlardı. Tarihçiler, Friedrich'in açık muharebeler

yoluyla bir imha harbi mi, yoksa bir yıpratma savaşı mı yürüttüğünü kendilerine sıkça sormuşlardır. Ne de olsa, Prusya, dört bir yanı düşmanlarla çevrili bir ülkeydi. Habsburg imparatoriçesi Maria Theresia, 1750'lerde, kıtanın belli başlı güçlerini, Prusya hükümdarını alt edip topraklarını parçalama planına ortak etmeyi becermişti.

Friedrich, 1757'de Avusturya'nın düşmanlığıyla karşılaştığında, Rusya ve Fransa'yı muhtemel hasımları arasında hesaplıyordu. Prusya krallığı, hasımlarının elbirliğiyle bir araya getirebileceği asker ve para miktarının fersahlarca uzağındaydı. İngiltere'nin asker-kraldan yana taraf tuttuğu doğruduydu; ama İngiliz taahhütleri, büyük oranda Hannover ve Kuzey Almanya'yla sınırlıydı. Friedrich, 1757'de giriştiği savaşlardan ikisini kendi rızası dışında verdi. Prag ve Kolin savaşları, Avusturyalıların Prag muhasarasını kaldırmak için yaptıkları hamlelerin doğrudan neticeleriydi. Bununla beraber Rossbach ve Leuthen, ülkeye yönelen stratejik tehditleri bertaraf etmeyi amaçlayan bilinçli eylemlerdi. Rossbach Savaşı, seferin gidişatında bilhassa önemli bir rol oynadı. Bu muharebe, umudunu kaybetmek üzere olan Prusya hükümdarına taptaze bir heyecan ve zindelik aşılamış; krallığının selametini güvence altına almıştı.

1757, zaferlere gebe bir yıl olarak başladı. Geçen sene Saksonya'yı işgal etmiş olan Friedrich, bu toprakları elinde tutmanın avantajıyla, baharda bir çırpıda Bohemya'yı istila ediverdi. Seferin ilk ayları, hükümdarın kendini bir anda Prag kapıları karşısında bulacağı bir açık bahtlılıkla geçmişti; ancak yaz geldiğinde, işin rengi değişti. Mayıs'ta, Mareşal Browne komutasında bir Avusturya kurtarma ordusu, Bohemya başkentine doğru yaklaşıyordu. Friedrich, kuşatma harekâtından koparıp yanına alabileceği askerden yana eli darda olsa da, Browne'ı karşılamak için bizzat harekete geçti. Prusya hükümdarı, aziz dostu Mareşal von Schwerin'i kaybettiği, sabahtan akşama değin süren kanlı bir muharebenin ardından rakibini yenilgiye uğrattı.

Ne var ki, Daun, hepi topu bir ay sonra, ikinci bir Avusturya ordusunun başında Prag'ı kurtarmak için geldi. Friedrich, bir kez daha, muhasarayla görevli birliklerin bir kısmını Avusturya mareşaliyle yapacağı mücadelede kullanmak üzere tahsis etti. Kolin Savaşı, Friedrich'in güç bela esaretten paçayı sıyırdığı, feci

bir hezimet oldu. Rivayete göre, asker-kralın, elinde kılıcıyla bir piyade alayını ulu orta azarlayıp “Serseriler! Sonsuza kadar yaşayacağınızı mı sanıyorsunuz?” diyerek feveran ettiği yer burasıydı. 14.000 kayıp veren Friedrich, savaş meydanını hasmın a terk etti; Prag kuşatmasını kaldırdı ve düşe kalka Saksonya’ya geri döndü. Felaket bununla bitmedi. Fransa, 1757 baharında savaşa girip Estrées dükü idaresinde koca bir orduyu Almanya’ya yollamıştı.

Bu, tek başına Prusya’yı mahvedebilecek bir gelişmeydi. Friedrich, çok geçmeden İsveç ve Rusya’nın krallığını daha da köşeye sıkıştırdığını görecekti. İsveçliler, baharda Prusya karşıtı ittifaka resmen katıldılar ve İsveç Pomeranya’sına mütevazı bir kuvvet çıkardılar. Keza Çariçe Elizaveta, ittifak davasına büyük bir Rus ordusu adamıştı. Mareşal Apraksin, yazın 100.000 kişilik bir kuvvetle, Friedrich’in yalnızca 30.000 adam bulundurabildiği Doğu Prusya’ya ilerliyordu.

Dört Yanı Sarılmış

Prusya kralı, düşmanlarına ağır bir darbe indirebileceği müsait şartların oluşmasını beklerken pürdikkat olan biteni izliyordu. Avusturyalılar, Kolin’de kazandıkları zaferin ardından, Friedrich’in on yıl önce ellerinden koparıp aldığı Silezya’yı yeniden zapt edebilmek için kuvvetlerini buraya intikal ettiriyorlardı. Friedrich, pekâlâ Silezya’da kalan zayıf Prusya ordusuna yardım eli uzatmak için harekete geçebilirdi; ama Soubise prensi Charles de Rohan’ın emrinde Ren’i geçen 24.000 kişilik ikinci bir Fransız ordusu gözüne daha iyi bir seçenek gibi göründü. Hessen-Kassel içlerinden Frankonya’ya doğru ilerleyen Soubise’in niyeti, *Reichsarmee*’ye (imparatorluk ordusu) komuta eden General Joseph von Saxe-Hildburghausen ile buluşmaktı. Avusturyalılar, 1757’de Friedrich’i durdurmak üzere *Kreis* kıtalarını iş başına

çağırılmışlardı. Yaz sonlarına doğru imparatorluk ordusunun yekûnu 32.000’i aşmıştı ve Fransız kuvvetleriyle birlikte düşünüldüğünde, Friedrich’in sahra ordusunun iki misli bir güç vücuda gelmişti.

Müttefik planı, Soubise ve Hildburghausen Saksonya’yı zorlarken, Hannover’deki Fransız ordusunun Brandenburg’a, Rusların Doğu Prusya’ya ve Avusturyalıların Silezya’ya doğru ilerlemesini öngörüyordu. Nitekim Ekim ayına girildiğinde, Fransızlar ve imparatorluk orduları, Saksonya dükliklerine ayak basmışlardı. Friedrich, iki general

arasındaki, Villars ve Max Emanuel’in 1703’te yaşadıklarını çağrıştıran husumetten istifade etmenin yollarını arıyordu. Avusturya - Fransa askerî antlaşmasına bakılırsa, Soubise, Hildburghausen ordusuna yardımcı kuvvet işlevi görmekten öteye gitmeyecekti. Ne var ki, prens, bunun düşüncesine bile tahammül edemiyordu.

Bu zatın askerlikten pek

anladığı söylenemezdi; zaten rütbesini de, askerî tecrübesinden ziyade sosyal statüsüne borçluydu. Fransız mareşalleri arasında sayılmıyordu ve 1757’deki tayini, doğrudan doğruya, yakın dostu XV. Louis’nin metresi Madame de Pompadour’un marifetiydi. Esasında Friedrich, bu hanımefendiye rüşvet teklif ederek Fransız askerî teşebbüslerini gözden geçirmesini dilemişti; ama müspet bir yanıt alamadı. Bununla birlikte Hannover’deki Fransız ordusunun çiçeği burnunda komutanı Richelieu’dan daha sıcak bir karşılık buldu.

Friedrich, Ekim sonlarında, ordusunu, korkunç seviyelere varan firar olaylarıyla sarsılmış Soubise ve Hildburghausen kuvvetlerinin üzerine, batıya yöneltti. Seferin çilesini hafifletecek lojistik hazırlıklar ihmal edilmişti; askerler aç biilaç, maaşlarını alamamış, sersefil vaziyetteydiler. Ama ne olursa olsun, Soubise ve Hildburghausen, doğru düzgün

“Bir general, ne kadar sağgörüyle hareket ederse etsin, kötü talih yakasını yine de bırakmayabilir ... Hava, hasat, subaylar, askerlerinin sağlık durumu, aptalca bir hata ... casusların kendilerini ele vermeleri ... ve tabii ki ihanet. Bunlar, her daim hazırlıklı olunması ve kutlu talihin basiretimizi bağlamaması için mütemadiyen göz önünde tutulması icap eden şeylerdir.”

BÜYÜK FRIEDRICH,
INSTRUCTION MILITAIRE

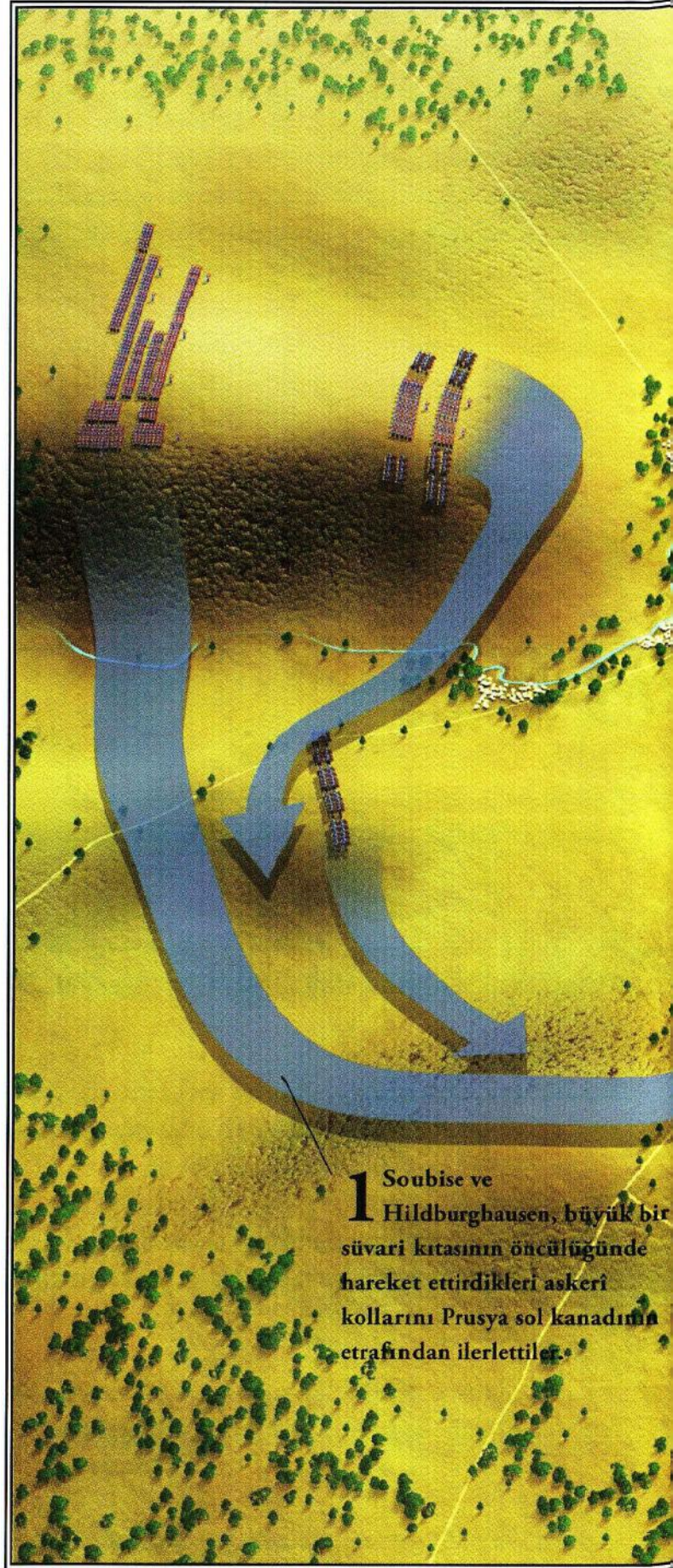
Rosbach Savaşı

1757

Soubise prensi komutasındaki Fransız ordusu, Saksonya dükliklerinde bekleyen imparatorluk ordusuyla buluşmak üzere Frankonya içlerinden ilerledi. Friedrich, Fransız-imparatorluk ordusunun yakınlarda bulunmasının, bunlara indirilecek esaslı bir darbe için birebir olduğu fikrindeydi. Prusya kralı, 4 Kasım'da Rossbach'ta, Soubise ve Hildburghausen'in tam karşısında ordugâh kurup hasımlarını savaşa kıskırttı. Ertesi sabah, iki general, Prusyalıların solundan dolaşacak bir kanat manevrasına teşebbüs etmeye karar verdiler. Mevzilerindeki hareketliliği öne çıkardıkları taburlarla gözlerden saklamaya çalışan Fransız-Bavyera ordusu, dolambaçlı bir yürüyüşe başladı. Öncü kuvvetler, müttefik kollarının bir mil önünden yürüyordu. Gözcüler, kralı olan bitenden haberdar eder etmez, Friedrich, ordusunu baştan tertip ederek taburlarını yan cepheden taarruza geçmeleri için ileri gönderdi. Friedrich, müttefik süvarisini savuşturması amacıyla General Seydlitz'i Prusya atlılarının başında yolladı. Seydlitz, düşmanı başarıyla dağıtıp müttefik hattının sağından geriye sarktı. Prusya piyade taburları, kendilerine çekidüzen vermekle meşgul düşman birliklerini mahvettiler. Bu arada Seydlitz'in Fransız kanadında boy göstermesi, Soubise birliklerinde büyük bir kargaşaya sebep oldu. Soubise ordusu, göz açıp kapayıncaya değin hezimete uğradı.

Friedrich, Bohemya'dan çekildikten sonra ordusunu Saksonya'da istirahat ettirmeyi uygun görmüştü. Böylece Almanya'nın göbeğinde tutacağı merkezî konum sayesinde, düşmanlarının dört bir yandan yapabileceği hamlelere vakit kaybetmeden müdahale edebilecekti.

1 Soubise ve Hildburghausen, büyük bir süvari kıtasının öncülüğünde hareket ettirdikleri askeri kollarını Prusya sol kanadına etrafından ilerlettiler.

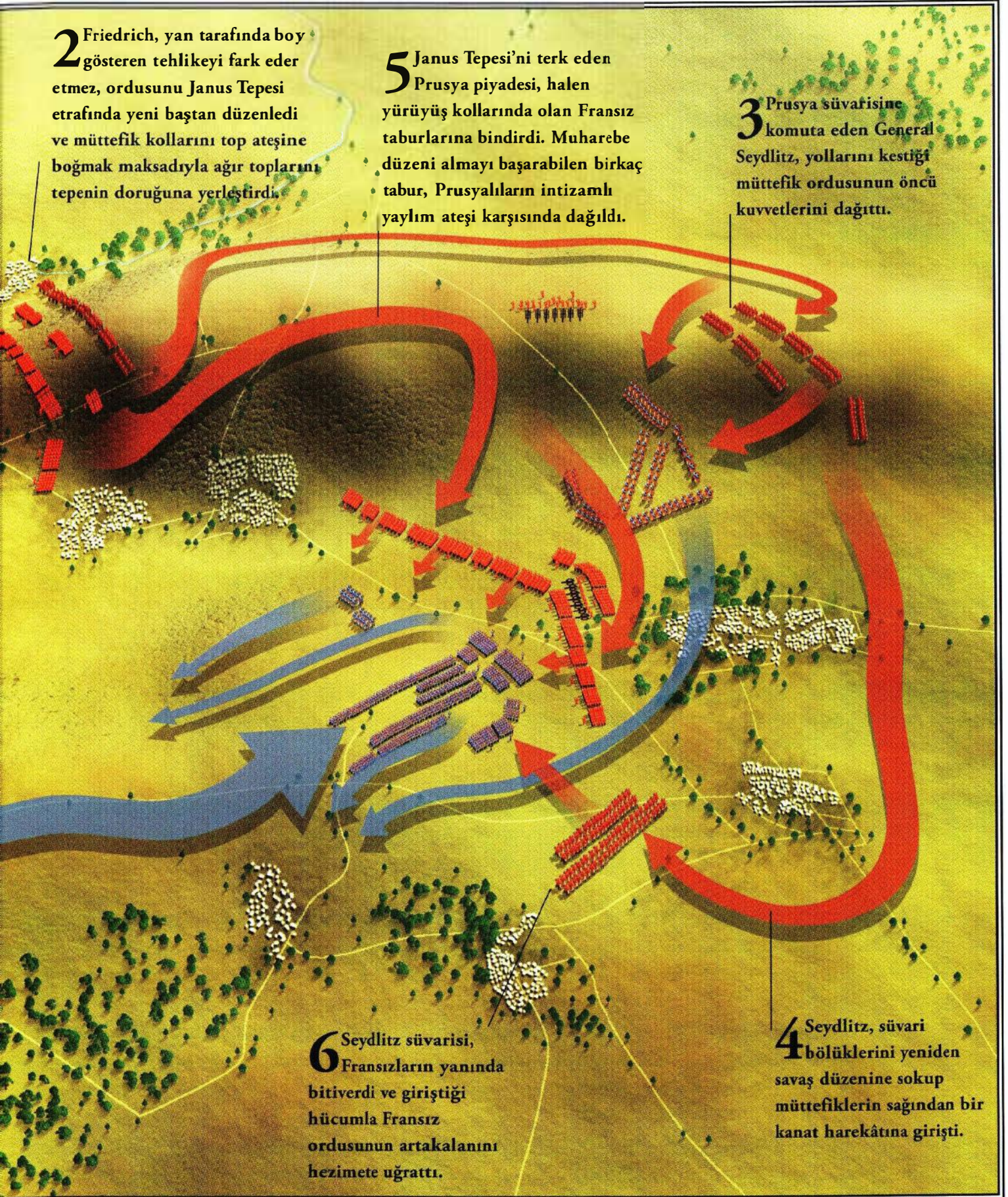
2 Friedrich, yan tarafında boy gösteren tehlikeyi fark eder etmez, ordusunu Janus Tepesi etrafında yeni baştan düzenledi ve müttefik kollarını top ateşine boğmak maksadıyla ağır toplarını tepenin doruğuna yerleştirdi.

5 Janus Tepesi'ni terk eden Prusya piyadesi, halen yürüyüş kollarında olan Fransız taburlarına bindirdi. Muharebe düzeni almayı başarabilen birkaç tabur, Prusyalıların intizamlı yayılım ateşi karşısında dağıldı.

3 Prusya süvarisine komuta eden General Seydlitz, yollarını kestiği müttefik ordusunun öncü kuvvetlerini dağıttı.

6 Seydlitz süvarisi, Fransızların yanında bitiverdi ve giriştiği hücumla Fransız ordusunun artakalanını hezimete uğrattı.

4 Seydlitz, süvari bölüklerini yeniden savaş düzenine sokup müttefiklerin sağından bir kanat harekâtına girişti.

bir işbirliğine girebilseler, ordu rakamları arasındaki fark yine de eziciydi. Ne var ki, Soubise, Friedrich'le kovalamaca oynama taraftarıydı; açık bir muharebeye yanaşmıyordu.

Soubise ve Hildburghausen arasındaki münaferet, Friedrich'e, Fransız veya imparatorluk ordusunun kanatlarından birini, tek başına sıkıştırmanın hayalini kurduruyordu. Prusyalılar Saale nehrini geçer geçmez, bir süredir ordularını birbirinden ayrı tutan Soubise ve Hildburghausen, daha kalabalık olmanın verdiği güven duygusuna sığınarak tekrar yan yana geldiler. 4 Kasım akşamı, Prusya ordusu, müttefik ordusundan çok uzak olmayan bir mahalde, Rossbach yakınlarında ordugâh kurdu. Friedrich'e ulaşan istihbarat raporları, son derece isabetli bir şekilde, Fransızların ve imparatorluk askerlerinin başlarının erzak sıkıntısıyla dertte olduğunu ifade ediyordu. Aynı bilgi kaynaklarına göre, düşmanlarının elindeki adam sayısı taş çatlasa 41.000'den fazla değildi. Hildburghausen ordusunun yalnızca üçte biri, yani 11.000 kişi, kendi kuvvetleri birkaç bin Alman müttefik askerinden ibaret olan Soubise'in yanındaydı.

Hildburghausen ve Soubise, sabahın alacakaranlığında Prusya kralına saldırmaya karar verdiler. Doğru bir hat üzerinde ilerlemektense, ordugâhlarını bir perdeleme kuvvetiyle saklayacak ve askerî kollarını Prusyalıların solundan döndürüp Friedrich'i gafil avlayacaklardı. Bu, sağlam ve alışılmadık derecede gözü kara bir plandı. Ne ilginçtir ki, Friedrich, ertesi ay Leuthen'de aynısını yapacaktı; ama temel bir farkla. Fransızlar ve imparatorluk taraftarlarının, üç yürüyüş kolu tertip edebilmeleri neredeyse bütün sabahlarını aldı. Öncü kuvvetler, Avusturya ve Alman ağır süvarileriydi. İlk iki müttefik kolu, Fransız askerlerinden terekküp ediyorken, Hildburghausen üçüncü kolun başına geçmişti.

Acil Tepkiler

Prusya keşif birimleri, birkaç Fransız taburunun düşman kampının gözetlenmesini engellediğini söylüyorlardı; ama bu perdeleme hattının gerisinde canlı bir hareketliliğin hüküm sürdüğü aşikârdı. Gelgelelim, güneş en tepeye kadar yükselmişti ve müttefiklerin yerlerini terk ettiklerine dair en ufak bir emare bile yoktu. Nihayet bir Prusya yüzbaşısı,

Friedrich'in öğle yemeğini bölerek, düşman kampını gizleyen Fransız taburlarını takip ederken Prusya ordusunun soluna doğru yaklaşan müttefik kolları tespit ettiğini bildirdi. Friedrich, bu ilk raporu ciddiye almamıştı; ancak aynı mealde istihbarat raporları, birbirinin peşi sıra gelmeye başlayınca telaşlanan kral eyleme geçmeye karar verdi. Prusya mevzilerinin tehlike altında olduğunu ve Avusturya süvarisinin öncü kuvvetlerinin Prusya hattının sol kanadına ve gerisine dik bir açıyla yaklaştığını fark eden Friedrich, süvari birlikleri kumandanı General von Seydlitz'e, atlı askerlerin tamamını alıp müttefik ilerleyişini karşılamasını emretti. Prusya ordusunun baştan tertibi, kararlı önderliğin fark yaratan ehemmiyetini ve buhran anlarında tez elden tepki veren üstün disiplinli, profesyonel bir orduya sahip olmanın nimetlerini gözler önüne serer.

Seydlitz süvarinin başında ilerlerken, Prusya piyadesi yürüyüşe başladı. Friedrich, bölgeye özgü arazi şartlarından istifade ediyordu. Hemen gerisinde, müttefik kollara meyilli şekilde uzanan Janus Tepesi bulunuyordu. Ağır topların tepenin zirvesine yerleştirilmesini emredip bir milden daha uzak bir mesafeden Fransızları top ateşine tutmaya başladı. Friedrich taburları, kılı kırk yaran bir hassasiyetle sola çark ettiler ve tepenin üstündeki yeni mevzilerine intikal ettiler. Friedrich'in yarım kalan öğle yemeği ile Prusya ordusunun yepyeni bir muharebe düzeni alması arasında, bir buçuk saat bile geçmemişti. Prusya topçusu, üçü çeyrek geçte ateş kusmaya başladı. Seydlitz süvarisi, Janus Tepesi'nin yamaçlarının ardından görüldüğünde topçunun ateşi yeni başlamıştı. Seydlitz, karşısında hala tek kol nizamını bozmamış müttefik atlılarını görüyordu. Prusyalı komutan, 38 süvari bölüğünü hasmının üzerine salıverdi. Şaşkına dönen Avusturya süvarisinin ancak bir bölümü, kendine yönelen süvari hücumuna karşılık verebildi. Azgın bir kapışma oldu; Prusya atlıları, Avusturya bölüklerini dağıtmaya muktedir oldular. Düşman atlılarının aklını yitirmiş halde kaçtıkları bir anda, Seydlitz'in süvari alaylarını geri çağırışı, bu birliklerin emsalsiz eğitimini ve generallerinin idarî ehliyetini sahneleyen bir gösteri gibiydi. Prusya piyadesinin bayır aşağı Fransızların üzerine ilerlediği vakitlerde, Seydlitz, yeni baştan intizama soktuğu alayları, geniş bir kavis çizerek

kendi başlarına icra edecekleri bir kanat harekâtı için Posendorf ve Tagewerden kasabalarının gerisinde bulunan Fransız sağ kanadına yolladı.

Prusya taburları Janus Tepesi'nden aşağı indiklerinde, müttefik ordusu ile aralarında uzanan çukurluk bir alana girdiklerinden uzun bir süre görüş menziline çıkırlar. Müttefiklerin Prusya piyadesini bir kere daha gördükleri an, en sol uçtaki Prusya taburlarının, sağa doğru çark edip birdenbire Fransız cephesindeki askerlerle burun buruna geldikleri andı. Bu apansız karşılaşmanın üstünden pek geçmemişti ki, Friedrich ordusunun merkezi ve sağ kanadı ortaya çıkırlar. Prusya piyadesi taarruza başladığında, yalnızca yedi Fransız taburu savaş düzeni alabilmişti. Disiplinli yaylımlar, müttefik saflarının başından aşağı adeta ateş bocalıyor; Fransız taburları bir o yana, bir bu yana sendeliyorlardı.

Zamanlama bundan iyi olamazdı. Piyade hücumu bütün eziciliğiyle ete kemiğe bürünürken, Seydlitz süvarisi, Fransızların sağında bitiverdi. Prusya ağır süvarisinin hücumu, hâlihazırda sarsılmış düşman ordusunu paramparça etti. Soubise, birkaç saniyede ordusunun dizginlerini hepten elinden kaçırmıştı. İmparatorluk birlikleri daha geride olduklarından, Hildburghausen daha talihliydi. Taburlarını bir muharebe hattında birleştirmek için daha fazla zaman olmuş; tabii bu arada, Fransız hezimetine deva olma gibi bir zahmetin altına hiç girmemişti. Prusya piyade ateşi ve topçu salvoları, Hildburghausen saflarında gedikler açtı. Hessen-Darmstadt taburları, gökten bela gibi yağın ateşin altında, ricat eden birlikleri korumaya çabalıyorlardı. Seydlitz, süvarine bir kez daha hücumla geçme talimatı vererek, cesaretlerini kırdığı imparatorluk askerlerinin topluca kaçmasına sebep oldu.

Saat beş olduğunda, savaş meydanı Fransızlardan bütünüyle temizlenmişti. Hildburghausen, elinde kalan ufak kuvvetle uzaklaşıyordu. Friedrich, yalnızca günü kurtarmakla kalmamış; yaz boyunca kendisini kasvetli düşüncelere boğan stratejik vaziyeti ters yüz etmişti. Bu muharebe, Friedrich'e sadece 500 adama mal oldu. Fransızların ve imparatorluk yandaşlarının ödediği bedel çok daha ağırdı: 5000 ölü ve yaralı ve 5000 tutsak. Prusya hükümdarı, askerlerini kışlık karargâhlarına sokmak yerine, hiç vakit kaybetmeksizin doğuya, Silezya'daki Avusturyalılar üzerine yürümeye karar verdi. Bir ay

sonra, Leuthen'de, Avusturya ordusunu dağıtmaya muktedir olacaktı. Friedrich, bu son hadiseden sonra, gönül rahatlığıyla 1757'nin kutlu bir sene olduğunu ilan edebilirdi. Ne gariptir ki, bu yıl, yenilginin kabahatini Hildburghausen'e yıkan Soubise için de pek fena geçmemişti. Prens, ertesi sene, mareşal asasıyla taltif edildi ve emrine yeni bir ordu verildi. XIV. Louis devrinde yaşasaydı, tıpkı Blenheim'dan sonra Tallard'ın başına geldiği gibi, gözden düşmenin kepezeliğini tecrübe edebilirdi; ama devir, XV. Louis devriydi ve Madame de Pompadour'un dostluğu, kaybedilen bir tanecik savaştan çok daha önemliydi.

Sonuç

Askerî komuta, 16. yüzyıldan itibaren kararlı bir gelişim çizgisi izledi. Savaşın doğası, ordu terkipleri, teknoloji, devlet hazinesinde artarak biriken vergi gelirleri, nüfus artışı ve modern devlet aygıtının teşekkülü, hep beraber muazzam değişikliklere öncülük ettiler. Askerî kurumların tesisi, savaş açma ve sürdürmede ihtisaslaşın bir bürokrasi yaratırken, askerî önderliğin tekâmülü, harbin kendisini yönetecek askerî bir sınıfın doğuşuna önayak oldu. Bu etkenlerin tamamı Askerî Devrim'in şahsında cisimleşti ve Avrupa asilzadeligi, yeni bir tarife kavuşarak bir hizmet sınıfına dönüştü.

Savaşın kurumsallaşması, 18. yüzyılın ortalarında sistematikleşme ve denetim yönünde büyüyen bir talebi beraberinde getirdi. Buna ilaveten mareşal, general ve subayların, Aydınlanma Çağı'nda, askerî tedrisatı mesleklerinin vazgeçilmez bir parçası olarak görmeleri gerektiği ayan beyan ortaya çıkmıştı. Askerî akademiler ve askerî tarihe yönelik bilimsel bir merak palazlanıyordu. Büyük Friedrich, subay takımını aydınlatmak için bir sürü eser kaleme almıştı. Ne var ki, Alman ordularının medar-ı iftiharını olan profesyonel subay, öyle her yerde kolayca bulunan bir zat değildi. XV. Louis, Fransızların, Yedi Yıl Savaşı'nda sebatkâr Prusya orduları karşısında tattığı utanç verici yenilgilerin ardından kapsamlı askerî reformlara dört elle sarıldı. Neticede, subaylık mesleği, yeni askerî akademilerde tahsil görmüş, asil ailelerden gelmeyen yeni yetmelere açıldı. En nihayetinde, bu yol, Devrim ve Napolyon Fransa'sının askerî önderlerini teşkil edecek iyi eğitilmiş, profesyonel subay takımına kadar gidecekti.

KUŞATMA TEKNİKLERİ

Kuşatma topu, Avrupa'da ilk kez 14. yüzyılın ortalarında meydana çıktı ve gelecek asırlar boyunca, harbin kendisini, özellikle de kuşatma savaşlarını baştan aşağı yeni bir kılığa soktu. Yeni topçuluk tekniklerine tepki olarak tabya ve haricî istihkâmlardan oluşan karmaşık müdafaa sistemleri geliştirildi ve kuşatma savaşlarının doğasını yeni baştan ele alan karmaşık kuramlar kâğıda döküldü.

Daha geç tarihlerde yaşamış profesyonel bir topçu subayı, tarihin ilk kuşatma toplarından birini görmüş olsaydı, büyük ihtimalle, pek de iyi şeyler düşünmezdi. Ne de olsa ilk muhasara toparı, sabit tahta kundaklar üzerine yerleştirilen ve demir veya taş güller fırlatan demir döküm oyma namlulardan ibaretti. Menzil, isabet derecesi ve ateş hızı gibi unsurlardan hiçbirini, ciddiye alınacak yeterlikte değildi. Bu yüzden, 14. yüzyılda ve 15. yüzyıl başlarında, müstahkem yapıların inşa tarzını değiştirmek veya geliştirmek için ortada geçerli bir sebep olmamıştı. Bu dönem boyunca kale ve şato duvarları, nispeten ince ve yüksek olmaya ve aslen merdiven veya kuşatma kuleleri yoluyla

FRANZ GEFFLER'E AİT yağlı boya tablo, Osmanlı sadrazamı komutasındaki Türk birliklerinin, 1683'te, son derece iyi tahkim edilmiş Viyana'yı kuşatarak ele geçirme teşebbüslerini tasvir eder. Avrupa'yı fethetme amacını taşıyan son Osmanlı seferi, Lehistan kralı Jan Sobieski'nin tam vaktinde yetişmesiyle sonuçsuz kaldı.

surların aşılmasını engellemeye yarayan bir mimariyi yansıtmaya devam etti.

Ortaçağ topu, bir yük arabasının üstünde nakledilen ve ateş etme noktasına at veya insan adalesi marifetiyle sürüklenen hantal ve iri cüsseli bir canavardı. Akıcı bir muharebede böylesi bir silaha yer bulmak zordu; bu nedenle, bunların işlevi, kaleleri ve tahkim edilmiş şehirleri muhasara altında tutmakla sınırlanmıştı. Bütün bunlar, Fransızların hareket esnekliğine ve yüksek ateş gücüne sahip gelişkin kuşatma kolları meydana getirmesiyle değişecekti.

Fransız Topçusu

Fransız top tasarımı, tek kelimeyle devrimciydi. Som bakırdan imal edilen namlu 2.4 metre uzunluğundaydı. Bu silahlar, nakliyyede kolaylık sağlanması amacıyla, nispeten az sayıda at tarafından çekilebilen ahşap kundaklara yükleniyorlardı. Hareket kabiliyeti, Fransızlara, 1494'te İtalya'da yaptıkları gibi, ilk hamleyi yapan taraf olduklarında emsalsiz bir avantaj bahşediyordu.

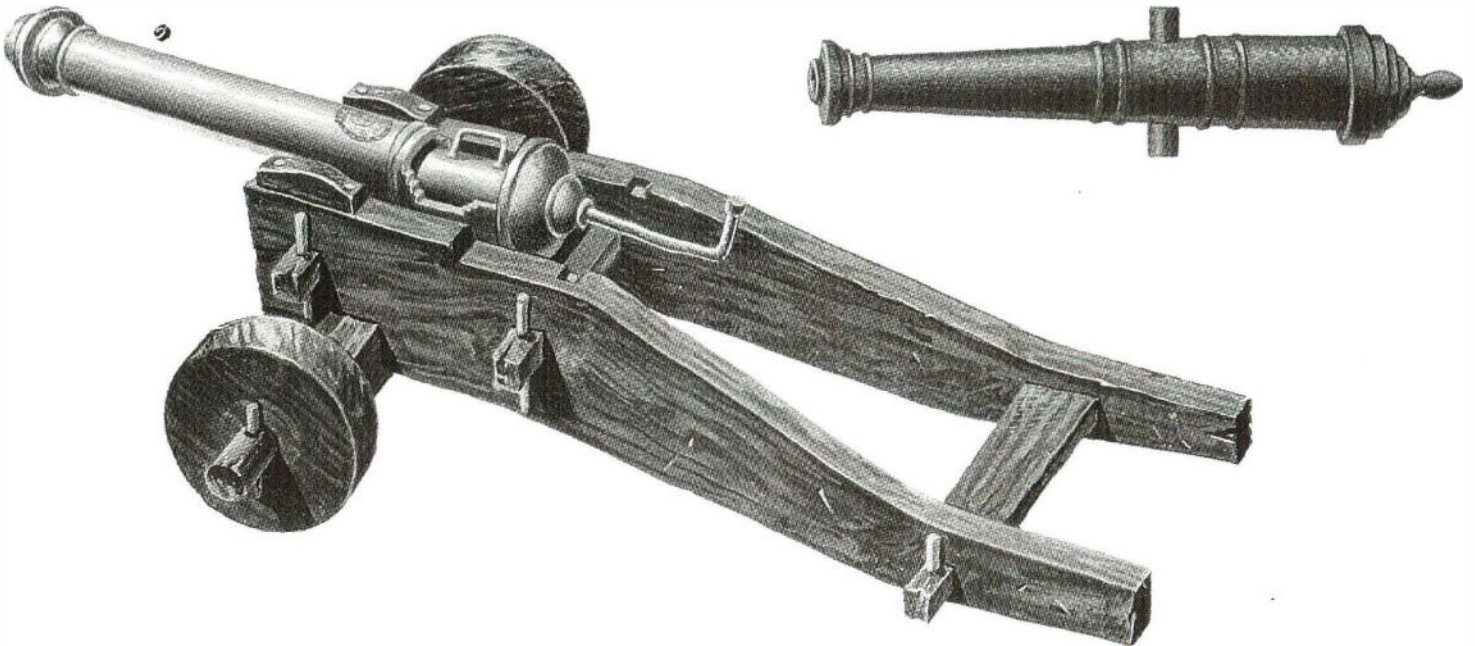
Hepsi bu kadar da değildi. Ağırlık merkezinin hemen önüne, neredeyse doğrudan alttaki çifttekerli kundağın üstünde bir noktada, namlunun iki yanına ilave edilen muylular veya dişler tarafından oluşturulan mihveri aşağı yukarı oynatmak suretiyle namlu ağzının istikametini ve yüksekliğini ayarlayabilmek mümkündü. Topu dirisa etmek, yani bir yandan başka bir yana çevirmek gerektiğinde, seyyar kundak kuyruğundan havaya kaldırılıp sağa

veya sola döndürülebiliyordu. Bu, Ortaçağ'ın sabit ve hantal "demir boru"sunun aksine, modern bir silahtı ve temel tasarımı, 19. yüzyılın sonlarına değin değişmeden kalacaktı. Fransız topu, engin mesafeleri nispeten kısa bir zaman zarfında, çok kalabalık at takımlarına ihtiyaç duymaksızın katedebiliyor; menzile varır varmaz, çabucak ateşlemeye hazır hale gelebiliyordu. Bu silah, Ortaçağ'daki emsallerinin aksine, yalnızca kale duvarlarının temeline nişan almakla kalmıyor; aynı zamanda yüksekçe bir ateşleme platformuna oturtulup namlusu havaya dikildiğinde, kale burçlarını veya kale bedeninin üst dilimlerini de vurabiliyordu.

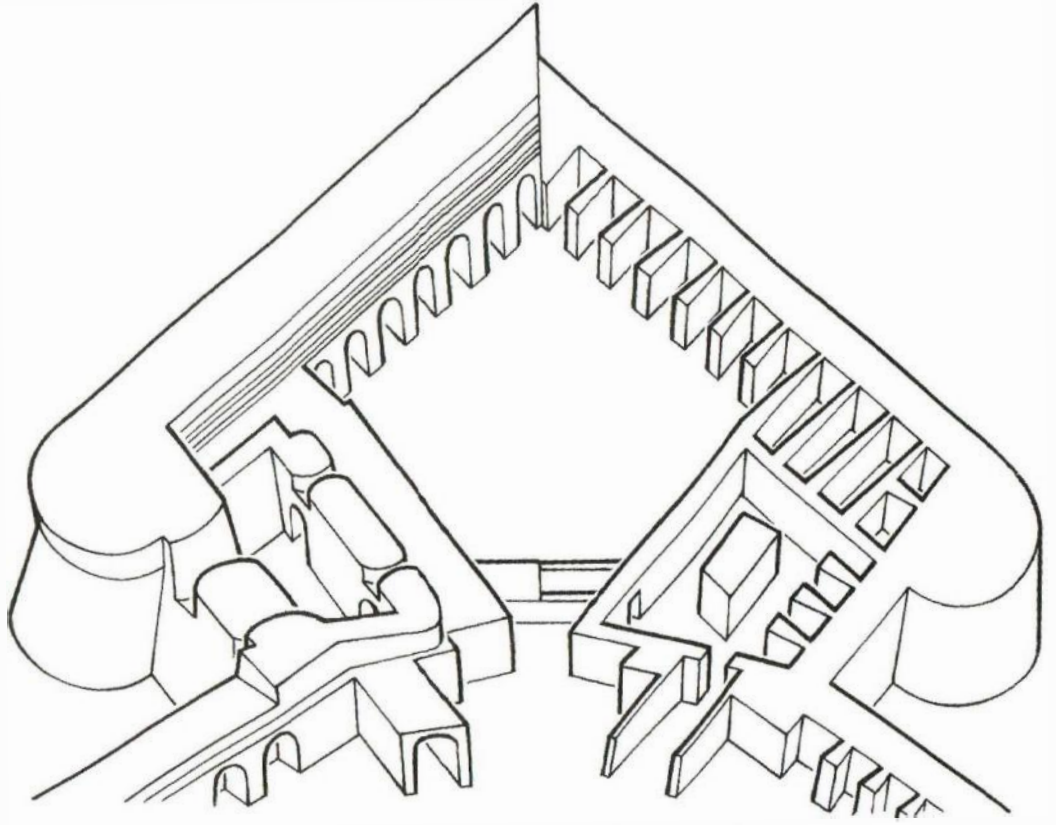
Bununla birlikte Fransızlar, -geleceğin askeri mühendis ve istihkâm subaylarının kılı kırk yaran titizliğini iki asır evvelinden müjdelercesine- topların muhakkak surette, özel eğitilmiş, bu silahların kullanımında ustalaşmış ellere terk edilmesi gerektiğine inanıyorlardı. Bu, bir kere daha, eskinin yöntem ve fikirlerinden esaslı bir kopuş demekti. Topçular, Fransız ordularında, hususi olarak talim görmüş, müstakil birimler olarak hizmet veriyorlardı.

VIII. Charles, 1494 sonbaharında, hepsi de topçuluk konusunda işinin ehli, uzman topçu

16. YÜZYILIN BÜYÜK KISMINDA Avrupa savaş sahnelerine egemen olan tipik bronz topların namlu boyları 1.25 metreydi. Bunlar, geçen yüzyılın toplarına kıyasla bir ilerleme merhalesini temsil etseler de, bir hayli etkisiz, isabetsiz, taşınması veya namlu ağzının havaya kaldırılması meşakkatli, kaba silahlardı.

İTALYANLAR, G. ZANCHI'NİN 1561 tarihli bu çiziminde gösterildiği gibi, müthiş tahrip gücünün yanı sıra, hareketli olan “Fransız” topları karşısında, yepyeni bir istihkâm mimarisine öncülük etmişlerdi. Bu mimari anlayışta duvarlar, top mermilerini saptırmak maksadıyla, köşeli olarak inşa ediliyor ve aşağı doğru hafif bir meyille iniyorlardı. Surların gerisinde, iç tarafta, duvarları top ateşine karşı güçlendirmek amacıyla kütlevî payandalar inşa ediliyordu.

neferleri ve subayları tarafından idare edilen modern ve kalabalık bir kuşatma ordusunun başında İtalya'ya ayak bastı. İtalyanlar, bu düşman karşısında kaleleri ve sözüm ona tahkim edilmiş kentleri için hiç kurtuluş umudu olmadığını görerek dehşete kapıldılar. Vaziyet akıllara durgunluk vericiydi; Fransızlar, geçen yüzyılın metotları ve alet edevatıyla günlerce sürmesi icap eden kuşatmaları, birkaç saat içerisinde başarıyla sonlandırıyorlardı. VIII. Charles, daha 1495 Şubatı bile olmadan Floransa, Roma ve Napoli'yi zapt etmişti.

“İtalyan” Kaleleri: Yeni Kuşatma Topçuluğuna Verilen Cevap

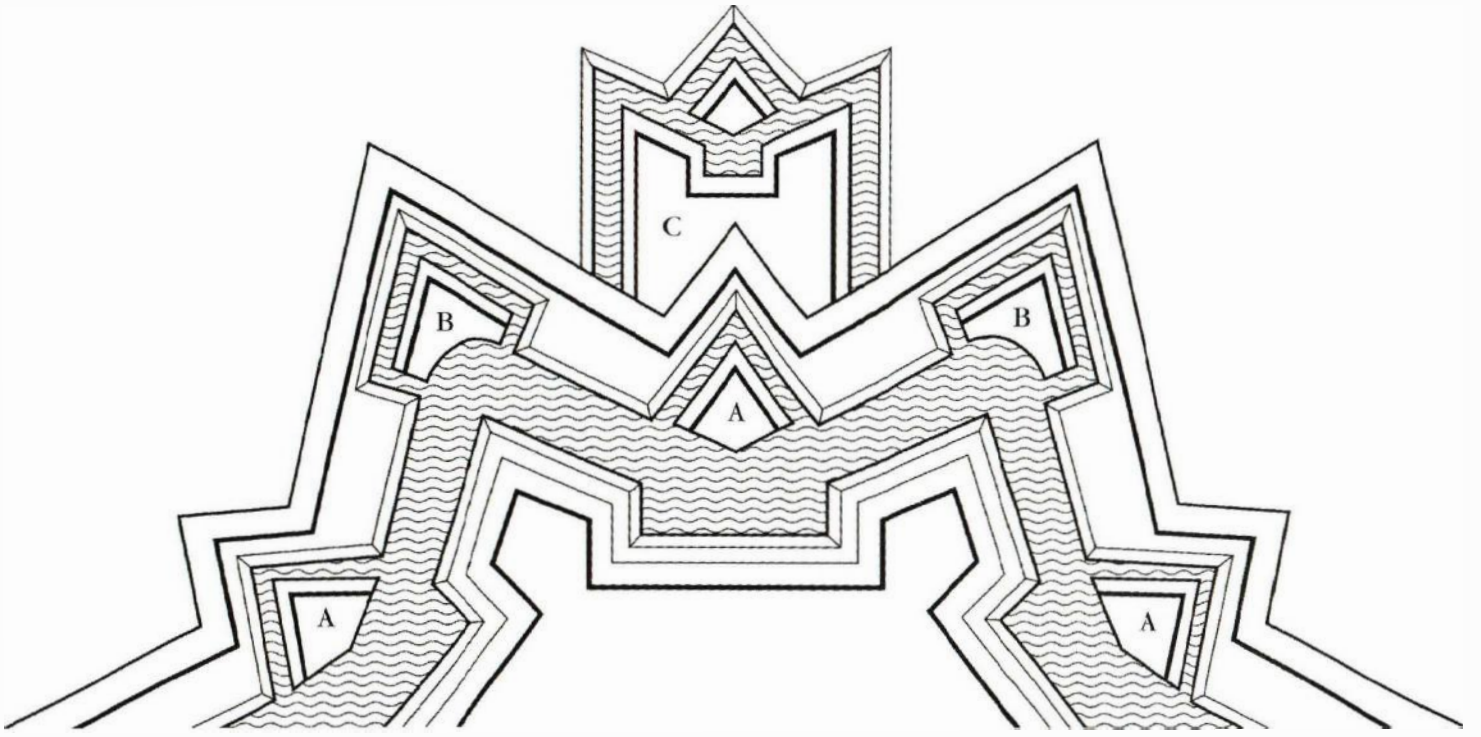
İtalyanlar, “kuzeyli barbarların” istilasının yarattığı şaşkınlıktan kurtulur kurtulmaz, büyük bir dinçlik ve zindellikle kalelerini elden geçirmeye ve kendi topçularını Fransız modeli uyarınca baştan düzenlemeye başladılar. 1494–95 seferinin yarattığı sarsıntı, üstünlüğü tartışmasız biçimde kuşatmacıların safına taşımıştı. Bununla beraber İtalyanlar, yeni istihkâm yapıları tasarlamak suretiyle durumu hatırı sayılır ölçüde dengeledi.

Ortaçağ surları uzun ve inceydi. Herhalde, yeni nesil ağır kalibre toplar için, bu boylu poslu, geniş duvarlardan daha iyi bir hedef olamazdı. İlk başta, kısa vadeli bir çözüm kabilinden, yüksek

kale duvarlarının önüne, bunları nişan alan top güllerinin darbelerini azaltacak alçak ve masif toprak birikintileri yığıldı. Bu toprak setler, hücum kıtalarınca ele geçirilmelerini engellemek amacıyla, ağaç kütüklerle sağlamlaştırılıyor ve hususî olarak seçilen askerlerce korunuyordu.

Görünüşe bakılırsa, bu cinsten sahra istihkâmları, yaşanan derde kalıcı bir deva olamayacaktı. Neticede bu toprak istihkâmlar, düzenli olarak bakım ve onarım görmedikçe, ağaçtan çitler çabucak çürüyüp bozulurken, kendiliğinden içe göçmeye ve yıkılmaya meyilliydiler. Kadim devrin kesme taştan kalelerini, modern istihkâmlarla değiştirme zamanının geldiği aşikârdı. Ne var ki, bu iş, dağ gibi bir mühendislik bilgisi ve maddî kaynaklara ihtiyaç duyuyordu.

İtalyan mühendisler, iki kanat ve dışa dönük iki yüzden oluşan dört köşeli tabyalar lehine Ortaçağ'ın dairevî kulelerinden feragat ettiler. Tabya, birçok faydayı beraberinde getiriyordu. Bu yapılar, hendek boyunca kesintisiz bir çapraz ateş temin edebildiklerinden, Ortaçağ'a özgü dairevî kulelerin önünde kalan kör noktaları ortadan kaldırıyorlardı. Dahası, tabyaların düz kenarlarına bolca top yerleştirmek ve komşu tabyalara destek ateşi sağlamak mümkündü. Bundan böyle, daha önceki müdafaa yapılarında olduğu gibi, her tabyanın kendi yakın menzil savunmasını üstlenerek kendi başının

17. YÜZYILIN BAŞLARINDAN, trace italienne⁴² modelini takip eden toprak işçiliği bir Felemenk istihkâmı. Bu savunma yapısı, ravelin veya müstakil tabya (A), yarım ay (B) ve boynuzlar (C) gibi çeşitli unsurlar içeren bir dizi katmandan oluşuyordu.

çaresine bakmasına gerek yoktu. Birbirlerine yakın dizildiklerinde, açacakları kitlesel ateş sayesinde, arada kalan arazinin tamamını ateşle silip süpürme ihtimalleri yüksekti.

Yeni usullere göre tahkim edilen Verona şehri, bir model vazifesi görüyordu. Gene de İtalyan mühendisler, kendilerini belli bir tahkimat modeli veya sistemiyle bağlamıyorlar; mimarî eserlerini, bölgenin arazi şartlarını göz önünde tutarak tasarlıyorlardı. Örneğin Venedik, lagünün güney ucundaki Chioggia'da en önde gelen savunma yapısını inşa ettirdiğinde, Verona'nın tersine, kaleyi devasa taş siperlerle donatmak yerine etrafını su dolu geniş bir hendekle sarmalamıştı.

Cenevizliler, 1497'de, kapıları ve duvarlardaki zayıf noktaları korumak için –zamanında Ortaçağ *barbican*larının⁴³ gördüğü vazifeye benzer biçimde– *rivellino* (İng. ravelin) adı verilen toprakla yükselttikleri üçgen istihkâmlar tasarladılar. Fazla geçmeden, bu müdafaa yapılarının, daha umumî bir tarzda, müstahkem yapıların duvarlarını savunurken kullanılabileceği anlaşıldı. Bu andan itibaren *ravelin*ler, tabyaları korumak ve bunlara destek ateşi sağlamak maksadıyla inşa edildikleri gibi,

fazladan koruma temin etmeleri için eşit aralıklarla kale bedenlerine yerleştirildiler. Buna ilaveten, kuru veya su dolu hendeğin gerisinde uzanan korunaklı bir yürüme yolu vasıtasıyla üçüncü bir müdafaa hattı oluşturuldu. Bu muhafazalı geçit yeri, saldırganları yakın menzilden avlamaya uğraşan tüfekçiler için eşsiz bir koruma sağlıyor ve kaleden huruç harekâtlarına katılan piyadeye emniyet veriyordu. Kale, eskiden olduğu gibi, muhasaracı ordunun bombardımanına göğüs germeye hazır, aşılması güç bir engel haline gelmişti.

İtalyan tahkimat sistemi işe yarıyordu. 1500 yılında Pisa'yı kuşatan Fransız-Floransa ordusu, Fransız topçusu kale duvarlarını dövmeye başlar başlamaz, kentin fazla nazlanmadan teslim bayrağını çekeceğini tahmin etmişti. Kaldı ki, kuşatmacılar surlarda bir gedik açmaya muvaffak olmuşlardı; Fransızlar, bu noktayı zorlayarak zahmetsizce şehri talan edebileceklerini umuyorlardı. Ne var ki, müdafiler, Fransızlar için nahoş bir sürpriz tezgâhladılar. Gediğin arkasına bir hendek kazmışlar; hendeğin arkasına da *retirara* denilen müstakil bir siperlik veya Pisa işi çifte siper inşa etmişlerdi. Fransızlar duvardaki yarıktan içeriye hücum ettiklerinde, kendilerini karşılayan yeni bir müdafaa setiyle karşılaşmanınüzüntüsüyle sükût-ı hayale uğradılar. Bu settin arkasında dertop olmuş piyade, tüfekçi ve topçuları mevzilerinden sökmek mümkün olmadı ve bu hattı almak için yapılan bütün teşebbüsler sonuçsuz kaldı.

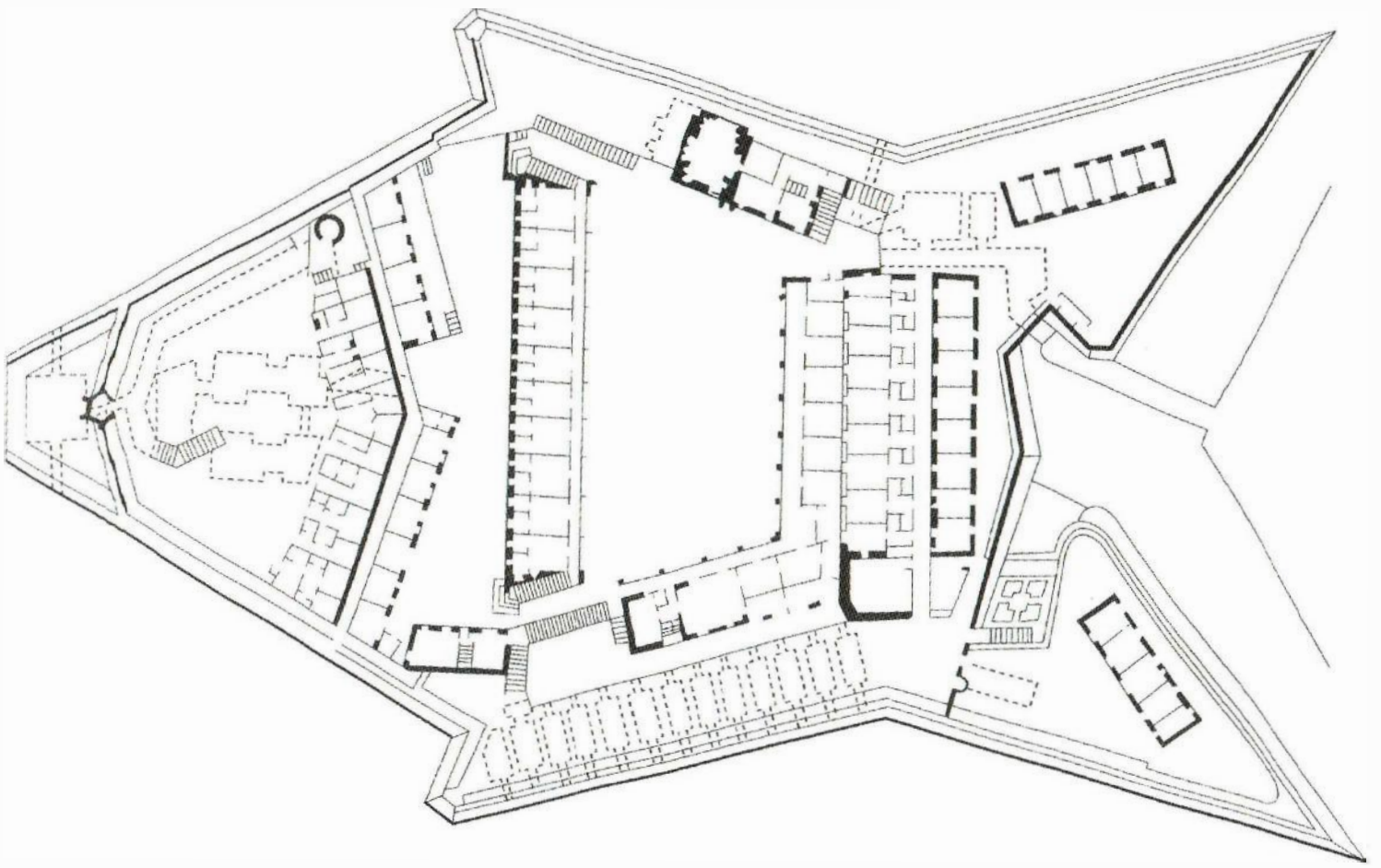
Hiç beklemedikleri derecede sert bir mukavemetle karşılaşp ağır kayıplar veren ve *retirarayı* alma umutlarını kaybeden Fransızlar -ki o ana değin karşılarına bileklerini bükcek bir babayiğit çıkacak gibi görünmüyordu-, muhasaradan vazgeçtiler. Bundan dokuz sene sonra Padova'yı zapt etmeye gayret eden Fransızlar, bir kere daha aynı müdafaa tedbirlerine takılarak başarısız oldular. Yeni tarz kalelerin, yeni topçuluk tekniklerinin başlangıçtaki yıkıcı etkilerini bertaraf ettiği artık kesindi. Mağlup Fransızlar, İtalya'da olan biteni akıllarına kazıdılar ve Fransız kralı I. François, 1543'te, Krallığın uçsuz bucaksız hudutlarını yeni tarz istihkâmlarla donatmak için yüz tane İtalyan mühendisi hizmetine aldı.

Türk Usulü Lağımçılık

Osmanlıların kuşatma topçuluğuna dair eleştirel bir çift söz etmek isteyen biri varsa, aynı şeyi lağımçılık faaliyetleri için hiçbir surette yapamayacaktır. Sırplar başta olmak üzere tecrübeli madenci halklar, Osmanlılar tarafından lağım atma işlerinde kullanılmak üzere istihdam ediliyorlardı.

KALE DUVARLARINI AŞMAYA MUVAFFAK OLAN KUŞATMACILAR, büyük bir hayret içerisinde, 16. yüzyıl İtalyan askerî bilgeliliğinin gereklerini yerini getiren müdafiler tarafından inşa edilmiş, *retirara* adı verilen doğaçlama bir müdafaa hattı görmenin hayal kırıklığını yaşıyorlar. Aşağıda tasvir edildiği gibi, bu derme çatma savunma hattı, tahta kaplamalarla bir arada tutulan ve üstü toprak dolu çuvallarla kaplı toprak siperlerden ibaretti.

St. ELMO HİSARI, İspanyol askerî mühendis ve usta mimar Don Pedron Padro tarafından 1552 tarihinde Büyük Liman'daki Malta istihkâmının kilidi olarak inşa edilmişti. St. Elmo, ne kadar iyi bir tasarıma sahip olsa da, dış istihkâmlardan yoksundu ve Türk havan atışlarına karşı çaresizdi.

Lağımclar, gece karanlığında, sicime bağlı bir taş alıp kale surunun dibine fırlatır; ipin kendi elinde kalan ucunu kestikten sonra geri çekerdi. Bunun ardından, kale duvarına erişmek için ne kadar uzun ve derin bir tünel kazması icap ettiğini anlamak için ipin uzunluğunu ölçerdi. Açılan dehlizin düz bir çizgiyi takip edebilmesi için, tünelin ağzında yere saplanan küçük bir kazıktan aşağı sarkıtılan kalınca bir halat, tam aksi istikamette, yer altı geçidinin kazı işlemleri devam eden yüzüne yerleştirilen bir mumla hizalanırdı.

Avrupalılar da hevesli lağımcları ve Türklerden çok şey öğrenmişlerdi. Osmanlılar, 1500 senesinde, İyonya Denizi'nde yer alan Venediklilere ait Kefalonya Adası'nı zapt etmiş ve San Giorgio Kalesi'ne kuvvetli bir garnizon yerleştirmişlerdi. Venedik hizmetinde bir İspanyol olan Pedro Navarro, kalenin tabyalarını havaya uçurmak için Türklerden görüp öğrendiği lağım atma usullerini kullandı. Navarro, İtalya'da

Fransızlara karşı mücadele eden memleketlilerinin yanına gitti ve 1503'te Napoli açıklarında yer alan Castel Nuovo duvarlarının altına devasa bir lağım açıp infilak ettirerek, tabiri caizse, Fransızların aklını başından aldı.

Batılılar, takip eden iki asır boyunca, lağımclılığı kuşatma stratejilerinin aslî bir parçası haline getirdiler; ancak şanlı Fransız mühendisi Sébastien le Prestre de Vauban döneminde, kuşatma bölükleri ve siperler üstünlüğü ele geçirdiler.

Malta (1565): Avrupa'yı Kurtaran Kuşatma

Avrupa, 1453'te Konstantinopolis'in düşmesinden 1683 Viyana Kuşatması'na değin, heybetli kapı komşusu Osmanlı İmparatorluğu'nun korkusuyla yaşamaya alışmıştı. Avrupalılar, Balkanlar'daki Türk fetihleri karşısında buram buram rehavet kokan bir kayıtsızlık sergilemişler; Macar krallığının 1521 Mohaç Savaşı'nda çatırdayarak çökmesi bile, Batı Avrupalıları bu uyuşuk ruh halinden kurtarmaya yetmemişti.

Gene de Akdeniz'de; Papalık, İspanya ve Venedik, Osmanlı genişlemesine karşı bir miktar direniş tertiplemişti; ama elbette başı St. Jean Şövalyeleri çekiyordu. Bunlar, Rodos'un 1522'de Türkler

tarafından ele geçirilmesinden bu yana, kayalık Malta Adası'nı mesken tutmuşlardı. Bu savaşçı tarikat, Akdeniz'deki Müslüman ticaretini esaslı biçimde baltalıyordu.

Muhteşem Sultan Süleyman, Malta'yı zapt etmek suretiyle, Akdeniz'in batı yakasındaki ikmal hatlarını mütemadiyen tehdit altında tutan St. Jean tarikatına hak ettikleri dersi vermeye kararlıydı. Sicilya ve Napoli'nin güneyinde kalan ada, Türk kuvvetlerinin elinde, İtalya'yı istila etmek ve Hristiyan Avrupa'ya karşı verilen kutsal savaşta kâfirlerin başını ağrıtmak için mükemmel bir üs olacaktı. Şayet Süleyman, bu seferin de bileği bükülmez askerlerinin şu ana değin yaptıkları gibi birkaç haftalık bir çabadan sonra yeni bir kalenin fethiyle sonuçlanacağına inanıyorsa, feci halde

“İster büyük, ister küçük olsun, bir kaleyi zapt etmeye niyetlendiyseniz, yanınıza yirmi dört ağır top, altı ya da yedi parça kuvvetli kul verin⁴⁴... ve 200.000 libre⁴⁵ barut almayı akıl etseniz, iyi olur!

GUISE DÜKÜ

yanılmış demektir. Muharebede, özellikle de kuşatma savaşlarında, zafere götüren yol, en merhametten uzak sınırlardan –insan bedeninin tahammül sınırlarından, hatta bu sınırın ötesinden– geçiyordu. Bu arada kuşatmacıyı dışarıda tutabilmek için, fevkalade bir önderlik becerisi ve ender bulunur meziyetlere sahip bir komutan şarttı. Şövalyeler ve Malta ahalisi, tam da böyle bir reise sahipti: Tarikatın üstadı azamı Şövalye Jean Parisot de la Valette. La Valette, gençlik yıllarında Osmanlılara karşı Rodos'ta savaşmıştı ve şimdi de, Malta'yı, korktuğu kadar nefret ettiği bir düşmana teslim etmektense ölmeyi yeğliyordu. Azimli ve boyun eğmez bir iradeye sahip bir şahsiyetti. Dünyanın en heybetli savaş makinesine meydan okurken, bu huyların her bir zerresine ihtiyaç duyacaktı.

Şövalyelerine ve Malta halkına sonuna kadar güvenen Büyük Üstat, ada savunmasının zayıf noktalarını tahkim etmeye ve mevcut istihkâmları modernize etmeye koyuldu. La Vallette, esas planını adanın güneydoğu ucundaki Büyük Liman'ı müdafaa etmek üzerine kurmuştu. Adanın en büyük istihkâmı, Sciberras Yarımadası'nın ucunda, en kanlı boğuşmaların yaşanacağı St. Elmo Kalesi'ydi. 1552'te bir İspanyol mühendis tarafından inşa edilen St.

Elmo, yarımadayı korumakla kalmıyor; limana ve Marsamuscetto Körfezi'ne girişi de denetliyordu. Kum ve kireçtaşından inşa edilen yüksek duvarlarıyla dört köşeli, yıldız şekilli, ufakça bir kaleydi; yekpare bir kayalığın sırtına oturtulmuştu.

Ne var ki St. Elmo, kurulduğu yer bakımından pek talihli değildi. Sciberras Dağı'nın etekleri civarında yer alıyordu ki, Türk topçusu, buradaki yüksek arazinin nimetlerinden faydalanarak kaleyi baskı altında tutmayı deneyecekti. Kale, zaman darlığı ve

mimarının basiretsizliği yüzünden düşük nitelikte taşlardan inşa edilmişti. Dahası, dış istihkâmlar eksikti; ne hendek, ne surları koruyan çitler, ne de iç hisarı muhafaza eden bir *ravelin* vardı. La Valette, komuta yetkisini alır almaz, bir asma köprü vasıtasıyla kaleye doğru düzgün bağlanacak

bir set ve *ravelin* inşa edilmesini emretti.

Belli başlı Malta istihkâmları, Büyük Liman'ın karşısında uzanıyordu. Birgu, uzun soluklu bir kuşatma için erzak ve ikmal maddelerinin muhafaza edildiği ana hisardı. Burayı koruyan en kuvvetli müdafaa yapıları güneye bakıyordu: dört tabya ve yarım tabyalarla gözetilen geniş bir taş hendek. Dar ve sulu bir hendekle Birgu'dan ayrılan St. Angelo Hisarı, Büyük Liman'a hâkim kalabalık bir topçu bataryasına ev sahipliği yapıyordu. Gemi tezgâhlarını barındıran sığ körfezin karşısında Senglea bulunuyordu. Senglea, Birgu gibi, güney cephesi St. Michael Hisarı'yla örtülü müstahkem bir iskân mahalliydi. La Valette, Birgu ve Senglea istihkâmlarını muazzam bir süratle tamir ve takviye ettirdi. Garnizon mevcudu, adanın kapsamlı müdafaa yapılarının bütününe kapsayabilmek amacıyla 600 şövalye ve 7000–8000 Maltalı gönüllüye çıkarıldı. La Valette, son bir savunma tedbirine daha başvurarak, surların dışında kalan binaları yıktırdı ve Türklerin hiç yoktan erzak ve insan gücüne sahip olmalarını engellemek amacıyla kırsal bölgelerdeki çiftçileri ve yiyecek maddelerini kale içine nakletti.

Bu tedbirler için bir gün sonrası çok geç olabilirdi; çünkü 18 Mayıs 1565'te, 40.000 asker (6800 seçkin

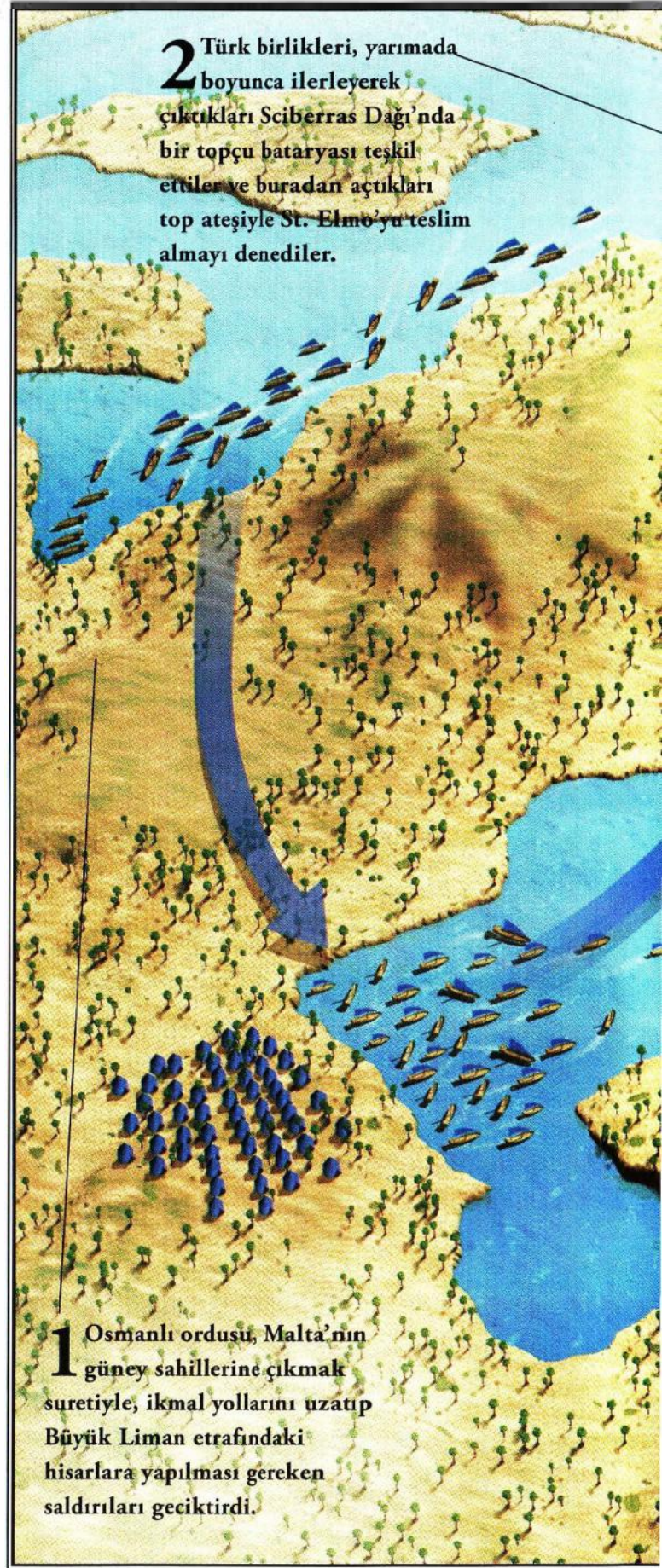
Malta Kuşatması

1565

Osmanlı kumandanları, savaşın hemen başında, 40.000 kişilik heybetli ordularını Malta'nın ana savunma noktaları – Büyük Liman'ı çevreleyen hisarlar – üzerine yönlendirmemek gibi büyük bir hata yapmışlar; bunun yerine, kıyıda köşede kalan, ufak St. Elmo Hisarı'nı almak için haftalarca ter dökmüşlerdi. Kendilerine güvenen Osmanlılar, hisar garnizonunun, Gallow Burnu'nda topçu mevzileri kurarak kendilerine olanca güçleriyle direnecekleri gerçeğini akıllarının köşesinden bile geçirmemişlerdi. En fazla birkaç gün sürmesi icap eden St. Elmo meselesi, Malta'nın hâkimiyeti için verilen savaşın en vahşi ve sürüncemeli çarpışması halini aldı. Bu, şövalye tarikatına zaman kazandırarak ana müdafaayı güçlendirmelerine imkân tanırken, iki uzun ay boyunca bitmek bilmeyen meşakkatli kuşatma, Türk askerlerin direncini kırdı. Osmanlılar, gözlerini Birgu ve Senglea'ya – esas müstahkem kasabalar – çevirdiklerinde, sefer mevsimi ilerlemiş ve ordudaki hava tamamen bozulmuştu. 18 Ağustos'taki toplu taarruz başarısızlıkla neticelendi.

Malta adası, Akdeniz'in tam ortasında, kuzeyde İspanya hâkimiyetindeki Sicilya ve güneyde Osmanlıların Trablusgarp eyaletine neredeyse eşit uzaklıkta yer alıyordu.

2 Türk birlikleri, yarımada boyunca ilerleyerek çıktıkları Sciberras Dağı'nda bir topçu bataryası teşkil ettiler ve buradan açtıkları top ateşiyle St. Elmo'yu teslim almayı denediler.

1 Osmanlı ordusu, Malta'nın güney sahillerine çıkmak suretiyle, ikmal yollarını uzatıp Büyük Liman etrafındaki hisarlara yapılması gereken saldırıları geciktirdi.

3 Osmanlılar, Ağustos sonlarında St. Elmo nihayet ele geçirildiğinde, Birgu'yu - Büyük Liman'daki ana müdafaa yapısı - koruyan St. Angelo Hisarı'na bombardıman yapmak için toplarını deniz kıyısına indirdiler.

5 Kayıpları 30.000 gibi dudak uçuklatıcı bir sayıya ulaşan Osmanlılar, Eylül ayında Büyük Liman'dan geri çekildi. Kuşatma sona ermişti.

4 Osmanlılar, Türk ve Cezayir birlikleriyle Michael ve Castile hisarları üzerine karadan hücum ettiler; fakat önemli bir başarı elde edemediler.

yeniçeriyle birlikte) taşıyan 200 parçalık devasa Osmanlı donanması ada açıklarında görülmüştü. Türkler, ertesi gün, bir direnişle karşılaşmaksızın Malta'nın güney sahiline çıkarma yaptılar.

Mustafa Paşa ve Osmanlı kaptanıderyası Piyale Paşa, Malta kuşatmasının başlangıç evresinde telafisi mümkün olmayan üç stratejik hata yaptılar. Osmanlı kuvvetleri, ana hisarların çok uzağında karaya çıkmışlardı. Üstelik güç bela savunulan bahtsız Mdina'yı almadan bıraktıkları için, Hristiyan müdafilerin, Osmanlıların karaya çıktıkları köprübaşı ile siperler arasında uzanan ikmal ve haberleşme hatlarına taciz baskınları düzenlemelerine izin vermişlerdi. Gelgelelim, bu iki paşanın en büyük hatası, sahip oldukları muazzam kaynakları Birgu ve Senglea üzerinde yoğunlaştırmak yerine St. Elmo'yu hedef almaları olacaktı. St. Elmo'yu birkaç gün içinde zapt etmeyi hesaplayan Türkler, son derece sevimsiz bir sürprizle karşılaşmak üzereydiler.

Osmanlılar, St. Elmo'ya yukarıdan bakan tepelik arazide genişçe bir toprak siperlik inşa ettiler ve buraya iki adet 60 *pound*-atar, on tane 100 *pound*-atar top ve 73 kg.'lık devasa katı kütleler fırlatabilen kocaman bir havan topu yerleştirdiler. 24 Mayıs'ta başlayan bombardıman, kalenin içine yollanan mermer, demir veya taştan güllerle sürdürüldü. Ancak atışlar, pek tesirli olmadı.

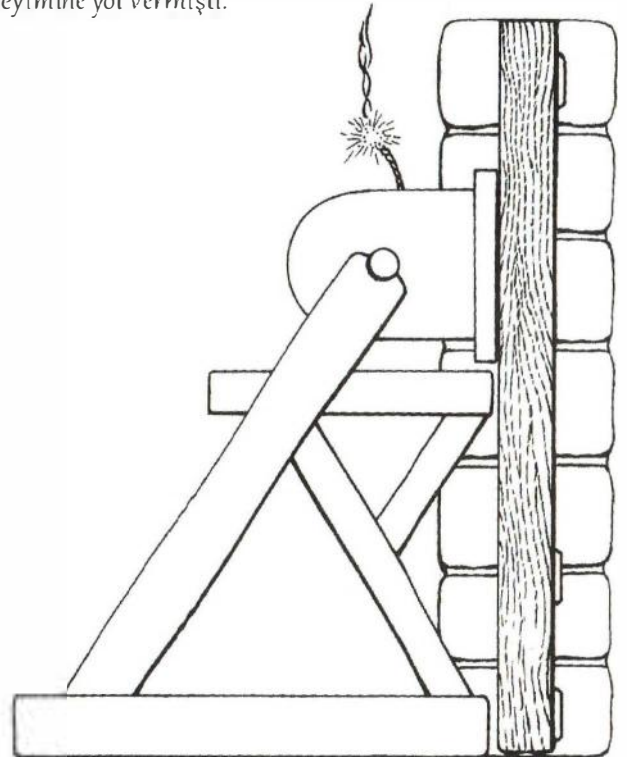
Kuşatmanın o ana kadarki seyrinden memnun olmayan Kanunî Süleyman, Cezayir beylerbeyi ve Mağrip korsanlarının reisi seksen yaşındaki Turgut Paşa'yı vaziyete el koymasına için Malta'ya yolladı. Turgut Paşa, Mustafa ve Piyale paşaların hatalı seçimleri, bilhassa da St. Elmo'ya karşı giriştikleri saldırıdan ötürü öfkeden çılgına döndü. Ne var ki, St. Elmo kuşatmasını kaldırmak için vakit çok geçti. Turgut Paşa, St. Elmo'yu çapraz ateş altına alacağı yeni bir batarya daha kurdurup kendi birliklerini emniyete almak üzere bir koruma duvarı inşa ettirdi.

Mustafa, Cezayirli meslektaşının gölgesinde kalmaktan hoşnut değildi ve St. Elmo'ya kitlesel bir yeniçeri taarruzu düzenledi. Müdafiler, savunma gereci namına ellerinde avuçlarında ne varsa, hepsini kuşatmacılara karşı kullandılar. Bu müdafaa silahlarının arasında Rum Ateşi de vardı; güherçile, dövülmüş kükürt, zift, amonyak, reçine ve neftyağı karışımı cehennemî sıvılarla dolu ince kaplar. Bir fitille ateşlenen bu kaplar, doğrudan düşmanın

üzerine fırlatılıyorlardı. Bir anda alev alan, yanıcı ve yapışkan muhteva, günü müzün napalm bombaları işlevini görüyor; elbise, saç ve cilde yapışveriyordu. Müdafiler, aynı zamanda metal veya ağaçtan oydukları içi parlayıcı sıvılarla dolu boruları Türklere fırlatıyor ya da yukarıdan tepelerine bırakıyorlardı. Bir de ateş çemberleri vardı. Bunlar, konyağa batırılıp yağa bulandıktan sonra, yağlı yapağı ve pamukla kaplanıp üstlerine güherçile ve barut serpilmiş, hafif ahşaptan imal edilen parçalardı. Yeniçerilerin yerleri süpüren dökümlü kıyafetleri mükemmel hedeflerdi; yanan insan etinin burun sızlatan pis kokusu havayı doldurmuştu. Taarruz, Osmanlılara 2000 cana mal oldu.

Osmanlı ateşinin insafsızlığından gözleri korkan kıdemli subaylar, Büyük Üstadı St. Elmo'yu tahliye etmesi için ikna etmeye çalıştılar; fakat bu çabalar, La Valette'i, her ne pahasına olursa olsun, hisarı savunmaya devam etmeye şartlandırmaktan başka bir işe yaramadı. La Valette, yüreksiz şövalyeleri rütbelerinden azletti ve hisar komutanı Luigi Broglia'ya takviye kuvvetler yollayarak mücadeleye ölesiye devam etme çağrısında bulundu. St. Elmo'nun

BİR PETARIN (İng. petard) ardında yatan düşünce basit ve tahripkârdı: ahşap bir platformun üzerine oturtulan bir havanı barutla doldurun; havanın ağzını kuşalma altındaki yapının kapısına veya duvarın gözünüze kestirdiğiniz bir noktasına dayayın ve patlatarak koca bir delik açın. Ne var ki, bu işlem, doğrudan çok aksi gittiğinden, "kendi petarıyla havaya uçmak" deyimine yol vermişti.

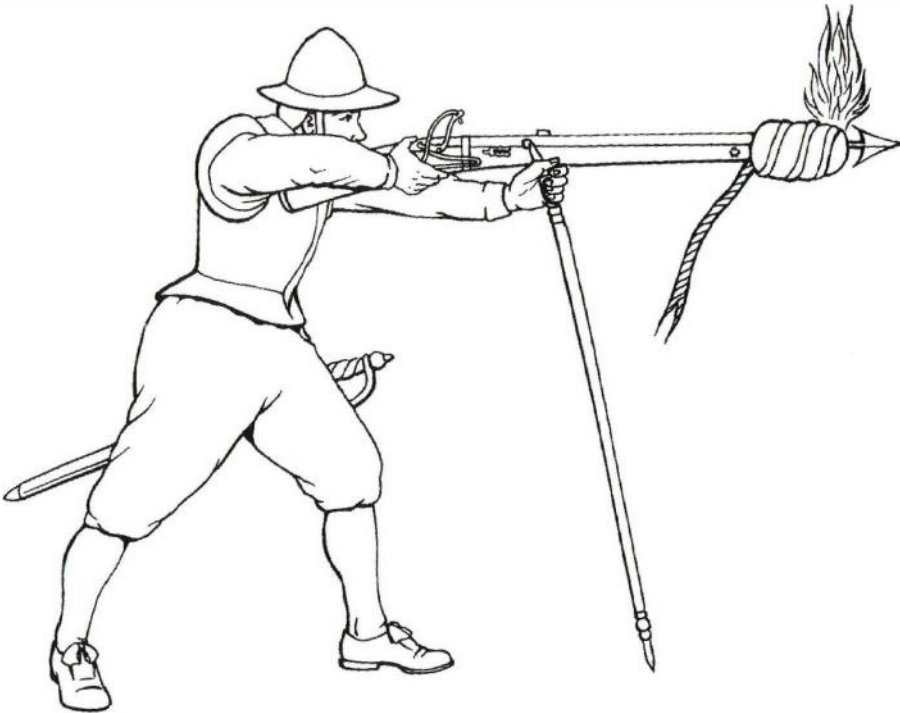
dayandığı her gün, ana hisarlar ve kurtarma ordusu için kazanılmış fazladan zaman demekti. Türk topçusu, 7 Haziran'da saatlerce kesilmeyen, boğucu bir baraj ateşine başladı ve Mustafa Paşa, üç gün sonra, bir kez daha yeniçerilerini düşmanın üzerine bıraktı. Anlaşılan bu defa, yeniçerilerin de kendilerine mahsus gizli bir silahı vardı. Fırlattıkları alev alıcı el humbaraları, şövalyelerin ağır zırhlarına yapışıp tutuşuyordu. Ne var ki, Hristiyanlar buna karşı önceden hazırlanmışlar ve şövalyelerin kendilerini içlerine atmaları için su dolu fiçılar getirmişlerdi. Hücum sona erdiğinde, 60 şövalye ve 1500 yeniçerinin cansız bedeni yerde uzanıyordu. Müdafilerin kendilerine inancı tamdı.

Bu yenilgiyi boynuna dolanan ipekten bir yay kirişiyle ödeyeceğini bilen Mustafa Paşa, St. Elmo haftalar boyunca dayandıkça hiddetleniyordu. Mustafa, Türk usulü eğri kılıçlarla donanmış gönüllüleri, dalgalar halinde birbirlerinin peşi sıra hücumu geçirdi. Kuran'dan ayetler okuyan mollaların güven telkin eden sesleri ve mehter takımının yeri göğü inleten nameleriyle cesaretlenen gönüllüler, 4000 rüfekçinin destek ateşi altında düşman surlarına atılsalar da, müdafilerin silahlarını aşmaya muvaffak olamadılar. Bu kez hisarı savunanlardan 150 kadarı hayatını kaybetmişti; ama Osmanlı kayıpları binin üzerindeydi. Bu taarruzun üzerinden iki gün geçmişti ki, Turgut Paşa, bir top güllesinin gazabına uğrayarak ölümcül bir yara aldı. Bununla beraber paşanın inşasını emretmiş olduğu koruma duvarı

tamamlanmış; St. Elmo çepeçevre kuşatılmış ve Büyük Liman'ın diğer müdafaa noktalarıyla irtibatı kesilmişti. Osmanlılar, 22 Haziran Cuma günü yeni bir toplu taarruz düzenlediler; ama sonuç aynı oldu. Altı saat süren göğüs göğüse muharebenin ardından garnizon 200 adamını yitirirken, Türkler bunun on katını toprağa bıraktılar. Ertesi gün Osmanlılar, son neferlerine değin saldırıya geçtiler. İlk başta 100 kişilik bir müdafaa gücüne takılıp geri dönmüşlerdi; ancak ikinci hücum başarılı oldu. Sultanın kan kırmızısı sancağı, St. Elmo surlarının tepesinde gururla dalgalanıyordu. Osmanlılar, göz boyayıcı bir zafer kazanmışlar; Malta'nın en ufak ve en zayıf hisarını zapt edebilmek için ordularının neredeyse dörtte birini -8000 adam- feda etmişlerdi. Sırada Senglea vardı.

Mustafa Paşa, Osmanlı kuvvetleri Senglea'nın güney surlarına hücum ederken, kayıklara doldurduğu 1000 yeniçeriyi hisarın kuzey ucunu hedef almaları için limanın öte tarafına yolladı. Gelgelelim, müdafiler, su hizasında beş toptan oluşan gizli bir batarya tertip etmişlerdi. Bu toplar, hiçbir şeyden habersiz kendilerine yaklaşan kayıklara yakın menzilden ateş açarak 800 yeniçerinin kaybına sebep oldular. Güç bela sahile çıkabilenler, hemen orada katledildiler. Bu esnada kara hücumu da başarısızlığa uğramıştı.

Mustafa Paşa, Senglea'dan vazgeçip Birgu'ya yöneldi. Osmanlı toplarının korkunç gümbürtüsü, Sicilya sahillerinden bile duyulabiliyordu. Beş günlük

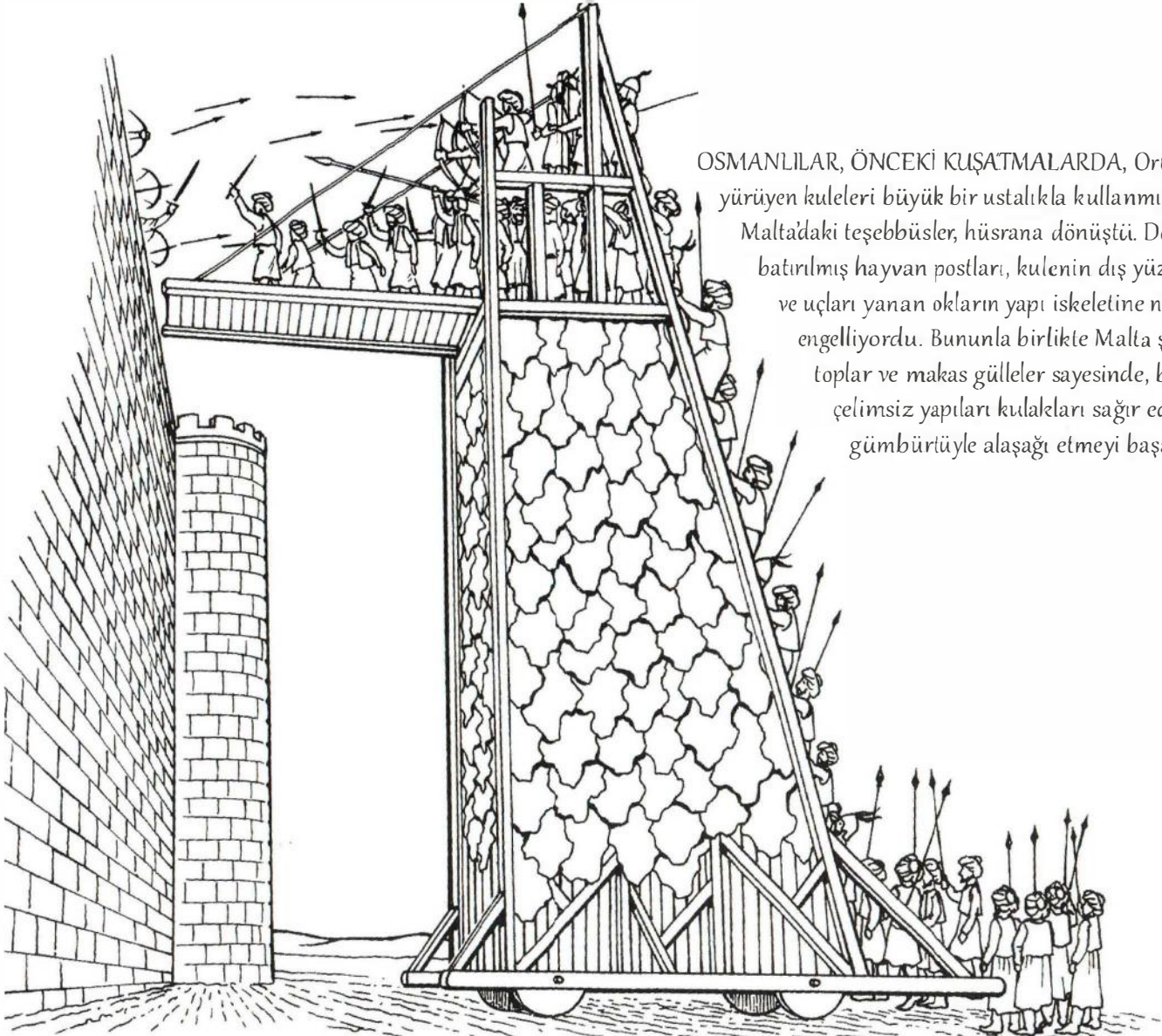
ORTALIKTA YETERLİ MİKTARDA TOP bulunmadığı durumlarda, askerler doğaçlama tedbirler akıl etmek zorundaydılar. Rum ateşi çömleği (döneme ait bir çizimden), saldırganların üzerine bırakılabilen veya fırlatılabilen, basit ama öldürücü bir silahtı. Bu başa bela karışım, doğrudan kıyafet, deri ve silahlara yapışuyordu. Tüfekten atılan yanıcı maddeler, en az çömlekteki emsali kadar zararlı olabiliyordu. Bu kez, hücum edenlere veya kuşatmacılara atılan, namlunun ucundan yola çıkan ince kilden bir kaptı. Bunlar, tahta çitlere ve binalara karşı kullanılabileceği gibi, ölümcül bir maharetle askerlerin üzerine de atılabiliyordu.

nefes aldirmayan bir bombardımanın ardından hisar duvarlarında bir gedik açıldı. Ne var ki, Türk birlikleri, 7 Ağustos'ta yarıktan içeri hücum ettiklerinde, ikinci bir savunma setiyle karşılaştılar. İlerlemeye çabalayan kuşatmacılar düşman silahlarıyla yüzleşirken, en sonunda, Hristiyanların karşı taarruza geçmesiyle kovalamaca tersine döndü.

18 Ağustos sabahı, Osmanlı topları tüm heybetiyle Senglea üzerinde gümbürdemeye başladı; ama bu, bir aldatmacadan ibaretti. Aynı vakitlerde, Birgu duvarlarının altına ilerletilmiş bir lağım havaya uçurulunca, surların koca bir dilimi dağılarak yerle bir oldu ve geride kocaman bir delik bıraktı. Ciğerlerini yırtarcasına naralar atan Türk savaşçılar, gözlerine kestirdikleri gedikten içeri koşuşturdular; fakat fazla geçmeden, bizzat La Valette tarafından komuta edilen Maltalı savunmacılar ve şövalyelerce durduruldular. La Valette bacağından yaralanmıştı;

fakat Hristiyanların sağ salım şehir surlarına yeniden çıktıklarını görene kadar yarasını muayene ettirmedi.

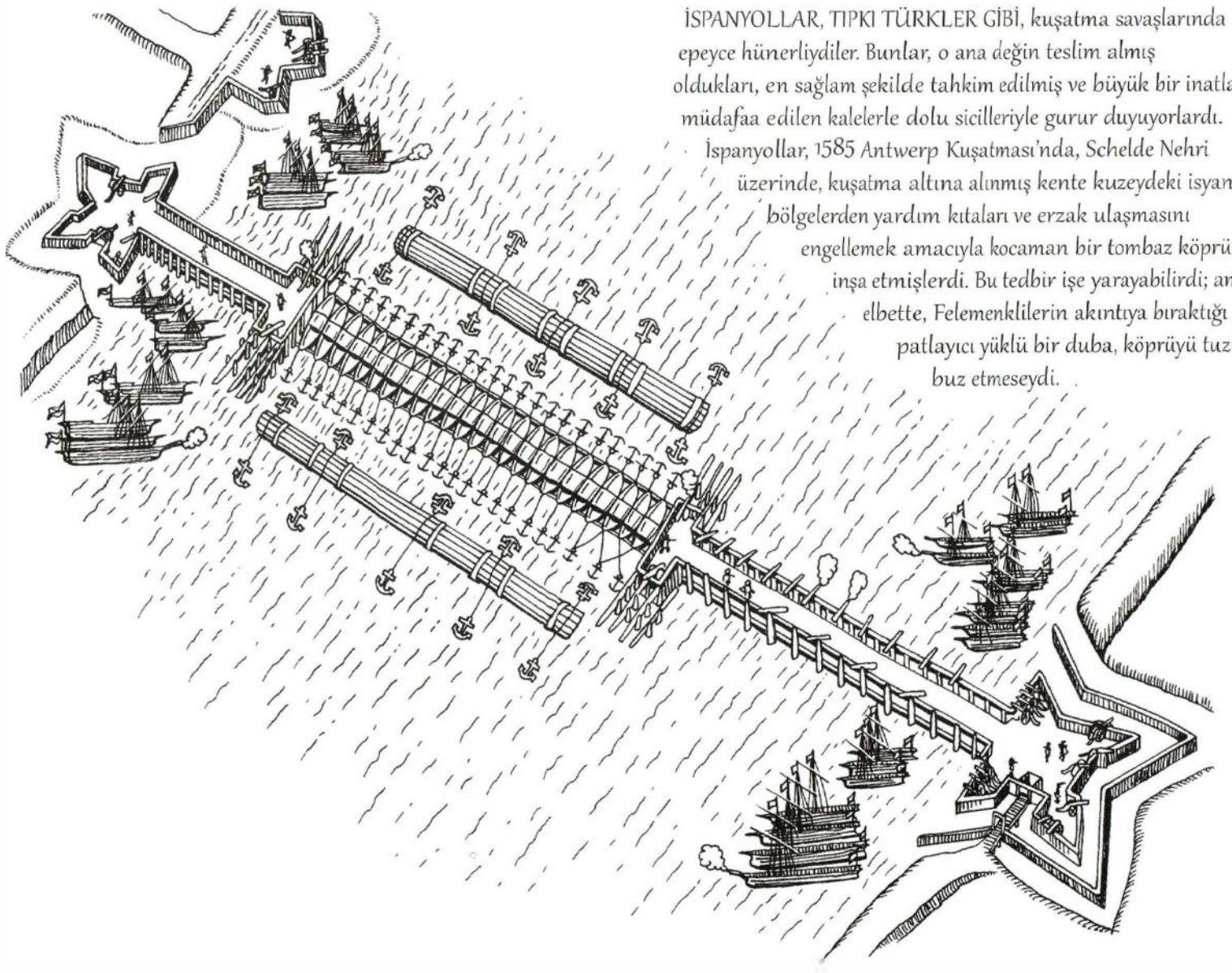
Osmanlılar, bir sonraki hamlede, Birgu'yu devasa bir ahşap kuşatma kulesi aracılığıyla almaya teşebbüs ettiler. Bununla birlikte şövalyeler, derhal yanıcı ve tutuşucu cephanelerine el atarak kuleyi ateşe verdiler. Ağustos'un son günlerine girildiğinde, haddinden fazla kan kaybetmiş Osmanlı ordusunun maneviyatı bozulmuştu; erzak ve mühimmat hızla tükeniyordu ve sonbahar kapıdaydı. Gene de Eylül'ün ilk günü, gönülsüz ve neticede sonuçsuz bir saldırı daha tertipladılar. Bir hafta sonra kale civarında hiç Türk kalmamıştı. Mütevazı bir İspanyol kurtarma kuvveti, adanın kuzey ucunda usulca karaya çıkmıştı. Şövalyeler ve Malta ahalisi, hep bir ağızdan gürleyerek *Te Deum* ilahisini söylüyorlar; Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki ezeli mücadelenin en şanlı ve en beklenmedik

OSMANLILAR, ÖNCEKİ KUŞATMALARDA, Ortaçağ usulü yürüyen kuleleri büyük bir ustalıkla kullanmışlardı; fakat Malta'daki teşebbüsler, hüsrana dönüştü. Dövmüş ve suya batırılmış hayvan postları, kulenin dış yüzeyini kaplıyor ve uçları yanan okların yapı iskeletine nüfuz etmesini engelliyordu. Bununla birlikte Malta şövalyeleri, gizli toprak ve makas güller sayesinde, bu nispeten çelimsiz yapıları kulakları sağır eden bir gümbürüyle alaşağı etmeyi başardılar.

İSPANYOLLAR, TIPKI TÜRKLER GİBİ, kuşatma savaşlarında epeyce hünerliyidiler. Bunlar, o ana değin teslim almış oldukları, en sağlam şekilde tahkim edilmiş ve büyük bir inatla müdafaa edilen kalelerle dolu sicilleriyle gurur duyuyorlardı.

İspanyollar, 1585 Antwerp Kuşatması'nda, Schelde Nehri üzerinde, kuşatma altına alınmış kente kuzeydeki isyancı bölgelerden yardım kıtaları ve erzak ulaşmasını engellemek amacıyla kocaman bir tombaz köprü inşa etmişlerdi. Bu tedbir işe yarayabilirdi; ama elbette, Felemenklilerin akıntıya bıraktığı patlayıcı yüklü bir duba, köprüyü tuzla buz etmeseydi.

zaferlerinden birini saatlerce susturmadıkları kilise çanlarıyla yâd ediyorlardı. Malta kurtulmuştu ve Osmanlılar bir daha dönemeyeceklerdi. Ertesi sene Kanunî Sultan Süleyman vefat etti. La Valette, 1568 Temmuzunda, amansız rakibi ve düşmanı padişahı ecel yolunda da takip etti.

Kuşatma Savaşları: Seksen Yıl Savaşları

II. Felipe, babasının Alçak Ülkeler'deki topraklarının başına geçtiğinde, 16. yüzyılın ortalarında Kalvinist Protestanlık inancına girmiş olan kuzeyli Felemenk tebaasının isyanıyla karşılaştı. Çiçeği burnunda hükümdarın buna verdiği tepki, güçlü ve merhametsiz Alba dükünü, Madrid'in büyük bir gaflet eseri, sıradan bir ayaklanmadan ibaret sandığı Felemenk hareketini bastırmaya göndermek oldu. Ne var ki, bu kalkışma, modern Avrupa'nın gördüğü en uzun harbe dönüşecek ve 1648'e kadar bitmeyecekti. Bu tarihe gelindiğinde, İspanya, nefessiz kalmış

bir dev; Felemenk Cumhuriyeti ise, dünyanın en güçlü ve zengin deniz gücü haline gelecekti. Bu uzun soluklu mücadele, modern kuşatma savaşlarının doğuşuna şahitlik ettiği gibi, gelecek üç asır boyunca kuşatmalarda geçerli olacak kaideleri de belirledi.

Alba dükü, 1567'de kuzeye yöneldi ve vakit kaybetmeden Brüksel, Valenciennes ve Namur gibi Alçak Ülkeler'in güney şehirlerinde taştan hisar ve istihkâmlar inşa etmeye koyuldu. Bu hamle, bölgeyi kurtararak ileride İspanyol Hollandası (Belçika) olarak anılacak mekânın sınırlarını çizmişti. Bununla beraber İspanyolların daha kuzeye ilerlemeleri zor görünüyordu. Felemenkliler, o güne değin neredeyse yenilgi yüzü görmemiş İspanyol *terciolarını* durdurmak için, göl, bataklık, su seti ve kanalların gerisine sağlam ve muazzam karmaşıklıkta bir sahra istihkâmları ağı kurdular. İspanyolların, kuşatma altına aldıkları bir şehir veya kaleyi teslim alabilmek için, ısrarcı oldukları kadar sabırlı da olmaları

gerektiğini öğrenmeleri yıllar almıştı. Sabır ve azimle yoğrularak olgunlaşan İspanyol yöntemleri, nihayet 1572’de semeresini verdi. İspanyollar, muhasara ettikleri kentlerin çevresine, müdafileri içeriye, kurtarma güçlerini dışarıya hapseden kesintisiz hatlar inşa ediyorlardı. O yıl, Bergen (Mons) ve Haarlem, İspanyol kuvvetlerinin eline geçti.

Altı sene sonra Parma dükü Alessandro Farnese, harbin komutasını üzerine aldı. Farnese, kuşatma işinin toptan terk edilmesi gerektiği kanaatindeydi. O, etrafı saran kırsal araziye kasten çoraklaştıracak; isyancıların elindeki şehirleri bir başına, yapayalnız bırakacak; buralara yardım ve erzak ulaşmasını engelleyecekti. Nasıl olsa bu tedbirler, isyancıları er geç, masraflı bir kuşatma savaşına gerek kalmadan yola getirecekti.

Parma dükü, işte tam da bu yüzden, kuşatma savaşlarına bulaşmaya hevesli değildi. Maastricht, 1578’te zapt edilebilmişti; ama zafer, az bulunur cinsten 2000 askere mal olmuştu. Parma dükü, Antwerp’te, çok daha kurnaz ve akıllıca bir planı tatbik sahasına koydu. Schelde Nehri’ni tombaz bir köprüyle kapatarak, şehrin kuzeydeki isyancılardan erzak, mühimmat ve takviye birlikleri almasını engelledi ve nehrin öte yakasına kurdurduğu toplarla, Antwerp’in ırmak kenarındaki daha zayıf surlarını dövmeye başladı. Kenti savunanlar, akıntıya bıraktıkları patlayıcı yüklü iki sal marifetiyle, akarsudaki seyrüseferi tıkayan bariyeri 800 İspanyol askeriyle birlikte havaya uçurdular. Dört gözle beklenen yardım, yine de gelmedi ve kent, 1585 Ağustos’unda teslim oldu.

Mücadelenin en uzun kuşatması, İspanyolların, son derece müstahkem ve etrafı sulak bataklıklar, kanallar ve göllerle sarılı olduğu için zapt edilemez kabul edilen Oostende liman kentine yaptıkları hücum oldu. Hâlbuki ne kadar metin ve güçlü olursa olsun, azimli bir düşman karşısında sonsuza kadar dayanabilecek kale yoktu. Bu örnekte, bu isim İspanyol kuvvetleri başkomutanı Don Ambrogio Spinola olacaktı.

Oostende’ye erişebilmenin yegâne yolu, kıyı boyunca uzanan kumul tepelerini aşmaktı. İspanyollar, bu meşakkatli yolu katetseler de, bir de hemen arkasında asker ve toplarla dolu sekiz toprak tabya yükselen, derin ve geniş bir hendekten oluşan kuvvetli bir savunma hattının çaresine bakmak

zorundaydılar. Şehrin, bu müdafaa çizgisinin arkasında kalan istihkâmları da cabasıydı.

Spinola, 1602 Ocak’ında, kendisine 2000 adama mal olan başarısız bir taarruzun ardından müdafaanın zayıf karnını tespit etti; sulu bataklıkların katı balyalarla (saman veya çubuk demetleri) doldurulmasını ve kuşatmacılara koruma sağlanması için içleri toprak dolu hasır küfelerden bir emniyet duvarı yükseltilmesini emretti. Spinola, askerlerini şevke getirmek amacıyla bizzat işin başına geçmişti.

1604 Nisan’ında dış istihkâmları ele geçiren İspanyollar, iç müdafaa yapılarını kuşatma altına aldılar. Eylül sonlarında, “zapt edilemez” Oostende, teslim bayrağını çekmişti. Kuşatma, üç yıldan fazla sürmüş ve 40.000’e yakın kişinin hayatına mal olmuştu. Oostende düşmüş, 1609’da 12 senelik bir ateşkes imzalanmış olsa da, mücadelenin sona ermesi için 44 yıl daha geçmesi icap edecekti.

Bu uzun mu uzun çekişmeye, hareket halindeki sahra ordularının meydanlarda birbirleriyle hesaplaşmasından ziyade, esas itibarıyla uzun süren kanlı kuşatmalar damgasını vurmuş ve bu dönem, bir dizi girift muhasara yöntemi, istihkâm ve kuşatma araç gereçlerinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştı.

İspanyol-Felemenk Tecrübesi

Bu dönemin başında top bataryaları, kuşatılan şehri veya kaleyi, top ateşinin kaba kuvvetiyle teslim olmaya zorlayan, akla gelebilecek her kalibre ve menzilden bir silah çeşnisiydi. Toplarını ilk kez standartlaştıranlar, sayısız cephede savaşan İspanyollar oldu. İspanyol levazım generali, 1609’da, dört temel top kategorisi ilan etti: devasa 48 *pound*-atar (kale-kûb veya tam top); 24 *pound*-atar (yarım top); 10–12 *pound*-atar (çeyrek top) ve 5–6 *pound*-atar (sekizlik top). Bu tasnif, esas itibarıyla, 19. yüzyılın sonlarına kadar mevcudiyetini koruyan, rasyonel standartlaştırma yolunda kayda değer bir adımdı.

En etkili kuşatma topu, kale surlarını aralıksız dövme işini en az bir kale-kûb (kale dövücü) kadar iyi, fakat çok daha etkin biçimde yapan 24 *pound*-atardı. 24 *pound*-atar, büyük ağabeyi 48 *pound*-atarın ancak yarısı ağırlığındaydı ve toplardan kurulu bir hücum hattında çok daha az bir yer kaplıyordu. Dahası, bu mütevazı ebatlı top, hayli seri biçimde doldurulabiliyor; 48 *pound*-atarın kullandığı barutun sadece yarısına ihtiyaç duyuyordu. Bu çok işlevli

toplar, 250 sene boyunca en yaygın top modeli olma unvanını korudular. İspanya'nın ezelî hasımları Fransa ve Alçak Ülkeler, 1620'lerde İspanyol sistemini benimsediler.

Toplar, hakikaten de, kelimenin tam anlamıyla, müstahkem duvarlarda delik açıp gedikler oluşturabiliyorlardı. Ne var ki, bu silahların esaslı bir sıkıntısı vardı. Ancak ufki bir açıdan, doğrudan şehir surlarına nişan alınarak ateşlenebiliyorlardı. Peki, kale duvarlarının gerisinde, cephane ve barutu muhafaza eden binalar ne olacaktı? Bunun için eğimli mermi yollarına sahip toplar lazımdı. Topun kalkık burunlu kuzeni havan, 17. yüzyıl ilerledikçe bu derde deva olacaktı.

İspanyollar, 1588 Wachtendonk Kuşatması'nda havan topunu Felemenklilere karşı kullanarak, bu sahada da mucitlik payesini ellerinde tutuyorlardı. Gerçi İspanyollar, havanları daha genel bir kullanım sahasına kavuşturmak için acele etmiyorlardı; hatta bazıları için havan, oldukça hatalı bir yaklaşımla, bir hisarın ayakta kalma ihtimalini kuvvetlendiren bir savunma silahıydı. Hâlbuki durum bunun tam tersiydi. Havan, kuşatma altında kalan bir kalenin başa çıkması gereken en tehlikeli silahtı. Kalın taş duvarlar, bir şehir veya kaleyi olağan top atışlarına karşı bir parçacık da olsa koruyor ve surların içinde bekleyen ahali ve garnizonu cesaretlendiriyordu. Oysaki kale içindeki herhangi bir hedefi vurabilme yeteneğine sahip, yüksek eğimli havan atışlarına karşı duvarların yapabileceği bir şey yoktu.

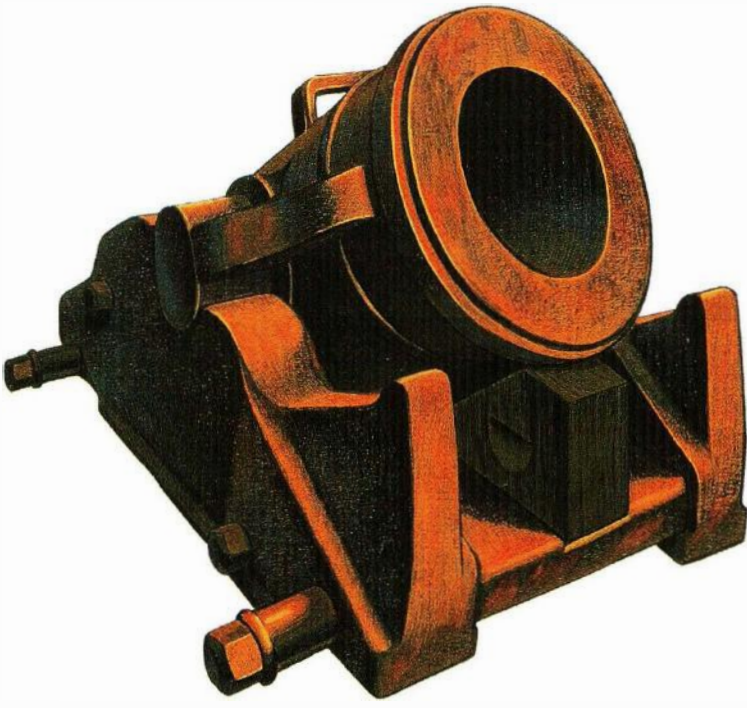
Bu tedirginlik hali ve havanın içindeki insanlarla birlikte binalara verebileceği zarar, bu silahı dehşet saçan bir kuşatma gerecine dönüştürüyordu. Bu yüzden birçok kale, özellikle de Vauban sistemi kendine esaslı bir yer edindikten sonra, ilk havan mermileri gökten yağmaya başlar başlamaz, teslim şartlarını görüşme çağrısında bulunmaya başladılar. Havan mermileri, içi patlayıcılarla yüklü boş oyuklar içeren demir veya taş kovanlardı. Bir mermi, neresinden bakılsa, nihayet patlayacağı zemin kata inene değin binaların çatısını ve ara katları yarıp geçmek mecburiyetinde olduğundan, en az 63–68 kg çekmeliydi. Çağdaş bir Fransız gözlemcinin yakışıklı bir coşkuyla kaydettiği gibi, havan mermileri “içerideki insanları ezip kızartarak” patlıyorlardı.

Muharebenin hangi tarafında duruyorlarsa dursunlar, Seksen Yıl Savaşları'nda geliştirilip

standartlaştırılan topçu bölüklerine göğüs gerebilmek için yepyeni bir tahkimat usulüne başvurmak herkes için lüzumlu hale gelmişti. İtalya'da bu ihtiyaca verilen ilk cevap, yekpare taştan hisarlar inşa etmek oldu; fakat Alçak Ülkeler'de, harbi yürüten taraflardan ne birinin ne diğerinin bu denli talepkâr çözümlere ayırabileceği parası ve zamanı vardı. İstihkâmlar, ucuza mal olmalı; fazla emek gerektirmeden kurulabilmeli ve arazi şartlarına uygun olmalıydılar.

Felemenkliler, savaşın büyük kısmını müdafaada geçiren taraf olarak, Antwerp ve Haarlem gibi şehirlerini kuşatan kadim Ortaçağ surlarını takviye etmek amacıyla toprak tabyalar inşa etmekte mükemmelleştiler. Buna ilaveten Felemenkliler, nehir geçitleri ve su setlerini denetim altında tutmak amacıyla, *Schanze* adı verdikleri topraktan siperlikli yükselttiler inşa ediyorlardı. Prens Maurits, 1599'da, İspanyol ilerleyişini karşılamak maksadıyla Waal ve Maas (Meuse) ırmakları boyunca bir *Schanze* hattı oluşturdu. Dahası, 1589'dan sonra, önde gelen iki eyalette, Zeeland ve Holland'da bulunan şehirler, Zuider Zee'den Ren'e uzanan ikinci bir savunma hattıyla enikonu tahkim edilerek takviye edildiler. Yeni Felemenk Suyolları Hattı adıyla anılan bu istihkâmlar şebekesi, hisar, palanka, hendek, su setti, göl ve kanallar içeriyordu. Felemenk müdafaası sistemi, 1605–06 kışında, Hertogenbosch'dan yola çıkan bir İspanyol baskın kuvvetine karşı daha da pekiştirildi.

Felemenk toprak hisarları, dış yüzeyleri hendek kıyısına doğru meyilli şekilde inen kalın, toprak siperlerle örülüyordu. Bu haricî kısımlar, düşman askerlerinin tırmanmasını engellemek için, hücum kazıkları denilen (şarmpol) yatay çitlerle korunuyordu. Siperlerin zemininde *fausse-braye* adı verilen ve müdafilere hendeğin tamamını gözaltında tutma imkânı tanıyan, yine topraktan yapılmış, yanlamasına uzanan alçak bir dış istihkâm vardı. Müdafaası yapılarını inşa edenlerin zihninde toplar değil, tüfekler yer aldığından, tabyalar, nadiren birbirlerinden 229 metreden (250 yarda) daha uzağa kondurulurlardı. Tabyalar uzundu ve insanlar, ancak daracık köşelerde yüz yüze geliyorlardı. Felemenkliler, esasında İtalyan *ravelin*lerini taklit etmişlerdi; ancak bunları, daha kuvvetli bir müdafaası yaratmak ve kenardan açılacak ateşi artırmak için yarım ay veya sivri dış şekilli çıkıntılarla süslediler. Alçak Ülkeler'e özgü bu tahkimat tarzı (hem İspanyollar, hem

KUŞATMALARIN ÖLÜMCÜL SİLAHI HAVAN, sahip olduğu eğimli atış özelliği sayesinde, ağır mermilerini, tabiri caizse, kurbanlık koyun misali bekleyen müdafilerin üzerine yağdırabiliyordu. Burada görülen azman güzellik, tunçtan dökülmüş, bu yüzden de hayli pahalı bir parçaydı. Neredeyse yarım ton çekiyor; 127 mm.'lik kalibresi ve yarım metrelik namlu boyuyla devasa kaya parçaları ve som demirden güller fırlatıyordu.

Felemenkliler tarafından kullanılıyordu), kuşatma altına alınmış tarafa muazzam bir savunma gücü sağlıyordu. 1587'de yazan Fransız askerî uzman La Noue, İtalyanların tahkimat sanatını bir bilime dönüştürmelerini takdir ediyor; fakat iş istihkâmın inşa hızına ve masraflara geldiğinde, öncülüğü Felemenklilere kaptırmış olduklarını itiraf ediyordu. Fransız üstat, Felemenklilerin Gent'i sadece iki yıl içinde 300.000 filorine tahkim edebildiklerine işaret ediyordu. Hâlbuki İtalyanlar, aynı şehri kendi düsturlarınca tahkim etmeye kalkışsalar, bu işi, üstelik on misli para harcayarak yirmi seneden evvel bitiremezlerdi. Almanya'daki belli başlı kentler, Felemenk usulünce baştan tahkim edildi. Daha tuhafı, Venedik, Korfu istihkâmlarını yenilerken, yağışlı Hollanda'dan bambaşka iklim koşullarının hüküm sürdüğü bir bölgede bile Felemenk yöntemlerini tatbik edecekti.

Bununla birlikte Felemenk sistemi, belli bazı zayıflıklara sahipti. Bir kere, bu istihkâmların doğru düzgün savunulabilmesi için, zaten kıt kanaat bulunabilen askerlerden çok daha fazlasına

ihtiyaç vardı. Dahası, dış istihkâmlar düşmanın eline geçtiğinde, bu kez kuşatma topçusuna hizmet eden nispeten huzurlu barınaklara dönüşüyorlardı.

Bu arada sulu hendekler, kuşatmacıların olduğu kadar kale içindekilerin de başına bela olabiliyordu; çünkü hendeğin ötesinde kalan istihkâmı iâşe ve takviye etmek, tahmin edilemeyecek denli meşakkatli olabilirdi. Müdafiler, suyu geçmek için sal veya sandallara mahkûm olmaktan kurtulmak istiyorlarsa, hendeği aşan tahta bir köprü inşa edebilirlerdi. Ne var ki, bunun kendi elleriyle düşmana rahatlıkla hücumla geçebileceği bir yol döşemekten farkı yoktu. Bir de hava sertleşir ve içindeki su donarsa, müdafaa açısından hendeğin hiçbir anlamı kalmıyordu. İspanyol ve Felemenk garnizonları, kış boyunca suyun buz tutmasını engellemek ve hendeği açık tutmak için binbir zahmet çekiyorlardı.

En nihayetinde, toprak istihkâmlar sadece geçici tedbirlerdi. Toprak yığınlarının kayıp çökmesinin önüne geçebilmek için, yüklü meblağlar tutan kesintisiz bakım onarım işlemleri gerekiyordu. Hendekte biriken kum ve çamurun temizlenmesi icap ediyor; tahta çitler ve kazıklar, yağışlı iklimlerle çabucak çürüyorlardı. Uzun vadede, ahşap ve toprak yapılar yerine, taştan kalıcı hisarlar inşa etmek, hem iktisadî, hem de askerî bakımlardan daha isabetli bir tercihti.

Kuşatma Tertibi

Bir kuşatma ordusunun ilk önceliği, kendini etrafıca tahkim edilmiş bir ordugâhla emniyete almaktır. Bundan sonra sıra, kesintisiz bir hat boyunca ahşap istihkâmlar inşa etmeye geliyordu –kuşatma altında tutulan garnizona erzak ve yardım girişini engelleyen; biri, yüzü orduyu kuşatan kırsal araziye; diğeri, kuşatılmış şehre bakan iki çember.

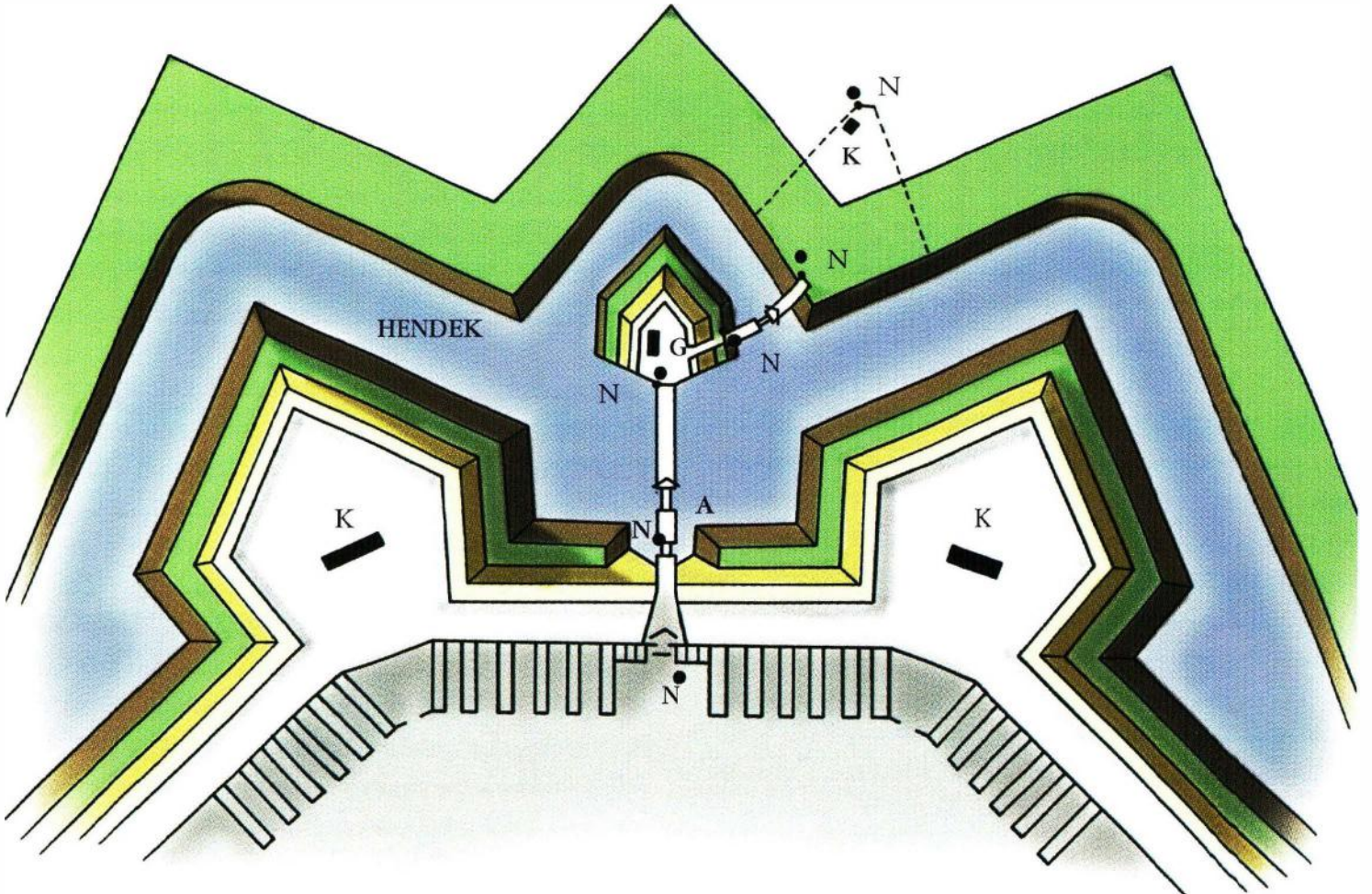
Bu kuşatma yöntemlerine yine İspanyollar öneyak olmuştu; Alba dükü, 1572'de Mons'da bu usulleri kullandı. Parma dükü, Alba'nın ortaya koyduğu teknikleri geliştirirken, 17. yüzyılın başlarında Hollandalı Maurits aynı usulleri mükemmelleştirdi. Fransız elçisi, Maurits'in, 1602 Grave Kuşatması'nda, toprak siperlerin her ikisine de ayrıca bir sulu hendek ve çekme köprü yaptırttığını yazar. Fransız elçisinin heybetli Felemenk kuşatma hattının etrafını dolaşması bile beş saatini almıştı.

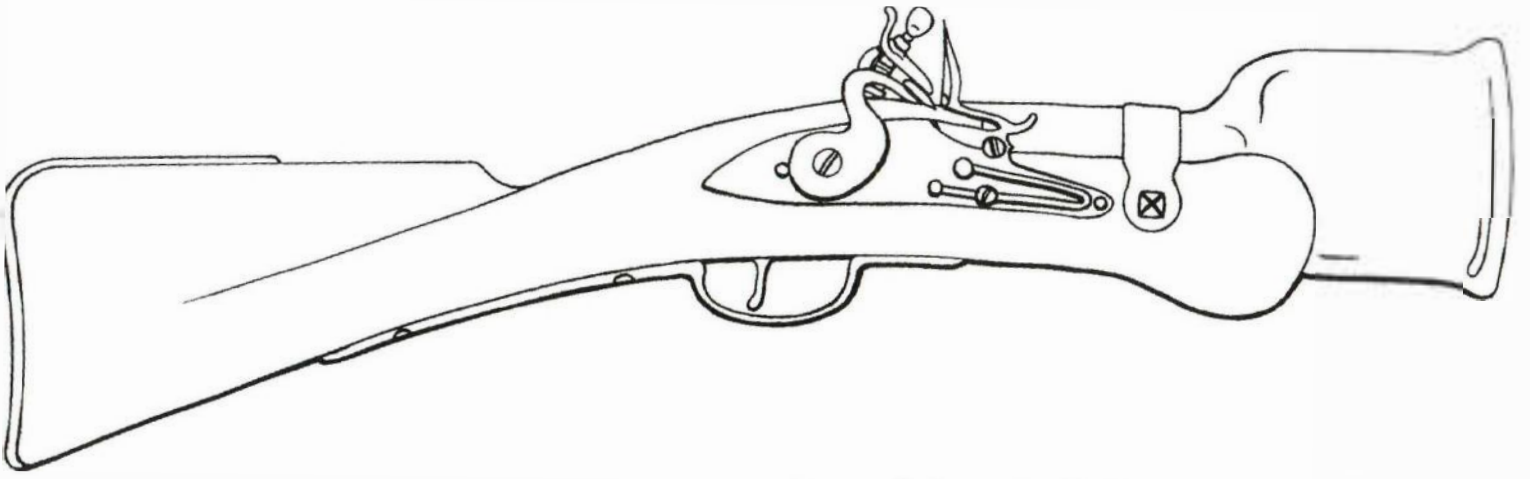
Kuşatma çemberi bütünyle tamamlandıktan ve kuşatma ordusu komutanı, hücumu yönetebileceği müsait bir mevziye yerleştikten sonra, toprak bir tabya suretinde, kaleye yönelik faaliyetlere ev sahipliği yapabilecek bir üs inşa edilirdi. Gece karanlığından istifadeyle, kalenin dış istihkâmlarının tüfek menzili içine kadar yaklaşmaları için 500 civarı asker görevlendirilirdi. Biraz talihli olunursa, bu gizli ilerleyiş, müdafiler tarafından fark edilmeyebilirdi. İlerlenen noktada, ön cephesi toprak siperlerle korunan, derin bir metris kazılırdı. Yeterli toprak bulunmayan veya zeminin fazlasıyla ıslak olduğu yerlerde, metrisler yerine içi toprak dolu küfelerden bir set inşa edilirdi. Metrisler, içlerine toprakların konuşturılabilirdiği ebatlarda genişletilir ve metrisin düşmana bakan tarafına basamaklar inşa edilirdi.

Bir sonraki merhale, şayet zemin böyle bir işleme elverecek ölçüde pürüzsüzse, düşmana doğru zikzaklar çizerek ilerleyen bir sıçan yolu kazmaktı. Ama Haarlem'de olduğu gibi, zemin müsait değilse, en başa yerleştirilen bir silindirle korunan düz bir sıçan yolu açılırdı. Bu silindir, esasında, kazıcı takımın

önünden yuvarlanan, ağır mı ağır, içi toprak dolu bir sepetti. Kazıcı takımları, bu aşamada, ordugâhlarını çevreleyen koruma setlerinden uzakta, bir başlarına kaldıklarından, kuşatmacıların inşa ettiği korunaklı yollar ve metrisleri düzenli aralıklarla kesen toprak siperler oldukça önem kazanıyordu. Sıçan yolunun başı kale bedenine yaklaştığında, kazma kürek sallayanların selameti için, yine büyük silindirlere veya ağaçtan paravanlara (domuz damı) müracaat ediliyordu. Bu pis, tehlikeli ve yorucu işi yapmaları için hayli şişkin ücretler alan kazıcıların, aşağı yukarı üçte ikisinin savaşın sonunu göremedikleri tahmin ediliyordu. Sıçan yolları, kale istihkâmlarının

KALE GİRİŞLERİNİ MUHAFAZA ETMENİN YOLLARINDAN BİRİ, eli silahlı davetsiz misafirlerin bir anda kapının önünde bitmesine yol vermemek için, karmaşık bir nöbetçiler (N) ağı düzenlemektir. Kalenin dışındaki bir emniyet noktası, ilk muhafaza tedbirini oluşturuyordu. Bunun gerisinde, hendeği gözetleyen muhafızlar yer alıyor; bunları, asma köprünün (A) üzerindeki nöbetçiler takip ediyor ve kalenin içinde başka bir nöbetçi takımı daha bulunuyordu. Bunlara ilaveten kale girişini koruyan birçok nöbetçi kulübesi (K) vardı.

BU TUHAF GÖRÜNÜŞLÜ SİLAH, daha önce bahsedilen Rum ateşi fırlatan tüfeğin geliştirilmesi yoluyla elde edilmişti. Bu iş için özel olarak elden geçirilen tüfeğin kâseyi andıran namlu ağzı, humbaralar fırlatmak için kullanılıyordu. Bunlar, hafif, kullanımı kolay ve kuşatmacı piyadeler için topların yeterli olmadığı durumlarda mükemmel destek silahlarıydı.

yaklaşık 27 m uzağında son bulur; bu noktanın sağına ve soluna doğru kazılan metrislerin üzerinde *chevalier de tranchée* veya *Kantze* denilen bir toprak tabya yükseltildi. Bu tabyanın iki vazifesi vardı: düşman mevzilerinin top ve tüfek ateşi vasıtasıyla vurulabileceği güvenli bir üs ve kale duvarlarına ve kalenin muhafazalı geçit yollarına saldıracak hücum kıtaları için sığınma yeri işlevi görmek. Felemenkliler, 1629 Hertogenbosch'ta, aynı anda dört koldan birden sıçan yolları yürütmüşlerdi.

16. yüzyılda, belirli bir mevzi etrafında tek ve büyük bir topçu bataryası oluşturmak olağan uygulama halini almıştı. Ne var ki, bunu izleyen asırda istihkâm mimarisinde görülen esaslı gelişim, bu zihniyetin ciddi şekilde ıslah edilmesi mecburiyetini doğurdu. 1600'den sonra bataryalardaki top sayısı azaltıldı ve genel bataryalar, her iki kanada uzanan daha mütevazı topçu bölükleriyle takviye edildi. Bundan maksat, zapt edilmeye çalışılan tabyanın yan yüzlerine ateş edebilme imkânı yakalamak ve duvarlarda açılan gediklerin ağzını çapraz ateşe alabilmektir. Kuşatma bataryaları, tahripkâr etkilerini artırmak için, müdafaa istihkâmına her geçen gün biraz daha yaklaştırılıyorlardı. 1620'ye gelindiğinde, bu iş için makul mesafenin 200 kademden fazla olamayacağı belirlenmişti. Bu dönemde insan aklının ortaklaşa kabul ettiği bilgelik, öncelikli hedefin tabyalar olması gerektiği idi. Ne de olsa, kale bedeninde bir gedik açmaya muvaffak olunsan bile,

buraya ilerleyecek askerler, attıkları her adımla surlara bitişik tabyalardan açılacak kanat ateşinin biraz daha kucağına düşeceklerdi. Bu yüzden tabyanın dışa en bariz çıkıntıyı yaptığı açının karşısına üç dört ağır top yerleştirmek adet halini aldı. Bu parçaların her iki kenarına yerleştirilen ilave bataryalar, komşu tabyalardaki düşman toplarını susturmak için uğraşacaklardı.

Bu esnada sıçan yolları, hendekle kale duvarı arasından geçen korunaklı yola ulaşmış olmalıydı. Müdafiler, kuşatmacıları bu tehlikeli pozisyonlarından söküp atmak için, aşağıya dökme demir, ağaç, bronz veya kalın camdan el humbaraları fırlatırlardı. Elbette, tam bu vakitte, kale garnizonu aslında şehrin çoktan yarı yarıya düşmanın eline geçmiş olduğunu ve kale surlarının aşılmasının ardından ortalarda son bir direniş tertip etmeye hevesli pek asker kalmadığını fark edebilirdi. Yine bu vakte kadar, savunma topları susturulmuş ve düşman askerleri, suyla dolu hendeğin ötesine geçmek için bir köprü veya bir geçit yolu (suyu dolduran çalı çırpıyla) inşa etmiş olabilirlerdi.

“İsveç Metodu”: Ani Hücum

Felemenk-İspanyol modeli, Avrupa'nın doğusunda ve kuzeyinde hiçbir zaman kabul görmedi; hiçbir zaman hevesle ve belirli bir yetkinlik seviyesinde tatbik edilmedi. Bu model, bölgesel güçlerin baş tacı ettiği hızlı ve hareketli muharebe yöntemleri karşısında fazlasıyla yavaş ve pahalıydı. Almanya'nın büyük bölümünü işgal ederken ne kuşatma toplarına, ne de ağır topçu bataryalarına tenezzül eden Gustavus Adolphus, bunun en tipik örneği idi. İsveç kralı, Alçak Ülkeler'e mahsus, ağır işleyen ve zahmetli kuşatmalara el sürmemiş; Katolik imparatorluk ordularını meydan muharebelerinde dize getirmişti.

İsveç kralının yeğeni ve halefi X. Karl, aynı amcası gibi, kuşatma savaşlarına ve ayak bağından başka bir şey olarak görmediği ağır kuşatma araç gereçlerine dudak büküyordu. X. Karl, 1657’de, sırf fütühat iştahı kabardığı için girdiği Lehistan’dan çıkıp Danimarka’ya ilerledi ve buz tutmuş Büyük ve Küçük Belt boğazları üzerinden yürüdü. 1657 sonlarında Kopenhag’ın kuvvetli surlarına dayanmış ve Danimarka başkentini kuşatmıştı. Peki, şimdi –vakit hızla tükenirken, kuvvetli topçu bölüklerine ve adamakıllı kuşatma kitalarına sahip değilken– ne yapacaktı?

Yanıt, Kopenhag istihkâmlarına doğrudan hücum etmektir. Karl, 11 Şubat 1658’de, başkenti saran buzlu arazinin üzerinden toplam 5800 kişilik iki taarruz kolu yolladı. İlk taarruz koluna, yetmiş tüfekçi ve merdivenler taşıyan 150 kişi öncülük ediyordu. İsveç kuvveti yanında bir parça bile top getirmemiş olduğundan, tüfeklerinden atacakları humbaraların ateş gücüne razı olmaktan başka çareleri yoktu. Bu, yüksek duvarlardan kendilerine doğrultulmuş nice Danimarka topu karşısın da, sahip oldukları yegâne “topçu” desteğiydi.

İsveçlilerin pervasız hücumu işin rengini değiştirdi. Kuşatmacılar, göz açıp kapayıncaya dek, limanda buzların ortasına mihlanmış iki Danimarka top gemisini ele geçirdiler. Bedbaht Danimarkalılar, mücadeleyi yitirmelerinin her şeyin sonu alacağına ve ülkelerinin bağımsızlığının elden gideceğine inanıyorlardı. Bu arada 100 İsveçli asker, kentin tahkim edilmiş varoşlarından biri olan Christianshavn’a sürpriz bir saldırı düzenledi; fakat duvarı aşmak için yapılan üç gözü pek teşebbüsün üçü de başarısızlıkla sonuçlandı.

Karl’ın akıl ve mantıktan yoksun sersemce kumarı, baş casusu Erik Dahlbergh’ten gelen aslı astarı olmayan istihbarata dayanıyordu. Dahlbergh, Kopenhag’ın güney (deniz) surlarında, ana kent duvarlarıyla iç hisar arasında korumasız bir kale kapısının bulunduğunu iddia ediyordu. Kanları *brännvin* (alkollü içki) yüklü 3000 İsveçli, savaş çılgınlıkları atarak buzlu araziden kaya düşe, sözüm ona müdafaanın zayıf karnına doğru gayretli bir hücumla geçtiler. Ne var ki, ne büyük ne ufak, karşılana bir kapı çıkmadı. Bilakis en güçlü toplarını ve tüfekçi müfrezelerini bu mıntıkaya kaydırmış Danimarkalılarca karşılanmışlardı. Gerçi Danimarkalıların pek misafirperver oldukları

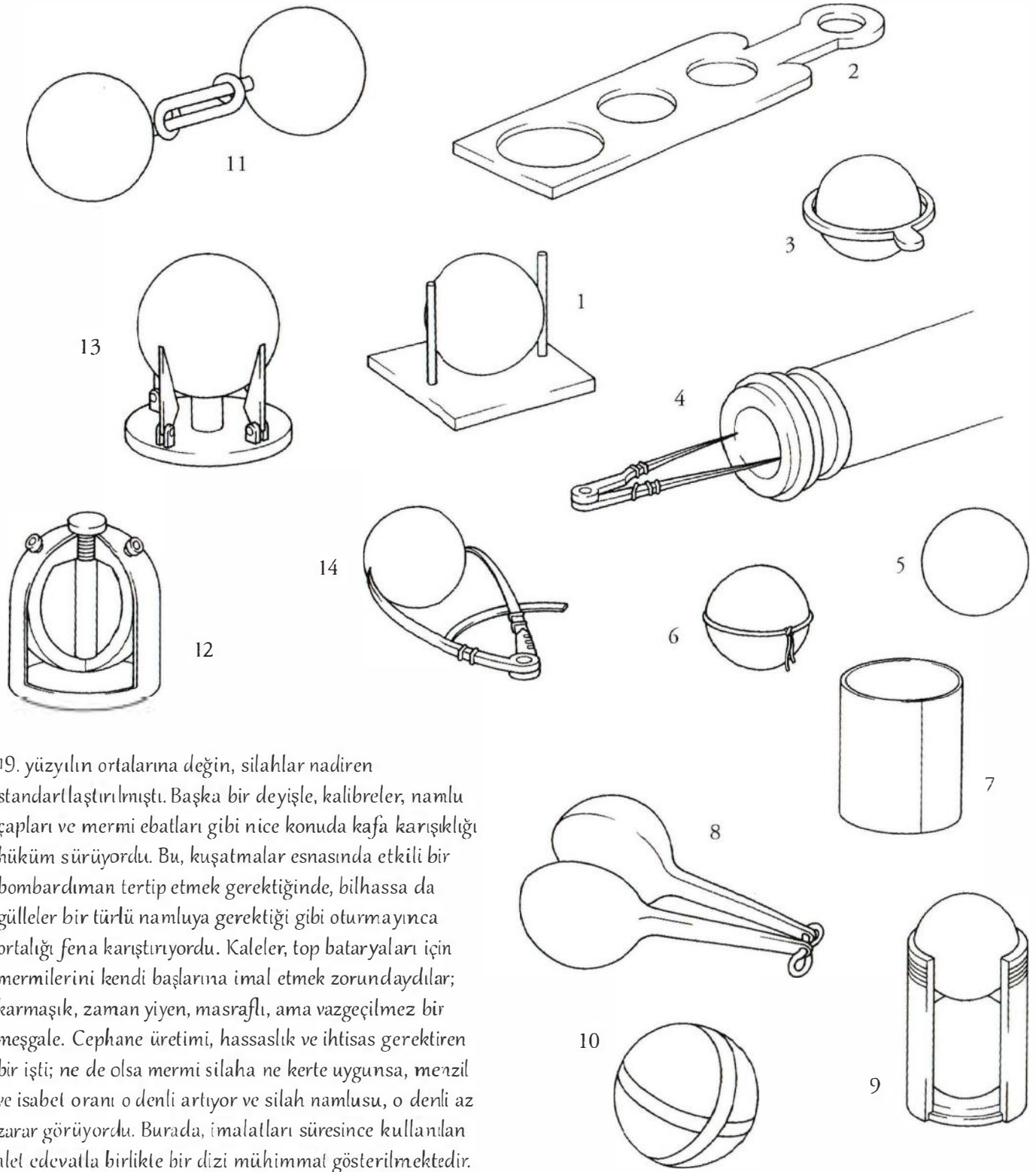
söylenemezdi: yüz top ve binden fazla tüfekten çıkan saçmalar, güller ve mermiler gökten sağanak gibi yağıyordu. İsveçliler, gene de, duvarların tepesine kancalar fırlatarak tırmanma merdivenleri kurmaya çabaladılar. Bazıları, merdivenleri duvara dayamayı hakikaten başarmıştı; hatta belki de birkaç asker, surların tepesinde soğuk metal veya mermi suretinde kendisini bekleyen tatsız eceline kavuşmuştu. Daha fenası, merdivenlere hiç tırmanmamış olanlar, kale duvarlarının altında ördek sürüleri gibi kalakalmışlardı. Bunlar, birer ikişer değil, kalabalık sürüler halinde, amansız top ve tüfek ateşine kurban gidiyor ve müdafilerin aşağı attıkları humbaraların patlamasıyla parçalara ayrılıyorlardı. Surların altındaki buzun üzerinde, cansız bedenlerden oluşan kanlı tepelikler yükseliyordu.

X. Karl’ın tedbirsiz tezcamlılığı ve Dahlbergh’in hatalı istihbaratı, İsveç taarruzunu büsbütün bir fiyaskoya çevirmişti. İsveçliler, 2000’den fazla askerlerini, yani hücumla kaldırdıkları kuvvetin yarısını kaybetmişlerdi. Danimarkalılar, neredeyse hiç etkilenmemiş gibiydiler: yalnızca 20 ölü ve 100’ü bile bulmayan yaralı. Bu vaka, müdafaa istihkâmlarının bir milleti yıkıma sürüklenmekten kurtarabileceğini ve iyi tahkim edilmiş ve azimle savunulan bir şehre palas pandıras saldırıya geçmenin akıl işi olmadığını kanıtlıyordu.

X. Karl, hatalarından ders çıkarma vaktini bulamadan vefat etti. Hâlbuki acemi casus Dahlbergh, nerede yanlış yaptığını anlamıştı. Baltık devletlerinin yöneticiliğine getirildiğinde, 1710–11 Rus istilasına karşı bölgeyi korumak amacıyla geniş bir istihkâmlar ağı kurmak için büyük gayret sarf etti.

Fredriksten (1718): Norveç’i Kurtaran Kuşatma İsveçlilerin cengâver kralı XII. Karl (Demirbaş), 1716’da Norveç’i istila etmek için kâğıdı kalemi eline aldığı anda, Büyük Kuzey Savaşı on altıncı uzun yılını devirmek üzereydi. Bu ülke, İsveç kralının nazarında, Danimarka ve Rusya’yla hesabını görmeden evvel Britanya’ya girip I. George’un yerine James Stuart’a taç giydirme planları içinde bir sıçrama taşından ibaretti.

Karl’ın 1716’daki planı, üç kola bölünmüş 7700 kişilik mütevazı bir orduyla Norveç’e bir yıldırım taarruzu düzenlemektir. İsveçliler, güler yüz ve

19. yüzyılın ortalarına değin, silahlar nadiren standartlaştırılmıştı. Başka bir deyişle, kalibreler, namlu çapları ve mermi ebatları gibi nice konuda kafa karışıklığı hüküm sürüyordu. Bu, kuşatmalar esnasında etkili bir bombardıman tertip etmek gerektiğinde, bilhassa da güller bir türlü namluya gerektiği gibi oturmayınca ortalığı fena karıştırıyordu. Kaleler, top bataryaları için mermilerini kendi başlarına imal etmek zorundaydılar; karmaşık, zaman yiyen, masraflı, ama vazgeçilmez bir meşgale. Cephane üretimi, hassaslık ve ihtisas gerektiren bir işti; ne de olsa mermi silaha ne kerte uygunsa, menzil ve isabet oranı o denli artıyor ve silah namlusu, o denli az zarar görüyordu. Burada, imalatları süresince kullanılan alet edevatla birlikte bir dizi mühimmat gösterilmektedir.

1. Tek kalibrelik pergelli ölçme aleti
2. Mermi teftişi için dört kalibrelik ölçme levhası
3. Kelepçeli ölçme aleti
4. Namlu ağzını ölçen pergel
5. Adi som demir gülle
6. Kalibre ölçmek için düğümlü sicim
7. Hurda ve döküntüler için sac levha
8. Atıştan sonra açılan iki yarım küre

9. Ahşap kutuda güller (namluyu korumak için)
10. Demir kasnaklarla sağlamlaştırılmış taş gülle
11. Makas gülle (palankete)
12. Humbara (kaçış esnasında fitili ateşlenip bırakılmak için)
13. Atıştan sonra açılan bıçaklı mermi
14. Kalibre ölçen pergel

elden müdafaa setleri kurmakta hüner kazanmışlardı. Karl yılmadı ve askerlerini Oslo fiyortunun buzları üzerinden yürüterek düşmanın arkasına sarkmanın bir yolunu buldu. İsveç ordusu, 21 Mart'ta, tahliye edilmiş Norveç başkentine ulaştı.

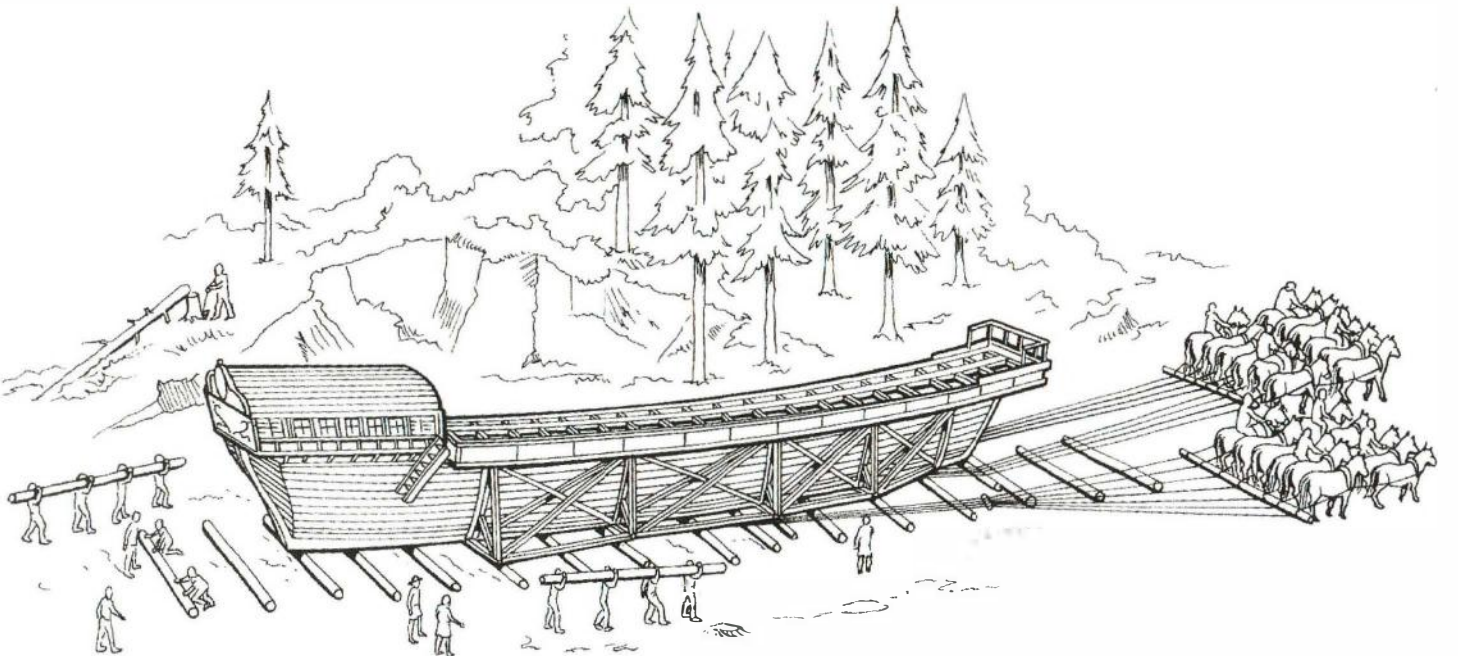
Kuzeyin Aslanı'nın geldiğini duyan kent ahali-si, pılını pırtısını toplayıp batıya doğru kaçmıştı. Bununla beraber 3000 düzenli askerden oluşan Christiania garnizonu, erzak ve mühimmattan yana tam bir bolluk içinde, Danimarka hizmetindeki kuvvetli bir Alman subayı olan Albay Jørgen von Klenow komutasında görev başındaydı. Norveç istihkâmları, İsveç istilasının başını ziyadesiyle ağrıtacak gibiydi. Karl, 22 Mart'ta Christiania'ya girmişti; ama şehir sokakları, kale toplarına dik bir açıyla bakacak surette düzenlenmişti. Kaledekiler, doğrudan sokaklara ve bu arada kafasını gizlendiği yerden çıkarma aptallığını gösteren İsveçlilere ateş edebilecek konumdaydılar. İsveçliler, kaldırım taşlarını, binalardan söküp aldıklarını ve ellerine geçen her cinsten eşyayı üst üste yığarak veya siperler kazarak kendilerini korumaya çalışıyorlardı. Diğer hisarlara düzenlenen saldırılar da, büyük kayıplarla geri püskürtülmüştü. Karl umudunu yitirmese de, subayların yüzü asılmıştı ve 1709'da Poltava'daki feci hezimetten bu yana İsveç ordusunun yakasını bırakmayan bozgunculuk havası, şimdi hepten gün yüzüne çıkıyordu. İsveç subayları, haddinden fazla uzun ikmal yollarının kesilip aç kalma ihtimallerinin doğmasından endişe ediyorlardı. Karl, güneye ilerleyip Temmuz'da Frederikshald

(günümüzde Halden) şehrini ele geçirdi. Ne var ki, ne iç hisar Frederiksten, ne de kentin iç müdafaa surları zapt edilebildi; eli silahlı kent ahali-si bu noktaları azimle savunmaya kararlıydı.

Karl, 1718'de Norveç'i yeniden istilaya kalkıştığında, zihnindekiler bambaşka bir hal almıştı. Norveçliler, İsveçli komşularını kurtarıcı olarak yüceltme faziletini gösteremiyorlarsa, askerî kaba kuvvetin tadına bakmanın nasıl bir şey olduğunu acıyla öğreneceklerdi. 1716'da yaşananları aklından çıkarmayan Kral, işe Frederiksten'i alarak başlama niyetindeydi. Burası, Norveç'in en güçlü kalesiydi ve İsveç ordusuyla anavatan arasında uzanan ikmal hatları ve erzak yollarının tam üstüne kurulmuştu.

Bu planın ilk adımı, Iddefjord'a sokulacak bir kadirga filosu vasıtasıyla Sponviken hisarını ele geçirmek ve Halden'i karadan olduğu gibi fiyort tarafından da top ateşine maruz bırakmaktı. Filo, Fredrikstad'ın top bataryalarına fazlaca sokulmaktan çekinmeli ve sahil boyunca bir aşağı bir yukarı devriye gezen Tordenskjold donanmasına yakalanmamaya özen göstermeliydi. Karl, kadirga ve top gemilerini, Kuzey Denizi ve Iddefjord arasında kalan yarımada

16. YÜZYILDA AKDENİZ'İN kadirgalarla dolu olduğu ne kadar iyi biliniyorsa, bu gemilerin, Büyük Kuzey Savaşı'nda Rusya ve İsveç tarafından kullanılmış oldukları o ölçüde gözden kaçırılır. At ve insan takımları, 1718'de, yağlı kütükler üzerinde bir kadirgayı, Kuzey Denizi sahillerinden Fredrikshald yakınlarında Iddefjord'un karanlık sularına çekiyorlar.

üzerinde, karadan çekerek aşırarak için 800 asker ve 1000 at tahsis etti.

Frederiksten, namıdiğer Frederik'in kayası, Fredrikshald şehrinin üstünde, kocaman granit bir dağın tepesinde, batıda Svinesund sularına bağlanan Iddefjord'un Norveç'e bakan yüzünde kuruluydu. Bu kartal yuvasının üç tarafı, deniz, yalçın uçurumlar ve derin vadilerle korunuyordu; saldırıya açık tek yer, güneydoğu tarafıydı. Gerçi bu yöndeki yaklaşma yolları da, bataklıklar ve üç hisar tarafından kesilmişti.

Karl, bu defa işi sıkı tutuyordu. 40.000 kişilik iyi iâşe edilen büyük bir ordu kurmuş; bu ordunun refakatine, engin bir kuşatma tecrübesine sahip profesyonel bir istihkâm subayının yönettiği, tam teçhizatlı bir kuşatma kıtası vermişti. Fransız istihkâm subayı Phillippe Maigret, Vauban tarafından eğitilmişti ve şimdi, kuzeyin bu yaban ellerinde, şanlı şöhretli öğretmeninin ustalık kokan sistemine göre bir kuşatma tertip etmeye hazırlanıyordu. Fredriksten, hiç boşluk bırakmamacasına çepeçevre sarılacak ve dış dünyayla olan bütün irtibatı koparılacaktı. Kaleyi merkez alan tam daireler elde edebilmek için, iç içe geçen paralel metrisler kazılacaktı. Kaleyi sıkıştırmak için açılacak *approches* (sıçan yolları), düşman topçusunun ateş açıları gözetilerek düzenlenecekti. Bundan sonra devreye sokulacak ağır kuşatma havanları ve topları, kale duvarlarında gedikler açacaklardı. Maigret, İsveçlilere, yalnızlıktan bunalan, dış dünyadan haber alamayan ve gitgide erzak eksikliği hissetmeye başlayan garnizonun her geçen gün iradesini biraz daha kaybedeceğini müjdeliyordu. İşler bu noktaya geldikten sonra, İsveçliler kaleye doğrudan hücum edebilirlerdi.

İsveç hazırlıkları öyle kılı kırk yararcasına ilerliyordu ki, Norveç istilasının başlaması Ekim sonlarını buldu. Karl, herkesten evvel 900 süvarinin başında gelerek Norveç nakliye filosunu Iddefjord'a hapsedti. Gene de, kuşatma topçusunun yerini alması için, 20 Kasım'ı beklemek gerekecekti. İsveç kralı, Fredriksten'in Norveçli komutanı Albay Landsberg'in, kalede 1400 adamdan ibaret ufak bir garnizonun başında mahsur kaldığını itiraf ettiği günlerde, Güney Norveç'te 35.000 kişilik bir kuvvet bulunduruyordu. Karl, düşmanı avucunda hissetmenin cazibesine karşı koyamadı ve 27 Kasım günü, şahsen yönettiği pervasız bir hücumla kale dışında kalan Gyldenløve Hisarı'nı zapt etti.

İsveçliler, Fredriksten'e yaklaşabilmek için, insanı canından bezdiren siper kazma işleriyle uğraşıyorlardı. Kale civarındaki kayalık arazi, zaten güç bela ilerleyen bu işlemi, iyice zor ve can sıkıcı bir hale sokmuştu. İsveç askerleri, ana hisardan ve hâlâ ele geçirilememiş iki dış istihkâmdan açılan yıldırı ateşin altında çalışıyorlardı. 30 Kasım'a gelindiğinde, ilk metris hattı tamamlanmış; ilk sıçan yolu kazılmıştı. Karl, Maigret'yi ikinci hattı elinden geldiğince çabuk bitirmesi için sıkıştırıyordu. Ne de olsa Maigret, sabırsız Krala, kalenin en fazla sekiz gün içinde düşeceğini temin etmişti. Zaten kale komutanı Landsberg de, Fredriksten'in bir haftadan fazla dayanamayacağını itiraf ediyordu.

İsveçliler, yumuşak toprağa kazmak zorunda kaldıkları metrislerini, her gün 600 demet çalı çırpı ve 3000 çuvala takviye ediyorlardı. İkinci metris hattı tamamlanıp siperlerle sağlamlaştırılıp sağlamlaştırılmaz, Maigret'nin 18 ağır parçadan oluşan kuşatma topçusu (altı 16 kg.'lık, altı 34 kg.'lık havan topları), surları bombalamaya başlayıp gedik açacaktı. Landsberg, kale duvarı temellerinin kayalık zemine adamakıllı oturmadığını, surların ilk İsveç gülleleriyle birlikte derhal paramparça olacaklarını gayet iyi biliyordu.

Norveçliler açısından ne kutlu ki, 30 Kasım akşamı, Karl her zamanki gibi cephenin en önünde sıçan yolundayken, başına isabet eden güya serseri bir kurşunla kimse ne olduğunu anlayamadan ölüverdi. İsveç subayları, bir an bile düşünmeden geri çekilme emrini verdiklerinde, imparatorluk hayalleri suya düşmüştü. Bugün, Karl'ı öldüren merminin, büyük ihtimalle, ileride I. Fredrik namıyla İsveç tahtına oturan, Kralın hırslı ve merhametsiz kayınbiraderi Hessen prensi Friedrich tarafından kiralanan bir suikastçının silahından çıktığına inanılmaktadır.

İstihkâmın Ustaları: Vauban ve Coehoorn

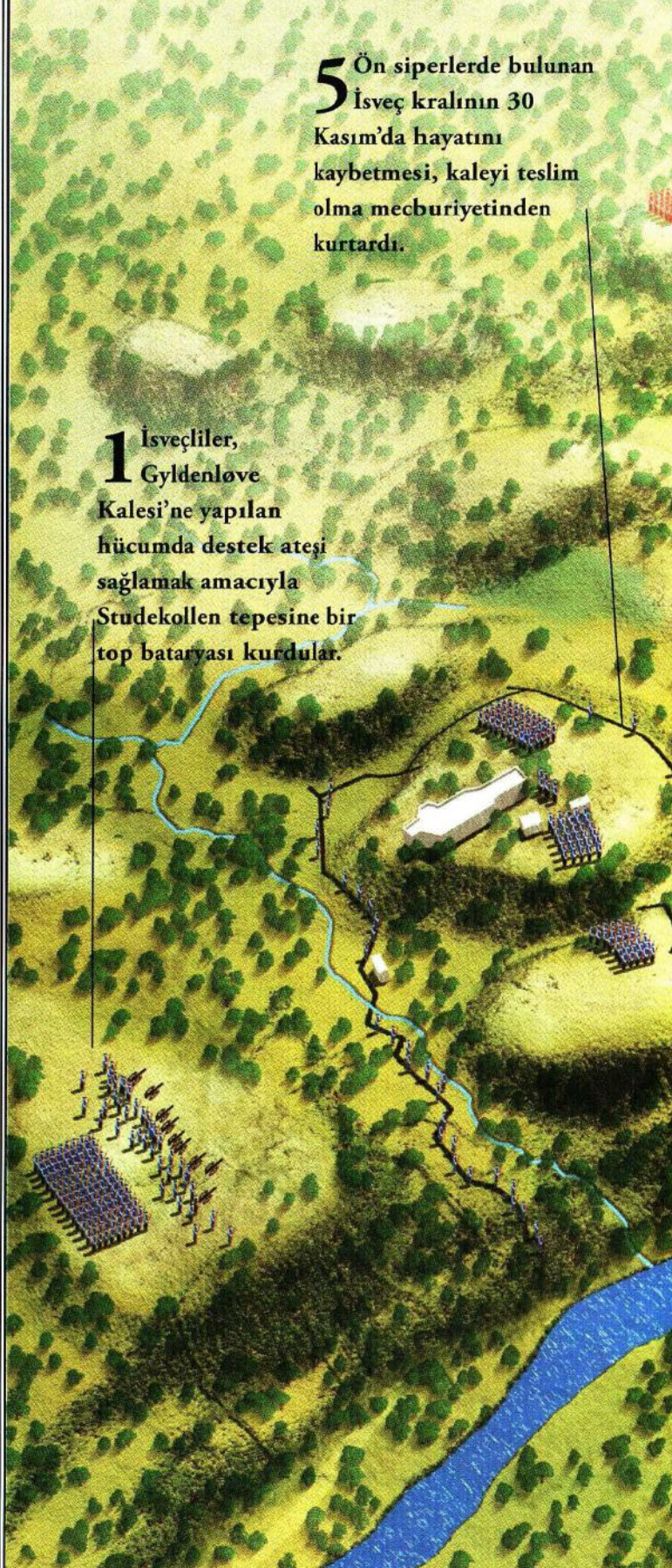
Fransızlar, 17. yüzyılın başlarında, her zaman istenilen seviyede uygulamaya koyamasalar da, Felemenk ve İspanyol tahkimat usullerini, topçuluk ve kuşatma yöntemlerini benimsemişlerdi. Fransızlara sorulursa, Felemenklilerin çifte kuşatma çemberleri için koca bir ordunun sırf bu işe seferber edilmesi lazımdı. Bu durumda bile, esas istihkâma yaklaşma yolu, dar ve korumadan yoksun kalıyor ve kuşatmacıların kayıplarını fazlasıyla artırıyordu. Fransızlar, Osmanlı

1718

A map of Scandinavia and surrounding regions. The labels are: NORVEÇ (Norway), İSVEÇ (Sweden), DANİMARKA (Denmark), and LEHİSTAN (Poland). Fredriksten is marked with a cross (+) in Sweden, and Stockholm is marked with a dot (•) in Sweden.

5 Ön siperlerde bulunan İsveç kralının 30 Kasım'da hayatını kaybetmesi, kaleyi teslim olma mecburiyetinden kurtardı.

1 İsveçliler, Gyldenløve Kalesi'ne yapılan hücumda destek ateşi sağlamak amacıyla Studekollen tepesine bir top bataryası kurdular.

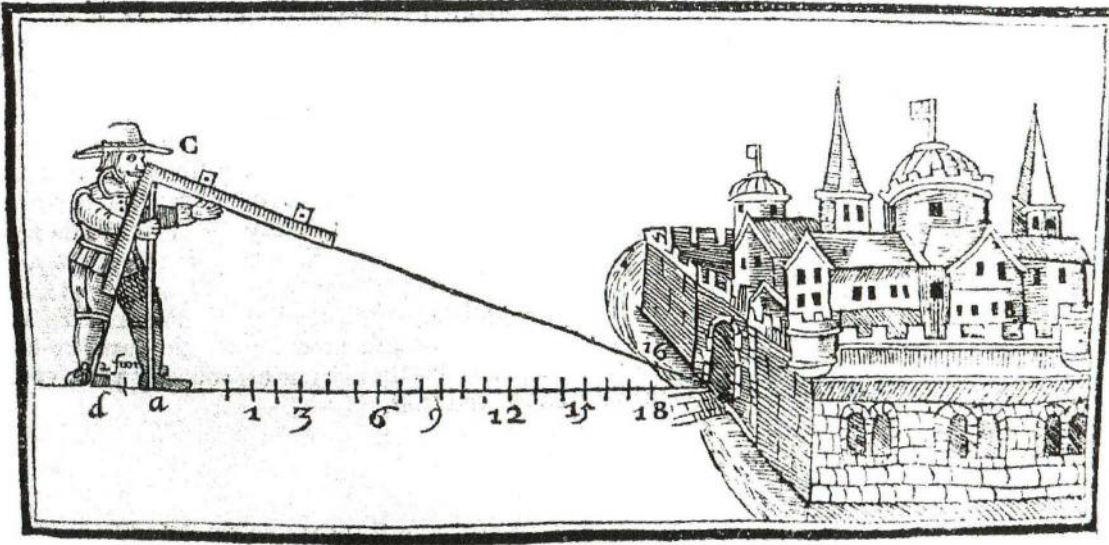

4 Bu arada diğer iki haricî hisar, Overbjerget ve Mellemberget, Norveçlilerin elinde olmasına rağmen, uzaklık ve top yetersizliği yüzünden Fredriksten garnizonuna destek ateşi sağlayamıyordu.

3 İsveçliler, Gyldenløve altında ilk paralel metrisleri kazıp, ağır kuşatma toplarını yerleştirecekleri ikinci bir hat kazmanın hazırlıklarına başladılar.

2 Düzenli kuşatmaların sabır isteyen doğasından hazzetmeyen İsveçliler, 24 Kasım'da, Gyldenløve'ye hücum edip ele geçirdiler.

KUŞATMA ORDUSUNDA hizmet eden bir mühendis. ne olduğu belirsiz bir cihazla, durduğu noktayla kenti saran hendek arasındaki mesafeyi ölçerken. Mevcut alet edevatın iptidailiğine rağmen, kuşatma hatları, tüneller ve metrislerin ölçümlerindeki isabet oranı takdire şayandı.

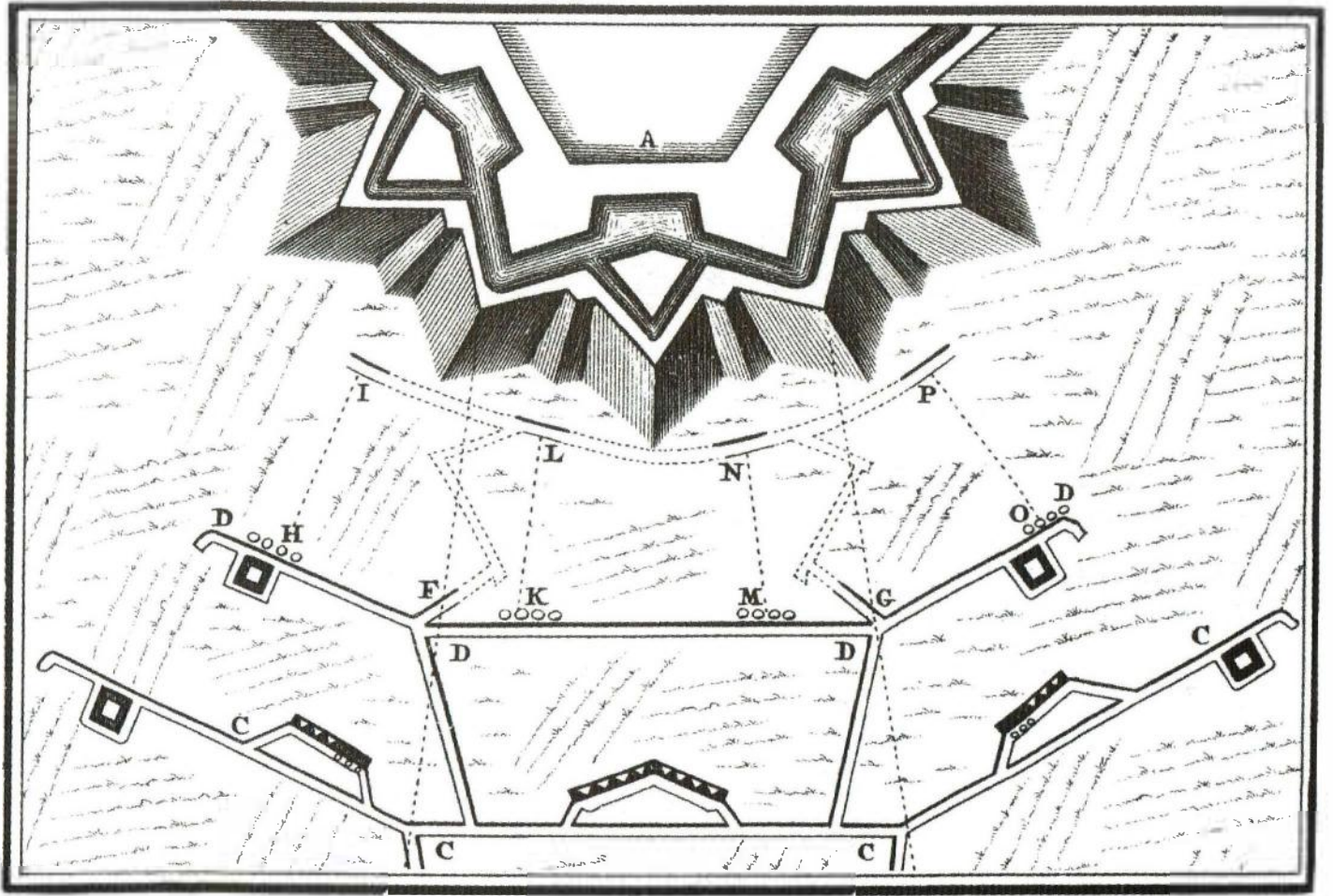
tarzı paralel metrisleri kayda değer bulmuşlardı; ama Mareşal du Pléssis gibi kılı kırk yaran Fransız komutanları, paralel metrislerin kuşatma topçusunu yerleştirmek için kullanılmasını teklif ediyorlardı. Bu, hücum kıtalarına kol kanat germeyi kolaylaştıracağı gibi, topçu bölüklerini müdafaa yapılarının daha yakınına taşıyacaktı. Bu anlayış, 17. yüzyılın ikinci yarısında Vauban tarafından yepyeni bir çehre kazandırılacak Fransız kuşatma ordularının gelişini müjdeliyordu.

Sébastien le Prestre de Vauban (1633–1707), 17. yüzyılın ortasında çiçeği burnunda bir topçu subayıydı. Genç subay, Fransız ordusu da dâhil çağının bütün ordularının, kaçınılmaz biçimde, kuşatmalar esnasında kargaşa ve keşmekeşe düşmesini, işinin ehli mühendislerin ve gerçek bir istihkâm sınıfının olmayışına bağlıyordu. Vauban'ın gençliğinde, Fransız ordusunda meslekten bir mühendise rastlamak için epeyce talihli olmak lazımdı. Keza istihkâm neferleri, henüz askerî teşkilatın kalıcı bir parçası kabul edilmiyorlardı. Pléssis, Condé ve Turenne gibi, kendilerine sorulsa, on parmaklarında on marifet Fransız komutanları, kuşatmaları tek başlarına, herhangi bir uzman tavsiyesi almadan ve profesyonel mühendisler istihdam etmeye gerek görmeden tertip edegelmişlerdi. İstihkâmdan sorumlu asker ve subayları, en nihayetinde, Fransız ordusunun vazgeçilmez bir unsuru haline getirecek şekilde, sanatında mahir ve kendinden emin, son derece profesyonel bir sınıfa dönüştüren kişi Vauban oldu. Vauban – gelmiş geçmiş en şöhretli istihkâm ustası –, 1633'te, fakir bir Burgonya soylu ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. 1678'de, Fransız kale ve istihkâmları *commissaire général* oldu; 1688'de

korgeneralliğe terfi etti ve 1703'te mareşallik rütbesini aldı. Dört sene sonra, epeyce geçkin bir yaşta, yetmiş sekizinde vefat etti. Bu uzun ömre, inşasında bizzat çalıştığı veya projesini çizdiği 160 kadar kale, 48 kale kuşatması ve sekiz şanlı yara sıgdırmıştı. Çağdaşları, onu ya Paris'teki ofisinde harita, proje ve planların üzerine eğilmiş kafa patlatırken, ya da her zamanki teftiş gezilerinden birine çıkmış bir iş delisi olarak hatırlıyorlardı. Manş Denizi'nden İsviçre hududuna uzayan meşhur istihkâm şebekesi, namıdiğer *frontière de fer*, Vauban'ın emsalsiz şaheseriydi. Vauban, müsait bulduğu her yerde, çift kat müdafaa hatları inşa etmişti.

1709–1711'de, İspanyol Veraset Savaşı'nın tam bir facia halini aldığı yıllarda bile, bu çifte istihkâmlar sapasağlam ayakta kalmışlardı. Aynı kale ve hisarlar, 1790'larda, can çekişen Fransız cumhuriyetini düşman istilasından kurtardı ve 1870–71 gibi geç bir tarihte, Prusya topçusunun bombardımanından alınının aklıyla çıktı.

Gelgelelim, Vauban, tahkimat sanatındaki eşsiz maharetine rağmen, herhalde kale inşa etmekten ziyade bunları zapt veya tahrip etmesiyle tanınır. Metodolojik ve mantık ilkelerine dayanan rasyonel *siège en forme* ortaya attığında, kuşatma harekâtlarında siperlerin, top bataryalarının ve binbir türden farklı yapının kafa karıştırıcı, dolambaçlı karmaşası hüküm sürüyordu. Oysaki Vauban sisteminde tek bir merkezî plan esastı. Kuşatmacılar, ilk paralel adı verilen, teslim almayı arzuladıkları duvara paralel ilerleyen bir metris kazacaklardı. Bu işlemin ardından, düşman topçusunun uzun ve açık bir metris boyunca *en enfilade* (kanattan) yapacağı atışlara maruz kalmamak için, surlara doğru zikzaklar çizerek ilerleyen bir *approche* (sıçan

yolu) açılacaktı. Ne de olsa, kenarı boylu boyunca düşmana bakan dümdüz bir çizgide, marifetli bir topçunun tek bir isabetli atışı bile bol kanlı bir zarar anlamına gelebilirdi. İlk paralelle kale duvarları arasında kalan yolun yarısında, ikinci bir paralel kazılarak toprak yaklaştırılacaktı. Bunun ardından, ilk başta olduğu gibi, yine bir *approche* kazımına girişilecekti. Nihayet üçüncü ve sonuncu paralel metrislerin kazılmasıyla, arada yükselen duvarlara takılmadan ateş açabilen havan topları, öyle ya da böyle, kenti teslim olmaya ikna edecek cehennemî bir bombardımana başlayacaklardı. Duvarlarda bir gedik açıp, ister istemez, birçok müdafinin ölümü ve şehrin yağmalanmasıyla bitecek bir hücum tertip etmekten, mümkün mertebe uzak durulması gerektiği düşünülüyordu. Hakikaten de Vauban sistemi çoğu vakit işe yarıyor; kuşatmacılar, gedikleri hedef alan hücumlarla uğraşmak zorunda kalmıyorlardı.

Vauban, kadim devir simyacılarını andırırçasına, kaleleri zapt ederken kuşatmacıların kıymetli kanını esirgemeye ve büyük can kayıplarını engellemeye yarayan, göz alıcı ve hassas bir sistem yaratmıştı. Bu, teslim bayrağını vakitlice çekme faziletini sergileyebilen müdafiler için de geçerliydi. Ne

VAUBAN'IN KUŞATMALARIN DOĞASINI TETKİK EDEN çalışma kitabından bir çizim. Kitap, meyilli yollarla birbirine bağlanan paralel metrislere dayanan tematik ve basitleştirilmiş bir sistemi savunur. Kuşatmacılar, zikzak biçimli metrisler kazarak kent duvarlarına yaklaşırlar.

var ki, bu yeni tekniklerin Fransa'nın düşmanları tarafından taklit edilmesi uzun sürmedi. Dahası, Vauban ne yapıp ettiyse, Fransız topçusunu kuşatma çarkının sorunsuzca işleyen bir dişlisine çevirmeyi başaramamıştı. Üstüne üstlük, Vauban'ın lağımcılık faaliyetlerine mesafeli duruşu, 18. yüzyılın ortalarında Bédidor'un kompresörlü lağımları icat etmesine kadar Fransızları bu sahada geri bırakmıştı. Daha önemlisi, Vauban asla kuşatma altındaki bir kalenin başında bulunmamıştı; tabyaları bulabildiği kadar çok topla doldurmak dışında, bir kalenin nasıl müdafaa edilebileceğine dair hiçbir yeni fikri yoktu. Vauban sistemi, sonunda kendi mucitlerini yiyen bir canavara dönüşmüştü.

Felemenkli meslektaş ve rakibi Menno van Coehoorn (1641-1704), Vauban'a kıyasla çok daha belirsiz bir kişiliktir. Coehoorn, 1692'de Namur'u Fransızlara karşı savundu ve 1695 Eylül'ünde aynı kenti Fransızlardan geri aldı. İngiliz kralı III. William

ve Birleşik Eyaletler idaresi tarafından istihkâm generali rütbesiyle ödüllendirildiğinde, Breda, Grave, Zwolle ve Groningen kent istihkâmalarını modernleştirmeye koyuldu. Her halükarda, en büyük yapıtı Bergen-op-Zoom olarak kaldı. Coehoorn, 70 subaydan oluşan bir Felemenk istihkâm sınıfının temellerini attı ve sonradan kendi ismiyle anılacak, iki adam tarafından rahatça çekilip metrislere yerleştirilebilen hafif ve seyyar bir kuşatma havanı icat etti. Felemenkli ustanın eserleri, aynen Vauban'ınkiler gibi, zamana meydan okuyup uzun süre ayakta kalacaktı.

Vauban'ın Altın Çağı: Güneş Kralın Savaşları

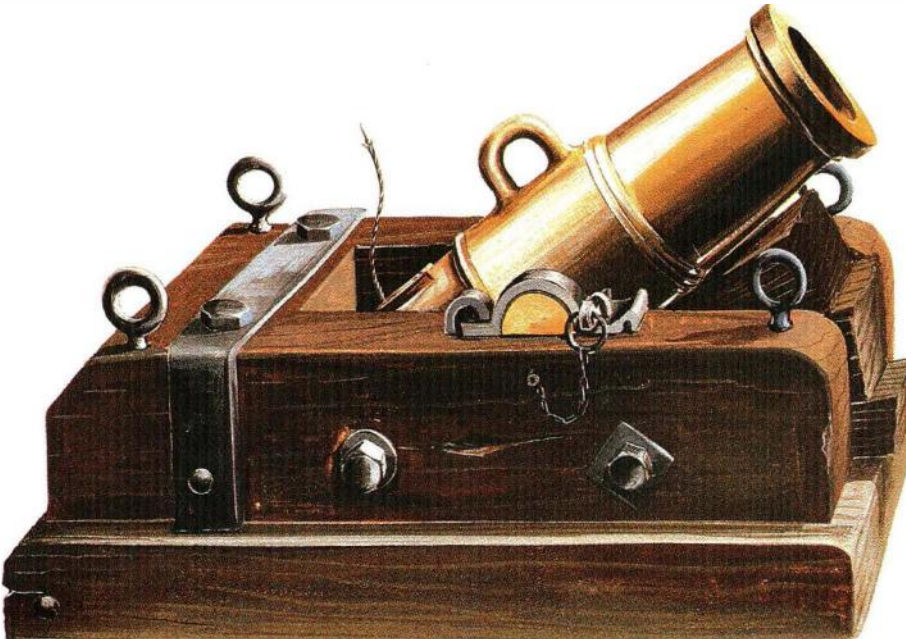
XIV. Louis, 1661'de fiilen Fransız tahtına oturduğunda, Kral olarak başlıca vazifesinin ordusunun başkomutanlığını üstlenmek olduğuna inanıyordu. Hayatının son demlerinde, kendisinden sonra Fransız tahtına geçecek haleflerini, savaşı kendisinin sevdiği kadar sevmemeleri için uyarmıştı. Güneş kralın sevdası savaşa, gözdesi tartışmasız olarak kuşatmalardır; çünkü kuşatma, muntazam ve tertipli bir işti ve Vauban'ın önderliğinde, öyle ya da böyle, zaferin size ait olacağından emin olabiliydiniz.

XIV. Louis, 1673'te, Felemenklilerin elindeki Maastricht'i kuşatma altına aldığında Vauban'ın yanı başındaydı. Vauban, kazdırdığı geniş ve ferah metrisler içine, tüfekçiler için, kent duvarlarını savunanları sürekli bir ateşle bunaltabilecekleri ve kaleden çıkmaya yeltenen düşman kuvvetlerini geniş bir cepheden karşılayabilecekleri müstahkem ateş platformları kurdurdu. Topları yerleştirmek için paralelleri kazdırıp, fazlaca kayıp vermemek

maksadıyla zikzak biçimli sıçan yolları açtırdı. Vauban, topçu kuvvetlerini kalenin zayıf noktalarından birinin, bir kent kapısının karşısında topladı. Maastricht, Temmuz'un ilk günü teslim olmayı kabul etti. Vauban'ın devletine bıraktığı en büyük miras, İspanyol Veraset Savaşı'nda, Fransa'yı o güne değin emsali görülmemiş bir müdafaa hattıyla donatan *frontière de ferdi*. Gerçi Vauban, kabına sığamayan savaşçı hükümdarına, bu savunma hattının Fransa'ya çok pahalıya mal olduğunu söylemeden edememişti. Burada hizmet veren bir dolu asker, Fransız sahra ordusunda çok daha faal rollere soyunabilecekleri halde, durağan garnizon işlerine bağlanmışlardı. Dahası, bu kalelere harcanan yüklü meblağlar, Kraliyet hazinesinin içini boşalttığı gibi, sefer ordularına tahsis edilmesi gereken paradan da çalışıyordu.

Vauban Öğretisi İş Başında: Yedi Yıl Savaşı ve Kuzey Amerika

Yedi Yıl Savaşı, Vauban'ın vaaz ettiği kuşatma yöntemlerinin Avrupa dışında da kullanılabileceğini göstermişti. Nitekim bu harbin en ilgi çekici kuşatmalarından bazıları, Fransız ve İngilizlerin Kuzey Amerika topraklarında yürüttükleri mücadele esnasında gerçekleşti. Aslına bakılırsa, kozlar, tartışmasız surette, güçlü bir donanmaya ve düzenli birliklerini desteklemek üzere kolonilerinden toplanmış kalabalık milis kuvvetlere sahip İngiltere'nin elindeydi. Şayet savaşların kaderini, tek başına, sayısal üstünlük ve kaynak bolluğu tayin etseydi, Fransızların ezeli düşmanları karşısında hiçbir şansı olmamalıydı. İngilizlerin savaşın başındaki acemice hamleleri bir

MUCİDİ FELEMENKLİ İSTİHKÂM uzmanı Menno van Coehoorn'un adını taşıyan ve bizzat onun elinden çıkmış bu hafif havan topu, kuşatmalar esnasında piyadelere yardımcı olacak, hareketli bir destek silahı olarak tasarlanmıştı. 143 mm.'lik kalibresi ve yaklaşık 1 km.'yi bulan menziline karşın, "sadece" 74 kg ağırlığındaydı. Silahın 457 mm.'lik namlusu, 20 ilâ 70 derece arasında herhangi bir açığa nişan alabiliyordu.

kenara bırakılırsa, Fransızların tüm olumsuzluklara meydan okurcasına direnebilmelerinin ana sebebi, Kanada'ya giden yolların tamamını hasmına kapayan, aşılmaz Fransız istihkâmlarının varlığıydı.

Kuzey Amerika'daki Fransız kuvvetlerinin başkomutanı Montcalm markizi, elini taşın altına sokarak, 1757 Mart'ında, kendilerinden katbekat güçlü İngilizlerin William Henry Kalesi'ne karşı bir akıncı kıtası yolladı. Fransızlar, Lake George'da bekleyen ufak filoyu ateşe vererek kalenin dış dünyayla olan irtibatını sakatladılar ve daha büyük bir kuvvetle gölün öte yakasından gelmeye başladılar. Montcalm, 3 Ağustos'ta, İngiliz garnizonunun çaresiz bakışları altında elini kolunu sallayarak kale yakınlarına geldi. Fransız komutan, aynı gün, kalenin batı tarafında bir topçu bataryası kurdurdu ve klasik Vauban tarzında, yani kademe kademe kale etrafındaki çemberi daraltmak için, vakit kaybetmeden paralel metrisler ve sıçan yolları kazdırmaya başladı. Fransız topları, üç gün sonra metrislerden ateşe başlamışlardı; ertesi gün ise, havan topları gümbürdemeye başladı. Havan ateşi, aynı şekilde karşılık verme imkânı olmayan İngilizlerin kale içindeki binalarını yerle bir ediyor; kale duvarları, gaddar Fransız gülleleri altında ezilip ufalanıyordu. Hiç umut yoktu. Kale kumandanı Albay Munro, 9 Ağustos'ta teslim olmayı kabul etti.

QUEBEC'TEKİ MUHAREBEYE DAİR döneme ait bir resim, göz alıcı kırmızı üniformaları içindeki İngiliz askerlerini, sahte bir sükunete bürünmüş St. Lawrence Nehri'ni kayıklarla aşarken tasvir ediyor. Karaya ayak basar basmaz kuzey sahilinin sarp yamaçlarına tırmanmaya başlayan muhاریpler, çatışmalara katılmak için Abraham düzlüklerine geçiyorlar.

Ertesi sene İngilizler, Fransızların elinden tattıkları yüz kızartıcı yenilginin intikamını alma arzusuyla yanıp tutuşuyorlardı. Muzır askerleri tarafından "Nine" lakabı takılan General James Abercromby, 12.000 kişilik bir ordu ve koca bir kuşatma kıtasıyla, Carillon (Ticonderoga) Kalesi'ne saldırmak için Lake George'un öte yakasına geçti. Abercromby, en doğrusu, kalenin bir mil güneybatısında kalan Rattlesnake tepesini ele geçirmiş ve buraya yerleştirdiği kuşatma topçusuyla (16 top, 11 büyük ve 13 küçük kalibreli havan) kalenin zayıf duvarlarını paramparça edene kadar dövmüş olmalıydı.

Ne var ki, Abercromby, telaşlı bir tereddüte kapılıp Montcalm'a kale savunmasını güçlendiren bir *abattis* hattı inşa etmesi için zaman tanımış oldu. Bu müdafaa hattı, tepeleri kum torbalarıyla örtülü ve ön cephesi, kütüklerin ve ucu sivriltilmiş dalların aşılmaz bir set oluşturduğu, yüzlerce metre uzunluğunda kesilmiş ağaçlarla (*arbres abattus*) kaplı dar siperlerden oluşuyordu.

Abercromby, *abattis* hattına doğru yürüttüğü, sıkışık nizamda tertip edilmiş 7000 muhteşem kırmızı ceketliyi, tabiri caizse, düşmana ikram etti. Bunlar, başlarına gelecek olandan habersiz, dal ve kütük yığınının yaklaştıklarında, Fransız topları ve tüfekleri tarafından delik deşik edildiler. İngilizler, daha ne olduğunu anlayamadan 2000 ölü verdiler ve Fransızların alaycı bağırış çağırışları eşliğinde, utanç verici bir şekilde, kendilerini buraya taşıyan filo ya geri çekildiler.

Kıtanın doğusunda, buradakinden bambaşka, akla Vauban'ı daha fazla getiren cinsten bir kuşatma yürütülüyordu. İngilizler, Kuzey Amerika'daki en güçlü Fransız kalesi Louisbourg'u zapt edebilmek için uğraşıyorlardı. General Amherst, 8 Haziran'da, 14.000 adamlık bir ordunun başında Cape Breton Adası'na çıkarma yapmaya başlamış ve kent surlarını genişçe bir kavisin içine hapseden bir metris hattı kazdırmıştı. Louisbourg, iki muazzam tabya (*Le Roi* ve *La Reine*) ve iki yarım tabya (*Dauphin* ve *Princesse*) tarafından savunuluyordu. Kale, içindeki 6000 asker ve denizci ile birlikte düşünüldüğünde, Kuzey Amerika standartlara göre tek kelimeyle devasaydı. Bu kuşatma, İngilizlerin Vauban tekniklerini, hem de en âlâsından kavramış olduklarını tereddüde yer bırakmayacak surette ispatlayacaktı. İngilizler, 8 Haziran'da kazmaya başlamışlar; sadece dört gün içinde, kalenin dış istihkâmlarını Fransızlardan temizlemişler ve bundan bir hafta sonra da, sözü topçularına bırakmışlardı. 3 Temmuz'a gelindiğinde, ölümcül havanlarla dolu İngiliz bataryaları, kentin yalnızca 550 metre uzağındaydı ve müstahkem şehrin ortasına, değdiği her şeyi yakıp yıkan havan mermileri yağdırıyorlardı. *Le Roi* tabyası, İngiliz gemilerinin Fransız filosunun bertaraf edilmiş olmasının rahatlığıyla limana girdiği 24 Temmuz günü, isabetli havan ateşine daha fazla dayanamayıp alevlere teslim oldu. Louisbourg ele geçirilmişti. Kanada'nın kalbine giden yolun kapısı ardına kadar açıldı.

Quebec 1759: Kuzey Amerika'daki Fransızlar İçin Sonun Başlangıcı

Kanada sınırını koruyan müdafaa noktalarının ve Louisbourg'un İngilizlerin eline geçmesi, St. Lawrence'in üzerinden dolanan nehir yolunu, Yeni Fransa'nın bağrına bir istila seferi düzenlemek isteyen İngilizler için çekici hale getirmişti. Quebec seferinin başına getirilen General James Wolfe, İngiliz

hâkimiyetine geçen Louisbourg'un huzur veren güvenliğini ardında bırakıp, 8500 düzenli, muvazzaf askerle St. Lawrence'a yelken açtı. Askerî hayatının en büyük sınavıyla karşı karşıyaydı: Quebec Kalesi'ni zapt etmek.

Anlaşılan o ki, Fransızlar, Yeni Fransa'nın başkenti ve en önde gelen kale kenti olarak Quebec'i seçerken, kendi adlarına, Vauban tarzı askerî mühendislikte bir sanatsal zirve yakalamışlardı. Quebec, emsalsiz bir yerde, birkaç yüz metre yüksekliğindeki kayalık ve dayanıklı bir burnun tepesinde bulunuyor ve üç taraftan, St. Lawrence ve St. Charles ırmaklarıyla korunuyordu.

1693 ve 1711'deki başarısız İngiliz seferlerinin sarhoşluğundan kurtulamayan Fransızlar, bir kez daha, İngiliz gemilerinin St. Lawrence Nehri'nde büyük güçlükler yaşayacağını ve Fransız ateş gemilerinin düşman teknelerini Quebec'e yaklaştırmaktan alıkoymaya yeterli olacağını farz ediyorlardı. Diyelim ki İngilizler, bir yolunu bulup şehre saldırmaya niyetlenseler bile, kuzeyde bir noktadan karaya çıkmaları gerekecekti. Üstelik, hiç şüphe yok ki, bu köprübaşından hareketle, güneye inip St. Charles üzerinden hücumla geçmek gibi aptalca bir hata yapacaklardı. Fransızlara göre, düşman güneyden saldırmaya kalkarsa, ırmağın kuzey yakasını kaplayan dik kayalıkların aşılması yalçınlığına takılıp kalacaklardı. Öte taraftan, İngilizler batı istikametinden yanaşmayı seçerse, iki azametli tabya ve yine iki yarım tabyayla takviye edilmiş, kesintisiz ve uzun şehir duvarları ilerleyişi durduracaktı. Fransızlar, her şıkkı önceden akıl etmiş olmanın huzurunu yaşıyorlardı; ne var ki, Fransızların kendilerine duydukları özgüven, en ılımlı tabiriyle, yersizdi. İtiraf etmeli ki, Quebec'in kara surları, ilk görenlerin gözünü boyayabilecek denli heybetliydi; fakat yine de bu duvarlara duyulan aşırı güvenin içi boştu. Görünüşte kuvvetli duvarlar, birden fazla sorunla boğuşuyordu. Bir kere, 1749'da bitirilen kara duvarları inşa edileli fazla olmamıştı ve surların önünde doğru düzgün bir hendek yoktu. İngiliz mühendisler, Quebec düştükten sonra, düşman meslektaşlarının çıkardığı işin ne kadar da zayıf olduğunu dillerine dolamışlardı. Toprak o denli kayalıktı ki, yeterli genişlik ve derinlikte adamakıllı bir hendek açabilmek için patlayıcı kullanmak şarttı. Oysaki duvarlar çoktan inşa edilmişti; patlayıcılar, pekâlâ surların çatlayıp çökmesine sebep olabilirdi. İngiliz teftişi, olması gerektiği gibi bir hendeğin ve dış istihkâmların, sadece kuzeydeki St. John tabyası

civarında bulunduğunu tespit edecekti. Geri kalan yerler yarım yamalaklı. Buralarda, hendek niyetine kullanılan çukurlar, en fazla 1.5–1.8 metre derinliğindeki daracık oyuklardan ibaretti.

Bu zamana yaraşan modern bir kalenin, düşman topçusunun kent duvarlarına doğrudan nişan almasını veya surlara tırmanılmasını men eden, geniş ve güçlü haricî istihkâmları olması icap ediyordu. Oysaki Quebec'te bunlardan hiçbiri yoktu. Üstelik kent surlarının dertleri, bununla da bitmiyordu. Kalenin üzerine kurulduğu zemin, kuzeyden güneye doğru bir meyille alçalıyordu. Daha kesin ifade etmek gerekirse, diğerinden daha güneyde yer alan tabya, kuzeyde kalan komşu tabyadan daha alçakta kalıyor ve inşa edilmiş sebebiyle alay edercesine, diğer tabyalara ne destek ateşi verebiliyor; ne de onlardan destek ateşi alabiliyordu. Dahası, St. Charles yönüne bakan duvarlar, boylu boyunca düşman ateşine karşı savunmasızdı ve duvarın kuzey ucu, surların dışında kalan yüksek bir tepeliğin insafına terk edilmiş gibiydi. Mimar de Léry'nin, kara surlarına, Abraham ovasına dönük topraklar yerleştirmemesi veya burada mazgallar açtırmamış olması, bu taraftaki müdafaa ile ilgili sorunlara tuz biber ekiyordu. Buradaki duvara bağlı dört tabya, düzlüklerde toplanan düşmana ateş açabilecek şekilde yapılmamıştı. Tabyalarda yer alan 52 top, ancak surlara yönelik bir hücum teşebbüsü olduğu takdirde kullanılabiliyordu. Ne var ki, düşman birlikleri, bir yolunu bulup duvara ulaşmayı beceribildikleri anda, – ne denli zayıf olduğu hatırlanırsa – Quebec'in düşmesi sadece zaman meselesiydi. Nitekim Quebec'i alır almaz, İngilizlerin yaptığı ilk iş, ovaya bakan mazgallar açmak olmuştu.

Fransızlar, bedelini çok ağır ödeyecekleri bir hata daha yaptılar. 1702'de, St. Lawrence'ın öte yakasındaki Point Lévis'de, Quebec'teki Aşağı Kent'in (*Basse-Ville*) karşısına düşecek şekilde, bir ve yahut iki hisar inşa etmeyi planlamışlardı. Şayet bu bölge İngilizlerin eline düşerse, burada kurulacak topçu bataryaları, nehir yukarı seyreden bir İngiliz filosuna koruma sağlayarak Quebec'e güney veya batı istikametinden saldırılmasının önünü açabilir; hatta tek başına bu mevkiden başlatılacak esaslı bir bombardımanla şehir teslim olmaya zorlanabilirdi.

1758 sonbaharında, Montcalm ve baş istihkâm subayı Albay Pontleroy, kendilerine mahsus, yepyeni bir müdafaa planı geliştirdiler. Bu ikisi, Quebec'in müstahkem savunma hatlarına güvenmediklerinden,

duvarların ötesinde, sahra istihkâmlarından yükseltecekleri bir müdafaa hattı boyunca direnişe geçmeyi planlıyorlardı. Bu şahsiyetler, İngiliz filosofunun, Montmorency ve St. Charles nehirlerinin ağızları arasında bir yerde karaya asker çıkartana değin, Beauport havzasında demir atıp beklemek zorunda kalacağını tahmin ediyorlardı. Bu yüzden Montcalm, St. Charles civarında geri çekilme durumunda kullanılacak ikinci bir hat dışında, esas müdafaa hattını Beauport sahilinde kurmaya karar vermişti. Ne var ki bunu yaparken, Quebec'in, Point Lévis ve Abraham düzlüklerindeki iflah olmaz zayıflığını akıllarından çıkarmışlardı. Bunlardan ilki İngilizlerin eline geçerse, İngiliz tekneleri rahatlıkla Quebec'i geçip Beauport hattının yanından kolayca arkaya dolanabilirlerdi. Bir de, Fransızlar böyle bir şeye zerre ihtimal vermeseler de, İngiliz askerleri, kuzey sahilinde göğe neredeyse dimdik yükselen sarp kayalıklara tırmanmayı başarırlarsa, Quebec için hiç umut kalmazdı.

Beauport hattı, 11 Haziran 1759'da, sayısız ufak örneğin yanında üç büyük toprak tabya ve St. Charles Irmağı'nın üzerine kurulan üç köprüyle birlikte tamamlandı. Montcalm, sonradan iddia ettiğinin aksine, istihkâmlar inşa etmek ve bunları askerle donatabilmek için gerekli birliklere pekâlâ sahipti. Fransız komutan, tertip ettiği topyekün seferberlik sayesinde, sayıları Kanadalı milis kuvvetlerle 15.000'ini bulan bir ordu toplayabilmişti. Bununla beraber Montcalm, St. Lawrence Nehri'nin ana yatağının, gemilerin yolunu tıkayabilmek için fazlasıyla geniş olduğunu fark etmişti. Gerçekten de ateş gemileri, 27 Haziran'da, henüz şartlar olgunlaşmadan salıverildiğinde, sonuç tam bir rezalet oldu.

Bununla birlikte İngiliz komuta heyeti, Quebec'in kronik zayıflıklarına dair daha isabetli fikirlere sahipti. Deniz kuvvetleri komutanı Amiral Saunders, Wolfe'a, bir an bile düşünmeden, Point Lévis'ye saldırıp almasını ve tahkim etmesini teklif ediyordu. Bu can alıcı bölge, 29 Haziran'da ele geçirilmiş ve St. Lawrence'ın yukarı kısımlarına giden yol açılmış oldu. Ertesi gün, daha fazla İngiliz birliği karaya çıkarıldı. İngilizler, Point Lévis ellerinde olduğu müddetçe, Quebec'i top ateşi altında tutabilirler ve ırmak kenarında kurulu bataryaları kafaya takmadan, gönülleri nehir yukarı ilerleyebilirlerdi.

İngilizler, nehrin güney kıyıları ellerinde tutuyorlardı. Wolfe, 31 Temmuz'da, 443 askerine mal olan başarısız bir saldırı düzenledi. Ağustos'ta

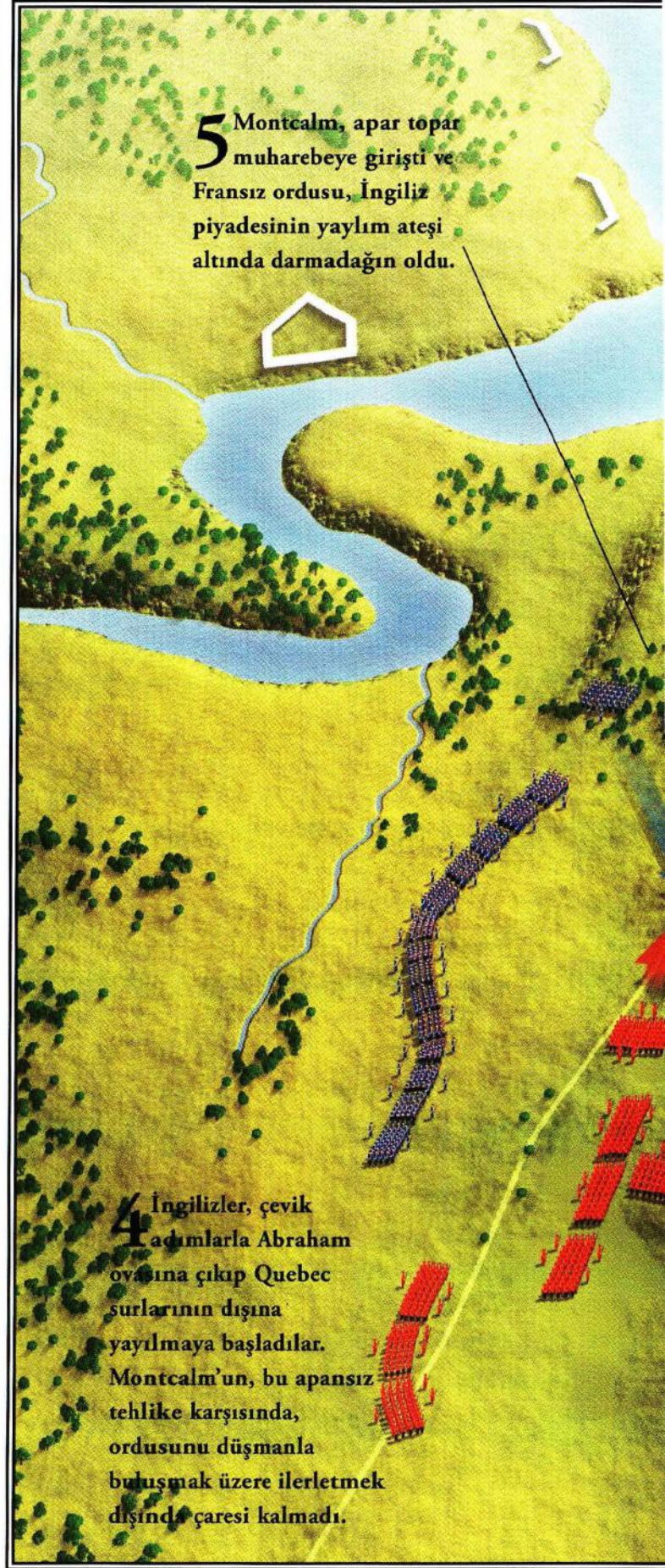
Quebec Kuşatması

1759

Kuzey Amerika'daki Fransız yetkilileri, günün birinde koloni başkentlerini müdafaa etmek mecburiyetinde kalabileceklerini akıllarından bile geçirmemiş olduklarından, düşman manevralarını baştan sona yanlış hesapladılar. Montcalm, müdafaa tedbirlerini, St. Charles Irmağı'nın kuzeyinde yer alan, yere göğe sığdıramadığı Beauport hattında yoğunlaştırdı; fakat Aşağı Kent'in (*Basse-Ville*) karşısında kalan Point St. Lévis'i tahkim etmeyi ihmal etti. İngiliz komutan General Wolfe, bu noktayı ele geçirip bir top bataryası kurdurdu; topların koruması altında İngiliz filosunu harekete geçirdi ve ordusunu Quebec'in üst kısmında, L'Anse de Foulon'da karaya çıkararak Fransız savunmasını etkisiz bıraktı. Wolfe, Fransızları, Abraham ovasında kendi şartlarını dayattığı bir savaşa mahkûm etmişti. Montcalm, daha savunmacı bir tavır sergilemek yerine, birliklerini vaktinden evvel çatışmanın kucağına atarak telafisi olmayan bir hata daha yaptı. Fransızlar, alelacele tertipledikleri hücumda, İngiliz piyadesinin etkili yayılım ateşine kurban gittiler. İngilizler, bu kanlı muharebenin ardından kuşatma hatları inşa etmeye girişeler de, garnizonunu savaş meydanında kaybetmiş olan şehir teslim olmayı seçti.

Quebec, St. Lawrence Nehri'ne giriş çıkışı denetleyen bir nokta olmasının yanı sıra, Fransız kolonisi Kanada'nın tam ortasında yer alıyordu. Şehrin sağlam tahkim edilmiş müdafaaası, burayı ele geçirmek isteyen İngiliz komutan Wolfe ve askerlerinin önünde ciddi bir engeldi.

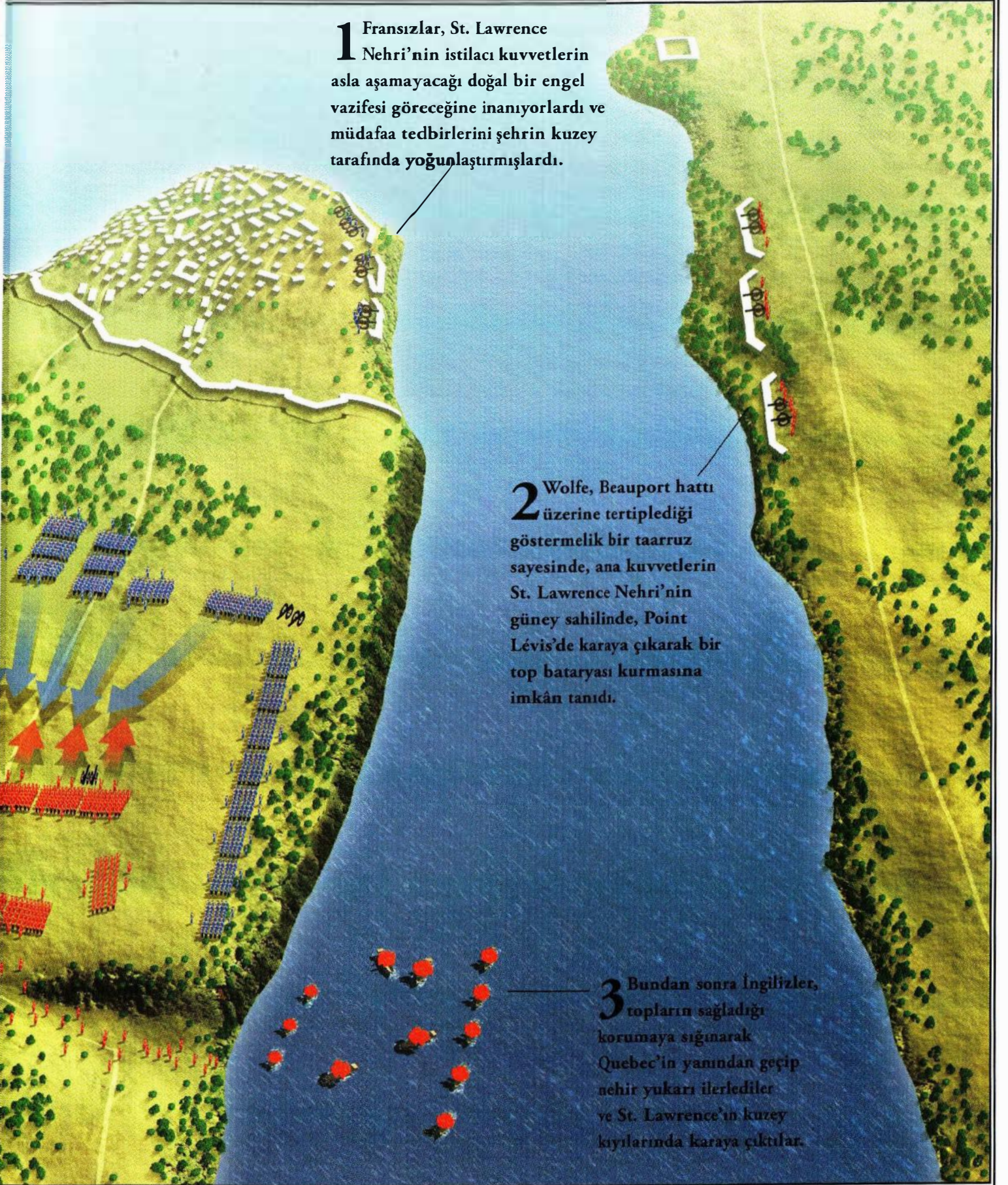
5 Montcalm, apar topar muharebeye girişti ve Fransız ordusu, İngiliz piyadesinin yayılım ateşi altında darmadağın oldu.

4 İngilizler, çevik adımlarla Abraham ovasına çıkıp Quebec surlarının dışına yayılmaya başladılar. Montcalm'un, bu apansız tehlike karşısında, ordusunu düşmanla buluşmak üzere ilerletmek dışında çaresi kalmadı.

1 Fransızlar, St. Lawrence Nehri'nin istilacı kuvvetlerin asla aşamayacağı doğal bir engel vazifesi göreceğine inanıyorlardı ve müdafa tedbirlerini şehrin kuzey tarafında yoğunlaştırmışlardı.

2 Wolfe, Beauport hattı göstermelik bir taarruz sayesinde, ana kuvvetlerin St. Lawrence Nehri'nin güney sahilinde, Point Lévis'de karaya çıkarak bir top bataryası kurmasına imkân tanıdı.

3 Bundan sonra İngilizler, topların sağladığı korumaya sığınarak Quebec'in yanından geçip nehir yukarı ilerlediler ve St. Lawrence'nin kuzey kıyılarında karaya çıktılar.

yolladığı birlikler, insafsız ve merhametsiz bir gayretle, civar bölgelerde bulunan 1400 çiftliğin altını üstüne getirdi. Maksat, Montcalm'ı dışarıya çıkarıp açık arazide muharebe etmeye kıskırtmaktı. Ne var ki Montcalm, siperlerden dışarı adım atmadı.

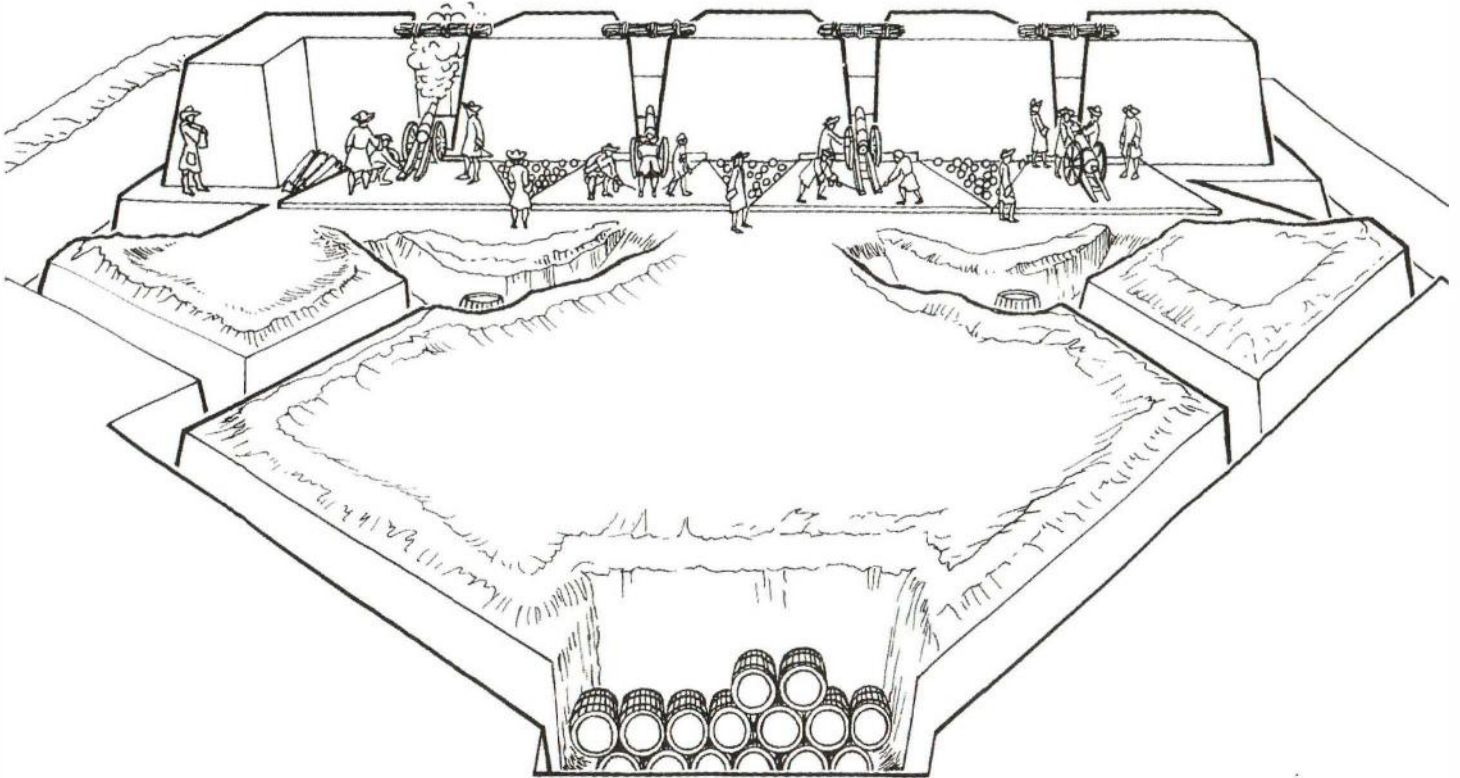
Wolfe'un aradığı fırsat, nihayet ayağına gelmişti. İngiliz subayı Yüzbaşı Robert Stabo, Quebec'te savaş esiri olarak tutulduktan sonra, 1759 baharında şehirden kaçmanın bir yolunu bulmuştu. Bu eski tutsak, L'Anse de Foulon'da, kıyıda Abraham ovasına kadar çıkan dar ve sarp bir patikanın varlığından bahsediyordu. İşler bu raddeye gelmişken, Wolfe'un biraz kumar oynamasından zarar gelmezdi ve İngiliz ordusu, Stabo'nun bahsettiği yerde karaya çıkarıldı. Amiral Saunders, Fransızlara bu hamlenin sıradan bir savaş hilesi olduğu izlenimini vermek için, aynı vakitlerde Beauport üzerine gösterişli bir hücum tertip etti. L'Anse de Foulon'da, Wolfe'un ileri yolladığı askerler, uçurumun tepesinden bakan ufak bir Fransız kampını ele geçirdiler; İngiliz ordusu, artık rahatsız edilmeden düzlüklere yayılabiliyordu. Bu arada Fransızlar yemi yutmuşlar ve Beauport'u savunmak için seferber olmuşlardı. Montcalm, düşmanın, müdafaanın en zayıf olduğu arka kısma sarkmış olduğuna dair dehşet verici haberleri aldığı anda, saat epeyce ilerlemiş ve iş işten geçmişti.

Montcalm, üç saat kadar bekleyip, Albay Bougainville'in 1500 düzenli eriyle Cap Rouge'dan

ovaya intikal ettiğini görmeliydi. Hâlbuki o, hatalı kararlarına son bir tane daha ekledi. Yanında intizamlı ve disiplinli neferler olmadığı halde, doğrudan taarruza geçmeye kalkıştı. Gözü pek ama başına buyruk Kanadalılar, İngiliz hattına doğru çılgınca atılıp hasımlarının üzerine birbirinden kopuk ve faydasız yaylımlar yolladılar. İngiliz hattı açıldı ve 12-20 metrelik kısacık bir menzilde, ölümcül bir toplu ateş açtı. Fransızlar, bu yıkıcı ateş karşısında iki büklüm olmuşlar; korkudan titreyen saflar, can havliyle Quebec surlarına doğru kaçışan başıbozuk bir kalabalığa dönüşmüştü. İngilizler, ellerinde ağır kılıçlarla kaçanların peşine takıldılar. Fransızlar için, gene de, bir teselli hediyesi vardı. Bu hengâmede, yerli ve Kanadalı keskin nişancılar, Wolfe ve meslektaş Monckton'u avlayıp öldürmüşlerdi.

Bununla birlikte, Montcalm da fena halde yaralananlar arasındaydı ve 14 Eylül'de son nefesini

BU TOP MEVZİİNDEKİ TOPLAR, toprak ve taştan yükseltilmiş devasa müdafa yapılarının korunuyor. Bu tür sahra tabyalarının mükemmel koruma temin ettikleri doğru olmakla birlikte, topların atış alanını epeyce daraltıyorlardı. Top mevziinin gerisinde metrisler kazılıyor; barut fişikleri en alt kısımda, üstü toprak ve ahşap kirişlerle örtülü kalın bir damla muhafaza ediliyordu. Barut yığınağı, serseri bir düşman mermisiyle toptan infilak etmemesi için mevziiden güvenli bir mesafede tutuluyordu.

verdi. Aynı gün İngilizler, kent duvarlarının karşısında bir kuşatma hattı kazmaya başladılar. Takip eden üç gün boyunca bir taraftan kazma işine devam ederken, bir taraftan da hattın ön cephesine topları taşıdılar. 17 Eylül günü öğleden sonra, kuşatma hattındaki kara kuvveti, ateşi St. Ursuleabyası üzerinde yoğunlaştırmışken, İngiliz filosu da ırmak kenarından Quebec'i bombalamaya hazırdu. Şehir, 18 Eylül'de teslim oldu.

Havana (1762): İspanya'yı Hizaya Getiren Kuşatma

Havana, 18. yüzyılda, Amerika kıtasının en güçlü müstahkem kenti ve İspanyol İmparatorluğu'nun Yeni Dünya'daki başlıca kalesiydi. Şehir, Küba'nın başkenti ve ana limanı olmanın haricinde, İspanyol kudretinin Batı Hint adalarında biriktiği en önemli merkez olma vasfına sahipti. Bu son derece kıymetli limanda, Atlantik'i aşp Cádiz'e gitmek için yelken açan gümüş yüklü gemiler toplanıyorlardı. İspanyollar, donanmanın en kuvvetli parçalarını, bu stratejik önemi haiz liman, deniz üssü ve tersaneyi korumak için tahsis etmişlerdi. Havana'nın kaybedilişi, İspanya'nın imparatorluk itibarına esaslı bir leke çaldığı gibi, takip eden altmış sene boyunca, anakaradaki Amerikan kolonileri üzerindeki egemenliğinin altını ağır ağır aşındırdı. Bu olay, sonuçlarının ehemmiyeti bakımından, 1942'de Japonların Singapur'u İngilizlerden almalarıyla eşdeğerti.

İngilizler, 1762 başlarında, Spithead'de 16.000 asker toplayıp kocaman bir nakliye filosu tertip ettiler. 5 Mart'ta denize açılan donanma, 25 Mayıs'ta St. Domingue'in (Haiti) kuzey sahillerine yanaştı. İngilizlerin niyeti, İspanyolları gafil avlamaktı; gemiler, bu emellerine ulaşmak isteyen kaptanların reisliğinde, Eski Bahama Kanalı'nın sığ ve tehlike kokan sularına gözü kapalı daldılar. Hakikaten de İngiliz filosu, 6 Haziran'da Havana açıklarına vardığında, İspanyollar, her şeyden habersiz, kapılarındaki davetsiz misafirle yüz yüze kalmışlardı.

Bu baskın havası, saldırının olmazsa olmazıydı; çünkü İngilizler, sarıhumma ve sıtmadan telef olmak istemiyorlarsa, hastalık saçan güz havası bastırmadan evvel Havana'yı almak zorundaydılar. Bununla birlikte, İspanyollarca aşılmaz kabul edilen kaleyi ele geçirebilmek, hiç de öyle kolay bir iş değildi. Azametli El Morro Hisarı, şehir surlarının yanı sıra,

limanın ağzını da koruyordu. Kalenin heybetli kara duvarları, geniş ve derin bir taş hendekle tahkim edilmişti. Kaleyi çevreleyen arazi, metris ve siper kazmak için elverişli cinsten toprağa sahip değildi. Dahası, bu çıplak topraklar, ne düşmanın başını sokabileceği bir koruma, ne de bir yudum taze içme suyu sağlıyordu. Liman girişi, batı yakasındaki La Punta Hisarı, koca bir zincir ve Havana filosuna bağlı gemilerce korunuyordu. Dıştaki hisarlar, liman ve kentin kendisi, hep birlikte, birbirine kenetlenmiş, hatırı sayılır kuvvette bir müdafaa örüntüsünü temsil ediyordu. Bu, bir kuşatma ordusu için hiç de sıradan bir görev olmayacaktı. Aralarında denizcilerin de bulunduğu 5000-10.000 kişilik garnizon manzarayı tamamlıyordu. Gene de İspanyol müdafaasında, İngilizlerin istifade edebilecekleri muazzam bir boşluk vardı. La Cabaña'nın istihkâmlara tepeden bakan yüksek arazisi kendi haline bırakılmıştı. Burayı mesken tutacak İngiliz bataryaları, El Morro, Havana ve limanı boylu boyunca ateşle tarayabilirdi.

Lort Albermarle komutasındaki İngilizler, esas gayretin El Morro'yu zapt etmek için harcanması gerektiğine karar vermişlerdi. Ne var ki, bu seçim, kendilerini bir anda sonu gelmeyen kuşatmanın içinde bulan acemi İngiliz neferlerini, yörenin insafsız havası ve salgın hastalıkların kucağına attı. İngilizler, 7 Haziran'da, Bacuranao Irmağı'nın ağzına 4000 asker çıkardılar ve burada yer alan ufakça bir kaleyi zorlanmadan ele geçirdiler. Bu mevkide bir köprübaşı kurmaya muvaffak olduklarında, İspanyolların La Cabaña'yı neden tahkim etmiş olması gerektiği ayan beyan anlaşılacaktı. Albay Carleton idaresindeki hafif piyade, 10 Haziran'da bu hayatî öneme sahip yüksekliği ele geçirdi. İngilizler, takdir edilesi bir sürat ve kararlılıkla, köprübaşından La Cabaña'ya uzanan bir yol açmaya başladılar ve topçu bataryalarını El Morro'nun karşısına yerleştirdiler.

La Cabaña'nın üzerine yağın ağır havan mermileri, rıhtım civarındaki tekneleri suya gömüyor ve Morro'yu akıl almaz bir hınçla dövüyordu. Seferi, kasırga ve hastalıkların bastıracağı mevsime kadar uzatmayı kafasına koyan İspanyollar, El Morro'daki muhafızları muntazam nöbetlerle değiştiriyorlardı. İspanyol valisi, kaleyi, kuvvetli bir komutan olan Don Luis de Velasco'ya teslim etmişti. İngilizler, Don Velasco'nun ne pahasına olursa olsun kaleyi savunmaktan vazgeçmeyeceğini ve müdafaada bir

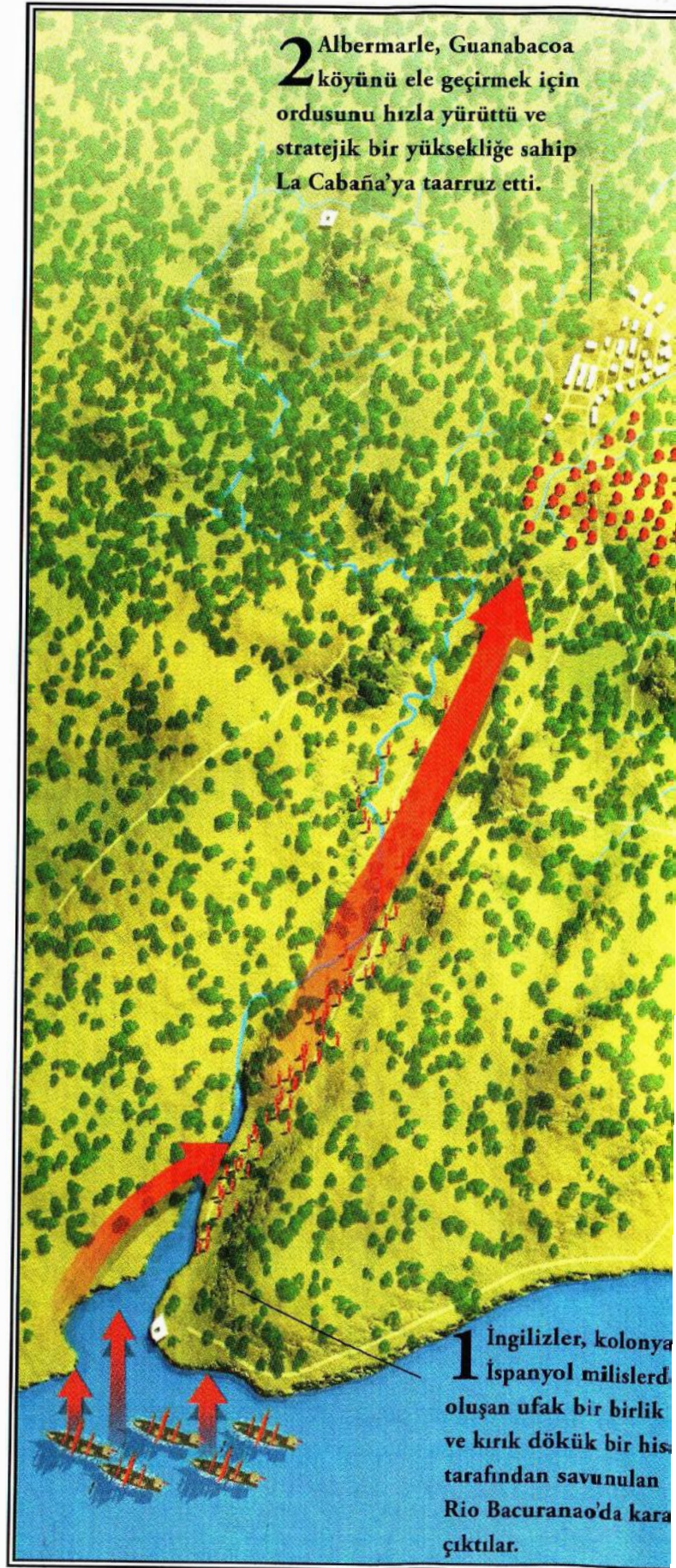
Havana Kuşatması

1762

1762 Haziranı'nda Bacuranao Nehri'nin ağzına ani bir çıkarma yapan İngilizler, İspanyolları tam anlamıyla gafil avladılar. İngilizler, göz açıp kapayıncaya dek, La Cabaña'nın ve Guanabacoa köyünün stratejik öneme sahip yüksek arazilerini zapt ettiler. İngiliz komutan Albermarle, takip ettiği muntazam ama yavaş stratejiden ötürü eleştirilmişti. La Cabaña'nın zaptı, İngilizlere. Morro Kalesi üzerine yönelmeden evvel topçu bölüklerini yerleştirip Havana Körfezi'ni denetleyebilecekleri hâkim bir mevzi sağladı. İngilizler, Morro müdafilerinin aklını karıştırmak için, sözüm ona Havana'nın batısındaki Correa'ya hedefleyen sahte bir taarruz tezgâhladılar. Morro, gene de, başlangıçtaki tahminlerin aksine, kaleyi inançla savunan İspanyolların elinde 22 Temmuz'a kadar dayandı. Bu gecikme, tropikal iklimin sağlıksız havasına maruz kalan İngilizlere, çok sayıda hasta ve yaralı askere mal oldu. Bununla beraber Albermarle, Morro düştüğüne göre, körfezin güneyinden dolanarak nihayet şehri doğrudan kuşatma altına alabilirdi. Öyle de oldu ve kent müdafileri, 14 Ağustos 1762'de silah bıraktı. Kuşatma sona ermiş ve Britanya, kolonyal rakipleri karşısında muazzam bir zafer kazanmıştı.

Antillerin incisi Küba, Meksika Körfezi ve Florida Boğazı'na erişen ticaret güzergâhlarına hâkim stratejik konuma sahip bir adadır. Havana, bu adanın başlıca liman kenti ve müstahkem üssü olarak hizmet ediyordu.

2 Albermarle, Guanabacoa köyünü ele geçirmek için ordusunu hızla yürüttü ve stratejik bir yüksekliğe sahip La Cabaña'ya taarruz etti.

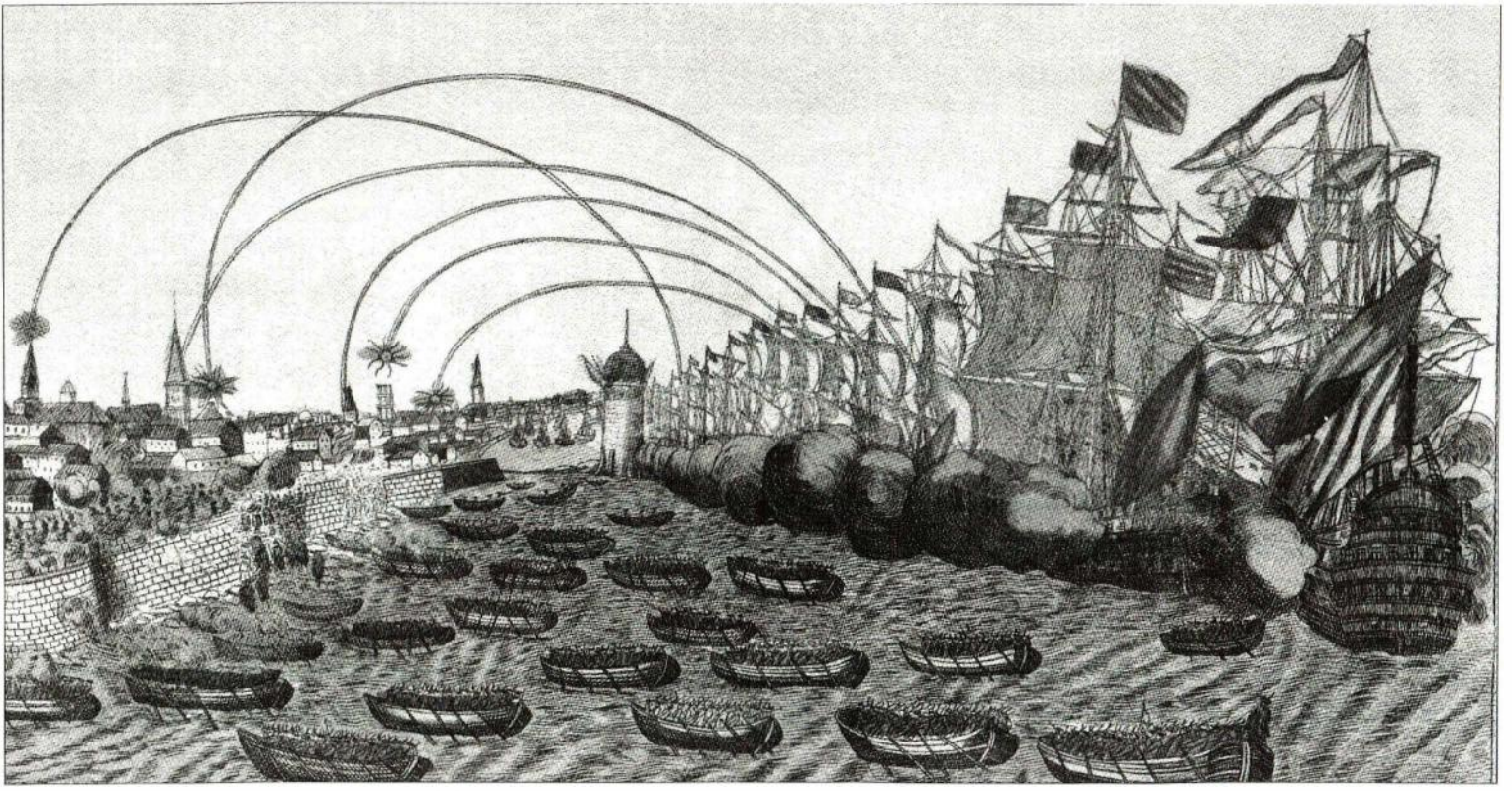
1 İngilizler, kolonyal İspanyol milislerden oluşan ufak bir birlik ve kırık dökük bir hisse tarafından savunulan Rio Bacuranao'da kara çıktılar.

5 Albermarle, Morro'yu zapt etmeye muvaffak olduktan sonra, ordusunu Havana'nın heybetli kara surlarını kuşatmak üzere harekete geçirdi. Topçu ateşinin başlamasının ardından, şehir mücadeleyi uzatmadan 14 Ağustos 1762'de teslim oldu.

3 Etrafa hâkim tepelere kurulan İngilizler, sahile doğru ilerlediler ve Havana'nın en önemli savunma yapısı olan El Morro Kalesi'ni kuşatma altına aldılar.

4 İngilizler, Morro müdafilerini yanıltmak maksadıyla, Havana'nın batısındaki Correa'ya göstermelik bir hücum düzenlediler.

BÜYÜK KAYIKLAR İÇİNDE, Havana ve Morro kalesinin hemen güneyinde karaya çıkmaya çabalayan askerlere destek ateşi veren İngiliz filosunu tasvir eden bir gravür. Burada hem şehrin, hem de Morro Kalesi'nin İngiliz gemilerinin ağır toplarından nasibini aldığı gösterilse de, esasında, topçu bombardımanı çok daha sonra, çoğunluğu karaya çıkarılmış top ve havanlarla gerçekleştirilmişti.

gedik açabilmek için, Morro'nun şiddetli ve uzun süreli bir bombardımanla yumuşatılmasının şart olduğunu adları gibi biliyorlardı.

Temmuz'un ilk haftasına gelindiğinde, İngiliz askerleri kavurucu sıcak ve susuzluğun pençesinde adeta can çekiyorlardı. Askerler, iki haftadır bir damla yağmura hasretti. Bir batarya, durduğu yerde aşırı sıcaktan havaya uçmuştu. Zaten düşük olan moraller, iyice yerle bir oldu. Amiral Pocock'un filosundan toplanan denizciler (800 kadar adam), kum torbaları doldurmak ve çalı çırpı demetleri dermekle vazifelendirildiler. 24 ve 32 *pound*-atar toplar, 28 ve 33 cm kalibreli havanlar eşliğinde El Morro'yu öylesine acımasız bir şiddetle dövüyorlardı ki, top bataryalarına gülle yetiştirebilmek mesele halini almıştı. İngiliz bataryaları, gene de, El Morro'nun içini, kent duvarlarından iri parçalar koparıp savuran havan mermileriyle yakıp yıkmaya ara vermediler. 17 Temmuz'da, El Morro'nun kendini koruyabileceği sadece iki topu kalmıştı; İngilizler, yaklaşmaya başladılar ve denize yakın sağ taraftaki

tabya istikametinde, kuzeybatıya doğru ilerleyen bir hat inşa etmeye koyuldular. Fakat ortalıkta topraktan eser olmadığından, bu hattı, kesintisiz yükseltilen siperlerle emniyete almaktan başka çare yoktu. 20 Temmuz'da bitirilen siperler, İngilizlere, ufak kalibreli silahlarını duvarların tepesine nişan alarak ateşleyebilme imkânını vermişti. Tabyanın hemen karşısına bir batarya daha kuruldu. Bu noktada bir gedik açılabilceği düşünülüyordu. Ne var ki İngilizler, hendeği aşan daracık bir sırtın varlığını tespit ettiklerinde, eski planlarından vazgeçip bu noktada iki lağım patlatmaya karar verdiler. Bunlardan ilki, surun altında patlatılıp bir yarık açılacak; diğeri ise, infilakın yıkıcı etkisiyle, hendeğin içini taş ve moloz döküntüleriyle doldurup hücum kıtalarının hendeği sorunsuzca geçmesine el verecekti.

20 Temmuz'da başlanan lağım faaliyetleri, iki gün içinde tamamlandı. O gün, yani 22 Temmuz'da, İspanyollar, 1300 kişilik bir kuvvet yollayarak, La Cabaña dâhil üç farklı noktada yoğunlaştırdıkları hücumlarla, düşman toplarını kullanılamaz hale sokmak ve lağımları tahrip etmek için insanüstü bir çaba sarf ettiler. Sonuç başarısızlıktı.

Lağımlar havaya uçurulduğunda, arzulanan gedik açılmıştı açılmasına; ama hendek içi boş, olduğu gibi duruyordu. 90. Alay komutanı James Stuart, 268 piyade ve 150 istihkâm erinin başında taarruza geçti. Surlardaki gedikten baş gösteren İngiliz hücumu, öyle

bir şiddet ve süratle geliştirdi ki, bir saati bile bulmayan vahşi bir göğüs göğüse boğuşmanın ardından El Morro ele geçirildi. İspanyollar, 130 ölü, 37 yaralı ve 326 tutsak vermişler; buna ilaveten, canlarını kurtarmak için liman ağzından yüzerek Havana'ya çıkmaya çalışan 213 İspanyol askeri, suda öldürülmüş veya boğulmuştu. Gözü pek ve sebatkâr Don Velasco, hayatını kaybedenlerden biriydi. Havana valisi Don Juan de Prado, Albermarle'a teslim olmayı ciddi ciddi düşünebilirdi; ancak İspanyollar mücadeleye devam kararı aldılar.

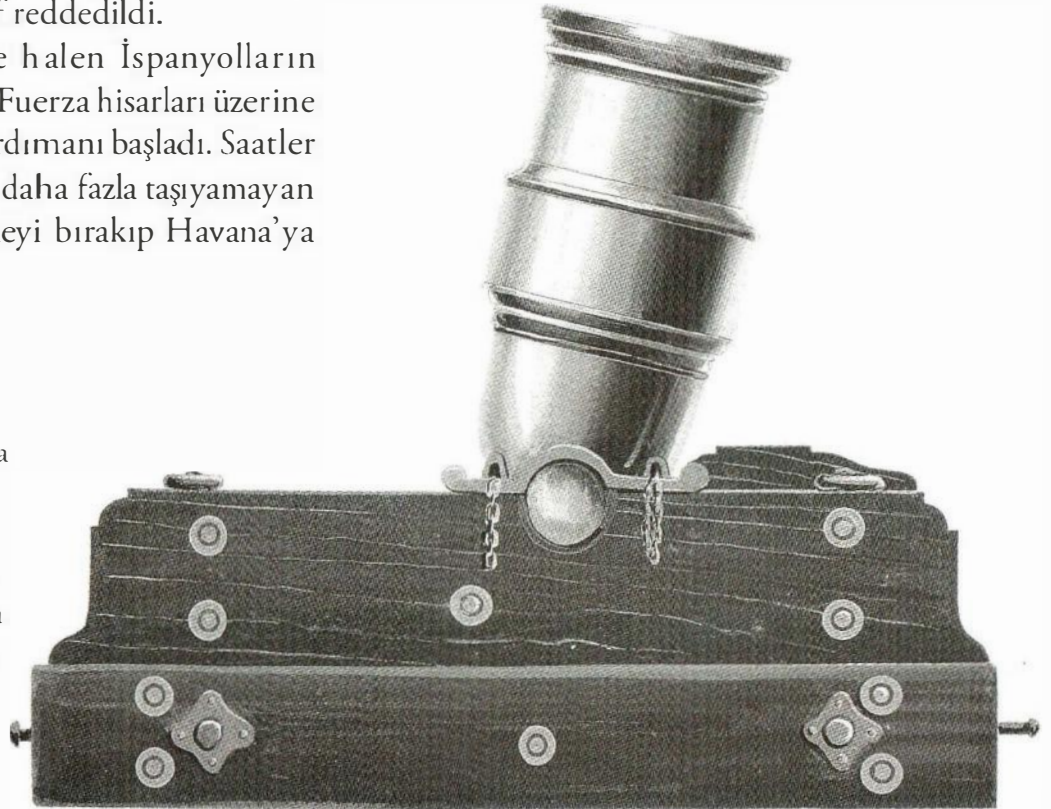
Bu esnada dört gözle beklenen takviye kuvvetleri yetişti: New York'tan gelen Amerikalı yardımcı birlikler ve muvazzaf İngiliz askerlerden toplam 3188 adam. Bu, İngilizlere köprübaşını genişletme ve La Punta ve Havana'yı top ateşine tutmak için ilave bataryalar kurma imkânını tanıdı. İspanyollar, halen, İngilizleri mevzilerinden söküp atmak ve düşman bataryalarını bertaraf etmek için, hepsi de aynı semeresiz neticeyle biten baskınlar düzenleyip duruyorlardı. 31 Temmuz'a gelindiğinde, Albermarle, Havana'nın batı (kara) cephesini bir uçtan diğerine kateden muazzam bir kuşatma hattı kurmuş ve El Morro'dan La Cabaña'ya, liman kıyıları boyunca topçu bölüklerini yerleştirmiş durumdaydı. 10 Ağustos'ta, şehir istihkâmlarını paramparça etmek için sabırsızlanan on büyük, beş ufak havan ve 40 parça top mevcuttu. Albermarle, Don Prado'ya yolladığı haberciyle kentin kendisine teslimini talep etti; fakat teklif reddedildi.

11 Ağustos'ta, Havana ve halen İspanyolların denetimindeki La Punta ve La Fuerza hisarları üzerine kan kusan nihaî İngiliz bombardımanı başladı. Saatler süren ağır ateşin yıkıcı yükünü daha fazla taşıyamayan La Punta garnizonu, mücadeleyi bırakıp Havana'ya

çekildi. Öğlene doğru, Havana surlarındaki topların büyük kısmı devre dışı bırakılmıştı. Kentin düşmanın merhametsiz ellerine düşmesi an meselesiydi. Prado, öğleden sonra ikide, beyaz bayrak çekip teslim şartlarını müzakere etmesi için düşman hattına bir yetkili gönderdi. Sonuca bağlanmayan semeresiz tartışmaları takiben, Albermarle ve Pocock, valiye, İngiliz taleplerini kayıtsız şartsız kabul etmemesi durumunda şehrin yerle bir edileceğini bildiren müşterek bir ihtarname gönderdiler. İngilizler, 14 Ağustos'ta La Punta'yı zapt ederek Havana'ya girdiler.

Havana'da kazanılan başarı, tahammül edilmesi zor iklim şartlarında yürütülen kuşatmanın ve lojistik becerinin zaferiydi. Pocock, çoğunluğu hastalığa kurban giden 1200 adamını kaybetmiş; Albermarle, 5000'den fazla adamını toprağa vermişti. Son tahlilde, büyük bedellere mal olan, uzadıkça uzayan Havana Kuşatması, yalnızca İspanyolların Amerikan İmparatorluğu'nu çatırdatmakla kalmamış; aynı zamanda İngilizlerin Kuzey Amerika'daki varlığını da zora sokmuştu. Amerikalı destek kıtaları New York'a döndüklerinde, salgın hastalıklar tarafından adeta kırılıp döküldüler. İngilizler, Amerikan yerlilerinin saldırılarıyla baş edemiyorlardı. Bu acziyet, sömürge sakinlerinin sabrını taşıyarak, en bariz ifadesini 1776 isyanında bulan imparatorluk karşıtlığını alevlendirmişti.

KIÇ KISMINDAN TAHTA BİR KUNDAĞA perçinlenmiş, bronz namlulu, 1769 model bir İngiliz havanı. Bu tasarım, ateşleme esnasında daha büyük bir istikrar sunsa da, silahı taşımak gerektiğinde, bilhassa mevzu Havana'yı saran kesif ormanlık arazi olduğunda, nakliye işini nispeten meşakkatli bir hale sokuyordu. Namlu yüksekliği takozlarla tayin ediliyordu. Bu tür havanlar, Kraliyet Donanması tarafından kıyıları bombalamak için de kullanıldı.

DENİZ SAVAŞLARI

Taktikler, teknoloji ve su yüzeyinin özellikleri, deniz savaşlarının kaderini tayin ediyordu. Bu, teknoloji ve taktiklerin, yani insan zekâsının el atıp değiştirebileceği iki sahanın devrimci yeniliklerle sarsıldığı bir çağdı. Teknoloji ve taktikler, listenin üçüncü vazgeçilmezinin etkilerine müdahale edip onları sınırlıyordu.

Avrupalılar, erken modern dönemin sonlarına gelindiğinde, tasarruflarındaki gelişkin tekne ve silahların, yerküre üzerindeki herhangi bir sahil noktasına egemenliklerini kabul ettirebilecek cinsten bir iktidarı temsil ettiğinin farkındaydılar. Bundan böyle, dünyanın ele avuca gelen hiçbir bölgesi, şu veya bu şekilde, Batı nüfuzundan etkilenmeden hayatına devam edemeyecekti. Bu dönemde, bir taraftan başarılı taktikler teknolojinin geleceğine yön verirken, öte taraftan gemilerde kullanılan teknoloji, teçhizat ve silahlar, amiral ve gemi reislerinin ne gibi muharebe tekniklerini hayata geçirebileceklerini belirliyordu. Fersahlarca uzaktaki kara parçalarını istila etmek veya savunmak

TAKTİKLER, TEKNOLOJİ VE MEKÂN, erken modern dönem deniz muharebelerinin sınırlarını sıkı sıkıya belirliyordu. Modern yönetim becerilerinin ve haberleşme imkânlarının olmadığı bir çağda, donanmaların kaderi, özelliksiz bir hücum planına, gemilerin ve silahların kalitesine ya da kıyı şeridinin yaptığı sıradan bir kıvrım gibi basit bir şeye bağlı olabiliyordu.

gibi cüretkâr amaçların peşine düşen erken modern dönem Avrupalıları, bir önceki neslin adını dahi duymadığı bilinmeyen sularda harp ediyorlardı. Limanların emniyetli huzuruna sığınan kumandanlar, karşılarında, geliştirilmiş tekneleriyle ne kalelerden, ne fırtınalardan, ne de sığ sulardan korkan düşmanlar bulmuşlardı.

Taktikler

Günün birinde, bir amiral, deniz muharebelerinin en eski taktiğini tek nefeste söyleyivermişti. Lort Nelson, alt kademeli subaylarına, esas talimat olarak “Üzerlerine gidin” diyordu. Zaten sorun da buydu; 1571’de, İnebahtı’da olduğu gibi, düşman kuvvetleri de aynı fikirde olmadıkça düşmanı yakalamak zordu. Çoğu vakit daha saldırgan komutanlar, akli fikri bir yolunu bulup sınıştırmak olan rakip donanmaları zorla muharebeye çekmeye uğraşıyorlardı. Bu işe

gönlü olmayan bir düşmanın nasıl çatışmaya sokulacağı, filo komutanlarının en büyük derdi olagelmisti.

Kuzey Atlantik’in fırtınalı havasına uygun olmayan gemiler için adamakıllı bir savaşa girip zafer kazanmak şöyle dursun, 1588’deki Gravelines Savaşı’ndan önce ve sonra talihsiz İspanyol kalyonlarının şahitlik ettiği gibi, bu sularda tek parça kalabilmek bile başlı başına büyük bir işti. Gemi tasarımları buna göre bir değişim geçirdi; gemi ustaları, insafsız dalgalara ve ağır topar taşıma ihtiyacına karşı gemi iskeletini güçlendirdi. Elverişsiz şartlarda muharebeye girmek istemeyen düşman kuvvetinin nerede olduğunu tespit edebilmek bambaşka bir dertti; bu yüzden, keşif gezileri için hususî hafif tekneler inşa ediliyordu. Bu sınıftan hafif gemiler, Felemenkli amiral Maarten van Tromp’un, bir taraftan yeterli sayıda gemi toparlamaya çalışırken, kendisinin kinden daha kuvvetli bir düşman donanmasıyla irtibat halinde kalmasını ve 1639 Downs Savaşı’ndan muzaffer çıkmasını temin etmişti.

İletişim, teknolojinin ağır adımlarla çözeceği başka bir meseleydi. Meşhur İspanyol Armadası, eşgüdümlü hareket edebilmek için her türlü yolu beyhude yere deniyor; İnebahtı’da donanmanın başında olan Don Juan gibi nice amiral, talimatlarını ancak en iptidai sinyallerle astlarına iletebiliyordu. Erken modern dönemin başlarında taktik iletişim, neredeyse taarruz ve geri çekilme emirlerinden ibaretti. Sinyal bayraklarının devreye girmesi için 18. yüzyılın sonlarını beklemek gerekcekti ve bu devirde bile iletişimin sağlanabilmesi için havanın görüşü engellemeye-

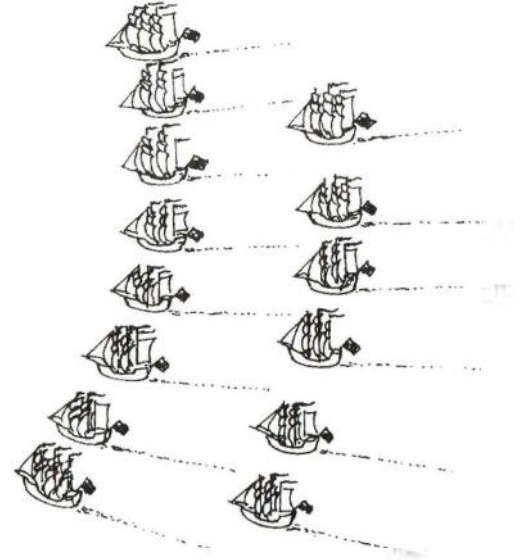
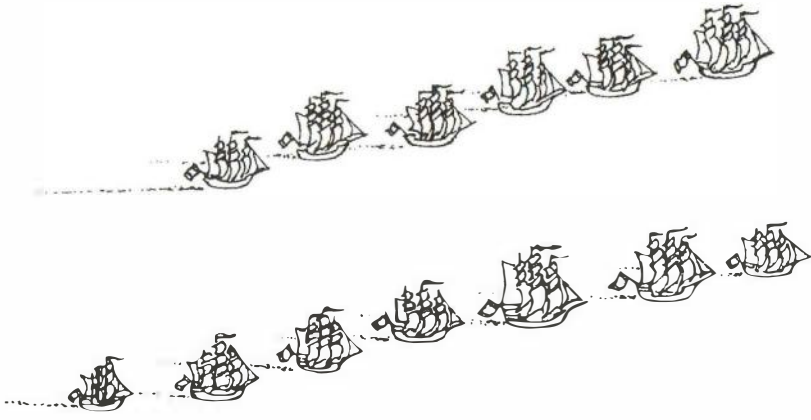
cek denli açık olması şarttı. Daha önceden kararlaştırılan sinyalleri yollamak için bazı yollar vardı; ama bunları, değişen şartların gereklerine göre baştan düzenleme imkânı yoktu.

İletişim ve komutanın doğasını belirleyen başka bazı etkenler daha vardı. Bu dönemde amiraller, ne teleskopların, ne de esnek bir sinyal sisteminin nimetlerinden istifade edebiliyorlardı. Yıllar

“Diyorlar ki, deniz üzerinde düzeni muhafaza etmek için gösterilen onca çaba beyhudedir; düzeni korumanın hiçbir yolu yoktur. Buna, eşit silahlara sahiplerse, daha muntazam olan donanmanın savaşı kazanacağını söyleyerek cevap veriyorum; çünkü deniz düzenli bir donanmayı kargaşaya sürüklüyorsa, düzensiz bir donanmayı daha beter yapar.”

ALONSO DE CHÁVEZ, 1530

geçtikçe, bayrak ve top atışlarına dayanan daha karmaşık sinyal sistemleri ortaya çıkıyordu; fakat her halükarda, deniz yüzeyinde karşılıklı ve teferruatlı haber alıp vermenin tek yolu, yüz yüze görüşmeyi veya birbirine haykırarak anlaşmayı göze alan kişileri kullanmaktan geçiyordu. Tabii ki, böylesi bir haberleşme, ufacık kayıkların ve hava şartlarının insafına terk edilmişti ve muharebe esnasında habercilerin hayatta kalıp kalmayacağı da ayrıca önem taşıyordu. Hakikaten de, ufacık bir kayığın içinde, su üstünde cereyan eden muharebenin karmaşası ve katliamı arasından belli bir gemiye ulaşmaya çabalayan ve aldığı cevapla gerisin geri dönmeye uğraşan habercinin durumu içler acısıydı. Modern askerî disiplinin yerleşmesinden önceki dönemin zafiyetleri saymakla bitecek cinsten değildi. Güya aşağı dereceden olan komutanlar, kendi üstlerinin sözünü dinlemiyorlardı ve sonuç, tahmin edilebileceği gibi, kargaşaydı. Francis Drake, İspanyol Armadası’yla yapılan ilk savaşta, korsan açgözlülüğüne yenik düşüp, yağlı bir

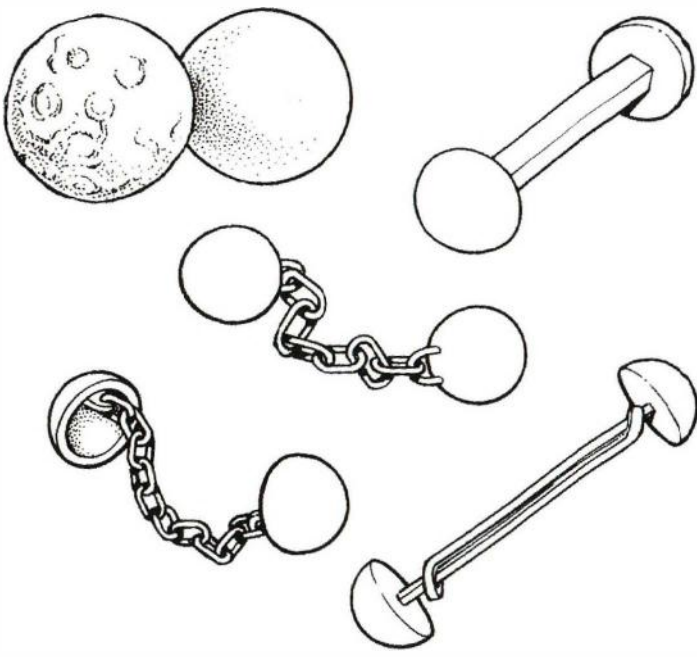
ganimet elde etme sevdasıyla askerî talimatları boş verip manevra yapacak hali kalmamış *Nuestra Señora del Rosario*'nun peşine düştüğünde, Lord Amiral Howard öfkeden deliye dönmüştü. İnebahtı'da, dört "geri amiralin" – yani başkomutanın hemen ardındaki amiraller – dördü de, çarpışmalar başlar başlamaz, büyük oranda kendi başlarına ve kendi hesaplarına muharebeye girişmişlerdi. Tromp, Downs Savaşı'nda, kendisine bağlı komutanların, Felemenkliler arasında adet olduğu üzere, şahsî çekişmeler ve huysuzluklar yüzünden sıkça yaptıkları gibi muharebeye katılmayı reddetmeyip emirlerini dinledikleri için kendini bahtiyar addedebilirdi. Hawke, 1759 Quiberon Körfezi'nde, nispeten gelişkin görüş sistemlerinin, hava tahmin cihazlarının ve işe yarar sinyal sistemlerinin kullanıldığı bir zamanda, elbette çok daha kısmetliydi. Buna rağmen, Hawke'ın gemi ve topları, genç de, amiralleri tarafından verilen görevleri güç bela yerine getirebilmişlerdi.

Dönemin taktikleri, kadim dünyaya kadar kök salmış iki temel formasyonu kullanan manevralar etrafında dönüyordu. Gemiler, ya pruva hattında, yani birbirinin ardı sıra başlı kılıklı ilerliyor; ya da tekne başları aynı istikamete dönük, hep bir hizada yan yana hareket ediyorlardı. Grek ve Romalıların, karada ve denizde kullandıkları iki temel dizilim tam olarak buydu. Gerçi bundan da ilginç, bahsi geçen iki anlayışın, II. Dünya Savaşı'nda bile deniz muharebelerinin esas düzenini oluşturmasıdır. Elbette ki, mesele bu iki formasyondan hangisinin zaferi getireceği olduğunda, son sözü bizzat gemiler ve gemi donanımları söylüyordu.

NİŞAN ÇİZGİSİ, DÖNEMİN BAHİRİYE FORMASYONLARINI iki ana şekle indiriyordu: muharebe hattı (pruvaların düşmana dönük olduğu ve gemilerin yan yana dizildiği düzen) veya kollar (gemilerin tek bir sıra halinde düşmana doğru ilerlediği düzen). Muharebe hattına girmiş gemiler, rüzgâr ve denizin el vermesi durumunda, yan dönüp yaklaşan düşmana borda ateşi açabilirler. Kollar halinde yüzen gemiler, düşman formasyonunu yarıp geçmeyi deneyebilir veya aniden dönerek kendili muharebe hattını oluşturabilirler.

Teknoloji

Bir gemi, beşerî yaratıcılığın en görkemli tezahürlerinden biridir; dile kolay, denizin çiğneyip yutan sularında sağ salım seyreden ağaç ya da metal, halat ve bez yığınları. Gemiler, yolcularını – veya savaşçıları – yerküreyi sarıp sarmalayan suların değdiği herhangi bir menzile taşıyabilir. Bir gemi ustasının en büyük kaygısı, imalatının denize dayanıklı olmasıdır. Ne var ki, bu bayağı ihtiyaç bile, tek başına, inşa edeceği teknenin kucağına atılacağı suların doğası yüzünden hayli çetrefil bir meseleyle dönüşebilir. Akdeniz'in sefer mevsiminde nispeten dinginleşen suları, milattan bin yıl kadar önce bu havzayı uzun mesafe ticaretine açmıştı. Bununla birlikte Bronz Çağı'nın midye kabuğu misali ufak teknelerinin, Cebelitarık'taki "Herkül sütunları"nı⁴⁶ aşır Atlantik'in fırtınalı sularına dalmayı göze alması, ancak efsanelere yaraşırdı. Nihayet Ortaçağ'ın sonlarına doğru gemi inşa zanaatı öyle bir seviyeye yükseldi ki, ticaret ve savaş gemileri, arzın azgın sularına karşı verdikleri kavgadan galip çıkmaya başladılar. Macellan'ın, İnebahtı'dan elli

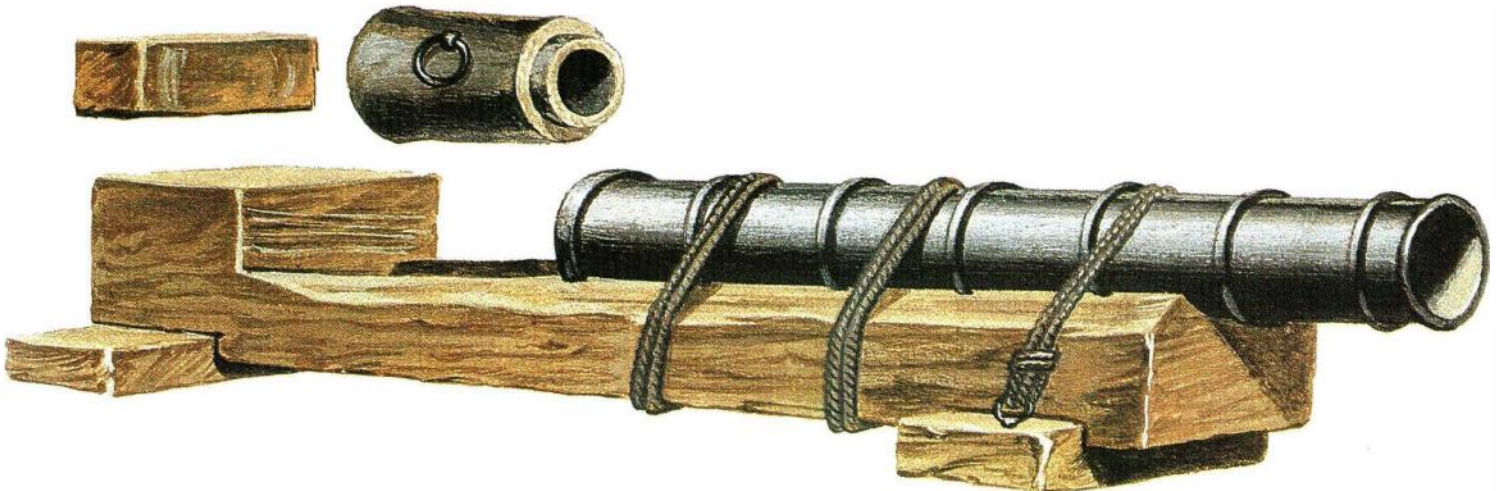
sene önce, deyim yerindeyse yerküreyi tavaf etmesi bu gelişmenin şiirsel bir gösterisiydi. Gelgelelim, hem bu yolculukta, hem de Macellan'ı takip eden diğer muhteşem seyahatlerde, gemileri tamir etmek ve bakıma sokmak için ve yahut mürettebatın yiyecek ve içme suyuna erişmesi için arada sırada demir atmak mecburî olmuştu. Bu gibi ihtiyaçlar,

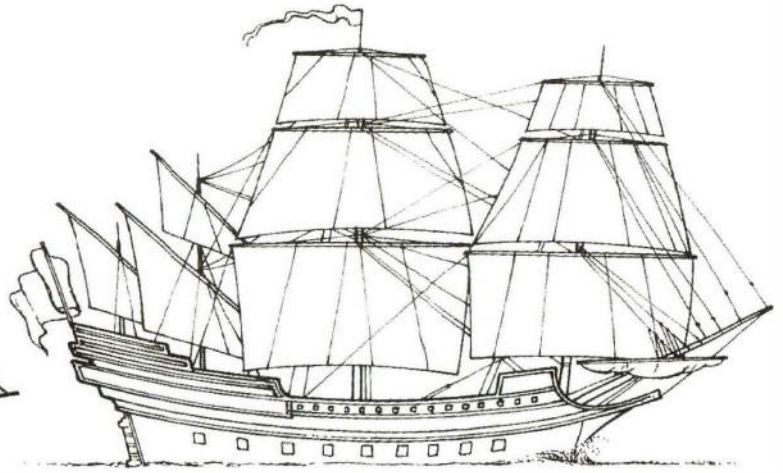
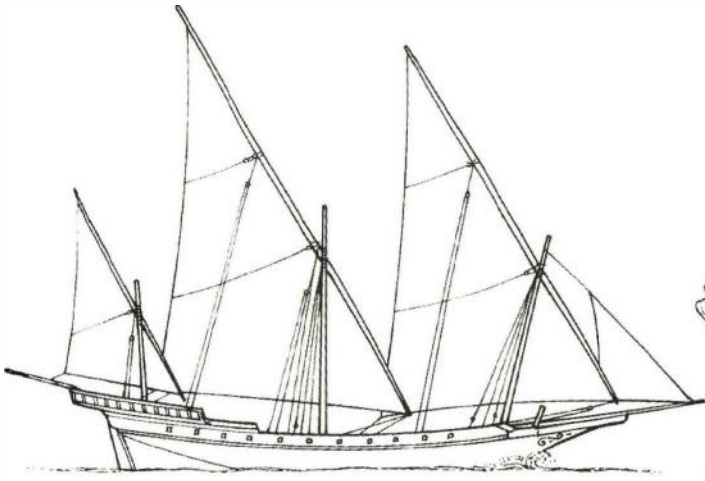
ERKEN TARİHLİ KUYRUKTAN DOLMA BAHRİYE TOPLARI, ateşleme anında namlu yatağının arka kısmından ateş kaçıırırlardı. Elbette bu, civarda kara barut bulunduğu durumlarda felakete yol açabilirdi. Topçu neferi, içi boş top kuyruğuna barutu, namlu içine gülleyi yerleştiriyor; ateşleme anında topun tek parça kalabilmesi için ağırlıklara, takozlara ve bildiği dualara bel bağlıyordu. Bu kullanışsız toplar, geleceğin ağızdan dolma toplarına kıyasla daha uzun sürede doldurulabiliyorlardı.

HALAT, YELKEN VE TAYFALAR, topçulukta daha sonradan “sakatlayıcı atış” tabiriyle anılan özel bazı nesneler vasıtasıyla parçalanıp doğranabilirdi. Taş güller, çarpmanın etkisiyle, her biri tek başına ölümcül olabilen parçalara ayrılabilirdi; ama demir güller, daha uzağa gidebildikleri gibi, bunları imal etmek daha kolay ve ucuzdu. Zincirli ve çubuklu palanketeler, gemi armasının arasına dönerek dalıyor ve yakın mesafeden yelkenlerde yırtıklar açarak düşman gemisinin hareket kabiliyetini kısıtlıyorlardı.

her daim gemilerin önünde kısıtlayıcı engeller olarak kalacaklardı.

Gemi ustasının başını ağrıtan bir başka dert, su yüzeyinde düşmanın hamlelerine cevap verme zorunluluğuydu. Yük gemilerinin deniz suyunu dışarıda tutmaya yarayan yüksek küpeşterleri, bunları, tıpkı 1340 Sluys Savaşı'nda olduğu gibi, okçu ve arbaletçilerce müdafaa edilen doğal ahşap hisarlar haline getiriyordu. Bir zamanlar Grekler ve Romalılar, barış vaktinin “yuvarlak gemi”leri ile sefer mevsiminin “uzun gemi”lerini kesinkes birbirlerinden ayrı tutuyorlardı. Ne var ki, yeri geldiğinde, kadirgalar yük taşıyabiliyor ve ilk yelkenli gemiler savaşçılarla doldurulabiliyor olsalar da, bu iki sınıf gemiden hiçbirisi, diğerinin aslî vazifelerini yerine getirmede pek başarılı değildi. Manevra yeteneği ve mahmuzlama becerisi, kürekli kadirganın, 16. yüzyıla kadar batının en seçkin harp gemisi olmasını sağladı; İnebahtı, bunun son ihtişamlı gösterisiydi. 16. yüzyıl, başka bir şeyi daha ispatlamıştı. Bundan böyle savaş gemilerini tasarlarken, yeni bir teknolojinin gelişimini, isim vermek gerekirse, barut ve topu, dikkate almak şarttı.

Sluys Muharebesi'nde, iptidaî demir topar olan *pot-de-fer*ler⁵⁰ kullanılmıştı; fakat bu biçimsiz silahların savaşın seyri üzerinde dişe dokunur bir etki bıraktıklarına dair kayıt yoktur. İnebahtı'da ise, ucundan kıyısından çarpışmalara katılmış gemilerin tamamının güvertesinde, irili ufaklı sayısız top mevcuttu. Kadırğa pruvalarına üçer beşer yerleştirilen topar, dosdoğru ileriye nişan alarak, geleneksel mahmuzlama ve bordalama eylemleri muharebenin düğümünü çözmeden hemen önce bir kereliğine ateş ediyorlardı. Bununla beraber bahriye toparlarının tasarımı ve kullanımı ıslah edildikçe, filo komutanları, bunlarla yapılabilecek daha çok şeyler olduğunu fark ettiler.

Erken modern dönem toparları, 1759'a, hatta bundan daha ileri tarihlere değin, ne yapacağı belirsiz silahlar olmaya ve düşman askerlerine olduğu kadar kendi mürettebatlarına da zarar vermeye devam ettiler. O günlerden yadigâr "başiboş top" tabiri, yerine sıkıca oturtulmamış bir topun, güvertede bir aşağı bir yukarı yuvarlanarak tekneye ve tayfaya nasıl zarar verebileceğini dile getirir. Mükemmel olarak dökülmedikçe, her topun, havaya uçup gemiye ve mürettebata tüyler ürpertici hasarlar verme ihtimali vardı ve öyle de oluyordu. Keza namlu ağzı doğru düzgün açılmadıkça, en pahalı top bile, utanç verici derecede kötü bir nişancı haline geliyor ve kendisi ne güvenip para yatıranların yüzünü kızartıyordu. Barutun nemlenmesi topun teklemesine sebep olabilir; nemli barut, yine ölümcül sonuçlara yol açabilecek şekilde, istikrarsız davranışlar sergileyebilirdi. Bir gemiye ne kadar top yüklenebilirse, muharebe gücünün aynı nispette

MELEZLEME, ROMA VE VİKİNGLERE ÖZGÜ kare yelkenlerden ve bunların halefi Akdenizli gemicilerin hevesle rağbet ettiği, tekne direklerinin etrafında, rüzgârın yönüne göre kolayca döndürülebilen kalın serenlere⁴⁷ bağlı uzun ve üçgen latin yelkenlerden daha üstün bir arma ortaya çıkardı. Tam armalar, sabit donanımlara ilaveten, mizana direğine⁴⁸ takılı yarım üçgen "randa"ların⁴⁹ nimetleriyle müsait rüzgârı arkasına alan kuvvetli kare yelkenleri bir araya getiriyorlardı.

artacağı su götürmez bir gerçektir; fakat aynı tekne, sırtına yüklenen ağırlığın altında ezilip manevra kabiliyetini veya suya dayanıklılığını kaybederse, denizin dibini boylayabilir ya da seyahatini düşman limanında sonlandırabilirdi.

Manevra mı, Ateş Gücü mü?

Hikâyenin sonunu bilen modern okurun, erken modern dönemde meydana gelen teknolojik ilerlemenin gerçek doğasını kavrayabilmesi güçtür. Bolca top yüklü yelkenli gemiler, uzun vadede, az sayıda top taşıyabilen kürekli teknelerle girdikleri yarışta kazanmışlardı. Ne var ki, ne amiraller, ne de gemi kaptanları, küreklerin temin ettiği hareket kabiliyetinden gönül rızasıyla vazgeçmeye yanaştilar.

Silahlı kadirgalar aradaki mesafeyi katederken başına buyruk rüzgârların insafına terk edilmiş olmak, İnebahtı'dan birkaç yıl sonra, kalyonu bir Venedik mavna⁵¹ filosu tarafından yedeğe alınıp imha edilen Felemenkli korsan Carstens'ın da hak vereceği gibi, hiç de hoş bir deneyim olmasa gerekti. Esasında bizzat mavna tasarımı, bir taraftan bordayı çok sayıda topla doldururken, öte taraftan küreklerin manevra esnekliğinden feragat etmemek ilkesi üzerine

kuruluydu; fakat bu uzlaşma, bir türlü istenilen etkinliğe kavuşmadı.

Aslına bakılırsa, İnebahtı yıllarındaki yelkenli gemiler de bir telif sürecinin mahsulüydüler; ama elbette, mavnalarla kıyaslandığında, uzun vadede çok daha başarılı bir uzlaşmanın ürünü. Üçgen Latin yelkenler, yön değiştiren rüzgârlara göre baştan ayarlanmaya daha müsaitlerdi; öte taraftan, dörtgen yelkenler de, kış tarafından esen rüzgârı çok daha esaslı bir itme kuvvetine dönüştürebiliyorlardı. Bu

iki yelken cinsini tek bir tasarımda buluşturma mahareti, hem rüzgârı arkaya alarak hem de rüzgâra karşı seyretme imkânı tanıdığından, Ortaçağ'ın sonlarında boy gösteren etkileyici karakaların⁵² dayandığı temel yeniliği oluşturuyordu. Karakanın baş kasarası⁵³ çıkarılıp arma⁵⁴ ve yelkenlerle biraz oynandığında,

ortaya çıkan sonuç, Drake ve Macellan'ı dünyanın etrafında dolaştıran efsanevî kalyonlar olmuştu. Ne de olsa, bunun gibi yelkenli gemiler, toplarını rutubet ve su serpintisinin ulaşamayacağı bir yükseklikte taşıyor ve bu topların atış alanı, dalgalar veya tekneyi yüzdürmeye çabalayan kürekçiler gibi engellerle kesilmiyordu. Bunları, fark yaratan başka bazı değişiklikler takip etti; ana güvertede bulunan topların dışında, bordanın daha alt katlarında ilave top ateşi sağlayan lombarlar⁵⁵ ve geminin ateş açma süratini gözle görülür ölçülerde artıran top kundakları gibi. Dört tekerli top kundakları, Gravelines'de, İngilizlere zaferi getiren ikinci gizli silah olmuştu. Öte taraftan, Quiberon Körfezi'nin çalkantılı sularında, tek kabahati lombar kapaklarını açmak olan bir Fransız teknesi oracıkta batmıştı – geminin tüm ateş gücünü bir anda kullanma sevdasının bedeli.

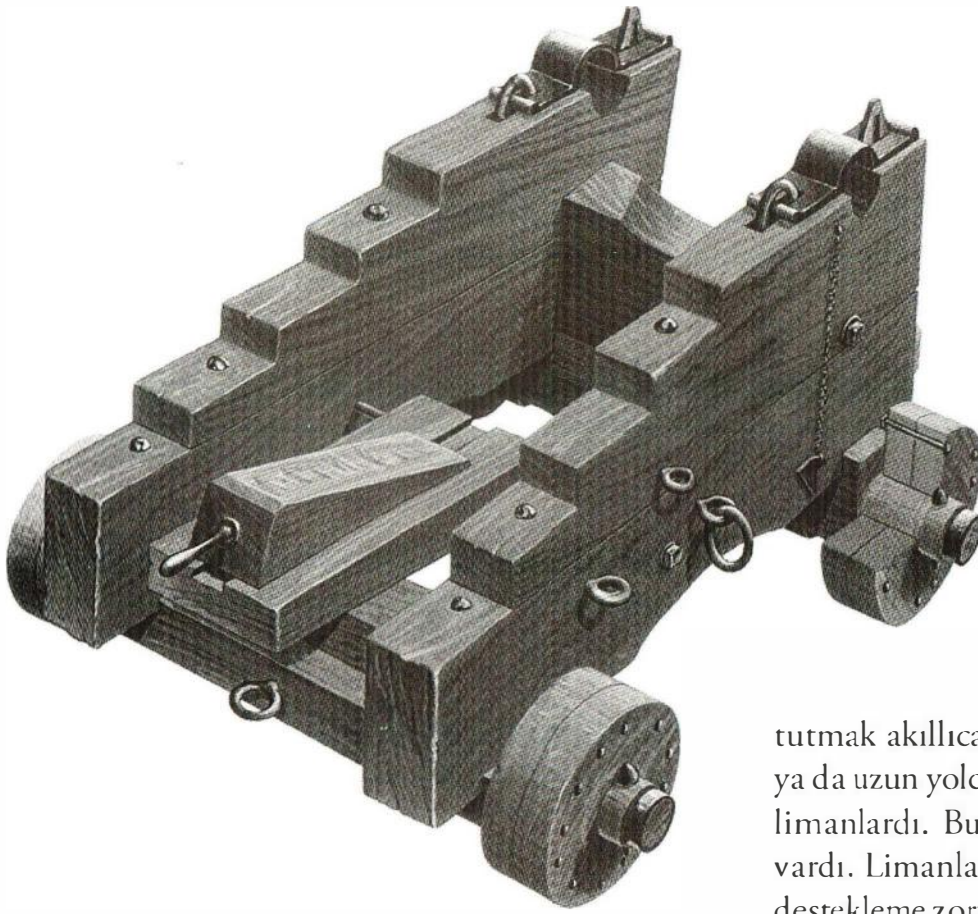
Devranın nereye döneceğini bilmeyen devir insanları için, gelişimin gerçek doğasını tespit etmek her zaman mümkün değildi. Ama yine de bazı kullanışlı emareler vardı; 1538'de, Preveze Boğazı'nda meydana gelen çarpışmada, yelkenli savaş gemilerinin

potansiyelini dosta düşmana gösteren hadisede olduğu gibi. Andrea Doria, uğradığı feci hezimetin ardından boğazdan geri çekilirken, V. Carlos'un müttefik donanmasına bağlı Venedik filosunun sancak gemisi, donanmayla irtibatını kaybetmiş ve dehşet saçan Osmanlı kaptanıderyası Barbaros Hayreddin Paşa'nın kucağına düşmüştü. "Venedik kalyonu" (belki de bu sınıftan yapılan ilk birkaç gemiden biriydi), geri çekilen Doria'nın kadirgaları hızla uzaklaşırken ve Türkler yaklaşırken, orada hareketsiz vaziyette yatıyordu.

Bela gitgide büyü-yordu; fakat dev gibi savaş gemisinin borda topları, Alessandro Condalmiero'nun basiretli komutası altında, deniz yüzeyini yalayan sektirme atışlarıyla gemiyi sarmaya çalışan Türk kadirgalarını vurmaya başladı. Kalyon, grandi direğini⁵⁶ kaybetmesine ve Venedik'e hususî bir

*"... eğer donanmamız mağlup
olursa, prenslerimiz o kadar da zayıf
değiller; en azından, ihtiyaç duyulan
savunma tedbirlerini alabilirler.
Hâlbuki muzaffer olursak, Yunanistan'ı
kurtarma hayalleri bile kurabiliriz. ...
Her halükarda, donanmalarını imha
etmeden Türklere adamakıllı zarar
verebilmenin bir yolu yoktur."*
ASCANIO DELLA CORNIA

husumet besleyen Doria'dan hiçbir yardım erişmesine rağmen, üzerine gelen Türk saldırılarının tamamını geri püskürttü ve birçoğunu öldürdüğü düşman tayfalarına dünyayı dar etti. Rüzgârsız ve hareketsiz kalmış olsa da, bir yelkenli gemi, koskoca bir kadirga filosuna karşı kendini savunabilmişti; demek ki, diğer yelkenliler de aynıını yapabilirlerdi. Bununla beraber, mavnaların 1588 Gravelines'de sergilediği içler acısı performans, İspanyollara, yelkenli teknolojisiyle ikili oynamanın sakıncalarını göstermişti. Ne de olsa, daha seri manevra yapabilen teknelerden oluşan bir filo, amiraline bir sürü yeni taktik seçenek sağlıyordu. Benzer şekilde, erken modern dönem denizcileri, uzun menzilli top veya daha çabuk doldurulan toplar (başlarda bu iki özelliği bir arada bulmak imkânsızdı) arasında seçim yapmakta serbesttiler. Ya da Quiberon Körfezi'nde ve bir dereceye kadar Downsta olduğu gibi, bir taraf, silahlarını hırçın sulara bile ateşleyebilen cinsten gemilerde ısrar ederken, bazı komutanlar, teknelerini durgun sulara demirlemeyi tercih ediyorlardı. Zafer, ayrıntılarda gizliydi.

BU TOP KUNDAĞININ TEKERLERİ, alıştan doğan geri tepmeyi hareketin içine emerek aracın ahşap çatısının zarar görmesini engelliyordu. Topçular, top kuyruğunun altına kaydırarak lahta takoz sayesinde namlu ağzını havaya kaldırabiliyorlardı. Kartuş takımları, topa yandan nişan aldırılabilmesini sağlıyordu. Bu cinsten kundaklar, Armada savaşları boyunca İngiliz toplarının ateş hızını önemli ölçüde artırmıştı.

Muharebe Mekânı

İnsanlar denizde yaşamazlar; bu yüzden de, bu devirde denizcilerin ve gemilerin iktidarı ne denli artmış olursa olsun, erken modern donanmalar, karadaki şartlara ve hadiseler kulaklarını tıkayarak kendi başlarına su yüzeyinde faaliyet gösteremezlerdi. Gravelines'deki İspanyol armadası ve Quiberon Körfezi'nde Conflans idaresindeki Fransız filosunun paylaştığı müşterek amaç, Britanya adalarını istila etmektir. İnebahtı ve Downs muharebelerinin, doğrudan doğruya, birbirine meydan okuyan deniz kuvvetlerinin kapışması olduğu doğrudur. Ama yine de her iki savaş da rakip donanmanın kara seferlerine burnunu sokmasını veya kendi kara ordusuna destek vermesini engelleme düşüncesiyle cereyan etmişti. Nitekim Amiral Tromp'un, Downs'ta İspanyol nakliye gemilerini imha edişi, Felemenklilerin özerklik kazanma mücadelesinde, en az herhangi bir kara çarpışması kadar etkili oldu.

Deniz muharebelerini kıyı şeridinde mahkûm eden yegâne etkenler, teori ve biyoloji değildi. Bu çağda gemiler, bakım onarım ve erzak temini için kara üslerine mecburdular; seyrüsefer esnasında yoldan çıkmamak için karadaki işaretleri görüş mesafesinde

tutmak akılcıydı ve seyahatlerin en son noktaları, ya da uzun yolculukların konakları dost veya düşman limanlardı. Bu sayılanların hepsinin çorbada tuzu vardı. Limanlara duyulan ihtiyaç ve kara seferlerini destekleme zorunluluğu, filoları sahile yakın yerlerde tutuyordu; tabii ki bu filoları avlamak isteyen düşman filolarını da.

Düşman filosuyla uçsuz bucaksız okyanusun ıssızlığında, gözlerin karayı seçmediği bir uzaklıkta buluşma fikri, erken modern dönem boyunca akıllara durgunluk veren ürkütücü bir şey olarak kaldı ve bundan sonra da nadiren gerçekleşti. Denizcilerin başlarını kaldırdıklarını gördükleri arazi, belki de, başka bir yerde gerçekleşmeyecek savaşların yaşanmasını sağlayabiliyordu. Söz gelimi, İnebahtı Savaşı'nın yaşandığı Patras (Balyabadra) Körfezi, müttefik ve Osmanlı donanmalarına, kadirgamlarını adamakıllı kullanabilmek için ihtiyaç duydukları sakin suları temin etmişti. Keza Gravelines ve Quiberon körfezinin sükûnet vaat eden demirleme yerleri, hem İspanyol ve Fransızları, hem de bunların düşmanlarını aynı noktaya cezbetmişti. Downs, deniz ve rüzgâra karşı doğal bir koruma sağlamasının yanı sıra, en azından kâğıt üzerinde, Felemenkliler tarafından zaten fena hırpalanmış İspanyollara başlarını sokabilecekleri tarafsız bir sığınak hizmeti görecekti.

Ne var ki, sözüm ona İspanyolları koruması icap eden yer, üstüne üstlük bir miktar İngiliz gemisinin

yardıma koşturmasına rağmen, azimli ve yetenekli Felemenklilerin taarruzu karşısında kâr etmedi. Sahiller ve sığlıklar, hem doğrudan savaşlarda, hem de muharebeye yol açan gelişmeler boyunca gemilerin rotasını ve kaderini belirliyordu. Aşağıda ele alınan dört deniz savaşının dördü de, bir kara parçasının ismini taşımaktadır; taktik ve teknolojiyle birlikte, bu savaşların meydana gelmesine bizzat katkıda bulunmuş toprak parçaları.

KENDİ BAŞINA GÜDÜMLÜ bir füze olan kadirga, düşman kadirgasının teknesine mahmuzunu geçirerek, deyim yerindeyse, en ağır top atışını gerçekleştiriyor. Saldıran teknenin denizcileri, kancalama ve bordalama anında, hedefteki güverteye çıkmanın yollarını arıyorlar. Suçlu ve kölelerle dolu kadirgalar, bu gibi kargaşa anlarında, kürekçi sıralarından yükselecek isyan ateşiyle yanmanın korkusunu yaşıyorlardı. Ne var ki, ayaklanmaların önüne geçmek için kullanılan prangalar, bu insanların kaderini, geminin suyun dibini boyladığı vakitler dâhil, kürek çektikleri tekneye sıkıca bağlıyordu.

İnebahtı (1571): Kadirgalar Savaşı

İnebahtı Savaşı, müminlerinin maneviyatını ihtişam ve cennet vaatleriyle pekiştiren iki büyük dinin, kadirgalarını havanın ve denizin keyfi müdahalelerinden sakınabilecekleri korunaklı sularda cereyan etti. İncelikli taktikler icra etme yolunda iyi niyetli hamlelerin olduğu aşikârdı. Ne var ki, Hıristiyan askerlere verilen “Hasmınızın kanı üzerinize sıçrayana kadar ateş etmeyin” talimatı, her iki tarafın da, birbirlerinin boğazına sarılacak denli yaklaşıp kan dökme niyetini paylaştıklarını özlü bir ifadeyle açıklar. Güvertelerinde kendilerinden nesillerce genç olan toplar taşıyan emektar kadirgalar, Kutsal İttifak’a zaferi getiren gizli bir silahın yardımına sahiptiler. Hezimete uğrayan Osmanlılar, yenilginin yıkıntısını öylesine ağır hissetmişlerdi ki, acılarını ancak *sığın* lafzıyla anlatabilmişlerdi.

İslam gazileri, Papa V. Pius’un bir haçlı seferi ilan edip, haç uğruna çarpışacak gönüllülerin ahiret ızdıraplarını dindireceğini duyurmasıyla birlikte karşılarında çok daha dişli bir Hıristiyan mukavemeti

KUTSAL İTTİFAK AMİRALİ Avusturyalı Don Juan, İnebahtı'da sancak gemisi olarak hafif bir real⁵⁷ seçmişti. Sürat ve manevra ihtiyacı, amiralin bu kararında hayli belirleyiciydi. Ne de olsa envaiçeşit milletten oluşan koca Hristiyan donanmasında, talimatların anlaşılıp uygulandığından emin olabilmek için yegâne yolu bizzat iletişim kurmaktı. Dahası, real, öyle pek göze çarpacak cinsten bir gemi değildi ve düşman silahlarını üzerine çekmeyecekti.

bulmuşlardı. Osmanlı İmparatorluğu, daha geçen yüzyılda, kendi dinî mücadelelerini, en az Hristiyan düşmanlarının sahip olduğu, hatta bazen onlardan da iyi gemiler, kumandanlar ve topraklarla Akdeniz sularına taşımıştı.

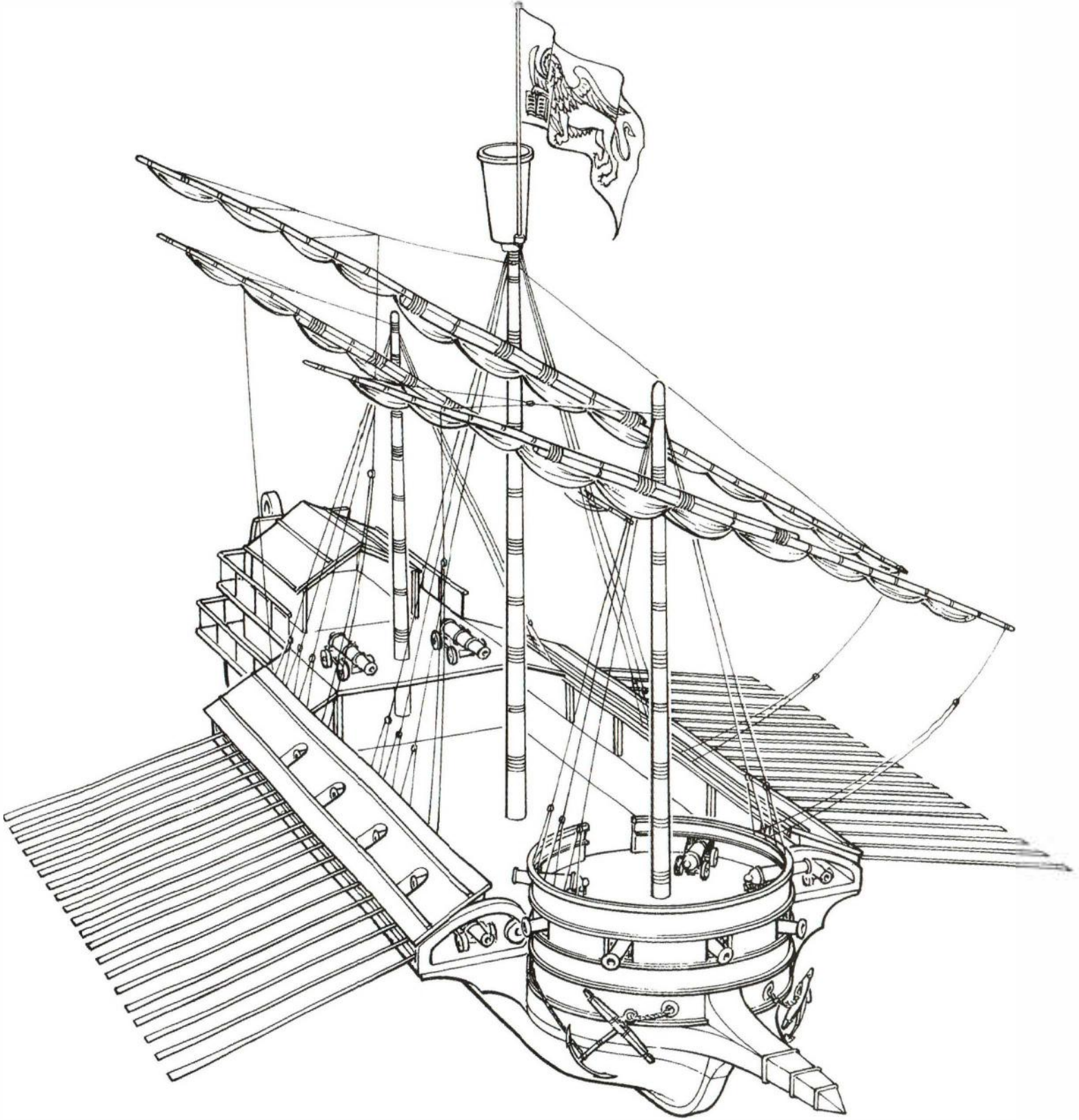
Asırlara meydan okuyan Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı muhalifleri arasındaki yerini almıştı. Venedik, Osmanlılar doğunun kadim ticaret yolları üzerinde yayılmaya başladığından beri, doğulu komşusuyla ticarî ilişkilerini iyi bir seviyede muhafaza etmeye çalışırken, bir yandan da, yeni Türk fetihlerini engellemenin bir yolunu bulmak gibi çetrefil bir muammanın içine düşmüştü. İspanya'nın "basiretli" kralı II. Felipe, Akdeniz sahillerinin uzun bir parçasına hâkimdi ve Osmanlıların, başında bulunduğu İspanyol Kraliyetinin önemli bir bölümünü (ne de olsa, bu toprakların İspanyolların eline geçmesinin üzerinden henüz bir asır bile geçmemişti), ilk fırsatta geri alınması icap eden Müslüman arazisi olarak gördüklerinin farkındaydı.

Protestan ayrılıkçıları yola getirmek için varını yoğunu ortaya döken Papanın işi başından aşkındı. Gelgelelim, yayılmacı İslam kuvvetlerinin kapının önünde belirivermesi, İtalya'da yaşayan hiç kimsenin görmezden gelemeyeceği bir tehditti. Venedikliler, en

nihayetinde, Doğu Akdeniz'deki son üsleri Kıbrıs'ı kaybetmenin eşiğine geldiklerinde ve kuvvetli bir Osmanlı donanması Adriyatik'e girmek için harekete geçtiğinde, Papalığı ve İspanyolları Osmanlı tehlikesine karşı eyleme geçmeye ikna edebildi.

İspanyol, Papalık ve Venedik müttefik kuvvetinin başında, Kral Felipe'nin gayrimeşru kardeşi Avusturyalı Don Juan bulunuyordu. Don Juan, Türk gazilerine karşı verilen mücadelelerde tecrübe kazanmış, azimli, ehliyetli ve ilham verici bir kumandandı. Yüreklere korku salan Osmanlı donanmasının azametli görüntüsünden çekinmeyecek biriydi. Papalık sancağı taşıyan on iki kadırgada beliren Vatikan yardımı, Türklerin yenilmez olduklarına dair inanca karşı hayatî bir psikolojik denge unsuru oluşturuyordu. Don Juan'ın rakibi Müezzinzade Ali Paşa, yenilmezlik itibarını İslam coşkusuyla birleştirerek, cüretkâr bir strateji izleyip münakaşayı zor yoluyla tek celsede halletmeyi istiyordu.

Hristiyan kuvvetleri, hafif karakalardan nihayet muharebenin kaderini tayin eden altı adet dev gemiye kadar yaklaşık 240 teknenin içinde, yine takribî 74.000 adamdan oluşuyordu. Türk donanması ise, 75.000 kişilik tayfa ve mürettebatıyla aşağı yukarı 210 teknedan oluşuyordu. Ali Paşa, aynen Don Juan gibi,

VENEDİK TERSANESİNDE aleracele elden geçirilip İnebahtı Savaşı'nın gaddar boğuşmasına yollanan altı mavna, ölümcül ve kudretli savaş teknelerine dönüştürülmeden önce, Doğu Asya'nın kârlı baharat yolculuklarına alışkın büyük tüccar kadirgalarıydı. Bu deniz canavarları, elden geçirilmelerinin ardından, tamamen olmasa da, hareket kabiliyetlerini büyük ölçüde kısıtlayan ağır

toplar ve kasaralar taşımaya başladılar. Bu yeni devler öylesine başarılı olmuşlardı ki, mavna filosunun kumandanı, İnebahtı'dan sonra bir takdirnameyle onurlandırıldı ve buna benzer gemiler, iki asır sonra bile donanmalarda yer almaya devam ettiler. Yelkenli gemilere nazaran ağır ve hantal olsalar da, durgun havalarda ve elverişsiz rüzgârlarda açık bir üstünlükleri vardı.

kaptanıderyalı padişahın şahsî teveccühü sayesinde elde etmişti; ama emri altındaki komutanların hepsi, iş bilir, tecrübeli askerlerdi ve Osmanlı teknelerini dolduranlar, Hristiyanlar karşısında rüşünü defalarca ispat etmiş, yaman savaşçılardı. Türklere sorulursa, yaklaşmakta olan muharebenin, 1538'de, şimdi karşılarında bulunana benzer bir Hristiyan ittifak filosofunun boğazlardan darmadağın çekilmek zorunda kaldığı Preveze Savaşı'ndan farklı olacağını düşünmek için hiçbir sebep yoktu. Ali Paşa, kuvvetlerini Patras Körfezi'nde birleştirirken, hafif ve çevik Türk korsanları tarafından bir gölge gibi takip edilen Hristiyan donanması ağır ağır doğuya doğru ilerliyordu.

Gelgelelim, 1538'den bu yana köprünün altından çok sular akmıştı. Bir kere, Türkler artık sadece Avrupa'nın servetine karşı mücadele etmiyorlardı. Yeni Dünya'nın keşfi, altın ve gümüş başta olmak üzere, el değmedik, uçsuz bucaksız arazilerin doğal kaynaklarının Avrupa'ya akması sonucunu doğurmuştu. Bu zenginliğin büyük kısmı, yarımadada Mağribîlerle asırlarca boğuşup en sonunda mücadeleyi Kuzey Afrika sahillerine taşıyan, tecrübeli ve kudretli İspanyol ordusunun hazinesine gidiyordu. Felipe'nin kadırgaları, inşa tarzları ve nitelikleri bakımından emsallerinin önündeydiler ve bu gemilerin güvertelerini dolduran askerler, dehşet saçan Türk bileşik yayına karşı son model fitilli tüfeklerle teçhiz edilmişlerdi.

Dahası, Osmanlıların kazandığı son zaferler, bu kez başlarına bela olacak gibiydi. Venediklilerin elindeki Mağusa (Famagusta) Kalesi, muazzam bir bedel ödenmek suretiyle, 50.000 Türk savaşçısının kaybıyla fethedilmiş ve kalenin düşmesinin ardından, Kıbrıs Osmanlı topraklarına katılmıştı. Venedik Cumhuriyeti, doğu ticaretinden nemalanarak devletin dizginlerini elinde tutan girişimci ailelerin uğradığı zararı daha fazla görmezden gelemezdi. Bu kez mesele, diplomatik yollarla halledilebilecek cinsten değildi. Belki de bu yüzden, İnebahtı'daki Venedik filosu, bu kent devletinin şu ana değin tertip ettiği en büyük ve en muhteşem deniz kuvvetiydi. Kürekçilere olan ihtiyaç öylesine fazlaydı ki, kürek sıralarına oturanlar arasında, ilk defa, suçlular (bunlara özgürlük vaat edilmişti) ve Venedik'e tabi bölgelerden devşirilen insanlar da bulunuyordu.

Venedik tekneleri, Batı dünyasının en gelişkin ve en iyi yönetilen, deyim yerindeyse, Batı âleminin medar-ı iftihar olan Venedik tersanesinde, Dante'nin cehennemine ilham kaynağı olan kazanlar ve binlerce işçinin emeğiyle inşa edilmişti. *Serenissima*,⁵⁸ İnebahtı'da meydana gelecek nihai kapışma için, aylar öncesinden, işinin ehli uzmanların ve standart tekne aksamalarının kullanıldığı yüz gemilik bir filo kurmaya başlamıştı. Bu tersane, geçmiş asırlar boyunca, Venediklilere ticaret ve savaş gemileri üretegelmişti. En belli başlı gemi tipi, bir küreğe en az dört adamın yapıştığı iri bir tekne olan "büyük kadırga"ydı. Bu gemiler, bölmelerden oluşan gövdelerinin içinde yük taşıyabiliyor ve önceden belirtildiği gibi, pruvalarına top yerleştirilebiliyordu: teknenin orta hattı üzerine en "büyük top" ve her iki tarafa daha ufak "ejder" ve "ördek" topları.⁵⁹ Venedik topları, basit, işlevsel, standartlaştırılmış ve ölümcüldü.

Gizli Silah

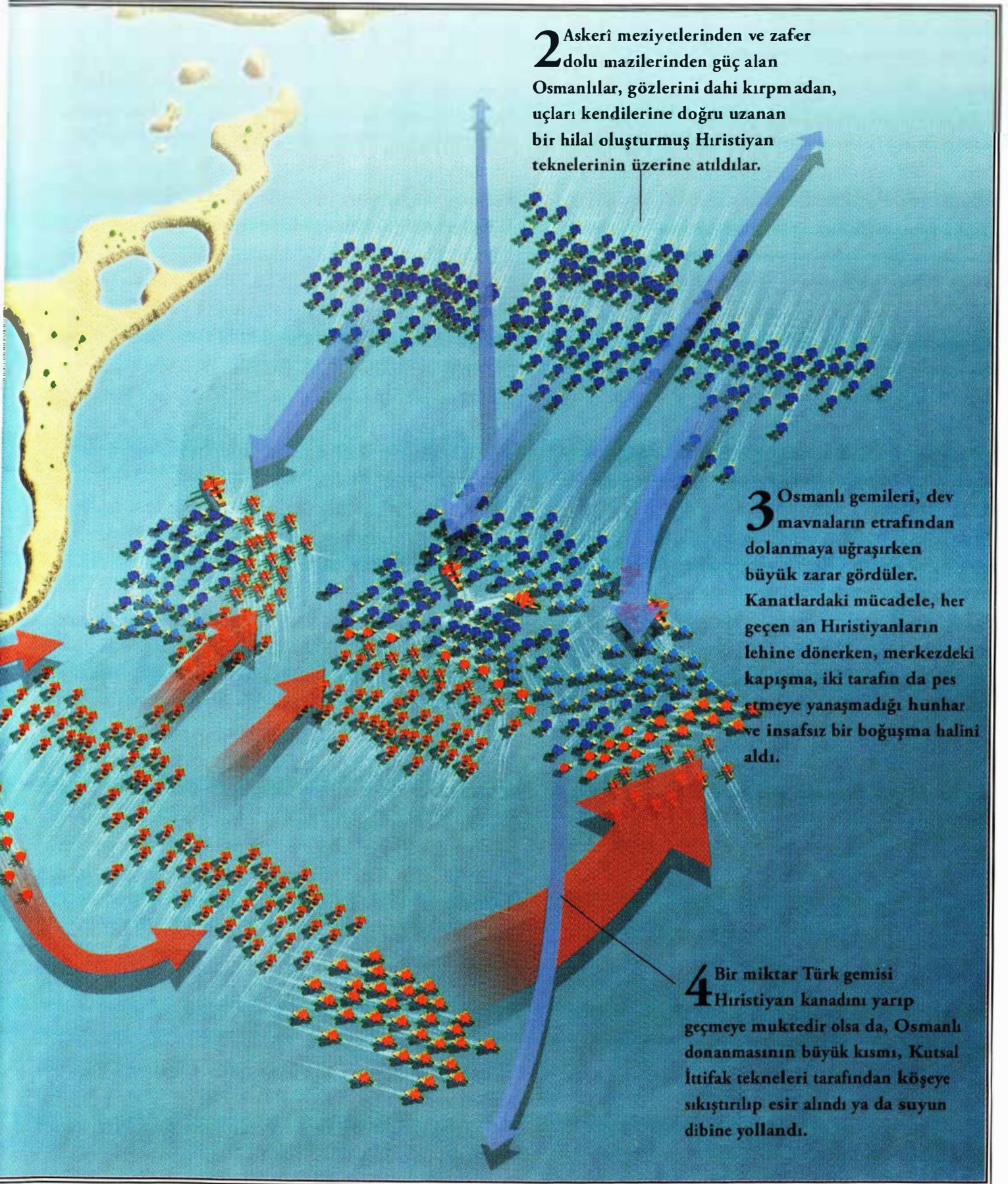
Rivayete göre, en büyük Venedik ticaret gemilerinden altı tanesi, yaklaşan muharebenin hazırlıkları en hummalı safhasına vardığında, tesadüfen tersane havuzlarının birisinden geçiyorlardı. Bu esnada, gökten vahiy inmişçesine, insanların aklına bu devasa tekneleri, her zamanki yüklerinden, yani ipek ve baharattan daha ölümcül şeylerle yükleme fikri düşüverdi. İşçiler, bu gemileri, göz açıp kapayıncaya dek, ağır toplarla ve baş, kıç ve bordalar boyunca hususî muharebe yapılarıyla donattılar. Dünya üzerinde başka hiçbir tersane, yeni nesil melez gemileri bu süratte üretemezdi.

Bu melezlerin sonraki örnekleri, takriben 40 metre uzunluğa ve nereden bakılsa, hafif kadırgaların iki katı demek olan 12 metrelik bir genişliğe sahiptiler. Teknenin 76 adet sakil küreği, ancak altışar adam tarafından çekilebiliyor ve güvertenin su seviyesinden yüksekliği, bu uzun mesafeyi tırmanmayı göze alamayan saldırganları daha baştan yıldırarak bordalama ihtimalini epeyce zayıflatıyordu. Bu tür gemilerde, 22.6 kg.'lık güller atan aşağı yukarı beş parça, iki veya üç adet 11 kg-atar top, muhtelif şekil ve ebatlarda 23 ufak kalibreli top ve hareketli mihverler etrafında sağa sola döndürülüp, düşman kürekçilerini ve bordalamaya yeltenenleri biçen yaklaşık yirmi küçük top bulunuyordu. Bu denli

2 Askerî meziyetlerinden ve zafer dolu mazilerinden güç alan Osmanlılar, gözlerini dahi kırpmadan, uçları kendilerine doğru uzanan bir hilal oluşturmuş Hristiyan teknelerinin üzerine atıldılar.

3 Osmanlı gemileri, dev mavnaların etrafından dolanmaya uğraşırken büyük zarar gördüler. Kanatlardaki mücadele, her geçen an Hristiyanların lehine dönerken, merkezdeki kapışma, iki tarafın da pes etmeye yanaşmadığı hunhar ve insafsız bir boğuşma halini aldı.

4 Bir miktar Türk gemisi Hristiyan kanadını yarıp geçmeye muktedir olsa da, Osmanlı donanmasının büyük kısmı, Kutsal İttifak tekneleri tarafından köşeye sıkıştırılıp esir alındı ya da suyun dibine yollandı.

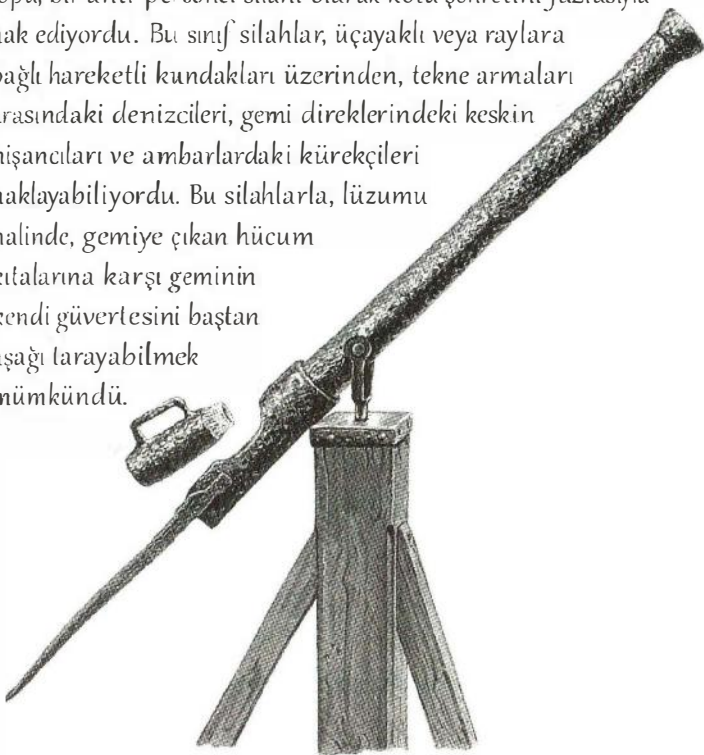

zengin bir silah çeşitliliğiyle, tam beş tane adi kadırğa donatabilmek mümkündü.

Neresinden bakılırsa bakılsın, ortaya çıkan, yepyeni bir savaş gemisi cinsi olmuştu. Ön kısımda yüksek, toprakla takviye edilmiş korunaklı baş kasarası, teknenin arkasında, aynı ilkelere istinaden güçlendirilmiş kış kasarasıyla dengelenmişti. Teknenin yan cephelerinde, kürekçi sıralarının altında, üstünde veya aralarında yerleştirilmiş dokuz veya daha fazla top, sıradan kadırgalarda hayal bile edilemeyecek bir özellikti. Daha sonraki yıllarda, en büyük Venedik mavnaları, tek defada, toplam 1147 kg.'lık atış yapabilir duruma geleceklerdi. Keza parmaklıklı güvertenin üstünde, her biri ayrı bir direğe asılı üç büyük latin yelken, 743 m²'lik bir genişlikte dalgalanacaktı. İnebahtı'ya katılan altı geminin bu denli ağır silahlı olup olmadığından emin değiliz; ama bu tekneler, her halükarda kudretli savaş gemileriydi. Gerçi, birazcık bile süratlendirebilmek için, bu deniz canavarlarını başka gemilerin yedeğine almaktan başka yol yoktu; fakat büyük kadırgalarla dolu bir donanmada, bu zor bir iş değildi.

Yeni boy gösteren mavnalar bir yana, Kutsal İttifak kadırgaları, Türk emsallerine kıyasla genellikle daha cüsseli ve ağır inşa ediliyorlardı. Bu yüzden de, nispeten kısıtlı hareket kabiliyetleri ve yavaşlıklarına

“İNSAN KATİLİ” namıyla anılan bu ağızdan dolma şahin topu, bir anti-personel silahı olarak kötü şöhretini fazlasıyla hak ediyordu. Bu sınıf silahlar, uçayaklı veya raylara bağlı hareketli kundakları üzerinden, tekne armaları arasındaki denizcileri, gemi direklerindeki keskin nişancıları ve ambarlardaki kürekçileri haklayabiliyordu. Bu silahlarla, lüzumu halinde, gemiye çıkan hücum kıtalarına karşı geminin kendi güvertesini baştan aşağı tarayabilmek mümkündü.

rağmen, borda kısımlarında, kürekçi ve denizcilere koruma sağlayan *pavesadeler*, başka bir deyişle, ilave yükselteler vardı. Dahası, Osmanlı kadırgalarının kürekçi sıralarına zincirli bol miktarda Hristiyan mahkûm, her an, muharebenin kargaşasından istifade ederek özgürlüklerini elde etmenin peşine düşebilirlerdi. Ne gariptir ki, Türklerin sarsılmaz maneviyatı ve gözü karalığı bile, ilk başta hiç akla gelmese de, onların aleyhine işleyecekti. Şöyle ki, 7 Ekim 1571 sabahı, Hristiyan donanması Patras Körfezi'ne girdiğinde, Osmanlılar hâlâ muharebeden kaçınabilir ve gemilerini, kale topraklarının emniyeti dâhilinde, körfezin sığ sularında yatırılabilirlerdi. Hâlbuki Ali Paşa ve komutanları, tam tersi, savaş bir an evvel başlatmak için, yan yana tek bir hizada, gözlerini kırpmadan ileriye atıldılar. Türk gözcüleri, güneşin ilk ışıkları arkalarından yükselirken, Hristiyan gemilerini pruva hattında, birbirlerinin peşi sıra görmüşlerdi.

Don Juan'ın altındaki amirallerden bazıları, Osmanlı donanmasını karşılarında görür görmez, muharebeye girmeyip geri çekilmek gerektiği fikrini dillendirmeye başlamışlardı; fakat Avusturyalı genç komutan, “Akıl alıp verme zamanı geçti; aruk muharebe vakti” diyerek son sözü söyledi. Don Juan, bizzat Papa tarafından kutsanmış büyük bir bayrağı kaldırarak düşmana doğru salladı ve yeşil bir flama eşliğinde yaptığı top atışıyla hücum emrini verdi. Don Juan, savaşın hemen arifesinde, hafif ve hızlı bir tekne olan sancak gemisiyle, emri altındaki gemi müfrezeleri arasında dolanıyor ve donanmaya bir muharebe düzeni kazandırmaya çalışıyordu. Don Juan'ın kati emirleri gereğince, mavnalar, her biri dörder adi kadırganın yedeğinde, yalpalayarak muharebe düzeninin önüne çıktılar. Belli bir hizada durabilmek, kürekli gemiler için, hangi yönden eseceği belli olmayan rüzgârların insafına terk edilmiş yelkenlilere kıyasla elbette çok daha basitti.

12 kadırgalık ufak bir filoya hükmeden Cenevizli profesyonel denizci ve dillere destan Andrea Doria'nın torunu ve adaşı, uçları Türk gemilerine doğru uzanan bir hilal oluşturmak için hareketlenen Hristiyan hattının başını çekiyordu. Ali Paşa ve reisleri zaferden öylesine eminlerdi ki, bu manzarayı görür görmez, Hristiyan donanmasının geri kalanının, muhakkak ki, darmadağın bir bozguna dönüşecek bir geri çekilişe

başladıklarını haykırmaya başladılar. Osmanlılar, güneş yeterince yükselene değin, Doria'nın peşinden gelen Kutsal İttifak gemilerini fark edemediler. Gerçi Ali Paşa, bu beklenmedik manzara karşısında yılıp tereddüde düşecek biri değildi ve derhal savaş emri verdi.

Muharebe hatları, küreklere olanca kuvvetiyle asılan insanların yarattığı ivmeyle birbirine yaklaşırken, iki donanma da taktik hesaplarını, gemilerini üçer filoda toplayarak yapmışlardı. Hristiyan hattının önünde dev heykeller misali yükselen altı mavna, Ali Paşa'nın zihnini kemiriyordu. Tabii ki kadırgaların başını ve pruva toplarını bu devasa cüsseli hilkat garibelerinin üzerine çevirebilmek mümkündü; fakat bu hamle, Türk gemilerini zalim Hristiyan kadırgalarına ikram etmek demekti. Ali Paşa, bunun yerine, böldüğü muharip kuvvetlerini, mavnaların gözcü botlarının arasından, borda toplarından en az etkilenecekleri mesafeden geçirmeye karar verdi. Bu strateji, hakikaten de, bu deniz canavarlarının Türk kadırgalarına verebileceği zararı önemli ölçüde bertaraf edecekti. Ne var ki kaptanıderyanın seçimi, aynı zamanda, Osmanlı muharebe unsurlarını, ana Hristiyan hattına tosladıkları andan itibaren, birbirlerine yardım eli uzatamayacakları bir uzaklığa mahkûm etmişti. Dahası ne kadar hantal olursa olsunlar, mavnaların rotayı ağır aksak çevirip Osmanlı gemilerinin arkasını sarabilmesi de muhtemeldi.

Hristiyan arkebüzlerinden yükselen duman bulutları, vızıldayarak havayı yaran Türk oklarıyla deliniyor; kadırgalar, birbirlerine doğru her adım attığında, ters istikametlerde uçuşan silahların miktarı artıyordu. Hristiyan kadırgaların küpeştelerine mihlanmış *versos*, yani İngilizlerin “insan katili” dedikleri mihverli, fırdöndü toplar, iri yarı saçma tüfekleri misali, yakın mesafeden düşman mürettebatının üzerine akla gelebilecek her cinsten demir kırıkları fırlatıyordu. Bazı askerler, düşman teknelerini ateşe vermek ve güverteleri kullanılmaz hale sokmak için kızdırılmış yağ, iç yağı veya kireçle dolu çömlekler fırlatıyor; ya da *bomba* isimli, esas itibarıyla, kocaman yıldızlı maytaplardan ibaret olan kısa menzilli tutuşucu bir silahla, düşman güverteleri, tekneleri ve askerlerinin tepesine, içleri yanıcı maddelerle yüklü demir bilye ve kıvılcımlar yağdırıyorlardı. Mavnalar, pupa ve pruva toplarını düz bir doğrultuda tutmak için kürekler yardımıyla manevra edip, borda toplarını, bordalamaya ve misilleme ateş açmaya güç yetiremeyen Osmanlı kadırgalarına nişan alıyorlardı.

Çarpışmalar, muharebe hattının uçlarında bilhassa şiddetli bir hal almıştı. Ne de olsa her iki taraf da düşmanın arkasına sarmaya çabalıyordu; sonuçta bunu yapabilenler, kısmen de olsa, Hristiyanlar oldu. Kürek sıralarındaki Hristiyan esirlerinden bazıları, boğuşmanın kör dövüşüne dönüştüğü anlarda

ATEŞ VESU, erken modern dönem deniz savaşlarının değişmez unsurlarıydı. Yanıcı bir “Roma maytabı” olan bomba, yakın mesafeden, düşman üzerine içleri kavla dolu demir bilyeler (sol alt) ve kıvılcımlar püskürtüyordu. Bombadan atılan demir bilyelerin daha iri bir çeşidi olan karkas⁶⁰ (sağ alt), daha sonraki yıllarda, gemi güvertelerine yerleştirilen havanlardan düşman gemi ve şehirlerini ateşe vermek için kullanılmıştı.

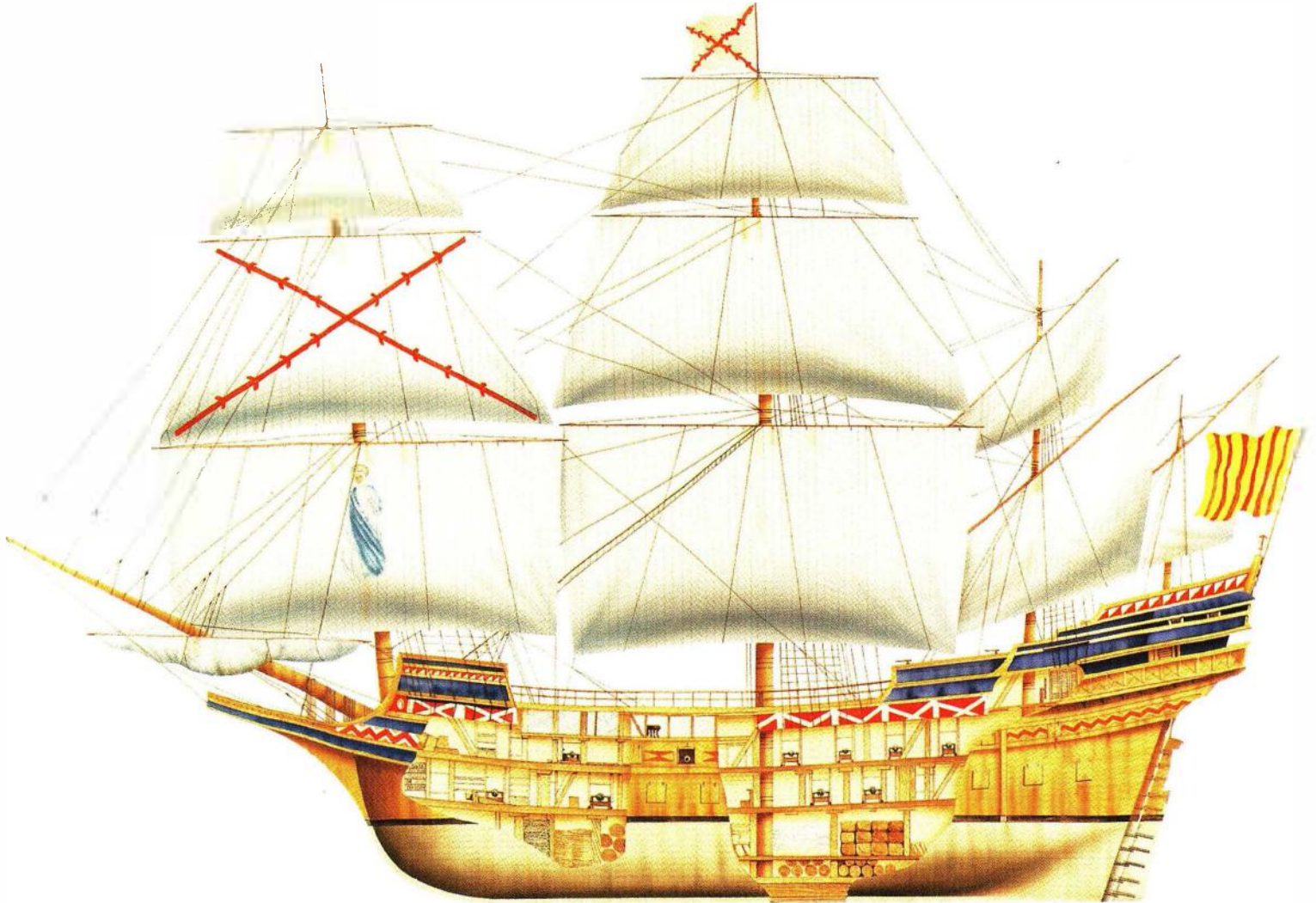
düşürülen silahları kaparak eski efendilerine saldırdılar. Hristiyan savaşçıların bedenlerini örten ağır zırhlar, Türk yaylarından çıkan oklara karşı koruma sağladığı müddetçe avantajlıydı; fakat tesadüfen suya düşen bir müttefik askeri için umut yoktu. Ali Paşa kolu, vuruşa dövüşe kendine bir yol açarak, Hristiyan komutanların çoğunun bulunduğu merkez hattına gelip “Kraliyet” kadirgalarına bordaladı. Ali Paşa, muharebenin kaderi bir o yana bir bu yana gidip gelirken, elinde yayı bizzat cenk ediyordu. Öte taraftan, yetmişlerinde bir Venedik asilzadesi, grandi direğinin çanaklığından,⁶¹ hizmetkârının doldurup

kurduğu koca arbaletiyle gemiye çıkmaya çalışan Osmanlı savaşçılarını avlıyordu.

Birkaç gün sonra, Venedik lagününün en uzak sularını koruyan mendireklerde hüküm süren gergin bekleyiş, gözcülerin, ufukta Adriyatik’in puslu havasını güç bela yarıp gelen yalnız bir kadirga görmeleriyle iyice doruğa çıktı. Gemi, teknesinin orasına burasına aldığı darbelerden berbat görünüyordu; peşinden bir sürü sancak sürükleniyor; kürekleri vahşice suya dalıp çıkıyordu. Yorgunluktan bitap düşmüş tayfaların zafer çığlıkları denizde yankılandı: “*Vittoria! Vittoria!*”. Geminin peşinden sürüklenenler, Osmanlı sancaklarıydı. Türklere ait 170 kadirga ve hafif tekne ele geçirilmiş; geri kalan gemilerin çoğu tahrip edilmişti. İnsan kıyımına dönen muharebede, 30.000 Türk yok olmuştu. Kutsal İttifak donanması, 7700 civarı adam ve 12 gemi kaybetmişti.

Günümüzde, epeyce makul sebeplerle, bu büyük savaşın ehemmiyetini olduğundan fazla göstermemek daha akılcı görünmektedir. Ne de olsa Osmanlı devlet

YENİLMEZ ARMADA’NIN SANCAK GEMİSİ San Martín, Felipe’nin amirali Medina Sidonia’yı savaşa ve yenilgiye taşıyan gemiydi. Bu “İspanyol kalyonu”, erzak ve ağır silahlara tahsis edilmiş geniş mekânlarıyla, Atlantik seferlerine ve savaşlarına son derece uygun bir İtalyan tasarımıydı. Kalyonda, önceki karakalarda bulunan yüksek ve dengesiz baş ve kık kasaralarından vazgeçilmişti.

adamları, padişaha, şayet arzuluyorsa, imparatorluğun zengin kaynakları sayesinde, İnebahtı’da kaybedilen donanma yerine, bu kez lengerleri gümüşten, yelkenleri atlastan, halatları ibrişimden yepyeni bir donanma kurulabileceğinin sözünü veriyorlardı. Zaferin üzerinden henüz bir nesil bile geçmemişti ki, yorgun Venedik, Osmanlılarla imzaladığı bir antlaşmayla Doğu Akdeniz sularında rakibinin egemenliğini kabul ettiğini duyurdu. Bununla birlikte, ne tuhaftır ki, Türklerin tam da kuvvetlerinin zirvesindeyken, Hristiyan dünyanın yalnızca bir kısmı tarafından yenilgiye uğratılmış olmasının medenî dünyada yarattığı sarsıcı etki, Batılıların İslam orduları karşısında her daim üstün olduklarına dair günümüze kadar gelen bir intibain doğuşuna yol açtı.

Gravelines (1588): Rüzgâr ve Akıntı

İspanya kralı Felipe’yi, İnebahtı’dan sonra donanmasındaki mavnalara fazlaca bel bağladığını söyleyerek eleştirmek haksızlık olur; hem de bu gemilerin üvey kardeşine zaferi nasıl getirdiğini görmüşken. 1588’e gelindiğinde, Don Juan öleli on yıl olmuştu; ama İspanyol donanması, İnebahtı günlerinin ışıltılı ihtişamından ve Felipe’nin bu haşmeti sağlayan zengin kaynaklarından hiçbir şey kaybetmemişti. İspanya kralı, yeni bir sefer tertip etme vaktinin geldiğini düşünüyordu; bu kez kilisenin yolundan sapmış inkârcı bir ülkeye ve donanmasına karşı.

Ne var ki, İngiltere kraliçesi Elizabeth’i ve “deniz kurtları”nı, Osmanlı padişahının kadirgalarıyla aynı kefeye koymak yanlış olurdu. Ne mutlu ki, tarihçiler ve su altı arkeologları, onca çabalarının karşılığını, 1588 hadiselerinin etrafını saran esrarlı efsane bulutunun içinden gerçekleri seçip çıkararak almışlardır. Bundan böyle, bir milletin denizde gürleyen toplar eşliğinde hayatta kalma mücadelesinde, İspanyol Armadası’nın nasıl çaresizliğe düştüğü ve İngiliz denizciliğinin savaştan nasıl alınının akıyla çıktığı, efsane ve rivayetlerin muğlak belirsizliğine gömülü kalmayacaktır.

İspanyol tahtı, Tudor hanedanının kurucusu VII. Henry’nin, Fernando (Ferdinand) ve Isabel (İsabella) ile 1501’de imzaladığı ittifak antlaşmasından beri, İngiltere üzerinde doğal hakları olduğuna inanıyordu. Bu ikilinin kızı Aragonlu Catherine (Catalina), 1502’de geleceğin İngiliz kralı VIII. Henry ile evlenmişti ve babasına yazdığı mektuplarda, yeni memleketinden “haşmetmeaplarınızın yeni toprakları” şeklinde bahsediyordu. Henry’nin 1534’te Roma Kilisesi’nin hak yolundan sapması ve bazı askerî

münakaşalar, İspanya ve İngiltere arasındaki ittifak anlaşmasının bozulmasına yol açtı. 1554’te, Henry’nin kızı “Hunhar” Mary’nin bizzat II. Felipe ile yaptığı izdivaç, İspanya’nın, kısa bir

süreliğine de olsa, İngiltere’de bir kez daha söz sahibi olmasına yaramıştı. Felipe, ne İngiltere havasını, ne de İngiltere kraliçesini seviyordu ve Elizabeth’in 1558’de İngiliz tahtına geçmesiyle, iki Kraliyet, birbirini iliklerine kadar tanıyan iki düşmanın nefretini beslemeye başladılar. Felipe ve Katolik dünyası, Elizabeth’in nikâhsız bir birliktelikten doğma gayrimişru bir çocuk olduğunu ilan etti ve Papa, İngiliz halkını, kraliçeye ettikleri sadakat yemininden azat ettiğini duyurdu.

Gelgelelim Elizabeth, kuru gürültüye papuç bırakacak biri değildi. Tudorların sonuncusu, bir müddet sonra, İspanyolları çileden çıkarıp, Fransa’yla yapmış olduğu savaşlardan harap olmuş Krallığını tekrar refaha kavuşturacak masrafsız, hatta kârlı bir yöntem geliştirdi. Kraliçe, kendi donanmasından kiraladığı veya sattığı gemileri, yine belirli sermayedarlarca sağlanan nakit yatırımlarla korsanlığa teşvik etti. Elizabeth, çoğu vakit sermayedarlardan biriydi ve İngiliz çapulculuğu, Yeni Dünya’nın zenginliğini İngiliz hazine sandıklarına istiflemeye başlamıştı. Francis Drake’in 1587’de Cádiz limanına yaptığı baskın, gün geçtikçe İspanyol servetini ve itibarını daha fazla zedeleyen darbelerin sonuncusu ve bardağı taşıran son damlaydı. II. Felipe, ertesi sene sefer hazırlıklarını tamamladığında, İngiliz

*“Denize hükmeden ticarete hükmeder;
dünyanın ticaretine hükmeden
dünyanın zenginliğine ve nihayet
dünyanın kendisine hükmeder.”*

SIR WALTER RALEIGH

korsanlığı, Protestanlığı ve kışkırtıcılığına haddinden fazla tahammül gösterdiğini düşünüyordu.

Deneme ve Yanılma

Drake ve rakip “deniz kurtları”, teknolojinin son nimetlerinden faydalanıyorlardı. İngilizler, her ne kadar, gelecekte denizlerde kuracakları tahakküm zihinlere böyle bir izlenim kazısa da, denizcilik başarılarını öyle doğuştan getirdikleri yeteneklere borçlu değillerdi. Bilakis İngiliz tersaneleri, VIII. Henry saltanatında, o vakte değin görülmemiş büyüklükte ve güçte savaş gemilerinden bazılarını kızaklarına yerleştirmekle meşguldüler. Üstelik bu yol hiç de pürüzsüz değildi. VIII. Henry’nin su alıp alabora olan “büyük gemisi” *Mary Rose* gibi başarısız örnekler de vardı. *Mary*

Rose karakasının suyun dibini boylayışı, geminin talihsiz mürettebatı ve olan biteni izlemek zorunda kalan Kral için ne denli büyük bir faciaysa, modern su altı arkeologları için o kadar kutlu bir hadise olmuştu. Daha sonra inşa edilen teknelerde, Henry devrinin ilk gemilerinde bulunan heybetli baş kasaraları olmayacaktı; ama yine de *Mary Rose* cbatlarını yakalayan veya bunu aşan birkaç gemi vardı. 1588 Armada hadisesine dair ilk elden düzeltilebilecek bir yanlış, koca İspanyol kalyonlarına karşı çarpışan çevik ve ufak İngiliz teknelerinden bahseden uydurma hikâyedir. Esasında, İngiliz gemileri, 1588 muharebesini görmüş en iri savaş tekneleriydi.

Bir anda Krallığına bakan sahillerdeki Katolik ülkelerin öfkesini üzerinde hisseden VIII. Henry, ada topraklarında, kendi ayakları üzerinde durabilen bir gemi ve silah imalatının altyapısını kurabilmek için epeyce zaman ve para harcamıştı. Krallığa davet edilen İtalyan ustalar, babasının donanması için ilk büyük gemileri inşa etmişlerdi. Bu zanaatkarların oğulları, İngiliz meslektaşlarını yetiştirmekle kalmamış; savaş gemisi tasarımı ve bronz ve demir top dökümünde bunlarla rekabete de girişmişlerdi. Dency ruhu ve denizlerde yayılma, İngilizlere, sanatlarını tam bir zarafet seviyesine çıkararak, İspanyol teknelerinden

birçok bakımdan üstün gemiler yapabilmelerine imkân tanıdı. Zaten bu durum, II. Felipe’nin “Yenilmez Armada”sı karşısında onları zafere taşıyacak en önemli etken olacaktı.

İngiliz uzmanlığının en etkili biçimde tecelli ettiği yer, ilk bakışta hayli basit görünen dört tekerli top kundaklarıydı. Küçük tekneler, mavnalar gibi iri cüseli gemilerin taşıdığı büyük kalibreli toplarla baş edebilmek için daha seri bir atış hızına ulaşmalıydılar. Öte taraftan, düşmana doğrudan hücumla geçen

kadırgalarda, ilk atıştan sonra topları yeniden doldurmaya çalışmak yersizdi. Ne de olsa bir kadırğa, pruva toplarını ateşleyebilecek denli kısa bir menzile girdiyse, ikinci atışa vakit kalmadan düşman teknesini mahmuzlamış olacaktı. Bundan sonra söz, mah-

muzun sırtından düşman gemisini bordalayıp meseleyi tüfek ve soğuk çelikle halledecek savaşçılarındı.

Bu “tek atış stratejisi”, II. Felipe donanmasındaki, bire bir karadaki sahra toplarının kullandığı veya buna çok benzeyen iki tekerli kundaklar üzerinde irili ufaklı toplar taşıyan yelkenli gemilerde bile geçerliydi. Bu toplar, ateşe hazır halde muhafaza ediliyor (bunlardan birkaçı, asırlar sonra okyanusun dibinden dolu vaziyette çıkarıldılar) ve topçu neferleri, geminin yan tarafında dizili topları ileri geri oynatarak, bordalamadan hemen önce rakip teknede büyük bir sarsıntı yaratmayı amaçlayan tek bir atış yapıyorlardı. İspanyollar için uzun menzilde etkili ve seri ateş, bir hakikat değil; yalnızca hayalleri süsleyen uzak bir emel olabilirdi. Doğrusunu söylemek gerekirse, aşırı uzun namlu boyları, hantal kundaklar ve biri diğerini tutmayan namlu genişlikleriyle bu mümkün değildi.

İngilizlerin hikâyesi farklıydı. İspanyollar ve Portekizliler, Asya’ya uzanan ticaret yolları ve Güney Amerika’nın maden ve nadide metalarına çoktan el koymuşlardı; İngiliz tacirleri için, el değmedik zenginlik kapıları bulmak istiyorlarsa, uzak diyarlara yelken açmak dışında bir seçenek yoktu. Bu sebeple İngiliz gemileri, her geçen gün, uzun yolculuklara

*“Armada’nın bir arada bulunması
fevkalade önemlidir ... Armada’ya
mensup hiçbir tekne, benim iznim
olmadan filodan ayrılmamalıdır ...
Bu emre itaat etmeyenler, ölümle
cezalandırılacaktır.”*

MEDINA SIDONIA DÜKÜ

daha dayanıklı bir hal alıyordu. Tek atımlık kocaman toplar, böylesi uzun seyahatler için fazlaca iri ve ağırdı.

İspanyol teknelerini avlarken Drake, Frobisher, Howard ve diğerlerinin en büyük avantajlarından biri, üstün seyrüsefer yeteneklerinin yanı sıra, hemcinslerinden en az iki misli daha hızlı ateş açan hafif ve yer değiştirilebilir toplardı. Yenilikçi fikirler, cüsse ve maliyete meydan okuyordu. İspanyol toplarının çoğunun attığı devasa taş güller, gerçekten de yıkıcı, ölüm saçan silahlardı; ama öte taraftan, bunları üretmek, İngilizlerin ucuz ve balistik olarak üstün demir güllerine kıyasla çok uzun zaman alıyordu. Dahası İngilizler, siyah barut kullanılan toplarda, belli bir noktadan sonra namlu uzunluğunun hiçbir fayda getirmediğini doğru olarak hesaplamışlardı.

İspanyol Hazırlıkları ve Açmazları

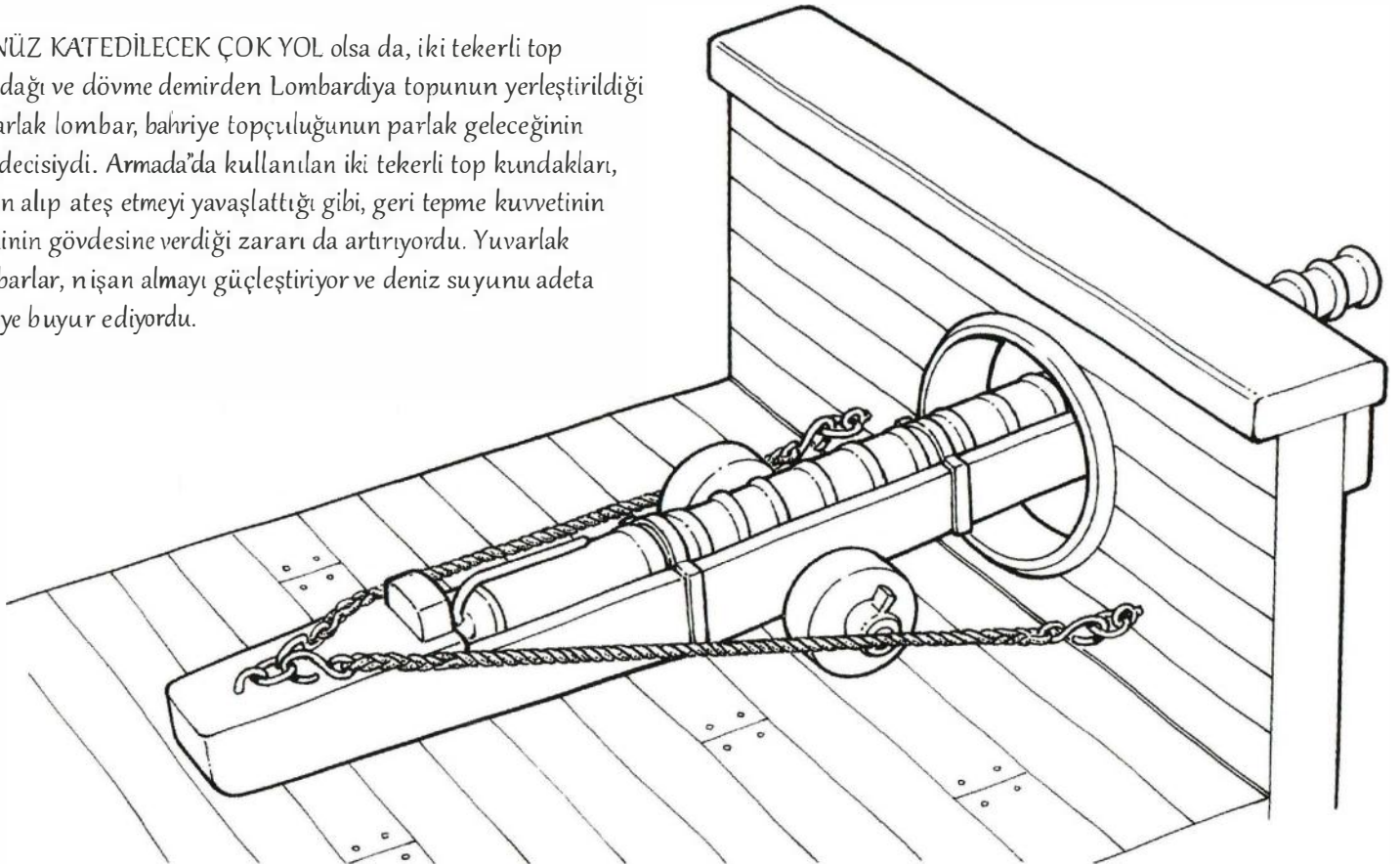
İspanyolların nesiller boyu devam eden mücadeleye getirdiği, bitmek tükenmez imparatorluk kaynakları ve organizasyon ve planlama kabiliyetleri özlem ve hedeflerinin altında kalmayan bir kraldı. II. Felipe'nin, mühimmat temini ve gemi ve mürettebat tedarikinde gösterdiği üstün başarı, hakikaten de

takdire şayandı. Felipe, kendi Akdeniz filosunu, fethettiği Portekiz'in okyanus aşırı gemileri ve İtalya'dan kiralanan teknelerle birleştirip kuvvetli bir donanma vücuda getirdiğinde; bu, Drake'in, İspanyol konvoyları üzerine tertip ettiği onca başarılı baskına rağmen, İngilizlerin tahmin ettiğinden çok daha çabuk ve ciddi bir tehdit anlamına geliyordu. İnebahtı'nın gizli silahı mavnalar, bu kez, muharebeye katılmak için başka teknelerin yedeğine alınmak mecburiyetinde kalmadan ve tecrübeli İspanyol piyadesiyle yüklü olarak Felipe donanmasındaki yerlerini almışlardı.

Felipe donanması, Flandra'da, işinin ehli Parma dükü komutasında tetikte bekleyen kara ordusuyla birleşip harekete geçecekti. Ne var ki, Britanya adalarını istila etmek istemiş veya isteyecek olan bütün ordular aynı dertten muzdaripti: 39 km.'lik deniz. Felipe, kara ve deniz kuvvetlerini İngilizlere karşı el birliğiyle kullanmayı becerebilirse, özgürlüğüne sinir bozucu derecede düşkün İngiliz krallığında, İspanyol istilasına karşı koyabilecek hiçbir güç yoktu.

Felipe, mesele istila kuvvetleri için erzak, ufak tekneler ve silah temin etmek olduğunda da, ne denli basiretli bir hükümdar olduğunu göstermişti.

HENÜZ KATEDİLECEK ÇOK YOL olsa da, iki tekerli top kundağı ve dövme demirden Lombardiya topunun yerleştirildiği yuvarlak lombar, bahriye topçuluğunun parlak geleceğinin müjdecisiydi. Armada'da kullanılan iki tekerli top kundakları, nişan alıp ateş etmeyi yavaşlattığı gibi, geri tepme kuvvetinin geminin gövdesine verdiği zararı da artırıyordu. Yuvarlak lombarlar, nişan almayı güçleştiriyor ve deniz suyunu adeta içeriye buyur ediyordu.

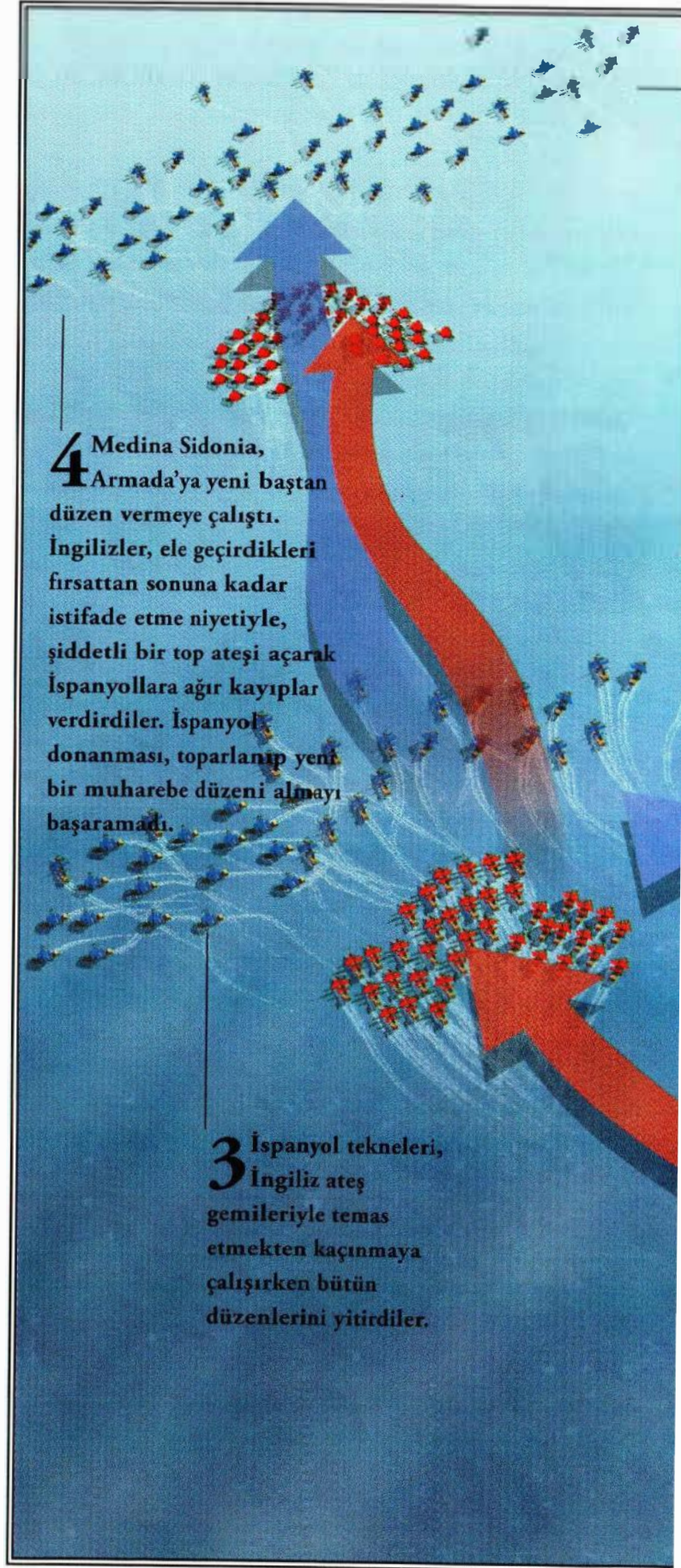
Gravelines Savaşı

1588

Medina Sidonia dükü, erzakın hızla tükendiğini ve İspanyol istila filosunun nerede olduğuna dair hiçbir şey bilinmediğini görünce, "Yenilmez" Armada'yı, yiyecek ve emniyet bulma umuduyla Katolik ama tarafsız Calais limanına çekti. Bu arada İngilizler, cephanelerini tazelemek için kendi limanlarına dönmüşlerdi. Amiral Lort Howard'ın yolladığı ateş gemileri, alınan sayısız tedbire rağmen İspanyol donanmasının altını üstüne getirmek için yetti. İngiliz gemileri, top menziline girerek kendilerinden daha kalabalık İspanyol askerlerinin çaresiz bakışları altında katliama varan bir bombardımana başladılar. İspanyol topları, daha ağır ve tesirli olmalarına karşın, ateş hızları düşüktü ve beceriksiz ellere terk edilmişlerdi. Günün sonunda, İspanyol kuvveti fena örselenmiş haldeydi ve İngiltere'yi istilaya giden bir filo refakat etme fikrine ilelebet tövbe etmişlerdi. Lort Howard'ın en kötü sekiz gemisini seçip ateş gemisine çevirmesi, İngiliz tarihinin en kârlı askerî harcaması kabul edilir.

Gravelines Savaşı, Manş Denizi'nde, Calais'nin hemen üstünde meydana geldi. İspanyol Armadası'nın kati yenilgisi, İngiltere'ye yönelik İspanyol istila planlarını sonlandırdığı gibi, açık denizlerde İngiliz hâkimiyetinin başlangıcı oldu.

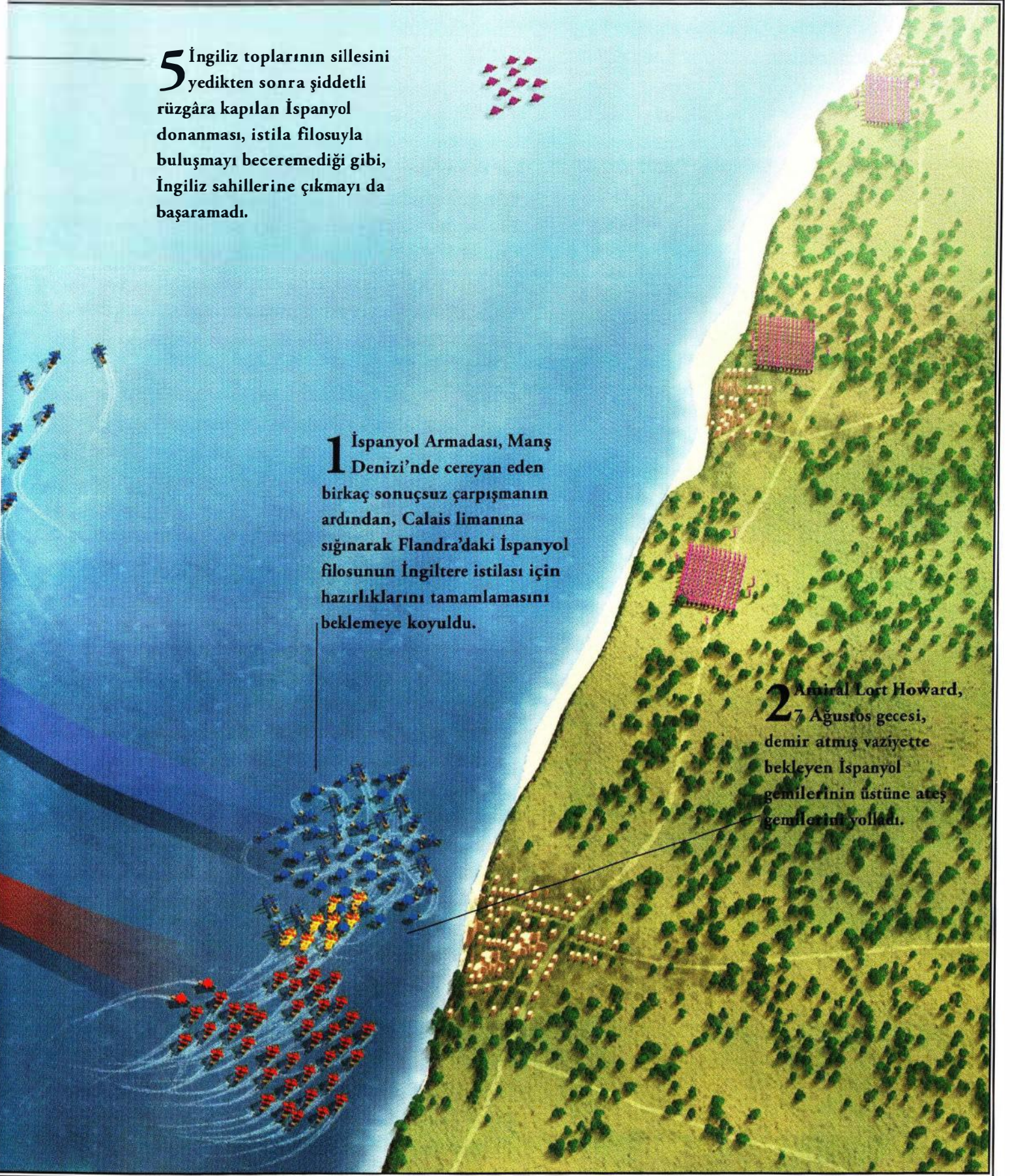
4 Medina Sidonia, Armada'ya yeni baştan düzen vermeye çalıştı. İngilizler, ele geçirdikleri fırsattan sonuna kadar istifade etme niyetiyle, şiddetli bir top ateşi açarak İspanyollara ağır kayıplar verdirdiler. İspanyol donanması, toparlanıp yeni bir muharebe düzeni almayı başaramadı.

3 İspanyol tekneleri, İngiliz ateş gemileriyle temas etmekten kaçınmaya çalışırken bütün düzenlerini yitirdiler.

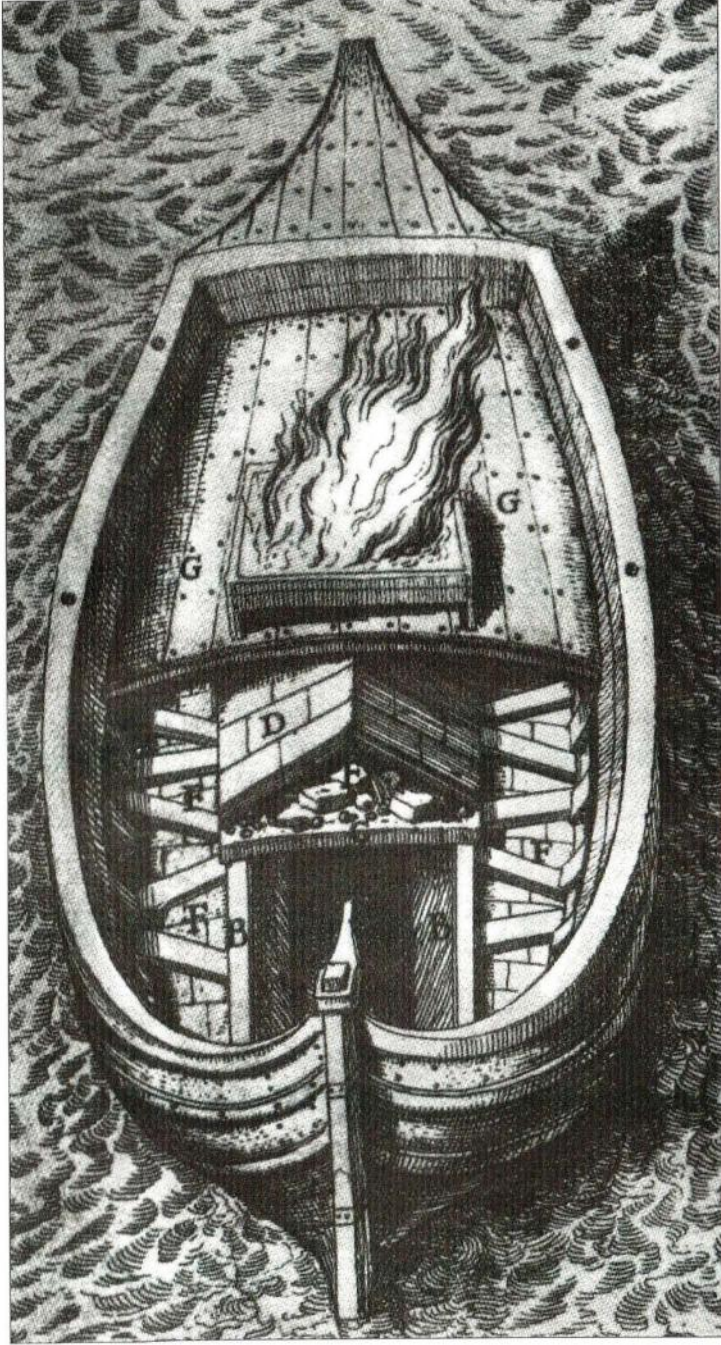
5 İngiliz toplarının sillesini yedikten sonra şiddetli rüzgâra kapılan İspanyol donanması, istila filosuyla buluşmayı beceremediği gibi, İngiliz sahillerine çıkmayı da başaramadı.

1 İspanyol Armadası, Manş Denizi'nde cereyan eden birkaç sonuçsuz çarpışmanın ardından, Calais limanına sığınarak Flandra'daki İspanyol filosunun İngiltere istilası için hazırlıklarını tamamlamasını beklemeye koyuldu.

2 Amiral Lord Howard, 7 Ağustos gecesi, demir atmış vaziyette bekleyen İspanyol gemilerinin üstüne ateş gemilerini yolladı.

Gerçekten de İspanyollar, sefer düzenleyicilerin takvimine sadık kaldıkları sürece, yiyecek ve cephaneden yana sıkıntı çekmeyeceklerdi. İşin aslı, Felipe'nin levazımat subayları, namlu çapını ve muhtelif topların ihtiyaç duyduğu binbir çeşit gülleyi standartlaştırma yolunda İngiliz

“ANTWERP’İN CEHENNEM ATEŞLERİ”, 1630 yılına ait bir kitaptan alınan bu resimde tasvir edildiği gibi, özel ateş gemileriydi ve pek çok kuşatmacı İspanyol askerinin ölümüne sebep olmuşlardı. Bu gibi tekneler, ya akıntıya bırakılıyor, ya da özel olarak seçilmiş denizcilerce düşman filolarının yakınına kadar sürülüp vakti geldiğinde havaya uçuruluyorlardı. Alevlerin etrafı sarmasına engel olanın tek yolu, bu gemileri daha yoldayken batırmak veya temastan önce kaçmaktı.

meslektaşlarından daha fazla yol katetmişlerdi. Ama gene de İspanyol armadasının dimağları zorlayan mevcudu ve donanmada kullanılan top ve mermilerin sonsuz çeşitliliği, bu işin ancak belli bir yere kadar gerçekleştirilebilmesine müsaade ediyordu.

Fiilî gelişmenin hayalleri yakalamada yaya kaldığının en bariz göstergelerinden biri, bir kısmı modern araştırmacılarca tahlil edilmiş, Felipe dönemi topçularına yol gösteren talimatnamelerdi. Bu talimatlar, topçu neferlerine, takdir edilesi bir duyarlık ve basiretle, belirli ağırlıktaki demir ve kurşun mermilerin ateş edildiklerinde nasıl bir mermi yolu izleyeceklerini anlatıyordu. Gelgelelim, hesaplamalar öyle fahiş hatalarla doluydu ki, bu talimatlara dayanarak talimatnamenin beklentilerini yerine getirebilmenin imkânı yoktu.

Savaş gemileri, askerleri taşıyan nakliye araçlarını koruyacaktı. Nakliye gemileri, bu sebeple, donanmanın Manş boyunca kendilerine refakat edebileceği ve karaya çıkışı destekleyebileceği bir konum almak mecburiyetindeydi. Felipe'nin amirali Medina Sidonia ile Parma dükü, iki esaslı meseleyle boğuşuyordu. Eşgüdümlü hareket için haberleşme şarttı; oysaki İngiliz denizcilerinin yarattığı tehdit, şiddetli rüzgârın etkisiyle birleşince iletişimi neredeyse imkânsız hale getirmişti. Dahası, bu zorlu vazifeyi, Felipe'nin ilk amiral adayının seferden üç ay önce birdenbire ölmesiyle kucağında bulan Medina Sidonia, askerî sorumluluklarına yeterince hazırlıklı değildi.

Medina Sidonia, komutası müddetince görüleceği gibi, şerefli, dindar ve kaderci bir adamdı. Emri altında bulunan 40 savaş gemisi ve 90 destek teknesi, 19.000 civarı muharip taşıyordu. Buna ilaveten Parma dükü, İspanyol Flandrası'nda, 300 çıkarma teknesi ve 27.000 deneyimli İspanyol piyadesinin başında bekliyordu.

Aksaklık ve Gecikmeler

İspanyollar, 25 Mayıs 1588'de Lizbon'dan yelken açar açmaz, talihlerinin hiç de umdukları gibi yaver gitmeyeceğini anladılar. Donanma, en başta planlanandan çok daha ağır ilerliyordu ve yiyecek içeceğin önemli bir bölümü şimdiden bozulmuştu bile. Medina Sidonia, yine de güç bela ilerleyişini sürdürdü; ta ki hiç hesapta olmayan şiddetli boralar, gemi

teknelerini çatırdatıp Armada'yı Temmuz'a kadar İspanya'nın kuzey sahiline çekilmeye zorlayana dek. İspanyol donanmasının hareket takvimi altüst olmuştu. Gözlerinin önünde büyüyen tehlikeye kayıtsız kalmayan Elizabeth, Effingham lordu Charles Howard'ı amiral ilan ederek en büyük gemilerinden kırk tane-sini komutasına bıraktı. Bu kırk geminin refakatine verilen yaklaşık 160 hafif tekne, İngiliz donanma-sında gözcülük, devriye, habercilik ve ikmal görev-lerini yerine getireceklerdi. Armada'nın Manş'a yaklaştığı vakitlerde, İngiliz savaş filosu ve altmış civarında daha ufak tekne, İspanyol gemilerini ve askerlerini bekliyordu.

Bir İngiliz tüccar gemi-si, 29 Temmuz'da İspanyol donanmasının yaklaştığı haberini getirdi. Bu zamanlama, İngilizler için hiç iyi olmamıştı; çünkü donanma, İspanyolları La Coruña'ya demir attıklarında gafil avlamayı amaçlayan İngiliz planı boşa çıktığından beri Plymouth'da bakıma çekilmişti. Howard, 30 Temmuz gecesi, *Ark Royal*'in kaptan köprüsünde, yüz gemilik kuvvetinin başında gece karanlığına karışarak limandan ayrıldı. İngiliz amiralin niyeti, rüzgârı arkasına alıp, gemilerini doğrudan doğruya Medina Sidonia'nın üzerine yürütmek ve toplardan yükselecek barut dumanını İspanyolların yüzüne üflemektir. Bu esnada Armada, on altı yıl evvel Don Juan'ın İnebahtı'da tatbik etmiş olduğu hilal formasyonuna girerek muharebeye hazırlanıyordu.

İngiltere Üzerine Ateş

Howard, asil bir cengâvere yaraşır şekilde, bir uçtan diğerine üç kilometreyi bulan genişliğiyle huşu uyandıran İspanyol hattına doğru ilerlemeden evvel bir ikaz atışı yaptırdı. İspanyollar hilal düzeninde yaklaşırken, Howard ve komutanları, tek hizaya girerek hasımlarına çevirdikleri gemi bordalarından yeri göğü sarsan bir top ateşine başladılar. Ne var ki Howard, menzili daraltma hususunda pek atılgan değildi ve İspanyollar da kararsız tavırlarla karşılık verince, İngiliz top ateşi fazlaca tesirli olmadı. Acemilik, başlı başına bir musibet olabiliyordu; bir

tanesi donanma hazinedarınıninki olmak üzere, iki büyük İspanyol gemisinde kazara meydana gelen patlamalar, İspanyol safları arasında bir kargaşa dalgası yaratmıştı. Hasarlı gemilerden teki, *Rosario*, gayriihtiyarî, korsanlığıyla nam salmış Francis Drake'in pençesine sürüklendi. İngiliz korsan, bunun üzerine, şöhretinin hakkını verircesine, kıymetli ganimetinin başına bir şey gelmemesi için muharebeden çekilip uzaklaştı.

Howard geri çekildi; fakat Armada'yı bir kez bulmuşken, irtibatı tekrar yitirmeye niyeti yoktu. İngiliz amiral ve kaptanlar, düşmanla teması kaybetmeden, Armada'nın Manş boyunca ilerlemesini kesecek yeni bir hamle-nin planlarını yapıyor-lardı.

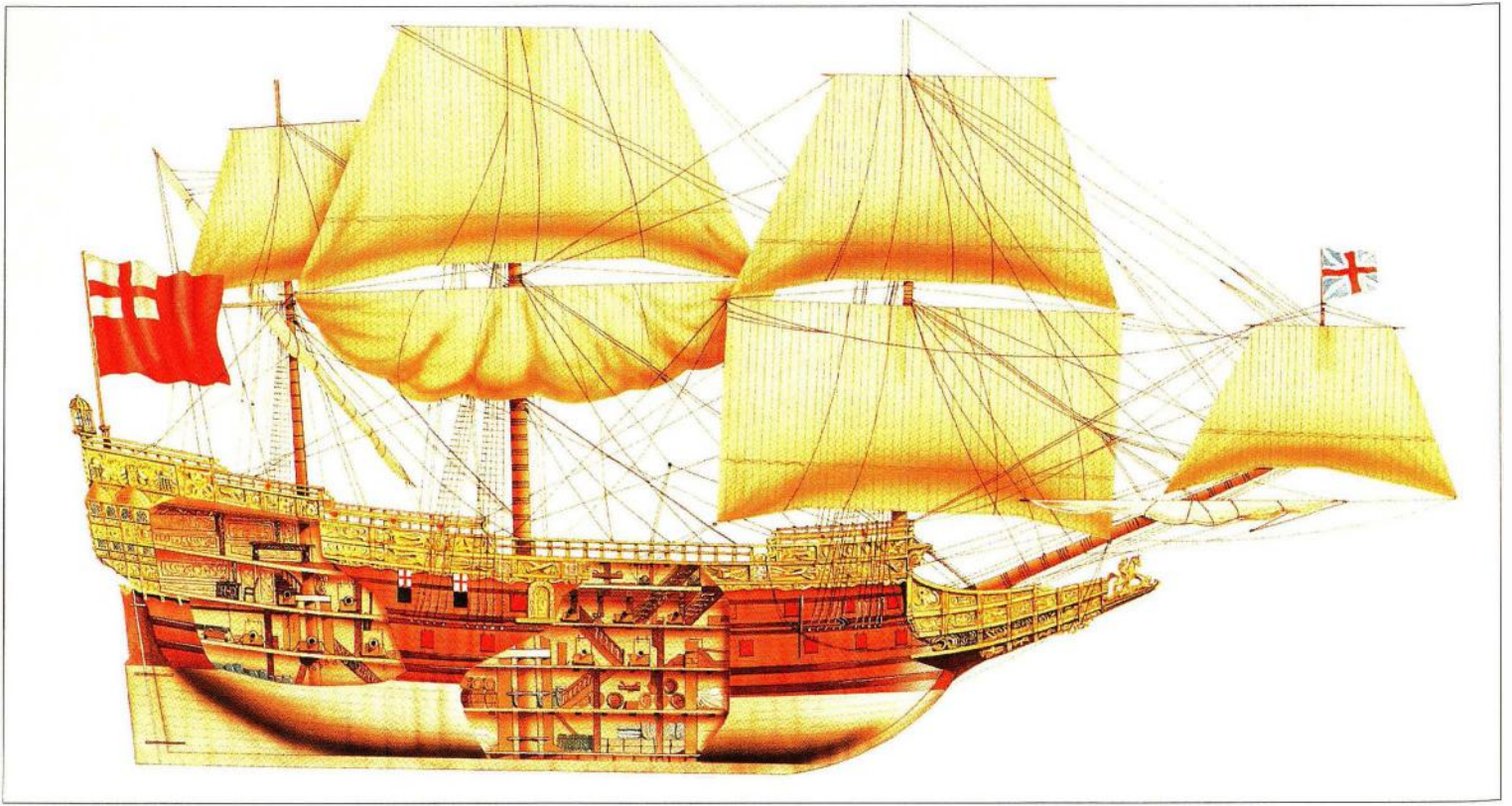
İspanyollar, Ağustos'un ilk ya da ikinci günü, Portland Bill açıklarında, en sevdikleri taktiklerinden birkaçını uygulama fırsatı buldular. Çevik ve atik *Regazona*, gözüne kestirdiği büyük bir İngiliz teknesine yaklaşıp bordalamaya teşebbüs etti; ancak İngiliz gemisi, seri top atışlarıyla yıldırıldığı rakibinin önünden hızla uzaklaştı.

İspanyol mavna filosu, İngiltere'nin en büyük savaş gemilerinden biri olan Martin Frobisher komutasındaki *Triumph*, ufak bir refakat gemisiyle birlikte denizde hareketsiz kaldığında, aynı hevesle bir kez daha ileri atıldılar. *San Lorenzo*, ağır top bataryalarından, İngiliz hasmından hiç de aşağı kalmayacak şiddette bir ateş açabilmişti; ne var ki havanın birazcık kıpırdanmasıyla yelkenlerini dolduran *Triumph*, kıvrak manevralarla olay mahallinden uzaklaştı. Mavnalar, iki gün sonra, İngiliz devini bir kez daha, bu sefer Wight Adası'nın sığ sularında köşeye sıkıştırdılar. Frobisher, bir öncekinde olduğu gibi, bir demir sağanağıyla karşılık verip binbir zahmetle ilerleyen İspanyol melezlerini geride bıraktı. Mavnalar, deniz yüzeyinde, yetişip el uzatamadıkları nesnelere zarar veremiyorlardı.

Gecikme

İngilizler, cephaneyi bol keseden harcamışlardı. Howard, barut ve mermi ikmali yapmak için

*“İçleri bilerek yangın yerine çevrilmiş
sekiz gemi, yan yana, bir hizada
yaklaşıyordu ... hayal edilebilecek en
dehşetli alevlere bürünmüş şekilde ...
Armada gemileri, bu sahneyi görür
görmez, halatlarını kestiler.”*
İSPANYOL DENİZCİ SAN LORENZO

CHARLES VE KENDİ İNGİLİZ MÜRETTEBATI için Sovereign of the Seas, yüreklerine korku saldığı Felemenklilere sorulursa, “yaldızlı iblis”, 1637’de suya indirildiğı günden beri, üç ambarında yüzden fazla bronz top taşıyan bir deniz canavarıydı. Sovereign ve Vasa gibi devasa “Kraliyet” gemileri, Krallıkların servet ve askerî kudretini kendi şahıslarında gösteriyorlardı - kralların son üstünlük iddiaları.

donanmayı Dover’a çekmek zorundaydı. İspanyollar, dört gün boyunca ellerini kollarını sallayarak ilerleyip, Medina Sidonia’nın önden yolladığı sayısız mesaj ve istihbarat gereğince Parma dükünün silah arkadaşlarını beklediğı mevkinin kırk kilometre kadar yakınına geldiler. İspanyollar, demir attıkları tarafsız ama Katolik Calais limanında teknelerini bakımdan geçirirken, bir kulakları, buluşup birlikte zafere yelken açacakları istila filosundan gelecek haberdeydi.

Ne var ki, Parma dükünden gelen havadisler Medina Sidonia’nın aklını başından aldı. 16. yüzyılın belirsizliklerle dolu mekânında, Armada’dan yollanan mesajlar muhataplarına vakitlice ulaşmamıştı; Flandra ordusunun yola çıkabilmesi için altı güne daha ihtiyacı vardı.

Howard, İspanyol cephesinde neler olup bittiğinden habersizdi; ama hangi sebeple olursa olsun, İspanyolların limanda tikişp kaldığını gördüğünde, akla gelen ilk seçeneğe başvurdu. Donanma iase ve

ikmal edilmişti; tekneler çarpışmaya hazırды. Howard, harekete geçebilecek durumda olan bütün gemileri toparlayıp İngiltere’nin gizli silahlarından ikincisiyle saldırıya geçti.

Yanıcı silahlar, daha önceden gördüğümüz gibi, İnebahtı’da sahne almışlardı ve İspanyol Armadası’nın silah envanterinin önemli bir bölümünü oluşturuyorlardı. İngilizlerin ele avuca sığmayan teknelerini yakalamaya muvaffak olsalar, düşman gemilerini yine yanıcı kireç dolu çömlekler ve *bomba* kıvılcım ve bilyelerine boğacaklardı. Rodos gemileri, en az iki milenyum evvel, düşman teknelerine mahmuzları üzerinden kızarmış yağ dolu çömlekler fırlatmışlar; Bizanslılar, Konstantinopolis’e yönelen nice taarruzu Rum ateşi yardımıyla püskürtmüşlerdi. Büyük İskender’in M.Ö. 332’de, Sûr şehri etrafında inşa ettirdiğı kuşatma yapıları, tutuşucu ve yanıcı silahlar tarafından tahrip edilmişti. Uzun lafın kısıası, İngilizlerin kullanmayı planladıkları silah yeni bir şey değildi.

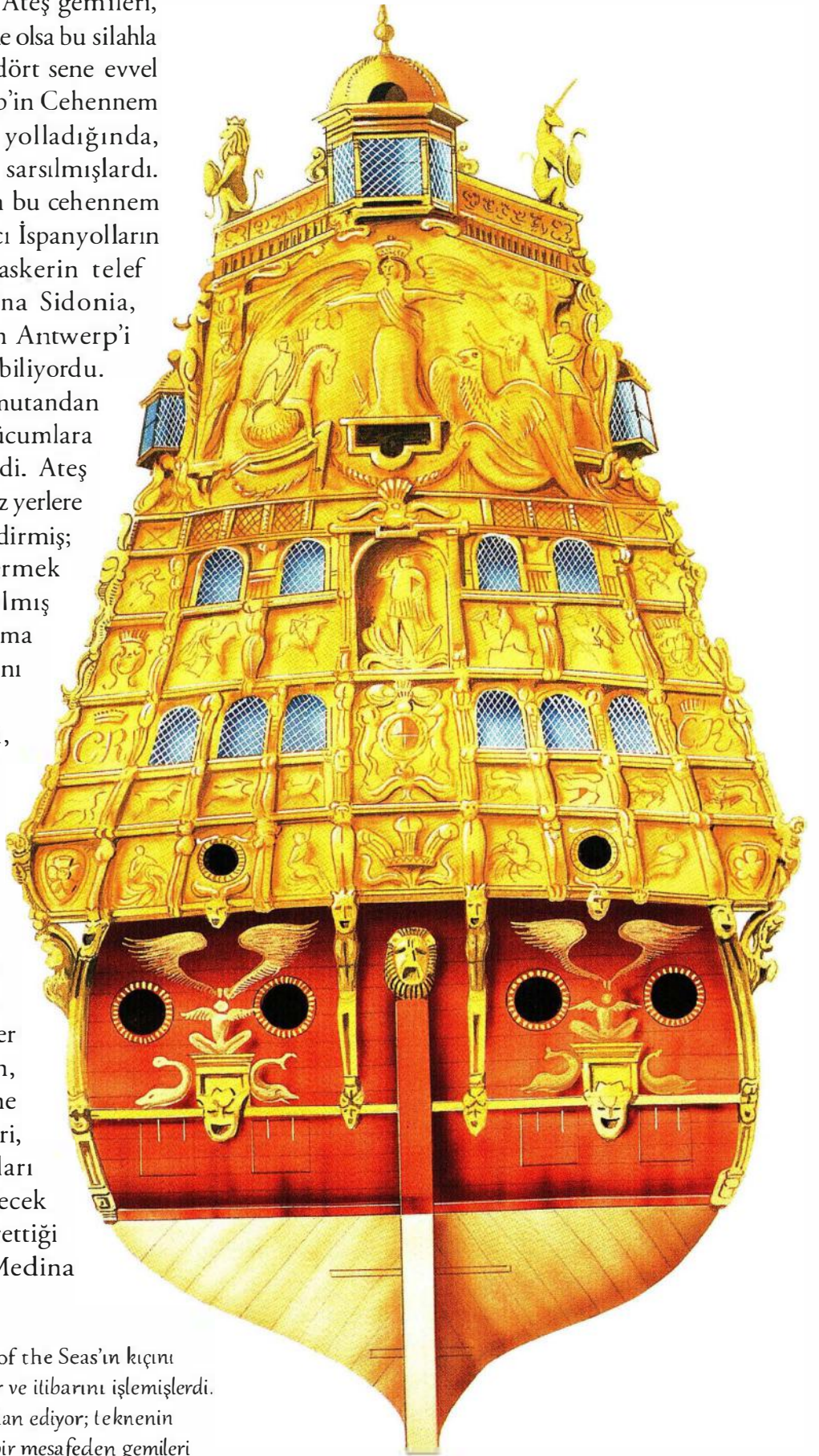
Ateş Gemileri

Ateş gemileri, 20. yüzyıla değin, bilinçli olarak yönlendirilebilen, güdümlü tek silahtı. Bu sıfatı hak etmesinin sebebi, mürettebatın, yanar vaziyette düşmanın üzerine sürdükleri patlamaya hazır tekneleri, sandallara binip kaçmaya başlayacakları

son ana değin terk etmemeleri idi. Ateş gemileri, İspanyolların ödünü patlatıyordu; ne de olsa bu silahla ilgili hoş hatıraları yoktu. Bundan dört sene evvel Giambelli isimli bir İtalyan, "Antwerp'in Cehennem Ateşleri"ni ordularının üzerine yolladığında, İspanyollar dehşetengiz bir kayıpla sarsılmışlardı. Ateş, sayaç veya temasla infilak eden bu cehennem silahları, akıntıya bırakılıp kuşatmacı İspanyolların arasına salındıklarında, yüzlerce askerin telef olmasına sebep olmuşlardı. Medina Sidonia, Giambelli'nin, altı üstüne getirilen Antwerp'i terk ederek İngiltere'ye iltica ettiğini biliyordu.

Medina Sidonia, basiretli bir komutandan beklenene göre, bu cinsten yeni hücumlara karşı tedbirler almayı ihmal etmedi. Ateş gemilerini yarı yolda yakalayıp zararsız yerlere çekmeleri için ufak botlar görevlendirmiş; daha iri gemilere, lengerlerini germek suretiyle, rüzgâr ve akıntıya kapılmış sürüklenen yanan teknelerin donanma içlerine girişini engellemeleri talimatını vermişti.

Howard, 7 Ağustos gecesini, İspanyolların üzerine sekiz ateş gemisi yolladı. İspanyol devriyeleri, bu gemilerden iki tanesine yolda el koymayı becerseler de, geri kalan altı gemi Armada'ya durmaksızın yaklaşıyordu. Sonuç, sırasıyla telaş, kargaşa ve felaket oldu. *San Lorenzo*, bu velvele anında karaya oturdu; ne kürekler ne yelkenler fayda etmediğinden, gemi kendiliğinden İngilizlerin eline düşmüş oldu. Diğer İspanyol gemileri, hengâmede halatlarını kesip, onları rüzgâr ve akıntıya karşı koruyabilecek çapalarını feda ederek alevlerin titrettiği gece karanlığında yok oldular. Medina

1. CHARLES'IN GEMİ USTALARI, *Sovereign of the Seas*'in kıçını süsledikleri yıldızlı oymalara Krallığın iktidar ve itibarını işlemişlerdi. Bunun gibi süslemeler, milletin zenginliğini ilan ediyor; teknenin ve donanmanın şanını yücelttiği gibi, belirli bir mesafeden gemileri ayırt etmeye yarıyordu. Fransız tekneleri, oyma süslemelerini keçelerle koruyorlardı.

Sidonia, 8 Ağustos sabahı şafak sökerken, koca İngiliz donanmasının karşısında sadece *San Martín* ve dört tane daha ağır geminin kaldığını gördüğünde, aklını kaçırma raddesine gelmiş olmalıdır.

Medina Sidonia, ismini gemilerin demir attığı Gravelines limanından alan savaşta, Armada'nın her biri bir tarafa sürüklenmiş gemilerini, hırçın dalgalar ve aksi rüzgârlar arasında ümitsizce bir araya getirmeye didinip durdu. Bu esnada İngilizler (borda kancalarının menziline girmemeye özen göstererek), toplarının etkili olacağı mesafeye kadar yaklaşip son cephanelerini savurana değin seri bir ateş açtılar. Medina Sidonia, ne kadar çabaladıysa da, Armada'yı yeniden toplamayı başaramadı.

İngilizlerin dediği gibi "Tanrı üflüyordu".

Rüzgâr, bir şekilde ayakta kalmayı becermiş İspanyol teknelerini, Flandra'daki İspanyol ordusunun gözü önünde alıp sürüklemeye başladı; birçoğunu, ülkelerine dönmeye uğraşırken İrlanda sahillerine vurup parçaladı. İspanya'dan yola çıkan 200 gemiden geriye ancak 60 tane kalmıştı. Başa bela İngiltere krallığını dize getirme düsturuyla uğurlanan 19.000 savaşçıdan yalnızca 4000'i, açlıktan kurumuş bedenleriyle vatanlarına dönebildiler.

Downs Savaşı (1639): İspanya'nın İnkırazı

Felemenkliler, İngiltere-İspanya mücadelelerine her zaman bir yerinden müdahil olmuşlardı. II. Felipe'nin İngiltere üzerine yollamayı düşündüğü ordu, dik kafalı Protestan Felemenklileri hizaya getirmek için uzun süredir Flandra'da hizmet eden ordunun ta kendisiydi. Tabiatıyla, Felemenkli denizciler de Armada'nın meşhur 1588 seferi ve öncesinde, İngilizlere yardım edip İspanyollara zarar vermek için ellerinden geleni yapmışlardı. Felemenk gemileri, daha en başta, istila filosunun bir araya gelmesini engellemeye çalışmışlar; fakat karanın içlerine uzanan suyollarını ustaca kullanan Parma dükü sonuçta istediğine ulaşmıştı.

Medina Sidonia'nın İngiltere'yi yıkıp harap etmek için yelken açtığı günden yarım asır sonra,

ne Gravelines'de kozlarını paylaşan iki hasım, ne de Felemenkliler, o zamanlardaki atalarıyla aynı dünyayı paylaşıyorlardı. İspanyollar, kudretin en azametlisini tatmışlardı; ancak zirveden aşağı iniş vakti gelmişti. İspanya geriliyordu; dillere destan Armada boyunun ölçüsünü almıştı ve daha bir sürü terslik vardı. Ama ne olursa olsun, İspanya, hâlâ hesaba katılması icap eden bir güçtü. İngilizler, denizlerde ne denli ehliyetli insanlar olduklarını tüm dünyaya göstermişlerdi. O güne değin el değmemiş nice ticaret güzergâhı

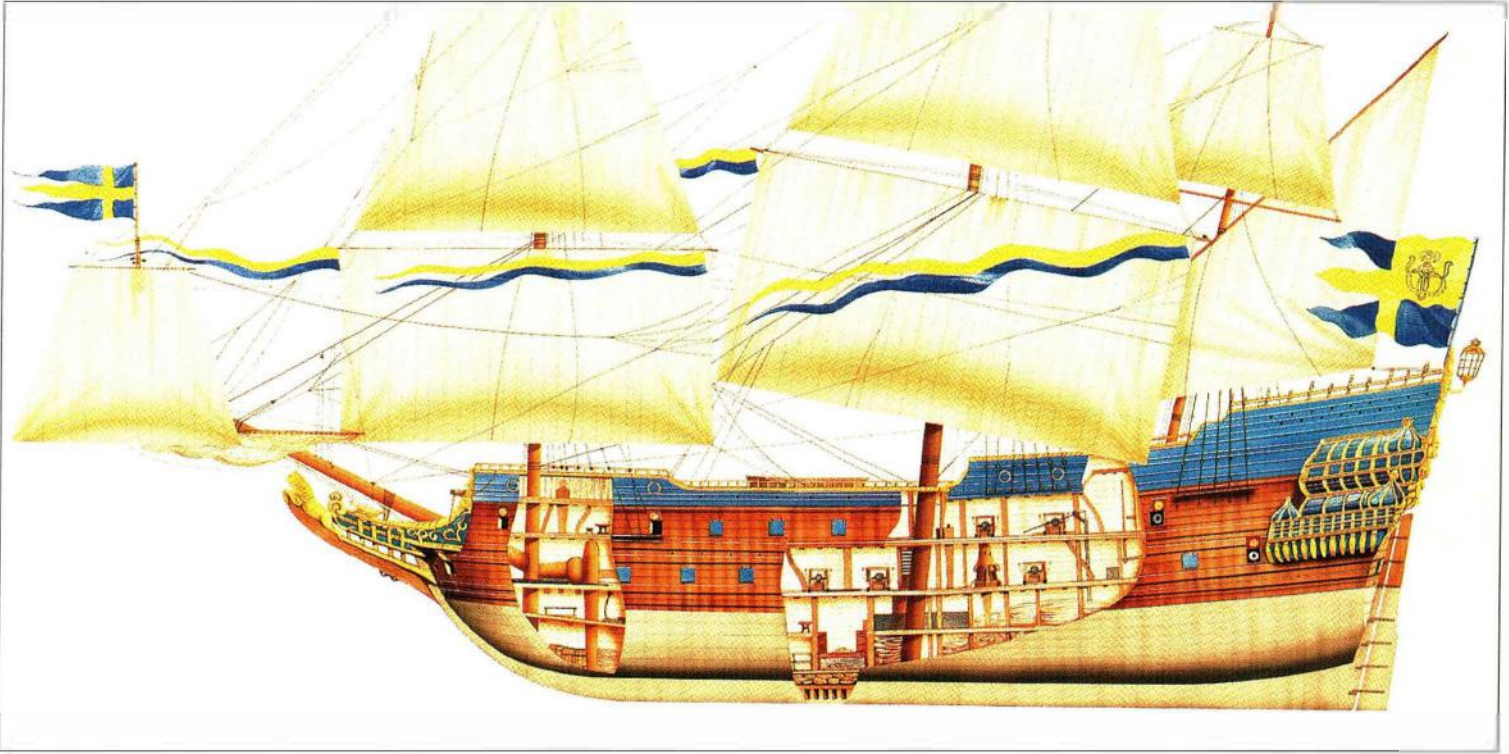
ve pazar, İngiliz teknelerinin pruva ve topları önünde kapılarını yeni misafirlerine açıyordu. İngilizlerin bu yolda rakipleri olacaktı. II. Felipe ve halefleri, ne yapıp ettilerse, 1568'deki isyandan beri yedi vilayetlerinin bağımsızlığını muhafaza etmeyi

başarmış, zengin kaynaklara hükmeden ve inatçı Felemenklileri dize getirmeyi becerememişlerdi. Aynı Felemenkliler, 1628'de, İspanyollara Armada vakasını aratmayacak cinsten sersemletici bir darbe daha indirdiler. Dört yılını bir İspanyol kadırgasında kürek mahkûmu olarak geçiren Piet Hein, 1628 yılı *flotasını*⁶² Yeni Dünya'dan gelen bütün altın ve gümüş yüküyle birlikte ele geçirdiğinde kusursuz bir intikam almıştı. Bu kıymetli yük, güya Felemenklileri ezmek için kullanılacaktı; ama tam tersi olmuştu.

Atlantik gemi ve toplarının Armada'yı nasıl perişan ettiği Batı'nın dikkatli gözlerinden kaçmamıştı. Avrupalı gemi yapımcıları, 1588'deki muharebeden iki ders çıkarmışlardı. Dover Boğazı açıklarındaki Downs'da demirleyen üç filonun üçü de bu derslerden izler taşıyordu. Gravelines Savaşı'nı ele alan modern araştırmalar, bu muharebenin zannedildiği gibi bir değil, en az iki belli başlı değişime gebe olduğu gerçeğinin üstünü nispeten örterler. İşin doğrusu, çabuk ve kullanışlı gemiler, Elizabeth'in Manş Denizi'nde giriştiği muharebelerin mahsulüydü ve Felemenk sahilinin sığıkları, yelkenliler çağının nam salmış firkateyn ve "yetmiş dört"lerine⁶³ giden yolu açan suya dayanıklı orta sıklet bir tekne türünü

*"Onlardan daha süratli oluşumuz,
çevikliğimiz ... İspanyol gemilerinden
daha fazla top taşımamız ... onların
tek bir atışına karşı toplarımızı iki kez
ateşlememiz - daha iyi topçularımızın
olması."*

İNGİLİZ KAPTAN NICHOLAS GORGAS

doğurmuştu. *Triumph*'un mavnalara karşı sergilediği iki başarılı direniş, devlerle dolu deniz dünyasında firkateynlere hayat verecekti.

Medina Sidonia, haberleşme işlerinde hafif yelkenli botlar kullanmıştı. Howard, bu sınıftan hafif tekneleri, Armada'nın ilerleme yolları üzerinde gözcü olarak bırakmış; Drake ise kıyı şeridinde yapacağı baskınlarda kullanmıştı. Felemenkli korsanlar, bu erken tarihli örneklerin bir miktar büyütülmüş türlerinin keşif ve korsanlıkta ne denli kullanışlı olduğunu fark ettiler; bu tekneler, I. Charles saltanatına gelindiğinde, İngiliz ve Fransızlar tarafından ya taklit ediliyor, ya da doğrudan satın alınıyordu. İngilizlere ait *Swan* teknesinin enkazı, bu sınıf gemilere dair paha biçilmez kıymette bilgiler sağlamaktadır. Felemenkililerin deyişiyle *sloep* (şalope), İngiliz donanmasında, yine buna benzer bir isimle (sloop), tek top güvertesine sahip hızlı ve hafif tekneleri kastetmek için kullanılageldi.

Felemenkilileri, ne gariptir ki, o pek şöhretli *fluyt* gemilerini tasarlamaya ve nihayet Downs'ta İspanyollara karşı bir zafer kazandırmaya iten bir vergi yasası olmuştu. Kanun, tekne sahiplerine, ölçülmesi en kolay olan üst güvertelerinin ebatlarına göre vergi ödemeleri gerektiğini söylüyordu. Herhalde, dışa çıkık bordalar ve alttakine kıyasla daha ufak bir üst güverteye sahip uzun, dar ve düşük su çekimli tekneler,

İSVEÇLİ VASA, denizin dibinden çıkarılan enkazıyla, 17. yüzyıl savaş gemilerine dair bilgimizi muazzam miktarda çoğalttı. Standartlaştırılmış teçhizat ve gelişkin top kundakları gibi ileri özellikler, geminin talihsiz mürettebatının iptidai yaşam koşulları ve yüksek ambar ve direklerini taşıyamayarak 1627'deki ilk seferinde geminin su alıp batmasına sebep olan yetersiz en uzunluğu gibi unsurlarla tam bir tezat oluştuyordu.

bu vergi talebine verilebilecek en tasarruflu yanıtı. Üstüne üstlük, bu tutumlu çabanın mahsulü, eski tasarımlara nazaran daha az mürettebat gerektirdiği halde, en az eskisi kadar kargo veya top taşıyabilen ve bu silahları dalgalı denizlerde bile kullanabilen dayanıklı ve sağlam yapılı bir tekne türüydü. Maarten van Tromp'un İspanyollar üzerine yollayacağı orta sıklet gemiler, gemi arması ve silahları bakımından Howard ve Drake'in yüzdürdüğü gemilere epeyce benziyordu; ama elbette bunlar, eski örneklerle kıyasla çok daha kuvvetli iskeletlerinde çok daha gelişkin teçhizatlar taşıyorlardı ve korkunç bir dayanıklılığa sahiptiler. Tromp'un gözdesi ve sancak gemisi *Aemilia*, gözün gördüğünden fazlasına sahipti. Buna benzer teknelere doluşan Felemenkli, İspanyol ve Portekizli denizciler, pek de uzak olmayan günlerde, Asya sahili açıklarında adeta meydan savaşları vereceklerdi.

İngilizler, İspanyollar, Fransızlar ve daha ilginç İsvetçiler, biraz da elleri altındaki derin limanlara

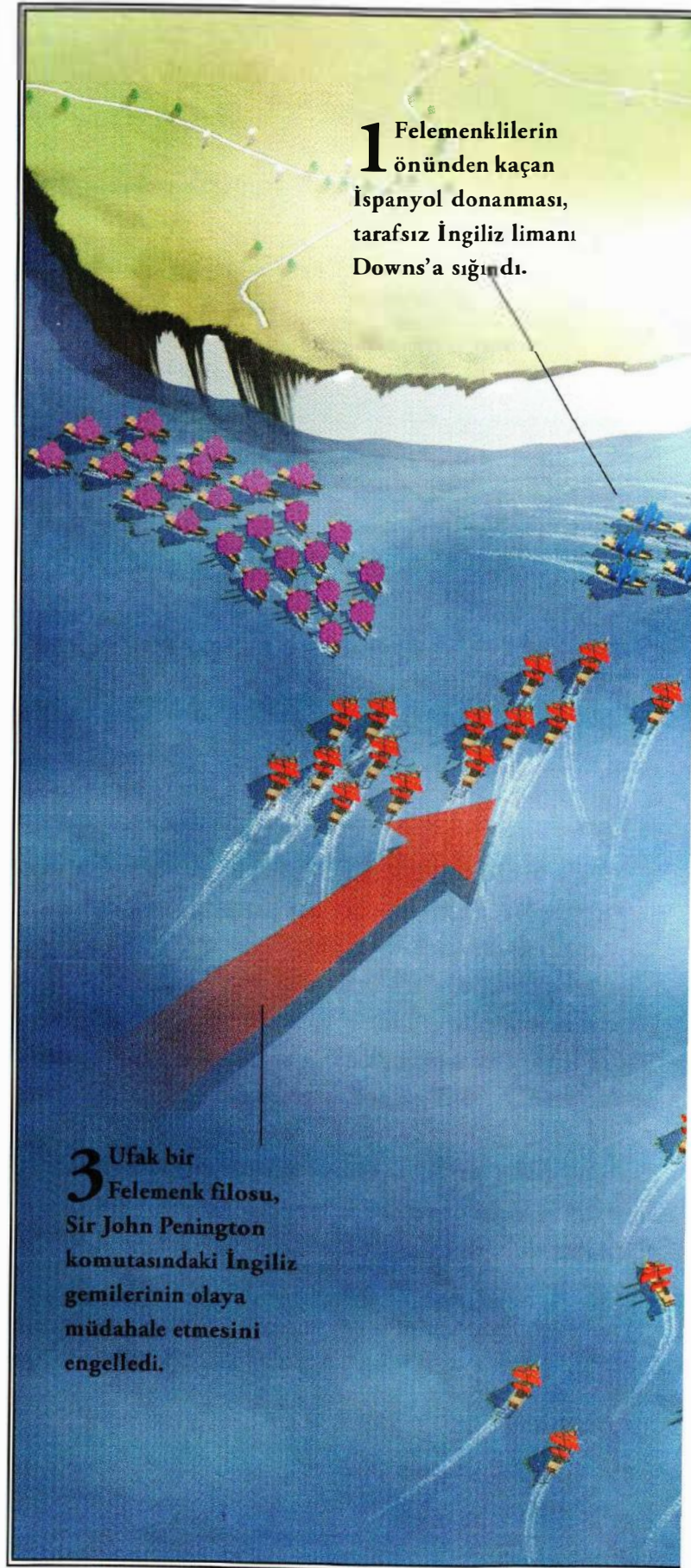
Downs Savaşı

1639

İspanya'dan Flandra'ya 13.000 kişilik taze bir kuvvet taşıyan 75 gemilik büyük bir İspanyol donanmasının yolu, Maarten van Tromp komutasındaki yalnızca 18 gemilik bir Felemenk filosu tarafından kesildi. İngiliz uyarıları ve kıyı topçusu, Felemenk savaş gemileri ve kalın sis tabakasına söz geçiremediler. Maarten van Tromp'un gemileri, sığ sularda faaliyet göstermek üzere tasarlanmıştı ve Felemenk denizcilerin ustalığı, demir atma mekânına hücum edebilmek için gereken hüneri sağladı. Her taraftan ufak teknelerce sarılmış olduklarını gören İspanyolların elinde cesaretleri dışında bir şey kalmamıştı. Felemenk gemileri, İspanyol teknelerini tahrip ederken güverteadaki çaylak neferleri topluca imha ettiler. Bu muharebeden sonra İngiliz hükümdarı I. Charles, İngiliz deniz gücünün eriyip gitmesini önlemek amacıyla "gemi vergisi" toplamaya başladı. İçler acısı katliama rağmen, denizlerdeki İspanyol nüfuzu, büyük bir donanma daha tertip etmeye yetecek heybetini korudu. Ne var ki, Maarten van Tromp'un saldırgan ve girişimci eylemleri, Birleşik Felemenk Eyaletleri'nin gitgide artan deniz gücünü şüpheye yer bırakmayacak şekilde sergilemişti.

Muhabere, İngiliz sularında, Kent sahili açıklarında cereyan etti. Çarpışma, İspanyol deniz gücünü neredeyse bütünüyle imha edip Flandra'daki İspanyol hâkimiyetini ciddi biçimde zayıflattı ve Kuzey Denizi'nin anahtarlarını Felemenkililere teslim etti.

1 Felemenkililerin önünden kaçan İspanyol donanması, tarafsız İngiliz limanı Downs'a sığındı.

3 Ufak bir Felemenk filosu, Sir John Penington komutasındaki İngiliz gemilerinin olaya müdahale etmesini engelledi.

DEAL KALESİ

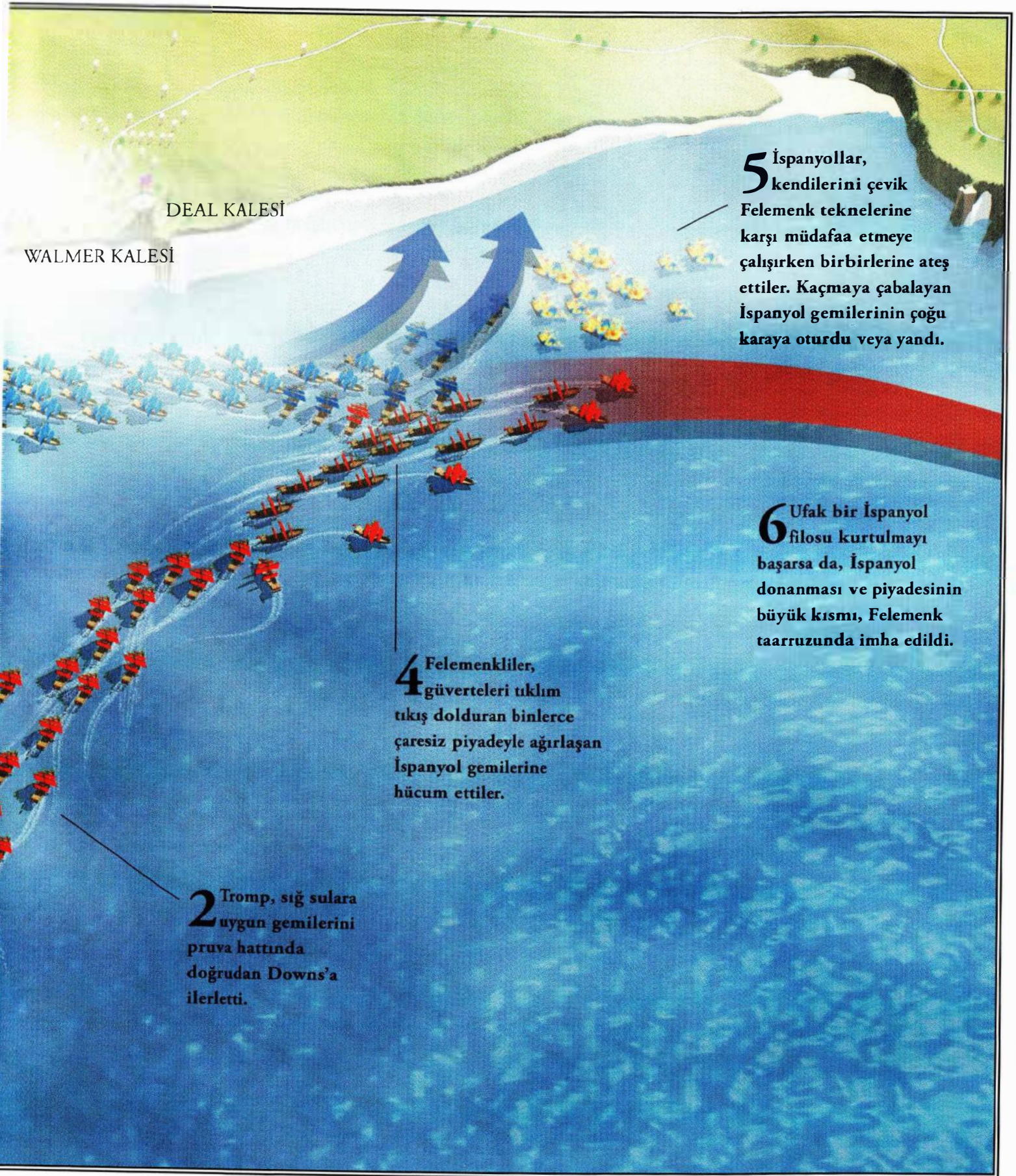
WALMER KALESİ

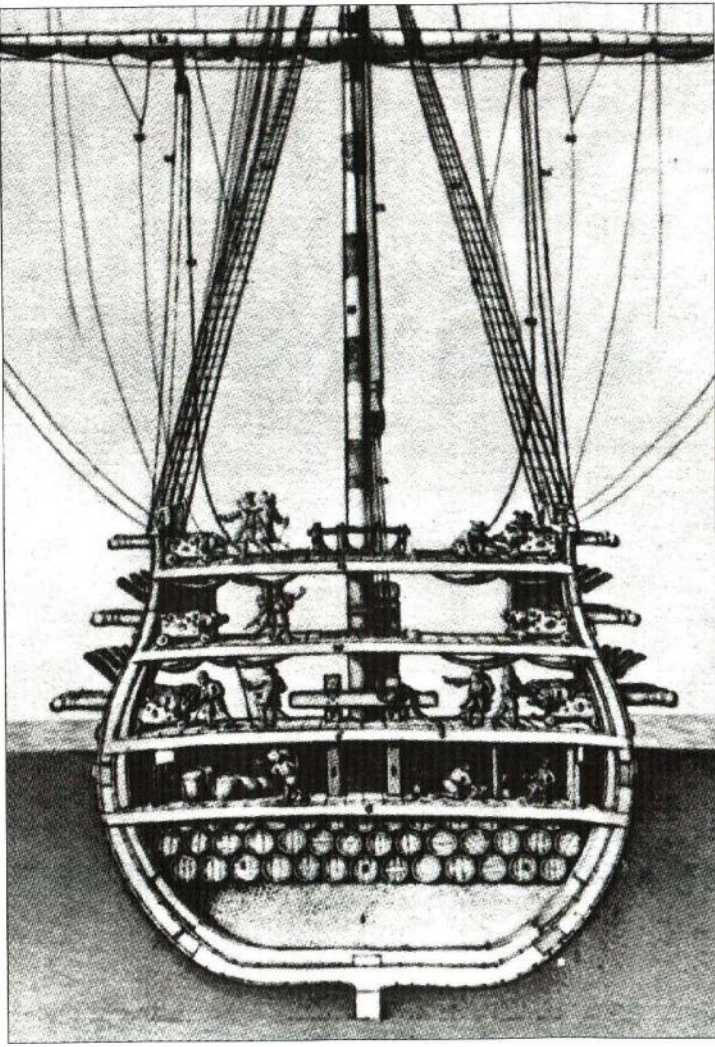
5 İspanyollar, kendilerini çevik Felemenk teknelerine karşı müdafa etmeye çalışırken birbirlerine ateş ettiler. Kaçmaya çabalayan İspanyol gemilerinin çoğu karaya oturdu veya yandı.

6 Ufak bir İspanyol filosu kurtulmayı başarsa da, İspanyol donanması ve piyadesinin büyük kısmı, Felemenk taarruzunda imha edildi.

4 Felemenkliler, güverteleri tıklım tıklım dolduran binlerce çaresiz piyadeyle ağırlaşan İspanyol gemilerine hücum ettiler.

2 Tromp, sığ sulara uygun gemilerini pruva hattında doğrudan Downs'a ilerletti.

OKYANUS AŞIRI SAVAŞ GEMİLERİ, ağır topları, gün geçtikçe artan tonajlarını su yüzeyinde ilerletebilmek için ihtiyaç duydukları yüksek direk ve yelkenleri dengelemek amacıyla sahra yerine kullanıyorlardı. Uzun yolculuklar için gereken mahzenler ve hassas barut depoları, su seviyesinin altına indirilerek düşman ateşinden korunmuştu. Muharebe esnasında yelkenlerin çoğu toplanırken, takip veya kaçış vakti geldiğinde, mümkün olduğunca çok yelken açılıyordu.

güvenerek, *Triumph*'un sergilemiş olduğu başarının peşinden gittiler. En belirgin netice, kendisini suya indiren hükümdarın tüm haşmet, itibar ve zenginliğini şahsında toplayan "Kraliyet gemi"leriydi. Bu gemiler, sahiplerinin servet ve kudretini, zarif oymalarında, ince ve yaldızlı süslemelerinde ve uzun lombar sıraları boyunca dizili topların göz alıcı boyamalarında açığa vuruyorlardı. *Vasa*'nın suyun altından kurtarılmış enkazı, 17. yüzyılın bu yeni nesil deniz canavarlarına emsalsiz bir bakış sağlamaktadır. Buraya gelinceye kadar hangi yolun takip edildiğini bulmak zor değildir.

Denizin Efendileri

VIII. Henry'nin tedirginliği, *Mary Rose*'un suyun dibini boylaması ve Gravelines'deki İngiltere zaferinde olduğu gibi, bazıları başarıyla bazıları tam bir faciayla sonuçlanan bir dizi yeniliği beraberinde getirmişti. Mesela *Mary Rose*'un küpeştedeki çubuklara sarılı, bordalamayı imkânsız hale getiren ağırları, gemi batarken mürettebatı da hep beraber suyun altına taşımıştı. Öte taraftan, *Mary Rose*'da da tatbik edildiği üzere, gemi iskeletinin alt kısımlarında tekerlekli kundaklara ağır toplar oturtma fikri, geleceğin çok daha muktedir gemilerine giden yolu açmıştı. Ne var ki ağırlığını su kesimine veren bir savaş gemisi, lombar kapaklarının açılmasıyla alabora olabilirdi. *Mary Rose*, 1627'de İsveçli *Vasa* ve bir asır sonra Quiberon Körfezi'nde Fransız *Thesée*'nin başına gelen tam olarak buydu. Ne olursa olsun, kazanılabilecek ödül, her türlü cefayı çekmeye değerdi. Bunun gibi bir gemi, kendi top bataryasını sahra niyetine kullanabilir; top ateşine dayanıklı teknesinde çok sayıda ağır top taşıyabilir ve *Triumph*'un mavnaların elinden iki kez kurtulurken istifade ettiği gibi, muazzam bir sürat yaratacak azametli bir yelken takımını sırtlayabilirdi.

Stokholm'de, su yüzeyine çıkarıldığı şehirde muhafaza edilmekte olan *Vasa*, 69 metre uzunluğa ve 11.7 metre genişliğe sahiptir. Gemi, 175 tayfa, 300 asker ve 48 tanesi Armada savaşlarından sonra standart hale gelen 24 *pound*-atar olmak üzere 64 top taşıyabilecek şekilde inşa edilmişti. Geminin yüklendiği toplar, – aynı tespit geminin teknesi için de geçerlidir – topun yelken bezi altında alacağı nihaî şekle kavuşmuştu. Bu toplar, standart ölçülere sahipti. Başka bir deyişle, donanma ikmali ve muharebenin karmaşasında topları yeni baştan doldurup ateşlemeye çalışan mürettebatın selameti açısından hayli elverişli silahlardı. İsveçli *Vasa*'nın topları, İngiliz zanaatkârlığının en belli başlı kusurlarından birini ifşa edercesine, dökme tunçtandı. İngilizler, daha seri ateş edebilen kuvvetli toplar imal etme uğraşlarında, çemberlerle bir arada tutulan demir çubuklardan oluşan kuyruktan dolma dövme demir toplar geliştirmişlerdi. Gelgelelim, ateşleme anında ortaya çıkan basınç, topun ek yerlerinin esnemesine ve ne kadar kama ve takozlarla desteklense de, topun arkasındaki hartuçların kenarlarından alevler fışkırmaya sebep oluyordu. Denizlerde, kuyruktan dolma toplar için vakit henüz erkendi.

İki asır boyunca en fazla rağbet gören bahriye topu, mümkünse bronz, değilse yumuşak demirden dökülen ve 14.5 kiloya kadar güller fırlatabilen tek parça bir silah olacaktı. Bunlardan daha büyük toplar olagelmisti; ancak bu bahriye topları, seleflerinden en az iki misli hızlı ateş edebiliyor ve daha isabetli atışlar yapabiliyorlardı. Ateşleme takımına yapılacak birkaç ufak tefek müdahale, ileride ateş hızını bir parça daha artıracaktı; ama her halükarda bu toplar, aşağı yukarı aynı teçhizatla, 1865'te bile bahriyelilerin hizmetindeydi. Bronz top, dönemin zenginlik alametlerinden biriydi. Quiberon Körfezi'ndeki çarpışma gibi geç bir tarihte bile, ele geçirilen gemilerde bulunan pirinç topları haber veren İngiliz raporlarına saklanamaz bir sevinç havası sinmişti.

İngiltere kralı I. Charles, donanmasının ne Downs Savaşı'nı engellemeye, ne de taraflar arasında arabuluculuk etmeye muktedir olmadığını görmüştü. Hakikaten de, Maarten van Tromp, bir kez daha ateş gemileriyle Calais'den kovaladığı İspanyolları,

emniyette olacaklarını zannettikleri İngilizlere ait bir demir atma mekânı olan Downs'ta sıkıştırıp imha etti. Charles'ın hayal kırıklığı, savaştan sekiz sene sonra Phineas Pett tarafından inşa edilip suya indirilen 1500 tonluk devasa "Kraliyet gemisi"nde ifadesini buldu. *Sovereign of the Seas*, yeri geldiğinde, üç ambarında taşıdığı 100'den fazla topunu öylesine gaddar bir yırtıcılıkla kullanıyordu ki, bu topların sillesini yiyen Felemenkli denizcilerden "yaldızlı iblis" namını almıştı. Kraliyet itibarı ve sonuç alıcı bir ateş gücü tertip etme ihtiyacı, daha 17. yüzyılda, Trafalgar Muharebesi'nde bile göze batmayacak cinsten heybetli bir geminin peyda olmasına sebebiyet vermişti; ama ancak Charles'ın er geç başıyla ödemek zorunda kalacağı bir bedel pahasına.

Muharebe Başlıyor

15 Eylül 1639'da başlayan muharebenin cereyan ettiği mekân, Gravelines Savaşı'yla aynıydı: Manş Denizi. Taktik ve hedefler de aşağı yukarı aynıydı.

HAREKETLİ AHŞAP KUNDAKLAR üzerine oturtulan dökme demir toplar, her büyüklükte savaş gemisinde rahatça kullanılabilecek ucuz ve işlevsel silahlardı. Geniş tekerler, topun lombarda ileri geri yer değiştirmesine imkân tanırken, mürettebat, palamarlar aracılığıyla topun geri tepmesini yavaşlatıyordu. Solda gösterilen tirbuşon benzeri vida, sarf edilmiş hartuçlardan kalan hâlâ yanar vaziyetteki artıkları çekip almak için kullanılıyordu. Top, belirli sayıda atış yapıldıktan sonra kova ve süngerlerle temizleniyordu. Topçu neferlerinin barut hakkını ateşlemek için kullandığı falya, başka bazı alet edevatla temiz tutuluyordu. Standart top güllerinin büyüklüğü, 24 pound-atar örneğinde olduğu gibi, aynı zamanda topu tarif ediyordu.

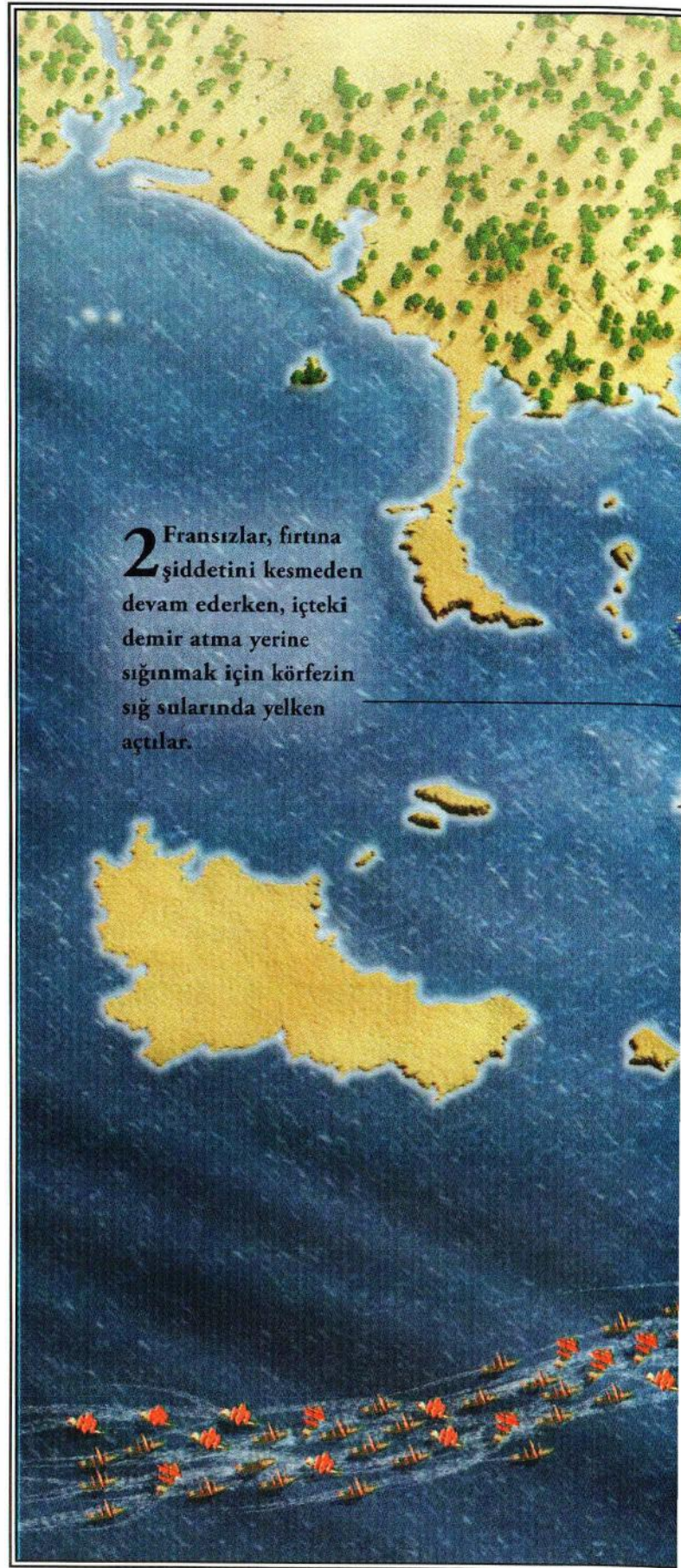
Quiberon Körfezi Savaşı

1759

Hava şartları ve atılganlık, o senenin en katı İngiliz zaferine hayat vermek için el birliği etmişken, Amiral Edward Hawke'ın kendi kaptanlarına verdiği emir "doğrudan ileri atılma" olmuştu. Hawke, bu apansız saldırıda, en alt ambarların lomber kapaklarını açmaya cesaret edemedi; ama yine de başarılı oldu. Bu hücum, Nelson'ın Kopenhag ve Nil'de takip edeceği bir örnek teşkil etmişti. Fransız sahili açıklarında kozlarını paylaşan iki kuvvetli donanma, Yedi Yıl Savaşı'nın akıbetini de büyük ölçüde belirlemiş oldular. Bu savaşta sahne alan tekne, top ve taktikler, birebir aynı olmasa da, Tromp'un bir asır evvel Downs'ta kullandıklarına fazlasıyla benziyorlardı. Bu hikâyede de, İngiliz firkateynlerinden kaçan Amiral Conflans, denizin hırçınlığından korunmak için bir limana sığınmış; saldırgan amiral, bu kez "Ölümsüz Hawke", hasmını şaşırtmanın nimetlerinden faydalanabilmek için, hiç olmayacak bir yerde, son derece elverişsiz hava şartlarında saldırıya geçmişti. Standartlaştırılmış İngiliz taktik ve teknolojisi, Fransız teknelerinin cesur direnişine rağmen çarpışmayı kazanmasını bildi. Bu muharebeden sonra, Fransızlar açısından, Yeni Dünya'daki ordu ve kalelerine ikmal maddeleri taşımak zorlu bir uğraş haline gelecekti.

Quiberon Körfezi Savaşı, 1759'un fırtınalı bir Kasım gecesinde, Fransa'nın Biskay sahilinde St. Nazaire açıklarında gerçekleşti. Amiral Hawke'ın zaferi, İskoçya'ya bir istila kuvveti çıkarmayı planlayan Fransızların emellerini suya düşürdü.

1 Fransız amirali Conflans, elverişsiz havanın, koyun ağzını tıkayan İngiliz filosunu açıklara sürüklemesini fırsat bilerek Brest'ten çıktı.

4 Fransızlar, apansız İngiliz hücumuna gafil avlansalar da, İngiliz topları ve bôzuk havanın yıkıcı etkilerine cesaretle karşı koydular.

3 Hawke, sert rüzgâra meydan okuyarak bütün kuvvetiyle saldırıya geçti.

5 Fransızlar, gece karanlığı çökerken, bir daha toparlanamayacak şekilde dağıldılar. *Soleil Royale*'de bulunan Conflans, gün ağardığında İngiliz savaş gemilerinin ortasına düşmüş olduğunu gördü. Fransız amirali, sancak gemisini düşmana teslim etmektense ateşe verdi.

ECEL, YUKARIDAN, 18. yüzyıl savaş gemilerinin yüksek direklerinin üzerine oturtulan "savaş tepeleri"ndeki coehoorn havanı gibi silahların birinden gelebilirdi. Keskin nişancı ateşi ve saçma taneleri, düşman güvertesini boydan boya süpürebilir; ya da düşman kuvveti, hedef gözetilerek yapılan atışlarla "başsız" bırakılabılırdı. Maarten van Tromp, 1653'te böyle bir mermiye kurban gitmiş; Nelson, yine aynı şekilde can vermişti.

Kuvvetli bir İspanyol donanması, beraberinde getirdiği askerleri karaya çıkarmak için fırsat kolluyor; rakip filolar ise istilanın başlamasını engellemek için bir o yana bir bu yana çılgınca geziniyorlardı. Bu kez Amiral Antonio de Oquendo, İspanyol krallığının elinde kalan son kırk beş ağır savaş gemisiyle, yaklaşık 13.000 kişilik taze bir İspanyol kuvvetini Belçika sahiline taşıyan otuz nakliye gemisine refakat ediyordu. Felemenkliler, bu denli kalabalık bir kuvvete karşı karada tüfek sıkmaktansa, denizde top ateşine başvurmanın daha hayırlı olacağını düşünüyorlardı. Tromp, İspanyol filosunu bulur bulmaz, aynen Howard'ın yapmış olduğu gibi, kendi sancak gemisi dışında sadece on iki tekneye sahip olsa da, cephanesi yettiği sürece İspanyollarla sıcak çatışmaya girmekten kaçınmayacaktı.

Felemenklilerin, su üzerinde haberleşme ve el birliği içinde hareket etme işini İspanyollardan daha iyi kıvırdığı aşikârdı. Ertesi gün beş gemi daha Tromp'un filosuna katıldı ve donanma komutanı öldürücü darbeyi indirme vaktinin geldiğine karar verdi. Tromp'un hücum emri verdiği Felemenkli kaptanlar, koyun sürüsüne dalan kurtlar misali İspanyol nakliye gemilerine çullandılar. Felemenk

toplarının seri atışları, gülleleri elleri kolları bağlı beklemekten başka bir şey yapamayan, şaşkın ve ürkmüş İspanyol piyadesi arasında korkunç bir kıyıma sebep oldu. Ne acı ki, bu biçare piyadenin bir kısmı, kesif dumanda dostla düşmanı ayırt etme becerisini gösteremeyen kendi savaş gemilerinin kurbanı olmuştu. Oquendo, Felemenklilerin kıvrak ve hünerli manevraları ve saldırgan hamleleri karşısında, donanmasını tarafsız bir limana sokmaya gayret etmek dışında bir şey akıl edememişti. Bu tarafsız demir atma yeri Downs olacaktı. İspanyollar güç bela Downs'a ulaşmayı becerdiklerinde, Sir John Penington komutasında limanda bekleyen bir İngiliz filosu, Felemenklilere çekip gitmelerini söyledi. Aksi takdirde İngiliz tekneleri de muharebeye girecekti.

Tromp, sahip olduğu itibardan sonuna kadar istifade etmiş; Calais limanından satın aldığı barutla teknelerini ikmal ettiği gibi, Birleşik Eyaletler meclisine yolladığı raporla devlet adamlarını olan bitenden haberdar etmişti. Sonuç, beraberlerinde meclisin saldırıya geçme emri olduğu halde, Tromp'un sancağı altında birleşme talimatını almış, yedi eyaletin bütün gemileriydi. Kuzeydeki ters rüzgârlarla güneydeki düşman gemileri arasına

sıkışan Oquendo, teknelerin tamiratiyla uğraşarak Felemenklileri seyretmekle yetindi. Bu çaresiz bekleyiş, 10 Ekim'de, Tromp'un, Pellington'un uyarı atışlarına aldırış etmeksizin İspanyollar üzerine yelken açmasına değin devam edecekti.

Downs limanının coğrafi şartları, pruva hattı taktikleri için bulunmaz bir konum sağlıyordu. Tromp'un hafif tekneleri (*Aemilia*, yalnızca 800 ton ağırlığında, 46 toplu bir gemiydi), pruva kış ekseni doğrultusunda, kalın sis bulutları arasında birbirlerini takip ederek, *Aemilia*'nın iki misli mürettebatı ve 68 topuyla devasa bir gemi olan *Santa Teresa*'nın etrafında kümelenmiş İspanyolların üzerine atıldılar. Tromp, belli ki, kendi tarihini iyi biliyordu: 96 savaş gemisi ve 12 ateş gemisini doğrudan İspanyolların kalbine yollamıştı. Ayrıca Tromp, ana donanmadan ayırdığı bir filoyu, Penington'ın İngiliz tarafsızlığını silah zoruyla tesis etmeye girişme ihtimaline karşı hazır tutuyordu. Penington, buna cesaret edemedi. Ne uluslararası hukuk, ne de *Santa Teresa*'nın kudreti, İspanyolları katliamdan kurtaramamıştı.

İspanyol gemileri, birer ikişer parçalanıp suyun dibine inerken, İspanyol sancak gemisi ateş alıp kulakları sağır eden bir gümbürtüyle patladı. Yalnızca bir Felemenk firarisinin emrindeki dokuz gemi, 7000 kişiyle birlikte can pazarından sağ salim çıkabilmişti. Bu, İspanyol deniz gücüne vurulan son darbeydi.

Quiberon Körfezi (1759): Tabiat Kuvvetleri

1759'da denizde kullanılan gemi, top ve taktikler, Tromp'un bir asır evvel tatbik ettiklerinden pek de farklı değildi. Kayda değer farklılıklardan biri, *Aemilia* ebatlarındaki gemilerle *Sovereign of the Seas* gibi deniz canavarları arasında kalan, yeni bir orta boy savaş gemisi sınıfının sahneye çıkmış olmasıydı. Başka bir yenilik, 1340 Sluys Savaşı'ndan bu yana, Fransa'nın ilk defa denizlerde sözü geçen bir devlet haline gelmesiydi.

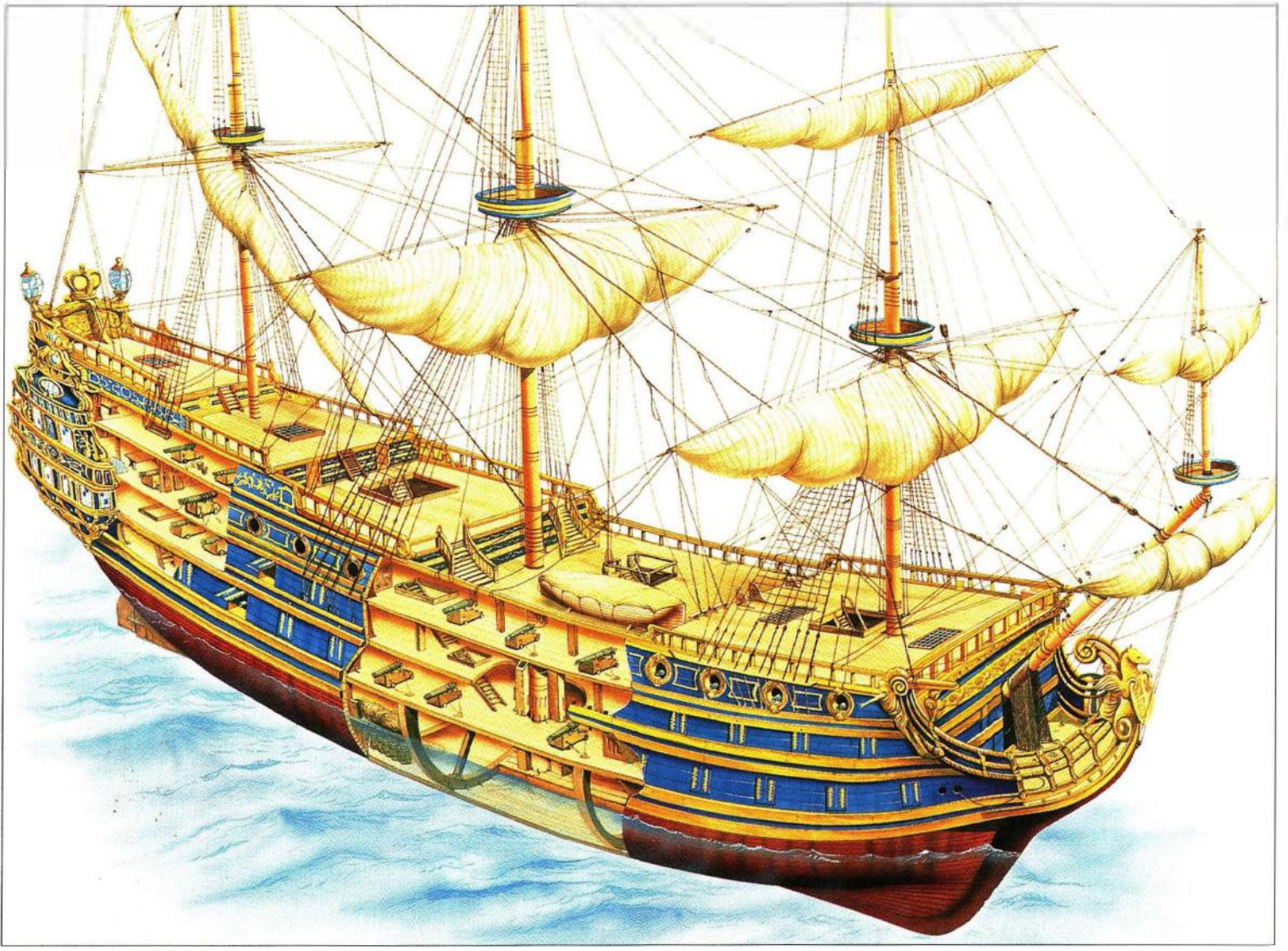
Aemilia gibi fırkateynler, deniz aşırı ülkelere müdahale edebilecek cinsten bir menzile ve seyrüsefer yeteneğine ve düşman faaliyetlerini önceden tespit edip bildirebilecek bir sürate sahiptiler. Bu özellikler, bu gemilere emsalsiz bir değer sağlıyordu. Eğer *Aemilia*, I. Charles'ın "yaldızlı iblis"iyle bir kez kapışmaya tutuşmuş olabilseydi, mücadelenin sonunu tahmin edebilmek hiç güç olmazdı. Dev

gibi bir "Kraliyet gemisi"ine kafa tutabilen, ama aynı zamanda süratli bir tekne, Felemenklilerin ve Fransız kardinali Richelieu'nün hayallerini süslüyordu. İngilizler, 1628'de, Fransa'nın kuzey sahillerindeki Protestan ayaklanmasına destek verdiklerinde, Richelieu, Fransız donanmasının İngilizlerin müdahalesine seyirci kalmaktan öte bir şey yapamadığını görmüştü. Adamakıllı bir deniz kuvveti kurmak şarttı ve zaman bunun için müsatti.

Kardinal, Otuz Yıl Savaşları'nda Kralının ihtiyacı olan yüklü meblağı bir araya getirebilmek için ticareti canlandırmaya gayret sarf etmişti; ama bunun için Fransız ticaret teknelerinin güvenliğini sağlamak şarttı. Richelieu, bu amaçla, etkili bir politikayla tarafsız kalmaya zorlanmış Birleşik Eyaletler'den irili ufaklı gemiler satın aldı. Bu gemilerden en kayda

FRANSIZ DENİZCİLERİ, güvertede deniz piyadesi olarak harp etmek dışında, geminin yelken ve toplarını çekip çevirmek gibi yorucu işlerden sorumluydular. Yanlarında bulundurdıkları pala, insan uzuvlarını doğramaya veya elde kullanılan silahlara vurup parçalamaya yarayan ve fazlaca hüner gerektirmeyen kuvvetli gereçlerdi. Bordalama eylemlerinde, çakmaklı tüfek'lerden çıkan mermi ve saçmalar yanında, bıçak, halat demiri ve "bordalama mızrak"larına da iş düşebiliyordu.

FRANSIZ BİLİMSEL TASARIMI, Conflans'ın Quiberon Körfezi'ndeki sancak gemisi Soleil Royale'de vücut buluyor. Geminin ferah ambarları ve ambar ağızları, daha karanlık ve sıkışık İngiliz gemilerine nispetle büyük rahatlık sağlıyor; biçimli teknesi, daha fazla sürate imkân vererek uzun mesafe yolculuklarını kolaylaştırıyordu. Tasarım geliştikçe, ambarlar, gitgide pürüzsüz ve akma biçimli bir görüntü aldılar. Fransız tekneleri, İngiliz deniz kurtlarının hayallerini süsleyen ganimetlerdi; ama Conflans, Soleil Royale'i İngilizlerin elinde görmektense, gemiyi terk edip yakmayı seçmişti.

değeri, İsveçli *Vasa*'nın da mimarları olan de Groot biraderler tarafından 1626'da Amsterdam'da inşa edilen latif ve marifetli *Saint Louis* idi. Felemenkli gemi ustaları, topların rahatça kullanılabileceği ferah ambarları seviyorlardı. *Saint Louis*'nin altmış topu için de, geniş ambarlar tasarlamışlardı. Felemenkli zanaatkârlar, yelken takımlarında geliştirmiş oldukları hünerleri, bu Fransız savaş gemisinden de esirgememişlerdi. Söz gelimi, güverteye açılan

mazgallar, tayfayı yukarıdan kopup gelen döküntülere karşı korurken, alttaki ambarlara ışık ve hava girmesini temin ediyordu. Fransız tekne yapımcıları, ellerindeki prototipi enine boyuna inceleyerek taklit ettiler ve Fransız donanmasının serpilip büyüdüğü yıllarda, Felemenk modelini kendi fikirleriyle süsleyip geliştirdiler.

Gitgide daha fazla top yüklenmeye başlayan yeni nesil gemiler, bir müddet sonra, standart olarak taşımaları icap eden top adediyle anılmaya başlanarak "yetmiş dört" ismini aldılar. Fransızlar icat ve yeniliklerin peşinden koşadursun, İngilizler ellerindekileri standartlaştırmakla meşguldü. Kraliyet donanmasındaki bütün tekneler, II. James saltanatında ortaya atılan bir "sınıflama" sistemine göre tasnif ediliyorlardı. Bu sistemde, *Sovereign of the Seas*, 1696'da bir kazaya kurban gidip yanıp kül olduğu güne kadar (bu tarihte *Royal Sovereign* ismini taşıyordu) "birinci sınıf" olma şerefini taşımıştı.

Oysaki *Aemilia* tarzında bir gemi, “beşinci sınıf” olmakla yetinmek durumundaydı; muharebe hattında bir yeri olup olmadığı bile tartışmalıydı. “Yetmiş dört”ler ve İngiliz denizcilerin her gördükleri yerde hevesle el koydukları taklitleri, sisteme ancak “üçüncü sınıf” olarak dâhil olabiliyorlardı; halka mal olmuş ve zamanla nispeten farklı bir anlama bürünmüş bir tabir (harc-ı âlem). Hâlbuki bu gemiler, son derece etkili ve değerli savaş gereçleriydi ve dünyanın belli başlı donanmalarının hepsinin temel direğini oluşturuyorlardı. Fransız donanmasında, 1660’lar gibi erken bir tarihte bile, bu alabildiğine kullanışlı gemilerden düzinelerce mevcuttu.

Yeni Fransız tasarımları, Felemenk usulünce çatılan kuvvetli ve dar iskeletleri, Birleşik Eyaletler’in sığ limanlarının izin verdiğinden daha derin su çekimleriyle birleştiriyordu. Üç yerine iki ambarlı inşa edilen Fransız tekneleri, su üzerinde daha az yalpalayarak toplarını dalgaların sırtında daha isabetli ateşleyebiliyorlardı. Felemenkli, Fransız ve İngilizlerin Hindistan ve doğuya yaptıkları uzun seyahatler, gemilerin yapı ve armasında incelikli yenilikleri teşvik ediyor; bu çileli yollara düşen gemilerin tekneleri, deniz solucanları, hırçın dalgalar ve top güllelerine karşı daha kalın inşa ediliyorlardı. Sürat, uzun mesafeli ticaret yolculuklarında ve Fransızlara sorulacak olursa, nispeten daha ağır İngiliz meşesi kullanan güçlü İngiliz gemileriyle çarpışmaya girildiğinde epeyce önemli bir öğeydi. Fransız donanmasının hızlı ve kuvvetli gemileri, *guerre de course*⁶⁴ (takip savaşı) için biçilmiş kaftan olduklarından, harbi yürütmeyi, İspanyollar, İngilizler ve hatta zaman zaman Felemenkliler adına pahalı uğraşlara çeviriyorlardı. Fransız fırkateynleri, gözlerine kestirdikleri ufak teknelere el koyup korsanları ve Müslüman deniz akıncılarını defetmeye yararken, “yetmiş dört”ler, “birinci sınıf”tan Calutların⁶⁵ ortalarda görünmediği vakitlerde, biraz daha dişli düşman gemilerine musallat oluyorlardı.

Üstün Fransız Tasarımı

Bu yeni nesil gemiler, tayfalarının rahatı açısından göz ardı edilemeyecek nimetler sunuyorlardı. İnebahtı günlerindeki Venedik kadirgaları, güvertedeki mürettebata sert hava koşullarına karşı o kadar az şey vaat ediyordu ki, baştan ayağa sıırılsıklam

olan tayfalar, sırf bu yüzden muazzam kayıplar veriyorlardı. Keza Howard’ın donanmasında İspanyol toplarının öldürdüğü İngiliz sayısı, hastalık ve yetersiz beslenmeden telef olanların yanında devele kulak kalmıştı. *Vasa*’nın suyun altından kurtarılan enkazı, topları ve süslemeleriyle göz kamaştıran bu heybetli geminin mürettebatının, yelken açmaktan, toplarla uğraşmaktan ve çapa atıp çekmekten bitkin düşmüş bedenlerini dinlendirmek için uzanacakları bir hamak şöyle dursun, üstlerini başlarını hâlâ tahta kancalarla birbirine tutturdukları incecik bez parçalarıyla örttüklerini ortaya çıkarmıştır.

SUBAYIN ELİNDEKİ RAPIER, bir rütbe alameti ve erken modern dönem muharebelerinde teslim olma işaretiydi. Ağır ve battal palaya nazaran, uzun, çevik ve ölümcül bir silahtı. Deniz piyadeleri, mürettebat arasında disiplini muhafaza etmek ve bordalama eylemlerinin kanlı boğuşmalarında gemiyi korumak veya düşman teknesini almakla görevli elit birliklerdi. Fransız tüfekleri, İngiliz muadilleri “Brown Bess”lerden daha hafif ve kullanışlı olduklarından savaş gemileri için daha müsaittiler.

Fransızlar, başka türlü davranıyorlardı. Sağlık ve esenlik açısından güneş ışığı ve temiz hava üzerine düşeni yapıyordu. Fransızlar, İngiliz denizciler, o da iyi havalarda, kadirhanın üstünde pişirdikleri bir kap lapaya şükrederken, ılık domuz eti ve peksimet yerine, kiremit fırınlarda pişirdikleri sıcak yemekler ve taze somunları yiyorlardı. Fransız denizciler, ayrıca, en azından komuta heyetindekilerde vitamin eksikliğinin bedensel ve zihni çöküntüsünü engelleyebilmek için, saksılar içinde yeşillik yetiştiriyorlardı. Oysaki İngilizlerin durumu içler acısıydı. Sir Richard Hawkins, Gravelines Savaşı'nın arifesinde, portakal, limon ve iskorbüt⁶⁶ hastalığından bahsederek, Tanrı'nın ilahî kudretinin "bu meyvelere, bu dermansızlık haline kesinkes iyi gelen bir hikmet gizlemiş olduğunu" yazmıştı. Ne var ki, bu irfan, yok yere yüzlerce İngiliz denizcisinin hayatına mal olduktan sonra Kaptan Cook tarafından bir kere daha baştan keşfedildiği güne değin, Aydınlanma Çağı'nın ilk ışıklarına karışıp unutulmuş veya görmezden gelinmişti.

Yenilmezleri Taklit Etmek

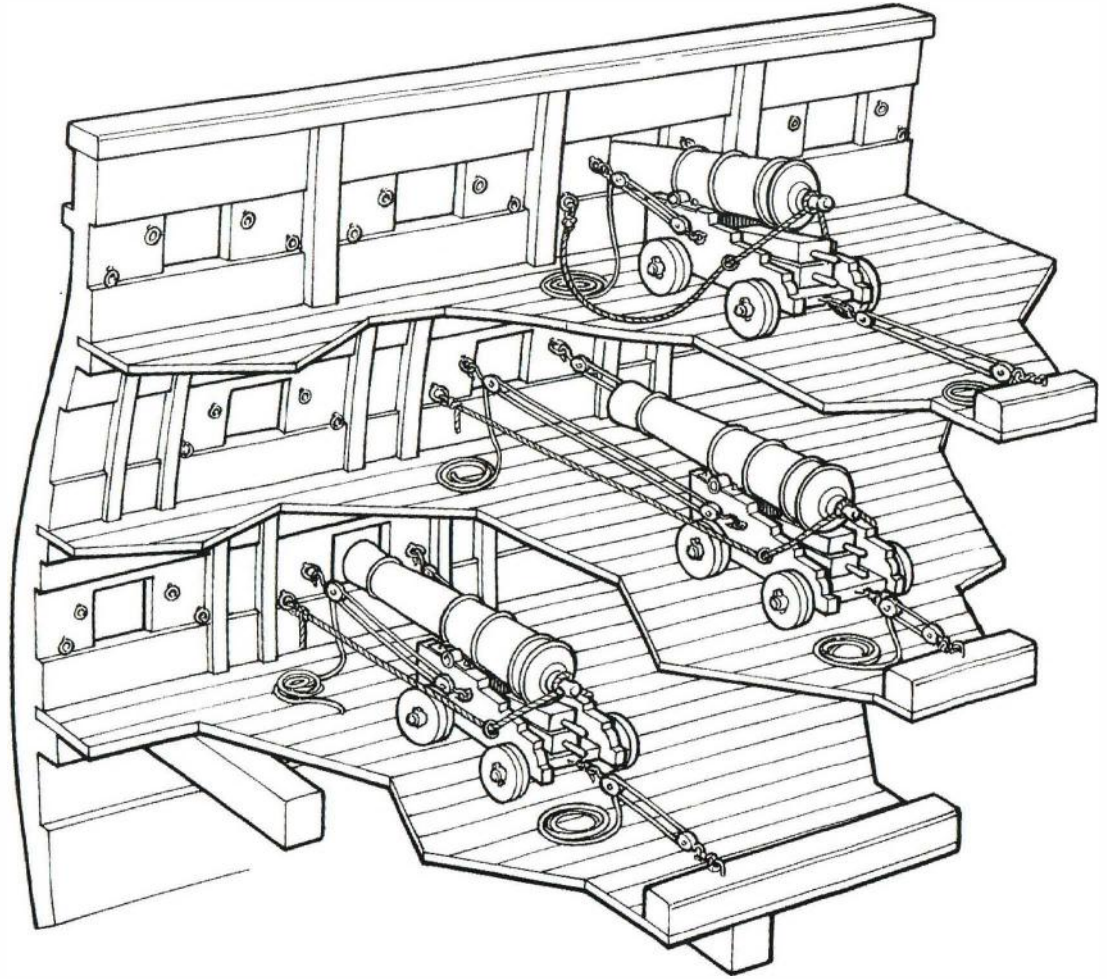
Quiberon Körfezi'ndeki savaştan hemen önce yaşanan bir hadise, Fransızların gemi inşa sanatında hangi seviyelere vardıklarını ve İngilizlerin buna karşı

nasıl bir cevap geliştirdiğini anlatması bakımından izah edicidir. 1744'te inşa edilen bir "yetmiş dört" olan *L'Invincible* (Yenilmez), öyle ya da böyle, sonunda isminin hakkını verememişti; ama gene de 1745'te kendisini ele geçirmeye çalışan üç İngiliz gemisini başından defetmeyi başardı. Ne var ki, her zaman olmasa bile, çoğu zaman nicelik niteliğe üstünlük sağlıyordu ve *L'Invincible*, bu olaydan sonra, filonun diğer gemileriyle birlikte, Edward Boscawen komutasındaki on dört İngiliz savaş gemisine yenik düşüp zapt edildi. Muzaffer gemilerin yedeğinde Portsmouth'a çekilen *L'Invincible*, burada hayranlıkla karışık meraklı gözler tarafından heyecanla incelendi. Lort Anson, bıktırıcı bir ısrarla, İngiliz tersanelerinin bu teknenin aynısından imal etmesi gerektiğini söyleyip duruyordu ve donanma yetkilileri bu ısrar karşısında nihayet pes ettiler. Bu "klon"lardan ilki,

HAWKE, FIRTINALI BİR HAVADA, Biskay Körfezi'nde Conflans'ı yenilgiye uğrattı. Rüzgâr önünde sürüklenen İngiliz gemileri, tam da istedikleri gibi, dalgalara kapılıp aşağı çekildiklerinde ateş edip Fransız tekneleri ve topçu neferlerini parçalıyorlar. Buna karşılık Fransız tekneleri, tam aksine, "dalga'nın sırtına çıktıklarında" İngiliz yelken ve halat takımlarına ateş açıyorlar; muharebenin iki nahoş ihtimalinde - kaçma veya takip - hamle üstünlüğünü rakibine kaptırmama niyetiyle.

ÜÇ KAT AMBAR, yelkenli savaş gemileri çağında “birinci sınıf” teknelerin ayırt edici özelliklerindendi. Üst ambarda, kundağı vasıtasıyla lombardan dışarı itilen top, yaklaşan düşman gemilerine ateş açmak için namlusundaki mermiyle hazır tutuluyor. Orta ambardaki top, ateş etme anındaki geri tepmeden ötürü geri yuvarlandıktan sonra, teknenin kapalı kısımlarının nispi emniyetinden yararlanan topçu neferlerinin yeni bir atış için kendisini temizleyip doldurmasını bekliyor. Alt ambardaki top, kapalı lomber kapasının ardında deniz suyunun erişemeyeceği bir yerde muhafaza ediliyor. Çalkantılı havalarda bir yukarı bir aşağı yalpalayan gemilerde “başboş bir top”, mecazî olmaktan çok öte tehlikeler taşıyordu.

1755'te, Quiberon Körfezi Savaşı'ndan hemen önce suya indirildi.

Downs'tan beri, İngilizler de kendi gemi inşa zanaatlarını ilerletmek için çaba harcıyorlardı; henüz Fransız tasarımları seviyesinde mamuller veremeseler de. İngiliz gemi ustaları, temel tekne tasarımında hâlâ kalyonun ötesine pek geçememişlerdi. Amiral Nelson'un *Victory* adlı gemisi 1765'te inşa edildiğinde, bugün bilinen suretiyle sonradan bürüneceği şekilden ziyade, I. Charles'ın “Kraliyet gemisi” *Sovereign of the Seas*'e benziyordu. Yıllar ilerledikçe, teknoloji taktikleri değil; taktikler teknolojiyi belirlemeye başlamıştı.

Howard'ın Gravelines'de kurmuş olduğu muharebe hattı, esas itibarıyla, “komutanı takip et” anlayışından ibaretti. Amiral Tromp'un Downs'taki kaygısı, sis bulutu içinde gemilerin birbirini kaybetmemesi için, teknelerin pruva ve kıçlarıyla birbirlerini izlediği, yanaşık ve yekpare bir hat oluşturmaktı. Kraliyet donanması, belli büyüklükteki bütün çarpışmaların böylesi bir muharebe hattıyla verilmesi gerektiğine

hükmetti ve yeni inşa edilen teknelerin bu taktiksel düzene uyarlanmasını talep etti. Hattıharp düzeni alan İngiliz filoları, aynı fikrin savunucuları olan Felemenklilerle kapıştılar ve en sonunda, İngilizlerin denizcilik marifetleri değilse bile, daha zengin kaynakları, askerî ve sivil denizcilik sahasında Felemenklilerin tahtına oturmalarını sağladı. O güne değin, birbirinden kopuk gemi grupları, gözleri ve kulakları gün geçtikçe daha karmaşık bir hal alan sinyallerde olduğu halde, bir başlarına, karşılarına düşen düşman kitlesiyle vuruşuyorlardı.

Bahriye Talimatnamesi

İngilizlere Gravelines'den kalan en önemli vasiyet, süratli ve isabetli atış yapabilen topçulara gösterdikleri hürmetti. İngilizler, bu savaşı takip eden yıllar boyunca, talih, hava veya manevranın araya girip işleri bozmadığı her durumda Fransız ve Felemenklileri toplarıyla fena hırpalamışlardı. Kraliyet donanması, bir yandan gemi, top ve yelkenleri standartlaştırırken, öte yandan, bunlara uygun taktik ve teknikleri

düzenlemiş; meydana gelen sade ama esaslı askerî öğretiyi, elden ele dağıtılan talimatnamelerle donanma neferleri arasında dağıtmıştı. Bundan böyle kaptanlar, tıpkı Amiral John Byng'in 1756'ta Minorka Adası'nı düşman kuvvetlerinin kuşatmasından kurtarmaya çalışırken talimatnamede yazanlara kulak asmayıp kendi bildiğini okuduğu vakit öğrendiği gibi, hangi durumda nasıl davranmaları gerektiğini önceden bilmek zorundaydılar. Amiral, bu hareketinden ötürü, Voltaire'in umursamaz bir edayla kaydettiği gibi, "ibret-i âlem için" gemisinin kış güvertesinde kurşuna dizilmişti.

İngiliz bahriye nezareti kâtibi ve aynı nezaretin marifetli sivil yöneticisi Samuel Pepys, kaleme aldığı günlüğünde, İngiliz donanmasını günün birinde Felemenkliler ve Fransızlarınkinin üstüne taşıyacak teknolojik, taktik ve bürokratik temellerin atıldığı vakitlerde, İngiliz denizcilik sisteminin işleyişine dair mükemmel bir kesit sunar.

İngilizler, denizlerde üstünlüğü ellerine geçirene kadar, bir sürü büyük çarpışmanın üstesinden gelmeleri gerekmişti. Winston Churchill, Yedi Yıl Savaşı'na (1756–63), dünyanın neredeyse her köşesini saran çatışmalar yüzünden "ilk dünya savaşı" diyordu. Büyük Friedrich komutasındaki Prusyalılar, Silezya düzlüklerinde Maria Theresia'nın Avusturyalılarına karşı savaşıyor; Amerikan kolonilerinin ahalisi, Ohio ve Pennsylvania'da, Fransızlar ve İngiliz kırmızı ceketlilerin yanında saf tutmuş yerlilerle çarpışıyorlardı. İngiliz ve Fransız Doğu Hindistan kumpanyaları ve bunlara bağlı temsilciler, Hint Yarımadası halkının şaşkın bakışları altında birbirlerine girmiş vaziyetteydi ve Conflans kontu Hubert de Brienne, 1759'da, emri altındaki donanmayla, Britanya adalarına hücum etme niyetiyle bir araya getirilmiş başka bir nakliye filosuyla buluşmak üzere yola çıkmıştı. Yeni nesil fırkateyn ve "yetmiş dört"lerin dünyanın her yerinde savaşılabileceği doğrudu; fakat harbi bir an evvel bitirmek için, mücadeleyi düşmanın kalbine taşımaktan daha iyi bir hamle olamazdı. Fransız kuvvetlerinin Westminster kapılarına dayanıp İngilizleri barışa zorlaması durumunda, yerkürenin diğer noktalarındaki savaşların kazanılmış ya da kaybedilmiş olması fark etmeyecekti.

Kumandanlar

Fransız donanmasının amirali Conflans, Brest'in ağzını kapayan İngiliz gemilerini sahilinden söküp atacak denli fırtınalı bir havada teknelerini denize çıkarıp ilerlemeye başlamasından da anlaşılacağı gibi, kararlı olduğu kadar korkusuz bir adamdı. Ufak bir İngiliz filosu, Conflans'ın yirmi bir ağır gemiden oluşan donanmasının yerini tespit ettiğinde, Fransızlar Quiberon Körfezi'nin geniş ve nispeten emniyetli sularında kendilerini bekleyen nakliye filosuyla buluşabilmek için olanca hızlarıyla seyreliyorlardı. Fırtına her geçen saniye şiddetini artırmasına rağmen, Fransızlar, 1588'de Medina Sidonia'nın düştüğü hatayı tekrar etmeyerek iki filoyu birleştirmeye çalışıyorlardı. Nitekim 15 Kasım 1759 günü, gözcülük etmekle vazifeli bir fırkateyn, Fransız donanmasının geldiğini müjdeleyecekti.

Conflans'ın karşısında en az onun kadar kararlı, ama ondan da gözü pek bir kumandan vardı. Amiral Edward Hawke, komutası altındaki donanmayı, Belle Adası'nın rüzgâr almayan bir noktasına, bolca sıklıkla kaplı Quiberon Körfezi'nin gemilerin seyrüseferine izin verdiği yegâne yer olan ırmak yataklarının ağzına yatırmıştı. İngiliz denizci, Fransızları Brest'te avucundan kaçırdıktan sonra gemilerini ikmal etmiş ve yirmi üç gemisini Fransızların seyir güzergâhı üzerinde pusuya yatırmıştı. Conflans ve kaptanları, bir anda, Belle Adası'ndan yola çıkıp üzerlerine gelen İngiliz teknelerini gördüler. Fransız amirali, körfezin derinliklerine sığınarak donanmasını daha iyi bir müdafaa tertip edebileceği korunaklı sulara çekmeyi uygun gördü. Burada, İngilizler sığ sulara ve rüzgâra meydan okuma budalalığını gösterebilirler bile, avantajı elinde tutacağına inanıyordu. Bir kez daha, taktiğin belirlenmesinde arazi şartları son sözü söylüyordu.

Askerî öğreti ve tabii ki talimatname, Hawke'a fırtınanın dinmesini beklemesini ve daha ılıman hava şartlarında çarpışmaya girmesini emrediyordu. Ne de olsa, bir o yana bir bu yana uçuşan rüzgârlar ve çalkantılı deniz, yelken takımları arasına yerleştirilmiş tüfekli askerleri veya düşman güvertelerine saçma ve bilye yağdıran ufak kalibreli topları doğrudan çarpışma dışında bırakacaktı. Maarten van Tromp, 1653'te böyle bir ateşe kurban gitmişti ve Trafalgar'da Nelson'ı öldürecek olan da benzer bir mermiydi.

Dahası, dalgalı bir denizde, en büyük ve en kıymetli topların dizili olduğu alt ambarın lombar kapaklarını açmak tehlikeliydi. Karaya oturma tehlikesi ise cabasıydı. Ne var ki Hawke, öğretiyi ve ihtiyatlılığı elinin tersiyle iterek, donanmasına Fransızları takip edip gemi gemiye çarpışmaya girmeleri işaretini verdi. Hawke, bu andan itibaren, askerî kariyerini, milletin geleceğini ve muhtemelen kendi hayatını bu deniz muharebesinin sonucuna bağlamış oluyordu.

Toujours L'audace (Hep İleri!)

Bir Amerikalı amiral, kendisine iyi bir amiralle büyük bir amirali birbirinden ayıranın ne olduğu sorulduğunda "otuz saniye" cevabını vermişti. Hawke'ın, fırtına ve rüzgâr şiddetini artırırken, etrafında olup biteni tahlil etmek ve bir karara varmak için otuz saniyeden fazlası vardı. Hawke'ı "doğrudan ileri atılma" kararına iten, büyük ihtimalle, Nil Savaşı'nda Nelson'ı harekete geçirecek olan düşünceyle aynı olmuştu: "Düşman gidebildiyse, ben de gidebilirim". İngilizler, öğleden sonra saat iki buçukta, körfez içindeki ikinci adalar kümesini artlarında bırakarak Fransızlarla muharebeye tutuştular. Hawke'tan hücum emrini alan üç İngiliz teknesi, daha mücadelenin başında, bardaktan boşanırcasına yağın yağmur yüzünden birbirine bindirince, bir kenara bırakılmış bahriye talimatnamesinin ne demek istediği anlaşılmıştı. Deniz muharebelerinin bir unsuru, İnebahtı günlerinden beri, Gravelines'te, Downs'ta ve bu anda değişmeksizin kalmıştı: Lider, liderlik ediyordu. Hawke, *Royal George*'un güvertesinde donanmasının diğer gemileri arasından süzülüp, tamamen hazır olmasa da, sancak gemisi *Soleil Royale*'de kendisini bekleyen Conflans'la kozlarını paylaşmak üzere ilerledi.

Bu mücadelede Fransızlara en fazla zarar veren, Hawke'ın, göz göre göre, bu denli uygunsuz hava koşullarında ve kalles sulara yine de muharebeyi zorlamış olmasıydı. Conflans, İngilizler donanmasının arka kısmında kalan tekneler üzerine ateş açarken, hâlâ gecikmiş müdafaa tedbirlerini almaya çalışıyordu. Bu fırtınada savaşa tutuşacaklarını akıllarının ucundan bile geçirmeyen Fransızlar, İngilizlerin açtığı top ateşine aynı isabet derecesiyle karşılık veremiyorlardı.

İş, kelle koltukta cenk etmek olduğunda, iki tarafın da cesaretini tebrik etmek gerekiyordu. Söz gelimi, Fransız *Thesée*, *Torbay*'in kendisini mahvetmek için açtığı top ateşini daha fazla ateşle cezalandırmak için, gözü pek bir kararla alt lombar kapaklarını açmış ve hiddetli denizin gazabından nasibini alarak oracıkta batmıştı. Keza Fransız *Formidable*, nihayet flamalarını indirip teslim olmayı kabul edene değin, üç İngiliz gemisinin top bataryalarına inançla göğüs germişti.

Görünen o ki, Conflans fena bocalıyordu. *Soleil Royale*, ilk başta, Fransız donanmasını tekrar açık denize çıkaracakmış gibi manevra etmiş; fakat gece karanlığı çökerken, körfezin iç kısmına sığınmayı uygun görmüştü. Bu andan itibaren Hawke'ın da yapabileceği fazla bir şey kalmamıştı. Demir atacak ve çapa ve halatların dayanması için dua edecekti. Hakikaten de İngiliz teknelerinden ikisi, geceleyin sığ sulara doğru sürüklenip parçalandılar. Ertesi sabah, ne gariptir ki, İngiliz gemileri *Soleil Royale*'i kendi aralarında bir yere demir atmış vaziyette buldular. Conflans, teslim olmayı reddederek kaçmaya çalıştı; karaya oturdu ve sancak gemisine ganimet olarak el konulmasını seyretmektense, gemiyi ateşe verdi. İki Fransız gemisi güneye, Rochefort'a kaçarken, sekiz tanesi, ambarlarını boşaltıp topları denize atarak Villian Nehri'nin ağzına sıvıştılar. Hawke, katıksız bir cesaret ve göz kamaştırıcı bir top ateşiyle, tam bir imha savaşı yürütmüştü. İngiliz kayıpları, iki tekne ve 300 denizciden ibaretti. Buna karşın üç Fransız gemisi batmış; ikisi zapt edilmiş; biri yanmıştı. Fransız filosundan geri kalanların her biri, bir yere dağılmış ve Fransız istila planı, tabiri caizse, suyun dibini boylamıştı.

Askerî öğretinin serpilip geliştiği, kumandanların daha gelişkin bir taktiksel seviyeye ulaştığı ve topçuluk ve sinyal verme işlemlerinin daha tafsilatlı kurallara bağlandığı doğrudur. Ne var ki bu savaş, yukarıda değinilen üç muharebenin hepsinden daha düzensiz, adeta topyekün bir göğüs göğüse çarpışma halinde cereyan etti. Mekân, taktikler, teknoloji ve en mühimi hava şartları, hepsi de çok önemliydi; ancak Quiberon'a damgasını vuran ve en nihayetinde, erken modern dönem çarpışmalarının muharebe tekniklerini ve kaderini belirleyen bizzat insanın kendisi olmuştu.

1. **Landsknecht:** Almanca “ülke hizmetkârı” anlamına gelen, 15. yüzyıl sonlarıyla 17. yüzyıl başları arasında Almanca konuşulan topraklarda Habsburg İmparatorluğu’na hizmet eden paralı piyade askerlere verilen ad.
2. **Tercio Español:** Teorik olarak 3000 kişiden oluşması beklenen ve mızraklı askerlerin, tüfekçilerin ve kılıç kullanan savaşçıların birbirlerini karşılıklı olarak destekledikleri İspanyol piyade formasyonu.
3. **Mızrak ve Nişancı:** İng. “pike and shot”. 16. ve 17. yüzyıl Batı ordularında süngünün icadına değin yaygın biçimde kullanılan, mızraklı piyade askerleriyle tüfekçilerin belli bir oran ve intizam içinde harp etmelerini mümkün kılan piyade formasyonu.
4. **Alçak Ülkeler:** Günümüzde Belçika, Hollanda, Kuzey Fransa ve Batı Almanya’nın bazı bölümlerini kapsayan sulak ve deltalarla dolu tarihî bölge.
5. **Arbeküz:** 15–17. yüzyıllarda kullanılan namludan dolma, yivsiz, fitilli tüfek.
6. **Reconquista:** Yeniden fetih, el-İstirdâd. 711’den sonra İslam hâkimiyetine giren İber Yarımadası’nın, kuzeydeki Hristiyan krallıklar tarafından geri alınma sürecini tanımlayan İspanyolca kavram.
7. **Arbalet:** Kundaklı, tetikli yay, tatar yayı.
8. **Brigandine:** Deri veya pamuklu bezden, üzerine tane tane çelik parçacıkları raptedilmiş Ortaçağ zırhı.
9. **Misket Tüfeği:** İng. “musket”. Ağızdan dolma, yivsiz, uzun namlulu piyade silahı.
10. **Gendarme:** Asalet unvanına sahip, ağır zırhlı ve kargılı Fransız süvarisi.
11. **Condottiero:** Ortaçağ hükümdarları tarafından askerî hizmetlerine sıkça başvurulmuş ücretli birliklerin reislerine verilen isim, çoğ. *condottieri*.
12. Metnin akışını kolaylaştırmak amacıyla, arkebüz ve misket tüfeklerinin kıyaslandığı satırlar hariç, tarihî seyrir içinde büyük ölçüde arkebüzlerin yerini alacak olan misket tüfekleri doğrudan “tüfek” olarak tercüme edilmiştir.
13. **Kara Çeteler:** Bizzat Giovanni de’ Medici tarafından kurulup idare edilen İtalyan paralı askerler. Papa X. Leo’nun hatırasına giydikleri matem rengi yüzünden bu isimle anılıyorlardı.
14. **Cohort:** Roma ordularının temel taktik birimi.
15. **Piskoposlar Savaşı:** 1639–1640 yıllarında İskoç Kilisesi ve Kraliyet arasında yaşanan silahlı iktidar mücadelesi.
16. **Esprit de corps:** Askerî birliklerde, üyelerin paylaştığı aidiyet ve inanç duygusu.
17. **Caracole:** Ateşli silahlarla donatılan süvari neferlerinin, piyadelerin kontramarş taktikleriyle aynı ilkelere göre hareket ederek saflar halinde ateş açtığı taktik formasyon.
18. **İngiliz İç Savaşı:** 1642–1651 yılları arasında Kralcılar ile parlamento taraftarları arasında yaşanan silahlı çatışmalar.
19. **Coup d’oeil:** Generalin bir bakışta savaş meydanındaki taktik durumu tahlil edip doğru kararı verebilme meziyeti.
20. **Dragoon:** At sırtında hareket etmelerine rağmen muharebe esnasında piyade olarak dövüşen birlikler; Osmanlılarda “atlı sekbân” a yakın düşen bir kavram. *Dragoon*lar, 18. yüzyılın başlarından itibaren şekil değiştirerek katıksız hafif süvari alaylarına dönüştüler.
21. **Jacobite İsyanı:** 1688–1746 yılları arasında, Britanya adaları ve İrlanda’da parlamento tarafından kovulan Stuart hanedanını yeniden İngiltere ve İskoçya tahtına geçirmeye çabalayan muhalif hareket.
22. **Lowland-Highland:** İskoçya’nın kuzey ve güneyini birbirinden ayırmak için kullanılan gayriresmî coğrafi tabirler.
23. **Hüsar:** Gayrinizamî savaşa alışkın, Macar kökenli hafif süvari askerleri. Büyük Friedrich döneminde Prusya ordusuna kabul edilen bu atlılar, hafif süvari alayları şeklinde resmî bir örgütlenme içine sokuldular.
24. **Reichsarmee:** Kutsal Roma İmparatorluğu arazisinde bulunan prensliklerce imparatorluk meclisinin takdir ettiği miktarlarda yapılan askerî yardımlarla kurulan imparatorluk ordusu.
25. **Petronel:** 16. ve 17. yüzyıllarda atlı askerler tarafından kullanılmış, piştov ve karabinanın atası sayılan hafif ateşli silah.
26. **Hackbut:** Almanca *Hackenbüchse* kelimesinden, arkebüze isim babalığı yapan, ağızdan dolma ve fitilli ateşli silah.
27. **Dragon:** Fransız ordusunda kullanılmış, *dragoon* süvari askerlerine ismini veren, ağızdan dolma ve fitilli ateşli silah.
28. **Karabina:** İng. carbine. At sırtında kullanmak için tasarlanmış, kısa namlulu ve hafif ateşli silah.
29. **Piştov:** İng. pistol. Orijinal olarak at sırtında kullanmak için tasarlanmış, kısa namlulu ve çarklı tabanca-tüfek.
30. **Reiter:** 16. yüzyılda kargılı süvarinin yerine geçen, kılıcın yanı sıra piştov veya karabina gibi ateşli süvari silahlarıyla donanmış atlı asker.

31. **Cuirassier:** Ateşli silahlarla donatılmış, ağır zırhlı süvari askeri.
32. **Rapier:** Erken modern dönemde, kesmekten ziyade saplamak amacıyla kullanılan ince, sivri uçlu kılıç.
33. **Ironsides:** Oliver Cromwell tarafından İngiliz İç Savaş'ında kurulan hafif zırhlı süvari alayları.
34. **Getr:** Fr. guêtre. Bacağın alt bölümünü ve ayakkabının üstünü örten kumaş ve köseleden yapılmış tozluk.
35. **Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio (Titus Livius'un İlk On Yılına Dair Görüşler).** 16. yüzyılın başlarında Machiavelli tarafından kaleme alınmış, cumhuriyet fikrinin fazilet ve yararlarını ele alan siyaset kuramı ve felsefe kitabı.
36. **Aelian:** Aelianus Tacticus. Yunan ve Makedon askerî tertibatlarını ele alan eseriyle tanınan 2. yüzyıl Antik Grek yazarı.
37. **İmparator Leo:** Bizans imparatoru Bilge VI. Leo (866–912). Bizans askerî taktiklerine dair kısa bir elkitabı kaleme almıştır.
38. **Compagnies d'ordonnance:** 1440'larda oluşturulan ve 100 kişilik mevcuduyla modern bölüklerin (*company*) atalarından kabul edilen Fransız ağır süvari birlikleri.
39. **Fronde:** 1648–49 ve 1650–53 yılları arasında Fransız sarayının merkezîleşme siyaseti ve bilhassa Kardinal Mazarin'e karşı asilzadelerin önderliğinde girişilen muhalefet hareketi.
40. **Meritokrasi:** Kişilerin yetenek ve liyakatlerini esas alan yönetim biçimi.
41. **Palatinlik:** Kutsal Roma İmparatorluğu'nda, imparator seçimlerinde oy kullanan, Ren Nehri'nin güney ve doğusunda kalan toprakları ihtiva eden tarihî bölge.
42. **Barbican:** Ortaçağ kalelerinde kapı ve köprülerin üzerine inşa edilen koruyucu müstahkem kuleler veya ana surlarla irtibatlı ileri müdafaa noktaları.
43. **Trace Italienne:** 15. yüzyılın ortalarında İtalya'da vücut bulan, dik açılı köşeler ve çok sayıda haricî müdafaa noktasıyla toplara karşı nispeten etkili bir koruma sağlayan yeni istihkâm mimarisi, yıldız tabya.
44. **Kulverin:** İng. Culverin. Bazıları elde kullanılabilen, orta menzilli, hafif sahra topları.
45. **Libre:** Kabaca yarım kilogramlık bir ağırlık ölçü birimi.
46. **Herkül Sütunları:** Cebelitarık Boğazı'nın iki yakasında yer alan ve denize doğru birer dil şeklinde uzanan kaya yükseltileri.
47. **Seren:** Yelkenli gemilerde üzerine yelken açmak ve işaret kaldırmak için direğe yatay olarak oturtulan gönder.
48. **Mizana Direği:** Üç direkli gemilerin en kıçtaki direği.
49. **Randa:** Yelkenli teknelerde en geride bulunan yan yelkeni.
50. **Pot-de-fer:** Fransızca "demir vazo" anlamına gelen, bilinen en eski ve basit metal top.
51. **Mavna:** İng. galleass. Büyük ticaret teknelerinden bozma, nispeten ağır teçhizatlı, kürekli ve yelkenli tarihî savaş gemileri. Gemilere ve yakın kıyılara yük taşıyan güvertesiz iri teknelerle karıştırılmamalıdır.
52. **Karaka:** 15. yüzyılın ortalarında inşa edilmeye başlanan nispeten büyük ve yüksek, savaş amaçlı baş kasarasının iriliğiyle dikkat çeken yelkenli gemi.
53. **Kasara:** Geminin başına ve kıçına inşa edilen ana güverteden yüksek güverteler veya savaş amaçlı ahşap hisarlar.
54. **Arma:** Bir gemide bulunan direk, seren, halat ve yelken takımlarının tümü.
55. **Lombar:** Gemi bordalarında top konulmaya mahsus dikdörtgen kapaklı boşluk.
56. **Grandi direği:** Üç ve daha fazla direkli gemilerde, geminin ortadaki en yüksek direği.
57. **La Real:** Amiral Don Juan için inşa edilmiş büyükçe bir kadırgaydı. Bu tabir, daha sonradan, İspanyol filolarının bütün sancak gemilerini kastedecek şekilde genişletildi. Osmanlı donanmalarında, benzer biçim de, sancak gemisine *riyâle* adı veriliyordu.
58. **Serenissima:** İt. Serenissima Repubblica di Venezia. Venedik Cumhuriyeti'nin tarihî isimlerinden biri. Serenissima, Venedik, Ceneviz, Lucca, San Marino ve Lehistan-Litvanya Krallığı gibi, genel dış siyasetini ticaret üzerine inşa eden ve siyasî hegemonya mücadelelerinden uzak duran tarihî devletler için kullanılan bir tabirdi.
59. **"Ejder" ve "Ördek" Topları:** Erken modern dönemde ateşli silahları kalibrelerine göre hayvan isimleriyle özdeşleştirmek yaygındı.
60. **Karkas:** İng. carcase. İç tutuşucu maddelerle dolu bir mermi çeşidi. İsmi, insan kaburgalarına benzeyen görüntüsünden alıyordu.
61. **Çanaklık:** Gemi direklerindeki gözetleme yeri.
62. **Flota:** 1566–1790 arası Amerikalardan İspanya'ya her sene düzenli olarak ziraat ürünleri ve kıymetli madenler taşıyan İspanyol hazine filoları.
63. **"Yetmiş dört":** 18. yüzyılın ortalarında meydana çıkan iki ambarlı bir hattıharp gemisi. İsmi, taşıdığı yetmiş dört adet toptan alıyordu.
64. **Guerre de course:** İkmal hatlarını kesip iktisadî zarar vermek gayesiyle tatbik edilen ve düşman ülkenin ticaret gemilerini avlamayı esas alan deniz savaşı stratejisi.
65. **Calut:** Kral Davud'la yaptığı teke tek dövüşle meşhur efsanevî Filistinli savaşçı.
66. **İskorbüt:** C vitamini eksikliğinden ileri gelen bir hastalık.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA

- Adams, Simon. *The Battle that Never Was: the Downs and the Armada Campaign* from M. J. Rodriguez-Salgado & Simon Adams, eds., *England, Spain and the Gran Armada, 1558–1604*. Rowman & Littlefield: 1991.
- Allen, Paul C. *Philip III and the Pax Hispanica, 1598–1621: The Failure of Grand Strategy*. New Haven: Yale University Press, 2000.
- Armstrong, Richard. *The Early Mariners*. New York: Frederick A. Praeger, Incorporated, 1968.
- Anderson, Fred. *Crucible of War: The Seven Years' War and the Fate of Empire in British North America, 1754–1766*. New York: Alfred A. Knopf, 2000.
- Andrews, K.R. *'Elizabethan Privateering,' from Raleigh in Exeter X: Privateering and Colonization in the Reign of Elizabeth I*. London: David Brown: 1985.
- Archibald, E. H. H. *The Wooden Fighting Ship in the Royal Navy AD 897–1860*. London: Blandford Press, 1968.
- Barker, Thomas. *Double Eagle and the Crescent: Vienna's Second Turkish Siege*. Albany, NY: SUNY–Albany Press, 1967.
- Black, Jeremy, ed. *European Warfare, 1453–1815*. New York: St. Martins Press, 1999.
- Black, Jeremy. *European Warfare, 1660–1815*. New Haven: Yale University Press, 1994.
- Bradford, Ernle. *The Sultan's Admiral: The Life of Barbarossa*. New York: Harcourt, Brace & World, Incorporated, 1968.
- Bruijn, Jaap R. *The Dutch Navy of the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. Studies in Maritime History Series. Charleston: University of South Carolina Press, 1993.
- Brumwell, Stephen. *Redcoats: The British Soldier and the War in the Americas, 1755–1763*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Chandler, David. *Marlborough as a Military Commander*. London: Spellmount, 1989 (reprinted).
- Chandler, David. *The Art of Warfare in the Age of Marlborough*. New York: Hippocrene Books, 1976.
- Chandler, David, ed. *The Military Memoirs of Marlborough's Campaigns, 1702–1712*. London: Greenhill Books, 1998.
- Corbett, Julian. *Fighting Instructions, 1530–1816*. London: Naval Records Society, 1906.
- Davis, James C., ed. *Pursuit of Power: Venetian Ambassadors' Reports*. New York: Harper & Row, Publishers, 1970.
- Delbrück, Hans. *History of the Art of War, Volume IV: The Dawn of Modern Warfare*, trans. Walter Renfroe. Lincoln: University of Nebraska Press, 1990.
- Duffy, Christopher. *Frederick the Great: A Military Life*. London: Routledge, 1988.
- Duffy, Christopher. *Instrument of War: The Austrian Army in the Seven Years War, Vol. I*. Chicago: The Emperor's Press, 2000.
- Duffy, Christopher. *Military Experience in the Age of Reason, 1715–1789*. New York: Barnes and Noble Books, 1997.
- Duffy, Christopher. *The Army of Frederick the Great*. London: Hippocrene Books, 1974.
- Fuller, J. F. C. *A Military History of the Western World, Volume II: From the Spanish Armada to the Battle of Waterloo*. New York: Da Capo Press, 1955.
- Gerhartl, Getrud. *Belagerung und Entsatz von Wien 1683*. Militärhistorische Schriftenreihe, Heft 46, Wien: Österreichischer Bundesverlag, 1982.
- Gilkerson, William. *The Ships of John Paul Jones*. Annapolis: United States Naval Academy Museum and the Naval Institute Press, 1987.

- Glete, Jan. *War and the State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal Military States, 1500–1660*. London: Routledge, 2002.
- Guilmartin, John Francis. *Gunpowder and Galleys: Changing Technology and Mediterranean Warfare at Sea in the Sixteenth Century*. Revised edition. Annapolis: Naval Institute Press, 2004.
- Hall, Bert. *Weapons and Warfare in Renaissance Europe: Gunpowder, Technology, and Tactics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2002.
- Hakluyt, Richard (Jack Beeching, ed). *Voyages and Discoveries: The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation*. Harmondsworth: Penguin, 1987 edition.
- Harding, Richard. *The Evolution of the Sailing Navy, 1509–1815*. British History in Perspective Series. New York: St. Martin's Press, 1995.
- Hatton, R.M. *Charles XII of Sweden*. New York: Weybright and Talley, 1968.
- Hale, J. R., ed. *Renaissance Venice*. Totowa: Rowman and Littlefield, 1973.
- Hough, Richard. *Fighting Ships*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1969.
- Kelsey, Harry. *Sir Francis Drake: The Queen's Pirate*. New Haven: Yale, 1999.
- Kemp, Peter, ed. *Oxford Companion to Ships and the Sea*. Oxford: Oxford University Press, 1976
- Kennett, Lee, *The French Armies in the Seven Years' War*. Durham: Duke University Press, 1967.
- Lane, Frederic C. *Venice: A Maritime Republic*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1973.
- Lavery, Brian. *The Arming and Fitting of English Ships of War 1600–1815*. Annapolis: Naval Institute Press, 1988.
- Lloyd, Christopher. *Ships & seamen*. London: Weidenfield & Nicolson, 1961.
- Luvaas, Jay, editor and translator. *Frederick the Great on the Art of War*. New York: Di Capo Press, 1999 (reprinted).
- Lynn, John A. *Giant of the Grand Siècle, The French Army: 1610–1715*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Lynn, John A. *The Wars of Louis XIV*. New York: Longman, 1999.
- Mahan, Alfred Thayer. *The Influence of Sea Power upon History 1660–1805*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1980.
- Mallett, Michael. *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*. New York: Rowman and Littlefield, 1974.
- MartinezHidalgo, Jose Maria. *Columbus' Ships*. Barre: Barre Publishers, 1966.
- Martin, Colin and Geoffrey Parker. *The Spanish Armada*. Manchester: Manchester Univ Press, 2002 (revised edition).
- Mattingly, Garrett. *The Armada*. London: Mariner Books, 1974.
- McNeil, William H. *The Pursuit of Power: Technology, Armed Force and Society Since A.D. 1000*. Reprint edition. Chicago: University of Chicago Press, 1984.
- Nolan, John S. *'English Operations Around Brest', Mariner's Mirror*, 1994.
- Nosworthy, Brent. *Anatomy of Victory: Battle Tactics 1689–1763*. New York: Hippocrene Books, 1991.
- Oman, Charles. *The Art of War in the Sixteenth Century*. reprint London: Greenhill, 1987.
- Paret, Peter. *Makers of Modern Strategy: From Macchiavelli to the Nuclear Age*. Princeton: Princeton University Press, 1986.
- Parker, Geoffrey. *The Dutch Revolt*. London: Penguin, 1988.
- Parker, Geoffrey. *The Grand Strategy of Philip II*. New Haven: Yale University Press, 1998.
- Parker, Geoffrey. *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500–1800*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press: 1996.

